

Antoni Lardín i Oliver

**Condicions de treball,
conflictivitat laboral i
militància política clandestina.**

*Els obrers industrials catalans i el
PSUC (1938-1959)*

Director: Pere Ysàs i Solanes

Departament d'Història Moderna i Contemporània
Facultat de Filosofia i Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona 2004

Tesi Doctoral

ÍNDEX

Introducció	3
Primera part. Els condicionants de la dictadura franquista	10
I.- EL PRIMER FRANQUISME (1938-1959).....	11
1. INTRODUCCIÓ.....	11
1.1. La política exterior.....	23
1.2. La política interior.....	36
1.2.1. <i>1a fase (1937/38-1945)</i>	37
1.2.2. <i>2ona fase (1945-1957/1959)</i>	44
1.3. La política econòmica.....	59
1.3.1. <i>1a fase (1938-1951)</i>	59
1.3.2. <i>2ona fase (1951-1957/1959)</i>	69
II.- LES CONDICIONS DE LA INDÚSTRIA CATALANA: POBLACIÓ, SECTORS INDUSTRIALS I PERSONAL OCUPAT.....	75
1. INTRODUCCIÓ.....	75
1.1. La població.....	75
1.2. Població en edat laboral, població activa i població ocupada.....	86
1.3. Els sectors industrials: rams distribució geogràfica i número de treballadors.....	91
1.3.1. <i>Els sectors industrials a Catalunya</i>	91
1.3.2. <i>El tèxtil, el metall i la construcció a la ciutat de Barcelona</i>	106
1.4. El tèxtil, el metall i la construcció: evolució econòmica.....	108
III.- LES RELACIONS LABORALS: CONDICIONS POLÍTIQUES, SINDICALISME VERTICAL I REGULACIÓ LEGAL. SALARIS I NIVELL DE VIDA.....	119
1. REPRESSIÓ POLÍTICA I SINDICALISME VERTICAL.....	119
1.1. Legislació repressora socio-política.....	120
1.2. El sindicalisme vertical.....	125
1.3. Les relacions laborals.....	141
2. SALARIS I NIVELL DE VIDA.....	155
Segona part. Les respostes a la dictadura franquista	179
I.- LA LLUITA CONTRA EL FRANQUISME: ESTRATÈGIA I ORGANITZACIÓ CLANDESTINA COMUNISTA A CATALUNYA. EL PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE CATALUNYA (1939-1959).....	181
1. L'ESTRATÈGIA COMUNISTA EN LA LLUITA CONTRA LA DICTADURA.....	181
1.1. La vaga general obrera.....	181
1.1.1. <i>Primera etapa: la vaga insurreccional (1939-1948)</i>	182
1.1.2. <i>Segona etapa: la vaga revolucionària (1949-1957)</i>	196
1.1.2.1 El canvi tàctic i la participació en les eleccions sindicals.....	197

1.1.3 <i>Tercera etapa: la vaga pacífica (1958-1959)</i>	207
2. ELS MILITANTS I L'ORGANITZACIÓ CLANDESTINA COMUNISTA A CATALUNYA (1939-1959).....	210
2.1. L'organització política comunista clandestina a Catalunya: el Partit Socialista Unificat de Catalunya. Primera etapa (1939-1945).....	210
2.1.1. <i>El PSUC sota la direcció del PCE</i>	216
2.2. L'organització política comunista clandestina: el Partit Socialista Unificat de Catalunya. Segona Etapa (1946-1951).....	277
2.2.1. <i>La depuració de Canals a França i dels seus seguidors a Catalunya</i>	277
2.2.2. <i>La reorganització del PSUC a l'interior: la consolidació de l'estructura</i>	286
2.3. L'organització política comunista clandestina: el Partit Socialista Unificat de Catalunya. Tercera etapa (1952-1959).....	316
3. L'ORGANITZACIÓ SINDICAL CLANDESTINA (1939-1959).....	332
3.1. L'estructura organitzativa sindical fins l'any 1948.....	332
3.2. La nova estructura d'organització per als obrers (1949-1959).....	347
4. LA PRÀCTICA CLANDESTINA: LES DIFICULTAST DEL PSUC EN LA IMPLANTACIÓ I FUNCIONAMENT DE L'APARELL ORGÀNIC.....	358
4.1. L'organització política i la lluita antifranquista.....	358
II.- LA LLUITA CONTRA EL FRANQUISME: CONFLICTIVITAT LABORAL I MILITÀNCIA POLÍTICA CLANDESTINA.....	391
1. INTRODUCCIÓ.....	391
2. LES RESPOSTES OBRERES AL RÈGIM FRANQUISTA: LA CONFLICTIVITAT LABORAL.....	392
2.1. La conflictivitat de base sociolaboral. Causes, demandes i formes de protesta....	392
2.1.1. <i>Conflictivitat social</i>	394
2.1.2 <i>Conflictivitat política</i>	397
2.1.3 <i>Conflictivitat laboral</i>	399
2.2. Els treballadors i el règim franquista: els protagonistes de les accions de protesta.....	430
2.2.1. <i>Els protagonistes de les accions de protesta laboral en la dècada dels quaranta</i>	430
2.2.2. <i>Els protagonistes de les accions de protesta obrera en la dècada dels cinquanta</i>	439
2.2.3. <i>Una nova classe obrera amb un nou tarannà?</i>	452
3. LES RESPOSTES OBRERS AL RÈGIM FRANQUISTA: LA MILITÀNCIA POLÍTICA CLANDESTINA. ELS TREBALLADORS I EL PSUC.....	466
3.1. La percepció del PSUC entre els treballadors.....	467
3.1.1. <i>L'organització de la lluita a les empreses: el canvi tàctic i les eleccions sindicals</i>	500
3.1.2. <i>La vaga general</i>	528
Conclusions	547
Fonts i bibliografia	575

INTRODUCCIÓ

L'origen del present treball està en un doble interès: d'una banda, conèixer la conflictivitat laboral que existí durant el primer franquisme, les seves característiques i els seus protagonistes i, de l'altra, determinar el volum i la localització de l'organització clandestina del PSUC a Catalunya i esbrinar quines relacions va establir amb els obrers de les fàbriques.

Tot i que no era la pretensió inicial, hem aprofitat també per contrastar algunes de les caracteritzacions que sobre el període ha establert fins ara la historiografia. Per exemple, ens semblava especialment interessant analitzar el recanvi generacional de la dècada dels cinquanta i esbrinar qui eren els líders obrers del moment ja que sempre s'ha donat el protagonisme a les generacions que no havien viscut la guerra civil o si més no que no tenien el llast de les seves conseqüències, la qual cosa descarta a tot un seguit de grups d'edat que havent sobreviscut a la guerra, estaven en plena edat laboral en aquest període. D'altra banda, a causa d'experiències personals, consideràvem que la petjada que va deixar la guerra civil en les persones era difícil que es perdés pel simple fet de no haver-hi participat. Així doncs, hem intentat aportar testimonis de com la guerra va influir a nivell ideològic en les vides dels treballadors de Catalunya dels anys quaranta i cinquanta encara que no haguessin estat al front de batalla i de com la mobilització obrera estigué protagonitzada per una generació intermèdia que, tot i la seva curta edat entre els anys 1936 i 1939, sentiren la guerra com una vivència pròpia. Aquesta hipòtesi ens ha obligat a acostar-nos molt lleugerament a la sociologia o a la psicologia per tal de considerar com un factor influent la memòria col·lectiva i la socialització familiar de la guerra. Creiem que aquest és un aspecte que caldria aprofundir en futurs estudis sobre el franquisme. Lligat a la conflictivitat laboral ens interessava també analitzar el fenomen de les comissions d'obriers per conèixer el seu origen i el seu desenvolupament i tot el moviment d'enllaços sindicals d'oposició.

Finalment, respecte de la conflictivitat laboral ens plantejàvem exposar quantitativament el volum de conflictivitat més en enllà de les grans explosions reivindicatives dels anys cinquanta.

Pel que fa al PSUC volíem donar resposta a preguntes sobre la seva relació amb la conflictivitat, el seu grau de protagonisme en l'existència de conflictivitat, la seva presència social a la Catalunya dels anys quaranta i cinquanta i quina era l'actitud dels obrers davant les consignes del partit. Hi havia a més, un interès inicial afegit que era esbrinar i donar a conèixer quina era l'organització clandestina del PSUC a Catalunya, el nombre de militants, on estaven localitzats, etc. A l'inici d'aquest treball l'any 1998, no hi havia anàlisis històriques sobre l'organització del PSUC en aquest període del franquisme. Però en el transcurs de la seva dilatada elaboració, a causa de les condicions personals de l'autor, es va publicar una obra que coincidia amb les nostres pretensions i també amb algunes de les nostres conclusions, cosa lògica si tenim en compte que la documentació consultada era pràcticament la mateixa.

Aquest treball està orientat a la història social obrera i això ens ha suposat alguna dificultat a l'hora d'establir els límits cronològics, molt més fàcils quan tractem d'història política o econòmica. Digue'm-ne que els tres elements que intervenen –obriers, PSUC i dictadura- tenen algunes diferències en quant a periodització: pel que fa al règim polític, clarament el període s'inicia l'any 1938 amb la formació del primer govern de Franco i el seu final l'hauríem d'establir l'any 1959 amb el canvi definitiu de la política econòmica, tot i que si fóssim estrictes amb els successos històrics, podríem considerar fins i tot com a final d'aquest primer franquisme caracteritzat pel feixisme i la política econòmica autàrquica, l'any 1957. Per al PSUC, l'any 1939 amb l'exili i el final de la guerra marca l'inici de la nova etapa i l'any 1959 hi ha un final clar amb tot el replantejament de la tasca política a l'interior. Per últim en el cas dels obrers, l'any 1938 també marcaria l'inici amb l'elaboració del *Fuero del Trabajo*, però en el cas dels treballadors catalans l'aplicació efectiva no es produí fins l'any 1939 i el final estaria en l'any 1958 ja que els convenis col·lectius van obrir una altra dinàmica en la conflictivitat. Ha estat considerant tots aquests aspectes que hem marcat com a límits de la investigació

els anys 1938 i 1959, amb el ben entès de què segons de quines qüestions es tracti potser no coincideixin exactament en la datació.

L'estudi ha estat concebut en dues parts amb tres blocs temàtics. En la primera part s'exposa en tres capítols quins eren els condicionants polítics, socials, econòmics i laborals sota els quals s'havia de desenvolupar l'activitat clandestina del PSUC i els obrers de Catalunya havien de viure –o sobreviure-. El primer capítol s'obre amb una reflexió sobre l'estat de la qüestió respecte de la naturalesa del franquisme per intentar contextualitzar el debat historiogràfic sobre la qüestió, per tot seguit fer una descripció de la política interior, exterior i econòmica que va implantar la dictadura franquista. Els altres dos capítols tracten aspectes que incidien més directament en la vida personal i la quotidianitat dels treballadors i que determinaren les característiques de la conflictivitat laboral: en el segon capítol, tot el que eren les característiques de la indústria catalana, amb poca concentració industrial, basada en el sectors del metall i el tèxtil amb empreses de caràcter familiar i concentrada a la ciutat de Barcelona i el seu cinturó; i l'evolució demogràfica de Catalunya després de la guerra fent especial èmfasi en intentar determinar les generacions que ocupaven el mercat laboral i tot el fenomen de la immigració. D'altra banda, hi havia també dos aspectes bàsics que eren necessaris d'analitzar per a poder entendre la conflictivitat laboral que es va desenvolupar en aquests anys del primer franquisme: les relacions laborals que va establir el règim i la qüestió dels salaris i el nivell de vida dels treballadors. Es tractava d'esbrinar si aquestes qüestions havien tingut influència en les motivacions o en les formes que va adoptar la conflictivitat laboral, així com intentar fer aportacions noves en anàlisi historiogràfica d'aquestes qüestions.

La segona part de la investigació es divideix en dos grans capítols que conformen els altres dos blocs temàtics: el primer presenta l'organització del PSUC a l'interior, la seva estratègia de lluita i les relacions que tenia amb la conflictivitat laboral que s'organitzava a les empreses. El segon intenta posar de manifest les actituds dels treballadors i les seves respostes davant l'agressió que va suposar per a ells la dictadura franquista i davant les crides a l'organització i les consignes de lluita

antifranquista que feia el PSUC. Al llarg de les pàgines d'aquests dos blocs, incorporarem les relacions amb els aspectes dels capítols de la primera part.

A nivell metodològic, hem incorporat dades de tot Catalunya si bé el gruix de la investigació – especialment pel que fa a la conflictivitat- es refereix a la ciutat de Barcelona que d'altra banda, era on hi havia la concentració industrial més important, on va haver més conflictivitat obrera i on existí una organització més nombrosa del PSUC. Les dades estadístiques estan extretes de les fonts oficials de l'època: l'*Anuario Estadístico de España*, la *Reseña estadística de la província de Barcelona*, l'*Estadística municipal*, el *Censo industrial de la província de Barcelona*, el *Censo industrial de la província de Barcelona. Enumeración previa de localización* i els censos de població de l'Estat dels anys 1930, 1940, 1950 i 1960 i el de la Generalitat de Catalunya de l'any 1936. Ens hem trobat amb una enorme dificultat a l'hora de establir xifres respecte de la quantitat d'empreses i de treballadors a Catalunya en aquest període ja que la disparitat de les fonts en els resultats estadístics és enorme, degut a la poca sistematització i al diferent criteri emprat en el recull i exposició de les dades. Hem utilitzat bàsicament les dades de l'any 1957 perquè són les més nombroses -els dos censos industrials i la *Reseña* són d'aquest any- i perquè són les més fiables. Per a la resta d'anys, normalment hem hagut de triar entre diverses valoracions numèriques i hem acabat decidint-nos per la que ens garantia més fidelitat a la realitat després d'una anàlisi contrastada. D'altres vegades, l'absència de dades d'una categoria social o demogràfica ens ha obligat a elaborar-la a nosaltres mateixos. També hem acudit a reculls estadístics d'entitats privades com el Banc de Bilbao les quals, sent més rigoroses, tampoc no són coincidents amb les dades oficials.

Les fonts directes utilitzades han estat la documentació pròpia del PSUC i del PCE i la història oral. S'ha fet un buidatge de les notícies que sobre conflictivitat laboral, comissions d'obrers, eleccions sindicals i consignes polítiques es publicaren a *TREBALL* entre els anys 1939 i 1960 i a *LAS NOTÍCIAS* entre 1945 i 1947. Aquest fons documental ha estat consultat en l'arxiu històric del PCE a Madrid, l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) i en el Centre d'Estudis Històrics Internacional (CEHI).

Els informes i documents diversos del PSUC, s'han consultat en el fons Evarist Massip del CEHI, en el fons de *Nacionalidades (sección Cataluña)* de l'arxiu històric del PCE i en el fons del PSUC dipositat a l'arxiu nacional de Catalunya. Les dades empresarials han estat extretes del fons d'indústries dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

Aquesta tasca ha presentat diversos problemes: per exemple la manca de dades salarials en els fons d'empreses de l'ANC i la impossibilitat de consultar el fons de l'empresa Bracons i Riera per aconseguir sèries salarials del metall, que no es permetin fer consultes de documents posteriors a cinquanta anys del fons del PSUC a l'ANC on apareguin relacionades persones amb noms i cognoms o que la documentació del PSUC a l'arxiu històric del PCE no estigui catalogada cronològicament, ni tota en el mateix suport ni en el mateix fons. Com a anècdota il·lustrativa d'aquestes dificultats, assenyalar que en les tres visites que hem realitzat a l'arxiu històric del PCE a Madrid entre els anys 1998 i 2003, en totes tres la màquina per llegir els microfilms tenia una avaria que impedia fotocopiar-los.

Com ja hem comentat abans, les limitacions de temps que suposen l'activitat laboral del autor han impedit la consulta d'altres fons com el de la presó Model o l'arxiu general de l'administració i l'arxiu de la Guàrdia Civil. Sí hem pogut consultar els expedients de les causes que es van seguir l'any 1957 contra Emilià Fàbregas i l'any 1958 contra Miguel Núñez. En aquest punt cal agrair la col.laboració d'en Joan Corbalán que m'ha facilitat l'accés a aquesta documentació de l'arxiu del Tribunal Militar Tercer de Barcelona.

Com que un dels objectius d'aquesta investigació era intentar fer una valoració i localitzar l'organització i la militància del PSUC a Catalunya, hem aportat les dades que incorporen els informes o documents interns del partit i els informes de la policia arrel de les detencions practicades en diversos moments. Lògicament només representen la fotografia d'un moment determinat amb totes les mancances possibles –per les dificultats dels fluxos d'informació en les relacions orgàniques del partit o pel divers grau de coneixement que havia arribat a tenir la policia de l'organització clandestina-

viciada per exageracions tendents a donar una imatge triomfalista a la direcció del partit a l'exili. Aquestes informacions són pràcticament en la major part incontrastables tot i que en ocasions és possible verificar-les amb d'altres documents col·laterals. En aquest sentit, creiem que en general els informes interns del partit consultats que donen informació sobre la militància clandestina són força reals, excepte potser en el cas de l'informe de Pere Canals no perquè exagerés la realitat, sinó perquè estava exposant la realitat que existia tres o quatre mesos abans que redactés l'informe.

Les fonts orals, ens han servit per complementar i, en alguns casos, per contradir les fonts directes i la bibliografia, incloses les memòries. Per a la investigació hem utilitzat entrevistes ja realitzades i publicades en forma de llibre amb destacats dirigents del PSUC i líders obrers de la dècada com Miguel Núñez, Josep Serradell, Cipriano García, Antonio Mullor i Ángel Rozas i les incloses en el treball sobre immigració de Joan Botey. Hem consultat també deu entrevistes realitzades a d'altres tants treballadors entre els anys 1996 i 2002 en el marc del projecte de biografies obreres de l'arxiu històric de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya. Finalment, hem entrevistat als dos dirigents del PSUC Gregorio López Raimundo i Miguel Núñez més importants d'aquests vint anys, a un dels obrer líders de la conflictivitat en els anys cinquanta Vicenç Faus i amb tres obrers més per a què ens expliquessin les seves vivències laborals en aquells anys: Segundo Pérez, Montserrat Oliver i Pere Comaposada.

Pel que fa a la bibliografia, la majoria correspon bàsicament a llibres de memòries dels protagonistes o a estudis sobre el Partit Comunista d'Espanya o el comunisme espanyol. Els estudis sobre el comunisme a Espanya que analitzen el període 1939-1975, tracten molt somerament la dècada dels cinquanta destacant-ne tan sols, les protestes d'estudiants i les mobilitzacions col·lectives. D'altra banda, no hi ha un estudi global sobre el PSUC per a tot el període de la dictadura franquista. Els estudis sobre el PSUC centren la seva anàlisi en aspectes concrets –la qüestió de Comorera, les comissions obreres- o en les dècades posteriors als anys cinquanta. Només darrerament l'obra de José L. Martín Ramos ha vingut a omplir el buit existent de la dècada dels quaranta. Queda encara per

analitzar tot el període entre els anys 1947 –data en què acaba l'estudi de Martín Ramos- i l'any 1958. El present treball pretén ser una primera aportació al respecte, tot esperant que després pugui tenir continuïtat.

En centrar-se el treball en l'àmbit de la història social hem cregut convenient prescindir d'algunes qüestions que podien referir-se a aspectes polítics interns del partit com poden ser l'anàlisi dels programes polítics, el cas de Joan Comorera o la integració del PSUC en el PCE. Pel que fa a aquesta última qüestió, malgrat que el PSUC no acaba de tenir una identificació plena amb el PCE, hem utilitzat expressions com “comunistes espanyols i catalans” o “comunisme espanyol” perquè l'estratègia a desenvolupar a l'interior era única per a tots els grups comunistes de l'Estat i perquè les iniciatives no partiren del PSUC sinó del PCE. Igualment hem cregut més convenient utilitzar les expressions “comissió” o “comissions d'obres” més que no pas “comissions obreres” per tal d'evitar qualsevol identificació amb el que anys més tard serà el sindicat que portarà aquest nom. És obvi que l'origen del sindicat està en les comissions dels anys quaranta i cinquanta, però les seves finalitats i les seves característiques poc tenen a veure. El mateix sentit té l'utilització de l'expressió “treballadors de Catalunya” en lloc de “treballadors catalans” ja que aquesta última podria fer pensar en una diferenciació entre els treballadors autòctons i els immigrants, la qual cosa no és la nostra intenció.

Finalment agrair al professor Pere Ysàs que hagi acceptat de dirigir aquesta tesi, la seva paciència pel retard en la seva elaboració i les seves sempre encertades opinions i comentaris sobre els continguts que han enriquit força l'anàlisi final.

Primera part.
Els condicionants de la
dictadura franquista

I.- El primer franquisme (1938-1959)

1. Introducció:

La conflictivitat sociolaboral i l'activitat clandestina del PSUC a Catalunya es van desenvolupar dins un marc polític i econòmic determinat, conseqüència de la voluntat del nou règim sorgit de la guerra civil de establir una forma d'exercir el poder que dominés i controlés tots els aspectes de la vida social, política i econòmica dels espanyols i catalans, inclòs l'aniquilament - sovint físic- de qualsevol intent opositor o simplement crític amb aquest poder. Per tant, les formes, mètodes i possibilitats de sorgir i manifestar-se la conflictivitat i l'activitat política clandestina foren conseqüència directe d'aquest marc. És necessari doncs establir les característiques d'aquest poder, abans de fer l'anàlisi de la conflictivitat i l'activitat clandestina.

Tot i que no es objecte d'aquesta investigació, creiem que també és necessari fer referència a una qüestió prèvia: la naturalesa del franquisme. La seva determinació ha provocat una àmplia discussió des de la publicació de l'article "Una teoría del régimen autoritario. El caso de España" del sociòleg Juan J. Linz, en el qual caracteritzava la dictadura franquista com a un règim autoritari, amb un pluralisme polític limitat en l'interior del règim encarnat en les diferents "famílies" polítiques que es repartien el poder i que a diferència dels estats totalitaris no articulà una ideologia clara, es fomentà la desmobilització de les masses i l'absència d'un partit únic fort¹. A partir d'aquest moment s'encetà un debat que va adjudicar al règim franquista les més diverses caracteritzacions: règim bonapartista, cesarisme, dictadura militar, caudillisme... que finalment es podrien agrupar en dues tendències historiogràfiques: aquells que seguint Linz, defineixen el franquisme com un règim autoritari (Tusell, Payne entre d'altres) i els que defineixen el franquisme com un règim feixista (Biescas, Tuñón de Lara, Casanova i Fontana). Els primers fan incidència en l'evolució política del règim i emfatitzen les

---

¹ Linz, Juan J.; Una teoría del régimen autoritario. El caso de España dins Payne, Stanley G.; *Política y sociedad en la España del siglo XX*; pàgs. 205-263

dissimilituds amb el règims totalitaris d'Europa -Alemanya i Itàlia- i les coincidències amb els règims autoritaris de l'est d'Europa. Tusell qualifica el règim de dictadura no totalitària a la què “(...) *su relativa ausencia de un ideario claro le permitió transitar de unas formas dictatoriales a otras, rozando el fascismo en los cuarenta y a las dictaduras desarrollistas en los sesenta (...)*”² Els segons, destaquen la funció social del feixisme i la necessitat d'analitzar el franquisme des dels seus orígens perquè, com diu Josep Fontana, no es pot caracteritzar el règim franquista des de l'any 1975 perquè les modificacions que va sofrir van venir imposades per la resistència de la lluita de masses i per la pressió -política i/o econòmica- de l'exterior, de manera que per valorar el franquisme cal fer-lo en els seus orígens l'any 1939, moment en el què les seves pretensions podien manifestar-se sense cap límit ni contrapès³, és a dir, els objectius que es volien aconseguir coincidirien amb els dels règims totalitaris europeus. I no només els objectius sinó que també l'aspecte formal i una voluntat de ser:

“(...) En 1939 dominaba el estilo fascista con las invocaciones rituales de Franco, Franco, Franco (...) Se pintó el nombre del caudillo en las paredes de los edificios públicos de toda España, se colocó su fotografía en las oficinas públicas y su efigie en sellos y monedas (...)

Los líderes del nuevo estado español creían que el orden europeo estaría compuesto por regímenes orgánicos autoritarios y, durante los primeros cuatro años después de la Guerra Civil, Franco gobernó el país como si fuera un ejército, por leyes de prerrogativa. (...)”⁴

Tuñón de Lara, després de repassar l'estructura política de l'Estat i la legislació emesa en els anys 1939-1941, creu que aquestes encaixen plenament en el model totalitari que a més s'explicitava obertament en discursos, textos legals, etc.⁵. Igualment, Valentina Fernández Vargas qualifica el règim de Franco obertament de feixista ja que per a ella “(...) *basta repasar los grupos que militan en uno y*

---

² Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 45

³ Fontana, J.; *Reflexiones sobre la naturaleza y las consecuencias del franquismo* dins Fontana, J. (Ed.) *España bajo el franquismo*; pàg. 9-38

⁴ Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 9. Malgrat que Payne es un clar representant de l'altra línia interpretativa, no s'hauria pogut descriure millor el que representava el feixisme .

⁵ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 171

otro campo, así como las ayudas internacionales que reciben, para definir al grupo de Franco y al régimen que configura como fascista (...) una cosa es la personalidad del Jefe del estado y la otra como ejerce el poder. Y éstos han sido fascistas a pesar de que a partir del triunfo de los aliados los falangistas más comprometidos desaparecerán del primer plano, al tiempo que se abandona toda la parafernalia fascista (...)”⁶. Per a Fernández Vargas les dissimilituds que Tusell destaca per allunyar el règim franquista del feixisme, no són més que especificitats del feixisme espanyol que ha d’aplicar per adaptar-se a les condicions del medi on s’instaura⁷. De la mateixa opinió són Pere Ysàs i Carme Molinero que consideren que les particularitats del franquisme no impedeixen incloure’l dins del grup de règims feixistes⁸.

En aquest sentit es tractaria de fer atenció a les coincidències més que a les diferències, més enllà de caracteritzar el règim de Franco de feixista per la repressió contra el moviment obrer o el compliment d’una funció social, i veure com es va intentar i aconseguir bastir un règim basat en els mateixos preceptes dels feixismes europeus: nacionalisme, antiliberalisme, antisocialisme, partit únic, un cos doctrinal del partit feixista espanyol adoptat per l’Estat, creació d’un Nou Ordre socio-econòmic, un líder únic que concentrava tot el poder, un aparell repressiu potent, un aparell propagandístic que volia convèncer i crear adhesions i una voluntat d’adoctrinament, construcció i consens. Tot això es desenvolupà amb les particularitats pròpies de la relació de forces de poder de l’Estat espanyol i de la pròpia via d’assolir el poder⁹. Les crítiques a aquesta línia interpretativa vindrien dels que consideren un error prescindir del format polític que va prendre el feixisme i no més fixar-se en la funció social.¹⁰

---

⁶ Fernández Vargas, V.; *La resistencia interior en la España de Franco*; pàg. 14

⁷ *Ibidem*; pàg. 15

⁸ Molinero, C. i Ysàs, P.; *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*; pàg. 32

⁹ Ysàs, P.; *Franquisme/Feixisme* dins Thomàs, Joan M.; (Ed.); *Franquismo/Fascismo, Franquisme/Feixisme Franchismo/Fascismo*; pàgs. 15-27

¹⁰ Glicerio Sánchez ha estat un dels crítics amb la caracterització del règim franquista com a feixista, perquè considera que es fa un ús genèric del terme feixisme i de què quan els defensors d’aquesta línia han aprofundit en l’anàlisi dels feixismes europeus, han contribuït a l’allunyament del franquisme del model, en destacar-ne els aspectes estratègics i funcionals. Sánchez considera a més que “(...) *Estos autores han ejercido una fuerte influencia sobre un buen grupo de*

En els últims anys han aparegut noves línies interpretatives que intenten la superació d'aquesta dicotomia, fomentant una síntesi de les dues formulacions en el sentit de considerar que el règim de Franco va tenir un component feixista important però que no va ser mai definitiu ni majoritari. Es tractaria de un règim autoritari feixistitzat que podria evolucionar en un sentit o altre segons les circumstàncies. Aquesta línia historiogràfica -defensada per historiadors com Santos Juliá, Manuel Pérez Ledesma, Antonio Elorza o Júlio Aróstegui-, entén que:

“(…) el régimen de Franco, surgido como una dictadura militar reaccionaria y represiva durante los primeros momentos de la guerra, había experimentado desde muy pronto un proceso de fascistización por imitación consciente de varios aspectos claves del modelo político ofrecido por la Italia fascista y la Alemania nazi. Mediante ese proceso, Franco trataba de ofrecer soluciones a las necesidades de movilización popular exigidas por la propia contienda bélica civil y, a la par, pretendía forjar las instituciones políticas precisas para asegurarse un lugar destacado en el nuevo orden europeo impuesto por las victorias de la potencias del eje italo-germano sobre los aliados en la guerra mundial. Sin embargo dicho proceso quedó truncado por un doble proceso: la resistencia interna al mismo de fuerzas conservadoras poderosas y el cambio de la suerte de las armas a favor de los aliados a partir de 1942. De este modo, la progresiva conversión totalitaria de la dictadura franquista quedó finalmente truncada y dio paso a un repliegue forzoso hacia formulas autoritarias más tradicionales y conservadoras. En definitiva, el franquismo habría sido por aquellas fechas, más que un mero régimen autoritario, un régimen fascistizado (...)”¹¹

Recentment, Joan M. Thomàs en el seu llibre sobre la Falange¹² també defensa aquesta línia integradora considerant el règim franquista com feixistitzat o parafeixista i en destaca igualment les similituds i les diferències amb els règims alemany i italià¹³. Així

---

*historiadores jóvenes que han aplicado los mismos conceptos de forma mecanicista (...)” [Vegeu Sanchez, G.; Líneas de investigación y debate historiográfico dins *Ayer*, núm. 23; pàg. 17]*

¹¹ Moradiellos, E.; *La España de Franco (1939-1975)*; pàg. 19

¹² Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; Plaza y Janés; Barcelona, 2.000

¹³ Per a Thomàs el franquisme no era només una dictadura conservadora però tampoc no era feixista. S'assemblava al nazisme i al feixisme en l'abolició de la democràcia i de qualsevol organització democràtica i obrera, era antiliberal i antimarxista amb un poder centralitzat en la figura de Franco en el que hi participaven l'exèrcit, l'església, el poder econòmic i el partit. En canvi, diferia en que l'alternativa no es basava en la participació de les masses sinó en la seva submissió i rendició, es va contentar als diferents grups de poder oferint-los a tots parcel·les de govern, l'Estat era cada cop més fort i el líder no suscitava la unió de tot el poble [Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàgs. 33-34)

*“(…) no deja de ser extremadamente paradójico si lo comparamos con lo ocurrido en Italia y Alemania. Y ello por varias razones: En primer lugar porque, de manera bien diferente a lo ocurrido en esos regímenes fascistas aliados, en la España nacional el partido fascista no había conquistado el Estado, sino que había sido el Estado, en la persona de su Jefe, quien había adoptado al partido, recreándolo. (...) Se hizo con el partido resultante de la unificación de falangistas y carlistas, donde la estructura y el programa estaban copiados de la Falange, pero no respetó la dirección falangista, y, más importante aún, tampoco a su proyecto político totalitario. Y en el “Nuevo Estado” no sería una dictadura fascista con predominio del partido único, dispuesto a llevar a cabo el programa nacionalsindicalista de los 27 puntos y el poder en manos de los jefes falangistas, sino una dictadura que se estaba fascistizando a partir de la potenciación de la figura del Jefe del Estado, de la creación de un partido único, de la adopción formal de programa falangista y de la apariencia de régimen fascista... pero tan sólo la apariencia. Ni el poder estaba en manos del partido sino del gobierno dirigido por Franco y extremadamente subordinado a él, ni lo estaría nunca; ni se tendería seriamente a cumplir el programa falangista-fascista modernizador y revolucionario. Ni Franco era un líder fascista, no lo olvidemos.
(...)*

(...) el fracaso del partido fascista y también el del conjunto de la derecha fascistizada en su acceso al poder produjeron la apelación al ejército y el golpe de Estado: y en la nueva situación creada, con un jefe único que concentraba el poder, con una Falange enormemente acrecida y convertida en movimiento de masas, se creó un régimen fascistizado, con un partido único conformado según el modelo falangista-fascista. Pero un régimen en el que el partido no detentaba el poder y en el que tan sólo una parte de sus miembros - fundamentalmente de entre los falangistas viejos o ingresados ya durante la guerra- estaban interesados en lograr el cumplimiento del programa nacionalsindicalista (...)”¹⁴.

Thomàs considera que el govern franquista de maig de l'any 1941 marca l'inici d'una desfeixistització limitada ja que el partit encara existia i tenia àmplies quotes de poder. Aquesta desfeixistització inicial continuaria amb “(...) *la más aparatosa de 1945 -la inducida por la derrota del EJE en la guerra mundial-, pero que nunca se completaría en la historia del Régimen, permaneciendo el partido -o Movimiento Nacional- hasta 1977*”¹⁵

D'entre els defensor d'aquest línia, qui més ha reeixit en la seva formulació ha estat Ismael Saz partint de la configuració de la dictadura franquista com la culminació d'un camí que arrencava a mitjans del segle XIX amb la revolució burgesa i que, d'altra banda, era paral·lel -però a l'hora també

---

¹⁴ Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàgs. 36-38

¹⁵ Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàg. 277-278

singular-, al que succeïa a la resta d'Europa. Per a Saz el franquisme va ser una dictadura que conservava elements bàsics dels feixismes (antiliberalisme, antimarxisme, formidable repressió, centralisme, cabdill únic i els mateixos grups de poder que Alemanya o Itàlia) però que no va desenvolupar la doctrina feixista perquè, en el fons, el que es pretenia era establir un poder reaccionari i conservador: Així, el règim de Franco no va bastir cap alternativa a l'antiliberalisme i l'antidemocràcia que no fos la submissió; no hi havia cap alternativa integradora; no hi havia una comunitat en marxa; els grups que formaven el poder es van mantenir de manera estable i tots en van treure profit; el govern no va desaparèixer; i el líder no era pas carismàtic, ni generava adhesions entre la població ni era el representant màxim de la ideologia feixista¹⁶. Per tant:

“(...) Realment no fou ni una cosa ni l'altra. Fou una dictadura de dretes que va saber prendre del feixisme tot allò que no contravenia directament als interessos de les classes dominants i dirigents tradicionals, de molts sectors de les classes mitjanes, de l'Església i de l'Exèrcit; d'alguna manera la dictadura que somniaren els conservadors que portaren Hitler o Mussolini al poder. Només en certa manera, però, perquè la dictadura franquista fou, a la vegada, molt més que una simple dictadura conservadora i molt menys que una dictadura feixista. El llegat de Franco consistí precisament a demostrar que no era del tot necessari lliurar-se a un aliat tant perillós i independent com el partit feixista; que l'extermini polític de l'esquerra, una repressió ferotge i un partit completament subordinat podia ser suficient. Franco, però, no era un geni capaç de preveure de bestreta l'evolució del règim i de les dictadures del segle XX. Ell mateix va aprendre la lliçó de la seua pròpia experiència que obeïa a causes més profundes: a profundes contradiccions socials i polítiques, i al complexíssim joc dels factors ideològics i culturals (...)

(...)

En resum, la dictadura franquista no fou feixista. Ni tampoc no va constituir “la nostra peculiar forma de feixisme”. Si hi va haver cap peculiaritat a Espanya fou el mateix feixisme. És a dir, el feixisme dels feixistes, el de FE de la JONS: per la seva debilitat política, ideològica i dels seus suports socials; perquè mai no es diferencià del tot de les forces conservadores tradicionals i sempre anà a remolc d'aquestes perquè generalment trobà factors de cohesió fora de si mateix, i perquè d'acord amb aquests antecedents va poder oposar molt poca resistència a la seua absoluta subordinació a l'Estat franquista. Nogensmenys, subratllar aquesta peculiaritat més del necessari significaria, una vegada més, invertir els termes del problema, ja que no hi ha cap llei històrica que obligue a l'existència

---

¹⁶ Vegeu Saz, I.; “La peculiaritat del feixisme espanyol” dins *Afers*, núm. 25 (1996); pàgs. 623-637 i “Algunas consideraciones a propósito del debate sobre la naturaleza del franquismo y el lugar histórico de la dictadura” dins Thomàs, Joan M.; (Ed.); *Franquismo/Fascismo, Franquisme/Feixisme, Franchismo/Fascismo*; pàgs. 29-51

d'una partit feixista fort a tots els països cosa que es aplicable amb més fonament encara al règim franquista. Entre altres coses pel fet que com a règim feixistitzat estigué lluny de constituir cap excepció a l'Europa d'entreguerres. La seua única excepcionalitat rauria en tot cas en la seua llarga durada(...)"¹⁷

Però igual que Thomàs, Saz introdueix també un element que a nosaltres ens assembla fonamental en aquesta qüestió com és el fet de la durabilitat de la feixistització. Així:

"(...) Producte del seu temps, ell, i algunes de les forces que el van acompanyar, mai no es volgueren desprendre completament d'aquells préstecs ideològics i d'aquelles tècniques polítiques feixistes que tan eficaces es revelaren en el seu moment. Foren suficientment flexibles per a emmotllar-se a les grans transformacions socioeconòmiques, polítiques i ideològiques de la postguerra mundial, però no ho foren tant com per a desfeixistitzar-se completament. Tot plegat, el règim de Franco és una de les baules perdudes entre les dictadures feixistes dels anys trenta i els règims autoritaris"¹⁸.

I aquest ens assembla un element important perquè tot i que aquesta historiografia integradora accepta i destaca que van existir elements feixistes i coincidències del franquisme amb el nazisme i el feixisme italià, la caracterització del règim com a parafeixista o feixistitzat s'aplica a l'etapa 1939-1945, any aquest últim en què es va dur a terme la "desfeixistització", de manera que des d'aleshores el règim franquista va passar a ser una dictadura autoritària. Coincidim amb Saz en l'aspecte de considerar que els elements feixistes es van mantenir fins al final de la dictadura però discrepem amb ell i amb els altres historiadors defensors d'aquesta línia d'anàlisi, en què no es pugui qualificar la dictadura del general Franco de feixista ni que les modificacions de l'any 1945 suposessin un canvi en l'essència inicial del règim¹⁹. A més, creiem que aquesta interpretació corre el perill de caure, d'una banda, en el determinisme històric per identificar l'existència d'una dinàmica històrica que porta a la dictadura i de l'altra, a la consideració del feixisme com una ideologia aliena, imposada o adoptada per Franco i els

---

¹⁷ Saz, I.; "La peculiaritat del feixisme espanyol"; pàg. 635-637

¹⁸ *Ibidem*; pàg. 636

¹⁹ Els canvis introduïts van ser únicament formals i afectaven a l'estructura política o a les elits del règim. No va patir cap modificació l'aplicació del poder ni la finalitat. D'altra banda, els elements que assenyalava Pere Ysàs per considerar el règim franquista homologable al feixisme -antiliberalisme, antimarxisme, lideratge únic, partit únic, voluntat de crear

grups de poder no falangistes a causa de les circumstàncies, de manera que quan va interessar, en pogueren prescindir. En aquest sentit Payne, per exemple, considera que no hi ha cap evidència que Franco volgués dur a terme la revolució nacional-sindicalista dels falangistes, ni tenia una política plenament feixista ni una economia plenament feixista²⁰, per acabar atribuint-li que “(...) *al final Franco evitó tanto la entrada directa en la guerra como la mayor fascistización interior (...)*”²¹. En la mateixa línia, Moradiellos dóna a entendre que les lleis repressives aprovades els dos primers anys del règim, van ser degudes a la influència i inspiració del projecte totalitari de Serrano Suñer i no conseqüència del projecte d’aniquilació dels grups socials i forces polítiques i sindicals que havien donat suport a la República, que ja tenien els militars rebels abans del juliol de l’any 1936²².

Creiem que caldria fer dues consideracions més per tal de mantenir la dictadura del general Franco dins de la categoria dels feixismes europeus: en primer lloc, el fet -destacat per Saz-, que el feixisme de Falange no era el mateix que el del nacionalsocialisme alemany o el del partit feixista italià, com tampoc no ho eren les societats en les quals aparegueren, els suports que reberen ni els interessos que defensaren. A banda de les més que ostensibles diferències entre els tres moviments i de la desconsideració que els dirigents del partit nazi i del partit feixista mostraven vers el partit de José Antonio Primo de Rivera, FE de las JONS tenia un destacat element catòlic i tradicionalista en el seu ideari i en els seus orígens -característica aquesta que es considera impròpia dels models feixistes clàssics- i Serrano Suñer, al qual aquest corrent historiogràfic atribueix les derivacions feixistes de la dictadura franquista, era un catòlic practicant declarat. Cap d’aquestes dues qüestions ha impedit a la

---

un nou orde econòmic i social, propaganda i repressió- van seguir existint fins a la mort del dictador. Evidentment, ens identifiquem més amb aquesta línia.

²⁰ Payne, Stanley G.; *El régimen de Franco 1936-1975*; pàg. 261

²¹ *Ibíd.*; pàg. 281

²² “(...) *En efecto, bajo la inspiración de Serrano Suñer, el programa de conversión totalitaria del régimen franquista iba a experimentar decididos avances al compás de los éxitos militares de las potencias del eje durante los tres primeros años de la guerra mundial. Así se percibió en la dureza e intensidad de la política de férrea represión y depuración de elementos hostiles o desafectos: la previa ley de Responsabilidades Políticas (9 de febrero de 1939) fue completada por la ley de Represión de la Masonería y el Comunismo (1 de marzo de 1940) y la ley de Seguridad del Estado (9 de marzo de 1941)*”. [Moradiellos, E.; obra citada; pàg. 70]

historiografia defensora de la consideració del franquisme com a règim autoritari feixistitzat, qualificar Serrano o la Falange com a feixistes o totalitaris, ans al contrari, però en canvi, el component catòlic del franquisme sí que els ha servit per a destacar el contrapoder exercit per l'Església per tal de limitar el projecte totalitari espanyol, i en conseqüència considerar el règim de Franco no com feixista sinó feixistitzat²³.

L'ús del terme feixistització per al període 1939-1945, implica sostenir que ni en l'etapa de més domini de Falange es va arribar a instaurar a Espanya un règim feixista i que, a més els intents de fer-ho, van quedar estroncats, inicialment l'any 1942 i definitivament l'any 1945. Però com també apunta Saz, els grups de poder franquistes no es van desfeixistitzar del tot. Els canvis empresos a partir del 1945 no van comportar el desmuntatge de l'estructura estatal i legal que el totalitarisme dissenyat per Serrano Suñer havia contribuït a crear i amb el que totes les faccions participants del poder hi van estar d'acord²⁴. Tampoc no es va produir la desaparició de les estructures de control feixistes com tota l'organització sociolaboral que havia creat Falange (sindicats, secció femenina, *Frente de Juventudes...*) amb postulats totalitaris, ni la dissolució del partit únic, ni els controls sobre el sistema econòmic²⁵. Ni

---

²³ De fet, el moviment de Mussolini es va caracteritzar per un anticlericalisme en els seus inicis a finals de la Primera Guerra Mundial, per després moderar aquesta posició a inicis dels anys vint i acabar signant el pacte de Laterà amb el Vaticà l'any 1929. Igualment, el feixisme italià va mantenir la monarquia com a règim. Per tant, també tindria dissimilituds amb el model creat per Hitler a Alemanya, però en canvi se'ls considera a ambdós els paradigmes del totalitarisme. Es tractaria doncs de crear un model històric amb els elements bàsics, per definir el feixisme. Fent una comparació amb els règims comunistes, tothom considera que malgrat les diferències la URSS, Iugoslàvia i la Xina estan dins del model.

²⁴ Més endavant tractarem la qüestió amb més extensió tot i que val la pena fer una aclaració sobre el paper dels grups de poder: en el cas de l'entrada de Martín Artajo de l'ACNP en el govern de 1945 per exemple, va plantejar la desaparició del partit únic, però Franco no ho va acceptar [Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàgs. 83-225]. Es tracta doncs de considerar que malgrat aquestes intencions, Martín Artajo -i per extensió els altres grups del govern- va col·laborar amb el règim i en va acceptar totes les seves decisions i actuacions.

²⁵ Segons Joan M. Thomàs hi van haver propostes al respecte, especialment dels catòlics d'ACNP però que va ser voluntat del general Franco no prescindir-ne perquè li devia la seva existència, era fidel, aportava elements d'enquadrament i mobilització que considerava fonamentals i suposava un equilibri davant l'exèrcit i els catòlics [Vegeu Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del Régimen*; pàg. 347] Tanmateix, Thomàs cau en contradicció en qualificar el canvi de govern de l'any 1945 com "(...) una de las medidas más aparatosamente (...) desfascistizadoras de su régimen (...)" [pàg. 346] però alhora d'aparent i en considerar que el nomenament de Martín Artajo i els cessaments de José Luís Arrese i Miguel Primo de Rivera van ser un canvi cosmètic i no de fons respecte de Falange ja que va mantenir en el govern cinc ministres falangistes, de manera que el règim "*Continuaría pues marcado durante el resto de su historia el régimen en tanto que fascistizado*" [pàg. 347]

els militars, ni els monàrquics, ni els carlins, ni els catòlics de l'*Asociación Católica Nacional de Propagandistas*, ni els tecnòcrates de l'Opus Dei ni, per descomptat, la Falange, s'oposaren per exemple, a l'aplicació de la llei de Responsabilitats Polítiques -lleï que Moradiellos diu que és d'inspiració feixista- o a l'enquadrament dels treballadors en el sindicat vertical o a l'afusellament de militants polítics clandestins o a l'autarquia econòmica o al nou ordre socio-econòmic o a la *Unidad de Destino en lo Universal*. És més, la major part de l'aparell legal a nivell polític i social del primer franquisme i l'establiment de les condicions laborals, es va fer entre 1939 i 1945 dins de l'esfera de poder reservada a Falange²⁶, i van estar vigents fins els anys seixanta en la seva pràctica totalitat, sense cap mena discussió. Com diu Valentina Fernández:

*"(...) Franco deja de lado a unos falangistas, no a la médula de la Falange, puesto que toda su doctrina política y económica, basada en el Sindicato Vertical, en el corporativismo, en la representatividad orgánica, en la prohibición de partidos políticos, sigue en pie. Y ni los grupos de Acción Católica ni del Opus Dei, que han participado directamente en el gobierno a lo largo de la Historia del Franquismo, han hecho nada para desmontar el sistema. Más bien lo han ido apuntalando para adaptarlo al momento histórico"*²⁷.

Igualment, els elements que més controvèrsia susciten a la historiografia per a definir el règim franquista com a feixista -mobilització de les masses, adhesió popular al líder, adoctrinament, propaganda, partit únic, la creació d'una comunitat nacional també van existir i no tan sols durant els anys en què s'utilitzava de forma visible tota la parafernalia i la violència feixista, sinó també després: n'hi hauria prou amb recordar les concentracions a la Plaza de Oriente -per exemple l'any 1946 per oposar-se a la decisió de l'ONU però que es van succeir fins l'any 1975-, el NO-DO, la *Formación del Espíritu Nacional* a les escoles o la definició d'Espanya com una *Unidad de Destino en lo Universal*.

---

²⁶ Serrano Suñer va ser ministre de Governació des de l'any 1938 fins el 1941 i el ministeri de Treball va estar en mans del falangista José Antonio Girón des de l'any 1941 fins l'any 1957

²⁷ Fernández Vargas, V.; obra citada; pàg. 17

Malgrat tot, sembla haver-hi coincidència en assenyalar que va ser l'evolució de la situació política internacional la que va estroncar definitivament el projecte d'Estat totalitari. Per tant, si sembla clar que va existir una voluntat de construir un Estat feixista a imitació de l'alemany i l'italià, una voluntat conscient i no només dels que eren feixistes -Falange- sinó també del propi Franco i dels altres grups que participaven del poder -si més no en una primera etapa de 1937 a 1941 i després com a model polític que servia als seus interessos-, si l'estroncament del projecte feixista va ser imposat per l'evolució de la Segona Guerra Mundial i no es van retirar per inconvenients les lleis "feixistes" o "feixistitzades"; en fi, si elements reconeguts com a propis dels règims feixistes van continuar durant tota aquesta primera etapa del franquisme, perquè hem de considerar que el règim del general Franco no va ser feixista? Per què no va adoptar i aplicar clarament les formes i actuacions polítiques dels dos models històrics de feixisme?

Efectivament, sembla que el debat feixisme/feixistització se centra no tant en identificar la presència d'elements homologables al feixisme, sinó en considerar si aquest elements es van usar com en els paradigmes feixistes i en van aconseguir els mateixos resultats. És a dir:

*"El fracaso del proyecto totalitario es evidente en los propios hechos y, en menor medida, en los textos doctrinales del régimen. Se suele incurrir en el error de prolongar el proyecto totalitario debido a la vigencia de unos textos que, dada la arbitrariedad de la acción política, tan solo son utilizados retóricamente en la actividad propagandística y de forma muy relativa en las decisiones de gobierno"*²⁸

Potser en les decisions del govern no es tenien en compte el textos doctrinals, però sí que la doctrina feixista-falangista va tenir plena aplicació en les actuacions i decisions polítiques que afectaven directament sobre els grups de població que la coalició cívico-militar que va donar el cop d'estat el juliol de l'any 1936 s'havia proposat sotmetre, com podien ser les qüestions socials,

---

²⁸ Díaz Gijón, J. R. i d'altres; *Historia de la España actual 1939-1996. Autoritarismo y democracia*; pàgs. 6-18. En aquesta línia considera, per exemple, que a diferència del feixisme històric, la dictadura va fomentar la desmobilització i que el recurs a les mobilitzacions de masses que feia el règim franquisme -a diferència del nazisme i el feixisme- no constituïa l'eix central de la participació de la població en la política interna del país sinó que es feia per altres motivacions d'afirmació

econòmiques o laborals: un partit que feia tasca social (*Frente de Juventudes, Educación y Descanso, Sección Femenina...*) per a adoctrinar, una economia autàrquica i una organització sindical de caràcter vertical per a enquadrar els treballadors i controlar-los, superar la lluita de classes i crear un nou ordre socio-econòmic, on tots els *productores* treballessin sota un ideal comú per als interessos nacionals. Això, que tothom sens dubte qualificaria de feixisme formulat d'aquesta manera, perquè en el cas de la dictadura franquista es considera que ho és entre els anys 1939 i 1945 i no l'any 1955?

Per tant, quins aspectes cal tenir més en compte per conceptualitzar un règim: la seva estructura formal i l'organització política o l'aplicació que en fa del poder? Que és el que conceptualitza a un règim polític o a un partit: la voluntat de ser/fer o els resultats obtinguts en l'aplicació política d'aquesta voluntat? El medi polític i social en el qual s'havia d'actuar, la correlació de forces que van formar el nucli de poder, l'arribada del partit únic espanyol al poder, la situació internacional... van configurar i condicionar la forma que va prendre la posada en pràctica del model feixista a Espanya. Una forma que, per molt diferent que fos i per moltes modificacions que s'introduïren, no va impedir als governs d'Estats Units i Gran Bretanya assimilar-lo als règims feixistes derrotats en la Segona Guerra Mundial.

En resum, el règim franquista es va construir sobre bases ideològiques i estructurals feixistes que es van conservar fins el 1959 i algunes fins el 1975. El debat feixisme/feixistització és doncs, en realitat, un debat de la història política del règim. Des del punt de vista de l'organització estatal està clar que canviaren les formes de presentació del règim amb les noves estructures de govern i els canals de presumpta participació política de la població i així, quan es fa l'anàlisi històrica de l'evolució política es pot considerar que l'existència o no de segons quins elements, organitzacions o postulats altera el caràcter del règim. En canvi, des de la història social i obrera del règim -àmbit d'estudi en el qual emmarquem la present investigació-, s'analitza l'exercici del poder sobre la població espanyola i especialment sobre les classes treballadores i subalternes. En aquest sentit, no creiem que hi hagué cap canvi en tot aquest període anomenat primer franquisme: l'aplicació del poder i els seus efectes van ser

---

nacionalista o religiosa. De la mateixa manera, no es pot parlar de partit únic per la seva depuració dels elements més

els mateixos abans i després de 1945. Resulta il·lustrativa l'aportació de Tusell al voltant de les modificacions proposades en l'àmbit sindical en el projecte polític dels catòlics de l'ACNP que resumeix quina era la situació:

“La cuestión de la libertad sindical no se planteó como una alternativa global al régimen político existente, ni alcanzó una gran difusión, imposible en las circunstancias políticas de los años cuarenta y cincuenta e incoherente con los principios políticos en los que se basaba el catolicismo español del momento (...) A este respecto merece la pena citar una correspondencia cruzada entre Martín Artajo y Ruiz Giménez a comienzos de 1949. En Cataluña se había disuelto por el Gobierno de Franco un esbozo de sindicalismo católico y prohibido su órgano de expresión, decisión contra la que se manifestó el abad de Montserrat. Pues bien, tanto el embajador en la Santa Sede como su ministro estuvieron de acuerdo con la medida. En España, escribió Ruiz Giménez, ‘no sería explicable’ la existencia de sindicatos católicos porque ‘los sindicatos oficiales tienen verdadera inspiración cristiana’; implantar la libertad sindical equivalía a ‘abrir la puerta al enemigo marxista’, ‘pudiendo mejorarse y reformarse (el sindicalismo oficial) de los defectos que tenga, pero por una acción de arriba abajo y no por acciones aisladas y laterales’. ‘Si se vuelve a la libertad sindical -ratificó Martín Artajo- habría que darla no sólo a los católicos si no también a los marxistas y anarquistas’. Mucho tiempo habría de pasar para que ambos cambiaran de ideas²⁹.

Si la historiografia que defensa la caracterització del franquisme com a règim autoritari feixistitzat qualifica d'aparent la desfeixistització política del règim, queda clar que en la qüestió social no va ser ni aparent, ja que ni tan sols el sector polític del règim que podia plantejar algunes modificacions no les tenia en consideració.

1.1. La política exterior:

Cinc mesos després de què oficialment es donés per acabada la guerra civil espanyola, s'inicià la Segona Guerra Mundial amb l'invasió de Polònia per part de les tropes alemanyes. Durant la guerra espanyola, els militars sollevats havien establert vincles de col·laboració amb els

---

“revolucionaris”, l'abandonament de la ideologia per retre fidelitat a Franco i la definitiva supeditació i integració a l'Estat.

²⁹ Tusell, J., *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàg. 212

règims feixistes d'Europa -Alemanya i Itàlia³⁰-, però malgrat això el govern franquista va fer una declaració de neutralitat perquè Espanya no estava en condicions de participar en el conflicte³¹. El desenvolupament de la guerra i especialment la ràpida ocupació de França culminada el 14 de juny de l'any 1940, va fer convèncer al govern espanyol i a Franco de la segura victòria d'Alemanya i va reactivar les possibilitats de la participació d'Espanya en el conflicte, de manera que el govern va canviar la seva posició de neutralitat per una declaració de “no bel·ligerància” que “(...) *fue en realidad, una prebeligerancia que quería indicar solidaridad ideológica y voluntad de intervención* (...)”³². Efectivament, aquesta situació política a Europa va desvetllar la latent voluntat d'intervenció que hi havia en el govern espanyol³³ i va tenir com a resultat l'aplicació d'una política exterior favorable a les potències de l'Eix, que incloïa prendre la iniciativa per tal d'arribar a un acord que permetés Espanya participar en el conflicte³⁴.

A inicis del mes de juny de 1940, Franco va escriure una carta al FÜRHER oferint-se per participar en la guerra mundial a canvi de concessions econòmiques i territorials al nord d'Àfrica, carta que portarà a Alemanya el General Vigón qui s'entrevistà amb el ministre d'afers exteriors

---

³⁰ El govern franquista havia subscrit tractats d'amistat i col·laboració amb Itàlia i Alemanya (28 de novembre de 1936 i 31 de març de 1939), es va adherir al Pacte Anti-Comintern l'abril del 1939 i va abandonar la Societat de Nacions el maig del mateix any.

³¹ Viñas, A.; *Guerra, dinero, dictadura*; pàgs.238-264; Moradiellos, E.; *La España de Franco (1939-1975)*; pàg. 64; Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 56 i Preston, P.; *Franco “Caudillo de España”*; pàgs. 378-380. Payne, per a reafirmar la neutralitat adoptada, indica que el govern franquista va emetre una nota crítica amb la invasió alemanya de Polònia que era un país catòlic i autoritari assimilable al model que havia construït per a Espanya el general Franco [Payne, Stanley G; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàgs. 25-26]. Tusell recollint també el fet de la nota, la col·loca en el marc de la col·laboració del règim amb els seus aliats i la considera redactada partint de l'assumpció de la victòria alemanya (pàg.56). Per a un relat més detallat de la situació d'Espanya durant la Segona Guerra Mundial vegeu Tusell, J.; *Franco, España y la II Guerra Mundial. Entre el Eje y la neutralidad*; Temas de Hoy, Madrid, 1995 i Tusell, J. i García Queipo de Llano, G.; *Franco y Mussolini. La política española durante la Segunda Guerra Mundial*; Planeta; Barcelona; 1985. Una visió profranquista es troba a Suárez Fernández, L.; *España, Franco y la Segunda Guerra Mundial. Desde 1939 hasta 1945*; Actas, Madrid, 1997. La seva tesis central és que Franco va dur a terme una política exterior que va evitar l'entrada del país en la guerra i que està per demostrar documentalment aquest voluntat intervencionista.

³² Tusell, J. *La España de Franco*; pàg. 57. De la mateixa opinió són Tuñón de Lara, Sueiro i Díaz Nosty i Payne.

³³ *Ibidem*; pàg. 58. Segons Tusell, la identificació dels dirigents espanyols amb l'Eix va ser absoluta fins l'any 1944.

³⁴ Tota la bibliografia consultada per a aquest treball, assenyala que va ser el govern franquista qui va insistir davant Hitler per tal de participar en la guerra.

nazi Von Ribbentrop. Hitler manifestà desinterès per les peticions d'Espanya però a finals de l'estiu i vinculat amb el seu afany de vèncer Gran Bretanya, va atorgar un paper a Espanya -per bé que secundari-, en la seva estratègia bèl·lica. El govern espanyol va aprofitar l'ocasió i es van reprendre els contactes que van conduir un primer seguit d'entrevistes entre l'ambaixador espanyol a Berlín i el ministre d'afers exteriors alemany, Von Ribbentrop i després entre Serrano Suñer, Von Ribbentrop i el propi Hitler per tal de preparar l'entrevista final entre els dos dictadors -Franco i Hitler- que va tenir lloc a Hendaia, l'octubre de 1940³⁵, en la qual Hitler va aconseguir que el govern espanyol signés un protocol per a l'entrada d'Espanya en la guerra però sense una data especificada. Aquesta entrada en la guerra mundial però, estava condicionada per les reivindicacions territorials de Franco en relació a la creació d'un nou Imperi espanyol al nord d'Àfrica i la necessitat de suport logístic del règim nazi (combustible, armament, aliments...). Hitler només considerava la participació d'Espanya en funció dels seus interessos militars i menyspreava les contrapartides que pretenia assolir Franco. Alhora, Franco no donava el vist-i-plau a la participació perquè no tenia les suficients garanties de Hitler³⁶. Tot plegat va fer que es dilatés l'entrada d'Espanya a la guerra, de manera que el febrer de l'any 1941 Hitler encarregà Mussolini que s'entrevistés amb Franco per tal d'arribar a un acord definitiu però que tampoc no va tenir cap resultat³⁷. La no entrada a la guerra no va reduir però la col·laboració amb l'Alemanya nazi que des de l'inici de la guerra havia estat molt activa amb el permís per l'aprovisionament de submarins a ports espanyols, les activitats de l'espionatge alemany i, sobre tot, les exportacions de wolframi.

---

³⁵ Vegeu Tusell, J.; *La España de Franco*; pàgs 598-72; Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàgs. 26-34, Sueiro, D. i Díaz Nosty, B. *Historia del franquismo (Vol. I)*; pàgs 153-169; Moradiellos, E; *La España de Franco (1939-1975)*; pàg. 66 i Preston, P; *Franco "Caudillo de España"*; pàgs. 413-435

³⁶ Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 26. Per a ell "*La ambición española era ahora formar parte del nuevo orden victorioso y, más concretamente, establecer una nuevo imperio español en el noroeste de África*". Vegeu també Preston, P.; obra citada; pàgs. 437-440. Segons Preston una altra de les pretensions territorials de Franco era la modificació de la frontera francesa per incorporar la Catalunya Nord a Espanya.

³⁷ *Ibidem*. Això es va produir en l'entrevista de Franco amb Mussolini a Bordighera. Payne afirma que l'entrevista es va fer per encàrrec de Hitler, doncs no havia pogut convèncer Franco de què entrés en la guerra (pàg. 32). De la

Hitler va perdre progressivament l'interès en la participació d'Espanya en la guerra mundial per les contrapartides que exigia Franco i les necessitats d'aprovisionament i armes de tota mena que tenia l'exèrcit espanyol. L'interès va desaparèixer del tot quan va haver de dirigir la seva atenció cap a l'est d'Europa per ajudar a les operacions dels italians a Iugoslàvia i quan va iniciar la invasió de la Unió Soviètica el 22 de juny de l'any 1941. Contràriament, a Espanya la invasió va donar més raons encara als dirigents que ja eren anteriorment partidaris de l'entrada a la guerra i va acostar a les posicions bèl·liques als que n'eren contraris perquè ara s'estava lluitant contra el comunisme, motiu central pel qual s'havia produït l'*Alzamiento*³⁸. La participació d'Espanya en la guerra al costat de l'Alemanya nazi, es va concretar en l'enviament dels voluntaris de la *División Azul* per anar a lluitar al front soviètic. La campanya russa no va ser tan fàcil com ho havia estat la francesa i les tropes alemanyes van haver d'aturar el seu avanç a les portes de Moscou, el desembre del 1941, sense haver pogut assolir els seus objectius militars. En aquesta situació al front de l'est d'Europa i després de declarar la guerra als Estats Units, quatre dies després de l'atac japonès a Pearl Harbour, Hitler va quedar involucrat en una guerra a escala mundial que se li havia escapat del seu control³⁹.

La guerra mundial va patir un cert estancament fins a finals de l'any 1942 en què els aliats van prendre definitivament la iniciativa en la guerra: el mes de novembre es va produir el desembarcament anglo-americà al nord-oest d'Àfrica i l'exèrcit soviètic va contraatacar sobre Stalingrado derrotant la resistència alemanya el febrer de l'any 1943. Per la seva banda, els exèrcits dels Estats Units aconseguien, entre la tardor del l'any 1942 i la primavera de 1943, derrotar els japonesos a les batalles de Guadalcanal i Midway invertint també el sentit de la guerra al Pacífic.

---

mateixa opinió es Preston [vegeu Preston, P. obra citada; pàgs. 462-464]. Tusell en canvi, no relaciona l'entrevista amb la voluntat del Führer sinó amb l'interès de Franco pel règim italià [Vegeu Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 65]

³⁸ Tusell assenyala les diferències entre el bloc falangista del govern -partidari sense reserves de la intervenció- i del bloc militar que recomanava prudència i estava en contra [Tusell, J.; *La España de Franco*; pàgs. 66-67]. Igualment ho fan Sueiro i Díaz Nosty a *Historia del franquismo (Vol. I)* pàg. 166.

³⁹ Joll, J.; *Historia de Europa desde 1870*; pàg. 450

Les victòries aliades a les batalles d'El-Alamein i Stalingrado van suposar una inflexió en el decurs de la guerra mundial i l'inici de la derrota dels països de l'Eix, refermada per la invasió aliada de Sicília el juliol de l'any 1943 i la caiguda del govern de Mussolini⁴⁰.

Fins a final de l'any 1942, l'evolució de la guerra no havia canviat les posicions inicials de suport del govern espanyol a Alemanya tot i que, a partir del setembre amb el nomenament del general Jordana com a nou ministre d'Afers Exteriors en substitució de Serrano Suñer, el govern va iniciar de nou el camí cap a la neutralitat. El general Jordana havia participat en el Directori Militar del General Primo de Rivera el 1923 i ja havia estat ministre d'Afers Exteriors entre agost de l'any 1938 i gener de l'any 1939, a més se'l tenia per anglòfil entre els cercles polítics i els ambaixadors acreditats a Madrid.⁴¹ El fet clau en el lent canvi en la política exterior espanyola va ser el desembarcament al nord d'Àfrica dels aliats i la necessitat que els Estats Units i Gran Bretanya tenien de què Espanya no hi posés cap inconvenient: Roosevelt va enviar diverses cartes a Franco assegurant-li que no tenia res a témer i que no s'atacarien els interessos d'Espanya a la zona⁴².

Malgrat tot, durant el primer semestre de l'any 1943 la política exterior espanyola encara es va moure en una certa indefinició: mentre Franco feia defenses de l'Alemanya nazi en els seus discursos, el ministre d'exteriors Jornada maniobrava per desvincular subtilment Espanya del lligam amb els països de l'Eix establint discrets contactes amb els aliats o destacant el caràcter catòlic i anticomunista del règim espanyol⁴³. Però fins a la primavera del l'any 1943 el règim

---

⁴⁰ A la batalla d'El-Alamein l'octubre de l'any 1942, el general britànic Montgomery va aconseguir derrotar el poderós Àfrika Korps del mariscal Rommel. A la ciutat russa d'Stalingrado assetjada pels exèrcits alemanys des del l'octubre de l'any 1942, l'exèrcit soviètic comandat pel general Zuhov va aconseguir capturar 300.000 soldats alemanys, entre els quals hi havia vint-i-quatre dels millors generals de la Wehrmacht.

⁴¹ Sueiro, D i Díaz Nosty, B.; *Historia del franquismo (Vol. I)*; pàg. 209

⁴² Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 73; Payne, S.G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 40 i Sueiro, D. i Díaz Nosty, B.; *Historia del franquismo (Vol. I)*; pàg. 212. Per a Ramón Tamames el desembarcament al nord d'Àfrica suposà "(...) el punto y final de la política abiertament pro-eje" [Tamames, R.; *La República. La era de Franco*; pàg. 257]

⁴³ Payne Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàgs 43-45; Tusell, J.; *La España de Franco*, pàgs. 75-77; Sueiro D. i Díaz Nosty, B.; *Historia del franquismo (Vol. I)*; pàgs. 212-214. Tots tres

franquista encara va mantenir posicions favorables a l'Eix en la política exterior. El tomb que va donar la guerra amb la invasió de Sicília i la caiguda de Mussolini, juntament amb la pressió dels Estats Units i Gran Bretanya sobre Espanya, van acabar de fer la resta per consolidar el canvi d'orientació política.

D'una banda, el règim de Mussolini sempre havia estat un model per a Franco i la seva caiguda -especialment el seu ajusticiament final- va causar un fort impacte en Franco⁴⁴ i li va fer témer que a Espanya pogués passar quelcom semblant. D'altra, els Estats Units i Gran Bretanya van començar a augmentar la pressió diplomàtica sobre Espanya per tal de tallar els subministres i l'ajut que s'estava oferint als nazis, exigint aturar els enviaments de wolfram a Alemanya i que adoptés una posició d'autèntica neutralitat⁴⁵. Franco no va transigir en la qüestió del wolfram però sí en la resta i així el règim va començar a fer concessions als aliats: va deixar obrir una missió de França Lliure al país, es va retirar la *División Azul* del front soviètic i es va tornar a la declaració de neutralitat en el conflicte. En no cedir en la qüestió del wolfram, els Estats Units van tallar el subministrament de petroli el gener del 1944 i el mes de maig el govern espanyol va haver d'acabar acceptant totes i cadascuna de les exigències dels aliats: limitació dels enviaments de wolfram a Alemanya, tancament del Consolat alemany a Tànger, expulsió del espies nazis, l'alliberament dels vaixells italians apresats als ports espanyols després de la caiguda del feixisme, utilització de l'espai aeri espanyol a avions nord-americans...⁴⁶. Especialment sensible a aquestes concessions va ser el

---

coincideixen en destacar que el pas cap a una neutralitat efectiva va ser obra del General Jordana però no exempta d'entrebancs doncs amb el desembarcament al nord d'Àfrica, Hitler va plantejar la possibilitat d'un atac a Gibraltar a través d'Espanya i va fer un lliurament d'armes per a què es defensés en cas d'atac aliat. No obstant, Sueiro i Díaz Nosty posen èmfasi en la voluntat de Franco, encara en aquest període, d'acostament cap Alemanya contradient la política de Jordana.

⁴⁴ Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 76 i Preston, P.; obra citada; pàg. 583

⁴⁵ Tusell, J. *La España de Franco*; pàg. 80. Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 45. Sueiro, D i Díaz Nosty, B.; *Historia del franquismo (Vol. I)*; pàg. 215. Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 193

⁴⁶ Tusell, J.; *La España de Franco*; pàgs. 80-82. Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàgs. 52-53. Sueiro, D. i Díaz Nosty, B.; *Historia del franquismo (Vol. I)*; pàgs. 216-217; i Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàgs. 194-195

govern britànic que el vint-i-quatre de maig de 1944 va lloar els serveis prestats als aliats per no haver entrat en la guerra. Amb tot, el setembre de l'any 1944, encara el general Franco considerava difícil la victòria aliada i durant l'any 1945 es produïen incompliments de l'acord amb els aliats de maig de l'any 1944⁴⁷. Després de la guerra hi havia a Espanya vint mil alemanys lliures que havien estat acollits pel govern de Franco, als quals es facilitava un passaport i se'ls avisava si anaven a ser detinguts o deportats⁴⁸. Però malgrat els seus agraïments a la posició espanyola, els aliats no estaven disposats a acceptar Espanya en el bàndol dels vencedors perquè tenien molt present els seus lligams amb l'Alemanya nazi i el feixisme italià.

En el decurs de la Segona Guerra Mundial, els governs dels països aliats van començar a traçar plans per després de la guerra: primer en una trobada entre Roosevelt i Churchill l'agost de l'any 1941 i després en les tres conferències celebrades entre els Estats Units, Gran Bretanya i la URSS a Teheran (novembre-desembre de 1942), Iàlta (febrer de 1945) i Postdam (juliol-agost de 1945). En aquesta última es va decidir no recomanar l'adhesió del govern espanyol al nou organisme internacional pel seu origen, la seva naturalesa i el seu suport als països de l'Eix⁴⁹.

---

⁴⁷ Preston, P.; obra citada; pàg. 559. Els incompliments van ser: continuació de les activitats dels espies alemanys; traspàs d'informació als submarins alemanys dels vaixells aliats que creuaven l'estret de Gibraltar; llibertat de moviments dels alemanys internats en el camp de Caldes de Malavella; arribada de wolframí espanyol a Alemanya; continuació dels vols de Lufthansa des de Barcelona que transportaven agents alemanys, mercaderies, matèries primes, tecnologia militar, plànols...; falsificació de moneda britànica; ocultació d'actius alemanys per testaferros i advocats i subministraments als focus de resistència alemanya a França [Marquina Barrio, A.; La consolidación del franquismo dins Solé Mariño, José M. i d'altres; *Franco acorralado. La reconstrucción de Europa*; pàg. 120]

⁴⁸ Marquina Barrio, A.; La consolidación del franquismo dins Solé Mariño, José M. i d'altres; *Franco acorralado. La reconstrucción de Europa*; pàg. 120. Preston també afirma que des de l'etapa final de la guerra, Franco havia estat ajudant a pròfugs nazis, feixistes i col·laboracionistes amb el govern francès de Vichy; concedí la nacionalitat a criminals de guerra; havia acollit a milers de funcionaris, agents i criminals de guerra nazis i que el nazis tenien propietats a Espanya per valor de 95.000.000 de pessetes [Preston, P. obra citada; pàg. 598]

⁴⁹ Tusell, J: *La España de Franco*; pàg. 116. Biescas i Tuñón de Lara són més explícits en afirmar que va ser Stalin qui va insistir en tractar el futur del règim espanyol, mentre que Churchill s'oposava a qualsevol intervenció. La substitució de Churchill per Attlee en plena conferència de Postdam va facilitar les coses i va ser possible l'acord, limitat a la recomanació que l'ONU no acceptés Espanya com a membre. [Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista, 1939-1975*; pàgs. 217-218]. De la mateixa opinió es Florentino Portero [Portero, F., *Franco aislado. La cuestión española (1945-1950)*; pàgs. 79-89]. Preston coincideix amb Biescas i Tuñón en assenyalar Stalin com el més interessat en la pressió a Franco però segons ell la substitució de Churchill per Attlee va comportar que el Regne Unit rebutgés el trencament total de relacions amb España proposat per la URSS. [Preston, P. obra citada; pàgs.

Aquest nou organisme internacional havia de ser les Nacions Unides (ONU), ens que havien començat a perfilar anglesos i nord-americans l'any 1941 -amb un acord en el qual es feia una vaga menció al que seria després la ONU⁵⁰- i que la Conferència de Iàlta va acabar de definir establint una reunió de les nacions que lluitaven en contra dels països de l'Eix per a l'abril del 1945 a San Francisco. El 26 de juny de l'any 1945 es va signar la carta fundacional de l'Organització de les Nacions Unides que va entrar en vigor l'octubre del mateix any⁵¹.

Ja en aquesta primera sessió del mes de juny el delegat mexicà va demanar que no fossin admesos “(...) *aquellos regímenes que hubieran sido establecidos con la ayuda de potencias fascistas*”⁵². La comunitat internacional era veritablement hostil al franquisme per la seva condició d'estat feixista: l'estiu de l'any 1945 la URSS va fer una campanya contra els països que havien restat neutrals durant el conflicte mundial, entre el quals incloïa Espanya. A més, la confiscació de documentació als arxius alemanys demostrava la vinculació entre el Tercer Reich i el règim franquista, informació que anava acompanyada de les més diverses acusacions sobre plans d'atac a països europeus i fabricació de bombes⁵³. En aquest context de condemna generalitzada de la dictadura de Franco, el desembre de l'any 1945 l'ambaixador d'Estats Units va abandonar Madrid i el govern d'Estats Units va deixar al capdavant de la ambaixada a un encarregat de negocis⁵⁴, el nou de febrer de l'any 1946 l'Assemblea General de l'ONU declarava que el règim de Franco havia

---

585-588] Moradiellos aporta el text de la declaració de Postdam [Moradiellos, E.; *La España de Franco (1939-1975)*; pàg. 96]

⁵⁰ Joll; J.; obra citada; pàg. 487

⁵¹ Hernández Sandioca, H.; Las Naciones Unidas dins Torre, R. de la i d'altres; *La paz virtual. Planes para después de una guerra*; pàgs. 74-76.

⁵² Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 116 i Portero, F.; obra citada; pàg. 78

⁵³ Payne i Tusell fan el llistat d'aquestes acusacions: l'espionatge francès acusava Espanya d'amagar 100.000 espies alemanys quantitat que la URSS elevava a 200.000, a més d'afirmar que s'estaven construir bombes atòmiques a Ocaña i que hi havia plans per envair França la primavera de l'any 1946, [Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 70 i Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 118] Tots dos desqualifiquen irònicament aquestes acusacions.

⁵⁴ Portero, F.; obra citada; pàg. 132

estat imposat per la força amb el suport de les potències de l'Eix i això era un impediment per a la seva integració en la comunitat internacional amb la seva participació en els assumptes internacionals⁵⁵ i dia 1 de març França va tancar la frontera amb Espanya en protesta per l'afusellament de Cristino García, militant clandestí del PCE detingut a Madrid i que havia estat membre de les Forces Françaises de l'Interieur (FFI) durant la Segona Guerra Mundial, condecorat i considerat per França com un heroi de guerra⁵⁶. El 4 de març, Estats Units, Gran Bretanya i França van emetre una nota demanant el canvi de govern a Espanya i la retirada de Falange tot i que manifestaven també, la seva voluntat de no intervenció en els assumptes interns. Finalment, el mes d'abril el delegat polonès a l'ONU va proposar al Consell de Seguretat que exclogués Espanya dels organismes internacionals tot argumentant que era un perill per a la pau mundial i demanant la retirada dels ambaixadors i un canvi de govern sota l'amenaça d'embargament econòmic. Finalment i després de moltes deliberacions, el mes de desembre de l'any 1946, l'Assemblea General de l'ONU va aprovar per trenta-quatre vots a favor, sis en contra i tretze abstencions, una proposta que si bé no suposava un trencament de relacions, ordenava la retirada dels ambaixadors tot esperant canvis en el govern espanyol i que si aquests no es produïen en un termini de temps raonable el Consell de Seguretat tornaria a estudiar la qüestió⁵⁷. De fet però, gairebé ja no hi havia ambaixadors acreditats a Madrid i la mesura no va tenir l'efecte esperat de la sortida de Franco del poder: Biescas i Tuñón de Lara consideren la mesura de l'ONU espectacular i ineficaç i que no anava acompanyada d'una voluntat real d'aplicació⁵⁸. Tamames apunta que la resolució de l'ONU va ser un bloqueig parcial perquè van seguir arribant petroli i d'altres productes bàsics⁵⁹. Tusell i Payne fan

---

⁵⁵ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo el régimen de Franco, 1939-1975*; pàg. 226

⁵⁶ Portero, F.; obra citada; pàgs. 144-145. Per una petita aproximació a l'afusellament de Cristino García vegeu Heine, H.; *La oposición política al franquismo*; pàgs. 225-226 i 459-461

⁵⁷ Portero, F.; obra citada; pàg.213

⁵⁸ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M; *España bajo la dictadura franquista, 1939-1975*; pàg. 229

⁵⁹ Tamames, R.; *La República. La era de Franco*; pàg. 259

més èmfasi en una combinació entre els interessos polítics i econòmics dels països que inicialment s'oposaven al règim de Franco: primer, a Madrid havien quedat els ambaixadors de Portugal, Irlanda i Suïssa i el Nunci del Vaticà, per la qual cosa el govern podria esperar tenir el suport dels governs amb marcat accent catòlic. Segon, va rebre el suport dels països sud-americans que ja havien votat en contra en la assemblea del mes de desembre i especialment de l'Argentina de Juan Domingo Perón amb la qual es van signar acords comercials el mateix any 1946. Tercer, els interessos econòmics i estratègics d'Estats Units, Gran Bretanya i França van fer que poc després d'aprovar la retirada dels ambaixadors, aquests països signessin acords comercials amb Espanya. Quart, la condemna del règim espanyol havia estat promoguda i havia pogut sortir endavant en un moment en què els països de l'Europa occidental tenien governs amb fort predomini dels partits comunistes o d'esquerres i l'entesa entre Estat Units i Gran Bretanya per una banda i la Unió Soviètica per una altra, encara no s'havia trencat⁶⁰

Efectivament, un dia després de la carta conjunta del març de 1946 d'Estat Units, Gran Bretanya i França condemnant el règim franquista, Churchill pronunciava un discurs en el qual advertia de què un 'teló d'acer' s'estenia per a l'est d'Europa, situació que es va acabar de confirmar entre els anys 1947 i 1948. En acabar la Segona Guerra Mundial es van constituir dos nous estats amb règims comunistes -Iugoslàvia i Albània- i a França i Itàlia els comunistes havien aconseguit un gran nombre de vots en les eleccions i havien entrat en els respectius governs. La confrontació entre la URSS -representant del comunisme- i els seus aliats durant la guerra es va anar eixamplant cada cop més: el gener de l'any 1946 soviètics i nord-americans es van enfrontar a l'Iran pel petroli, el desembre de l'any 1946 va esclatar la guerra d'Indoxina i la guerra civil grega el gener del 1947, a més de la insurrecció comunista a la Xina. El mes de març de 1947, el president dels Estats Units Harry S. Truman, establí els nous principis de la seva política exterior basada en la

---

⁶⁰ Tusell, J.; *La España de Franco*; pàgs. 119-123. Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàgs. 72-73

contenció de l'expansió del comunisme a través del suport econòmic, polític i militar als governs dels països que estaven fent front a revoltes de grups comunistes o eren pressionats per la URSS. Aquesta nova política exterior es va completar amb el Pla Marshall, d'ajuda econòmica i financera als estats europeus, posat en marxa el juliol de l'any 1947⁶¹. Els Estats Units van convidar a participar en el Pla a tots els països europeus excepte Espanya. Portugal, França, Itàlia, Suïssa, Luxemburg, Bèlgica, Holanda, Gran Bretanya, Irlanda, Àustria, Dinamarca, Islàndia, Suècia, Noruega, Txecoslovàquia i Turquia van confirmar positivament la seva participació. L'enfrontament geopolític es va produir quan Txecoslovàquia va retirar la seva adhesió per pressions de la URSS.

I és que pels pactes establerts en les conferències de Iàlta i Postdam, Stalin havia aconseguit estendre la influència de la Unió Soviètica als països del bàltic i a l'Europa oriental. A Iàlta els aliats van acordar que en els països alliberats es formarien governs provisionals en els que hi participarien totes les forces democràtiques amb el compromís de celebrar eleccions el més aviat possible per a formar un govern que representés la voluntat del poble. Els exèrcits soviètics van alliberar Polònia, Txecoslovàquia, Hongria, Romania i Bulgària i en compliment dels acord es van formar governs d'unitat nacional amb la participació dels respectius partits comunistes.

Durant els dos anys següents, amb més o menys resistències, els comunistes van aconseguir entrar en els governs mitjançant eleccions o la pressió dels exèrcits d'ocupació soviètics ocupant ministeris claus com el d'Interior, des d'on van poder organitzar la depuració i la persecució dels no comunistes. Així Polònia, Romania i Bulgària es convertien en República Popular amb un règim

---

⁶¹ Torre, R. de la; De la paz virtual a la guerra fría dins Torre, R. de la i d'altres; *La paz virtual. Planes para después de una guerra*; pàgs. 32-52. El Pla Marshall encara tardarà un any en començar a funcionar. Per a les relacions entre el Pla Marshall i Espanya. [Vegeu Viñas, A.; *Guerra, dinero y dictadura. Ayuda fascista y autarquía en la España de Franco*; pàg. 265-287]

comunista l'any 1947 i Hongria l'any 1949, tot i que en aquests països des de l'any 1947 ja existia un govern imposat i dominat pels comunistes⁶².

Els esdeveniments que van agreujar més la relació entre Estats Units i la Unió Soviètica van ser la conversió en democràcies populars de Txecoslovàquia i la zona d'Alemanya controlada pels soviètics. En el cas de Txecoslovàquia, el govern format a l'exili de Londres va tornar al país i el maig de l'any 1946 es van celebrar eleccions generals que van atorgar al Partit Comunista més d'una tercera part dels vots, la qual cosa va suposar la seva entrada al govern ocupant els càrrecs més importants, entre els quals estaven els de ministre de l'Interior i de Cap del govern, tot i que la majoria de la resta de membres no era comunista. Tot i això, semblava -com passava a França i Itàlia- que els comunistes podrien col·laborar amb un sistema plenament democràtic i multipartidista. El primer senyal que això no seria així, fou la negativa de la URSS a que Txecoslovàquia es rebés l'ajuda del Pla Marshall. Mentre, els comunistes maniobraven per depurar l'administració i aconseguir unes forces policials de la seva confiança. Els ministres no comunistes del govern van dimitir el febrer del 1948 per manifestar el seu desacord amb l'actuació política dels comunistes. Aquests van reaccionar mobilitzant tots els seus partidaris que s'havien introduït en els llocs claus de l'administració i les institucions polítiques i socials txecoslovaques i la policia va detenir els opositors. Els partits no comunistes van ser derrotats, de manera que el mes de març de l'any 1948 el Cap de Govern va presentar al president de la República un nou govern amb majoria comunista però que encara conservava algun polític burgès com Masaryk a la cartera d'Afers Exteriors. Masaryk però aparegué mort poc després en circumstàncies encara no aclarides. Les eleccions del mes de maig de 1948 donaran el triomf total als comunistes i la seva conversió el mes de juliol en una democràcia popular⁶³.

---

⁶² Joll, J.; obra citada; pàgs. 500-508

⁶³ Joll, J.; obra citada; pàgs. 500-508

En les reunions de Iàlta i Postdam s'havia acordat l'ocupació d'Alemanya per part dels "Quatre grans" -Estats Units, Gran Bretanya, la URSS i França- que ocuparien cadascuna un sector, més un altre de la capital Berlín. Però en contra dels acords de Postdam i per aturar la influència soviètica, des de l'any 1946 els aliats occidentals anaven fent passes per tal de convertir les seves zones d'ocupació en un estat federal alemany democràtic i capitalista: el juny de l'any 1948 es convocava als presidents dels Lander a la creació d'una assemblea constituent i es va establir un sistema monetari comú diferent del de la zona soviètica que també afectava a les zones ocupades de la capital. Com a protesta, els soviètics tancaren tots els accessos terrestres a la ciutat de Berlín i Estats Units i Gran Bretanya van respondre al bloqueig amb l'establiment d'un pont aeri que va estar actiu fins l'any 1949.⁶⁴.

Amb aquesta situació internacional la problemàtica del règim franquista, tal i com assenyalen Biescas i Tuñón de Lara, ja no es veia com una dicotomia entre feixisme i democràcia sinó com la defensa d'occident contra l'expansionisme soviètic. D'aquesta manera "(...) *Franco empezaba a ser interesante y si su desplazamiento no se hacía con toda clase de garantías 'occidentales' y conservadoras, más valía dejarlo para más adelante (...)*"⁶⁵. La pressió internacional sobre Espanya s'anà relaxant: el govern francès -ja sense la participació del partit comunista-, va reobrir la frontera el febrer de l'any 1948, per la primavera Espanya signà acords comercials amb Gran Bretanya i França i el mes d'octubre del mateix any va visitar el país una missió militar nord-americana per a manifestar el suport dels Estats Units a Espanya per la seva oposició al comunisme.

Des d'aquest moment, l'acceptació internacional del règim sols era qüestió de temps. El febrer de l'any 1949 els Estats Units van permetre un primer préstec de diners al govern espanyol. Aquest fou un any important en la situació internacional amb la creació de l'OTAN, la formació de

---

⁶⁴ Joll, J.; obra citada; pàgs. 500-508

⁶⁵ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 232

la República Democràtica Alemanya i la proclamació de la república Popular de la Xina. Els Estats Units necessitaven consolidar les seves posicions geopolítiques a la Mediterrània. Així, el mes de gener de l'any 1950 el Secretari d'Estat nord-americà ja es va manifestar en favor de l'entrada d'Espanya a l'ONU⁶⁶, posició que Franco va aprofitar per deixar clara la seva disposició a participar en la guerra de Corea. Finalment, el mes de novembre els Estats Units van presentar una resolució que va ser aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides, en què es demanava l'anul·lació de la retirada dels ambaixadors aprovada el 1946 i de l'ingrés d'Espanya en els organismes internacionals especialitzats de l'ONU⁶⁷.

A partir d'aquí, el règim inicià una ràpida rehabilitació internacional i a finals de l'any 1950, Espanya entrà a la FAO, l'any 1952 a la UNESCO i l'any 1953 se signà el Concordat amb el Vaticà i l'acord d'ajuda econòmica amb els Estats Units a canvi de la instal·lació de bases. Finalment, el desembre de l'any 1955 fou Espanya admesa a l'ONU com a membre de ple dret -amb el vot favorable de la URSS-, l'any 1956 entrà a l'Organització Internacional del Treball (OIT), i l'any 1959 al Fons Monetari Internacional (FMI), a l'OCDE i al Banc Mundial.

Així doncs, el règim salvà la posició gràcies al canvi de conjuntura internacional i a la seva situació geo-política a Europa. Els aspectes ideològics pels quals havia estat condemnada inicialment, no desaparegueren, però foren obviats per la comunitat internacional davant l'extensió del comunisme.

1.2. La política interior:

Així com en el cas de la política exterior es poden definir clarament dues fases en aquesta etapa del primer franquisme amb la línia divisòria de l'any 1945, creiem que aquesta separació no és tan nítida pel que fa a la política interior. De fet, l'estructura estatal creada el 1938 es va mantenir, com també totes les lleis i normes promulgades en els primers cinc anys del règim que no

---

⁶⁶ Tamames, R.; *La República. La era de Franco*; pàg. 263

⁶⁷ Tamames, R.; *La República. La era de Franco*; pàg. 263

començaren a ser modificades fins entrada la dècada dels seixanta. Igualment, ni les iniciatives preses després de la Segona Guerra Mundial per tal de donar una altra aparença al règim ni els canvis ministerials, van modificar la manera d'exercir el poder ni van tenir cap incidència pràctica sobre la vida de les classes treballadores que continuaven i continuaren patint els mateixos efectes de la política interior des del primers fins l'últim d'aquests primers vint anys. Si alguns canvis es van produir en la societat espanyola durant aquesta etapa, no van ser precisament induïts per la política governamental.

Tanmateix, en funció de la detenció del poder i de la seva orientació política, sí que potser pugui existir una línia divisòria en dues fases que utilitzarem aquí: la primera entre els anys 1937/1938 i 1945 caracteritzada per una clara voluntat feixista i una orientació ideològica cap el totalitarisme i una segona entre els anys 1946 i 1957/1959 en que assistim a una lenta però progressiva derivació del règim cap a una asèpsia ideològica.

1.2.1. 1a fase (1937/1938-1945):

Entre els anys 1937 i 1942 es posaren els basaments sobre els quals funcionà el règim franquista en els aspectes polític, econòmic i social fins l'any 1959. En aquest establiment convergiran diversos factors: d'una banda, els motius per al quals s'havia produït l'*Alzamiento*, un dels quals era "(...) *el restablecimiento del orden social tradicional en todas sus formas. De manera que la sublevación militar y la represión política desencadenada inmediatamente después cumplía la misma función política y social que los demás regímenes fascistas europeos. Pero no era tan sólo un estado de violencia física más, destinada a producir cuantiosas bajas tan fácilmente confundibles con las víctimas de los combates de una guerra fratricida, sino que se trataba de una represión que adquirió formas variadas -política, económica, social cultural, administrativa y de género- y que estuvo prevista*

y fue deseada desde el primer momento”⁶⁸. Una violència que perseguia terroritzar i sotmetre als grups socials que s’havien identificat amb el projecte republicà. D’altra, que a mesura que avançava la guerra civil, no n’hi hagué prou amb la simple restitució de l’ordre social anterior ni amb una ferotge repressió. Calia construir un Estat estructurat per a la qual cosa el general Franco va triar l’opció ideològica i organitzativa del feixisme, perquè considerava que seria la ideologia triomfadora veient els esdeveniments internacionals i per la influència de qui en aquells moments va esdevenir el seu principal assessor polític el seu cunyat Ramón Serrano Suñer, militant de Falange, germanòfil i partidari d’un Estat feixista⁶⁹.

Per iniciar aquest camí cap a un Estat de tipus feixista, Franco va prendre la decisió de crear un partit únic sota la seva presidència, decretant la unificació de *Falange Española y de las JONS* amb els carlins de *Comunión Tradicionalista*, els dos principals partits de l’Espanya Nacional, per a crear el partit únic *Falange Española Tradicionalista y de las JONS (FET)*⁷⁰. A partir d’aquest moment s’inicià un període caracteritzat d’*época azul*⁷¹, en què destacà la influència de la Falange i en particular de Serrano Suñer qui fins l’any 1942, fou la figura clau de la política espanyola⁷². Serrano representava l’alineament total amb el feixisme i el nazisme i la possibilitat d’instaurar a Espanya el projecte ‘revolucionari’ de la Falange, aportant la ideologia necessària al règim.

---

⁶⁸ Cenarro, A.; Muerte y subordinación den la Epaña franquista: el imperio de la violencia como base del nuevo estado dins *Historia Social*, núm. 30; 1998; pàg. 13

⁶⁹ Tota la bibliografia consultada per a aquesta investigació destaca la gran influència de Serrano Suñer en l’estructuració de l’Estat d’estil feixista i en la formació del primer govern franquista de l’any 1938. Altra cosa és la seva adscripció política que mentre Thomàs el vincula directament amb Falange d’altres -com Payne- el consideren, malgrat que militant de Falange, un catòlic cedista feixistitzat.

⁷⁰ Segons Preston la decisió la va prendre Franco veient la necessitat d’unificar políticament les forces de la zona nacional influït pel suggeriment de Giuseppe Danzi, un dels representants per partit feixista italià a Espanya [Vegeu Preston, P.; obra citada; pàgs. 283-285]

⁷¹ Tusell i Tuñón de Lara fan servir aquest terme per il·lustrar la gran influència ideològica de la Falange i el període més procliu a la feixistització. [Vegeu Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 50 i Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 171]

⁷² Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 52

És en aquest punt quan agafa tot el seu sentit el debat respecte de la naturalesa del règim franquista: el partit únic no assolí el poder sinó que quedà sotmès al poder representat pel Govern, ni tampoc substituï l'Estat. Tampoc no es va respectar el projecte polític totalitari de Falange ni es va complir i ni Franco era un líder feixista⁷³, de tal manera que ni tan sols els projectes de llei presentats pels ministres falangistes entre 1938 i 1939 -abans de la fi de la guerra civil-, se'ls pot considerar plenament feixistes ja que van ser rebutjats en la seva formulació totalitària inicial i rectificats per donar satisfacció als interessos dels altres grups de poder⁷⁴. Quelcom semblant succeí amb la llei presentada pel ministre d'*Organización y Acción Sindical* la primavera de l'any 1939, per tal d'organitzar els sindicats i sotmetre l'estructura i la direcció econòmica del país al partit, que no va ser aprovada⁷⁵. Aquesta línia d'anàlisi sembla atorgar a Franco -a qui s'ha caracteritzat com un personatge que no tenia ideologia o, si més no, una ideologia definida i estructurada-, una capacitat d'adoptar només allò que convenia als seus interessos, actuació que dóna la sensació de ser premeditada i d'estar calculada per a què ell en fos el beneficiat i seguís mantenint el poder⁷⁶. La forma com es va configurar el règim, les seves actuacions i les seves decisions respondrien als interessos de cada grup de poder en cada moment determinat i en última instància als interessos de Franco, quedant el feixisme reduït a una aparença exterior consistent en discursos retòrics, gestos, demagògia, etc. En tot cas, nosaltres creiem que la ideologia feixista donava solució en major o menor grau a les inquietuds de cadascun dels sectors que conformaven el grup de poder franquista i que, per tant, les diferències que es plantejaren eren una lluita entre els diferents grups que donaven suport a Franco, únicament i exclusiva per la detenció del

---

⁷³ Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del Régimen*, pàgs. 36-37

⁷⁴ Si més no així ho considera Thomàs amb el *Fuero del Trabajo*. Presentat un esborrany pel ministre d'*Organización y Acción Sindical* i un altre per la direcció de Falange, tots dos van ser rebutjats i es va redactar i aprovar un tercer que "(...) tenía un contenido católico y tradicional superior al de la carta italiana. Ya la misma denominación denotaba la voluntad de huida del mimetismo con los fascistas, así como la voluntad de basarla en parte en tradiciones hispánicas". Malgrat tot el *Fuero* tenia una pàtina social que l'identificava amb els feixismes, no lliure de limitacions que Thomàs considera que el convertien en "(...) una declaración, sin efecto práctico alguno (...)" [Vegeu Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del Régimen*; pàgs. 70-75]

⁷⁵ Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del Régimen*; pàgs. 75-79

poder en els sectors tradicionals de cadascun. La forma d'aplicar aquest poder per part de tots els grups va ser totalitària, les estructures escollides van ser les feixistes i en tot cas, hi havia més qüestions que enllacen amb la ideologia feixista com és la violència i la repressió exercida sobre els contraris al règim. Al cap i a la fi, Thomàs expressa la dura oposició als projectes de *Fuero del Trabajo* i de llei de sindicació per part del ministeri d'Indústria i Comerç, de les corporacions empresarials i d'altres sectors econòmics, però es va triar l'opció ideològica feixista d'instaurar un sistema econòmic autàrquic i amb intervenció de l'Estat que precisament no estaria en sintonia amb els interessos dels sectors econòmics tradicionals i capitalistes. Tampoc no sembla explicar el poc grau de feixisme que el ministeri de Justícia -en mans de carlins i a qui Thomàs atorga un sentit diferent de la justícia- permetés certes actuacions. O tant era el poder i la influència de Serrano Suñer? Qui, amb capacitat i poder per decidir càrrecs, nomenaria ministre a personalitats contràries o oposades a les seves pretensions?⁷⁷ En tot cas, el debat sobre la naturalesa del franquisme ja ha estat exposat en pàgines anteriors i tampoc no és objecte d'aquest treball, com tampoc considerem que la descripció del marc polític intern requereixi una exhaustiva exposició de tots els elements que el van caracteritzar, per la qual cosa a continuació relatarem l'evolució dels fets històrics en la política interna d'Espanya en aquest anys, intentant prescindir del debat feixisme/feixistització.

En aquest primer període del règim -1939-1942-, fou quan s'implantà l'autarquia econòmica, es promulgaren la llei de Responsabilitats Polítiques, la llei per a la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme i la llei de Seguretat de l'Estat. Igualment, s'assistí a un intent d'institucionalització de Falange a través de la Junta política de FET, la pretensió d'aprovar una llei d'organització de l'Estat basada en els principis totalitaris i els "serveis" de Falange que doblaven a l'Estat -*Sindicato Español*

---

⁷⁶ La biografia de Paul Preston sobre Franco incideix directament en aquests aspectes, presentant el dictador com una persona calculadora i absolutament determinada en aconseguir el seu benefici personal i la permanència en el poder

⁷⁷ Els nomenaments del primer govern de Franco i de la remodelació per la crisi de l'agost de l'any 1939, són atribuïts a Serrano Suñer però no sembla lògic nomenar persones contràries a la seva gestió quan, a més, estava en un moment en què tenia el ple suport de Franco. En tot cas, ens sembla clar que hi havia una confluència comuna d'interessos de tots els grups en el feixisme.

Universitario (SEU), el *Frente de Juventudes* i la *Sección Femenina*, entre d'altres-, pretensions que comptaven amb el suport de Franco o, si més no, la seva condescendència⁷⁸. Aquesta *época azul* a què ens hem referit anteriorment, no correspondria tant a la presència efectiva de Falange en el govern, com a la influència política que exercí Serrano Suñer⁷⁹.

Aquesta posició dominant ideològicament de Falange creava malestar en l'Església i l'Exèrcit perquè el totalitarisme falangista volia incidir en les seves parcel·les de poder. De fet, Falange va assumir el control polític d'alguns dels sectors on tradicionalment hi havia estat present l'Església com la premsa -inclosa la catòlica- o la integració en l'OSE i el SEU de les organitzacions catòliques d'obrers i d'estudiants. L'Exèrcit defenia també les seves parcel·les polítiques tradicionals quant a economia, política interior, ordre públic i política exterior, desaconsellant l'entrada en la guerra mundial contràriament a les pretensions de Serrano. El maig de l'any 1941, Franco hagué de resoldre una crisi de govern generada per la rivalitat entre el sector militar i el falangista⁸⁰. Franco, cada cop més convençut que Serrano Suñer estava maniobrant per ampliar el seu poder –convenciment que era alentat per les insinuacions d'alguns militars monàrquics i antifalangistes propers al dictador-, va escollir al coronel antifalangista Valentín Galarza per a ocupar la vacant de ministre de Governació, que fins a les hores havia estat sota el control de Serrano. Galarza va reorganitzar el ministeri cessant als falangistes que Serrano havia nomenat, la qual cosa va suposar també la desaparició de tot el personal de l'equip de Premsa i Propaganda. Com a resposta a aquesta acció, Miguel Primo de Rivera –

---

⁷⁸ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 181

⁷⁹ Payne per exemple, considera que no existia una concentració de poder en el grup falangista sinó un equilibri calculat entre tots els grups de poder [Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 12]. Tanmateix està clar que Serrano Suñer era el polític més brillant que hi havia al voltant de Franco i que la seva influència ideològica era enorme per la seva relació familiar i perquè el seu pensament coincidia amb el de Franco que admirava Hitler i Mussolini i que volia traslladar l'estructura d'aquests Estats victoriosos a Espanya [Vegeu Preston, P.; obra citada; pàgs. 282-308]

⁸⁰ Vegeu l'explicació de la crisi a Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 67, Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàgs. 264-276 i Preston, P.; obra citada; pàgs. 474-477. Tusell, Payne i Tuñón de Lara coincideixen en assenyalar que aquests esdeveniments foren producte de l'interés dels sectors de poder tradicionals -els militars, la dreta reaccionària i els empresaris- per limitar el poder de Falange i Serrano i per temor a què el projecte radical falangista es portés a terme. Preston afegeix que va ser el primer resultat dels suborns que els britànics havien començat a fer

governador civil de Madrid-, José Luís Arrese –governador civil de Màlaga-, José Antonio Girón – ministre de Treball- i Serrano Suñer –ministre d’afers exteriors- van presentar la seva dimissió. La crisi es va resoldre amb l’entrada al govern de dos nous ministres falangistes -Miguel Primo de Rivera a Agricultura i José Luís Arrese com a ministre-secretari general del *Movimiento* i la continuïtat de José Antonio Girón al ministeri de Treball. Aquest nomenament de falangistes com a nous ministres, juntament amb la permanència de dos falangistes de l’anterior govern -Serrano Suñer i Benjumea-, donava a aquest nou govern de maig de l’any 1941 un caràcter netament feixista, però en realitat no va ser així perquè els falangistes nomenats per ocupar els ministeris tenien escàs valor i perfil polític i a més, havien acceptat l’oferta de Franco d’obtenir càrrecs importants a canvi del seu suport incondicional⁸¹.

D’entre ells, qui més va incidir en la política interior del moment fou José Luís Arrese. Arrese era militant falangista de primera hora i es va oposar a la unificació de l’any 1937 per la qual cosa va estar empresonat, sent alliberat per les pressions de Serrano i de la família Primo de Rivera amb la qual estava emparentat per qüestions de matrimoni. Seguidor de la línia ideològica de José Antonio partidària del totalitarisme i de l’organització sindicalista de l’Estat, incorporava en el seu ideari falangista un catolicisme important que reivindicava també per al partit⁸² La tasca d’Arrese a partir de la seva acceptació del càrrec de Secretari General de Falange va anar dirigida a desactivar el sector radical del partit únic iniciant una depuració entre els militants, reestructurar la Secretaria General de FET i la despolització i burocratització de l’Organització Sindical. Arrese va contribuir a la definició

---

a alts comandaments militars espanyols amb la intenció d’acabar amb la influència de Falange i el suport d’Espanya a Alemanya.

⁸¹ Payne, Stanley G.; *Falange. Historia del fascismo español*; pàgs. 198-201; Tusell, J.; *La España de Franco*; pàgs. 66-67 i Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàgs. 264-276; Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 182-184 i Preston, P.; obra citada; pàgs. 474-479. Els cessats de Governació van ser els falangistes Antonio Tovar i Dionisio Ridruejo que estaven a la *Subsecretaría de Prensa* i a la *Dirección General de Propaganda*, respectivament. Segons Preston, Franco es va reunir amb Primo, Arrese i Girón per assegurar-se el seu suport i descobrí d’una banda que Serrano era més lleial a les seves idees que a ell i que la Falange es podia comprar a baix preu.

⁸² Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàg. 280.

del nacional-catolicisme posterior, derivant la retòrica del partit únic cap a la distinció entre el règim espanyol i els règims nazi i feixista a causa del seu entroncament amb la tradició històrica d'Espanya i el seu caràcter catòlic⁸³. Per a Payne i Thomàs, això suposà també l'inici de la desfeixistització del règim, que culminà el setembre de l'any 1942 amb la destitució de Serrano Suñer com a ministre d'Afers Exteriors⁸⁴.

En aquest període, la legislació més important que es va promulgar va ser llei de Corts per la qual es creaven unes Corts espanyoles basades en la representació orgànica en una cambra, amb els seus membres *-procuradores-* designats per Franco o pel fet de formar part d'alguna de les institucions de l'Estat (els ministres, els conseller del partit, representants dels sindicats, alcaldes, rectors d'universitat...). Únicament tenia caràcter consultiu i les lleis que redactés havien de ser aprovades posteriorment pel Cap de l'Estat. Evidentment, no considerava cap mena de participació popular. Curiosament, feta en ple inici de la “desfeixistització” i encarregada per Franco a Arrese amb la voluntat de calmar al sector monàrquic, és pràcticament idèntica al projecte de llei d'organització de

---

⁸³ Payne, Stanley G.; *Falange. Historia del fascismo español*; pàgs. 208-212 i Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàgs. 301-306

⁸⁴ Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 37 i Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàg. 277. Per a Payne, aquesta desfeixistització venia encarnada per Girón amb la seva demagògia per enganyar els treballadors; la debilitat política de Miguel Primo de Rivera i la lleialtat a Franco d'Arrese que liquidarà la radicalitat i els aspectes feixistes de la Falange fins a fer-ne d'ella un instrument al servei del règim. Per a Thomàs la crisi de maig de l'any 1941 suposà la derrota del projecte de Falange i va marcar “(...) el inicio de un primer proceso de desfascistización limitada del Régimen, con pérdida de esferas de poder e influencia claves, renuncia a la hegemonía y, en el plano ideológico, renuncia también paulatina al carácter fascista de la Falange. Y esto último por la vía de argumentar su presunta independencia del resto de los movimientos totalitarios y reivindicar también su presunto carácter netamente católico, tradicional y español”. Tot i així per a Thomàs la desfeixistització es limitada i mai completa. Tuñón de Lara considera que Franco es va desfer de Serrano quan ja no li era útil i començava a ser molest. Sense parlar de desfeixistització reconeix que des d'aquest moment els falangistes sols farien tasques d'aparell auxiliar i de sosteniment ideològic. [Vegeu Biescas, J.A: i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 187]. Preston també considera la crisi del mes de maig de l'any 1941 com el principi del fi de la carrera de Serrano Suñer i que la seva destitució l'any 1942 va ser perquè veia en ell un rival. Preston considera que les raons del joc del nomenament de ministres no obeeixen a qüestions de política internacional doncs Franco encara creia en la victòria d'Alemanys sinó als seus interessos polítics i personals. Així, Preston no parla de desfeixistització però sí considera que des d'aquest moment la Falange va passar a ser la “Falange de Franco”. El procés detallat de la destitució de Serrano es pot seguir a Tusell, J.; *La España de Franco*; pàgs. 70-72, Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàgs. 313-321; Payne, Stanley G.; *Falange. Historia del fascismo español*; pàgs. 205-215 i Preston, P. obra citada; pàgs. 510-515

l'Estat que Serrano Suñer va presentar l'any 1940 -rebutjat aleshores- i no anà pas en la línia del tradicionalisme⁸⁵.

A partir de finals de l'any 1942 el règim va iniciar lentes modificacions en les institucions i en la seva política interna per a poder adaptar-se a l'evolució de la situació internacional i desmarcar-se del nazisme i el feixisme. El mes d'octubre, ja sense Serrano Suñer al govern i amb una Falange totalment supeditada a l'Estat, es va promulgar la llei de Reglamentacions de Treball que adjudicava al ministeri de Treball la competència exclusiva per a fixar les condicions de treball. El canvi cap a una política més "liberal" es va voler demostrar per primer cop en el món laboral amb la regulació d'eleccions sindicals i la seva celebració l'any 1944. Aquestes preteses iniciatives menys totalitàries quedaven però invalidades per d'altres lleis promulgades en aquest període com la llei de Rebel·lió Militar, la llei de Codi Penal o la llei de Contracte de Treball⁸⁶.

1.2.2. 2a fase (1945-1957/1959):

La victòria aliada el 1945 i la posterior pressió política internacional contrària al règim en atenció al seu passat i al seu origen, obligà a Franco a maniobrar políticament i realitzar uns canvis "cosmètics"⁸⁷ per tal de fer que el règim fos més acceptable de cara a l'exterior. Aquestes modificacions ja es venien donant, com hem vist, des dels anys 1942/1943 però a partir del maig de l'any 1945 s'accelerarien. Amb tal finalitat, el més de juliol de l'any 1945 -coincidint amb la reunió de Postdam-, Franco va aprovar *el Fuero de los españoles* on s'atorgaven als espanyols un seguit de drets,

---

⁸⁵ Thomàs relata el procés de redacció de la llei de Corts però no fa cap comentari al respecte de l'aparent divergència que suposa que s'hagués entrat en la "desfeixistització" recuperant un projecte de llei de sentit totalitari, patrocinat per qui en aquell moment estava perdent tota la seva influència política. La intenció de Franco en donar-li aquest caràcter, estaria novament en intentar contrarestar les pretensions dels monàrquics i dels tradicionalistes.

⁸⁶ Tuñón assenyala en aquest sentit com el mateix dia de la inauguració de les Corts, el 2 de març de l'any 1943, Franco anunciava la promulgació d'un nou decret que sotmetia a consell de guerra qualsevol discrepància política o la *Ley de Ordenación Universitaria*, elaborada per Ibáñez Martín, en la que es deia que els rectors havien de ser militants de Falange i s'instaurava una estructura verticalista controlada pel SEU. [Vegeu Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 196]

⁸⁷ Aquesta expressió és utilitzada per Payne i Tusell per definir els canvis d'aquest període.

fàcils de retirar per altra banda, i *la Ley de Bases de Régimen local* per la qual la meitat dels regidors dels ajuntaments serien renovats cada tres anys per unes eleccions de “terços”⁸⁸, però els alcaldes de les ciutats continuarien sent designats pel govern. Dies després, el general Franco va formar un nou govern en que destaquen dues línies d’actuació: d’una banda, la desaparició d’Arrese com a ministre i de la Secretaria General del Movimiento del govern; d’altra la promoció política d’un seguit de personatges lligats al catolicisme, encarnats en la figura del nou ministre d’Afers Exteriors Alberto Martín Artajo.

La major part de la historiografia coincideix en assenyalar la buidor d’aquestes modificacions i el fracàs de la col·laboració de Martín Artajo. Inicialment caldria assenyalar, com fan Tusell, Thomàs, Biescas i Tuñón, que malgrat la retirada d’Arrese i la Secretaria General del Movimiento, Franco mantingué en el govern a la resta de ministres falangistes que ja hi havia -Girón a Treball, Blas Pérez a Governació, Benjumea a Hisenda i Ibáñez Martín a Educació- i en va nomenar dos més: Carlos Rein a Agricultura -en substitució de Miguel Primo- i Raimundo Fernández-Cuesta a Justícia. Dels dotze ministeris, sis estaven ocupats per falangistes⁸⁹. La resta, eren els tres ministeris militars -Exèrcit, Marina i Aire-, Indústria i Comerç, Obres Públiques i Afers Exteriors dels quals a més, Indústria i Comerç -dirigit per Suanzes- estava aplicant una política feixista o pròxima al feixisme. La “desfeixistització” aparent de l’estructura i els organismes polítics encara ho era menys si tenim en compte l’exercici del poder sobre la població, considerant les àrees polítiques de què s’ocupaven els ministeris falangistes.

Aquest fou el govern en el qual col·laborà Alberto Martín Artajo. Provenent dels cercles catòlics afins a la CEDA, havia estat deixeble d’Ángel Herrera i president de la Junta Nacional d’Acció

---

⁸⁸ Tusell apunta que l’existència del *Fuero de los Españoles* hauria d’haver anul·lat tota la legislació anterior però que no es va fer i així es va convertir en “(...) una especie de medio ficticio para ocultar una realidad vergonzante” [Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg.92]

⁸⁹ Seguim en aquest punt Thomàs. Contràriament la majoria d’autors consultats -Tamames, Tusell, Payne, Biescas i Tuñón, Angel Bahamonde i Jesús A. Martínez-, coincideixen en identificar Ibáñez Martín com a catòlic, a més de considerar d’altres adscripcions con la de Benjumea entre les clàssiques famílies de l’oligarquia (Biescas i Tuñón); Blas Pérez entre els lleials a Franco (Biescas i Tuñón i Tamames) de manera que podríem parlar de només tres ministres falangistes (Girón, Rein i Fernández Cuesta) -per Tusell, Payne i Biescas i Tuñón- o quatre si hi incloïm Blas Pérez

Catòlica era, per tant, el cap de l'apostolat seglar espanyol. Abans de l'any 1945 no havia participat en política però sí que havia col·laborat amb el règim, entre d'altres coses, com un dels redactors del *Fuero de los Españoles*. Franco el va escollir com a ministre pel que representava de cara a l'exterior, en un moment en què els sectors catòlics europeus estaven contribuint a la política dels seus respectius països i per aconseguir l'aval del Vaticà per al règim.⁹⁰

L'arribada de Martín Artajo al ministeri d'Afers Exteriors va anar precedida en els mesos anteriors -de maig a juny- de converses amb el general Franco en les quals, ambdós van exposar la seva idea de cap a on havia d'evolucionar el règim: Artajo, en nom de la *Asociación Católica Nacional de Propagandistas* (ACNP), -preocupada per la imatge del règim a l'exterior- va demanar a Franco la retirada dels signes exteriors que s'associaven amb el feixisme, una evolució del règim i una relaxació de la censura de premsa, especialment entre la premsa catòlica. Franco en canvi, semblava saber i controlar l'evolució del règim perfectament doncs "(...) tenía una idea muy precisa de lo que iba a ser el futuro político del régimen y fueron sus planes los que puntualmente se cumplieron en los años inmediatos (...)"⁹¹. Així Franco ja li va exposar en aquells moments que no es desenvoluparia el *Fuero de los Españoles*; seguiria el partit únic del qual en conservava una opinió positiva de Falange en tant que instrument polític; en els municipis es permetria una representació per interessos i Espanya es constituïria en regne a través d'una llei que ell sotmetria a plebiscit⁹².

Efectivament, com hem vist anteriorment, ja abans de què es produís el canvi de govern s'aprovaren el *Fuero de los Españoles* i la llei de règim local. Malgrat que Franco tampoc no va atendre les peticions de Martín Artajo de l'entrada d'altres membres d'ACNP al govern, aquest va acabar

---

com fan Bahamonde i Martínez. En tot cas, creiem que no es tractaria de qui ocupa els llocs sinó de veure quins llocs s'ocupen i amb quin tarannà s'aplica el poder.

⁹⁰ Aquesta nota biogràfica i el relat sobre la participació de Martín Artajo en el govern franquista, el seu programa polític i l'evolució de la política interior en aquests anys que segueix a continuació està extret de Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàgs.84-225

⁹¹ Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*, pàgs. 58

⁹² *Ibíd.*

acceptant el seu nomenament pel consell d'Àngel Herrera i del cardenal Primat d'Espanya, Pla i Daniel. I malgrat també les entrevistes poc satisfactòries que havia tingut amb Franco, Martín Artajo va intentar dur a terme el seu programa polític per a la transformació del règim que consistia en:

- a) L'aplicació efectiva del *Fuero de los Españoles*.
- b) Realitzar eleccions municipals obertes a la participació popular però restringint el dret d'elecció.
- c) Ampliar la representació popular a les Corts i les seves atribucions legislatives
- d) Reformar la censura de la premsa per a què fos més plural però també amb limitacions.
- e) La desaparició de *FET y de la JONS* i la integració dels seus serveis i institucions en l'Estat

Es tractava doncs d'un programa que conduïa al país cap el corporativisme i l'autoritarisme, permetent una pluralitat regulada legalment i limitada als sectors de poder del règim, especialment als catòlics. Els límits de la transformació proposada per Martín Artajo queden ben clars si repassem la cita de la introducció a aquesta investigació respecte dels sindicats.

Aquestes modificacions però no es van dur a terme. Si en la fase anterior els militars i els catòlics del govern es van oposar a les pretensions polítiques dels falangistes, ara foren aquests i novament els ministres militars els que s'oposaren als projectes de Martín Artajo. I el fracàs d'aquest projecte es produí molt aviat ja que segons Tusell:

“En un principio, todo hace pensar que el programa de Martín Artajo tuvo, por lo menos ciertas esperanzas de llevarse a cabo. (...) La sensación de viabilidad permanece, aunque con crecientes dificultades, en los últimos meses de 1945, pero empieza a desvanecerse a comienzos de 1946 y más concretamente en el mes de febrero”⁹³.

Si més no, és difícil de comprendre la intenció de Martín Artajo de fer complir el seu programa quan durant les conversacions prèvies a la seva incorporació al Govern, Franco ja li havia anunciat quina seria la modificació del règim. Aquesta possibilitat de canvis es va veure augmentada quan el mes de setembre es va suprimir la salutació a la romana -mesura coincident amb les proposades del

---

⁹³ Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàg. 93

Artajo- i durant el més d'octubre en què després de diversos debats en el Consell de Ministres, es va anunciar que el Govern volia ampliar la participació popular i es van enviar a les Corts projectes de llei de reunió, associació i garanties personals per tal de desenvolupar les garanties atorgades en el *Fuero de los Españoles*⁹⁴. Les propostes de modificació del règim havien estat exposades per Franco per a què fossin admeses per la resta de ministres, però estaven en la línia que proposava Martín Artajo, si més no en la formulació, tot i que el plantejament final era prou ambigu com per a què es poguessin orientar en un sentit més restrictiu.

Aparentment, Franco semblava acceptar les propostes polítiques del seu ministre d'Exteriors. Però en els mesos següents, les reformes no es desenvoluparen en la línia proposada per Martín Artajo, tal i com ja havia advertit Franco. Tusell atribueix la responsabilitat d'aquest fracàs directament a la influència de Carrero Blanco sobre Franco⁹⁵, amb el concurs dels falangistes -Girón, Rein i Fernández Cuesta- en el Consell de Ministres: el mes de novembre es va rebutjar el projecte de llei d'associació que s'havia enviat a les Corts perquè es considerava que afavoria la creació de partits polítics i els ministres falangistes van carregar contra la proposta per a la convocatòria de les eleccions municipals, de manera que es va plantejar fins i tot substituir-les per un plebiscit; el desembre Franco va fer unes declaracions en les que afirmava que a Espanya no hi havia problemes polítics per resoldre. Finalment, el mes de gener de 1946 es va debatre en Consell de Ministres la renovació de les Corts, qüestió que duia implícita la proposta de Martín Artajo de dissoldre el Consell Nacional de Falange i que es va trobar amb l'oposició frontal de Girón, Fernández Cuesta, Rein i Blas Pérez, aquest cop ja amb el suport de Franco, discussió que va acabar el mes de març amb la promulgació d'una llei de modificació

---

⁹⁴ Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàg. 107

⁹⁵ Carrero s'havia convertit en el principal conseller i assessor polític de Franco des del seu ascens a la subsecretaria de Presidència l'any 1941 i en el moment dels canvis "cosmètics" de l'any 1945 va recomanar a Franco "*orden, unidad y aguantar*". Tot i així l'entrevista entre Artajo i Franco en què aquest li va dissenyar quin seria l'abast dels canvis va ser prèvia als informes que Carrero va presentar i que contenien aquestes consignes.

de les Corts amb canvis mínims igual que va passar amb el seu reglament de funcionament del mes de juny⁹⁶.

Així el balanç de les modificacions del règim al final de la Segona Guerra Mundial es pot resumir de la següent manera:

“Si se compara la propuesta de Martín Artajo en octubre de 1945 con su realidad efectiva un año después, el balance de resultados puede reputarse de muy escaso. No se aplicaron los principios contenidos en el Fuero de los Españoles, pues se empantanaron en las Cortes, ni se hicieron siquiera elecciones municipales de momento, ni se desmanteló la Falange. Algo cambió en prensa (...) para que nada fuera verdaderamente significativo. Se modificó la composición de Cortes, pero este cambio tampoco fue efectivo. La mejor prueba de que Martín Artajo no podía estar satisfecho es que, a pesar de todas sus declaraciones públicas, en 1957, con ocasión de la polémica levantada en el seno del régimen por las leyes fundamentales propuestas por Arrese, sugirió cambios idénticos a los propiciados en 1945”⁹⁷

És més per a Tusell “(...) el régimen siempre fue lo que ya era en 1939 (...)”⁹⁸, afirmació que ens transporta novament al debat sobre la naturalesa del franquisme i a la pretesa “desfeixistització” a partir de 1945. En tot cas l’afirmació esdevé interessant, doncs Tusell constata l’immobilisme del règim quan sempre ha estat partidari de identificar diverses etapes, de manera que no seria el mateix el principi que el final. Caldria definir què era per a en Tusell el règim l’any 1939, però donat que s’ha alineat en certa manera amb els defensors de la “feixistització” dels primers anys, podem concloure doncs que per a ell seguia estant “feixistitzat”. L’únic canvi apreciable en el règim franquista va ser el pas del nacional-sindicalisme al nacional-catolicisme, és a dir, la substitució de la retòrica i posada en escena feixista dels anys anteriors per la cobertura ideològica que va aportar el catolicisme, destacant fins a l’exageració aquest factor per diferenciar el règim franquista dels feixismes i amb l’Església Catòlica donant-li tot el suport, a canvi de privilegis i d’influència social. D’aquesta manera podia

---

⁹⁶ Tusell atribueix aquest canvi d’actitud de Franco a l’evolució de la situació exterior: d’una banda, l’arribada de Joan de Borbó a Estoril d’altra, la condemna del règim per part de la comunitat internacional malgrat les modificacions que es volien fer.[Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàgs. 114-115]

⁹⁷ Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàg. 117

⁹⁸ Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàg. 117

succeïa que mentre es tirava endavant aquesta operació d'imatge i el mes de juny de l'any 1947 les Corts aprovaren la llei de successió -que després va ser votada en referèndum-, el mes de març s'havia aprovat la *Ley para la Represión del Bandidaje y Terrorismo*.

El govern de l'any 1945 va durar fins el juliol de l'any 1951. La renovació en aquesta ocasió va ser àmplia: de l'anterior govern, sols van mantenir els seus ministeris Martín Artajo, Girón, Blas Pérez i Galarza.⁹⁹, però la continuïtat en ell de Martín Artajo no va suposar cap canvi substancial en la política interior¹⁰⁰. Per a Biescas i Tuñón, simplement aquest govern era el que Franco creia més adequat per donar resposta a la situació política de guerra freda i col·laboració amb els Estats Units ja que eliminades les 'conspiracions' internes i amb el creixent suport internacional, el règim es consolidà i els grups de poder es cohesionaren al voltant de Franco, deixant de banda les seves recances i aspiracions¹⁰¹. Així, els ministeris que podien tenir més incidència en desenvolupar la política que afectava directament als ciutadans -especialment, treball, justícia, Indústria i comerç i governació...- seguiren aplicant la mateixa política que abans: repressió política, social i cultural, enquadrament laboral i una autarquia econòmica a la que ara se li volien aplicar tímides reformes amb aires liberalitzadors per recuperar l'economia del país.

Les dues incorporacions més significatives al govern de l'any 1951 van ser la del general Muñoz Grandes -com a ministre de l'Exèrcit-, i la de Joaquín Ruiz Giménez al ministeri d'Educació. El retorn a la vida política del *Movimiento* no es va fer amb l'entrada al govern d'un falangista "civil" sinó amb la incorporació d'un dels pocs militars falangistes que hi havia -el general Muñoz Grandes, adscrit a l'ala més radical de Falange - qui, a més, havia estat partidari de l'entrada d'Espanya a la Segona

---

⁹⁹ Segons Tuñón, el tres primers conservaren el lloc de ministre perquè Franco creia que encara tenien funcions importants que complir [Vegeu Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 261]

¹⁰⁰ Contràriament, a nivell exterior s'estava produint el realiniament dels països per l'inici de la guerra freda i un progressiu reconeixement del règim de Franco que va facilitar la tasca de Martín Artajo.

¹⁰¹ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 264-269

Guerra Mundial, havia comandat la *División Azul* al front soviètic i havia estat condecorat per Hitler amb la Creu de Ferro¹⁰². A més, aquesta recuperació de Falange per a la política oficial va facilitar que el partit únic celebrés el seu primer i únic congrés l'any 1953 considerat per Tuñón de Lara com un intent de mobilitzar a la població¹⁰³.

Aquest nou protagonisme de FET però, ha estat valorat de diverses formes: mentre que per a Tusell es un avenç de les seves posicions i un creixement de la seva influència en detriment d'altres grups del poder¹⁰⁴, per a Sheelagh M. Ellwod la Falange s'havia plegat a la realitat política i acceptat sense cap protesta la inclusió d'Espanya en l'economia capitalista mundial, la ingerència estrangera que suposaven les bases militars o l'acord amb els Estats Units¹⁰⁵ i per a Moradiellos el partit únic havia caigut en una creixent frustració des de l'any 1945 a causa del referèndum de la monarquia, el progressiu abandonament de la política autàrquica i la signatura del concordat amb el Vaticà però encara li quedava un cert component radical-revolucionari¹⁰⁶.

En canvi, amb l'entrada de Joaquín Ruiz Giménez, que provenia com Martín Artajo dels cercles catòlics de l'ACNP i havia estat ambaixador a Roma des de l'any 1948, semblava atendre's les demandes anteriors de Martín Artajo en el sentit de comptar amb col·laboradors seus en el govern. Ruiz Giménez compartia les idees d'Artajo respecte de la reforma del règim la censura de premsa i la

---

¹⁰² El general Agustín Muñoz Grandes havia estat apartat dels càrrecs oficials i del comandament de tropes des de l'any 1942 quan va tornar d'Alemanya, perquè es sospitava que havia preparat una conspiració amb Hitler contra Franco per substituir-lo i fer entrar Espanya en la guerra. Durant la guerra civil s'havia mostrat partidari d'Hedilla i havia lloat el valor dels seus enemics en la guerra civil i defensat els seus respecte, a més de la necessitat d'integrar-los en el nou moviment en lloc de reprimir-los. [Vegeu Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. el proyecto fascista del régimen*; pàg. 180]. Creiem que amb aquest "currículum", la seva presència en el govern esdevé prou significativa de les intencions de Franco.

¹⁰³ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara. M; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 264. La resta d'autors consultats el consideren intranscendent.

¹⁰⁴ Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 141

¹⁰⁵ Ellwood, Sheelagh M.; *Falange y franquismo* dins Fontana J. (Ed.); *España bajo el franquismo*; pàgs. 52-53

¹⁰⁶ Moradiellos, E.; *La España de Franco 1939-1975*; pàg. 111

participació popular, i defensava igualment la necessitat de la desaparició del partit únic¹⁰⁷. Però “(...) *en la nueva etapa del régimen que se abrió a partir de 1951, a pesar del papel desempeñado por Artajo en la gestación del nuevo gabinete, su influencia resultó mucho menor. A estas alturas ya no se planteaba en absoluto la cuestión de que el régimen necesitara o pudiera ser objeto de modificación alguna*”¹⁰⁸. A més, l'evolució política interna i externa havia vingut a donar la raó a les posicions dels que s'oposaren a les reformes d'Artajo.

Les realitzacions més importants d'aquest nou govern de l'any 1951 es situen en la política exterior: la incorporació definitiva d'Espanya en els organismes internacionals -singularment a l'ONU l'any 1955- i la signatura del Concordat amb el Vaticà i dels acords amb Estats Units, l'any 1953. A l'interior, el desenvolupament polític es feia en la més absoluta estabilitat del règim, només trencada en moments puntuals per tres elements: en primer lloc, el fracàs de les tímides reformes en sentit liberalitzador que el govern es va veure obligat a introduir en l'economia nacional; en segon, l'aparició d'una oposició política interior en els sectors universitaris i una conflictivitat obrera diferent de la dècada anterior i decidida a enfrontar-se amb el govern que generà la irrupció de la demagògia falangista representada pel ministre de treball Girón (sobre aquest dos punts hi tornarem més endavant) i, finalment, la política aplicada per Joaquín Ruiz Giménez al capdavant del ministeri d'Educació.

Segons Payne “(...) *Ruiz Giménez intentó realizar una apertura en el ámbito de la educación; quiso mejorar y aumentar las instalaciones, reformar y modernizar los programas e incorporar partes de la cultura española que el régimen había dejado olvidadas*”¹⁰⁹. Inicialment, el seu nomenament va trobar dues dificultats: la falta de mitjans econòmics per fer les refermes i les reticències en la Falange que li criticava el seu catolicisme i la seva oposició al SEU en anys anteriors. Per conciliar el

---

¹⁰⁷ Vegeu Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàgs. 285-383. Tusell assenyala una divergència entre Artajo i Ruiz Giménez: el primer pel seu tarannà i per l'experiència política que tenia des de l'any 1945 ja no aspirava a cap reforma del règim, mentre que Ruiz Giménez insistia una i altra vegada en elles davant Franco.

¹⁰⁸ Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; pàg. 290

¹⁰⁹ Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 116

falangisme i les aspiracions educatives de l'Església, Ruiz Giménez cercà els seus col·laboradors entre els millors intel·lectuals catòlics falangistes.

Però les seves primeres reformes van topar amb l'oposició frontal de la jerarquia eclesiàstica pel seu "liberalisme"¹¹⁰. Simultàniament els intel·lectuals falangistes estaven protagonitzant una certa apertura cultural, a través de la recuperació de la tradició del pensament liberal espanyol, tot i que no havien trencat amb el règim sinó que eren "(...) *una versión peculiar del mismo (...)*"¹¹¹. I Ruiz Giménez a més, també va incorporar al món universitari persones que havien estat a l'exili o que es creia que eren disconformes amb el règim. Tot plegat va fer que ja l'any 1954 es trobés amb una doble oposició: d'una banda la jerarquia eclesiàstica que prenia posicions reaccionàries front les noves mesures educatives i de l'altra, la Falange que tancava files al voltant de Franco, rebutjant l'evolució política i el pensament liberal que es començava a instal·lar i fer-se públic en alguns sectors de la societat.

Tusell -sense donar més explicacions- afirma que a partir de l'any 1954 la política de Ruiz Giménez va trobar més resistències dins del consell de ministres -especialment de part dels ministres falangistes-, a la qual cosa se li va sumar els inicis de les protestes dels estudiants universitaris que començaven a sentir-se lluny de la línia política oficial¹¹². En aquestes circumstàncies i ja amb alguns

---

¹¹⁰ La reforma de l'ensenyament secundari preveia flexibilitzar assignatures i horaris i dividir el batxillerat en dues etapes. [Vegeu Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española de 1945 hasta 1957*; pàg. 301]

¹¹¹ Tusell, J.; *La España de Franco*; pàg. 143 i *Franco y los católicos. La política interior española de 1945 hasta 1957*; pàgs. 308-336 i 367-384. Tusell no aclareix aquesta "evolució" de gent com Laín Entralgo, Tovar o Ridruejo però insinua que va ser derivada del propi pensament feixista-falangista: d'una banda com intel·lectuals valoraven la cultura objectivament i racional. D'altra, el postulat feixista de la integració i el consens, els portava a reivindicar com a part de la cultura espanyola a tots aquells que s'havien oposat al franquisme. Així "(...) *Falange (como todos los fascismos, hay que decirlo) tenía muchas mayores concomitancias con la cultura laica, vanguardista y, por así decirlo, "heterodoxa" (...) Politicamente esta polémica no identificaba a ninguno de sus participantes (y los que luego vinieron) ni con la libertad ni con la democracia. Aunque Laín, y sobre todo Ridruejo y Tovar, citaran a Menéndez Pidal, Unamuno y Ortega, su referencia política era José Antonio Primo de Rivera (...)*" [*Franco y los católicos. La política interior española de 1945 hasta 1957*; pàg. 314]

¹¹² Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española de 1945 hasta 1957*; pàg. 379. Payne assenyala que a la universitat "(...) *a pesar de la obligación nominal de pertenecer al SEU, empezaban a desarrollar ideas disidentes, ya fuera desde una perspectiva crítica falangista, monárquica, católica independiente, liberal o de izquierdas (...)*" [Payne, Stanley G; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 117]

nuclis d'estudiants universitaris clarament antifranquistes, desenvolupats sota l'empara -però sense la intenció- dels falangistes que propiciaren l'apertura cultural, la tensió política en el món universitari era palpable. Segons Payne, l'any 1956 existien a la universitat de Madrid un grup d'estudiants comunistes, un de socialista i un altre crític amb el sistema a més del SEU i els seus dissidents¹¹³. Un congrés de joves escriptors que van voler organitzar els estudiants antifranquistes l'any 1955, va ser prohibit pel ministeri d'Educació. La pèrdua d'unes eleccions per part del SEU l'1 de febrer de l'any 1956, va desembocar en aldarulls. El 9 de febrer, la celebració de l'aniversari de l'estudiant falangista mort durant la República, va acabar amb un estudiant falangista ferit per un tret de pistola en un enfrontament entre uns estudiants que s'estaven manifestant i d'altres estudiants falangistes que tornaven de la celebració de la diada. La policia va detenir cinquanta dels estudiants antifranquistes i la Falange va voler prendre represàlies violentes, impedides per l'exèrcit¹¹⁴.

Aquesta crisi de govern va suposar també la destitució *del Secretari General del Movimiento* Raimundo Fernández Cuesta, a qui Franco va substituir -novament-, per José Luís Arrese. Aquest havia estat apartat del govern des del seu cessament per motius "cosmètics" l'any 1945 i havia sofert, segons Tusell i Payne, un procés de desencantament amb l'evolució política del règim pel referèndum de la monarquia, la redacció final del *Fuero de los Españoles*, l'aparició de l'oposició al règim a la universitat i la debilitat en què havia caigut la Falange que només estava per servir Franco¹¹⁵. Arrese a més, considerava que la causa dels disturbis de l'any 1956 derivava en bona part de què no existia un govern totalment falangista¹¹⁶ i va provar de fer un últim intent per donar tot el poder al partit únic.

---

¹¹³ Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 118.

¹¹⁴ Els líders d'aquestes protestes eren Javier Pradera, Ramón Tamames i Enrique Múgica. Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 119

¹¹⁵ Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española de 1945 hasta 1957*; pàg. 392 i Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg.121

¹¹⁶ Preston, P.; obra citada; pàg. 706

Considerant que era necessari la institucionalització del règim, Arrese va proposar a Franco la elaboració d'unes lleis fonamentals i aquest ho va acceptar. Les lleis finalment redactades van ser tres: la *Ley de Principios del Movimiento Nacional*, la *Ley Orgánica del Movimiento Nacional* i la *Ley de Ordenación del Gobierno*. Mentre que la primera no va suscitar cap controvèrsia entre els grups de poder del règim, les altres dues van trobar novament l'oposició frontal dels sectors de l'exèrcit i dels catòlics amb la jerarquia eclesiàstica al capdavant. La llei orgànica del *Movimiento* el feia autònom del govern, donant gran importància al Consell Nacional i al Secretari General de FET de manera que exercirien la tutela política sobre el govern i el Consell Nacional dictaminaria sobre l'adequació al *Movimiento* de les disposicions de les Corts. La llei d'ordenació del govern conferia a Franco la potestat de designar un cap de govern però, si no ho havia fet i tampoc no havia vice-president i s'entrava en un procés de successió, el secretari nacional del *Movimiento* assumia automàticament el càrrec. En cas de nomenar Franco un Cap del Govern, havia de ser prèvia consulta amb el president de les Corts i el Secretari General del *Movimiento* i el Consell Nacional el podia cessar i havia d'aprovar la seva gestió per repetir mandat. El Cap de Govern era responsable davant el Consell nacional però no davant les Corts que només podia censurar ministres¹¹⁷. D'aquesta manera, Arrese pretenia perpetuar per a la Falange el monopoli del poder polític un cop mort Franco¹¹⁸.

Però el que a la primavera de l'any 1956 era acceptació, a la tardor es va tornar en rebuig per part de Franco i novament l'artífex d'aquest canvi d'opinió va ser l'almirall Carrero Blanco¹¹⁹. En conèixer les propostes, els monàrquics, els catòlics i els militars del govern van manifestar les seves objeccions, però encara es podia esperar l'aprovació pel suport que tenien de tots els ministres

---

¹¹⁷ Tusell, J.; *Franco y los católicos. La política interior española de 1945 hasta 1957*; pàgs.391-396 i *La España de Franco*; pàgs. 164-166. Payne Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàgs 122-123

¹¹⁸ Payne Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàgs 122-123 i Preston, P.; obra citada; pàgs. 705-717

¹¹⁹ Així ho expressa Tusell en el seu llibre *La España de Franco* (pàgs. 166-167) tot i que en el seu estudi sobre Franco i els catòlics, adjudica la causa del fracàs de les propostes d'Arrese a les pressions de diversos sectors del règim, en concret la jerarquia catòlica i els carlins. Preston afegeix a Carrero la influència del ministre de Justícia Antonio Iturmendi i el general Antonio Barroso [Vegeu Preston, P.; obra citada; pàgs. 712-713]

falangistes del govern. El desembre de l'any 1956 tres cardenals van remetre una carta a Franco en la qual desqualificaven els propòsits d'Arrese. Les lleis havien causat una certa divisió en la cohesió institucional dels grups de poder i finalment el gener de l'any 1957, Carrero va recomanar a Franco la substitució d'Arrese.

Paral·lelament a aquests esdeveniments polítics s'havia produït un agreujament de la situació econòmica, la descolonització del Marroc, les protestes d'estudiants, les vagues obreres de l'abril de l'any 1956 i el mes de gener de l'any 1957 havia tingut lloc un nou boicot dels tramvies a Barcelona. El deteriorament de la situació social, política i econòmica obligava a dur a terme canvis per reconduir la situació, canvis que es van produir el mes de febrer de l'any 1957 amb la sortida del govern de Martín Artajo, José Antonio Girón, Blas Pérez i Muñoz Grandes, la incorporació entre d'altres, dels falangistes Fermín Sanz Orrio al ministeri de Treball i José Solís com a Secretari General del Movimiento i el catòlic Fernando María Castiella a Afers Estrangers i el traspàs d'Arrese al ministeri de Vivenda de nova creació.

Però la clau del canvi de govern va raure en la en la nova política econòmica que calia aplicar perquè segons Tuñón era l'única sortida que tenien els grups de poder¹²⁰, responsabilitat que va recaure en un nou grup de polítics "tècnics" procedents de l'Opus Dei, el nou grup de catòlics civils que havia bastit monsenyor Escrivá de Balaguer i que va venir a discutir l'hegemonia del catolicisme polític a l'ACNP, que recolzats per Carrero Blanco van ocupar els ministeris econòmics: Alberto Ullastres al ministeri de Comerç i Mariano Navarro Rubio al ministeri d'Hisenda, amb el nomenament de Laureà López Rodó com a Secretari General Tècnic de la Presidència.

Segons Moradiellos, aquest nou govern de febrer de l'any 1957 tenia tres línies d'actuació: institucionalitzar el règim amb una fórmula monàrquica tradicional, millorar l'eficàcia administrativa de l'Estat i dur a terme una reforma econòmica que eliminés l'autarquia i incorporés Espanya al mercat

---

¹²⁰ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 306

econòmica capitalista mundial¹²¹. Però també hi havia una altra línia d'actuació que era la d'augmentar el control policial i la repressió per tal de contenir la creixent oposició política i social al règim i en aquest sentit cal entendre la substitució del falangista Blas Pérez per pel Tinent General de la Legió i Director General de la Guàrdia Civil des de l'any 1943, Camilo Alonso Vega¹²². I així, com havia passat anteriorment, mentre es feien passes per institucionalitzar i reformar el règim -amb les lleis del règim administratiu i d'organització de l'Estat- i José Solís aplicava reformes en la política sindicalista i en el món laboral¹²³, es reforçava i revisava tota la legislació repressora: l'any 1957 una llei permetia detencions entre els més significats participants en el cas d'una vaga en què no poguessin ser identificats els responsables, el gener de l'any 1958 un decret creava un tribunal militar especial per jutjar accions extremistes i, finalment la llei d'Ordre Públic de juliol de l'any 1959¹²⁴.

El nou govern de l'any 1957 suposà el final definitiu de l'etapa iniciada l'any 1938 i l'inici de la desideologització del règim. El grup de l'Opus, amb el temps, representà una alternativa monàrquica, però aquesta alternativa només es plantejaria en el moment oportú i mentre es treballaria fidelment per al règim en qüestions d'administració de l'Estat o econòmiques. En canvi, els grups que durant aquest vint anys havien aportat ideologia, teoritzat un model polític i intentat l'evolució del règim cap aquest model -falangistes i catòlics ACNP-, van perdre tota influència. Pel que fa als propagandistes, el seu suport havia estat substituït pel catolicisme integrista de l'Opus¹²⁵ i sols tenien un ministre -Fernando María Castiella-, per bé que ocupava l'important cartera d'Afers Exteriors. Però Castiella, que com Ruiz Giménez havia estat fins aquell any ambaixador a la Santa Seu, havia lluitat a la *División Azul* i

---

¹²¹ Moradiellos, E., *La España de Franco (1939-1975)*; pàg. 133

¹²² Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 301

¹²³ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista*; pàg. 302. Tuñón sembla insinuar que Solís va introduir un relaxament en el control de les relacions laborals. Creiem més adequat situar la qüestió en els termes que ho fa Enrique Moradiellos en el sentit de què tan el nou reglament per a l'elecció dels enllaços sindicals de l'any 1957 com la llei de Convenis Col·lectius de 1958 formaven part de les actuacions per acabar amb l'autarquia i liberalitzar l'economia espanyola, en aquest cas el mercat salarial i les relacions laborals. [Moradiellos, E.; *La España de Franco (1939-1975)*; pàg. 134]

¹²⁴ Aquestes lleis seran tractades més àmpliament en el següent capítol

havia estat condecorat també amb la Creu de Ferro, el que suposava una certa connexió amb el falangisme i ,a diferència de Martín Artajo o Ruiz Giménez, una nul·la voluntat de transformació del règim¹²⁶.

Quant als falangistes, es van veure obligats a deixar pas als nous responsables de la política econòmica perquè “(..) *el Régimen necesitaba un mejor manejo de la economía, mientras que cualquier renacimiento del falangismo se había convertido en algo infructuoso y anacrónico, y era inaceptable para las instituciones más destacadas(...)*”¹²⁷ i no estaven qualificats per fer-ho¹²⁸. El nou govern a més, s’adeia a les intencions de Franco d’estrancar les aspiracions polítiques de la Falange d’elaborar una teoria política o un model d’Estat, ja que havia destituït José Antonio Girón -l’únic que representava el radicalisme d’abans de la guerra civil-, arraconat Arrese al ministeri de Vivenda com a “tècnic” i incorporat Fermín Sanz Orrio i José Solís que tenien un perfil ideològic molt baix, sense gaires aspiracions polítiques i que acabaren convertits en buròcrates de l’Estat¹²⁹. Aquesta contenció del poder polític de la Falange va culminar amb la promulgació el maig de l’any 1958 de la *Ley de Principios Fundamentales del Movimiento* per la qual s’abandonaven els vint-i-sis punts de Falange i es qualificava a Espanya de monarquia tradicional, catòlica, social i representativa amb participació

---

¹²⁵ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 482

¹²⁶ Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 128, Tusell, J.; *La España de Franco*; pàgs. 167 i Preston, P.; obra citada; pàg. 724

¹²⁷ Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 123

¹²⁸ “Al poner el acento sobre el desarrollo económico era lógico que se realzara el peso relativo de los encargados de las esferas económicas. Éstas nunca habían correspondido a la Falange ya que la mayoría de sus hombres cualificados pertenecían a una generación y a unas clases sociales para las cuales “cualificarse” equivalía a hacerse abogado, médico, notario, ingeniero de caminos o arquitecto pero nunca economista o experto en asuntos financieros”. [Vegeu Ellwood; S.M.; *Falange y franquismo* dins Fontana, J.; *España bajo el franquismo*; pàgs. 53-54]

¹²⁹ Tusell, J.; *La España de Franco*; pàgs. 167-168. Segons Tusell, els propis falangistes opinaven de Solís que era “(...) simpático, escurridizo, dotado de una listeza ratonil y carente de formación y de lecturas (...)” [pàg. 168]. Tamames diu de Sanz Orrio que era mediocre i de Solís que per a ell la Falange es reduïa a la política sindical. [Vegeu Tamames, R.; *La República. La era de Franco*; pàg. 447] Preston diu de Solís que no tenia cap més preocupació que conservar el favor de Franco i de Sanz Orrio que era extremadament manipulable. [Vegeu Preston., P.; obra citada; pàg. 722] En la mateixa línia Tuñón, Ellwood, Payne i Preston també consideren que aquests nomenaments suposen una pèrdua de poder per a Falange [Vegeu Payne, S.G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 128; Ellwood, Sheelag M.; *Falange y franquismo*; pàgs. 53-54; Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 302 i Preston., P.; obra citada; pàg. 722]

popular en la vida política a través de la representació orgànica, desapareixent qualsevol menció al *Movimiento Nacional*¹³⁰. Com bé a assenyalat Tuñón, això no suposà un avenç democràtic sinó que es tractava de modernitzar les estructures administratives i econòmiques sense malmetre l'estabilitat del sistema i preservant els valors tradicionals¹³¹

1.3. La política econòmica:

Igual que en la història política del règim, la política econòmica del primer franquisme també presenta dues fases amb uns inicis i final difosos: la primera etapa es desenvolupà entre els anys 1938 i 1951 durant la qual s'aplicà de forma rígida l'autarquia i la segona entre 1951 i 1957 en la que, malgrat mantenir-se com a règim econòmic l'autarquia, s'introduïren diverses reformes per alleugerir els controls del govern sobre l'acció del mercat. L'epíleg estaria constituït pels dos últims anys de la dècada dels cinquanta, en què es van preparar les reformes per el gran canvi de l'any 1959; el Pla d'Estabilització.

1.3.1. 1a fase (1938-1951):

Aquesta primera fase es caracteritza per l'aplicació de l'autarquia econòmica, que propugnava l'autosuficiència econòmica respecte de l'exterior, tallant els lligams amb els circuits econòmics internacionals i posant tota l'activitat econòmica al servei de la Nació. L'opció per un sistema econòmic autàrquic va ser l'escollida per Franco per imitació de les economies dels seus admirats règims feixistes d'Alemanya i Itàlia, convençut que es resoldrien el problemes econòmics del país. L'octubre de l'any 1939, Franco va redactar i repartir entre els seus ministres el document *Fundamentos y directrices de un plan de saneamiento de nuestra economía armónico con nuestra reconstrucción nacional*, en el que el general exposava les línies de la política econòmica: un pla desenal per a la modernització econòmica

---

¹³⁰ Preston, P; obra citada; pàg. 730. De la mateixa opinió són Payne i Tuñón de Lara.

¹³¹ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 482-483

i l'augment de les exportacions i reducció de les importacions sense inversió estrangera amb la intenció de cobrir les necessitats econòmiques i de defensa, amb els recursos propis¹³².

Recentment, Elena San Román ha donat una altra orientació a aquesta qüestió atribuint el disseny i construcció de la política econòmica autàrquica a Juan Antonio Suanzes¹³³. Suanzes, era un enginyer i militar gallec, amic de Nicolás Franco -el germà del dictador-, que va ser nomenat ministre d'indústria i comerç en el primer govern franquista del gener de l'any 1938. Des d'aquest moment i fins l'agost de l'any 1939, Suanzes hauria posat en pràctica el seu pensament econòmic a través de la seva participació en la redacció del *Fuero del Trabajo*- imposant la submissió de l'economia a la política, l'intervencionisme de l'Estat i posicionant-se en contra del poder que s'atorgava als sindicats-, la reorganització del ministeri i la redacció d'un seguit de lleis i decrets per tal de què tots els possibles organismes rectors de l'econòmica en depenguessin¹³⁴. Segons San Román -citant a d'altres ministres de l'època-, Franco deixava gran capacitat d'actuació als ministres i d'aquesta manera, Suanzes va poder posar en pràctica el seu programa econòmic que tenia com a punts bàsics:

- a) Espanya s'havia de configurar com un Estat totalitari que subordinés l'economia a la política.
- b) Un Estat Totalitari havia de ser independent econòmicament i això s'aconseguia amb l'autarquia econòmica, però l'autarquia no havia de ser un aïllament absolut sinó que sols afectaria als

---

¹³² Preston, P.; obra citada; pàg. 381-382 i Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàgs. 18-19. Fontana també considera fonamental el pensament econòmic de Franco alhora de comprendre el model econòmic que es va establir a Espanya després de l'any 1939 [Vegeu Fontana, J.; Reflexiones sobre la naturaleza y las consecuencias del franquismo dins Fontana, J. (Ed.); *España bajo el franquismo*; pàgs. 9-38]

¹³³ Vegeu San Román, E.; *Ejército e Industria: el nacimiento del INI*; Crítica; Barcelona, 1999. Preston també considera que Suanzes va ser l'inspirador del document econòmic redactat per Franco [Vegeu Preston, P.; obra citada; pàg. 382]

¹³⁴ Durant l'any i mig que Suanzes va ocupar per primer cop el ministeri d'Indústria i Comerç va deixar perfilades les línies econòmiques amb tres actuacions: la creació les Comissions Reguladores de la Producció -dependents dels ministeris d'Indústria i Comerç i d'Agricultura- que intervenien en la fixació de preus, la política comercial dels productes, vigilar els treballadors, fiscalitzar les indústries i col·laborar en els plans del govern; la legislació sobre noves indústries prohibint un canvi o nova apertura sense l'aprovació ministerial i el traspàs del Servicio Nacional de Abastecimiento del qual depenia la fixació dels preus i la distribució dels productos, funcions exercides amb un estricte control [Vegeu San Román, E.; *Ejército e industria: el nacimiento del INI*; pàgs. 65-73]

forniments militars i a aquells productes que causaven el dèficit comercial. De l'exterior hauria d'arribar la tecnologia adequada per a poder convertir l'economia espanyola en autosuficient.

- c) El desenvolupament econòmic estava basat en una industrialització orientada a les indústries de guerra i als sectors vinculats -ni que fos remotament- a la defensa nacional, marcada per un caràcter castrense i dirigida i controlada per militars, seguint la tradició d'intervenció de l'Exèrcit en la indústria. Aquest model no era circumstancial sinó que havia de ser permanent ja que era la forma com s'havia d'organitzar econòmicament el *Nuevo Estado*.
- d) Aquesta industrialització l'havia de fer l'Estat. Suanzes sense negar la iniciativa privada, en desconfiava, i creia que havia d'estar sotmesa als interessos nacionals ja que si se la deixés actuar lliurement, probablement dirigiria els seus interessos cap a d'altres sectors. La direcció de la industrialització s'havia de concentrar en un organisme estatal¹³⁵.

Juan Antonio Suanzes va ser rellevat del ministeri d'Indústria i Comerç l'agost de l'any 1939 pel també militar Luís Alarcón de Lastra a. San Román atribueix la substitució de Suanzes a l'augment de la influència de Serrano Suñer prop de Franco, els seus enfrontaments personals amb Falange, la seva oposició a la direcció de l'economia per part del sindicat vertical i per adequar el govern a la nova situació política internacional¹³⁶. La direcció de l'economia espanyola quedava doncs aparentment repartida en dos pilars que, per cert, no eren complementaris: d'una banda, l'Organització Sindical, d'altra la línia de la tradició militar en el ministeri d'Indústria i Comerç.

La ingerència en l'economia que podia suposar l'OSE va quedar liquidada, com hem vist, amb la desaparició com a Delegat Nacional de Sindicats de Gerardo Salvador Merino i l'ascens al càrrec de ministre-*Secretario General del Movimiento* de José Luís Arrese el maig de l'any 1941. Quedà aleshores només un altre focus possible d'oposició al seu programa en el ministeri d'Indústria i

---

¹³⁵ San Román, E.; *Ejército e industria: el nacimiento del INI*; pàgs. 59-84 i 299-302

¹³⁶ L'Alemanya nazi i la Itàlia feixista representaven l'èxit polític i econòmic i el model a seguir. A banda, Suanzes va mantenir una forta oposició als falangistes pel seu projecte d'organització de l'economia a través dels sindicats i la importància personal que havia adquirit en el govern era incompatible amb les aspiracions de Serrano. [Vegeu San Román, E.; obra citada; pàg. 85]

Comerç, que des de l'octubre de l'any 1940 estava dirigit per Demetrio Carceller en substitució d'Alarcón de Lastra. Carceller era falangista però, paradoxalment, la seva línia d'actuació anava en sentit contrari: defenia aferrissadament la iniciativa privada, tenia relacions personals i econòmiques amb empresaris del país i considerava que la intervenció econòmica de l'Estat havia de ser curta i momentània¹³⁷.

Però, en els anys que Suanzes va estar fora del ministeri es van aprovar i aplicar els projectes legals que ell havia ideat: el setembre de l'any 1939 el decret pel qual es necessitava autorització prèvia del ministeri d'Indústria i Comerç per a canviar o modificar una instal·lació industrial; l'octubre del mateix any la *Ley de Protección a las Nuevas Industrias de Interés Nacional*, el novembre la *Ley de Ordenación y Defensa de la Industria Nacional* i el maig de l'any 1940 la creació de les comissions reguladores de la producció. Totes aquestes normes donaven naixement a l'autarquia i a l'intervencionisme econòmic de l'Estat, sent promulgades mentre era ministre Alarcón de Lastra i fins l'any 1951 no hi hagué cap normativa important respecte de l'organització econòmica i industrial. A més, la separació de Suanzes dels llocs de poder va durar sols dos anys: el canvi de govern de maig de l'any 1941 va iniciar el declivi de la influència política de Serrano que, juntament amb l'entrada de Carrero Blanco a la Secretaria de Presidència, serviren per recuperar el projecte de l'organisme estatal industrialitzador ideat per Suanzes -que s'havia de dir *Instituto Nacional de Autarquía* i que acabà dient-se *Instituto Nacional de Industria*, creat per llei el setembre de l'any 1941 i adscrit a la Presidència del Govern- i se li va atorgar la seva presidència, aconseguint així un instrument des d'on aplicar el seu programa d'industrialització en els sectors que considerava prioritaris, en aquest ordre: indústries específicament de guerra, construcció i reparació de material ferroviari, construcció naval,

---

¹³⁷ San Román, E.; obra citada; pàg. 178-185. L'adscripció a una o altra ideologia política resulta difícil en el cas d'alguns personatges del franquisme. En el cas de Carceller, malgrat que falangista de primera hora, col·laborador de Salvador Merino i *consejero nacional*, la historiografia coincideix a destacar el seu oportunisme polític i la no aplicació en el desenvolupament de la seva tasca ministerial, dels principis ideològics del partit. [Vegeu per exemple Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*].

transport per carretera, producció de cotó, producció de fibres artificials, hidrocarburs, nitrogen, eines, electricitat, mineria, químic, cinema, alimentació i produccions diverses¹³⁸.

Els entrebancs en l'aplicació del programa de l'INI generats per l'afavoriment de la iniciativa privada des del ministeri d'Indústria i Comerç, s'acabaren definitivament el juliol de l'any 1945 amb el nou canvi de govern, en què Juan Antonio Suanzes va ser novament nomenat ministre d'Indústria i Comerç, càrrec que va ocupar novament fins l'any 1951 alhora que mantenia la presidència de l'INI.

Amb l'anàlisi d'Elena San Román, tornem novament al debat de la naturalesa del franquisme, aquest cop en clau econòmica. Malgrat les coincidències que tenia el programa de Suanzes amb el feixisme, San Román desvincula totalment el model econòmic autàrquic i intervencionista dissenyat per ell d'aquesta ideologia política: l'ús del terme totalitari emprat per Suanzes per definir l'Estat, hauria d'entendre's com sinònim d'autoritari, com ho demostraria la seva total oposició als projectes polítics de Falange¹³⁹. Contràriament, per als historiadors econòmics del règim franquista -amb alguna excepció- i fins i tot, per als historiadors polítics adscrits a línia de la "feixistització" com Payne, consideren que la política econòmica del primer franquisme va ser feixista¹⁴⁰.

Sembla que l'aportació d'Elena San Román donaria també resposta a dues de les qüestions que havien suscitat més controvèrsia en l'anàlisi de l'economia del primer franquisme: l'una la consideració de si l'autarquia va ser tal; l'altra, perquè es va triar.

---

¹³⁸ San Román, E.; obra citada; pàg. 77

¹³⁹ San Román, E.; obra citada; pàg. 69. Igual que en el cas de Carceller i de tants d'altres personatges polítics del franquisme, l'adscripció política de Suanzes varia entre la consideració de ser un pur tècnic sense adscripció definida (Tamames, San Román), fidel franquista (Tuñón) o partidari de les idees feixistes (Francesc Cabana).

¹⁴⁰ Albert Ribas considera que la nova política econòmica s'adscriu plenament als corrents feixistes igualment com Jordi Catalán. En canvi, García Delgado considera que la ideologia inspiradora de l'autarquia és més el tradicionalisme que no pas el feixisme, encara que els controls que es van aplicar als fluxos econòmics interiors no es corresponien amb l'actuació del proteccionisme econòmic espanyol i invalidarien la seva apreciació. San Román com hem vist, ho focalitza en la tradició de l'intervencionisme militar en l'economia espanyola a través de la mobilització industrial.. Finalment Payne diu que "(...) *El régimen de Franco empezó aplicando una política que se puede llamar fascista (...)*". Defensors d'aquesta última tendència també són Pere Ysàs i Carme Molinero [Vegeu García Delgado, José L.; Estancamiento industrial e intervencionismo económico dins Fontana, J. (Ed.); *España bajo el franquismo*; pàg. 181; Ribas, A.; *L'economia catalana sota el franquisme (1939-1953)*; pàg. 21 i Ysàs P. i Molinero, C.; *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*; pàg. 41-42 i Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 39]

En el primer cas, a l'hora de considerar aquest període alguns historiadors creuen que no es pot parlar d'autarquia perquè l'objectiu de l'autosuficiència econòmica es va assolir molt parcialment doncs les importacions, especialment de gasolina, cotó i adobs, es van mantenir¹⁴¹. Com ja s'ha dit, San Román exposa que Suanzes no preveia una autarquia total i deixava un marge a la importació. En el segon, l'anàlisi de la política econòmica franquista ha produït diverses interpretacions dels motius pels quals es va adoptar un sistema econòmic autàrquic: els historiadors que creuen que l'autarquia va ser una opció imposada per les circumstàncies (amb matisacions) i els que creuen que va ser una tria ideològica.

Entre els primers, Joan Clavera afirma que es va imposar per la voluntat dels nous dirigents polítics espanyols d'anular la reforma agrària i per l'aliança amb Alemanya i Itàlia (per aquestes dues raons era necessari escollir un model econòmic autàrquic?), tendència que vindria reforçada per l'esclat de la segona guerra mundial i per la instrumentalització del sistema econòmic, entès com una eina per a donar solució a les necessitats polítiques i les propostes ideològiques¹⁴². Josep Fontana i Jordi Nadal també creuen que la orientació autàrquica va ser imposada però aquest cas per la situació en que havia quedat l'economia espanyola a la sortida de la guerra civil: pèrdua completa de les reserves d'or, endeutament amb Alemanya i Itàlia, reducció de les importacions de capital i de la balança de pagaments per la guerra mundial, inflació, canvi sobrevalorat... Tot això va fer que els productes espanyols no poguessin sortir a l'estranger i per tant no es podien finançar les importacions i, en conseqüència, l'autarquia va ser l'opció obligada¹⁴³. José Antonio Biescas

---

¹⁴¹ Biescas, per exemple, considera que és més correcte parlar d'intents autàrquics. [Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 26].

¹⁴² Clavera, J. i d'altres; *Capitalismo español: de la autarquía a la estabilización (1939-1959)*; pàgs. 74-85.

¹⁴³ Fontana, J. i Nadal, J.; España 1914-1970 dins Cipolla, C. (Ed.); *Historia económica de Europa (6) II. Economías contemporáneas*; pàg. 135-136

també considera que fer una política amb pretensions autàrquiques era quelcom necessari durant la guerra civil¹⁴⁴

En canvi, entre els del segon grup, Albert Ribas creu que la implantació de l'autarquia és clarament una opció ideològica que es fonamenta en la mateixa raó que va donar peu al cop d'estat: la debilitat del sistema capitalista espanyol que necessitava de la intervenció de l'Estat per a la seva protecció, davant el conflicte de classes socials¹⁴⁵. Igualment, Jordi Catalán considera que el sistema econòmic totalitari s'imposà perquè els models econòmics triomfants dels anys trenta eren Alemanya, Itàlia i Portugal i el nou règim franquista els va intentar copiar durant la dècada dels quaranta. Així, davant els pocs coneixements d'economia dels militars espanyols “(...) *cuando los gobiernos de Burgos -primero- y Madrid -después- tuvieron que tomar decisiones en materia económica, intentasen reproducir los elementos a primera vista más característicos de las políticas implementadas por sus principales aliados, admirados en aquel entonces por elementos influyentes entre las élites de las potencias democráticas*”¹⁴⁶, i creu que la política econòmica aplicada pel govern espanyol en els anys quaranta estava “(...) *emparentada estrechamente con la de los regímenes totalitarios de los años treinta, fue libremente elegida por el régimen, y tanto por su extensión como por su intensidad no tuvo parangón en la historia económica reciente (...)*”¹⁴⁷. Finalment, cal fer menció d'una tercera línia historiogràfica que pretén fer una síntesi d'ambdues, en considerar que en l'elecció de l'opció autàrquica hi van influir per igual les raons ideològiques i les circumstàncies del moment¹⁴⁸.

---

¹⁴⁴ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 23

¹⁴⁵ Ribas, A.; *L'economia catalana sota el franquisme (1939-1953)*; pàg. 21

¹⁴⁶ Catalán, J.; *La economía española y la segunda guerra mundial*; pàg.61

¹⁴⁷ *Ibídem*; pàg. 281

¹⁴⁸ Tortella, G.; *El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX*; pàg. 269. J.L. García Delgado també comparteix aquesta línia tot i que matisa que els condicionants exteriors eren alhora, conseqüència de la voluntat i la opció política en què s'havia configurat el règim [Vegeu García Delgado, José L.; *La industrialización y el desarrollo económico de España durante el franquismo* dins Nadal, J., Carreras, A. i Sudrià, C. (Comp.); *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*; pàg. 169]

Segons San Román, la historiografia ha tingut poc en compte l'actuació política de Juan Antonio Suanzes, atribuint l'origen de la política econòmica al "règim" en el seu conjunt o a Franco - com hem vist-, entesa com un tot entre 1939 i 1951, independentment del titular del ministeri¹⁴⁹. En tot cas, després de l'aportació de San Román caldria preguntar-se com i perquè el programa econòmic de Suanzes va ser elevat a categoria de política econòmica de l'Estat i es va seguir aplicant malgrat que el seu ideòleg va estar absent dels llocs de decisió econòmica fins l'any 1945 i que aquest va ser ocupat per polítics als quals ell n'estava enfrontat i que tampoc no compartien la seva proposta intervencionista.

En el que sí es pot trobar un acord en l'anàlisi econòmica del primer franquisme és en l'absolut fracàs econòmic de la dècada dels quaranta a causa gestió econòmica del govern i no pas de qüestions externes a les decisions econòmiques o d'imponderables. Espanya es va trobar a l'inici de la dècada dels quaranta amb una oportunitat immillorable: d'una banda, l'esclat de la Segona Guerra Mundial suposava complicacions degut al tall dels fluxos econòmics de l'exterior però alhora, eliminava un seguit de països competidors que -immersos en una guerra-, generaven una demanda. D'altra, amb l'equip industrial poc malmès per la guerra (hi tornarem més endavant sobre aquesta qüestió) i amb considerables quantitats de recursos (carbó i electricitat) es podia haver aprofitat l'ocasió per augmentar les exportacions i recuperar més ràpidament la indústria, però no va ser així¹⁵⁰, de manera que "*(...) el estancamiento debió mucho más a una política errada que a estas circunstancias de las que se pudo y no se supo sacar partido (...)*"¹⁵¹

---

¹⁴⁹ Mentre existeixen nombrosos estudis de quin era el pensament polític de cadascun dels grups de poder i, fins i tot, de personatges individuals, gairebé no n'hi ha del pensament econòmic. Creiem que aquest primer període d'establiment del sistema econòmic es mereixeria monografies en aquest sentit, especialment referents l'estada de Demetrio Carceller al front del ministeri d'Indústria i Comerç, l'aplicació de la seva política, el pensament econòmic falangista i l'encaix amb el projecte desenvolupat per Suanzes i adoptat pel govern des de l'any 1938.

¹⁵⁰ Tortella, G.; *El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX*; pàg. 269.

¹⁵¹ *Ibíd*em, pàg. 270

Jordi Catalán, en el seu estudi sobre l'economia espanyola durant la segona guerra mundial, ha posat de relleu com la resta de països europeus que es van mantenir neutrals, comparativament van saber aprofitar millor les oportunitats econòmiques que oferia la guerra i van patir menors repercussions. Això va ser degut a la política econòmica del govern espanyol que va comportar la reducció de les importacions de matèries primeres, els colls d'ampolla de l'energia i la baixa de la productivitat laboral. Com a causes principals n'assenyala: l'alineament d'Espanya amb les potències de l'Eix que ens lligava econòmicament amb països que no podien oferir les matèries primeres que el país necessitava; una política industrial orientada a implantar indústries de guerra i d'interessos militars que absorbiren grans recursos econòmics, la impossibilitat d'importació de petroli provocada per la política exterior i la manca d'inversions en la generació d'energia elèctrica que provocaren la insuficiència del subministrament elèctric i, finalment, la repressió de la guerra civil que havia eliminat del mercat laboral la majoria dels treballadors qualificats, a més dels baixos salaris que en ser insuficients per aconseguir una correcta alimentació, van provocar un descens de la intensitat en el treball i, per tant, en un descens de la productivitat¹⁵².

La política econòmica espanyola doncs es movia -i es mourà durant aquesta fase- en els paràmetres que havia dissenyat Suanzes:

“(...) En la vertiente exterior se impuso la contención de las importaciones sobre la base de un rígido sistema de bilateralismo, restricciones cuantitativas, licencias concedidas por el ministerio de Industria y Comercio, y control de cambios monopolizado por el IEME. Estos instrumentos fueron preferidos a los aranceles y a la devaluación como forma de corregir los desequilibrios externos. Además se restringió la inversión extranjera y la repatriación de beneficios. La distribución de las principales materias primas y los alimentos fue intervenida y pasó a organizarse, en teoría, a base de cupos y precios de tasa. El conjunto de precios de la economía intento ser regulado centralmente. Por otra parte se puso en marcha un proyecto de industrialización autárquico-bélica, tendente a la limitación del crecimiento de la inversión en ciertas ramas, la concesión de beneficios a las industrias declaradas de interés nacional, y el apoyo directo del Estado a los proyectos industriales

---

¹⁵² Catalán, J.; *La economía española y la segunda guerra mundial*; pàgs. 41-281 i [Autarquía y desarrollo de la industria de fábrica durante la segunda guerra mundial](#) dins García Delgado, José L. (Ed.); *El primer franquismo. España durante la segunda guerra mundial*; pàgs. 35-88

prioritarios a través del INI. La restricción cuantitativa a la importación y la distribución centralizada de materias primas, constituyeron dos elementos básicos con los que se intento reorientar la pauta del crecimiento industrial español”¹⁵³

Els efectes d'aquesta política econòmica són prou coneguts a través dels treballs de Carreras i d'altres historiadors de l'economia que han reproduït les seves anàlisis: caiguda dels índex de producció industrial per sota del nivell de preguerra, la implantació del racionament i el sistema de “cupos” per a repartir les matèries primeres a les indústries, l'augment dels preus agrícoles per sobre dels productes industrials el que provocava un traspàs de rendes del sector industrial al agrícola, l'aparició del mercat negre i l'estraperlo a causa de la taxació dels preus i les requisites dels organismes interventors de l'Estat, l'augment desmesurat de l'índex de preus al consum per l'acumulació especulativa i/o l'escassetat d'alguns productes, la contracció dels salaris i la reducció a nivells inferiors als de l'any 1936 de la capacitat adquisitiva de la població, la reducció de la demanda interna de productes industrials i de béns de consum, la reducció de la productivitat agrícola i industrial, la manca de matèries primeres i de maquinària industrial i agrícola, les restriccions energètiques per la congelació dels preus de l'electricitat decretada per l'Estat que comportà la manca d'inversió i renovació de les infraestructures per part les empreses elèctriques, la lenta renovació dels mitjans de transport per al comerç (trens, vies fèrries, carreteres), la caiguda a nivells de preguerra dels índex de renda per càpita i de renda nacional i el colapse del comerç exterior.

D'altra banda, existí una disminució dels ingressos ordinaris de l'Estat des de l'any 1939 a causa de reducció dels impostos duaners doncs s'havien limitat les importacions, la congelació dels impostos del monopoli del tabac com efecte més clar dels descens del nivell de vida entre la població i l'erosió de la capacitat adquisitiva dels tributs recaptats¹⁵⁴ Com a solució el govern franquista va imposar la tributació indirecta sobre el consum privat -la qual cosa encara el reduí més- i hagué de

---

¹⁵³ Catalán, J.; *La economía española y la segunda guerra mundial*; pàgs. 70-71

¹⁵⁴ Carreras, A.; *Depresión económica y cambio estructural en el decenio bélico* dins García Delgado, J. L.; *España durante la Segunda Guerra Mundial*; pàgs. 17-18

recórrer a l'endeutament amb l'emissió de deute públic que es col·locava majoritàriament a la banca privada i que podia pignorar-se automàticament al Banc d'Espanya, cosa que provocava un augment de la circulació monetària a la qual seguia l'augment de la inflació, la qual cosa encara reduïa més la capacitat adquisitiva dels treballadors i contreia el mercat interior de béns de consum.

El final de la Segona Guerra Mundial no va millorar les coses per a l'economia espanyola. García Delgado -seguint l'índex de producció industrial de Carreras-, assenyala que la dècada dels quaranta va ser d'autèntica depressió i que la recuperació posbèlica s'allargà més i fou més lenta que la dels països europeus després de la Segona Guerra Mundial¹⁵⁵. El període 1946-1950 són els anys del bloqueig internacional que compliquen encara més la situació del comerç exterior, només lleument alleugerida per les importacions de blat argentí i la signatura d'alguns acords econòmics bilaterals amb Mèxic, Holanda i Itàlia. D'altra banda, els països bel·ligerants en la Segona Guerra Mundial estaven recuperant les seves economies, primer amb mesures proteccionistes i a partir de l'any 1948 amb l'ajut del Pla Marshall i reconvertint les seves indústries a la vida civil. L'oportunitat de demanda exterior -tal i com havia passat durant la guerra mundial, encara que escassament aprofitada- es va reduir encara més, de manera que sols quedava el mercat interior espanyol, on hi havia escassa demanda per la baixa capacitat adquisitiva de la població, sotmesa a baixos salaris. La manca d'importació de béns d'equip i de matèries primeres necessàries i en quantitats suficients per a la producció industrial, juntament amb les restriccions d'energia elèctrica a partir de l'any 1944 i els controls governamentals sobre la distribució i els preus dels productes, van provocar una situació de crisi al sector industrial en no poder produir de forma sostinguda ni cobrir l'escassa demanada interior, situació que tampoc no va solucionar l'INI doncs estava orientat a la dinamització d'altre tipus d'indústries.

---

¹⁵⁵ García Delgado, José L.; La industrialización y el desarrollo económico de España durante el franquismo; pàg. 164-189. Mentre el creixement industrial d'Itàlia, Grècia i Iugoslàvia es va doblar entre 1946 i 1950, el d'Espanya sols es va multiplicar per 1,1.

1.3.2. 2a fase (1951-1957/1959):

A inicis de la dècada dels cinquanta els fracàs del model econòmic autàrquic era ben clar i produïa tensions socials que es manifestaren en la vaga de tramvies de Barcelona i la posterior vaga general obrera. S'imposava un canvi de rumb en l'economia que es va concretar en el canvi de govern del juliol de 1951. Com a assenyalat Gabriel Tortella, el més significatiu a nivell econòmic d'aquest canvi, és la sortida de Juan Antonio Suanzes del ministeri d'Indústria i Comerç i el seu desdoblament en dos: el ministeri d'Indústria per al qual es nomenà Joaquín Planell i el ministeri de Comerç, que encapçalà Manuel Arburúa¹⁵⁶. Planell era un enginyer militar que provenia de les comissions de mobilització industrial, havia estat vice-president de l'INI amb Suanzes i era partidari de l'intervencionisme estatal, mentre que Arburúa era un tècnic sense cap adscripció política, amb una mentalitat més liberal en les qüestions econòmiques¹⁵⁷.

Aquest nou govern va ser més favorable al comerç internacional i inicià l'aplicació d'una tímida política liberalitzadora basada en una ràpida industrialització, augment de la producció agrària i estabilitat monetària, per a la qual cosa era imprescindible combatre les deficiències en el subministrament d'energia i matèries primeres; l'eliminació de les traves i els controls administratius de preus i productes; normalització del comerç exterior; modernització i millorament del sistema productiu; augment i racionalització de la productivitat i estabilització dels preus¹⁵⁸. Així entre l'any 1951 i el 1958 es va aconseguir un notable creixement econòmic: García Delgado assenyalava com l'índex de producció industrial va augmentar un 6,6 per cent entre els anys 1951 i 1955 i un 7,4 per cent

---

¹⁵⁶ Tortella, G.; *El desarrollo económico de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX*; pàg. 273

¹⁵⁷ Per a una aproximació a Joaquín Planell vegeu San Román, E.; *Ejército e industria: el nacimiento del INI*; pàgs. 172-174. D'Arburúa, Tamames i Tortella coincideixen en assenyalar el seu tarannà més liberal que el dels seus predecessors. Tamames fins i tot el qualifica de més capaç. En canvi, Payne tot i considerar-lo un "reformista", indica que molts el consideraven "(...) la personificación de la corrupción inherente al sistema". En la mateixa línia -amb un to més irònic- es manifesta Tuñón de Lara [Vegeu Tortella, G.; *El desarrollo económico de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX*; pàg. 273 i Tamames, R. *La República. La Era de Franco*; pàg. 424; Payne, S.G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 102 i Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; pàg. 263]

¹⁵⁸ Clavera, J. i d'altres; *Capitalismo español: de la autarquía a la estabilización 1939-1959*; pàgs. 210-245

entre 1956 i 1960. Comparant novament amb els països europeus, l'índex de producció industrial d'Espanya es multiplica per 1,9, mentre que el d'Itàlia sols ho fa per 1,8, el de Iugoslàvia per 2,0 el de Grècia per 2,1, quedant molt per sota el índex de França (1,6) i els del Regne Unit i Bèlgica (1,2)¹⁵⁹. Per Tortella, la clau del creixement va estar en la dinamització del comerç exterior i en el canvi en l'estructura de les importacions en augmentar els béns d'equip i disminuir els aliments¹⁶⁰. D'aquesta manera, es pogueren recuperar els nivells macroeconòmics d'abans de la guerra: la renda nacional ho farà entre 1950 i 1951; la renda per càpita el 1954, el nivell de producció industrial entre 1951 i 1956 segons els rams -el metall i el tèxtil ho faran el 1956- i els volums de producció a partir del 1950 -el metall el 1950 i el tèxtil el 1955-.

En aquest període esdevé un element clau per a l'economia espanyola, l'ajuda econòmica dels Estats Units en virtut dels acords signats l'any 1953, pels quals Espanya els cedia terrenys per construir bases militars a canvi de l'enviament d'excedents agrícoles i de diners: els excedents van afavorir la reducció del preu dels aliments i els diners van permetre la importació de béns de consum, matèries primeres i béns d'equip. Tot plegat va aconseguir canviar la relació d'intercanvi entre l'agricultura i la Indústria, recuperar la inversió privada i dinamitzar el procés productiu.

Però la política liberalitzadora s'aplicà de forma vacil·lant i amb poca decisió de manera que no s'eliminaren els organismes interventors del mercat, el comerç exterior seguia regulat i no havia control sobre la política financera¹⁶¹. Les causes de l'escassa aplicació d'aquest programa econòmic cal trobar-les en el propi govern perquè *"(...) la energía con la que se enfrentaron las diversas reformas fue muy distinta en los diversos ministerios afectados, conduciendo pues, a una descoordinación efectiva entre ellos y a un desequilibrio entre las políticas desarrolladas, pero por otra debe resaltarse que una*

---

¹⁵⁹ García Delgado, José L.; "La industrialización y el desarrollo económico de España durante el franquismo"; pàg. 171

¹⁶⁰ Tortella, G.; *El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX*; pàg. 273-274

¹⁶¹ Clavera J. i d'altres; obra citada; pàg. 245

*oligarquía conservadora proteccionista y tradicionalmente timorata ante los cambios del sistema económico (...) no constituía una base social que pudiera apoyar con firmeza una política económica que pretendía romper con el pasado y propiciar la consolidación de los mecanismos de una economía capitalista moderna*¹⁶², de manera que aquest creixement econòmic es va aconseguir a costa de l'augment de la inflació, l'esgotament de les reserves i un creixement desequilibrat entre els diferents sectors industrials¹⁶³.

Els primers desequilibris van aparèixer l'any 1953 amb una crisi de sobreproducció doncs, la reducció dels preus dels aliments gràcies als primers crèdits nord-americans -el que suposava un augment de la renda per als assalariats-, no es va traduir en el traspàs d'aquesta renda cap a la demanda de béns de consum, degut al baix nivell de renda i a l'elevat subconsum de les famílies. Per tal d'estirar la demanda interna i evitar una crisi, el govern va decretar un augment salarial l'any 1954¹⁶⁴ per tal d'augmentar la capacitat adquisitiva de la població, augment salarial que els empresaris traslladaven als preus dels productes per eixugar el cost. Mentre, el sector públic augmentava incontroladament la despesa. Tot plegat va generar un increment desmesurat de la inflació¹⁶⁵.

A més, com molt bé assenyala Biescas “(...) a medida que se producía la expansión de alguna rama productiva, el proceso se agotaba en sí mismo al ser necesaria la adquisición de productos intermedios o materias primas a otras ramas productivas o al exterior; el resultado final de este proceso era inevitablemente un aumento de las importaciones (...) que no podía ser financiado por la débil exportación española ni por la limitada ayuda norteamericana que se mostraba insuficiente por sí sola”¹⁶⁶. L'exportació tenia a més el handicap de la inflació interior, els tipus de canvi sobrevalorats i

---

¹⁶² Ibídem; pàgs 245-246

¹⁶³ Ibídem; pàg. 256

¹⁶⁴ L'augment va ser del 14 per cent. El juliol de l'any 1951 ja se n'havia atorgat un altre del 25 per cent.

¹⁶⁵ Clavera, J. i altres; obra citada; pàgs. 245-249

¹⁶⁶ Biescas, Juan A. i Tuñón de Lara, M.; obra citada; pàg. 50

la protecció a la producció nacional que encarien els productes espanyols i els feien poc competitius¹⁶⁷, el que feia necessària la utilització de les reserves per seguir comprant a l'exterior, tot augmentant el dèficit de la balança comercial al qual s'hi afegia la devaluació de la pesseta en els mercats internacionals. El sistema començà a fer fallida l'any 1956 amb una crisi econòmica generalitzada a causa de l'esgotament dels crèdits nord-americans per a la renovació i modernització de la maquinària industrial, l'estancament de les exportacions i la inflació provocada per l'augment de la circulació monetària, l'augment del deute de l'Estat i els anteriors augments salarials per decret. La crisi s'aguditzà amb una puja continuada del cost de la vida d'entre un 30 i un 40 per cent¹⁶⁸ i per una glaçada l'any 1957 que va malmetre tota la collita de cítrics, compromentent les exportacions espanyoles.

Per Fontana i Nadal, amb la crisi de l'any 1956 es va fer necessari decidir entre tornar a la política autàrquica o el seu abandonament definitiu, cosa que no estava tan clara d'haver-se aplicat el programa econòmic de Carrero Blanco¹⁶⁹. Va ser aquesta situació de crisi i no pas un programa polític meditat¹⁷⁰, la que va generar l'any 1957 la designació d'un nou govern per a què comencés la tasca de deslliurar l'economia espanyola de totes les traves intervencionistes i a aplicar les mesures que conduïren al Pla d'Estabilització de 1959, entre elles la pujada dels tipus d'interès, la reforma fiscal per

---

¹⁶⁷ Tortella, G.; obra citada; pàg. 277

¹⁶⁸ A la ciutat de Barcelona va suposar al voltant d'un 30 per cent.

¹⁶⁹ Carrero va preparar un programa en què mantenia l'economia espanyola en la semiautarquia anterior, orientada a la producció industrial sense atendre el mercat internacional ni fer exportacions. [Vegeu Payne, Stanley G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; pàg. 134 i Viñas, A., *Guerra, dinero y dictadura. Ayuda fascista y autarquía en la España de Franco*; pàgs. 228-229]

¹⁷⁰ Tortella considera que "(...) una economía tan atrasada y descapitalizada como la española tenía una altísima propensión a importar; por otra parte las tensiones en el mercado de capital y en el de bienes de consumo combinadas con una estructura fiscal arcaica y una política de inversiones estatales poco sujeta a principios de ortodoxia financiera, provocaron alzas de precios que pronto se reflejaron en el mercado laboral: el resultado fue una fuerte espiral inflacionista. La economía no resultaba competitiva (...) El consecuente déficit de la balanza comercial no se veían compensado ni por los ingresos por servicios ni por las importaciones de capital, fuertemente restringidas por una legislación aún autarquista. Las transferencias de la ayuda norteamericana no bastaban a calmar el déficit. Las reservas de oro y divisas terminaron por agotarse. A mediados de 1958 era inminente la suspensión de las importaciones por falta de pago. Fue esta crisis y no un designio premeditado lo que determinó el cambio radical de la política económica que tuvo lugar con el Plan de Estabilización de 1959" [Vegeu Fontana, J. i Nadal, J., España 1914-

sanejar la hisenda pública, la suspensió del canvi múltiple per a la pesseta i la seva devaluació -totes aquestes mesures preses ja l'any 1957- i la llei de Convenis Col·lectius de l'abril de l'any 1958, que va acabar amb la fixació dels salaris per part del ministeri de Treball, establint una negociació entre els empresaris i els representants dels obrers. En el preàmbul de la llei es feia una exposició de motius per als quals s'havia promulgat: en primer lloc, un reconeixement de la realitat social en admetre la negociació de les condicions de treball, acceptant en definitiva l'acció reivindicativa de la classe obrera però intentant la seva canalització dins del sindicat vertical i; segon, l'increment de la productivitat a través de l'establiment de condicions més avantatjoses per al treballador que li estimulin el rendiment i, en conseqüència, un augment de la producció que beneficiï l'empresa, el treballador i l'economia nacional¹⁷¹

Respecte de la incidència d'aquesta nova política econòmica sobre la població treballadora, caldria destacar la devaluació de la pesseta que juntament amb supressió de les hores extres i les primes -mesures adoptades pels empresaris per tal d'eixugar l'augment dels costos dels crèdits que havien demanat traspasant-los al treball-, provocaren d'una banda, una caiguda de la renda real i una rebaixa substancial dels sous cobrats en mà, que deixaren a les classes populars novament en una situació difícil, i de l'altra, una caiguda del consum intern que alhora repercutia en la producció en no estirar la demanda.

1970; pàg. 149 i Tortella, G.; *El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX*; pàgs. 386-387]

¹⁷¹ Preàmbul de la *Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (24 d'abril de 1958)

II.- Les condicions de la indústria catalana: població, sectors industrials i personal ocupat.

1. Introducció

Durant el primer franquisme, l'acció clandestina del PSUC a Catalunya es va desenvolupar pràcticament en la seva totalitat en l'àmbit laboral i no fou fins la segona meitat dels anys cinquanta en què s'introduí entre els estudiants i molt més tard en altres sectors socials i culturals. El sector econòmic que va concentrar l'acció clandestina i la conflictivitat laboral va ser la indústria per diverses raons: era el principal sector econòmic del país, era el que més personal ocupat tenia i, per definició ideològica, els protagonistes del moviment que havia d'acabar amb el franquisme havien de ser els obrers de fàbrica. Per tant, es fa necessari veure quines eren les condicions sobre les quals hagueren de desenvolupar-se.

Per fer-ho hem escollit els factors que, donades les condicions del règim, creiem que contribuïren més a configurar el tipus i la forma de la conflictivitat i de l'acció política clandestina i en alguns casos fins i tot, el seu desenvolupament. En primer lloc la població, en la dècada dels quaranta per la pèrdua de recursos humans valuosos per l'economia catalana i en la dels cinquanta per l'augment demogràfic gràcies a la immigració, especialment de gent jove. En segon lloc, la distribució geogràfica de la indústria, l'estructura industrial i els rams que marcaren les condicions de la conflictivitat. Finalment, la població activa i el personal ocupat en els rams més importants del sector industrial català –tèxtil, metall i construcció- per la concentració de treballadors que suposava.

1.1. La població:

Segons les estimacions realitzades per Borja de Riquer, la quantitat de catalans morts directament o indirecta per la guerra civil, cal xifrar-la entre les seixanta-nou mil i les setanta-nou

mil persones¹. Pel que fa als exiliats catalans, encara no comptem amb una xifra definitiva entre d'altres coses, per la dificultat que presenten els registres de les autoritats franceses doncs consideraven els exiliats catalans, espanyols a tots els efectes.

Díaz Esculies, en el seu estudi sobre l'exili republicà, fa un repàs de les quantificacions d'exiliats catalans que es van fer més o menys en el mateix moment: Antoni Rovira i Virgili va proposar en un article escrit el juny de l'any 1939, la xifra de tres cents mil catalans a partir de les seves impressions personals, sense disposar de dades. El febrer de l'any 1939 la Generalitat de Catalunya intentà quantificar l'exili dels catalans amb l'elaboració d'un cens que, tot i les grans dificultats existents, va permetre registrar el seixanta per cent dels emigrats catalans, els quals depassaven els cent mil. Finalment, en un memoràndum elaborat a Londres el mes de març de l'any 1939 es calculava que els catalans que haurien de restar permanentment a l'exili eren al voltant de quaranta mil². Díaz Esculies però, no es decideix per cap d'elles com la més ajustada, ni intenta cap càlcul pel seu compte.

Qui sí ho ha fet ha estat novament Borja de Riquer, que partint de la xifra de quatre-cents quaranta mil exiliats espanyols calculada per Javier Rubio³, considera que entre cent trenta-dos mil i cent seixanta-vuit mil serien catalans, dels quals seixanta o setanta mil restaren a l'exili permanent. En conjunt doncs, la guerra va provocar una pèrdua demogràfica d'entre cent trenta i cent cinquanta mil persones, un quatre i mig per cent de la població total catalana de l'any 1936 que era de 2.920.876 habitants⁴.

Aquesta pèrdua quedava reflectida en el cens d'habitants de l'any 1940 que calculava en

---

¹ Riquer, Borja de; Un país després d'una guerra dins Riquer, Borja de i Culla, Joan B.; *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*; pàg. 23

² Díaz Esculies, D.; *Entre filferades. Un aspecte de l'emigració republicana dels Països Catalans (1935-1945)*; pàg. 62-64. Díaz Esculies no dona cap informació de qui i com es va elaborar el memoràndum.

³ Vegeu Rubio, J.; *La emigración de la guerra civil de 1936-1939. Historia del éxodo que se produce con el fin de la II República española*, San Martín, Madrid 1977

⁴ Riquer, Borja de; obra citada; pàg. 24. La dada de la població de Catalunya prové del cens de la Generalitat de maig de 1936.

2.890.974 persones la població de Catalunya, gairebé trenta mil persones menys que abans de començar la guerra. La poca fiabilitat de les xifres del cens de l'any 1940 però, està demostrada i reconeguda per tota la historiografia: Borja de Riquer considera que caldria avaluar la població de Catalunya l'any 1940 en 2.854.000 habitants el que suposava una pèrdua demogràfica de seixanta-sis mil vuit-cents habitants⁵. El que sí que no és objecte de discussió, és la considerable recuperació demogràfica que es produí en els vint anys següents, en què Catalunya va passar a tenir 3.240.313 habitants l'any 1950 i 3.923.404 habitants l'any 1960⁶. Llevat de la província de Barcelona, la província de Tarragona era la més habitada seguida per la de Girona i la de Lleida, sense cap variació en les dues dècades:

QUADRE NÚM. 1
Població de Tarragona, Lleida i Girona (províncies)

Província/Anys	1940	1950	1960
Tarragona	339.299	356.811	361.989
Girona	322.351	327.321	350.777
Lleida	297.440	324.062	332.672

Font: Censos de població de l'INE (1940-1960). Elaboració pròpia

Al final del vintenni, la província que va tenir un increment de població més gran, va ser la de Lleida amb 35.222 persones, seguida de Girona (28.426 persones) i Tarragona (22.690 persones). L'augment va ser diferent en les dues dècades: mentre que durant la dècada dels anys quaranta van ser les províncies de Lleida i Tarragona les que van tenir un fort augment de població, en la següent dècada va ser la província de Girona la que va créixer força, mentre que les províncies de Tarragona i Lleida patien un alentiment.

El desenvolupament demogràfic de les tres capitals de província fou totalment diferent al

---

⁵ Riquer, Borja de; obra citada; pàg. 23.

⁶ El càlcul d'habitants l'hem obtingut dels totals de les xifres del quadre núm. 1 les quals, ahora, han estat obtingudes per la suma dels totals d'homes i dones de cada província que hi ha en els censos de l'INE. Creiem necessària aquesta puntualització ja que la bibliografia consultada que conté referències o capítols dedicats a la població o la demografia en aquest període, no coincideix en donar les mateixes xifres per a l'any 1960, tot i partir de la mateixa font. Nosaltres aportem les nostres.

provincial:

QUADRE NÚM. 2
Població de Tarragona, Lleida i Girona (capitals de província)

Ciutat/Anys	1940	1950	1960
Lleida	41.464	52.849	61.822
Tarragona	35.648	38.841	42.203
Girona	29.632	28.915	32.242

Font: Censos de població de l'INE (1940-1960). Elaboració pròpia

En aquest cas, la ciutat de Lleida era la que aplegava més població de totes tres a més, amb un creixement considerable de deu mil habitants per dècada mentre que Tarragona i Girona tingueren un creixement més modest i fins i tot, la ciutat de Girona va perdre població en la dècada dels quaranta. Aquest increment però, no va produir una concentració de la població de la província en la capital:

QUADRE NÚM. 3
Percentatge de la població de les províncies de Tarragona, Lleida i Girona que vivien a la capital

Anys/Província	Lleida	Tarragona	Girona
1940	13,94	10,51	9,19
1950	16,31	10,88	8,83
1960	18,48	11,61	9,17

Font: Censos de l'INE. (1940-1960) Elaboració pròpia

Consideració a part mereixen la província i la ciutat de Barcelona. La província de Barcelona, era de llarg la més habitada i concentrava més de dos terços de la població de tot Catalunya:

QUADRE NÚM. 4
Població de la província de Barcelona i percentatge sobre la població de Catalunya

	1940	1950	1960
Província	1.931.875	2.232.119	2.877.966
% sobre Catalunya	66,82	68,88	73,85

Font: Censos de població de l'INE (1940-1960) . Elaboració pròpia.

L'evolució demogràfica de la ciutat de Barcelona havia estat paral·lela a la de la província sent també la ciutat més poblada del país:

QUADRE NÚM. 5
Població de la ciutat de Barcelona (1930-1960)

ANY	1930	1936	1939	1940	1945	1950	1955	1960
POBLACIÓ	1.005.565	1.062.157	1.085.951	1.081.175	1.205.509	1.280.179	1.401.686	1.556.904

Font: Estadística Municipal de Barcelona (anys 1936, 1939, 1945 i 1955) i Censos de l'INE (anys 1930, 1940, 1950 i 1960). Elaboració pròpia

En aquesta sèrie, s'observa clarament la pèrdua demogràfica a causa de la guerra civil en unes quatre mil set-centes persones -per la diferència d'habitants entre els anys 1939 i 1940- i també el gran creixement demogràfic dels anys quaranta i cinquanta que sembla tenir un fort increment entre els anys 1940 i 1945, un cert estancament o reducció fins el 1950 i una represa sostinguda en l'increment fins l'any 1960.

La pèrdua de població queda millor reflectida en la comparació entre el cens de població de la ciutat de 1930 i el de 1940. Si considerem el número de persones que tenien els grups d'edat de l'any 1930 i les que hi havia deu anys després, obtenim els següents resultats:

QUADRE NÚM. 6
Població de la ciutat de Barcelona per grups d'edat (1930-1940)

1930		1940	
Grups d'edat	Persones	Grups d'edat	Persones
De 0 a 9 anys	157.814	De 10 a 19 anys	180.634
De 10 a 19 anys	164.709	De 20 a 29 anys	186.894
De 20 a 29 anys	198.420	De 30 a 39 anys	182.874
De 30 a 39 anys	169.800	De 40 a 49 anys	154.773
De 40 a 49 anys	127.857	De 50 a 59 anys	114.545
De 50 a 59 anys	96.604	De 60 a 69 anys	77.305
De 60 a 69 anys	59.737	De 70 a 79 anys	32.780
De 70 a 79 anys	25.091	De 80 o més anys	7.581

Font: *Estadística Municipal*. Elaboració pròpia

D'infants de 0 a 9 anys n'hi havia l'any 1940, 143.789, es a dir que van néixer menys persones en la dècada dels trenta que en la anterior, a més de la mortalitat ocasionada per la guerra. Si comparem el número de persones dels grups d'edat de l'any 1930 amb les persones dels grups d'edat de l'any 1940 incrementats en deu anys, sembla que la guerra no va afectar tant als que l'any 1930 tenien entre zero i dinou anys doncs, deu anys després, el número de persones que tenia entre deu i vint-i-nou anys havia augmentat globalment en quaranta-cinc mil efectius, possiblement

gràcies a l'assentament definitiu a Catalunya dels refugiats de guerra, molts del quals eren nens. Contràriament, tots els altres grups d'edat van patir pèrdues durant la dècada dels trenta: la població de cinquanta anys o més l'any 1930 va ser la que globalment va tenir més pèrdues -63.766 persones-, mentre que els grups d'edat entre vint i quaranta-nou anys l'any 1930 –en principi, els que haurien participat directament en la guerra- van perdre també 43.885 efectius durant la dècada.

Al contrari que en les altres províncies catalanes, en aquest cas la capital concentrava més de la meitat de la població de la província:

QUADRE NÚM. 7
% de població de la ciutat de Barcelona sobre la província

	1940	1950	1960
% sobre la província	55,96	57,35	54,06

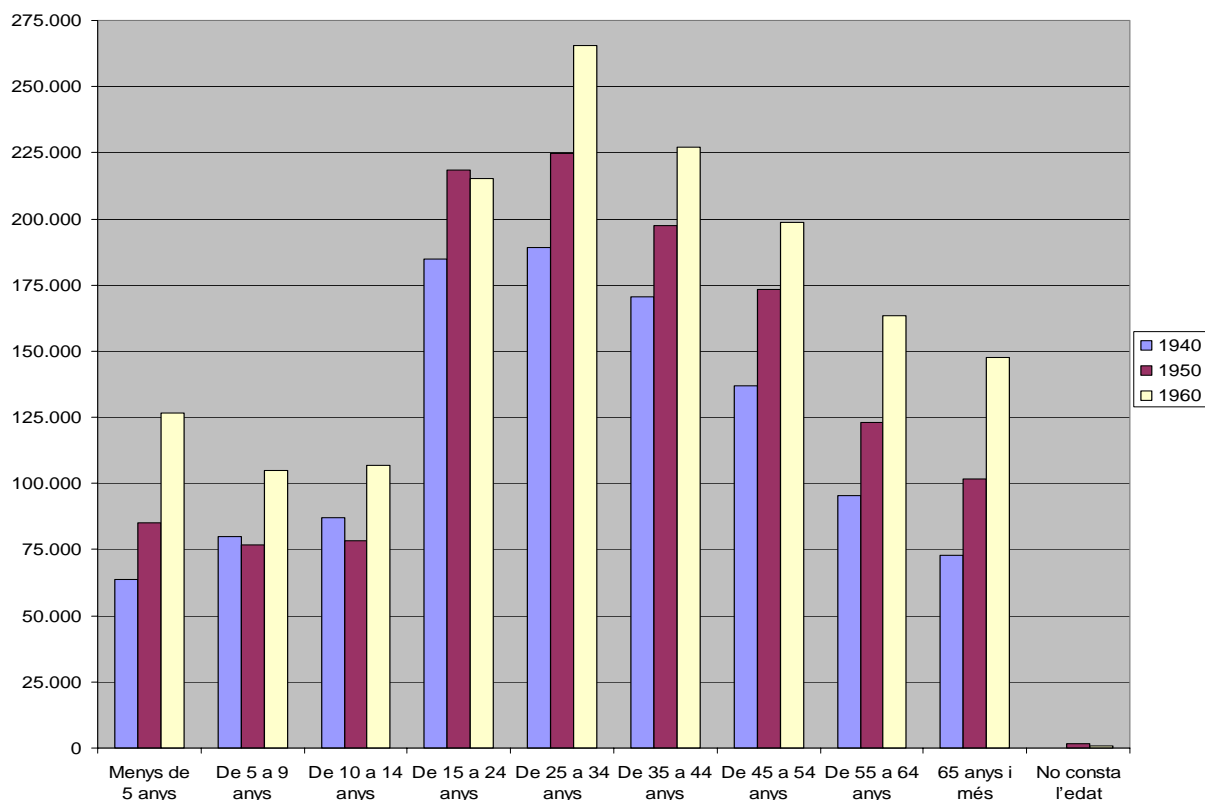
Font: Censos de l'INE (1940-1960). Elaboració pròpia

Aquest increment de la població pren encara més rellevància si tenim en compte els grups d'edat en què es va produir:

QUADRE NÚM. 8
Població de la ciutat de Barcelona per grups d'edat (1940-1960)

Edats/Anys	1940	1950	Diferència 1950-1940	1960	Diferència 1960-1950
Menys de 5 anys	63.816	84.892	21.076	126.798	41.906
De 5 a 9 anys	79.973	76.725	-3.248	104.690	27.965
De 10 a 14 anys	87.242	78.186	-9.056	106.923	28.737
De 15 a 24 anys	184.960	218.600	33.640	215.277	-3.373
De 25 a 34 anys	189.148	224.736	35.588	265.487	40.751
De 35 a 44 anys	170.549	197.504	26.955	227.045	29.541
De 45 a 54 anys	137.071	173.403	36.332	198.702	25.299
De 55 a 64 anys	95.552	123.029	27.477	163.580	40.551
65 anys i més	72.864	101.673	28.809	147.615	45.942
No consta l'edat	-	1.431	-	787	-

Font: Censos de població dels anys 1940-1950-1960 (INE). Elaboració pròpia

Els grups d'edat majoritaris en cadascun dels tres anys censals, eren les generacions entre quinze i cinquanta-quatre anys. La columna 'Diferència' indica l'increment o decrement de la població del grup d'edat. En ella s'observa que durant la dècada dels quaranta l'augment de població en aquests grups d'edat va ser prou igualat, llevat del grup entre el 35 i els 44 anys. De tots ells el grup d'edat que va augmentar més -tot i que lleugerament-, va ser el dels 45 als 54 anys. L'increment en els nens menors de cinc anys, contrasta amb la reducció dels grups d'edat entre cinc i els catorze anys, la qual cosa posa de manifest la duresa de les condicions de vida entre els anys 1935 i 1945. Durant els anys cinquanta, els increments foren més grans però no repartits de forma tan igualitària: els nens menors de cinc anys van augmentar el doble que la dècada anterior, mentre que els dos grups d'edats següents eixugaren el dèficit de la dècada anterior i augmentaren en un terç més. Dels aquests dos, el que aconseguí un augment més espectacular fou el grup dels 10 als 14 anys: mentre el grup d'edat anterior es beneficià de tots els nascuts a la dècada dels quaranta, aquest arrossegava la reducció en tres mil efectius dels que en l'any 1950 tenien entre cinc i nou anys, cosa que fa que el seu augment sigui més significatiu. Quelcom semblant li succeí al grup d'edat

anterior, però el decrement patit en la dècada dels quaranta era molt superior i no es va poder eixugar en els cinquanta. Finalment, d'aquesta segona dècada del període, cal destacar l'augment del grup d'edat entre els vint-i-cinc i els trenta-quatre anys, força més superior que la resta.

La recuperació demogràfica catalana es produí gràcies al corrent migratori que es va reprendre el mateix any 1940: entre l'any 1941 i l'any 1950 van arribar a Catalunya al voltant de 256.000 immigrants i entre els anys 1951 i 1960 van arribar més de 470.000⁷. La província de Barcelona es va convertir en el principal pol d'atracció d'aquesta immigració en arribar 231.906 immigrants en el període 1941-1950 i 449.656 en el període 1951-1960, el que representa el noranta i el noranta-cinc per cent dels nousvinguts a Catalunya en cadascuna de les dues dècades. De la resta de províncies catalanes, mentre que en la dècada dels quaranta Lleida i Tarragona van tenir un saldo migratori positiu i Girona negatiu, en la dècada dels cinquanta s'invertí la tendència: Lleida i Tarragona passaren a ser àrees d'immigració –especialment cap a la ciutat de Barcelona- i Girona tingué saldo migratori positiu, configurant-se com una nova àrea d'atracció⁸.

La ciutat de Barcelona va absorbir la major part d'aquesta immigració. Fins l'any 1945, en l'estadística municipal de la ciutat figuraven uns quadres-resum, elaborats a partir dels censos i padrons, on es recollia la població de la ciutat *clasificada por la Región de procedencia*. Entenent que aquests quadres reflecteixen la població immigrada existent a la ciutat de Barcelona, hem considerat que per la diferència de persones entre l'any 1945 i l'any 1940 obtindríem el número d'immigrants arribats en aquest quinquenni. Per tant hem procedit a elaborar-ne un quadre comparatiu entre ambdós anys, dels qual hem tret les dades corresponents als nascuts a la ciutat

---

⁷ Donada la disparitat de les xifres d'immigrants, hem evitat donar xifres exactes intentant trobar una estimació entre totes les presentades. Per exemple: Borja de Riquer atorga a la dècada dels quaranta un saldo migratori de 258.717 persones i Lluís Recolons de 256.718. Per a la dècada dels cinquanta, Josep Iglésies atorga un saldo migratori de 441.724 persones; Borja de Riquer de 454.229; Molinero i Ysàs, de 439.861 i Recolons de 476.911. [Vegeu Iglésies, J., *La població de Catalunya en la dècada 1950-1960*; Recolons, L.; *La població de Catalunya. Distribució territorial i evolució demogràfica (1900-1970)*; Riquer, Borja de; Un país després d'una guerra dins Riquer, Borja de i Culla, Joan B.; *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)* i Molinero C. i Ysàs, P.; *Catalunya sota el franquisme*]

⁸ Recolons, L., obra citada. Borja de Riquer calcula que en la dècada dels cinquanta la província de Barcelona va acollir al 80 per cent dels immigrants arribats a Catalunya, el que suposaria unes 363.500 persones [Vegeu Riquer, Borja de; Un país després d'una guerra dins Riquer, Borja de i Culla, Joan B.; *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*]

(553.923 l'any 1940 i 566.822 l'any 1945) i hem ordenat les regions segons número de persones que incrementen d'un any a l'altre⁹:

QUADRE NÚM. 9
Població de la ciutat de Barcelona segons la regió de procedència (1940-1945)

Regió de procedència	1940	1945	Diferència 1940-1945
Andalusia	47.098	64.665	17.567
Barcelona (província)	66.424	81.810	15.386
Llevant	110.256	124.233	13.977
Aragó	69.796	82.958	13.162
Reste de Catalunya	107.148	120.096	12.948
Castella-Lleó	24.959	33.979	9.020
Regió Central	28.743	37.185	8.442
Galícia i Astúries	15.144	23.234	8.090
Cantàbria	9.043	13.388	4.345
Estrangers	19.313	23.604	4.291
Alt Ebre	11.274	15.290	4.016
Balears	7.317	8.562	1.245
Extremadura	3.267	4.172	905
Canàries	968	1.341	373
Places d'Àfrica	750	487	-263
Origen desconegut	5.752	3.143	-2.609
TOTAL	527.252	638.147	110.895

Font: Estadística Municipal. Anys 1940-1945. Elaboració pròpia

En aquest primers cinc anys de la dècada dels quaranta, Andalusia es convertí en la primera regió de procedència de la població immigrant. El contingent andalús que va arribar a la ciutat entre els anys 1940 i 1945 va ser de 17.567 persones -una mitjana de 3.500 persones/any-, i representava el 18 per cent de tots els nousvinguts, col·locant-se per davant de la població procedent del país i de les terres més properes a Catalunya, com l'Aragó i el Llevant. Tot i així aquesta immigració interior i més propera, conjuntament encara era més important que l'andalusa, doncs suposava el 56,53 per cent de la població que havia arribat a la ciutat en aquest primer quinquenni i el 33 per cent del total

---

⁹ A efectes estadístics la regió de Cantàbria incloua les províncies de Santander, Biscaia i Guipúscoa; l'Alt Ebre, Navarra, Àlaba i Logronyo; Llevant, el País Valencià i la província de Múrcia i la Regió Central, l'actual Castella-La Mancha, Madrid i Albacete. *L'Estadística Municipal* també separava l'Andalusia Oriental (Jaén, Almeria, Granada i Màlaga) i l'Andalusia Occidental (Còrdova, Sevilla, Huelva i Cadis). En aquest cas hem cregut més convenient oferir les dades conjuntes de les dues zones. Sols apuntar que el 1940 el nombre d'immigrants de l'Andalusia Oriental triplicava els de l'Andalusia Occidental i cinc anys després el quintuplicava.

de la població de la ciutat.

L' *Estadística Municipal* de la ciutat de Barcelona deixà d'elaborar aquests quadres el mateix any 1945 i en el cens de l'any 1950 tampoc no es classificava a la població segons la seva província de naturalesa, de manera que no hem pogut obtenir dades de població forània fins l'any 1953, quan la publicació municipal tornà a oferir dades d'immigrants aquest cop però, a partir de les sol·licituds oficials:

QUADRE NÚM. 10
Número d'immigrants arribats a la ciutat de Barcelona segons les sol·licituds oficials

Origen/Any	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	TOTAL
Andalusia	1.578	10.909	9.913	5.977	7.354	8.533	8.817	53.081
Aragó	579	2.529	2.864	2.130	2.383	2.353	2.178	15.016
Múrcia	453	2.534	2.560	1.589	1.391	1.271	1.015	10.813
Castella la Nova	520	2.084	2.139	1.161	1.472	1.541	1.592	10.509
València	334	1.791	1.927	1.690	1.746	1.550	1.129	10.167
Galícia	205	1.165	1.322	865	1.153	1.336	1.423	7.469
Lleó	265	1.012	1.077	770	1.039	1.193	1.260	6.616
Castella la Vella	274	940	1.100	700	1.025	1.087	1.124	6.250
Extremadura	180	947	1.023	782	1.035	830	905	5.702
Estrangers	80	329	258	205	485	705	494	2.556
Navarra	89	190	213	142	176	231	138	1.179
Places d'Àfrica	106	87	114	63	91	113	578	1.152
P. Basc	106	160	178	63	147	227	195	1.076
Balears	95	182	179	126	144	170	143	1.039
Astúries	29	167	114	86	86	126	154	762
Canàries	27	42	50	21	59	41	72	312
TOTAL	4.920	24.652	24.659	16.102	19.210	20.489	20.145	130.177

Font: Estadística Municipal (1953-1959) Elaboració pròpia

Entre 1953 i 1959 arribaren oficialment a Barcelona capital 130.177 immigrants. Els andalusos continuaven sent la majoria dels nousvinguts però aquest cop havia augmentat la seva importància relativa doncs ja suposaven el 40 per cent de tota la població que havia arribat a la ciutat, mentre que el flux d'immigrants de les àrees més properes -Aragó, València i Múrcia- s'havia alentit, doncs significaven el 27 per cent de tots els nousvinguts, el mateix percentatge que en el quinquenni 1940-1945. La relació és incompleta i també és evident que arribà més gent que la que es registrava oficialment: Lluís Recolons calcula que en el període 1941-1950, la ciutat de Barcelona tingué un saldo migratori de 156.829 persones i en el període 1951-1960 de 186.339¹⁰, el

¹⁰ Recolons, L.; obra citada pàg. 250

que significa que va rebre el seixanta-un per cent del total dels immigrants a Catalunya i el seixanta-set per cent dels de la província en la dècada dels quaranta i el trenta-nou per cent i el quaranta-un per cent, respectivament, en la dècada dels cinquanta.

A banda de la seva contribució al creixement demogràfic català, la segona qüestió que s'ha suscitat l'atenció dels estudis historiogràfics del primer franquisme de la població immigrada ha estat la identificació de l'edat dels nousvinguts, per la importància que tingué en el desenvolupament de la conflictivitat laboral¹¹. Pel que fa a les edats, l'*Estadística Municipal* sols presenta dades de tots els immigrants inclosos a la sol·licitud oficial a partir del 1956:

QUADRE NÚM. 11
Edats dels immigrants segons les sol·licituds oficials (1956-1959)

Edats/Anys	1956	1957	1958	1959	TOTAL
Menys de 5 anys	1.813	2.118	2.305	2.155	8.391
De 6 a 10 anys	1.186	1.344	1.449	1.476	5.455
De 11 a 15 anys	921	1.480	1.782	1.738	5.921
De 16 a 25 anys	5.302	6.617	7.140	6.866	25.925
De 26 a 35 anys	3.847	4.474	4.624	4.626	17.571
De 36 a 45 anys	1.457	1.756	1.917	1.963	7.093
De 46 a 55 anys	903	1.088	1.174	1.181	4.346
De 56 a 65 anys	436	566	636	692	2.330
Més de 66 anys	303	420	462	520	1.705
TOTAL	16.168	19.863	21.489	21.217	78.737

Font: *Estadística Municipal*. Elaboració pròpia

Si més no, en els quatre últims anys de la dècada dels cinquanta els immigrants entre els 16 i els 35 anys, suposen el cinquanta-cinc per cent dels nousvinguts, cosa que certifica clarament la tendència a una immigració de grups d'edat joves. La importància del que van suposar aquestes generacions d'immigrants és més gran si tenim en compte que l'any 1960 hi havia 215.277 persones que tenien entre quinze i vint-i-quatre anys mentre que deu anys abans -l'any 1950- sols hi havia 78.186 persones que tenien entre deu i catorze anys. Això vol dir que a aquestes 78.186, se li van afegir com a mínim 137.091 persones durant la dècada, si considerem que no va haver-hi mortalitat.

---

¹¹ L'afirmació de que es va tractar d'una immigració de gent jove és una constant en els estudis historiogràfics. Tornarem sobre la qüestió més endavant.

El mateix passà amb el grup de edat següent -de vint-i-quatre anys a trenta cinc anys- que tenia 265.487 persones l'any 1960 però sols 218.600 l'any 1950, el que suposa una aportació de la immigració de 46.887 persones.

1.2. Població en edat laboral, població activa i població ocupada

Ens ocuparem en aquest punt de la quantitat de població que treballava i en quin sectors i rams. Hem utilitzat els tres conceptes que són usats de la següent manera: la població en edat laboral són totes aquelles persones que estan entre l'edat legal per treballar i l'edat de jubilació; la població activa són les persones ocupades i els desocupats que manifestament volen ocupar-se i, finalment, la població ocupada són els que realment treballen.

Respecte dels sectors productius afectats de la pèrdua demogràfica provocada per la guerra civil sobre la població laboral de Catalunya, en el mateix memoràndum de Londres citat anteriorment, es va poder catalogar per sectors productius la meitat dels quaranta mil catalans que haurien de restar en l'exili permanent, amb els següents resultats:

SECTOR PRIMARI	
Agricultura	4.500
Silvicultura	300
Total	4.800 (24%)
SECTOR SECUNDARI	
Mineria	350
Electricitat	400
Indústries fabrils	6.200
Construcció i Obres Públiques	4.000
Total	10.950 (54,75%)
SECTOR TERCIARI	
Transports	1.100
Comerç i Assegurances	2.500
Educació	150
Professions liberals	200
Total	3.950 (19,75%)
DIVERSOS	300 (1,5%) ¹²

¹² Díaz Esculies; D.; obra citada; pàg. 63

Tot i que és força parcial, queda reflectit que fou el sector secundari on afectà més l'exili permanent i, en concret, entre els treballadors de les indústries fabrils –bàsicament el metall i el tèxtil- i els de la construcció. Aquest fet, juntament amb les execucions, els empresonaments i les depuracions a les empreses, va fer que es perdessin bona part dels efectius laborals sobretot pel que fa als tècnics i a la mà d'obra qualificada.

Per fer una aproximació, hem comparat les dades dels censos de 1930 i 1940 sobre la població masculina de la ciutat de Barcelona, -considerant la població en edat laboral de l'any 1940 la que tenia entre 20 i 59 anys-, i hem convertit els grups d'edat en grups per anys de naixement:

QUADRE NÚM. 12
Grups de població per edat laboral a la ciutat de Barcelona (1930-1940)

Anys de naixement	1930		1940	
	Població	Edats	Població	Edats
Entre 1920 i 1911	79.908	10-19 anys	80.649	20-29 anys
Entre 1910 i 1901	92.982	20-29 anys	83.233	30-39 anys
Entre 1900 i 1891	80.514	30-39 anys	72.879	40-49 anys
Entre 1890 i 1881	60.980	40-49 anys	51.872	50-59 anys

Font: Censos de població anys 1930 i 1940. Elaboració pròpia

Una comparació més ajustada hagués estat amb les dades de població de l'any 1936, però el cens que va fer la Generalitat de Catalunya no ofereix dades per grups d'edat. Cal tenir en compte que el número d'habitants de la ciutat l'any 1936 era bastant més superior al de l'any 1930 i que el cens de l'any 1940 és deficient i es va fer a 31 de desembre, quan ja havien tornat al país més de la meitat dels exiliats. Tot i així, els resultats de la comparació ens diuen que l'any 1940 s'havien reduït de forma considerable, al voltant de nou mil efectius cadascuna, les generacions d'hommes que durant la dècada dels trenta van estar en el centre de la seva edat laboral: els que tenien entre vint i cinquanta anys el 1930. Considerant la més alta quantitat de població de l'any 1936, creiem poder concloure que la pèrdua de població en aquests grups d'edat va ser deguda a la guerra civil, de forma directa o indirecta, i a l'exili. El grup d'edat més jove l'any 1940 en canvi, tingué un increment de mil efectius ja que bona part no va participar en la guerra.

Aquesta pèrdua de personal laboral a la indústria, la podem comprovar en comparar els

resultats de la distribució de la població de la ciutat de Barcelona en el sectors secundari i serveis, segons les dades dels censos dels anys 1930 i 1940:

QUADRE NÚM. 13
Població ocupada per sectors a Barcelona Ciutat (1930-1940)

Rams / Anys	1930	1940	Diferència 1930-1940
Tèxtil	115.818	62.128	-53.690
Metall	40.386	35.448	-4.938
Construcció	30.464	23.535	-6.929
Resta d'indústries	161.543	111.066	-50.477
Transports	21.566	25.516	3.950
Comerç i assegurances	27.266	92.736	65.470
Educació	3.435	3.707	272
Professions liberals	18.455	25.306	6.851

Font: Censos de 1930 i 1940 (INE):Elaboració pròpia

Cal tenir en compte però, que el descens del nombre de treballadors d'un sector no ha d'estar necessàriament relacionat amb la seva desaparició física o a causa de l'exili, simplement podia haver canviat de professió o per l'estancament d'un sector de treball en concret o –el que és més probable- que el cens estigui mal fet, com s'ha comprovat en el cas del cens de l'any 1940. Malgrat tot, són les úniques referències que tenim i així, podem observar un fort descens –potser excessiu i tot- de la població ocupada en la indústria -109.105 actius- i la construcció -6.929 actius-, el que vindria a refermar les dades ofertes pel memoràndum de Londres. Especialment accentuat fou aquest descens entre els obrers del tèxtil i els d'altres indústries, seguit per la construcció i en últim lloc, el metall. En total, una pèrdua d'un any a l'altre en els sectors secundari i serveis d'aproximadament quaranta mil persones. Destacar com a curiositat la gran quantitat de persones que l'any 1940 es dedicaven al comerç i les assegurances, uns rams que en aquells moments no haurien de donar massa rendiments atesa la capacitat adquisitiva de la població i la regulació dels preus per part de l'Estat.

Els censos de població elaborats per l'INE classificaven a la població de cada província per edats i per sectors laborals. Hi ha però algunes diferències en la manera d'elaborar les censos: mentre que en el cens de l'any 1940 s'ofereixen informacions del número de persones que es

dediquen per cada ram i sector seguint els epígrafs de classificació econòmica, els censos dels anys 1950 i 1960 s'agrupen tots els treballadors sota les denominacions d'*indústries fabrils*, *construcció* i *comerç*. Per a poder fer una comparativa de les dades dels tres anys, hem elaborat per a l'any 1940 la categoria *indústries fabrils* amb la suma de la població masculina i femenina que figuren relacionats en els epígrafs *Industrias Alimentación, Industrias Químicas, Artes Gráficas Industrias Textiles, Confecciones, Cueros, Industrias Madera, Siderurgia y Otras Metalurgias, Trabajos de los Metales* i *Industrias Varias*, amb els següents resultats:

QUADRE NÚM. 14
Població ocupada a la indústria i la construcció per províncies (1940)

RAMS/PROVÍNCIA	Barcelona	Tarragona	Lleida	Girona	Catalunya
Indústries fabrils	378.680	23.035	13.913	35.892	451.520
Construcció	48.180	5.949	3.858	4.829	62.816
TOTAL	426.860	28.984	17.771	40.721	514.336
% sobre població ocupada total provincial	48,24	23,01	14,86	34,26	-
Població Ocupada Total Provincial	884.871	125.943	119.557	118.842	1.249.213

Font: Cens de 1940 (INE). Elaboració pròpia

QUADRE NÚM. 15
Població ocupada a la indústria i la construcció per províncies (1950)

RAMS/PROVÍNCIA	Barcelona	Tarragona	Lleida	Girona	Catalunya
Indústries fabrils	490.252	21.931	16.943	44.979	574.105
Construcció	77.347	7.077	8.128	7.572	100.124
TOTAL	569.549	29.008	25.071	52.551	676.179
% sobre població ocupada total provincial	54,46	19,91	18,34	34,05	-
Població Ocupada Total Provincial	1.045.653	145.641	136.654	154.326	1.482.274

Font: Cens de 1950 (INE). Elaboració pròpia

QUADRE NÚM. 16
Població ocupada a la indústria i la construcció per províncies (1960)

RAMS/PROVÍNCIA	Barcelona	Tarragona	Lleida	Girona	Catalunya
Indústries fabrils	583.578	25.669	18.955	50.958	679.160
Construcció	97.452	8.270	8.848	12.328	126.898
TOTAL	681.030	33.939	27.803	63.286	806.058
% sobre població ocupada total provincial	53,99	24,07	19,95	40,98	-
Població Ocupada Total Provincial	1.261.327	140.951	139.334	154.393	1.696.005

Font: Cens de 1960 (INE). Elaboració pròpia

Durant aquest vint anys, la província catalana amb més població activa dedicada a la indústria va ser la de Barcelona: deixant al marge les poc fiables dades del cens de l'any 1940, al final de les dues següents dècades, el número de persones que treballava en el sector industrial era

pràcticament la meitat de tota la població activa de la província. La segona província, amb força diferència, era la de Girona, mentre Tarragona i Lleida no arribaren a tenir ni a una quarta part de la seva població activa treballant en aquests sectors. En números absoluts s'observa un increment del número de persones dedicades a la indústria en totes les províncies, tot i que a Tarragona, Lleida i Girona no es va produir un augment de la població ocupada total, cosa que significa que aquest augment es produí per la redistribució de la població en els sectors laborals, normalment per l'abandonament del treball en el sector primari. Tanmateix, la província de Barcelona sí va augmentar de forma significativa la seva població ocupada total, el que va suposar que aquests sectors veiessin reduïda la seva importància relativa.

Per a la dècada dels cinquanta comptem amb les xifres d'altres estudis –en aquest cas sobre la població activa- realitzats per entitats privades com el Banc de Bilbao:

QUADRE NÚM. 17
Població activa de Catalunya per sectors i províncies. Anys 1955, 1957 i 1960

Sectors	Barcelona			Girona		
	1955	1957	1960	1955	1957	1960
Agricultura	77.344	76.834	70.443	54.729	47.818	43.299
Indústria	482.100	532.593	548.006	52.426	54.857	53.554
Construcció	71.922	79.573	83.134	10.175	11.694	14.260
Serveis	422.312	442.114	456.227	44.231	49.691	54.051
Població activa total	1.053.678	1.131.114	1.163.234	161.561	164.000	165.164
Sectors	Lleida			Tarragona		
	1955	1957	1960	1955	1957	1960
Agricultura	80.351	75.721	73.192	87.656	83.850	76.943
Indústria	24.242	26.490	27.968	29.988	31.000	33.161
Construcció	11.065	14.666	13.422	8.943	9.046	9.934
Serveis	34.640	36.618	37.803	41.682	43.740	44.569
Població activa total	150.298	153.495	152.385	168.269	167.636	164.607

Font: *Renta nacional de España y su distribución provincial 1955-1975* (Banc de Bilbao). Elaboració pròpia

Aquestes dades deixen ben clares les tendències de l'economia catalana en la dècada dels cinquanta: d'un banda, el canvi de signe econòmic –en unes províncies més accentuat que en altres-, concretat en el descens continuat de la població activa dedicada a l'agricultura en les quatre províncies i en què foren la indústria i els serveis els dos sectors que van augmentar més la seva població activa, més fins i tot que la construcció. D'altra banda, la consolidació de la província de

Barcelona i l'emergència de la de Girona com a zones on la indústria era el primer sector econòmic pel que fa a número de persones empleades, mentre que a Lleida i Tarragona encara l'agricultura estava per davant, amb un traspàs de població activa cap el sector serveis que s'havia col·locat en la segona posició igual que en el cas de la província de Girona l'any 1960.

1.3. Els sectors industrials: rams, distribució geogràfica i número de treballadors.

La tasca de dibuixar l'estructura industrial de Catalunya durant el primer franquisme ha estat força més complicada del que esperàvem a causa de l'escassetat de dades especialment per a la dècada dels quaranta: tant a l'*Anuario Estadístico de España* com a les memòries de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, són inexistents les dades referents al nombre d'empreses de cada sector. Per això, hem hagut de recórrer a fonts indirectes com el llibre *Geografía económica de Cataluña* -de Francisco Cortada Reus- que, tot i no dir de quins anys i d'on ha obtingut les dades, la seva data de publicació -1950-, ens fa pensar que aquestes es refereixen a la situació existent en els anys finals de la dècada dels quaranta.

Per a la dècada dels cinquanta, ja hem pogut utilitzar dades oficials extretes de l'*Anuario Estadístico de España*, de la *Reseña Estadística de la província de Barcelona*, del *Censo industrial de Barcelona. Enumeración de localización*, del *Censo industrial de la província de Barcelona*, del *Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización*, de la *Estadística Municipal* de la ciutat de Barcelona que hem pogut complementar amb d'altres fonts d'entitats privades com els informes anuals del Banc de Bilbao o de la *Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona*.

1.3.1. Els sectors industrials a Catalunya:

La indústria era el sector bàsic de l'economia catalana, amb una estructura dominada per la petita i mitjana empresa de tipus familiar:

“(...) la industria catalana adolece de un exceso de fragmentación económica y dispersión espacial. El número de grandes explotaciones es

*muy reducido y las concentraciones industriales se han llevado a muy pequeña escala, lo mismo que los procesos de integración técnica(...) Por contra abunda demasiado el pequeño taller, el motorcito y la tiendecita (...)"*¹³

Aquesta estructura es mantingué amb molt poques variacions fins a dècada dels seixanta doncs un estudi elaborat l'any 1961, encara donava la xifra de quaranta-dues mil cent-quatre empreses de menys de cent treballadors (el 97,3 per cent del total); sis-centes cinquanta-tres empreses de cent a dos-cents treballadors (1,5 per cent); tres-centes vuitanta-quatre empreses de dos-cents u a cinc-cents treballadors (0,9 per cent) i cent vint-i-set empreses de més de cinc-cents treballadors (0,29 per cent)¹⁴.

Les zones de concentració industrial a Catalunya eren les següents:

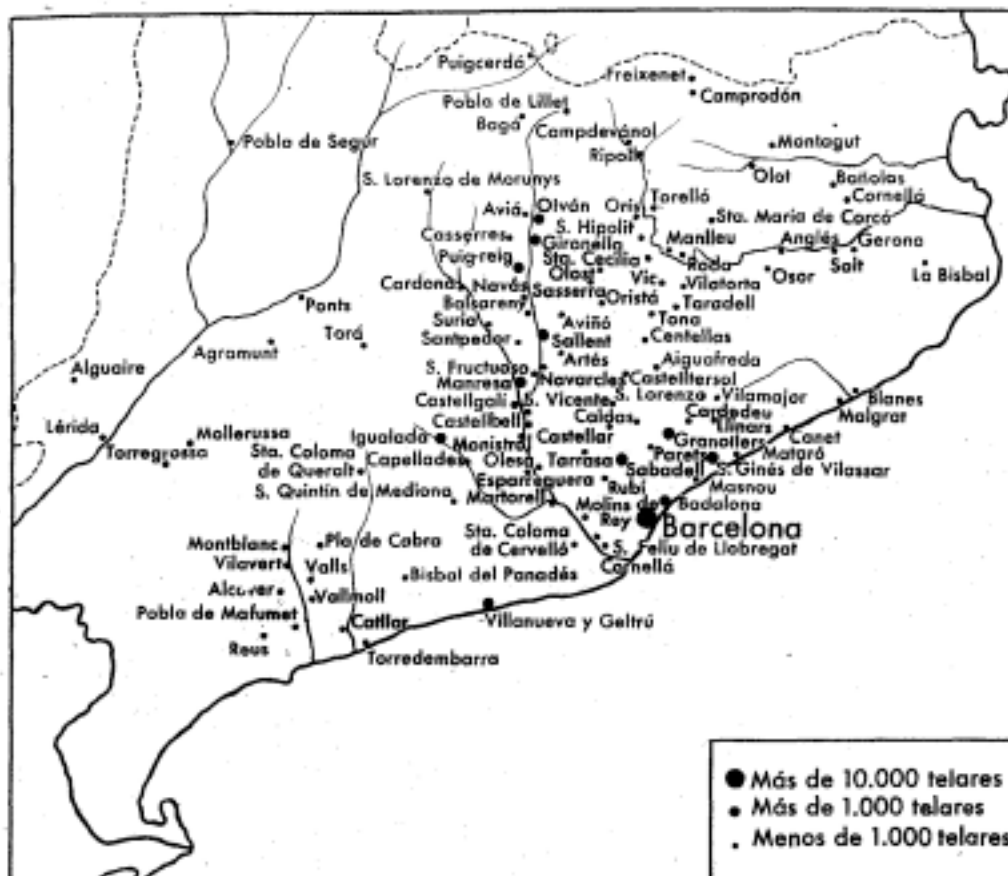
1. Barcelona capital i el seu entorn, on hi havia la major part de la indústria del metall i algunes de les fàbriques tèxtils més importants quant a número de treballadors i d'altres rams emergents com el químic o l'energètic.
2. Les comarques del Baix Llobregat, Garraf, Anoia, Maresme i el dos Vallès on hi havia indústria tèxtil (Baix Llobregat i Vallès Occidental), gèneres de punt (Maresme); ciments, indústries químiques i alimentàries (Vallès Oriental i Garraf)
3. La conca dels rius Llobregat-Cardoner (de Manresa a Berga) on a més del cotó a les colònies industrials, es produïa fusta, metalls, potasses i ciments.
4. La conca dels rius Ter i Fluvià (Girona-Ripoll) i la comarca del Baix Empordà on bàsicament hi havia indústria tèxtil a més de fusta, cuir i paper.
5. La conca dels rius Francolí i Gaià -al voltant de les ciutats de Tarragona i Reus- i zones més disperses a les comarques de Lleida (Lleida capital, Alfarràs, Tàrrrega, Agramunt...) amb produccions diverses.

---

¹³ Cortada Reus, F., *Geografía económica de Cataluña*, pàg. 318

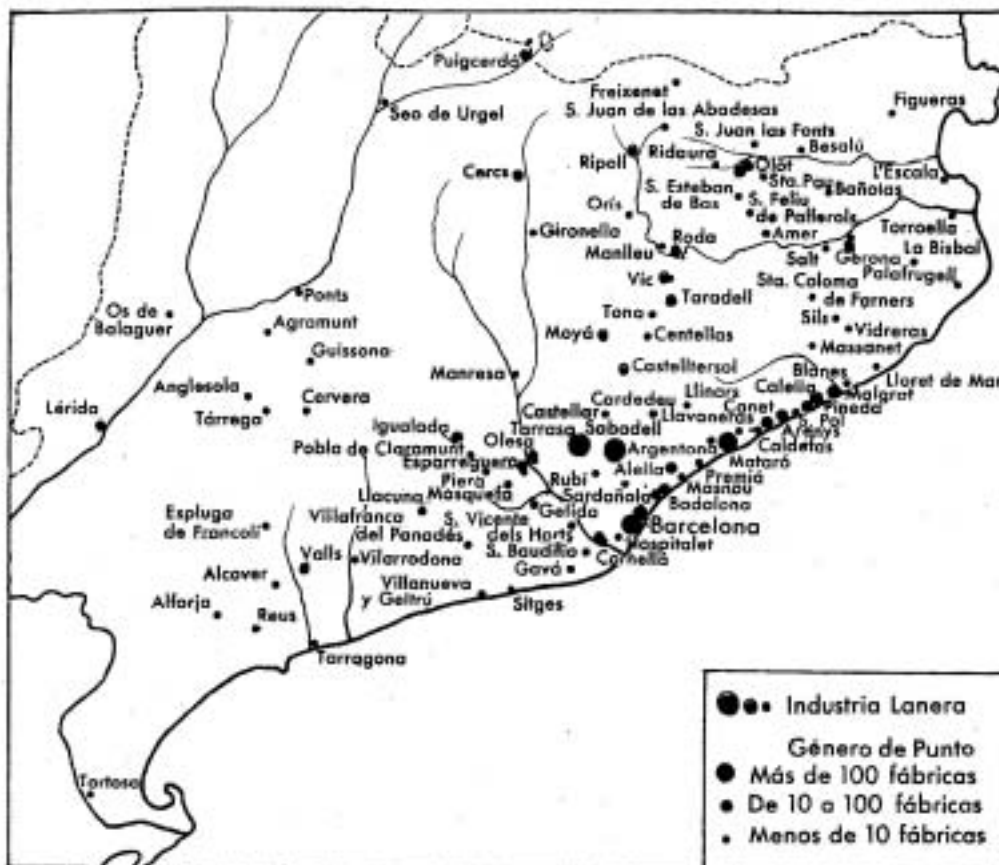
¹⁴ Santos, A., Cerrolaza, A. i Velarde Fuentes, J.; *La dimensión de la explotación industrial en España*, citat per Arrom G.; A l'entorn de certs problemes de l'economia de Catalunya dins Sobrequés, J.; *L'economia de Catalunya durant el règim franquista*; pàg. 167

Mapa 1: Distribució de la indústria tèxtil cotonera a Catalunya

Font.- Cortada Reus, F.; *Geografía económica de Cataluña*, pàg. 327

Mapa 2: Distribució de la indústria tèxtil llanera i del gènere de punt a Catalunya

Font.- Cortada Reus, F.; *Geografía económica de Cataluña*, pàg. 335

Mapa 3: Distribució de la indústria del metall i pesada a Catalunya

Font.- Cortada Reus, F.; *Geografia econòmica de Catalunya*; pàg. 345

Els sectors industrials més importants eren el tèxtil, el metall i la construcció per aquest ordre, tant a nivell del valor productiu i de la seva contribució a la renda nacional, com pel número d'indústries i el número de treballadors i tant a Catalunya com a la ciutat de Barcelona i la seva província: l'any 1955 tots tres sectors representaven el quaranta-cinc per cent del valor de la producció industrial espanyola i el seixanta per cent del valor de la producció industrial catalana.

a) El tèxtil:

Dels tres, el ram del tèxtil era el que més fàbriques tenia i més treballadors ocupava. Malauradament no hem pogut obtenir dades del número total d'empreses tèxtils a Catalunya per a la dècada dels quaranta. Sí ha estat possible per a la dècada dels cinquanta:

QUADRE NÚM. 18
Número de fàbriques tèxtils a Catalunya (1958)

Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
5.030	404	84	105	5.623

Font: *Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización* (1958). Elaboració pròpia

Quant a la població ocupada en el tèxtil, hem pogut determinar per a l'any 1940 les dades de cada província a partir de l'epígraf *Industrias Textiles* del cens de població:

QUADRE NÚM. 19
Població ocupada al tèxtil per províncies (1940)

Barcelona	Tarragona	Lleida	Girona	Catalunya
146.406	3.138	1.381	11.594	162.159

Font: Cens de població (1940). Elaboració pròpia

Considerant la població ocupada en les “indústries fabrils” del quadre número 14, l'any 1940 el 36 per cent dels obrers industrials de Catalunya estaven ocupats en el tèxtil. La província de Barcelona, amb el noranta per cent dels treballadors del tèxtil, era la que tenia més persones ocupades en aquest sector seguida de la de Girona que, amb moltes menys persones ocupades a la indústria, tenia també més d'un terç dels treballadors industrials de la província ocupats en el tèxtil. Durant la dècada dels cinquanta però, el sector tèxtil perdé pes quant a la població industrial ocupada:

QUADRE NÚM. 20
Número de treballadors del tèxtil a les quatre províncies catalanes (1952 i 1958)

PROVÍNCIA/ANYS	1952	1958
Barcelona	201.247	167.075
Tarragona	3.960	4.301
Lleida	1.662	2.269
Girona	17.336	16.281
Catalunya	224.195	189.926

Font: *Caja de ahorros Provincial de la diputación de Barcelona*.
 Memoria 1959

Durant la dècada dels quaranta es produí un augment del personal ocupat en el tèxtil en termes absoluts. Però a partir de mitjans de la dècada dels cinquanta es produí un descens global, de manera que l'any 1958 el tèxtil ocupava el vint-i-sis per cent dels treballadors de la indústria

catalana. Les províncies de Tarragona i Lleida van seguir augmentant el nombre de treballadors del tèxtil, mentre que les províncies de Barcelona i Girona –les més industrialitzades- en perderen. Malgrat tot igual que en la dècada anterior, la província de Barcelona seguia concentrant el noranta per cent de les indústries tèxtils i dels seus treballadors¹⁵.

Dins del sector tèxtil es distingeixen diversos rams segons la fibra emprada: cotó, llana, seda, lli, cànem, jute, fibres artificials i tints o ram de l'aigua. Ens referirem aquí més extensament als rams del cotó i la llana per ser els més importants en valor de la producció, en número d'empreses i en número de treballadors ocupats, tant respecte del conjunt de la indústria tèxtil espanyola com de la catalana.

El ram del cotó tenia com a característica la dispersió espacial -hi havia indústries en dos-cents vint pobles- a conseqüència de la tradició tèxtil cotonera catalana i a la seva històrica instal·lació a prop les conques dels rius. La indústria cotonera es trobava localitzada pràcticament en la seva totalitat en la província de Barcelona i alguna fàbrica en les províncies de Girona, Lleida i Tarragona, abastant les comarques del Barcelonès, el Garraf, l'Alt Penedès, l'Anoia, el Baix Llobregat, el Vallès Occidental, el Vallès Oriental, el Maresme, el Gironès, La Selva, el Baix Empordà, el Segrià, la Segarra, l'Urgell, el Solsonès, l'Alt Camp, al Baix Camp i la Conca de Baberà per al teixit i el gènere de punt i les conques dels rius Ter i Llobregat (les comarques del Bages, Osona i el Berguedà) per al filat. Segons dades de l'*Anuario estadístico de España*, a inicis de la dècada dels quaranta el número d'empreses cotoneres era el següent:

QUADRE NÚM. 21
Número d'empreses tèxtils cotoneres (1942)

Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
1.724	120	27	63	1.934

Fonts: *Anuario Estadístico de España* (1947). Elaboració pròpia.

Per fer el càlcul de les dades de l'any 1942, en l'*Anuario...* es consideren el següents tipus

---

¹⁵ Vegeu dades d'indústries i treballadors per a la província de Barcelona en els annexos

d'empreses cotoneres: fàbriques de filats, fàbriques de teixits, fàbriques de gèneres de punt, fàbriques d'especialitats i ram de l'Aigua. L'evolució de les empreses tèxtils a través de les dades oficials no ha estat possible d'aconseguir perquè s'usa un criteri diferent en cada recollida de dades i això fa que no siguin comparables: el mateix *Anuario...* comptabilitza per a l'any 1952 sols mil dues-centes setanta empreses tèxtils a tot Catalunya perquè ha deixat d'incloure en el recompte les "fàbriques d'especialitats" i del "ram de l'aigua" i identifica quatre-centes empreses menys dedicades al teixit a la província de Barcelona. El *Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización*, tampoc no ofereix unes xifres comparables: en aquest cas la fibra treballada sols es considera en comptabilitzar les empreses de filats i teixits i no es fa la separació per les de gènere de punt. En aquest cas el *Censo Industrial...* comptabilitza mil nou-centes dues empreses tèxtils cotoneres per a tot Catalunya.

Malauradament, els estudis i recomptes fets per particulars o entitats privades tampoc ofereixen una millor perspectiva. Francisco Cortada comptabilitza en la seva obra mil nou-centes quaranta-cinc empreses cotoneres per al final de la dècada dels quaranta. El recompte no està fet sobre fàbriques unitàries sinó que desglossa les instal·lacions tot i que estiguin reunides sota un mateix edifici, cosa que significa que algunes empreses estiguin comptades varies vegades en fer diversos processos. La *Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona* incorpora en la seva memòria de l'any 1959 dades sobre el número d'empreses tèxtils a Catalunya però són... extretes dels cens de l'any 1952! i les publiquen com si fossin actuals.

Contràriament, sí hem considerat que poden ser significatives les dades del número de treballadors d'aquestes mateixes fonts, tot i que també hi ha diferències entre elles:

QUADRE NÚM. 22
Número de treballadors empleats en el ram del cotó a Catalunya

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
1942	116.829	11.240	2.008	2.985	133.062
1957	100.635	11.778	2.138	2.641	117.192
1958	97.203	11.075	2.213	2.527	113.018
1959	97.876	11.273	2.133	2.499	113.781

Font: *Anuario Estadístico de España*. Anys 1946-1947, 1958, 1959 i 1960. Elaboració pròpia

Algunes dades de treballadors de la província de Barcelona poden donar-nos una visió complementària de l'evolució del sector en ser la més industrialitzada i la que concentrava el noranta per cent dels treballadors tèxtils: l'any 1952, l'*Anuario Estadístico de España* li atorgava cent disset mil vuitanta-sis treballadors. Sembla doncs que podem considerar un increment de treballadors en el cotó fins a mitjans de la dècada dels cinquanta en què començaria un descens força important, amb un repunt l'any 1959.

A la província de Barcelona es localitzaven les empreses cotoneres que tenien més treballadors (tres de més de mil treballadors l'any 1952 i vint-i-cinc de més de cinc-cents segons el cens industrial de l'any 1958) però tan sols representaven l'1,5 per cent del total d'empreses del cotó de la província, mentre que el quaranta-dos per cent de les empreses tenien menys de cinc treballadors. A Girona, l'altra província catalana on hi havia empreses de més de cinc cents treballadors, aquestes representaven l'any 1958 el dotze per cent del total de les empreses cotoneres, mentre que les de menys de cinc treballadors eren el vint per cent¹⁶.

El segon ram tèxtil en importància era el de la llana. Geogràficament estava concentrat pràcticament en la seva totalitat a les ciutats de Sabadell i Terrassa que posseïen el noranta per cent de les empreses del ram al final de la dècada dels anys quaranta¹⁷, seguides de la ciutat de Barcelona i a continuació uns seixanta pobles ciutats més entre els que cal destacar: Olot, Taradell,

¹⁶ Segons el *Censo Industrial de España* a la província de Girona hi havia un total de 58 empreses cotoneres, de les qual 7 eren de més de 500 treballadors i 11 de menys de 5.

¹⁷ Sabadell tenia 301 empreses i Terrassa 259. [Vegeu Cortada Reus, F.; obra citada; pàgs. 334-335]. Segons Jordi Calvet l'any 1945 Sabadell tenia 428 empreses llaneres [Vegeu Calvet, J.; *La indústria tèxtil llanera a Espanya, 1939-1959*; pàg. 179]

Esparreguera, Castellterçol, Roda de Ter, Girona, Ripoll, Cercs, Moià, Olesa de Montserrat, Valls, Badalona, Vic Lleida, Cornellà de Llobregat, Puigcerdà, La Seu d'Urgell, Sant Joan de les Abadesses, Sant Joan de Vilatorrada. Molins de Rei, Igualada, Caldes de Montbui, Cardedeu, Piera, Centelles, Guils i Tàrraga¹⁸. En els anys cinquanta la distribució geogràfica no es va modificar: l'any 1955 hi havia a Sabadell cinc-centes seixanta-sis empreses llaneres i l'any 1957 sis-centes quaranta-cinc¹⁹ el que representa al voltant del cinquanta-set per cent de les empreses llaneres de la província.

L'elaboració de l'evolució del ram quant a número d'empreses llaneres i de treballadors ocupats presenta les mateixes dificultats que pel ram del cotó. Quant al número d'empreses, no hem pogut obtenir cap sèrie de dades per a la dècada dels quaranta. Per a la dècada dels cinquanta comptem amb les dades de la *Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona* i del *Censo Industrial de España. Enumeración de localización*:

QUADRE NÚM. 23
Número d'empreses del ram de la llana (1952 i 1958)

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
1952	602	24	7	6	639
1958	1.132	9	13	9	1.163

Font: Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona; *Memoria 1959 i Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización*.(1958). Elaboració pròpia

Com ja s'ha indicat abans, les dades de la *Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona*, corresponen a l'any 1952 i coincideixen amb les que figuren a l'*Anuario Estadístico* d'aquell any i les que dóna també la *Reseña Estadística de la provincia de Barcelona*, aquest cop indicant que són del cens de novembre de l'any 1952: la diferència del número d'empreses entre ambdues dates és força considerable, si més no per a la província de Barcelona i ens enfrontem novament a un problema generat per la diferent forma de recollir les dades.

Pel que fa al número de treballadors del ram de la llana, Francisco Cortada n'adjudicava a

¹⁸ Cortada Reus, F.; obra citada; pàg. 336

finals de la dècada dels quaranta vint-i-sis mil a Sabadell i Terrassa, repartits en parts iguals²⁰. Pels tres últims anys de la dècada dels cinquanta hem pogut elaborar la següent sèrie:

QUADRE NÚM. 24
Número de treballadors empleats en el ram de la llana a Catalunya (I)

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
1957	31.679	891	6	134	32.710
1958	29.853	1.141	10	115	31.122
1959	29.762	1.080	-	148	30.990

Font: *Anuario Estadístico de España*. Anys 1958, 1959 i 1960. Elaboració pròpia

Com va passar a la indústria cotonera i al tèxtil en general, en el conjunt de Catalunya a partir de la meitat de la dècada dels cinquanta també en la indústria llanera es va reduir el número d'obriers empleats degut a l'increment de l'oferta de llocs de treball en d'altre tipus de fibres o en d'altres rams industrials millor remunerats com el metall. Aquesta reducció va ser més clara en la província de Barcelona, mentre que a la resta hi havia una fluctuació sense una tendència clara a la reducció. Novament les dades de treballadors són divergents segons les fonts: la *Reseña Estadística de la provincia de Barcelona* comptava que a l'any 1957 hi havia 34.992 persones ocupades en el ram de la llana. Igualment, les dades de treballadors que el *Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización* ofereix per a l'any 1958 són divergents:

QUADRE NÚM. 25
Número de treballadors empleats en el ram de la llana a Catalunya (II)

Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
32.918	970	51	550	34.489

Font: *Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización*. (1958) Elaboració pròpia

Novament, les diferències són prou evidents, especialment pel que fa a les províncies de Tarragona i, sobre tot Lleida on no sembla creïble que sols hi haguessin sis treballadors en el sectors llaner tal i com indica l'*Anuario*.... En tot cas, és ben evident també la concentració de treballadors del sector llaner a la província de Barcelona tot i que la concentració industrial era reduïda: no hi

¹⁹ COCIS, *Memoria comercial e industrial correspondiente al año 1955* i Calvet, J.; obra citada; pàg. 179

²⁰ Cortada Reus, F.; obra citada; pàgs. 335-336

havia cap empresa de més de mil treballadors i només cinc de més de cinc-cents, totes a la província de Barcelona. En canvi, el cinquanta-sis per cent de les empreses llaneres tenien menys de cinc treballadors.

Les empreses que treballaven la resta de fibres tèxtils –lli, cànem, jute, seda, fibres artificials...- tenien poc pes excepte la seda i les fibres artificials que a finals de la dècada dels cinquanta seguien en valor productiu al cotó i la llana. La producció de filats i teixits de seda i, especialment de raió, es trobava concentrada a la província de Barcelona, sobre tot a Barcelona ciutat, El Prat de Llobregat, Blanes, Manresa, Terrassa, Cornellà de Llobregat, Rubí amb algun centre productiu a Tarragona –Reus- i Girona –Blanes-. Per a la dècada dels quaranta, Francisco Cortada identificava a tot Catalunya cinquanta empreses dedicades a aquestes fibres. L'any 1958 hi havia registrades a tot Catalunya tres-cents quatre empreses que ocupaven al voltant de vint-i-un mil treballadors²¹

Finalment, un altre ram dins del sector tèxtil que ocupava força treballadors eren les empreses que es dedicaven a realitzar operacions de tint i estampat de les peces de roba. Les empreses estaven també molt concentrades a la província de Barcelona: per als anys quaranta, segons Francisco Cortada, s'hi dedicaven quaranta fàbriques de Barcelona ciutat; cinquanta-tres a Sabadell, quaranta- cinc a Terrassa; deu a Reus; vuit a Manresa; set a Igualada, Calella i Mataró; cinc a l'Hospitalet de Llobregat; quatre a Badalona, Olesa de Montserrat, Olot i Granollers; tres a Sant Cugat del Vallès, Canet de Mar i Valls i dues a Prullans, Rubí, Arenys de Munt i Vilassar de dalt. A més, totes les empreses tèxtils tenien com a mínim una instal·lació del ram de l'aigua²². Per al dècada dels cinquanta la Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona calculava que

---

²¹ Cortada Reus, F.; obra citada; pàgs. 336-337 i Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona; *Memoria 1959*; pàgs.78

²² Cortada Reus, F.; obra citada; pàg. 340

hi havia al voltant de quinze mil treballadors ocupats²³.

b) El metall:

El metall era el segon sector en importància de la indústria catalana pel que fa a número d'empreses i al número de treballadors ocupats. Les empreses del sector estaven concentrades en un noranta per cent a la província de Barcelona i d'aquest noranta, un vuitanta per cent a la ciutat de Barcelona i les ciutats del seu voltant com l'Hospitalet de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Sant Adrià del Besòs o Badalona on hi havia les empreses més grans. Fora d'aquesta zona existien empreses de dimensions més reduïdes dedicades al treball dels metalls en les seves diverses branques –fundició, motors, transport, maquinaria elèctrica, maquinaria tèxtil, maquinaria agrícola, etc.- en diversos pobles i ciutats destacant com a centres metal·lúrgics Manlleu, per la fabricació d'acer i la construcció de telers; Sabadell, per la construcció de maquinaria tèxtil; Manresa, per la construcció de màquines de filar i pneumàtics i Vilanova i la Geltrú, per la fabricació de cables i elements conductors de tota classe²⁴.

A finals de la dècada dels cinquanta, el número d'empreses del metall i la seva distribució per províncies era la següent:

QUADRE NÚM. 26
Número d'empreses del metall a Catalunya (1958)

Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
10.111	1.767	1.412	1.238	14.528

Font: *Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización.* (1958) Elaboració pròpia

El sector mantenia l'alta concentració espacial a la província de Barcelona on hi havia instal·lades el setanta per cent de les empreses metal·lúrgiques catalanes. També es mantenia la dimensió de petita i mitjana empresa, doncs sols hi havia nou empreses de més de mil treballadors i totes també a la província de Barcelona.

²³ Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona; *Memoria 1959*; pàg. 83

²⁴ Cortada Reus, F.; obra citada; pàg. 341-348

Quant al número de treballadors del sector, per la dècada dels quaranta hem comptabilitzat les persones dedicades als epígrafs *Siderurgia y Otras metalurgias* i *Trabajos de los metales* del cens de població de l'any 1940 i les hem comparades amb les dades del cens industrial:

QUADRE NÚM. 27
Número de treballadors al metall per províncies

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
1940	54.815	3.810	2.213	2.739	63.577
1958	129.423	8.136	4.772	6.031	148.362

Font: *Censo de población* (1940) i *Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización.* (1958)
Elaboració pròpia Elaboració pròpia

Lògicament, la província de Barcelona també ocupava el primer lloc en quant a nombre d'obrers i el seguí conservant durant la dècada següent. Al contrari que en el cas del tèxtil, el sector del metall va tenir un increment en el nombre de treballadors, especialment en la dècada dels cinquanta.

c) La construcció:

La construcció era el tercer sector industrial català quant a valor de producció. És però el sector de més difícil anàlisi per la seva alta dispersió espacial, l'escassa concentració industrial i per l'habitual situació irregularitat en què es trobaven tant de les empreses com els treballadors. Això era reconegut pels estudis coetanis que pretenien analitzar el sector com el d'Artur Saurí del Ríó segons qui qualsevol xifra d'obrers empleats en la indústria de la construcció era irreal ja que únicament es comptava amb les dades de la Seguretat Social i en algunes empreses els treballadors que no estaven afiliats arribaven al cinquanta per cent²⁵.

Per a la dècada dels quaranta, considerarem com a número de treballadors de la construcció, l'obtingut anteriorment a través del recompte dels censos: el càlcul fet per al cens de l'any 1940 dóna una població ocupada a la construcció de 62.816 persones de les quals 48.180 eren de la

²⁵ Saurí del Ríó, A.; La indústria de la construcció dins Sobrequés, J.; *L'economia de Catalunya durant el règim franquista*; pàgs. 647-649

província de Barcelona (Vegeu quadre núm. 14)

No hem pogut obtenir més dades respecte del número de treballadors a la construcció tret de la població activa en el sector que indica el cens de l'any 1950 (vegeu quadre núm. 15). Però els estudis estadístics oficials que es van començar a fer en la dècada dels cinquanta no es corresponen amb aquestes xifres: la *Reseña Estadística de la provincia de Barcelona* de l'any 1957 comptabilitza 18.613 treballadors a la construcció l'any 1955 i el *Censo Industrial de España. Enumeración previa de localización* referit a l'any 1958, calculava 47.564 treballadors per tot Catalunya i 28.827 per a la província de Barcelona. Aquestes xifres no només són absolutament divergents amb les anteriors i poc fiables, sinó que tampoc no es corresponen amb les obtingudes per d'altres anàlisis realitzades en el mateix moment com l'estudi sobre la renda nacional per a l'any 1955 del Banc de Bilbao que calculava en 51.580 els treballadors de la construcció o les aportades per Artur Saurí del Ríó que xifrava els treballadors de la construcció de la província de Barcelona l'any 1957 en 51.615 segons el sindicat de la construcció i en 57.907 per a la província de Barcelona i 87.748 per a tot Catalunya segons l'estudi anual del Banc de Bilbao²⁶. El mateix passa amb el número d'empreses de la construcció: mentre que segons la *Reseña Estadística de la Provincia de Barcelona* sols hi havia dues-centes quaranta-nou empreses l'any 1950, el *Censo Industrial de España...* en quantificava dues mil vuit-centes noranta-sis només per la província de Barcelona, el cinquanta per cent de totes les empreses de construcció de Catalunya. El setanta per cent de les empreses de construcció catalanes tenia menys de cinc treballadors i sols hi havia tres empreses de més de mil treballadors i tres de més d'entre cinc-cents i mil, totes també a la província de Barcelona.

Malgrat les deficiències de les dades sembla que el sector seguia la mateixa línia que el sector del metall: dimensió reduïda de les empreses concentrades a la província de Barcelona i un increment constant del número de treballadors des de la dècada dels quaranta

---

²⁶ *Ibídem*

1.3.2. El tèxtil, el metall i la construcció a la ciutat de Barcelona:

La major concentració de treballadors d'aquests rams es donava a la ciutat de Barcelona ja que del total de treballadors de la província en aquests tres sectors l'any 1940, hi tenien el seu lloc de treball a la ciutat el 35,12 per cent dels treballadors del tèxtil; el 64,66 per cent dels treballadors del metall i el 48,48 per cent dels treballadors de la construcció i l'any 1957, el 35,36 per cent, el 62,20 per cent i el 77,59 per cent respectivament²⁷. Igualment, a la ciutat hi havia instal·lades les empreses més grans, més importants en producció i que concentraven més treballadors com l'Espanya Industrial o Fabra i Coats en el tèxtil o la Maquinista Terrestre i Marítima, SEAT, Hispano Suiza, Hispano Olivetti o Lámparas Z, totes elles amb més de mil treballadors. L'única excepció podien ser les ciutats de Sabadell i Terrassa en el ram de la llana però les instal·lacions existents eren de tipus petit i mitjà i no reunien molts treballadors. Joaquim Muns, seguint els cens electoral sindical elaborat per la Delegació Provincial de Sindicats per a l'any 1957, ha calculat que a Barcelona ciutat existien uns 27.568 establiments industrials dels quals al voltant de 5.291 eren empreses tèxtils, unes 6.281 del metall i 2.649 de la construcció i afins²⁸.

Pel que fa al número de persones ocupades en aquest tres sectors a la ciutat de Barcelona, hem elaborat una sèrie per als tres últims anys de la dècada dels quaranta i la dècada dels cinquanta a partir de les dades de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona -que les extreu dels sindicats- i les que ofereix l'*Estadística Municipal* de l'Ajuntament de Barcelona:

---

²⁷ La dada del sector de la construcció s'ha calculat considerant les xifres del Banc de Bilbao.

²⁸ Muns i Albuixech, J.; El creixement demogràfic i industrial de la ciutat de Barcelona dins Sobrequès, J.; *L'economia catalana durant el règim franquista*; pàg. 65

QUADRE NÚM. 28
Numero de treballadors de la ciutat de Barcelona en el tèxtil, el metall i la
construcció (1947-1959)

Any/Ram	Tèxtil	Metall	Construcció	TOTAL
1947	38.228	33.501	23.761	97.437
1948	38.314	34.743	23.360	98.365
1949	53.017	48.082	32.975	136.023
1950	84.441	56.890	31.625	174.906
1953	83.571	55.476	31.662	170.709
1954	83.994	58.315	31.792	174.101
1955	85.673	66.189	35.605	187.467
1956	87.862	65.059	39.165	192.086
1957	91.135	75.716	44.931	211.782
1958	93.888	78.742	46.746	219.376
1959	96.417	83.283	48.943	228.643

Font: Memòries CCINB (1947,1948 i 1949) i *Estadística Municipal (1950-1959)*. Elaboració pròpia

Novament l'anàlisi queda mediatitzada per la disparitat en la forma de recollir les dades: si prenem com a referència els ciutadans de Barcelona que en el cens de l'any 1940 estan inclosos en els epígrafs *Industrias Textiles, Siderurgia y Otras Metalurgias, Trabajo de los metales i Construcción*, ens trobem que la xifra corresponent a aquest últim és exacta al número de l'any 1948 de la columna "Construcció" del quadre núm. 28 i que força més que els indicats en el quadre núm. 28 treballen en el metall i el tèxtil. Sembla doncs que les xifres podrien començar a ser significatives a partir de l'any 1949 però el salt quantitatiu que hi ha respecte de l'any 1950 ho segueixen qüestionant, si més no per a aquest sector. Tanmateix, és de destacar en la sèrie el creixement sostingut d'assalariats en els sectors del metall i la construcció, mentre que en el tèxtil l'increment va ser més lent i reduït en nombre d'efectius entrant en la primera meitat de la dècada dels cinquanta en un estancament i una petita recuperació cap el final

En resum, tan per a Catalunya com per a la província i la ciutat de Barcelona, els sectors industrials més importants eren el tèxtil, el metall i la construcció amb una estructura dominada per l'empresa familiar petita i mitjana. Les empreses de mil treballadors o més, eren poques -12 o 14 entre tots tres sectors a la dècada dels cinquanta- i al voltant de quaranta de més de cinc-cents treballadors. La màxima concentració industrial d'empreses i treballadors es donava a la província i

a la ciutat de Barcelona: entre aquesta última i les poblacions connexes –L’Hospitalet, Cornellà, Esplugues, Sant Adrià, Badalona...- s’aplegaven el noranta per cent de les empreses del metall de més de mil treballadors i algunes de les més grans empreses tèxtils i de la construcció.

1.4. El tèxtil, el metall i la construcció: evolució econòmica

Els estudis sobre l’economia catalana durant el primer franquisme han posat de manifest que la guerra civil no va ser tant traumàtica com es podia esperar per a les indústries catalanes, de manera que moltes de les fàbriques en acabar-se la guerra es trobaven en condicions de produir tant bon punt les recuperaren els seus propietaris. Joan Clavera indica que el sector més afectat en aquest sentit no va ser pas la indústria sinó les infraestructures, a més caldria tenir en compte que la Generalitat va prohibir el desmantellament dels equips industrials. Els propis informes anuals de les empreses recollien els reduïts danys ocasionats: en el del consell de direcció de la Maquinista Terrestre i Marítima s’afirmava que els tallers del barri de Sant Andreu estaven intactes i la maquinària completa i que en els de la Barceloneta, malgrat que amb alguns desperfectes, les seccions principals estaven intactes i l’empresa es trobava en condicions de produir. En la mateixa situació es trobaven la resta d’indústries del sector del metall.²⁹ Albert Ribas també constata que durant la guerra fins i tot es van fer millores tècniques a la maquinària industrial i que les riuades de l’any 1940 van fer més destrosses a les empreses del sector tèxtil que no pas els efectes de la guerra civil³⁰. Borja de Riquer assenyala que el valor econòmic de les destrosses ocasionades va ser molt reduït i que la majoria d’empreses importants el gener de l’any 1939 tenien la maquinària renovada i més estoc que el que havien deixat els seus propietaris³¹. En el seu treball sobre les ciutats llaneres, Jordi Calvet també recull aquesta qüestió citant un escrit de Pere Gual Villalbí de l’any 1943 en què

---

²⁹ Clavera, J. i d’altres; *Capitalismo español de la autarquía a la estabilización. 1939-1959*; pàg. 56 i Clavera, J.; Industrialització i canvi de conjuntura en la Catalunya de la postguerra dins Sobrequès, J., *L’economia catalana durant el règim franquista*; pàg. 99

³⁰ Ribas, A., *L’economia catalana sota el franquisme (1939-1953)*; pàg. 70

³¹ Riquer, Borja de; obra citada; pàgs. 109-110

minimitzava els danys causats per la guerra i afirmava que, en aquella data, ja s'havia recuperat el que s'havia perdut. Per a Sabadell i Terrassa, Calvet reproduïx fragments dels informes del Gremi de Fabricants de Sabadell i de la Cambra de Comerç de Terrassa on s'explica com els incendis de les fàbriques en la retirada de l'exèrcit republicà, van ser ràpidament extingits amb la qual cosa van poder ser recuperades íntegrament i com d'altres empresaris en tornar a fer-se càrrec de l'empresa, la van trobar amb més actius que no pas l'havien deixat. Per tot plegat, considera que els danys soferts per l'utilatge i les instal·lacions industrials van ser pocs³².

D'aquesta manera, les empreses tèxtils i del metall, un cop superades les primeres dificultats de reorganització generades per la postguerra, van poder treballar a ple rendiment durant els tres primers anys de la dècada dels quaranta, realitzant grans inversions per augmentar la capacitat productiva. Per Jordi Catalán, l'augment de la producció domèstica en el cas del metall va ser deguda a la necessitat de substituir la maquinària usada durant la guerra civil i per la desaparició de la competència estrangera a causa del conflicte bèl·lic mundial, com va ser el cas de l'empresa de fabricació de maquinària tèxtil Bracons, Riera i Riera que no donava a l'abast de les comandes o la pròpia Maquinista Terrestre i Marítima que va ampliar les seves instal·lacions adquirint uns tallers a Manresa per fabricar maquinària tèxtil. La indústria tèxtil estava en el mateix cas, tot i que aquí caldria distingir entre el ram del cotó i el de la llana: el primer no va poder aprofitar la demanda de teixits per la manca de matèria primera –el cotó s'havia d'importar-, problemàtica que no va patir la llana que va comptar amb una matèria primera accessible³³. Tanmateix, la dècada dels quaranta en conjunt, fou d'una gran dificultat per a la indústria catalana.

En el capítol dedicat a la política econòmica hem pogut veure com el franquisme no va poder aprofitar les oportunitats de creixement econòmic que s'oferien als països que van ser realment neutrals durant la segona guerra mundial a causa de les seves relacions internacionals amb

---

³² Calvet, J.; obra citada; pàgs. 49-51

³³ Vegeu Catalán, J.; *La economía española y la segunda guerra mundial*; pàgs. 112-155 i 174-179 i també Calvet, J.; obra citada, 1939-1959; pàg. 69

l'Eix i de l'elecció del model de política econòmica amb una nefasta regulació de l'economia per l'intervencionisme i els impediments a la importació i a l'exportació. Igualment a l'inici d'aquest capítol, hem fet esment del que es consideraven deficiències estructurals per al desenvolupament de la indústria. La pròpia Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona es referia a aquestes qüestions en les memòries anuals. La memòria de l'any 1940 considerava que “(...) *estaba bastante vencido el desarreglo del periodo rojo en la mayor parte de las empresas (...)*”³⁴ i informava de què:

“(...) La falta de importación de materias y de útiles del extranjero aumentó la tendencia (...) de aumentar el número de artículos de fabricación nacional, más es innegable que sólo en una pequeña parte se pudieron suplir las importaciones (...) En términos generales hubo escasez de maquinaria y piezas de recambio (...) de productos siderúrgicos y metalúrgicos, de cementos, de materiales de construcción (...) y de artículos alimenticios de toda clase. (...) La producción de electricidad fue algo inferior a la de 1935 gracias al menor consumo debido a la escasez de primeras materias que obligó a casi todas las industrias a trabajar tan sólo con parte de su capacidad productora (...)”³⁵.

I en la memòria de l'any 1941 es seguia afirmant que la majoria de les empreses havien estat treballant per sota de la seva capacitat productora afectant a màquines i a persones a causa de la escassetat de matèries primeres³⁶. Ja l'any 1942 la cambra reconeixia que “(...) *un gran paso en la mejora de nuestra economía se ha dado en el año 1942, el cual se caracteriza por la superación del periodo de transición 1939-1941 (...)*”³⁷, però seguia destacant les dificultats de les empreses per a produir i aconseguir matèries primeres i la poca productivitat sense fer cap esment d'aquesta expansió d'algunes empreses gràcies a la guerra mundial detectada per Catalán i Calvet ni, evidentment, de la errònia política econòmica del govern ans al contrari, ja que fins l'any 1945 la

---

³⁴ Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1940*; pàg. 9

³⁵ *Ibídem*; pàg. 10

³⁶ Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1941*; pàg. 8

³⁷ Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1942*; pàg. 8

canvia atorgava a les dificultats d'importació i exportació a causa de la Segona Guerra Mundial, la manca de producció i la falta de matèria primera.

El sector tèxtil tenia greus dèficits estructurals des dels anys quaranta que derivaven de la gran quantitat de petites fàbriques que existien que tenien els recursos tècnics adequats i la poca renovació de l'utillatge que feia que s'allargués excessivament la vida productiva de les màquines amb contínues reparacions usant peces d'altres màquines desballestades³⁸. De fet seguia la inèrcia anterior a la Guerra Civil inclosa la de ser el sector amb més pes dins de la indústria de Catalunya³⁹. El problema principal del tèxtil en aquest vint anys consistí, a banda de les restriccions elèctriques i la manca de matèria primera- en què el mercat espanyol no tenia capacitat adquisitiva per absorbir l'oferta i què, el tancament del mercat espanyol a la indústria autòctona i l'assegurament d'una mà d'obra barata als empresaris, feia que aquests no es preocupessin massa per les innovacions tècniques, tenint en compte les traves legals que el règim franquista havia introduït per a la importació de béns, ni per la concentració empresarial⁴⁰. Això va repercutir en la dècada dels cinquanta, quan el sector tèxtil entrà en crisi degut al manteniment de les dificultats per a l'obtenció de matèries primeres, la reduïda capacitat adquisitiva del mercat interior i les dificultats per a la exportació a causa de la legislació. L'escassa renovació i modernització de l'utillatge comportava baixa productivitat, reduïda qualitat dels productes, alts costos de producció i un excés de mà d'obra empleada. Amb l'ajut econòmic dels Estats Units el sector va poder augmentar i millorar la producció lleugerament però es presentaren problemes de sobrestocs pel baix consum de productes tèxtils de la població. Quan a mitjans de la dècada la capacitat adquisitiva dels consumidors va millorar lleugerament pels augments salarials, les empreses tèxtils no van poder fer front ni a la

---

³⁸ Cortada Reus, F.; obra citada; pàg. 319

³⁹ Casals, M.; *'Cupos', reconversió i pèrdua de protagonisme. 1939-1985*, dins Cabana, F. (Coord.) i Nadal, J.; Maluquer, J.; Sudrià, C. (Dirs.); *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S.XX. Vol. 6. Indústria, finances i turisme*; pàg. 43

⁴⁰ *Ibídem*; pàgs. 53-54

diversificació de la demanda ni a la seva exigència de més qualitat en els productes, ni tampoc assumir l'increment dels costos que suposava l'alça de salaris que va ser repercutits ens els preus el que suposava un augment del preu final dels productes i, novament, la contracció del mercat per la reducció de la capacitat adquisitiva. De manera que el sector tèxtil va arribar a l'any 1959 amb una necessitat urgent de reestructuració i reorganització: liberalització dels preus i de l'adquisició de matèria primera, liberalització de la importació de maquinària, millora de la dimensió de les empreses, modernització dels utilitatges i reducció de la mà d'obra empleada.

Quant el ram del cotó, segons la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, durant l'any 1940 el treball va ser molt irregular per la manca d'importacions de cotó de floca i amb prou feines es va arribar a la meitat del treball normal, provocant un augment dels costos de producció⁴¹, tot i que la importació de cotó de floca no es va paraitzar mai. Tanmateix, el juliol de l'any 1940 el govern establí un subsidi per als obrers del ram en atur obligatori per l'escassetat de cotó⁴². Aquesta situació continuà fins l'any 1943 en què la cambra indicava que la producció va ser suficient para las necessitats de producció, però des de l'any 1944, novament tornaren les dificultats per al sector per la manca de matèries primeres i la reducció de les jornades de treball per manca d'energia a causa de les restriccions elèctriques.

En la dècada dels cinquanta, els acords amb els Estats Units van contribuir a solucionar parcialment el problema de les matèries primeres amb l'establiment al país de dipòsits de bales de cotó i s'augmentà lleugerament la producció però persistiren les dificultats per a l'exportació i l'escàs consum interior, a causa del qual el ram patí una contracció. Igualment es mantenien les condicions de la dècada anterior -estructura dispersa utillatge antiquat i excessiva mà d'obra- que comportaven poca producció, baixos rendiments i alts costos. No va ser fins a la segona meitat de la dècada dels cinquanta que va començar a reduir-se el personal laboral com a conseqüència de la

---

⁴¹ Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1940*; pàg. 10

⁴² Casals, M.; obra citada; pàg. 49

reestructuració de la indústria cotonera per tal de fer competitiva i homologable a la resta de països europeus.

A inicis de la dècada dels quaranta, l'evolució del ram de la llana va ser idèntica a la del cotó:

“(...) se resintió de la escasez de primeras materias debida, más que a falta de ellas, a la resistencia pasiva de los tenedores a aceptar los precios y normas de circulación dictadas por los organismos oficiales (...) La industria lanera quedó sujeta también al sistema de reparto de cupos de lanas, las cuales quedaron intervenidas. Más debido al hecho de que no se logró reunir buena parte de las existencias y a que dejaron de recibirse importantes cantidades por falta de medios de transporte, los fabricantes apenas pudieron contar con una cuarta parte de los cupos que les fueron asignados. Para suplir en parte esa deficiencia se echó mano de trapos regenerándolos (...)”⁴³.

La indústria llanera ha estat estudiada per Jordi Calvet i el seu diagnòstic dels primers anys de la postguerra coincideix amb aquesta anàlisi que feia de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona: les dificultats del ram de la llana foren produïdes per la desorganització de la indústria, la completa paralització del comerç, la pràctica inexistència dels transports, la desmoralització del personal obrer i la fugida de quadres mitjans, la manca de matèries primeres, les interrupcions en el subministrament de materials auxiliars, la falta de recanvis per a la maquinaria i el mínim poder adquisitiu de la població, factors que en certa manera estaven compensat per l'estirada d'una demanda interior que portava continguda gairebé quatre anys doncs malgrat totes les dificultats es produí un augment considerable de la fabricació de teixits en aquests primers anys de manera que no podien atendre tota la demanda que tenien⁴⁴. A partir de l'any 1943 i fins l'any 1951 el ram de la llana patí una recessió a causa del canvi de signe de la guerra mundial, la manca de consum intern, les restriccions elèctriques des de l'any 1944, la recuperació econòmica dels altres països europeus i l'aïllament internacional d'Espanya al final de la segona guerra mundial.

---

⁴³ Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1941*; pàgs. 9-10

⁴⁴ Calvet, J.; obra citada; pàgs. 68-69

L'any 1948 esclatà una crisi de vendes per saturació del mercat interior que durà fins l'any 1951, generada per una capacitat adquisitiva del mercat interior molt baixa, la manca d'exportacions, l'intervencionisme de l'Estat i l'erràtica política econòmica d'inicis dels anys cinquanta que contribuï al seu empitjorament⁴⁵. L'any 1952 fou un any de molta producció i això provocà una crisi de sobreproducció a partir de l'any següent degut a que la demanda del mercat era inferior i no es va poder desviar la producció cap a l'exportació pels mecanismes i condicions que imposava el govern. A més, a aquests problemes d'índole econòmica s'hi afegiren els efectes de la política laboral:

“(...) en otras épocas de crisis o depresión, la producción venía regulada automáticamente por iniciativa de las propias empresas que podían libremente aumentarla o disminuirla a tenor de las necesidades del mercado consumidor. Tal libertad resulta actualmente anulada al prohibir a las empresas introducir modificaciones en sus plantillas y turnos de trabajo y todo despido de personal (incluso el eventual) sin autorización previa de los organismos laborales, con lo cual se obliga a sostener un ritmo uniforme de producción independientemente de las realidades económicas (...)”⁴⁶

A partir de l'any 1955 van tornar a aparèixer problemes de subministrament de llanes que segons la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell estava produïda perquè la producció nacional no va ser suficient per abastar el mercat amb la conseqüència de l'encariment dels preus i la reducció de l'activitat industrial per sota de la capacitat de producció cosa que comportà un augment dels costos els teixits⁴⁷. L'increment de salaris de l'any 1956 va estirar la demanda de teixits del mercat interior de manera que l'any següent va ser d'intens treball per a la indústria llanera tot i seguir patint els tradicionals problemes de manca de matèria primera i d'impossibilitat d'accedir a l'exportació. L'any 1958 ja s'havien esvaït els efectes de l'augment salarial i aparegué

---

⁴⁵ Ibídem; pàgs. 81-83

⁴⁶ Ibídem; pàg. 155

⁴⁷ Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell; *Memoria comercial e industrial correspondiente al año 1955*; pàg. 64

novament la crisi en el sector, aquest cop de caràcter agut i amb una reducció acusada de la producció que durà fins inicis de la dècada dels seixanta⁴⁸.

En el sector del Metall, a banda de la dimensió de les empreses un dels principals problemes que presentava el sector durant la dècada dels quaranta era la manca de minerosiderúrgia i de la falta de competitivitat de la indústria metal·lúrgica:

“(...) La metalurgia y la construcción mecánica catalana indudablemente variada (...) no puede tampoco competir con las grandes marcas extranjeras, sea en calidad, sea en precio o en ambas cosas a la vez. Sin embargo se ha intentado, y el intento ha dado algunos resultados positivos, la construcción de turbinas y máquinas textiles de diversos tipos aunque recurriendo al mismo artificio que exige la industria textil y, en general, todas las industrias españolas: la fuerte protección arancelaria. Falta un gran mercado consumidor y por esta causa no son factibles mayores inversiones que harían posible una mayor envergadura de la metalurgia y muy especialmente, un grado de especialización más elevado”⁴⁹.

Igual que en el cas del tèxtil, en els dos primers anys de la dècada dels quaranta les dificultats per al metall català van ser nombroses: segons la Cambra de Comerç. Indústria i Navegació de Barcelona, l'any 1940 les empreses metal·lúrgiques de construcció metàl·lica no van poder treballar a ple rendiment per la manca de ferro, acer, carbó i personal especialitzat⁵⁰, dificultats que seguiren els anys 1941 i 1942 tot i que algunes empreses del sector, com recull Jordi Catalán, sí que treballaren a ple rendiment aquests anys. La fi de la Segona Guerra Mundial, l'aïllament internacional i la política autàrquica del govern espanyol provocaren crisi en el sector per la contracció de la demanda i la manca de matèries primeres de manera que, per exemple, una empresa tant important com la Hispano Suiza no podia desenvolupar mecànicament els vehicles per que no podia disposar de les aleacions metàl·liques necessàries ni tampoc competir amb les

---

⁴⁸ Calvet, J.; obra citada; pàgs. 156-161 i Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona; obra citada; pàg. 76

⁴⁹ Cortada Reus, F.; obra citada; pàg. 319

⁵⁰ Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1940*; pàg. 12

empreses estrangeres perquè no havia estat possible produir en sèrie els automòbils⁵¹.

El canvi en la política econòmica de l'any 1951, tampoc no millorà la situació i l'any 1955 la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell recollia com a principals dificultats del sector:

“Estas industrias no pueden desenvolverse y aumentar normalmente por la persistencia de varias causas ya señaladas en anteriores Memorias, viviendo con la esperanza que algún día desaparecerán o se aminorarán. Son dichas causas las que siguen:

1ª. La renovación de maquinaria textil y de otras industrias se va llevando a cabo muy lentamente y no al ritmo que pedirían los adelantos internacionales para ponerse en línea de la competencia y productividad con otras naciones que actualmente dominan sobre nosotros en los mercados internacionales.

2ª. De mejorar el hecho anterior, si aumentase en debida proporción la demanda de maquinaria, tampoco, a su vez, las industrias metalúrgicas podrían disponer de utillajes modernos, algunos necesariamente de importación, para satisfacer tal demanda en condiciones de plazo de entrega y precios satisfactorios.

3ª. El mercado de materiales en bruto, como lingotes, coque, chapa negra y magnética, laminados, aceros especiales, etc., no ha llegado a regularizarse desde el año 1936 y no se vislumbra por ahora una mejora inmediata.

4ª. En las industrias electromecánicas, muy importantes en nuestra demarcación, se deja sentir especialmente el hecho anterior por tener competidores situados en zonas geográficas más favorecidas en cuanto a facilidad de adquisición de materiales.

5ª. El desarrollo general de la industria en esta demarcación absorbe cada vez más operarios especializados que salen de talleres metalúrgicos hacia talleres auxiliares de otras industrias y eso crea, aparte de otras causas, un déficit entre la formación profesional y la demanda de operarios clasificados. Hay, en general, falta de vocaciones para el aprendizaje y sobra de peonaje adulto, al que ha tenido que instruirse en mayor o menor grado según sus aptitudes para su especialización. Los salarios son en general, más altos que en las demás industrias e incluso que en las mismas industrias metalúrgicas de la capital. No hay paro obrero en general”⁵².

El proteccionisme econòmic del règim franquista feia que moltes empreses es mantinguessin per la inexistència de competència exterior, les dimensions de les empreses també dificultaven la seva rendibilitat i la poca demanda d'articles de primera necessitat del mercat orientava la producció del sector cap a béns no necessaris. Com en el cas del tèxtil, la política laboral i

---

⁵¹ Cortada Reus, F.; obra citada; pàg. 343

⁵² Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell; obra citada; pàgs. 63-64

econòmica del govern tampoc no estimulava als empresaris a invertir, els quals preferien col·locar els beneficis en inversions especulatives o al consum de luxe⁵³. El metall va ser el sector que més va créixer en quant a població ocupada durant la dècada dels cinquanta en rebre bona part dels efectius laborals que abandonaven el sector tèxtil, però també el que més va patir la manca de personal especialitzat. Els problemes anunciats per la COCIS l'any 1955, persistiren en el sector fins a l'any 1959 agreujats des de l'any 1956 per la puja de salaris que va elevar els costos de producció i que obligà a les empreses a millorar els nivells de productivitat modificant l'orientació mantinguda fins aleshores⁵⁴.

La construcció fou, dels tres, el sector que absorbí més immigració però patia els mateixos problemes citats anteriorment: poca modernització en l'estructura i l'utilatge i manca de personal especialitzat. La immigració feia que hi hagués mà d'obra abastament però poc qualificada i que no romania gaire temps en el sector ja que així que podia ho abandonava per passar a la indústria.

Per a la construcció la dècada dels quaranta va ser d'estancament: d'una banda, la inflació, l'especulació immobiliària, l'alça de preus dels materials de construcció, l'escassetat d'energia i les restriccions de les importacions feien difícil determinar el preu final de l'obra i els promotors desistiren de construir doncs havien de romandre moltes temporades amb l'obra parada si no compraven els materials al mercat negre. D'altra, la manca de mà d'obra especialitzada, els baixos salaris i la maquinària obsoleta feien que hi hagués baixa productivitat. El preu final de l'habitatge era molt elevat perquè s'hi repercutien tots els costos afegits i no es va poder cobrir la demanda general d'habitatge perquè el ritme constructiu va ser inferior al ritme de creixement demogràfic i perquè el baix nivell de renda de la població no permetia adquirir o llogar un habitatge. En canvi,

---

⁵³ Parellada, M.; *La conquesta del liderat. 1939-1981* dins Cabana, F. (Coord.) i Nadal, J.; Maluquer, J.; Sudrià, C. (Dir.); *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S.XX. Vol. 6. Indústria, finances i turisme*; pàg. 100

⁵⁴ *Ibídem*

els beneficis obtinguts pels promotors i els propietaris de sòl van ser fabulosos⁵⁵.

Els canvis introduïts en la política econòmica del govern en els primers anys de la dècada dels cinquanta, van afavorir el desenvolupament de la construcció d'habitatges: es donaven ajuts i beneficis fiscals als promotors que construïssin en règim de protecció oficial, es va millorar el subministrament dels materials de construcció i s'obligava a les entitats privades de crèdit a invertir en la construcció d'habitatges part dels seus beneficis⁵⁶.

---

⁵⁵ Tafunell, X.; La construcció: una gran indústria i un gran negoci dins Cabana, F. (Coord.) i Nadal, J.; Maluquer, J.; Sudrià, C. (Dir.); *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S.XX. Vol. 6. Indústria, finances i turisme*; pàgs. 225-227

⁵⁶ *Ibidem*, pàgs. 233-235

III.- Les relacions laborals: condicions polítiques, sindicalisme vertical i regulació legal. Salariis i nivell de vida

1. Repressió política i sindicalisme vertical

Un dels arguments exposats pels insurrectes per a la justificació de la sublevació, va ser la necessitat de contenció de l'expansió del marxisme que representava l'activitat política i sindical dels obrers, la qual semblava que havia de posar en perill les relacions econòmiques capitalistes. En aquest punt els militars insurgents coincidiren amb les propostes ideològiques del feixisme que plantejava -d'una manera més elaborada-, l'eliminació de la lluita de classes a través de la creació de les seves pròpies organitzacions sindicals que, integrades en el partit o en l'Estat, actuarien com aparells de dominació per sotmetre als obrers al poder polític i al procés productiu, impedit l'aparició de la reivindicació i l'acció política dels obrers. Així, l'acció extremadament violenta dels militars sollevats primer i del règim franquista després, va recaure especialment sobre els treballadors per tal d'aconseguir “(...) *el exterminio de los movimientos sociales, políticos i culturales, tanto los de naturaleza reformista, como los revolucionarios y, singularmente, del potente movimiento obrero articulado en torno a la anarcosindicalista Confederación Nacional del Trabajo -CNT- y a la socialista Unión General de Trabajadores -UGT- y la densa red asociativa que incluía ateneos, cooperativas y otras entidades*”¹.

Amb aquest objectiu que era comú a tots els grups que donaven suport a la rebel·lió, la construcció del nou règim franquista es va bastir sobre una regulació repressiva de la vida social i política: per una banda, amb la implantació d'una legislació civil i penal que tot i ser de caràcter universal, les seves disposicions anaven específicament destinades a destruir i impedir la creació dels mecanismes per a la mobilització dels treballadors i castigaven penalment la ideologia política

---

¹ Molinero, C. i Ysàs, P., *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*; pàg. 2

democràtica o d'esquerres, l'agitació social i la reivindicació laboral. Per altra, la regulació de les relacions laborals amb el desenvolupament d'una normativa destinada a eliminar la capacitat dels treballadors per intervenir en la fixació de les condicions de treball i la creació de l'organització sindical falangista com un instrument de control i enquadrament dels obrers.

1.1. Legislació repressora socio-política:

Ja el juliol de l'any 1936, els militars insurgents van declarar en un ban vigent fins l'any 1948, l'estat de guerra a tot Espanya, en el qual es considerava com a delicte de rebel·lió militar qualsevulla acció o actitud contrària a l'*Alzamiento*. El febrer de l'any 1939 -abans d'acabar la guerra civil-, el govern franquista va promulgar la *Ley de Responsabilidades Políticas* per la que es declarava prohibits tots els partits i sindicats del Front Popular i establia la incautació dels seus béns.

Un cop acabat el conflicte bèl·lic, aquesta legislació repressiva fou mantinguda i completada amb d'altres lleis². La primera, la *Ley para la Represión de la Masonería y el Comunismo* -1 de març de l'any 1940-, que tipificava com a delicte la pertinença a algun d'aquest dos moviments, considerant afectats per aquesta llei a qualsevol persona que fes propaganda soviètica, trotskista, anarquista o similar, sent castigats amb pena de reclusió menor³ però sota l'amenaça de reclusió major si concorrien les circumstàncies agreujants de “(...) *figurar en los cuadros de agitación, en las jefaturas y en los núcleos de enlace con las organizaciones extranjeras y el haber participado activamente en los congresos comunistas nacionales o extranjeros*”⁴.

La *Ley de Seguridad del Estado*, de 21 març de l'any 1941, tipificava com a delicte

---

² Com hem assenyalat en el primer capítol, una part de la historiografia més actual que intenta caracteritzar aquesta primera etapa del règim com a “feixistitzant”, tendeix a adjudicar la inspiració i elaboració d'aquestes lleis a Serrano Suñer en el camí per a implantar el seu projecte d'Estat totalitari. En tot cas només poden ser-li imputades directament la llei per a la repressió de la maçoneria i el comunisme i la llei de seguretat de l'Estat perquè la tardor del 1942 va deixar el govern. Curiosament, la resta de lleis del període 1939-1945 que tenen objectivament el mateix caràcter que les que s'adjudiquen a Serrano, no es vinculen amb un projecte totalitari feixista.

³ Article 5è de la *Ley para la Represión de la Masonería y el Comunismo* (1 de març de 1940)

⁴ *Ibíd*em Article 6è

l'execució d'actes directament dirigits a substituir el govern de l'Estat per un altre⁵; el qui "(...) *fundare, organizar o dirigiere asociaciones o grupos constituidos para la subversión violenta o la destrucción de la organización política, social, económica o jurídica del Estado, será castigado con la pena de doce a dieciséis años de reclusión*"⁶; els que "(...) *constituyeran o crearen asociaciones, organizaciones, partidos políticos o entidades del llamado 'Frente Popular' y cualquier otra tendencias análogas, aún cuando su reconstitución tuviese lugar bajo un nombre distinto, serán castigados con pena de cinco a diez años de prisión (...)*"⁷ i els funcionaris públics o els empleats particulars que, prestant els seus serveis en treballs de reconeguda necessitat, suspenguessin els seu treball o alteressin la regularitat del servei amb la finalitat d'atemptar contra la seguretat de l'Estat o de pertorbar la normal activitat⁸.

La *Ley de Rebelión Militar* del 2 de març de l'any 1943, establia que eren considerats reus de rebel·lió militar:

1º.- Los que propalen noticias falsas o tendenciosas con el fin de causar trastornos de orden público interior.

2º.- Los que conspiren por cualquier medio o formen parte en reuniones, conferencias o manifestaciones con los mismos fines expresados en el apartado anterior.

(...)

4º.- Los que realicen actos con propósito de interrumpir o perturbar los servicios de carácter público o las vías y medios de comunicación o transporte.

Podrán tener también este carácter los plantes, huelgas, sabotajes, uniones de productores y demás actos análogos cuando persigan un fin político y causen graves trastornos al orden público (...)

Art. 2º.- La Jurisdicción de Guerra será la competente para conocer los delitos comprendidos en esta ley, los que serán juzgados por procedimiento sumarísimo (...)"⁹

---

⁵ Article 2n de la *Ley de Seguridad del Estado* (21 de març de 1941)

⁶ *Ibidem*. Article 28è

⁷ *Ibidem*. Article 25è

⁸ *Ibidem*. Article 43è

⁹ Articles 1r i 2n de la *Ley de Rebelión Militar* (2 de març de 1943)

La *Ley de Código Penal* de 23 de desembre de l'any 1944, tipificava la vaga com a delictes de sedició i incloïa condemes per la via penal per als delictes d'associació il·legal, propaganda il·legal i reunió il·legal:

“(…)

Serán castigados como reos de sedición:

1º Los funcionarios o empleados encargados de todo género de servicios públicos y los particulares que por su profesión prestaren servicios de reconocida e inaplazable necesidad, que con el fin de atentar contra la seguridad del Estado, de perturbar su normal actividad o de perjudicar su autoridad o prestigio, suspendieren su trabajo o alteraran la regularidad del servicio.

(…)

*3º Las coligaciones de obreros (...)*¹⁰

Promulgada després del intent d'invasió del PCE per la Vall d'Aran, aquesta llei incloïa també disposicions castigant la tinença d'armes i els dipòsits de municions no autoritzats amb penes de reclusió major per als promotors i organitzadors. Si aquests no fossin coneguts “(…) *se reputarán como tales el más caracterizado entre los enjuiciados, y en igualdad de circunstancias el de más edad (...)*”¹¹.

Seguint aquesta línia punitiva, el 18 d'abril de l'any 1947 es promulgava la *Ley de Bandidaje y Terrorismo* que derogava la llei de seguretat de l'Estat de l'any 1941. Aprovada en el moment més àlgid de l'acció guerrillera comunista i anarquista, les accions contraries a la llei es castigaven fins i tot amb la pena de mort i en el preàmbul es justificava la seva aplicació perquè aquests tipus de delictes eren “(…) *las más graves especies delictivas de toda la situación de posguerra (...)*”¹². El seu articulat però era, com succeïa sovint, prou ambigu com per poder incloure altres tipus d'actuacions que no fossin les que pròpiament volia castigar:

“(…) *Artículo 1º.- Los que para atentar contra la seguridad pública, atemorizar a los habitantes de una población, realizar venganzas o represalias de carácter social o político o perturbar la tranquilidad, el*

---

¹⁰ Article 222è de la *Ley de Código Penal* (23 de desembre de 1944)

¹¹ *Ibíd.* Article 257è.

¹² Preàmbul de la *Ley de Bandidaje y Terrorismo* (18 d'abril de 1947)

orden social o político o los servicios públicos provocasen, explosiones, incendios, naufragios, descarrilamientos, interrupción de comunicaciones, derrumbamientos, inundaciones o voladuras o empleasen cualesquiera otros medios o artificios ocasionando grandes estragos, serán castigados

1º con la pena de muerte si se produjera la muerte de alguna persona

2º Con la reclusión menor a muerte en los demás casos

(...)

Artículo 5º.- Los que apartándose ostensiblemente de la convivencia social, o viviendo subrepticamente en los núcleos urbanos formaren partidas o grupos de gente armada para dedicarse al merodeo, el bandidaje o la subversión social, serán castigados.

1º Con la pena de muerte

a) el Jefe de la partida en todo caso.

b) Los componentes de la partida que hubieren colaborado de cualquier manera a la comisión de alguno de los delitos castigados en esta ley con pena de muerte

2º Con la pena de reclusión mayor a muerte los que hubieren tomado parte en la comisión de cualquiera de los delitos comprendidos en esta ley (...)"¹³.

L'estabilització interior i exterior de la dictadura franquista va afavorir que no es promulgés cap més llei en aquest sentit fins a la represa de la mobilització popular en la segona meitat dels anys cinquanta. El març de l'any 1957, es promulgà un decret-llei establint que en els delictes contra la seguretat interior de l'Estat es podia decretar presó preventiva mentre durés el desordre públic encara que no ho comportés el delicte i que en cas de no trobar els responsables del moviment col·lectiu, serien considerats com a tals els més destacats d'entre els inculpats i, en igualtat de condicions, els majors d'edat. Finalment, el 30 de juny de 1959 es promulgà una nova llei d'Ordre Públic on eren considerats actes contraris a l'ordre públic:

"(...)

c) Los paros colectivos y los cierres o suspensiones ilegales de empresa así como provocar o dar ocasión a que se produzcan unos u otros.

d) Los que originen tumultos en la vía pública, y cualesquiera otros en que se emplee coacción, amenaza o fuerza, o se cometan o intenten cometer con armas y explosivos

e) Las manifestaciones y las reuniones públicas ilegales o que produzcan desórdenes o violencias y la celebración de espectáculos públicos en iguales circunstancias

f) Todos aquellos por los cuales se propague, recomiende o provoque la subversión o se haga apología de la violencia o de cualquier otro medio

---

¹³ *Ibíd.* Articles 2n i 5è.

para dar lugar a ello

(...)

*h) Excitar al incumplimiento de las normas relativas al orden público a la desobediencia a las decisiones que la autoridad o Agentes tomaren para conservarlo o restablecerlo (...)*¹⁴

A més, en aquesta llei s'establia una disposició transitòria segons la qual “(...) *Se seguirá entendiendo la jurisdicción militar de los delitos que, afectando al orden público, le están atribuidos con arreglo a lo establecido en las leyes especiales (...)*”¹⁵, és a dir, que les accions contra l'ordre públic que fossin tipificades de sedició o rebel·lió militar serien jutjades per un tribunal militar i d'acord amb el que disposaven les lleis respectives d'aquests delictes.

La major part de la legislació promulgada en els anys quaranta estigué en vigor fins a inicis dels anys seixanta i va tenir força incidència en món laboral ja que els aturs o les vagues eren castigats penalment i jutjats sota la jurisdicció militar i no es permetia la reunió o l'associació, elements fonamentals en el moviment obrer per tal de construir una resposta a l'explotació laboral. Es criminalitzaven també les idees ja que els fulls i la premsa clandestina amb crides o consignes a reorganitzar un partit polític il·legal, eren considerats com un intent de subvertir o destruir l'organització de l'Estat. Si tot i així es produïa una reivindicació obrera o hi havia conflictivitat laboral, l'Estat sempre podia acusar als obrers de comunisme genèricament, doncs la vaga -en totes les seves presentacions possibles-, era la forma tradicional com l'esquerra marxista i l'anarquisme articulaven la seva lluita per tal de modificar les condicions de les relacions socials i econòmiques del sistema capitalista. Els efectes de les dures disposicions establertes i de la seva aplicació indiscriminada i violenta entre els treballadors també van ser importants, doncs va aconseguir atemorir generacions de treballadors i una certa contenció de l'activitat reivindicativa fins a finals de la dècada dels anys cinquanta.

---

¹⁴ Article 2n de la *Ley de Orden Público* (30 de juny de 1959)

¹⁵ *Ibíd.*

1.2. El sindicalisme vertical:

Com hem vist, per la voluntat d'acabar amb l'acció política i sindical dels obrers, des de l'inici de la guerra civil aparegueren disposicions especialment dirigides a la prohibició de qualsevol tipus d'activitat sindical o política, fins i tot de les organitzacions catòliques i alguns sindicats agrícoles i a l'hora de construir l'Estat, es va triar l'opció feixista d'integrar-los en una organització sindical corporativa subordinada al règim. En el *Fuero del Trabajo* -del qual en parlarem extensament més endavant-, es van establir per primer cop les directrius per al desenvolupament de l'organització sindical:

“1.- La Organización Nacional Sindicalista del Estado se inspirará en los principios de unidad, totalidad y jerarquía

2.- Todos los factores de la economía serán encuadrados por ramas de la producción o servicios, en sindicatos verticales. Las profesiones liberales y técnicas se organizarán de modo similar, conforme determinen las leyes.

3.- El sindicato vertical es una corporación de derecho público, que se constituye por la integración en un organismo unitario de todos los elementos que consagran sus actividades al cumplimiento del proceso económico, dentro de un determinado servicio o rama de la producción, ordenado jerárquicamente bajo la dirección del Estado.

4.- Las jerarquías del sindicato recaerán necesariamente en militantes de Falange Española tradicionalista y de las JONS

5.- El sindicato vertical es instrumento al servicio del Estado, a través del cual realizará principalmente, su política económica. Al sindicato corresponde conocer los problemas de la producción y proponer sus soluciones, subordinándolas al interés nacional. El sindicato vertical podrá intervenir por intermedio de órganos especializados en la reglamentación, vigilancia y cumplimiento de las condiciones de trabajo.

6.- El sindicato vertical podrá iniciar, mantener o fiscalizar organismos de investigación, educación moral, física y profesional, previsión, auxilio y las de carácter social que interesen a los elementos de la producción.

7.- Establecerá oficinas de colocación para proporcionar empleo al trabajador de acuerdo con su aptitud y mérito.

8.- Corresponde a los sindicatos suministrar al Estado los datos precisos para elaborar la estadística de su producción

9.- La ley de sindicación determinará la forma de incorporar a la nueva organización las actuales asociaciones económicas y profesionales”¹⁶.

Miguel A. Aparicio considera que aquestes directrius eren “(...) *suficientemente ambiguas como para que pudieran ser moldeadas en el futuro sin excesivos problemas, y ello a pesar de las*

---

¹⁶ Declaració XIII del *Fuero del Trabajo* (10 de març de 1938)

*aparentemente rotundas afirmaciones que se contienen (...)*¹⁷. Val la pena destacar alguns elements que foren importants en els anys posteriors i que configuraren l'estructura i l'actuació dels sindicats falangistes: primer, l'estructura "vertical" dels sindicats caracteritzada per la participació de tots els elements que intervenien en la producció –empresaris i treballadors-, agrupats per rams i organitzats jeràrquicament; segon, la subordinació política a l'Estat o a l'*interès nacional* malgrat se'ls deixés participar en la decisió d'algunes qüestions i per últim, que tots els càrrecs sindicals havien d'estar ocupats per militants de *FET y de las JONS*. Els sindicats verticals eren únicament un instrument per elevar les inquietuds laborals a l'Estat, tot impeding-los realitzar l'aspiració falangista de definir la política econòmica, doncs en el punt cinquè de la declaració tretzena quedava clar que els sindicats eren un *INSTRUMENT* al *SERVEI* de l'Estat, mitjançant el qual es duria a terme *PRINCIPALMENT* -però no sempre o totalment-, *LA SEVA* (de l'Estat) política econòmica. D'altres declaracions també incloïen referències a l'organització sindical que refermaven aquesta subordinació, com la tercera, on es deia que l'Estat a través dels Sindicats, havia de preocupar-se per conèixer si les condicions econòmiques i generals en que es desenvolupava el treball eren les que justament corresponien al treballador, atorgant als sindicats només el paper de receptor les reivindicacions obreres. La Falange en integrar-se en l'Estat com a grup de poder, va haver d'assumir les decisions i postulats polítics del govern i la seva acció va quedar subordinada a la de l'Estat.

El nou règim va prosseguir la tasca de regular els sindicats verticals el mes de gener de l'any 1940, quan es promulgà la llei d'unitat sindical que establia que l'*Organización Sindical Española* (OSE) era l'únic sindicat existent a Espanya, prohibia qualsevol altre tipus d'associació obrera i disposava que era l'única que podia fer arribar a l'Estat "*(...) las aspiraciones y necesidades que, en el orden económico-social, sean sentidas por los elementos productores de la nación, y es, a su vez,*

---

¹⁷ Aparicio, Miguel A.; Sobre los comienzos del sindicalismo franquista dins Fontana, J. (Ed.), *España bajo el franquismo*; pàg. 88

el vehículo por el que llegan hasta éstos las directrices económicas de aquél”¹⁸. La llei d’*Unidad Sindical*, com abans havia fet el *Fuero*, deixava subordinats els sindicats de Falange i la seva acció a l’Estat. Però en aquest primers anys de vida de l’OSE s’assistí a un intent de convertir els sindicats falangistes en un organisme autònom de l’Estat¹⁹.

Des del mes de setembre de l’any 1939, al capdavant de l’organització sindical hi havia Gerardo Salvador Merino que era un falangista radical simpatitzant dels nazis, que aspirava a construir una organització sindical de masses única per a tots els treballadors, amb capacitat per incidir en la política del nou estat franquista²⁰. Això ho pretenia aconseguir construint uns sindicats que realment dirigissin política econòmica i establissin les reglamentacions de treball i amb la realització d’obres socials i la millora de la situació econòmica dels treballadors per a què es sentissin atrets pel Nou Estat que s’estava formant. En aquest sentit, Carme Molinero i Pere Ysàs han assenyalat com en aquest primer període, l’actuació dels organismes sindicals estava orientada a la captació dels treballadors realitzant una acció directe sobre les empreses proposant o recomanant als patrons augments de sou o pagaments extraordinaris, davant les dures condicions salarials existents que ells mateixos es veien obligats a reconèixer, per demostrar que vetllaven pels seus interessos de forma eficaç. D’aquesta manera s’aconseguien algunes millores relatives:

“(…) L’informe de la Delegació de Barcelona, respecte al Sindicat Siderometal·lúrgic, assenyalava exclusivament que per influència sindical la major part de les empreses paguen als treballadors un 25 per 100 per sobre dels salaris establerts a les Bases Nacionals. L’informe sobre les millores aconseguïdes pel Sindicat Tèxtil és encara més pobre donat que els seus esforços van haver de dirigir-se a aconseguir que les empreses complissin el que ja estava establert i s’estengués l’assegurança d’atur que era un subsidi a càrrec dels empresaris (...) Un xic més explícit és el Sindicat d’Indústries Químiques, que assenyalava increments salarials del 10 al 25 per 100 a la branca del cautxú, de gratificacions extraordinàries a empreses com Myrurgia i augments salarials entre el 20 i el 40 per 100 per

---

¹⁸ Article 1r de la *Ley de Unidad Sindical* (26 de gener de 1940)

¹⁹ Hi ha diverses interpretacions d’aquest episodi: Payne, Tusell i Thomàs consideren que fou un intent de dur a terme el projecte ‘revolucionari’ de la Falange i d’implantar la ‘justícia social’ del seu ideari polític. Aparicio i Tuñón de Lara, en canvi, consideren que simplement es tracta d’una lluita per ocupar els llocs de poder dins l’Estat.

²⁰ *Ibíd.*

als empleats de les farmàcies. A la resta de sindicats les “millores” són molt semblants a les ja esmentades. Els sindicats intentaren capitalitzar els augments de salaris que es produïren en aquests primers anys”²¹

Aquestes actuacions dels sindicats es completaven amb l'organització de mobilitzacions i desfilades de treballadors mostrant-los com un contrapoder a l'Estat. De fet però, aquesta forma d'actuar no suposava cap intent de canvi en la funció de control dels obrers que havia d'exercir l'organització sindical falangista sinó que, ben al contrari, assegurava millor la dominació dels treballadors a través de la demagògia revolucionària i n'eliminava l'acció reivindicativa que era canalitzada des dels propis organismes sindicals²².

Tot i aquesta finalitat, als empresaris no els agradava gens aquest tipus sindicalisme pseudo-reivindicatiu que feia promeses de defensa dels drets dels treballadors i els mobilitzava, tot i que de forma controlada, de manera que bona part es van mostrar contraris a ingressar a la CNS²³. Les pretensions personals i polítiques de Gerardo Salvador Merino també incomodaven als altres grups que a més de Falange, conformaven el nucli de poder franquista -l'Exèrcit, els carlins i l'Església- i fins i tot, al propi Serrano Suñer que va deixar de donar-li suport, articulant tots plegats un seguit d'actuacions per tal d'acabar amb ell políticament i subordinar al poder de l'Estat les activitats dels sindicats. La primera de aquestes actuacions va ser la promulgació el desembre de l'any 1940 de la *Ley de Bases de la Organización Sindical* on s'assenyalaven les funcions de les *Centrales Nacional-Sindicalistas* (CNS), que eren:

- "1. Establecer la disciplina social de los productores sobre los principios de unidad y cooperación.*
- 2. Representar legalmente a sus afiliados.*
- 3. Procurar la conciliación en los conflictos individuales de trabajo como*

---

²¹ Molinero, C. i Ysàs, P.; *“Patria, Justicia y Pan”*. Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951; pàg. 41

²² Malgrat tot, tant Payne com Thomàs atorguen a Gerardo Salvador Merino un convenciment ideològic de què calia aplicar el pensament més ‘revolucionari’ i obrerista de Falange per construir un nou ordre polític i econòmic.

²³ Riquer, Borja de; *Un país per després d'una guerra* dins Riquer, Borja de i Culla, Joan B.; *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*; pàg. 119. Vegeu també Molinero, C. i Ysàs, P., *“Patria, Justicia y Pan”*. Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951; pàgs. 32-33

- trámite previo y obligatorio a la intervención de la Magistratura de Trabajo.*
4. *Procurar el perfeccionamiento profesional y una adecuada distribución de la mano de obra.*
  5. *Coadyuvar en su esfera, al funcionamiento de las instituciones creadas en materia de colocación, cooperación, previsión, crédito, etc. y establecer en su caso, dentro de las normas fijadas por la Delegación Provincial de Sindicatos.*
  6. *Cooperar en la formación estadística sobre las condiciones de trabajo y de la producción, situación del mercado, etc.*
  7. *Orientar y vigilar el funcionamiento de los sindicatos locales (...)*²⁴

Als sindicats a més se'ls hi atribuïa les facultats de:

“(…)

1. *Proponer al gobierno las ordenanzas necesarias para la disciplina y fomento de la producción, conservación y distribución de los productos, así como la regulación de los precios de los mismos en las diversas fases del proceso productivo, dictando reglamentos y tomando las medidas conducentes a estos fines.*
2. *Asistir a la Delegación Nacional de Sindicatos en la elaboración de propuestas e informes para la reglamentación del trabajo.*
3. *Ejercer poder disciplinario sobre los sindicatos inferiores en la forma establecida por sus estatutos.*
4. *Promover y fomentar toda iniciativa que tenga por objeto la mejor organización de la producción y, de modo muy especial, las tareas de investigación científica y aplicación al campo de su rama económica.*
5. *Promover, dirigir y, en su caso, desempeñar las actividades cooperativas de distribución relacionadas con la rama correspondiente*
6. *Organizar la aportación económica de las empresas al patrimonio y a las obras de la comunidad nacionalsindicalista.*”²⁵.

La llei de Bases tampoc no conferí a l'OSE el poder que Salvador Merino pretenia assolir, ja que es designava a l'Estat com a rector de l'economia i s'insistia en la subordinació al partit -en considerar-la com un dels serveis de Falange- i a l'Estat, doncs el Cap de l'Estat era qui nomenava el Secretari General del *Movimiento* -qui feia els nomenaments de les altres jerarquies de l'organització sindical- i el Delegat Nacional de Sindicats, a més de introduir representació ministerial nomenada pel govern en la junta nacional de les *Centrales*²⁶. Per als treballadors, el

---

²⁴ Article 16 de la *Ley de Bases de la Organización Sindical* (6 de desembre de 1940)

²⁵ *Ibíd.* Article 18.

²⁶ Aparicio Miguel A.; *El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista*; pàgs. 96-119

sotmetiment i la dominació es reafirmava, doncs les funcions i facultats de las *Centrales* i dels sindicats nacionals que implicaven aspectes que històricament havien estat reivindicacions obreres, eren purament auxiliars i quedaven en mans del govern, mentre que *la disciplina social de los productores* els hi era encomanada de forma imperativa i com a primera funció a realitzar. En conseqüència era l'Estat qui dictava les normes de treball i n'establia les condicions, el sindicat vertical únicament exercí d'instrument de control obrer i d'aplicació de les directrius estatals.

Quedava però acabar políticament amb Gerardo Salvador Merino que encara era el Delegat Nacional de Sindicats i que continuava mostrant-se ferm en la seva línia sindicalista radical, doncs l'abril de l'any 1941 havia fet un viatge a Alemanya per conèixer l'organització laboral nazi. Per fer-ho, es va aprofitar el seu viatge de noces el juliol de l'any 1941 per a què el general Saliquet - president del Tribunal per a la Repressió per a la Maçoneria i el Comunisme-, fes públic el passat maçó de Gerardo Salvador Merino cosa que li va suposar la destitució del càrrec i el desterrament a les Balears, desapareixent de la vida política espanyola²⁷. Paral·lelament, els nomenaments de Jose Antonio Girón com a ministre de Treball i, sobre tot, de José Luís Arrese com a Secretari General del *Movimiento*, van suposar la subordinació de Falange a l'Estat, l'abandonament del sindicalisme reivindicatiu des del punt de vista empresarial i la liquidació de l'autonomia de l'organització sindical: el mateix mes de juliol, Arrese va nomenar un nou Delegat de Nacional de Sindicats - Fermín Sanz Orrio- totalment fidel i sense cap aspiració personal.

Amb la desaparició política de Salvador Merino, els empresaris van prendre el control dels sindicats provincials -destacant el cas de la província de Barcelona-; i imposaren en les fàbriques la disciplina i l'organització del treball sense que fos discutida pels sindicats ni per les institucions

---

²⁷ Per a la trajectòria política de Gerardo Salvador Merino vegeu també: Payne Stanley G.; *Falange. Historia del fascismo español*, pàgs. 198-201, on es fa una aproximació a la seva figura i, especialment l'obra de Thomàs, Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen* en la que es traça la biografia, es detalla la seva gestió al capdavant de la Delegació Nacional de Sindicats i s'aporta el sumari que se li va obrir pel Tribunal Especial per a la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme i que va suposar la seva liquidació política.

com la Magistratura de Treball o la Inspecció de Treball²⁸. L'OSE va deixar de mobilitzar els treballadors i de fer demandes de millora als empresaris però no va deixar de complir amb el seu paper de contenir la reivindicació obrera col·laborant amb els empresaris: l'aplicació efectiva d'aquesta disciplina empresarial la duien a terme els elements falangistes i de l'OSE presents en els centres de treball, la conflictivitat individual tenia un primer intent de conciliació obligatori en el marc del sindicat vertical i la conflictivitat col·lectiva s'havia de negociar dins de l'organització sindical. A més, durant els primers anys es controlaren els moviments i les activitats de les persones amb tot tipus de permisos, avals i salconduits obligatoris per desplaçar-se, milers de fitxes amb dades personals i la censura de la correspondència²⁹.

Una de les característiques principals dels sindicats verticals falangistes era que els treballadors afiliats havien de ser subjectes passius, de manera que els quadres del partit únic que ocupaven els càrrecs del sindicat, eren els que havien de vetllar per la condició laboral dels obrers i fer-la arribar a l'Estat. Això havia estat així des de l'etapa inicial de la constitució dels sindicats verticals, en què la filiació era voluntària i es considerava que *"(...) los sindicatos no son militantes, pueden serlo muchos y otros adheridos, pero que no invadan el Partido; no olvidar que las clases obreras, en su mayoría, eran marxistas o anarquistas, y si bien debe el sindicato disciplinarlas, encuadrarlas y educarlas en el nuevo credo, no debe perderse de vista su tendencia y deformación. Por eso los cuadros de dirección del sindicato deben ser de toda confianza y probada adhesión"*³⁰.

Amb l'arribada de José Luís Arrese a la *Secretaría General del Movimiento* i de José Antonio Girón al ministeri de Treball l'abril de l'any 1941, començà una nova etapa per a l'organització sindical franquista menys populista i més burocratitzada. Mantenint la negació de constituir sindicats de masses, l'any 1943 l'afiliació va passar a ser obligatòria per a tots els

---

²⁸ Babiano, J., *¿Un aparato fundamental para el control de mano de obra? (Reconsideración sobre el sindicato vertical franquista)* dins *Historia Social*, núm. 30; 1998; pàgs. 23-38.

²⁹ Riquer, Borja de; obra citada; pàg. 119

³⁰ Circular núm. 64 emesa per la Secretaria General del Movimiento l'agost de l'any 1939 citada per Aparicio, Miguel A.; *El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista*; pàg. 81

treballadors, doncs era un element necessari per a aconseguir l'enquadrament dels treballadors i evitar la mobilització obrera³¹. Tanmateix, l'organització sindical va patir una altra modificació més important per la seva transcendència posterior: a causa del canvi de signe en la guerra mundial, en fer-se necessària la demostració a la comunitat internacional que el règim franquista no era feixista, aquesta s'inicià en l'àmbit sindical.

El juliol de l'any 1943, un decret regulador establí un procés electoral per a proveir els càrrecs dels sindicats:

“Circunstancias especiales propias de la etapa inicial del nacimiento de la Organización Sindical, unidas a otras, también pasajeras y transitorias, que afectan a la economía española como a la mundial, impusieron la necesidad de mantener un riguroso control de actividades a fin de abreviar el tiempo en la implantación de normas especiales propias de la situación.

Puede considerarse ahora superada esa primera etapa y en consecuencia concederse una mayor participación en las actividades sindicales a los productores afiliados, haciendo que tengan más amplia intervención, no sólo en la vida representativa sindical, sino en la resolución de los problemas económicos en los que se hallan directamente implicados los organismos sindicales”³²

És significatiu que aquest procés electoral s'implementés a l'OSE, el que sens dubte indica que s'havia assolit -o si més no així ho creien els dirigents del sindicalisme franquista- un cert nivell en el control dels treballadors considerats, com hem vist, majoritàriament marxistes i anarquistes. De totes maneres, el procés electoral era molt limitat i només s'escollien els treballadors afiliats que, reunint les adequades condicions de normalitat, capacitació professional i confiança política, formessin part de la llista electoral que havia d'elaborar el Delegat Sindical local i aprovar el Cap de Falange, en la que havien de figurar el triple de candidats que càrrecs a escollir. En igualtat de condicions es preferiria als que fossin militants de *FET y de las JONS*³³. El desembre del mateix any, la *Secretaría General del Movimiento* aprovà el reglament de les eleccions sindicals que

---

³¹ Riquer, Borja de; obra citada; pàg. 120

³² Preàmbul del decret de *Normas de Provisión de Jerarquías* (17 de juliol de 1943)

³³ Article 2n del decret de *Normas de Provisión de Jerarquías* (17 de juliol de 1943)

establia qui eren els electors i elegibles i quins càrrecs s'havien d'escollir: en el nivell de l'empresa es podien escollir per elecció directe els *jurados* –nom amb el que es denomina als enllaços sindicals-. Eren electors tots el treballadors –homes i dones- majors d'edat que estiguessin afiliats, tinguessin el carnet sindical i que figuressin en les llistes electorals confeccionades pels Caps de les Entitats Sindicals. Per tal de poder elaborar les llistes electorals, als treballadors se'ls classificava en tècnics, administratius, especialistes i mà d'obra en general³⁴, categoria aquesta que englobava a tots els treballadors que no podien ser inclosos en alguna de les altres tres. Eren elegibles tots els treballadors espanyols, homes i majors d'edat que sabessin llegir i escriure i que, a més reunissin les condicions personals, professionals i polítiques indicades en el decret del mes de juliol. Per poder ser candidat calia primer, figurar en les llistes d'elegibles que confeccionava una comissió designada pel Cap de l'Entitat Sindical i després, ser designat pel Delegat Sindical o ser proposat per dos procuradors en corts amb representació sindical o per la vintena part d'electors de la seva categoria. En la votació, cada treballador havia de votar tants noms com llocs s'haguessin de cobrir de la llista de la seva categoria, firmant la papereta i mostrant com a document identificatiu el carnet d'afiliat³⁵. Sota aquestes condicions, la *Secretaría Nacional del Movimiento* convocà el 17 de juliol de l'any 1944 les primeres eleccions sindicals que s'havien de celebrar el mes d'octubre, cada dos anys³⁶

Malgrat la innovació que pot representar l'establiment d'un procés electoral en un règim com el franquista, cal fer esment de què no reunia les condicions mínimes per considerar-lo com a tal: a banda de tots els elements de control que s'introduïren en el decret –confiança política, afiliació a Falange, confecció de les llistes electorals pel propi sindicat...-, el fet que els treballadors haguessin de signar la papereta de votació eliminava la condició fonamental del secret del vot, el

---

³⁴ Aquesta categoria també rebrà les denominacions de Peons o No qualificats.

³⁵ *Reglamento de aplicación del decreto de 17 de julio de 1943 sobre provisión de jerarquías en las unidades sindicales* (30 de desembre de 1943)

³⁶ *Decreto de convocatoria de elección de cargos* (17 de juliol de 1944)

que constituïa un element de coerció per emetre el sufragi en favor dels qui interessava a l'empresa o al sindicat. Igualment, l'elecció del càrrec de l'enllaç sindical no suposava cap avenç en la millora de les condicions laborals ja que no podia establir cap mena de negociació ni intervenir en la discussió de la determinació de les condicions de treball. Contràriament, l'enllaç era l'encarregat d'aplicar i fer complir les normes que venien imposades per l'empresa i/o el ministeri de Treball a través de les reglamentacions de treball i els reglaments de règim interior. Les úniques funcions que exercien eren les de presentar davant les direccions de les empreses i de les seccions socials de l'OSE, les inquietuds o queixes els treballadors i la de fer de lligam entre els treballadors i el sindicat per fomentar l'obra sindical, sense existir en tot el període del primer franquisme cap reglament que desenvolupés aquesta figura³⁷.

El mes de març de l'any 1947 s'aprovà un nou reglament electoral sindical -que s'aplicà a les eleccions d'aquell mateix any-, la principal característica del qual era que es retirava la condició de confiança política per a poder ser escollit, a més de què s'allargava la duració del mandat dels enllaços sindicals a tres anys, es rebaixava l'edat dels electors als divuit anys, es podia ser proclamat candidat amb el suport de la desena part dels electors de la categoria i establí la votació secreta³⁸. Amb algunes modificacions poc significatives que no variaven les condicions del procés, aquest va ser el reglament electoral sindical vigent fins l'any 1960.

A les eleccions d'enllaços sindicals dels anys 1944, 1947, 1950 i 1953 s'escollia en les empreses de cinc a quaranta-nou treballadors, un sol enllaç per a totes les categories professionals en què es classificava els treballadors i en les empreses de més de cinquanta treballadors, un enllaç sindical per cada categoria³⁹. Per a les eleccions d'enllaços de l'any 1957, mantenint les mateixes condicions per a ser elector i elegit, es modificà la quantitat d'enllaços a escollir establint un nou

---

³⁷ Iglesias Selgas, C.; *Los sindicatos en España*, pàgs. 317-331

³⁸ *Reglamento electoral sindical* (22 de març de 1947)

³⁹ Documentació de les eleccions sindicals de l'empresa Manufactures Sedó d'Esparreguera i CNS; *Normas prácticas para las elecciones de enlaces sindicales* (Barcelona, 1950)

sistema de repartiment per categories: a les empreses de fins a dos-cents cinquanta treballadors, era elegit un enllaç per a totes les categories si tenien de sis a vint-i-cinc treballadors; dos si tenien de vint-i-sis a cinquanta; quatre -un per cada categoria professional- si tenien de cinquanta-un a cent; vuit -dos per cada categoria- si tenien de cent un a cent setanta-cinc; i dotze -tres per cada categoria- si tenien de cent setanta-sis a dos-cents cinquanta treballadors. Per a les empreses de més de dos-cents cinquanta treballadors s'establia un sistema mixt d'un nombre fix d'enllaços amb un altre de proporcional segons la quantitat de treballadors per cada categoria. Així les empreses de dos-cents cinquanta-un a cinc-cents treballadors escollien setze enllaços -tres fixos per a cada categoria i la resta proporcional al cens laboral de cadascuna-; a les de cinc-cents un a mil treballadors, vint-i-quatre enllaços -quatre fixos per cada categoria- i a les de més de mil treballadors, trenta-dos enllaços amb cinc de fixos per cada categoria⁴⁰.

Alhora que podien ser escollits, els enllaços sindicals també podien ser desposseïts dels seus càrrecs. La *Delegación Nacional de Sindicatos* promulgà un reglament el mes de febrer de l'any 1948, establint com a criteris per a la destitució dels enllaços sindicals si es considerava que havien comès, entre d'altres, actes o omissions constitutius de delictes; faltes greus al respecte degut a les institucions de l'Estat o a persones investides de jerarquia; els mals tractes d'obra o paraula als que exerceixen càrrecs representatius; deslleialtat provada als principis de l'Organització Sindical; infracció dolosa de les ordenances sindicals o la confabulació amb d'altres càrrecs sindicals o persones alienes a l'OSE per pertorbar, impedir o desvirtuar les funcions sindicals de tota classe. El càrrecs sindicals que fossin inductors de la comissió d'alguna de les faltes anteriors n'eren considerats també autors materials⁴¹. El reglament també establia que si es fallava la destitució del càrrec, aquesta era aplicable també a qualsevol dels altres càrrecs sindicals que pogués ocupar i la *Comisión de Agravios de la Junta Nacional de Elecciones Sindicales* podia determinar la

---

⁴⁰ Delegación Provincial de Sindicatos; *Instrucciones para la elección de enlaces sindicales* (Barcelona, 1957)

⁴¹ Articles 1r i 2n del *Reglamento para la desposesión de cargos sindicales electivos* (2 de febrer de 1948)

inhabilitació per a ser proclamat candidat en futures eleccions sindicals⁴². Estivill i de la Hoz consideren que era extremament fàcil desposseir els enllaços sindicals del seu càrrec perquè els motius eren molt amplis i ambigus i que així es va poder destituir els enllaços sindicals d'oposició després de les vagues de l'any 1958⁴³. A més, a les Reglamentacions de Treball i Reglaments de Règim intern s'havia anat incorporant com a sanció laboral o disciplinària a un enllaç sindical la pèrdua del càrrec. Però el sindicalisme falangista pretenia ser considerat "obrerista" i l'Organització Sindical volia ser reconeguda com un ens amb una personalitat i actuació pròpies i es considerava a si mateixa com l'últim reducte on encara es mantenien les essències més pures del nacionalsindicalisme, de manera que com que els enllaços eren càrrecs propis de l'organització sindical es posaven límits a les pretensions dels empresaris en determinar que la desposseïció del càrrec només la podia decretar l'OSE.

El reglament de febrer de l'any 1948 estableix que no es podia desposseir cap càrrec electe si la comissió de les faltes no quedava provada en l'expedient que l'organització sindical li havia d'obrir. Només podien obrir expedients les jerarquies sindicals (Delegat Local de sindicats, els vicesecretaris provincials d'ordenació econòmica i social, els Delegats Sindicals Provincials o el caps dels sindicats nacionals) per una disposició superior o per iniciativa pròpia -prèvia denúncia- i necessàriament s'havia d'obrir quan ho demanés el cap d'una Entitat Sindical i la denúncia anés dirigida contra un càrrec electe d'ella mateixa; quan ho demanessin tres Vocals d'una Junta Sindical de Cicle, Sector, Grup o subgrup i/o quan ho demanessin per escrit els dos terços de la suma dels números de Vocals que conformin les Juntes de Secció Econòmica i Social d'una Entitat Sindical menor o local⁴⁴. Podien resoldre els expedients els Delegats Provincials, els caps dels sindicats

---

⁴² *Ibidem*. Article 42è.

⁴³ Estivill, J. i de la Hoz, Josep M.; *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi sobre les eleccions sindicals (1944-1987)*; pàgs. 47-48

⁴⁴ Articles 3r, 4t i 5è del *Reglamento para la desposesión de cargos sindicales electivos* (2 de febrer de 1948)

nacionals o els Vicesecretaris Nacionals d'Ordenació Econòmica i Social⁴⁵. Contra una sentència condemnatòria, l'expedientat podia presentar recurs de reposició davant de la mateixa jerarquia sindical que hagués emès la sentència i recurs de greuge davant la Junta Nacional d'Eleccions Sindicals⁴⁶. A més, els qui acusessin amb mala fe enllaços sindicals, podrien ser inhabilitats per ocupar càrrecs sindicals, sense descartar que haguessin pogut incórrer en d'altres delictes⁴⁷.

Tanmateix, això no va impedir la pràctica empresarial de sancionar disciplinàriament els enllaços amb la pèrdua del càrrec sindical ni la seva inclusió entre les sancions de les Reglamentacions de Treball i va ser necessària una nova ordre del govern el mes de juny de l'any 1951 prohibint expressament als empresaris sancionar als enllaços amb la pèrdua de la categoria i càrrec sindicals i la supressió d'aquesta sanció de les reglamentacions de treball⁴⁸

Els càrrecs sindicals també gaudien de certes garanties davant les sancions disciplinàries o els acomiadaments. En una ordre del mes de gener de l'any 1944 s'estipulava que si un enllaç havia de ser sotmès a càstig disciplinari o a acomiadament, era preceptiu obrir-li un expedient el qual havia de recollir *inexcusablement* les declaracions del interessat i quantes proves o al·legacions pugui aportar i es tancaria l'expedient amb la proposta de sanció, enviant-lo al Delegat Provincial de Sindicats per a què ho trametés a la Magistratura de Treball, la qual havia de tornar a prendre declaració a l'interessat i a admetre proves abans de fallar la sentència definitivament⁴⁹.

L'agost de l'any 1947 el ministeri de Treball decretà la creació dels Jurats d'Empresa en totes les empreses de més de cinquanta treballadors. La creació dels Jurats tenia la seva justificació

---

⁴⁵ Ibídem. Article 7è. Els Delegats Provincials de Sindicats eren els que entenien de la desposseïció dels càrrecs d'enllaç sindical.

⁴⁶ Ibídem. Article 25è.

⁴⁷ Ibídem. Article 6è.

⁴⁸ Ordre de 25 de juny de 1951 prohibint sancionar amb la privació de càrrec i categoria sindical. Babiano considera que es va promulgar per impedir que les empreses neutralitzessin enllaços sindicals incòmodes [Vegeu Babiano, J.; ¿Un aparato fundamental para el control de la mano de obra? (Reconsideración sobre el sindicato vertical franquista dins *Historia Social*, núm. 30; 1998; pàg. 32]

⁴⁹ Ordre de 21 de gener de 1944 indicant les prerrogatives processals dels càrrecs sindicals

en el punt 2 de la declaració VIII i el punt 7 de la declaració III del *Fuero del Trabajo*, ja que des del ministeri s'argumentava que els Jurats venien a desenvolupar l'obra social del règim⁵⁰. En l'article primer del reglament, s'establia que la finalitat dels Jurats d'Empresa era "*(...) hacer efectiva en el seno de la misma la colaboración entre el capital, la técnica y la mano de obra en sus distintas modalidades, al servicio de la mayor concordia entre los elementos que constituyen la producción, del incremento racional de la misma y del mayor rendimiento en el trabajo*"⁵¹, atorgant-los un seguit de funcions entre les quals cal destacar: proposar a la direcció mesures per a l'augment de la producció, reducció de la despesa i millor rendiment en el treball; vigilar el compliment de la legislació social aplicable a l'empresa; establir mesures de prevenció d'accidents, seguretat i higiene; ésser informat de la marxa de l'empresa; fer informes sobre el reglament de règim interior; intervenir en la distribució dels plusos familiars; elaborar informes quan l'empresa vulgui sol·licitar la reducció de personal o la modificació de les condicions de treball per manca de feina; "*(...) Proporcionar cauce adecuado a las aspiraciones y deseos que el personal desee someter por este conducto a la dirección de la Empresa, asesorando o informando a esta, a su requerimiento, en las cuestiones que afecten a la buena marcha y mejora de la producción o en las que se refieran a los derechos y deberes de los productores*"⁵² i "*Informar e intervenir con carácter conciliatorio en las reclamaciones presentadas por el personal en materia de clasificación profesional, cuando los interesados no estén conformes con la categoría que se les haya asignado. En caso de no llegarse a acuerdo, se levantará acta en la que consten los criterios expuestos, copia*

---

⁵⁰ El punt 2 de la declaració VIII del *Fuero del Trabajo* deia que "*la empresa como unidad productora, ordenará los elementos que la integran en una jerarquía que subordine los de orden instrumental a los de categoría humana y todos ellos al bien común*". El punt 7 de la declaració III deia que "*la Empresa habrá de informar a su personal de la marcha de la producción en la medida necesaria para fortalecer su sentido de responsabilidad en la misma, en los términos que establezcan las leyes*". En el prèambol del decret s'indica que els Jurats han de "*(...) rendir óptimos frutos en pro de la concordia social y del incremento de la producción, presupuesto ambos indispensables para el logro de los nuevos objetivos ambicionados en el campo de lo social (...)*" i els grups que formen una unitat productiva estaven contribuint a la "*(...) creciente incorporación de todos los sectores laborales a la vida pública del país (...)*". Val a dir que el decret es va elaborar a proposta del ministre de Treball que aleshores era el falangista Juan Antonio Girón.

⁵¹ Article 1r del *Decreto de 18 de agosto de 1947 por el que se crean los Jurados de Empresa*.

⁵² *Ibíd.* Article 2n, punt n)

*de la cual se remitirá con el oportuno expediente, a través de la Delegación Sindical, a la Delegación de Trabajo, para la resolución que corresponda*⁵³.

Com es veu, els Jurats d'Empresa no representaven tampoc cap progrés en poder aconseguir millores per als treballadors. La seva finalitat era aconseguir unes relacions harmonioses dins de les empreses i no tenien cap capacitat decisòria o negociadora, sols proposar, informar o canalitzar les qüestions laborals a la direcció de l'empresa o de fer d'òrgan consultiu. És de destacar que en les qüestions dels drets i deures dels treballadors sols podien intervenir *a requerimiento de la dirección*, i que en les reclamacions de categoria professional podien fer informes i fer de conciliadors. Tot plegat però ben poca cosa. A més, els Jurats d'Empresa van provocar la reticència dels empresaris que veien en aquests ens un possible sistema de control obrer sobre les activitats industrials i la seva oposició va ser fonamental per a què el ministeri de Treball no l'apliqués fins l'any 1953 i sols en les empreses de més de mil treballadors⁵⁴.

Així, el reglament que desenvolupava l'actuació dels Vocals de Jurats d'empresa, aprovat per decret el mes de setembre de l'any 1953, tampoc no canvià aquesta situació: mantenint les funcions establertes en del decret de l'any 1947, es posaven límits l'actuació dels Vocals de Jurat d'Empresa en establir que el Jurat havia d'exercir la seva funció com unitat orgànica i cap dels seus membres podia atorgar-se funcions representatives individualment amb la qual cosa les propostes, reclamacions o la informació sobre la marxa de l'empresa, havia de ser discutida en ple i acceptada pel Jurat, abans de realitzar una actuació al respecte⁵⁵. Els Vocals de Jurat d'Empresa estaven considerats com un element bàsic de l'organització sindical al mateix nivell dels enllaços els quals

---

⁵³ *Ibíd.* Article 2n, punt o)

⁵⁴ Molinero, C. i Ysàs, P.; "*Patria, Justicia y Pan*". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*; pàg. 50. Jordi Calvet diu al respecte que el Consell Superior de Cambres comparava el paper que havien de desenvolupar els Jurats d'Empresa amb les col·lectivitzacions de la guerra civil i que atemptava contra la llibertat d'empresa. Quan s'aprovà el reglament l'any 1953 consideraren que aquest havia eliminat tots els perills de la llei de l'any 1947 especialment per restringir la creació dels Jurats a les empreses de més de mil treballadors fixos. [Vegeu Calvet, J.; *La indústria tèxtil llanera a España, 1939-1959*; pàgs. 119-128]

⁵⁵ Títols III i IV del *Reglamento que regula el funcionamiento de los Jurados de Empresa* (11 de setembre de 1953)

ara havien de presentar les reclamacions dels treballadors davant dels Vocals de Jurat d'Empresa, sent aquests els que discutirien amb la direcció de l'empresa o el sindicat vertical. Amb la implantació dels convenis col·lectius, els Vocals de Jurat prengueren més importància ja que havien de ser ells els encarregats de promoure i discutir amb els patrons els convenis a nivell d'empresa. Allà on no hi haguessin Vocals de Jurat ho havien de fer els enllaços⁵⁶.

El reglament estipulava que el càrrec de Vocal de Jurat d'Empresa era electe, amb una duració del mandat de sis anys i que cada tres es renovaria la meitat dels Vocals de Jurat, podent ser reelegit⁵⁷. Les primeres eleccions dels Vocals de Jurats d'Empresa, es van celebrar el febrer de l'any 1954, únicament en les empreses que tinguessin mil o més treballadors el 1r de gener de 1953. S'escollien tres vocals titulars i tres de suplents per cadascuna de les quatre categories professionals d'unes candidatures confeccionades, o bé per acord majoritari de la secció social del sindicat corresponent o bé per la proposta signada pel cinc per cent dels electors de llista electoral de la categoria professional. Podien sortir escollits tant els enllaços com els treballadors majors de vint-i-cinc anys que portessin cinc anys en la professió i com a mínim tres al servei de l'empresa i podien ser electors tots els treballadors majors de 18 anys⁵⁸.

El mes de juliol de l'any 1958 es van celebrar novament eleccions a Jurats d'Empresa per renovar els Vocals de Jurat de les empreses de més de mil treballadors que havien estat escollits l'any 1954 -que, per tant, havien finalitzat el període de tres anys- i s'escolliren, per primer cop, Vocals de Jurat a les empreses de cinc-cents o més treballadors en aplicació de l'ordre del 13 de gener de l'any 1956. Les normes per a la celebració de les eleccions van patir algunes modificacions: es suprimí la separació entre vocals titulars i suplents, el mínim d'enllaços a escollir

---

⁵⁶ Article 8è del *Reglamento para la aplicación de la Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (22 de juliol de 1958) i Article 1r, punts e) i f) de l'ordre aprovant les *Normas sindicales para la aplicación de la Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (23 de juliol de 1958)

⁵⁷ Article 13è del *Reglamento para el funcionamiento de los Jurados de Empresa* (11 de setembre de 1953)

⁵⁸ *Ibidem*. Articles 19è i 20è i Delegación Provincial de Sindicatos; *Instrucción-circular nº 5: Distribución del número de vocales a elegir por categorías electorales. Recordación para los requisitos de proclamación de candidatos* (13 de gener de 1954). Fons Manufactures Sedó, S.A.; ANC

era de tres i es limità la condició d'electors als enllaços sindicals que a més de estar en el càrrec en aquell moment, haguessin complert divuit anys, sabessin llegir i escriure, tinguessin un mínim de tres anys d'experiència en la professió, portessin un mínim d'un any al servei de l'empresa i no haguessin estat sancionats per falta laboral greu. Aquest cop, les candidatures podien estar avalades, a més, per la majoria del Jurat d'Empresa els vocals del qual, haguessin de ser substituïts. Les formes d'elaborar les candidatures no eren excloents i, en qualsevol cas, el Delegat Provincial de Sindicats podia eliminar de les candidatures els noms que considerés que eren un obstacle per la bona marxa dels Jurats⁵⁹.

1.3. Les relacions laborals:

La legislació laboral del Nou Règim franquista s'encetà, com hem vist, el març de l'any 1938 amb la promulgació del *Fuero del Trabajo* on s'establí un marc general per a les relacions i condicions de treball. Així, mentre en les declaracions II i X es recollien i es mantenien, si més no formalment, algunes de les reivindicacions obreres tradicionals -duració de jornada, descans dominical, pagament de festes religioses i de les vacances, assegurances socials-, en la resta de declaracions es consagra la dominació dels treballadors: en la declaració III es posava de manifest que el salari seria com a mínim “(...) *suficiente para proporcionar al trabajador una vida moral y digna (...)*”; “(...) *se elevará el nivel de vida en la medida que lo permita el superior interés de la Nación (...)*” i l'Estat fixava les bases per a les relacions entre empresaris i treballadors exigint a aquests últims fidelitat i subordinació⁶⁰. Més endavant es declarava a l'empresari *Jefe de Empresa*, únicament responsable davant l'Estat i se li atorgava l'ordenació de la producció⁶¹; es regulava la condemna per la via penal dels “(...) *actos individuales o colectivos que de algún modo turben la*

---

⁵⁹ Articles 1r i 2n de l'ordre modificant el reglament de les eleccions de Jurats d'Empresa (23 de desembre de 1957) i *Instrucción para la celebración de elecciones de Jurados de Empresa*; Circular núm. 12/58 de la *Vicesecretaría Provincial de Ordenación Social* de la CNS de Barcelona (19 de juny de 1958). Fons Manufactures Sedó, S.A.; ANC

⁶⁰ Declaració III del *Fuero del Trabajo* (10 de març de 1938)

⁶¹ *Ibíd.* Declaració VIII

*normalidad de la producción o atenten contra ella (..)*⁶² i es manifestava el reconeixement i l'empara per part de l'Estat de la propietat privat i del sistema econòmic capitalista⁶³. Les disposicions que fixaven el sotmetiment dels treballadors en el nou ordre laboral franquista eren prou clares i concises, mentre que la resta quedaven a interpretació de l'Estat que s'arrogava el poder de donar contingut a paraules com “*vida digna y moral*” o “*permita el interés de la Nación*”. En les relacions laborals del franquisme el referent suprem era l'Estat, que es va reservar la capacitat de fixar les qüestions relacionades amb la jornada laboral, descansos i retribucions; la vigilància de las condicions de treball; la regulació de les relacions laborals a la indústria, l'agricultura i la pesca; la resolució de conflictes laborals o la concessió de crèdits bancaris.

Bona part de la historiografia sobre el franquisme ha fixat l'atenció en aquest text -la primera norma fonamental del règim- tant per la singularitat de la seva aparició com pel debat sobre el seu caràcter. La redacció d'aquesta norma ja ha estat tractada en pàgines anteriors però val la pena recordar-la: el ministre d'*Organización y Acción Sindical* -el falangista Pedro González Bueno- i una comissió tècnica de la direcció de FET van presentar sengles projectes de codi de treball a imitació de la *Carta di Lavoro* italiana. Ambdós projectes van ser rebutjats, primer pel consell de ministres i després pel Consell Nacional de Falange, i es va nomenar una nova comissió que en redactà un tercer projecte que finalment fou l'aprovat⁶⁴.

La primera qüestió que cal considerar és que el *Fuero del Trabajo* fou la primera llei que donava una certa articulació a l'acció del Nou Estat sent l'única referència legal d'aquest tipus fins l'any 1942 en que es va aprovar la llei de Corts⁶⁵: en el seu preàmbul incorporava una declaració de

---

⁶² Ibídem. Declaració XI

⁶³ Ibídem. Declaració XII

⁶⁴ La comissió definitiva va estar formada pels falangistes Pedro González Bueno –ministre d'*Organización y Acción Sindical*- i Raimundo Fernández Cuesta i per l'aleshores ministre d'Indústria Juan Antoni Suanzes, militar i contrari al poder dels sindicats falangistes. La redacció del *Fuero* va patir encara més retocs abans de la seva aprovació definitiva.

⁶⁵ San Román, E., *Ejército e industria: el nacimiento del INI*; pàg. 63 i Tusell, J. i García Queipo de Llano, G.; *El Fuero del trabajo: origen y contenido* dins Tusell, J. i d'altres; *La guerra civil. El Nuevo Estado*; pàg. 78

principis d'actuació política i el seu contingut no només fa referència al món laboral sinó que incloïa un posicionament sobre d'altres aspectes com el funcionament del sistema econòmic i l'articulació social a través de la família. Però el debat historiogràfic s'ha centrat més en el seu caràcter, considerant-lo bona part de la historiografia com una norma d'un caire més catòlic i tradicionalista que no pas feixista, amb voluntat d'allunyar-se del seu model italià i amb unes referències socials i de defensa dels treballadors i una terminologia falangista/feixista buida perquè no tingué cap efecte pràctic i que era pràcticament un acte de propaganda⁶⁶. Tanmateix, d'altres interpretacions, li atorguen una certa preocupació "social" degut a la voluntat del feixisme -i també feixisme espanyol-, d'atraure's els obrers i a la inspiració del seu ideari en el seu origen en algunes propostes marxistes⁶⁷. Però, al marge de la discussió del seu caràcter, cal considerar novament la coincidència entre les posicions catòlico-traditionalistes i les feixistes presents en el text, en el sentit de perseguir l'objectiu comú de l'enquadrament i el control dels obrers i l'eliminació de la lluita de classes, independentment de l'estructura que adoptin o la inspiració teòrica que tinguin.

No va ser fins el mes de novembre de l'any 1942 -quan ja s'havien redactat algunes reglamentacions de treball-, que el govern franquista va reprendre la regulació de les relacions

---

⁶⁶ San Román considera que "(...) *el Fuero terminó siendo un documento 'de apariencia fascista y sustancia conservadora', lo suficientemente ambiguo como para recibir la aprobación de todas las familias del régimen* [Vegeu San Román, E.; *Ejército e industria: el nacimiento del INI*; pàg. 63]. Tusell i García Queipo de Llano i Thomàs també arriben a la mateixa conclusió. [Vegeu Tusell J. i García Queipo de Llano, G.; *El Fuero del trabajo: origen y contenido* dins Tusell, J. i d'altres; *La guerra civil. El Nuevo Estado*; pàgs. 80-87 i Tomás Joan M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; pàgs. 70-75]. Igualment, Miguel A. Aparicio també considera que corresponia més a un pacte ideològic que no pas a una norma institucional [Vegeu Aparicio, Miguel A.; *Sobre los comienzos del sindicalismo franquista* dins Fontana, J. (Ed.); *España bajo el franquismo*; pàg. 88]

⁶⁷ Especialment es destaca en la formació del pensament feixista espanyol l'aportació de Ramiro Ledesma Ramos. Segons Payne, Ledesma tenia simpatia per l'esquerra espanyola i una "(...) *identificación emocional con el movimiento proletario español. El deseo de una revolución obrera realmente nacionalista (...) Por otro lado la fuerza revolucionaria más pura de España era el anarcosindicalismo, por todo lo cual llegó a la conclusión de que la cualidad neoizquierdista de la revolución nacional y la cualidad nacional de la revolución neoizquierdista podían muy bien sintetizarse con la expresión 'nacionalsindicalismo' (...)*" amb el resultat tan vistós d'adoptar per bandera els colors de la CNT quan es va ajuntar amb Onésimo Redondo per crear les JONS. [Vegeu Payne, Stanley G.; *Falange. Historia del fascismo español*; pàgs. 20-21]. Bona part d'aquesta visió de Ledesma fou recollida en la declaració programàtica dels 27 punts de Falange Española y de las JONS, com destaca Miguel A. Aparicio en assenyalar el 9è punt com un dels orígens de la teorització dels sindicats [Aparicio, Miguel A.; *Sobre los comienzos del sindicalismo franquista, 1939-1945* dins Fontana, J. (Ed.), *España bajo el franquismo*; pàgs. 92-93]. Tusell considera que els falangistes estaven interessats en donar un cert caràcter social a l'*Alzamiento* [Tusell J. i García Queipo de Llano, G.; *El Fuero del trabajo: origen y contenido* dins Tusell, J. i d'altres; *La guerra civil. El Nuevo Estado*; pàg. 80]

laborals amb la promulgació de la llei que establia les normes per a elaborar les reglamentacions del treball⁶⁸, segons la qual les relacions laborals col·lectives depenien únicament i exclusiva de l'Estat. La llei determinava també el contingut de les reglamentacions de treball que havien d'incloure, necessàriament: l'àmbit territorial, funcional, personal i temporal d'aplicació; l'organització del treball, classificació del personal, jornada, salari i hores extraordinàries; condicions del treball a preu fet; descansos i vacances, sancions i premis; malalties i prevenció d'accidents i higiene⁶⁹. A més, també incloïa l'obligació per a totes les empreses de més de cinquanta treballadors d'elaborar un Reglament de Règim Interior (RRI)⁷⁰.

Els propietaris de les empreses, convertits tal com hem vist en *Jefes d'Empresa*, tenien la potestat per elaborar-lo de forma unilateral i havia d'incloure totes les qüestions que afectaven els treballadors -fixació de salaris, horari de treball, mesures de seguretat i higiene, vacances, categories professionals, premis, faltes i sancions...-, sobre les quals en tenia competència exclusiva. Els treballadors tenien el deure d'obeir-lo, així com de complir les ordres del cap de l'empresa o dels encarregats. L'RRI de l'empresa Siemens deia al respecte:

"(...) El personal debe fidelidad a la empresa. Su deber primordial es la diligencia en el trabajo y la colaboración en la buena marcha de la producción.

Los que prestan su trabajo y colaboración a la empresa, contraen, pues, la obligación de poner el mayor esfuerzo posible en su cometido.

La empresa, por su parte, procurará que el trabajador pueda ejecutar su trabajo en las mejores condiciones posibles de salubridad, seguridad e higiene"⁷¹ [el subratllat és meu]

El mes de gener de l'any 1944 es promulgà la *Ley de Contrato de Trabajo* que es convertí en la norma bàsica de les relacions de treball. Segons es disposava en la llei, podien establir un

---

⁶⁸ Per exemple, el 16 de juliol de l'any 1942 s'havia aprovat una nova reglamentació nacional de la siderúrgia que modificava alguns aspectes de l'anterior reglamentació de novembre de l'any 1938.

⁶⁹ Article 11è de la llei de 6 de novembre de l'any 1942 dictant normes per a elaborar reglamentacions de treball

⁷⁰ *Ibíd.* Article 15è

⁷¹ Article 1r del Reglament de Règim Interior de *Siemens Industria Eléctrica* (1941)

contracte de treball els majors de divuit anys, els casats i els majors de catorze anys i menors de divuit solters que estiguessin emancipats, tots els altres menors de divuit anys amb autorització dels pares, avis o tutors i les dones casades amb autorització del marit excepte en el cas que estiguessin separades⁷². El contracte es podia fer escrit o de paraula i havia d'incloure necessàriament la classe de treball; si es per unitat de temps, per obra o per tasca; la quantitat i la forma de la remuneració; la jornada de treball i els descansos; les sancions i si era indefinit o per un temps o obra determinats⁷³. S'establia també un permís anual retribuït de set dies laborals ininterromputs com a mínim, que havien de ser abonats en el seu inici i no podien ser bescanviats per una paga doble si no es gaudien⁷⁴. La llei considerava salari “(...) *la totalidad de los beneficios que obtenga el trabajador por sus servicios u obras, no sólo los que reciba en metálico o especie como retribución directa e inmediata de su labor, sino también por las indemnizaciones por espera, por impedimentos o interrupciones del trabajo, así como la obtenida por uso de casahabitación, agua, luz, manutención y conceptos semejantes, siempre que se obtengan por razón o en virtud del trabajo o servicio prestado*”⁷⁵. Si el treball era per temps, sols es tenia en compte en la quantificació del salari la duració del servei i no la quantitat d'obra realitzada, si era per unitat d'obra es tenia en compte la quantitat i la qualitat de l'obra realitzada pagant-se per peces, mesures o trossos, independentment del temps. S'establien també els drets i obligacions del treballador i l'empresari: eren deures del treballador “(...) *la diligencia en el trabajo, la colaboración en la buena marcha de la producción del comercio o en la prosperidad de la empresa a que pertenece*”⁷⁶; “(...) *cumplir los reglamentos de trabajo, así como las órdenes e instrucciones del jefe de la empresa, de los encargados o*

---

⁷² Article 11è de la *Ley de Contrato de Trabajo* (26 de gener de 1944)

⁷³ *Ibíd.* Article 16è.

⁷⁴ *Ibíd.* Article 35è.

⁷⁵ *Ibíd.* Article 37è.

⁷⁶ *Ibíd.* Article 60è.

representantes de éste y de los elementos del personal de la misma que lo asistan”⁷⁷; guardar “(...) *fidelidad a la empresa en que trabajen*”⁷⁸; i l’obligació de “(...) *no hacer concurrencia a su empresario ni a colaborar con quienes se la hagan*”⁷⁹. Les obligacions de l’empresari s’estipulaven més lleugeres:

“ *Art. 75.- El empresario está obligado:*

1º.- A remunerar la prestación de servicios y de obras que se le hicieran por el contrato de trabajo

2º.- A darle al trabajador ocupación efectiva cuando el no dársela perjudicare considerablemente su formación o perfeccionamiento profesional (...)

3º.- A satisfacer puntualmente la retribución convenida y, en caso de demora en el cumplimiento de esta obligación, indemnizará al obrero en una cantidad cuya cuantía fijará el Magistrado de Trabajo, teniendo en cuenta el importe de la remuneración, cargas familiares del trabajador y causas que hubieran motivado el retraso (...).

4º.- A reintegrar al trabajador de los gastos suplidos por este, indispensables para la ejecución del trabajo (...)

6º.- A tratar al trabajador con la consideración debida a su dignidad humana”⁸⁰.

Finalment, en l’article 76 s’estipulava l’extinció del contracte de treball que es podia produir per les causes que figuressin en el contracte (fi del temps de prestació, fi d’obra o fi de treball), acord mutu, mort de l’empresari, mort del treballador, causa de força major, cessament de la indústria o acomiadament justificat del treballador a causa de:

“(...

A) Faltas repetidas e injustificadas de puntualidad o asistencia al trabajo.

B) Indisciplina o desobediencia a los reglamentos de trabajo.

C) Los malos tratamientos de palabra u obra o falta grave de respeto y consideración al empresario, a las personas de su familia que vivan con él, a sus representantes o a los jefes o compañeros de trabajo.

D) Ineptitud del trabajador (...)

E) Fraude, deslealtad o el abuso de confianza en las gestiones confiadas.

F) La disminución voluntaria y continuada del rendimiento normal del trabajo.

---

⁷⁷ Article 69è de la *Ley de Contrato de Trabajo* (26 de gener de 1944)

⁷⁸ *Ibíd.* Article 70è.

⁷⁹ *Ibíd.* Article 73è.

⁸⁰ *Ibíd.* Article 75è.

- G) *Hacer negociaciones (...) sin autorización del empresario.*
- H) *La embriaguez cuando sea habitual.*
- I) *La falta de aseo (...)*
- J) *Cuando el trabajador origine frecuentemente riñas o pendencias injustificadas con sus compañeros de trabajo*⁸¹.

Aquestes causes no estaven jerarquitzaes ni quantificades, la qual cosa permetia una gran llibertat d'aplicació a l'empresari, donat el seu principi d'autoritat, produint-se també l'acomiadament sense causa justificada.

En els casos d'acomiadament, el treballador podia acudir a les instàncies legals creades pel règim: en primer lloc s'establia un acte de conciliació entre les parts en l'OSE i si així no es resolía el conflicte, el treballador podia elevar una demanda per acomiadament improcedent o nul a la Magistratura de Treball de la província, les quals havien estat establertes per llei l'octubre de l'any 1940. La Magistratura tornava a fer una conciliació i si tampoc no s'arribava a un acord, fallava una sentència que es podia recórrer, en última instància, al Tribunal Central de Treball o al Tribunal del Social del Tribunal Suprem. Si la sentència era favorable a l'obrer decretant la seva readmissió i aquesta no es produïa o no era acceptada per l'empresari, la Magistratura acceptava l'acomiadament tot augmentant la indemnització que havia de rebre l'obrer, respectant així la condició de *Jefe de Empresa* de l'empresari i sense contravenir la seva potestat en la implantació de la disciplina i les condicions de treball.

Els treballadors també podien denunciar l'empresa per irregularitats en el compliment de la normativa laboral, sent sancionades les empreses amb una multa en metàl·lic. Tot i així la possibilitat de defensa legal dels treballadors era molt reduïda doncs, els companys que testimoniessin a favor de l'obrer acomiadat o qui denunciés l'empresa podien ser titllats de deslleials per part de l'empresari i igualment acomiadats⁸². Contràriament, l'acomiadament disciplinari d'un enllaç sindical o d'un Vocal de Jurat d'Empresa era més difícil que el d'un

---

⁸¹ Article 77è de la *Ley de Contrato de Trabajo* (26 de gener de 1944)

⁸² Recordem que el *Fuero del Trabajo* consagrava com obligació del treballador la fidelitat a l'empresa

treballador doncs, l'empresa havia d'obrir un expedient sancionador amb les declaracions de les parts, un plec de descàrrecs del possible sancionat i la proposta de sanció o d'acomiadament i l'havia de trametre a l'Organització Sindical que feia un informe donant o no el vist-i-plau de la sanció o acomiadament. Finalment, l'expedient era tramés a la Magistratura de Treball que dictava sentència seguint les directrius establertes en l'informe del sindicat.

Per donar estabilitat laboral, l'Estat obligava a les empreses a mantenir una plantilla de treballadors fixos, però sols aconseguien ser-ho si aquesta condició figurava en el contracte de treball. Tots els altres treballadors eren excedents de plantilla que podien ésser sotmesos a regulació per manca de feina, prèvia autorització administrativa. S'establia un període de prova abans de l'admissió definitiva d'entre una setmana i un mes, segons la categoria laboral.

Com s'ha dit, els Reglaments de Règim Interior eren potestat absoluta de l'empresari i donades les prerrogatives que els atorgava el règim, els abusos i incompliments eren constants. Sovint el salari era el més baix possible i als treballadors se'ls assignava una categoria inferior al treball que estaven realitzant; la jornada de treball de deu, dotze o catorze hores era la normal, a vegades per obligació; les hores o els dies que no es treballaven per causes alienes al treballador o l'empresa, no es pagaven. No pagar els festius, el treball dels menors de catorze anys; ocupar-se de més màquines de les establertes pel mateix salari, el diferent preu per hora extra de feina entre els treballadors i l'augment del nivell de producció considerat "normal" en el preu fet, eren també vulneracions habituals. El treball remunerat a preu fet també s'utilitzava per a controlar els obrers doncs aquest sistema de pagament comportava que cada obrer cobrés una quantitat diferent en funció del seu rendiment, amb la qual cosa es fomentava l'individualisme i s'evitava consciència de classe. Els ascensos de categoria laboral també s'utilitzaven com a element de pressió i control sobre els obrers ja que:

"El personal obrero con categoría de oficial estará subdividido en tres clases: 1ª, 2ª y 3ª. Las vacantes que ocurran en la clase 1ª se proveerán libremente por la empresa [el subratllat és meu], y las que se produzcan en la 2ª por riguroso mérito y, en caso de empate decidirá la antigüedad

respectiva"⁸³

A tot això cal afegir-li una disciplina molt estricta per la que tots els deures i obligacions eren dels treballadors i que els impedia, per exemple, cantar cançons contràries a la moral o blasfemar mentre treballaven. Les faltes es catalogaven de lleus, greus i molt greus, i tenien un càstig que anava des de les multes d'un o dos dies de treball i sou per a les lleus a l'acomiadament per a les molt greus. En cada reglamentació s'establia quin tipus de faltes pertanyia a cada grup, però podem citar com a exemple les del Reglament de Règim Interior de l'empresa Manufactures Sedó que establia com a faltes molt greus: incitar al personal a la indisciplina o realitzar aturs en el centre de treball; el sabotatge; la disminució del rendiment; la blasfèmia i la embriaguesa habituals; el furt, el robatori i la malversació; el fumar en els llocs prohibits o la reiteració de faltes greus⁸⁴. A més, s'establien unes prohibicions de caràcter general que incidien en la capacitat de mobilització obrera:

“(..)

Estará prohibido al personal en los locales y horas de servicio:

- a) Toda clase de ventas particulares, rifas, juegos, etc.*
- b) Recibir visitas particulares de personas ajenas al trabajo y de otras personas, aun cuando sean de la misma casa, para asuntos particulares.*
- c) Utilizar los aparatos telefónicos de la empresa para recados, conversaciones y asuntos particulares.*
- d) Organizar colectas o subscripciones sin autorización de la Dirección.*
- e) Conectar aparatos eléctricos particulares a las instalaciones de la casa.*
- f) Efectuar comidas y hacer uso de bebidas alcohólicas en los locales de la fábrica y sus dependencias no destinadas a tal fin, durante las horas de trabajo.*
- g) Abandonar el puesto de trabajo para trasladarse a otra sección, dependencia o despacho de la empresa, sin que haya justificación para ello relacionada con el trabajo.*
- h) Realizar trabajos particulares o ajenos a la casa, en el taller.*
- i) Permanecer y conversar particularmente en pasillos, escaleras, lavabos, etc.*
- j) Lavarse y cambiarse de ropa antes de la hora de paro señalada.*

---

⁸³ Article 8è del Reglament de Règim Interior de l'empresa *Manufacturas Sedó, S.A.* d'Esparreguera (1944)

⁸⁴ *Ibíd.* Article 31è.

- k) *Ejecutar cualquier otro acto que tenga como consecuencia perder y hacer perder a los compañeros de trabajo, inútilmente y sin justificación, el tiempo dedicado al trabajo.*
- l) *Abandonar la fábrica antes de la hora fijada sin previo permiso, por escrito, de su Jefe inmediato, permiso que deberá entregar al portero a la salida*⁸⁵.

Especialment els punts d, g, i, k i l, eren els que tenien una relació més directa amb la l'activitat necessària per a organitzar i generar reivindicacions laborals doncs, impedièn els desplaçaments per la fàbrica i la relació entre els obrers, així com l'abandonament de la fàbrica sense permís previ. Igualment, el Reglament de Règim Interior de l'empresa Manufactures Sedó, d'Esparreguera, d'una forma més elaborada i paternalista, establí la disciplina i imposava limitacions:

"(...) Todo trabajador viene obligado a hallarse en su puesto de trabajo con la puntualidad debida y a no dejar el mismo hasta la hora exacta de final de jornada (...)

Los encargados, además de los deberes que su cargo les impone, deberán cuidar que las secciones a su cargo se hallen en buen funcionamiento; procurarán la conservación del orden en sus salas de trabajo y darán cuenta a la Dirección de cualquier anomalía que observen.

Los que ocupen cargos directivos deberán guardar a sus subordinados las atenciones y consideraciones a que como colaboradores son acreedores. Los subordinados deberán a sus superiores el respeto y la consideración que, no solo por su cargo, sino por su calidad de maestros han de merecerles.

La disciplina no sólo no excluye la armonía, sino que se fortalece con ésta.

El personal guardará en el cumplimiento de su trabajo el orden y la compostura debidos; deberá vestir con aseo y decencia; limitará su estancia en lavabos y retretes a lo estrictamente necesario, y evitará conversaciones que redunden en perjuicio de la producción y el orden. El trabajo en silencio ha de ser norma de conducta en la sala por ser garantía de aviso en caso de accidente (...)

Ningún productor podrá desplazarse de una a otra sección sin autorización del señor Mayordomo o Encargado, presentándose a su regreso a la autoridad que se la concedió.

Queda terminantemente prohibido entrar y salir de la fábrica con otros paquetes que no sean los propios de la comida, o de la ropa que habitualmente se use para trabajar, los cuales serán limitados en cuanto a volumen a la dimensión mínima.

No será permitida la salida de la fábrica a ningún productor, durante las

---

⁸⁵ Article 20è del Reglament de Règim Interior de l'empresa *Siemens Industria Eléctrica* de Cornellà (1941)

horas de trabajo, que no presente en las porterías la correspondiente contraseña debidamente firmada por el jefe de la Sección, siendo responsables los porteros de la entrada y salida del personal, tanto del de la fábrica como del ajeno a la misma.

A fin de facilitar el esclarecimiento y la pronta y justa resolución de cualquier divergencia que pudiera suscitarse, los productores se dirigirán a los señores Mayordomos o Encargados en caso de quejas (...)"⁸⁶

Si, malgrat tot hi havia, accions il·legals, en els reglaments es deixava ben clar que:

"(...) Si un trabajador fuese detenido, procesado y condenado, será dado de baja en la plantilla, y también si su detención se prolongara más allá de tres meses"⁸⁷

Ni les reglamentacions de treball ni els reglaments de règim intern van desaparèixer amb la institució dels convenis col·lectius de treball l'any 1958. La llei no anul·lava les reglamentacions de treball sinó que les hi atorgava la consideració de condicions mínimes a les quals la relació laboral s'havia d'ajustar i per sobre de les quals es podien establir d'altres més favorables a través dels convenis:

"(...) Las condiciones de trabajo fijadas en Leyes, Decretos, Ordenes ministeriales y demás disposiciones oficiales, así como las más beneficiosas disfrutadas por los trabajadores, pueden ser completadas y mejoradas aisladamente, o en conjunto, mediante convenios colectivos sindicales conforme a los dispuesto en la presente Ley. Las condiciones de trabajo que se estipulen en dichos convenios colectivos sindicales, al igual que en las determinadas en las demás normas arriba mencionadas tendrán el carácter de mínimas, y en su virtud, serán nulos y no surtirán efecto alguno entre las partes los pactos y cláusulas que impliquen condiciones menos favorables para el trabajador (...)"⁸⁸

Tot i impedir l'empitjorament de les condicions laborals ja establertes o que s'haguessin adquirit, en el preàmbul de la llei s'establí que la justícia laboral era prerrogativa únicament i exclusiva del ministeri de Treball i per tant, aquest "*(...) no puede perder la facultad de reconocer,*

---

⁸⁶ Article 25è del Reglament de Règim Interior de l'empresa *Manufacturas Sedó, S.A.* d'Esparreguera (1944)

⁸⁷ Article 28è del Reglament de Règim Interior de l'empresa *Siemens Industria Eléctrica* de Cornellà (1941)

⁸⁸ Article 3r de la *Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (24 d'abril de 1958)

*o no, como adecuados los convenios logrados (...)*⁸⁹, el que suposava una evident retallada en la capacitat per a establir lliurement les condicions laborals, a la qual cosa s'afegia la suspensió del procés de deliberació i l'anul·lació de les actuacions realitzades si existia coacció per alguna de les parts⁹⁰ -en una clara limitació a la mobilització obrera- i la necessitat de requerir l'aprovació de la *Comisión delegada del Gobierno para Asuntos Económicos* en cas que alguna de les clàusules establertes en el conveni suposés un augment dels preus⁹¹.

Les disposicions de la llei de convenis col·lectius es van desplegar el mateix any 1958, en l'ordre del ministeri de Treball de 22 de juliol en la qual s'aprovava el reglament per a la l'aplicació de la llei de convenis col·lectius sindicals i en l'ordre de 23 de juliol de la Secretaria General de l'Organització Sindical que aprovava les *Normas sindicales para la aplicación de la ley de convenios colectivos*: els convenis podien ser, interprovincials, provincials, locals o d'empresa. En els tres primers casos, el tràmit de la discussió del conveni es duia a terme en l'*Organización Sindical Española* entre les seccions Social -els treballadors- i Econòmica -els empresaris-, del sindicat corresponent i en l'últim cas, entre els Vocals del Jurat de l'empresa i la direcció, sent necessària l'autorització del Delegat Provincial per a obrir les negociacions. Tenien una vigència de dos anys i si no eren denunciats per alguna de les parts amb tres mesos d'antelació a la data de la seva finalització, es consideraven renovats automàticament per un any més. En el seu àmbit es podien negociar salaris, plusos, premis al rendiment, classificació professional, contractació i promoció dels treballadors, canvis i millores en els mètodes de treball, reducció de la jornada laboral, horari laboral, complements de compensació per malaltia, vacances, mesures de seguretat, comoditat i higiene en el treball, participació en beneficis i perfeccionament professional. El conveni no podia anar en contra de les condicions de treball establertes i els drets adquirits dels

---

⁸⁹ Preàmbul de la *Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (24 d'abril de 1958)

⁹⁰ Article 10è de la *Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (24 d'abril de 1958). A més de la coacció s'inclou el frau i el dolo. Si les faltes les cometia la part que havia sol·licitat el conveni, quedava inhabilitada durant sis mesos per tornar-lo a demanar.

⁹¹ Article 14è de la *Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (24 d'abril de 1958).

treballadors, ni dels interessos empresarials, ni de la disciplina, ni de l'economia nacional i si no hi havia acord entre les parts, l'autoritat laboral podia dictar *Norma de Obligado Cumplimiento*⁹².

En les negociacions havien d'estar presents obligatòriament uns assessors de l'OSE i un secretari que eren designat pel cap del sindicat nacional o pel *Delegado Provincial de Sindicatos* que mantenien un control sobre la negociació col·lectiva. Si no hi havia acord entre les parts, es podia sol·licitar la mediació d'un representant del ministeri de Treball. Però les normes sindicals encara reduïen més la capacitat dels treballadors per realitzar una acció reivindicativa:

"(...) Del buen orden de las reuniones

28. *Los miembros de las Comisiones que con sus palabras o actos perturben el normal desarrollo de las sesiones, serán apercibidos por primera vez por el Presidente, advirtiéndoles que podrán ser sustituidos por suplentes de la representación de que se trate.*

Si persistieran en su conducta, el Presidente podrá excluirles de la sesión, quedando constancia en acta de las circunstancias que motivaren su decisión. La sesión será suspendida, reanudándose una vez se haya cubierto el puesto de Vocal o Vocales excluidos; todo ello con conocimiento del Delegado Provincial de Sindicatos o del Jefe Nacional del Sindicato, según el ámbito del convenio y sin perjuicio de lo dispuesto en los apartados 26 y 27 de estas Normas.

29. *Los Vocales, sociales y económicos, que desempeñen cargos electivos sindicales, podrán ser depuestos en dichos cargos por las causas y con arreglo al procedimiento establecido en el Reglamento para la desposesión de cargos sindicales electivos.*

30. *Serán de entera aplicación las normas vigentes para la desposesión de cargos sindicales electivos a quienes ejerzan representación sindical, motiven la expulsión de la Comisión de Convenios o cometan dolo, fraude o coacción para lograr el consentimiento de la otra parte, en el transcurso de las deliberaciones (...)"*⁹³

Els articles 26 i 27 estableixen que el *Delegado Provincial de Sindicatos* o el *Jefe del Sindicato Nacional* podia suspendre les deliberacions si es comprovava que alguna de les parts havia comès dolo, frau o coaccions contra l'altre per aconseguir el seu propòsit i, a més, es declararia nul tot el que s'hagués fet. Novament, s'introdueix la qüestió de la coacció com a causa

---

⁹² Ordre el ministeri de Treball aprovant el reglament d'aplicació de la llei de convenis col·lectius sindicals (22 de juliol de 1958)

⁹³ Articles 28è, 29è i 30è de las *Normas sindicales para la aplicación de la ley de convenios colectivos* (23 de juliol de 1958)

de nul·litat del procés negociador però també es referia directament als càrrecs sindicals amb actitud reivindicativa, exigint durant les sessions el manteniment d'una actitud respectuosa -d'obra i paraula-, amb l'arbitrarietat que suposava determinar una "conducta adequada"; i advertint-los que podien ser desposseïts del càrrec per les raons establertes en el reglament de l'any 1948 (vegeu nota núm. 30). Per acabar de controlar el procés, mentre que en les normes dictades pel ministeri de Treball simplement es deia que calia avisar si algun dels punts del conveni suposava un augment dels preus, en les normes sindicals s'establí que el president de la comissió negociadora del conveni havia de sol·licitar de forma automàtica i obligatòria, a través del Delegat Provincial de Sindicats o del Cap Nacional del Sindicat, el dictamen del *Consejo Económico Sindical* -provincial o nacional- respecte el possible augment dels preus per l'aplicació del conveni col·lectiu⁹⁴.

Així, tot i que els treballadors assolien certa capacitat de discussió, l'extrema ambigüïtat de les disposicions permetia donar validesa a decisions arbitràries de les autoritats laborals i sindicals i deixava en una posició de desavantatge als treballadors i als seus representants als quals s'impedia usar els recursos tradicionals de la lluita laboral i fàcilment, podien ser acusats per qualsevol fet o per la seva actitud, si es considerava que no era prou ajustada a la norma, de manera que:

"(...) no puede hablarse de contrato colectivo cuando una de las partes está en inferioridad (por falta de representatividad, desconocimiento de la contabilidad y marcha de la empresa, etc.) ni cuando un mismo sindicato aglutina a las partes con intereses contrapuestos (o se deja mediatizar por el poder político). Por otra parte los trabajadores carecían de medios efectivos de presión en la negociación: la ilegalidad de la huelga era la expresión más rotunda de ello.

Las Reglamentaciones se utilizaron como elemento orientador del contenido de la negociación en temas como duración de la jornada laboral, período vacacional, etc. Los convenios limitaban en la práctica su contenido a salarios y productividad y el intervencionismo estatal seguía ejerciéndose a través de la Norma de Obligado Cumplimiento, las revisiones automáticas o prórrogas y la congelación salarial"⁹⁵.

L'Estat i l'organització sindical intentaven contrarestar la llibertat en la participació i en

---

⁹⁴ Article 35è de las *Normas sindicales para la aplicación de la ley de convenios colectivos* (23 de juliol de 1958)

⁹⁵ Benito del Pozo, C.; *La clase obrera asturiana durante el franquismo*; pàg. 182

l'elecció del càrrecs sindicals amb l'establiment d'un procés de discussió dels convenis totalment tutelat, supeditat a unes normes estrictes i farcit de possibilitats de suspensió, anul·lació o desposseïció dels càrrecs, destinat a impedir que els treballadors adquirissin una força amb la qual fer valer les seves posicions i a posar els mecanismes de control per poder eliminar qualsevol acord que pogués representar un avenç per als treballadors com a col·lectiu social.

2. Salari i nivell de vida:

El règim franquista mantingué en vigor durant aquests primers vint anys, la llei de jornada legal aprovada el 9 de setembre de 1931, que establia la jornada laboral en vuit hores diàries i quaranta-vuit setmanals; les hores extraordinàries s'havien de pagar amb un vint-i-cinc per cent de recàrrec i si eren nocturnes, en diumenge o excedien de les deu primeres diàries, el recàrrec no podia ser inferior al quaranta per cent⁹⁶. Els incompliments però, eren habituals, així va fer-se necessària la regulació de la jornada festiva setmanal per la llei del 13 de juny de 1940 que declarava el diumenge dia de descans obligatori i el dret dels treballadors a rebre'n el salari íntegre⁹⁷ i que en la reglamentació del cotó de l'any 1943, per exemple, es fes constar la jornada legal de vuit hores i quaranta vuit setmanals⁹⁸.

Els salaris que havien de rebre els treballadors estaven fixats per l'Estat a través de les reglamentacions nacionals de treball, tenien la consideració de mínims i no podien ser modificats a l'alça pels empresaris. Cada sector laboral havia de tenir la seva reglamentació les quals començaren a aparèixer de forma generalitzada a partir de l'any 1942. Pel que fa als tres sectors que estudiarem aquí, hem recollit totes les reglamentacions que es van decretar durant el període i que fixaven els següents salaris:

---

⁹⁶ Article 6è de la *Ley de Jornada Legal* (9 de setembre de 1931)

⁹⁷ Article 9è de la *Ley de Descanso Dominical* (13 de juny de 1940)

⁹⁸ Article 49è de la reglamentació nacional del cotó (1 d'abril de 1943)

QUADRE NÚM. 29
Salariis reglamentats del metall, la construcció i el tèxtil (1940-1959)

METALL	1942	1945	1946	1953	1956
Oficial 1º	15,00	17,00	22,00	25,30	47,50
Oficial 2º	13,00	15,00	19,75	22,75	44,00
Oficial 3º	11,75	13,00	17,50	20,15	40,25
Peó	9,50	10,50	14,00	16,10	36,00

TÈXTEL	1943	1947	1953	1956
<u>COTÓ:</u>				
Contramestre	147,00	169,05	202,90	360,00
Oficial 1º	13,75	15,00	18,00	43,50
Oficial 2º	13,15	14,50	17,40	42,25
Oficial 3º	12,50	13,50	16,20	39,75
Peó	12,50	13,50	16,20	39,00
<u>LLANA:</u>				
Contramestre	161,00	132,85	140,10	397,50
Oficial 1º	13,80	--	--	--
Oficial 2º	13,25	13,25	15,90	42,75
Oficial 3º	12,65	--	--	--
Peó	12,00	12,00	14,40	39,75

CONSTRUCCIÓ	1946	1953	1956
Encarregat	26,80	35,90	64,75
Oficial 1º	19,00	26,20	50,75
Oficial 2º	17,00	23,45	46,75
Peó	12,00	18,65	36,00

Font: Reglamentacions nacionals de treball. BOE anys 1942, 1943, 1945, 1946, 1947, 1953 i 1956. Elaboració pròpia

Les reglamentacions autoritzaven el treball a preu fet al qual s'havia d'aplicar unes tarifes que permetessin rebre al treballador una retribució superior entre el quinze i el vint-i-cinc per cent del salari base segons els sectors⁹⁹.

Al salari reglamentat se li afegien tot un seguit de complements i plusos no directament relacionats amb el treball, regulats per decret i inclosos en les reglamentacions nacionals de treball, que configuraven el salari rebut en mà dels treballadors. El primer complement fou el subsidi familiar, establert l'any 1938 i que atorgava als treballadors una quantitat de diners -diària, setmanal o mensual- per cada fill o assimilat menor de catorze anys que tinguessin, segons un escalat que

⁹⁹ La reglamentació nacional del cotó de l'any 1943 establia una retribució superior en un 15% i la de la construcció de l'any 1946 un 25%

varià al llarg dels anys:

QUADRE NÚM. 30
Valor en pessetes del subsidi familiar

Nombre de fills	1938	1941	1943	1955
2	15,00	30,00	40,00	60,00
3	22,50	45,00	65,00	90,00
4	30,00	60,00	90,00	130,00
5	40,00	80,00	120,00	175,00
6	50,00	100,00	160,00	250,00
7	60,00	120,00	280,00	350,00
8	75,00	150,00	400,00	475,00
9	90,00	180,00	540,00	630,00
10	105,00	210,00	700,00	1.200,00
11	125,00	250,00	880,00	2.500,00
12	145,00	290,00	1.080,00	4.500,00

Font: Decrets de subsidi familiar. (BOE). Elaboració pròpia. Les xifres corresponen al pagament mensual

Els altres dos complements més importants que repercutien en el salari eren el Plus de Vida Cara i el Plus de Càrregues Familiars. Regulat per les reglamentacions de cada sector, el Plus de Vida Cara s'establí a causa de les dures circumstàncies de subsistència, tot especificant que era circumstancial, transitori i revisable i es xifrà en un percentatge sobre el salari base que anava des del 10 per cent als inicis de la dècada dels anys quaranta fins el 25 per cent als anys cinquanta. Aquest plus fou derogat i assimilat al salari l'any 1956 amb els augments del mes d'octubre.

El Plus de Càrregues Familiars s'establia en un percentatge de la nòmina de cada empresa i es repartia entre els treballadors que tinguessin fills menors de vint-i-tres anys que no treballassin o que estiguessin incapacitats per a treballar i visquessin amb els pares, segons un sistema de punts amb el següent barem: casats, cinc punts; casats amb un fill, sis punts; casats amb dos fills, set punts; casats amb tres fills, vuit punts; casats amb quatre fills, deu punts; casats amb cinc fills, tretze punts; casats amb sis fills, setze punts; casats amb set fills, dinou punts; casats amb vuit fills, vint-i-dos punts; casats amb nou fills, vint-i-cinc punts; casats amb deu fills, trenta punts; casats amb onze fills trenta-cinc punts; casats amb dotze fills, quaranta punts; casats amb tretze fills, quaranta-cinc punts; casats amb catorze fills, cinquanta punts; casats amb quinze fills, cinquanta-cinc punts i

casats amb setze fills, seixanta punts.

Aquests dos complements foren ampliat per decrets governamentals a totes les activitats que no tinguessin reglamentació i per a tots els treballadors. Finalment, la majoria de les reglamentacions nacionals de treball també incloïen les pagues de Nadal i del 18 de Juliol -entre una setmanada i deu dies de sou segons els sectors- i l'antiguitat que es pagava per triennis.

A més d'aquest pagaments no relacionats directament amb la productivitat, es podia cobrar més si es treballava a preu fet -sistema de retribució que, depenent del que fixés cada reglamentació, podia permetre superar els ingressos fins a un quinze o vint per cent del salari normal-, si es feien hores extraordinàries o si es rebien primes a producció.

¿Quina era el nivell salarial dels treballadors durant els primers vint anys del franquisme?

Per tal d'esbrinar-ho, primerament hem utilitzat les sèries salarials oficials que indica l'*Anuario Estadístico de España*:

QUADRE NÚM. 31
Mitjanes salarials màximes per jornada del metall, el tèxtil i la construcció i increment anual (1939-1959)

ANY/RAM	METALL	% Increment anual	TÈXTEL	% Increment anual	CONSTRUCCIÓ	% Increment anual
1936	11,50	--	9,79	--	10,59	--
1939	12,97	12,78	11,19	14,30	11,28	6,51
1940	15,80	21,82	13,96	24,75	13,82	22,52
1941	16,32	3,29	14,75	5,66	14,74	6,66
1942	16,97	3,98	15,27	3,52	15,51	5,22
1943	17,40	2,53	16,16	5,83	15,96	2,90
1944	17,69	1,66	16,89	4,52	16,51	3,45
1945	18,05	2,03	17,86	5,74	16,06	-2,72
1946	21,76	20,55	21,47	20,21	20,83	29,70
1947	24,44	12,32	22,57	5,12	24,11	15,76
1948	24,28	-0,65	22,42	-0,66	23,96	-0,62
1949	24,28	0	22,42	0	23,96	0
1950	28,42	17,05	26,24	17,04	28,04	17,03
1951	28,42	0	26,24	0	28,04	0
1952	28,42	0	26,24	0	28,04	0
1953	28,42	0	26,24	0	28,04	0
1954	42,96	51,16	43,14	64,40	52,30	86,52
1955	42,96	0	43,14	0	52,30	0
1956	62,00	44,32	58,01	34,47	74,07	41,52
1957	62,00	0	58,01	0	74,07	0
1958	63,00	1,61	58,01	0	74,07	0
1959	63,83	1,32	58,01	0	74,07	0

Font: *Anuario Estadístico de España*. (anys 1936 i 1939-1959). Elaboració pròpia

Aquestes són les mitjanes salarials màximes per jornada corresponents a un treballador masculí. Els càlculs però, estan fets amb diferents criteris i així, mentre que fins l'any 1953 es comptabilitza el salari base més el Plus de Vida Cara, les pagues de Nadal i el 18 de Juliol, a partir de l'any 1954 s'hi afegeixen el Plus de Càrregues Familiars i la participació en beneficis. Tot i així val la pena destacar diverses dades: en primer lloc, el salari més alt de l'any 1939 i següents, respecte de l'any 1936 –cosa que demostra que no hi va haver un descens del salari rebut en mà a nivells anteriors a la guerra civil-; en segon lloc els forts increments els anys 1939 i 1940 en tots tres rams per poder fer front a la situació de la immediata postguerra doncs la manca de productes era molt més gran per la improductivitat durant els anys bèl·lics i les dificultats de la recuperació, el que feia que els preus fossin molt alts per l'escassetat dels productes i l'especulació. Entre els anys 1941 i 1945 es produïren uns increments de salari molt moderats que van ser forts els anys 1946 i 1947 a conseqüència de la conflictivitat laboral. Els anys 1948 i 1949 van ser de pèrdua de salari rebut en mà a causa de la crisi econòmica que venia a agreujar les dificultats de producció per les restriccions elèctriques i la manca de matèries primes. L'any 1950, els salaris s'incrementaren novament de forma considerable però quedaren congelats durant els tres anys següents, malgrat la pressió popular que havia suposat la vaga de tramvies. En la resta de la dècada dels cinquanta, els dos únics increments corresponen als augments salarials decretats pel ministeri de Treball els anys 1954 i 1956. El sector de la construcció era el que tenia els nivells salarials més baixos i el de metall els més alts, però els salaris de la construcció s'incrementaren molt més de manera que l'any 1950 pràcticament igualava els salaris del metall i l'any 1954 els superava amb escreix. En canvi, el tèxtil tingué uns increments inferiors i el nivell salarial era el més baix dels tres des de l'any 1947.

El salari rebut en mà cobrats en mà pels obrers diferien molt dels que s'havien fixat a les reglamentacions nacionals: en pàgines anteriors ens hem referit als augments de salari que es produïren en els primers anys per la petició del sindicat del ram als empresaris o a través d'ordres

ministerials¹⁰⁰. La pròpia Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona recollia en la seva memòria de l'any 1941 que de forma general les empreses procuraven millorar la situació dels seus obrers i empleats amb pagues extraordinàries o suplementos per vida cara¹⁰¹. Davant aquesta realitat, l'any 1944 el règim franquista prohibí per decret tot aquell augment de salaris acordat pels empresaris que afectés a la totalitat o a la majoria de les empreses d'un ram d'una província o localitat, implantat sense l'aprovació expressa del Ministeri de Treball: els empresaris que volguessin millorar la retribució dels seus treballadors, augmentant els salaris o els plus de vida cara, havien de fer una proposta al Delegat de Treball corresponent qui havia de fer un informe que havia de remetre –juntament amb un informe de la *Delegación Sindical Provincial*- a la *Dirección General de Trabajo*. L'aprovació del ministeri de Treball era *requisito ineludible*¹⁰². A la pràctica això suposava que el salari fixat en les reglamentacions corresponents juntament amb els complements establerts era el que s'havia de pagar, ni més ni menys.

Tot i així, el pagament de sous per sobre dels mínims establerts a les reglamentacions seguí sent una pràctica habitual¹⁰³. Però a més, els salaris, malgrat que fixats, estaven condicionats per la manca de mà d'obra: Jordi Calvet ha constatat com l'any 1946 el sou dels filadors de Sabadell era un trenta per cent superior a l'establert a la reglamentació nacional a causa de la falta d'operaris i l'alta demanda de teixits. Per poder contractar personal, les empreses prescindien de les reglamentacions i oferien sous i plusos més alts o pagaments en espècie, com aliments¹⁰⁴.

El mes de gener de l'any 1948 un nou decret modificà l'anterior decret d'autorització necessària per a un augment col·lectiu de l'any 1944, en el sentit de què l'aprovació expressa del

---

¹⁰⁰ Una ordre ministerial del 7 de juny de l'any 1940 establí un augment de salari al tèxtil del deu per cent. Vegeu també Molinero, C. i Ysàs, P.; "*Patria, Justicia y Pan*". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*; pàgs. 33-44 i 125-126

¹⁰¹ Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1941*; pàg. 29

¹⁰² *Decreto de aprobación obligatoria de aumentos colectivos* (31 de març de 1944).

¹⁰³ En les relacions salarials de La España Industrial són nombrosos els casos en que l'empresa aplica un salari base superior al reglamentat.

¹⁰⁴ Calvet, J.; obra citada; pàgs. 132-140

ministeri ja no era requisit indispensable de manera que si en un termini de seixanta dies no hi havia resposta a la proposta presentada al Delegat de Treball, es podia donar per aprovat¹⁰⁵. Finalment, l'any 1956 l'Estat permeté a les empreses establir lliurement condicions salarials superiors a les mínimes fixades en les reglamentacions, sense necessitat de l'autorització del ministeri de Treball¹⁰⁶.

Quin va ser l'augment del cost de la vida durant el primer franquisme? De l'*Anuario Estadístico de España* hem recollit les dades de l'índex general per a les quatre capitals catalanes i l'hi hem afegit en percentatge l'increment respecte de l'any anterior:

QUADRE NÚM. 32
Índex general del cost de la vida a les quatre capitals catalanes (1939-1959) (1936=100)

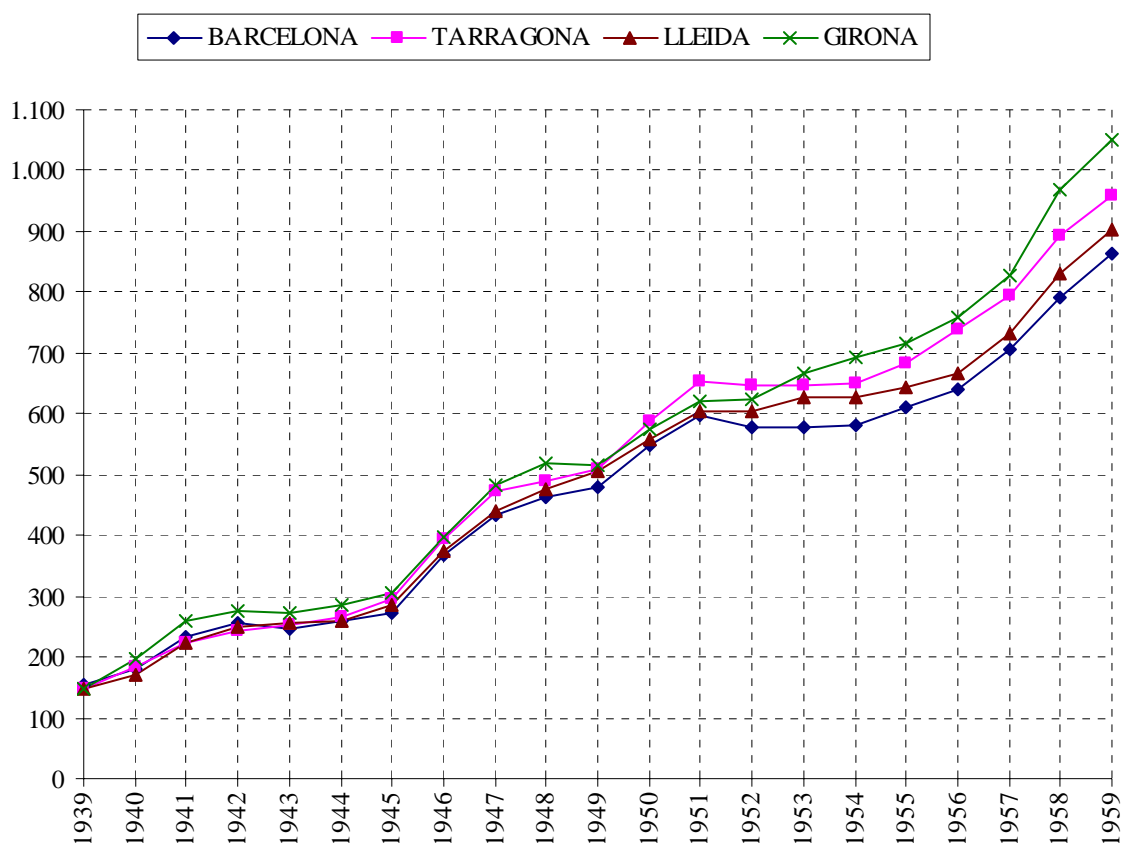
Any	BARCELONA	% Increment anual	TARRAGONA	% Increment anual	LLEIDA	% Increment anual	GIRONA	% Increment anual
1936	100	--	100	--	100	--	100	--
1939	154,00	54,00	148,30	48,30	148,30	48,30	148,30	48,30
1940	179,90	16,82	185,10	24,81	170,80	15,17	196,30	32,37
1941	234,10	30,13	223,20	20,58	223,20	30,68	259,60	32,25
1942	256,90	9,74	241,90	8,38	248,00	11,11	274,60	5,78
1943	247,90	-3,50	251,80	4,09	255,60	3,06	272,50	-0,76
1944	258,00	4,07	266,50	5,84	261,00	2,11	285,10	4,62
1945	272,20	5,50	296,10	11,11	284,70	9,08	306,20	7,40
1946	368,40	35,34	392,90	32,69	374,30	31,47	396,20	29,39
1947	434,30	17,91	473,40	20,49	438,40	17,13	482,00	21,66
1948	462,50	6,49	488,80	3,25	476,00	8,58	518,90	7,66
1949	480,10	3,80	507,50	3,83	505,50	6,20	517,10	-0,35
1950	548,00	14,14	589,10	16,08	558,90	10,56	575,50	11,29
1951	597,70	9,07	654,20	11,05	604,00	8,07	619,60	7,66
1952	578,20	-3,26	648,40	-0,89	605,80	0,30	624,10	0,73
1953	577,80	-0,07	648,00	-0,06	625,90	3,32	667,40	6,94
1954	582,00	0,73	650,10	0,32	628,30	0,38	691,50	3,61
1955	610,00	4,81	684,33	5,27	642,50	2,26	716,30	3,59
1956	640,10	4,93	739,90	8,12	666,40	3,72	757,80	5,79
1957	705,70	10,24	795,50	7,51	733,40	10,05	827,60	9,21
1958	791,70	12,19	892,60	12,21	829,50	13,10	967,30	16,88
1959	862,50	8,94	958,70	7,41	904,50	9,04	1.049,90	8,54

Font: *Anuario Estadístico de España* (Anys 1940-1960). Elaboració pròpia

¹⁰⁵ Article 1r del decret d'ampliació del decret d'1 de març de 1944 d'autorització necessària per a un augment col·lectiu (6 de gener de 1948)

¹⁰⁶ Article 1r del decret sobre augmentos col·lectius de sou (8 de juny de 1956)

Gràfic 1: Índex general del cost de la vida a les quatre capitals catalanes (1939-1959)

La ciutat de Barcelona era la que tenia l'índex del cost de la vida més baix de les quatre, mentre que Girona era la que el tenia més alt però en tots quatre casos el comportament va ser el mateix: un increment desmesurat entre 1945 i 1951 seguit de tres anys de cert estancament per després tornar a incrementar-se de forma desbocada fins l'any 1959.

L'índex general del cost de la vida estava calculat a partir dels índex de preus de l'alimentació, el vestit, l'habitatge, les despeses de la llar i les despeses generals. Per a la ciutat de Barcelona l'evolució va ser la següent:

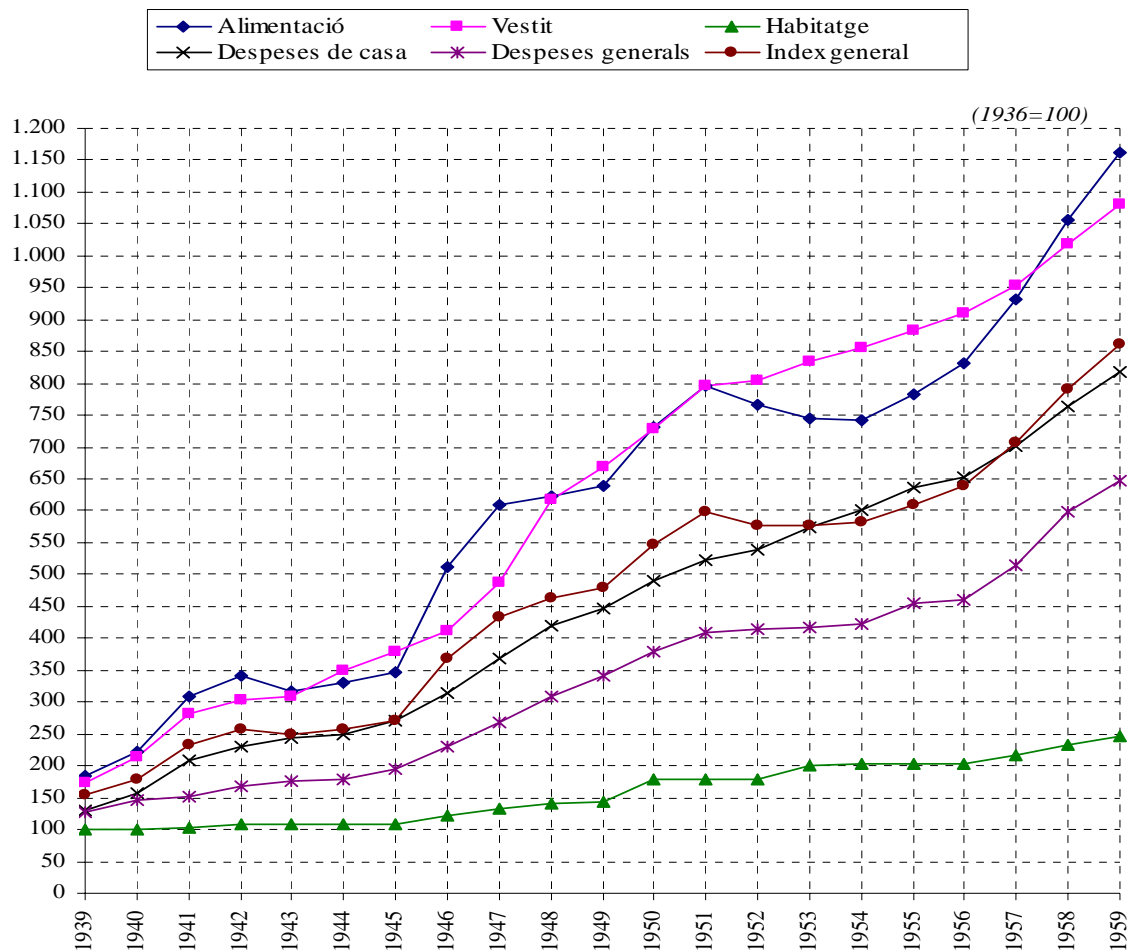
QUADRE NÚM. 33
Índex del cost de la vida a Barcelona ciutat (1939-1959)

Any	ALIMENTACIÓ	VESTIT	HABITATGE	DESPESES DE CASA	DESPESES GENERALS	ÍNDEX GENERAL
1939	184,00	173,00	100,00	131,10	127,30	154,00
1940	221,80	213,40	100,00	156,30	145,40	179,90
1941	309,00	281,10	102,70	209,90	150,80	234,10
1942	340,20	304,20	108,00	230,10	168,70	256,90
1943	317,30	309,10	108,00	244,80	177,30	247,90
1944	331,30	349,00	108,00	248,00	179,60	258,00
1945	346,40	379,40	109,00	271,60	194,20	272,20
1946	512,00	411,10	120,70	314,90	231,50	368,40
1947	608,50	488,60	133,20	368,00	268,90	434,30
1948	623,90	616,60	142,20	420,50	307,80	462,50
1949	638,50	669,20	144,60	448,00	340,20	480,10
1950	732,70	727,50	180,00	490,00	379,40	548,00
1951	797,40	795,30	180,00	522,40	409,90	597,70
1952	765,80	805,50	180,00	538,40	413,30	578,20
1953	744,50	835,30	200,00	574,10	417,10	577,80
1954	742,00	857,20	204,00	601,50	423,50	582,00
1955	781,70	883,50	204,00	636,20	454,30	610,00
1956	832,80	911,10	204,00	652,30	460,70	640,10
1957	931,80	953,30	216,00	700,50	515,60	705,70
1958	1.057,10	1.019,60	231,90	764,80	599,80	791,70
1959	1.163,00	1.080,60	247,00	818,20	646,10	862,50

Font: *Anuario Estadístico de España* (anys 1940-1960). Elaboració pròpia

(1936=100)

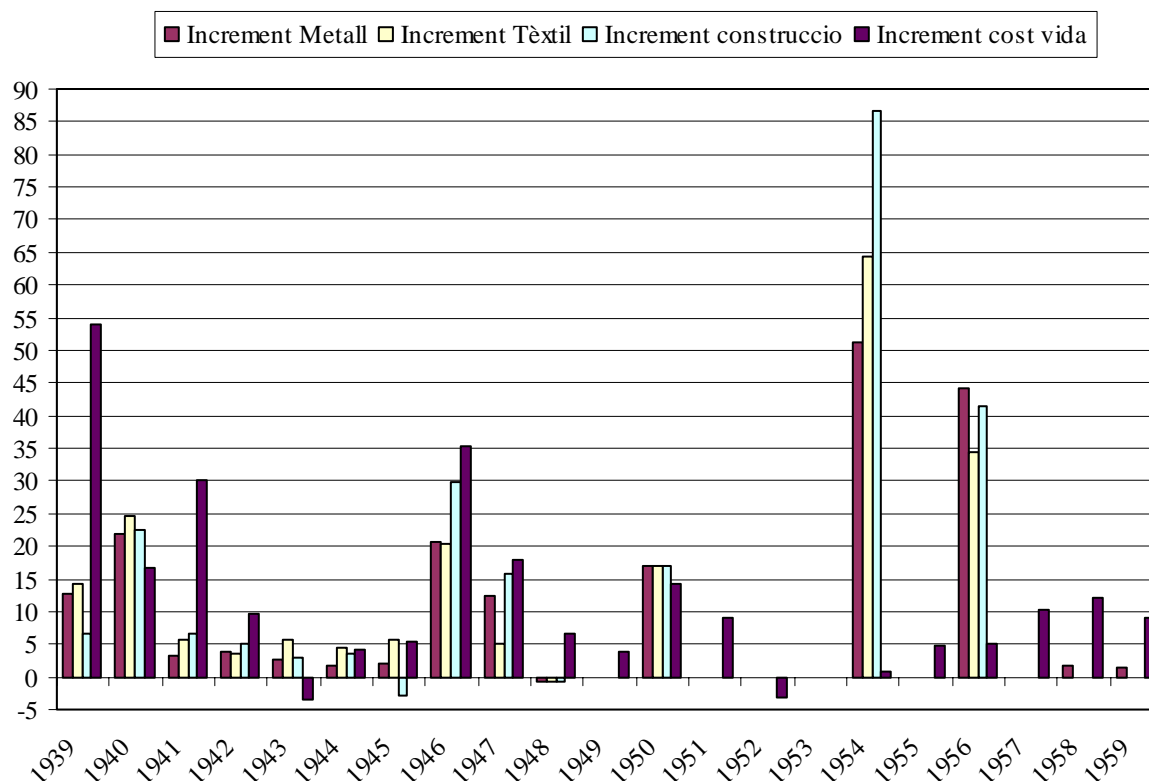
Gràfic 2: Índex del cost de la vida a Barcelona ciutat per conceptes (1939-1959)

Com es pot observar en el gràfic, els conceptes d'alimentació i vestit van ser els que més es van incrementar. Els preus dels aliments va tenir una certa inflexió entre 1951 i 1954 però el vestit va seguir la seva tendència alcista durant tot el període, igual que les despeses de casa, les despeses generals i l'habitatge, tot i que aquest últim concepte es va moure en uns paràmetres més moderats amb tan sols un increment del cent quaranta-set per cent entre 1939 i 1959 mentre que els altres van tenir increments més elevats: sis-cents trenta-dos per cent l'alimentació, sis-cents catorze per cent el vestit, sis-cents vint-i-quatre per cent les despeses de casa i cinc-cents set per cent les despeses generals.

Quina era la relació entre els salaris i el nivell del cost de la vida? Hem comparat els

Gràfic 3: Comparativa increment salaris/cost de la vida (1939-1959)

increments salarials del quadre número 32 amb els increments anuals de l'índex general del cost de la vida a Barcelona ciutat amb els següents resultats:

Durant els primers vint anys del règim franquista, tan sols en cinc ocasions -1940, 1943, 1950, 1954 i 1956-, l'increment anual dels salaris va ser superior a l'increment del cost de la vida. En la memòria de l'any 1941, la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona ja feia referència a aquesta problemàtica:

“(...) El encarecimiento general de las cosas requirió mayores sumas para el pago de sueldos, servicios, transportes, materiales y otros gastos (...) Por lo que se refiere a productos manufacturados en pieza o confeccionados, se hizo bien claramente perceptible que en un periodo de medio año la elevación de precios alcanzó una tercera o cuarta parte (...) Respecto a salarios (...) no se aplicó el sistema de regular los salarios según el índice del costo de la vida, por lo que existió desproporción palmaria entre éste y aquellos”¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1941*; pàg. 29

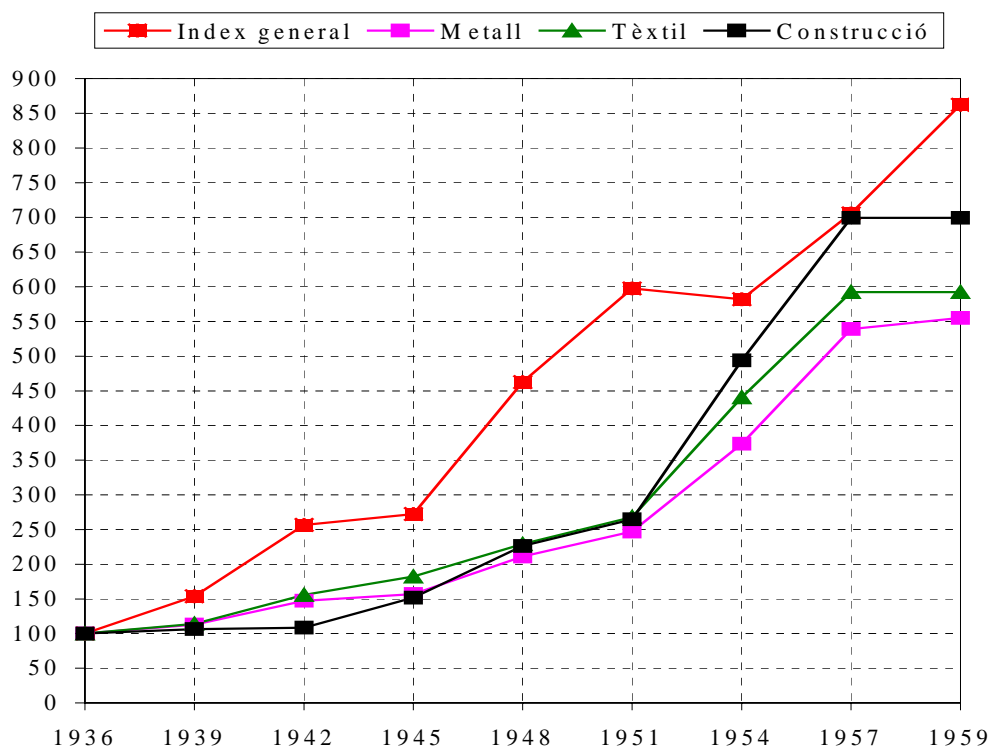
Quin era el nivell salarial dels treballadors? Hem agafat les mitjanes salarials dels anys 1936, 1939, 1942, 1945, 1948, 1951, 1954, 1957 i 1959 del quadre número 32, les hem reduït a un índex cent i les hem comparat amb l'índex general del cost de la vida de la ciutat de Barcelona amb els següents resultats:

QUADRE NÚM. 34
Mitjanes salarials i cost de la vida calculades en índex 100

Any	Índex general cost de la vida	Metall	Tèxtil	Construcció
1936	100	100	100	100
1939	154,00	112,78	114,3	106,51
1942	256,90	147,56	155,97	108,69
1945	272,20	156,96	182,43	151,65
1948	462,50	211,13	229,01	226,25
1951	597,70	247,13	268,03	264,78
1954	582,00	373,56	440,65	493,86
1957	705,70	539,13	592,54	699,43
1959	862,50	555,04	592,54	699,43

Font: Anuario Estadístico de España (años 1940-1960) Elaboració pròpia

Gràfic 4: Comparativa índex salarial/índex nivell del cost de la vida a Barcelona ciutat

Els nivell salarial dels tres sectors es mantingué durant els vint anys per sota del nivell dels cost de a vida. Únicament els salaris de la construcció es van acostar a sis punts de l'índex del cost de la vida l'any 1957 però ràpidament es van allunyar per la congelació salarial prèvia al Pla D'Estabilització. El període amb més distancia entre preus i salaris es donà entre els anys 1945 i 1954 arribant al màxim l'any 1951.

Cambres de comerç, empresaris i sindicat vertical coincidien en manifestar la migradesa dels sous que mantenien les famílies obreres en permanent situació de dèficit pressupostari:

QUADRE NÚM. 34
Evolució dels pressupostos familiars

CONCEPTE	Any 1936	Any 1946	Any 1956
I.- Lloguer	50,00 ptes.	60,00 ptes.	150,00 ptes.
II.-Alimentació	200,99 ptes.	1.210,75 ptes.	1.472,98 ptes.
III.-Vestit	53,50 ptes.	159,20 ptes.	475,95 ptes.
IV.-Diversos	72,25 ptes.	382,00 ptes.	681,16 ptes.
Total pessetes mensuals	376,74 ptes.	1.811,95 ptes.	2.780,09 ptes.
Cost de la vida	100	510	781
DIFERÈNCIA PRESSUPOSTÀRIA			
Ingressos normals	428,00 ptes.	1.202,80 ptes.	2.371,55 ptes.
Despeses	376,74 ptes.	1.811,95 ptes.	2.780,09 ptes.
Diferència o dèficit	+ 51,26 ptes.	-411,80 ptes.	-408,54 ptes.
Poder adquisitiu	113	66	85

Font: *Memoria comercial e industrial correspondiente al año 1955* (COCIS) [anys 1936 i 1956] i Calvet, J.; *La indústria llanera a espanya, 1939-1959* [any 1946]

Els pressupostos han estat calculats per a una família obrera amb dos fills comptant amb ingressos del marit i la muller. La precarietat del pressupost familiar durant tot el període és ben clara: l'any 1936 les famílies obreres tenien superàvit, mentre que durant els vint anys del primer franquisme restaren en situació de dèficit. L'any 1944 el poder adquisitiu caigué gairebé a la meitat del de l'any 1936 i l'any 1956 encara no s'havia recuperat. La despesa en alimentació ocupava el seixanta-set per cent del pressupost l'any 1946 mentre que l'any 1956 havia baixat al cinquanta-tres per cent. Això provocava, com constatava l'ajuntament de Sabadell l'any 1943, que la majoria de famílies obreres fossin indigents i que en cas de malaltia havien d'estar auxiliades per la beneficència¹⁰⁸. Aquesta diferència entre preus i salaris tenia altres conseqüències a més de la

¹⁰⁸ Calvet, J.; obra citada; pàg. 133

pèrdua de capacitat adquisitiva del mercat interior per estirar l'economia interna: la impossibilitat de comprar aliments condemnava a les famílies treballadores a la subalimentació i això impedia un rendiment òptim dels treballadors a les empreses. Els preus dels aliments eren els que més augmentaven per la qual cosa, per més que s'hi dediqués el setanta per cent dels ingressos, els aliments que es podien adquirir no tenien la qualitat ni eren els suficients ni els necessaris per a un nivell alimentari adequat. Com una solució, l'any 1941 el govern va decretar l'obligatorietat d'instal·lar economats a les indústries del metall amb més de cinquanta treballadors i en les del tèxtil que estiguessin a capitals de província o en nuclis amb més de vint mil habitants¹⁰⁹. Però la situació de les famílies no va millorar: l'any 1941 la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona constata que el peix havia estat l'aliment bàsic de les famílies la majoria dels dies de l'any per la manca de carn¹¹⁰. Pere Ysàs i Carme Molinero han recollit el testimoni del Sindicat de banca i Borsa que l'any 1942 afirmava que els treballadors passaven fam i eren víctimes de malalties per la manca de vitamines o l'informe del Consell Superior de Cambres Oficials del Comerç i la Indústria del mateix any en què es denunciava l'absoluta desproporció entre el creixement dels salaris i el del cost de la vida el que feia que els pressupostos familiars fossin deficitaris i que, en conseqüència, el treballador hagués d'esgotar les reserves físiques o dedicar-se a d'altres activitats per cobrir aquest dèficit que feia que el rendiment de la mà d'obra, especialment en les feines que es requeria esforç muscular fos inferior al de preguerra¹¹¹. L'any 1947, la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona assenyalava com a problema principal per a les empreses la disminució del rendiment de la mà d'obra que es combatia amb la concessió de primes als treballadors per tal de què així poguessin millorar l'alimentació¹¹². Encara, l'any 1956 la

---

¹⁰⁹ Ordre de 30 de gener de 1941

¹¹⁰ *Ibidem*

¹¹¹ Molinero, C. i Ysàs, P.; "*Patria, Justicia y Pan*". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*; pàgs.199-200

¹¹² Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona; *Memoria 1947*; pàg. 33

Cambrà Oficial de Comerç i Indústria de Terrassa calculava que el rendiment dels obrers era un quaranta per cent inferior al normal¹¹³.

Per poder tenir una aproximació més ajustada al salari cobrat en mà i al nivell de vida de les famílies obreres, analitzarem tot seguit les relacions salarials d'algunes empreses. Malauradament no ha estat possible fer-ho en els tres sectors estudiats aquí: no disposem de salaris de cap empresa del sector de la construcció i per al sector del metall, les dades salarials de l'empresa Bracons i Riera utilitzades per Pere Ysàs i Carme Molinero en el seu llibre *Patria, Justicia y Pan.....*, no són d'accés lliure en aquest moments. Reproduïm aquí les que ells aporten per a la dècada dels quaranta, corresponents als salaris de la secció de foneria d'aquesta empresa:

QUADRE NÚM. 35
Salaris de la secció de foneria de l'empresa Bracons i Riera (1939-1950)

	Operari 1º	Operari 2ª	Operari 3ª	Operari 4ª	Peó esp. 1ª	Peó esp. 2ª	Peó ord. 1ª	Peó ord. 2ª
1939	84,00	77,70	73,50	70,10	63,00	60,00	57,00	54,00
1940	105,00	98,00	91,00	87,50	77,00	77,00	70,00	66,50
1941	112,00	105,00	98,00	91,00	87,50	84,00	80,50	70,00
1942	112,00	105,00	98,00	91,00	87,50	84,00	80,50	70,00
1943	112,00	105,00	98,00	91,00	87,50	84,00	80,50	70,00
1944	133,00	122,80	114,80	107,00	-	105,00	-	-
1945	133,00	126,00	122,80	-	112,70	105,00	-	-
1946	154,00	140,00	122,80	-	119,00	108,50	98,00	-
1947	154,00	140,00	122,80	-	119,00	108,50	98,00	-
1948	154,00	140,00	122,80	-	119,00	108,50	98,00	-
1949	154,00	140,00	122,80	-	119,00	108,50	98,00	-
1950	154,00	140,00	122,80	-	119,00	108,50	98,00	-

Font: Molinero, C. i Ysàs, P.; "*Patria, Justicia y Pan*". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*.

Per a la dècada dels cinquanta sí hem pogut accedir a algunes nòmines de la categoria de peó de l'empresa Metales Ivern, de Barcelona, que assenyalaven els següents salaris mensuals: el 1953, 425,85 pessetes; el 1956, 1.095 pessetes i el 1958, 1.285 pessetes¹¹⁴.

Els únics fulls salarials que hem pogut treballar globalment són del sector tèxtil i pertanyen a l'empresa del ram del cotó La España Industrial:

¹¹³ Calvet, J.; obra citada; pàg. 183

¹¹⁴ Nòmines de l'empresa Metales Ivern S.A.

QUADRE NÚM. 36
Salaris dels obrers de La España Industrial (1939-1959)

1939

CATEGORIA	PREU PER HORA	EMPRESA	VALOR DEL TREBALL	PREU FET	COMPLEMENTES	20%PLUS VIDA CARA	DESCOMPTES	TOTAL A COBRAR
Contramestre	1,979	-	94,99	-	15,83	-	0,95	109,87
Operari	1,417	-	68,02	-	11,24	-	0,70	78,66
Ajudant	1,302	-	62,50	-	10,42	-	0,65	72,77
Teixidora	-	-	34,10	-	-	-	0,35	33,75

Complements = Salari diumenge + Prima producció. Descomptes = 1% Subsidi Familiar.

1942

CATEGORIA	TIPUS REGULADOR	EMPRESA	VALOR DEL TREBALL	PREU FET	COMPLEMENTES	20% PLUS VIDA CARA	DESCOMPTES	TOTAL A COBRAR
Contramestre	121,90	121,90	104,50	-	20,65	24,38	1,10	148,43
Operari	87,25	87,25	74,80	-	14,27	17,50	0,75	105,82
Peó	66,75	70,60	70,50	-	12,00	13,35	0,60	82,25
Teixidora	53,90	58,70	-	38,50	33,30	3,60	0,40	75,00

Complements = Salari diumenge + Plus de nit + Prima Producció. Descomptes = 1% Subsidi Familiar.

1945

CATEGORIA	TIPUS REGULADOR	EMPRESA	VALOR DEL TREBALL	PREU FET	COMPLEMENTES	20% PLUS VIDA CARA	DESCOMPTES	TOTAL A COBRAR
Contramestre	129,50	129,50	129,50	-	21,00	25,90	1,50	174,90
Operari	87,50	87,50	87,50	-	6,00	17,50	3,25	107,75
Peó	73,50	73,50	73,50	-	26,85	14,70	3,55	111,50
Teixidora	65,20	65,20	73,90	-	24,80	13,05	2,45	109,30

Complements = Prima producció + Plus nit. Descomptes = 1% Subsidi familiar + assegurança malaltia.

1948

CATEGORIA	TIPUS REGULADOR	EMPRESA	VALOR DEL TREBALL	PREU FET	COMPLEMENTES	20% PLUS VIDA CARA	DESCOMPTES	TOTAL A COBRAR
Contramestre	153,45	153,45	153,45	-	19,00	30,70	1,70	201,45
Operari	108,15	108,15	108,15	-	-	21,65	1,10	128,70
Peó	86,80	86,80	86,80	-	20,00	17,40	1,00	123,20
Teixidora	91,70	93,30	-	114,75	15,75	18,35	7,40	141,45

Complements =Prima producció + Plus nit. Descomptes = 1% Subsidi familiar + assegurança malaltia.

1951

CATEGORIA	TIPUS REGULADOR	EMPRESA	VALOR DEL TREBALL	PREU FET	COMPLEMENTES	20% PLUS VIDA CARA	DESCOMPTES	TOTAL A COBRAR
Contramestre	156,49	156,50	173,90	-	60,90	31,30	20,50	245,60
Oficial 1º	113,40	113,40	126,00	-	31,10	22,68	7,85	171,93
Oficial 2º	109,62	109,65	121,80	-	30,10	21,92	7,60	166,22
Oficial 3º	102,06	102,06	113,40	-	28,05	20,41	7,10	154,76
Peó	90,72	90,75	100,80	-	35,90	18,14	8,50	146,34
Teixidora	81,18	81,18	86,85	-	43,75	16,95	8,90	138,65

Valor del treball = Import + 20% d'augment. Complement s= Abonaments. Descomptes = 5% assegurances socials.

1954

CATEGORIA	SALARI BASE	EMPRESA	VALOR DEL TREBALL	PREU FET	COMPLEMENTES	20% PLUS VIDA CARA	DESCOMPTES	TOTAL A COBRAR
Contramestre	163,44	163,45	169,10	-	73,25	32,69	2,10	272,94
Oficial 1º	121,80	121,80	126,00	-	41,20	24,36	8,40	183,16
Oficial 2º	117,74	117,74	121,80	-	39,80	23,55	8,10	177,05
Oficial 3º	109,62	109,65	121,80	-	30,10	21,92	7,70	166,12
Peó	105,30	105,30	108,90	-	38,65	21,06	8,35	160,26
Teixidora	87,20	87,20	-	100,40	39,76	17,44	6,35	151,25

Valor del treball = Import + 20% d'augment. Complementes = Abonaments. Descomptes = 5% assegurances socials.

1957

CATEGORIA	SALARI BASE	EMPRESA	VALOR DEL TREBALL	PREU FET	COMPLEMENTES	DESCOMPTES	TOTAL A COBRAR
Contramestre	475,65	475,65	475,65	-	-	28,55	447,10
Oficial 1º	352,25	353,25	353,25	-	-	21,20	332,05
Oficial 2º	343,10	343,10	343,10	-	-	20,60	322,50
Oficial 3º	300,55	300,55	300,55	-	-	18,05	282,50
Peó	292,35	292,35	292,35	-	-	16,30	274,80
Teixidora	215,80	215,80	206,75	-	36,25	13,95	266,20

Complements = Antiguitat + abonaments.

1959

CATEGORIA	SALARI BASE	EMPRESA	VALOR DEL TREBALL	PREU FET	COMPLEMENTES	DESCOMPTES	TOTAL A COBRAR
Contramestre	516,60	663,60	663,60	-	90,00	40,10	713,50
Oficial 1º	383,70	383,70	383,70	-	-	23,00	360,70
Oficial 2º	353,25	353,25	353,25	-	-	21,20	332,05
Oficial 3º	322,80	322,80	322,80	-	-	19,40	303,40
Peó	252,00	318,60	318,60	-	-	19,10	299,50
Teixidora	233,40	233,40	-	353,80	-	14,00	339,80

Complements = Abonaments + Antiguitat.

Font: Relacions salarials Espanya Industrial (setmana 40). Elaboració pròpia

Tots els salaris corresponen a una jornada setmanal de quaranta-vuit hores efectives treballades, sense hores extres i inclòs el salari del diumenge. Hem volgut donar unes dades màximes dintre d'uns mínims, per això hem intentat escollir treballadors que tinguessin el sou reglamentat més alt i que no haguessin fet hores extres ni cobressin antiguitat i així tenim que, sense aquests conceptes, són els treballadors que més cobraven. Per tant, les categories inferiors -ajudants, aprenents, teixidores amb dos telers, etc.- estaven per sota d'aquests salaris i els que cobraven els complements i feien hores extres, per sobre, tot i que poguessin tenir un salari reglamentat més baix. No es pot però, homogeneïtzar el salari d'aquestes categories ja que hi ha casos de teixidores, peons o de contramestres als quals s'aplica un salari reglamentat més baix o el dels ajudants, peons i oficials del ram de l'aigua, que era més alt que el dels peons i oficials d'altres seccions. Així mateix, les relacions salarials de entre 1939 i 1949 no distingeixen entre oficials de 1a, 2a o 3a sinó que estan agrupats sota el terme genèric "operaris" als quals es consigna un escalat de sous reglamentats: per a poder fer una comparació amb la resta d'anys, hem optat per escollir el sou base més alt equiparant-lo a la categoria posterior d'oficial 1a. Igualment, l'any 1942 el sou dels diumenges es pagava en un concepte a part que hem inclòs en els complements. Hom notarà també que no hi ha augment en els imports de les categories d'oficial de 1a i oficial de 2a dels anys 1951 i 1954. No hem pogut determinar la base de càlcul sobre la qual s'aplicava el vint per cent addicional tot i que possiblement s'apliqués igual que a l'empresa Manufactures Sedó, on a les nòmines de l'any 1951 s'inclouia un augment del vint per cent sobre el salari reglamentat de l'any 1947. Sí hem pogut comprovar però, que en els anys 1952 i 1953 les quantitats també eren de 26 i 121,80 pessetes, respectivament.

Aquestes sèries les hem elaborat sense tenir en compte els cobraments del subsidi familiar ni del plus familiar que es pagaven mensualment en una relació a part. Creiem que es interessant desglossar aquests conceptes per tal d'establir quina incidència tenien sobre el salari cobrat en mà, doncs eren conceptes que no estaven relacionats amb el treball. Per això hem elaborat el següent

quadre convertint el salari cobrat setmanalment per un treballador amb la categoria d'oficial de 1^a o d'operari del quadre núm. 39 en mensual –considerant quatre setmanes i suposant que cada setmana cobrava el mateix-, i li hem afegit el subsidi familiar i el plus de càrregues familiars considerant que el treballador era casat amb quatre fills menors de vint-i-tres anys que no treballaven (vuit punts segons el barem del Plus de Càrregues Familiars), tres dels quals eren menors de catorze anys, aconseguint els següents resultats¹¹⁵:

QUADRE NÚM. 37
Salari mensual cobrat en mà per un oficial de 1° de l'empresa La España Industrial i percentatge que representa cada concepte

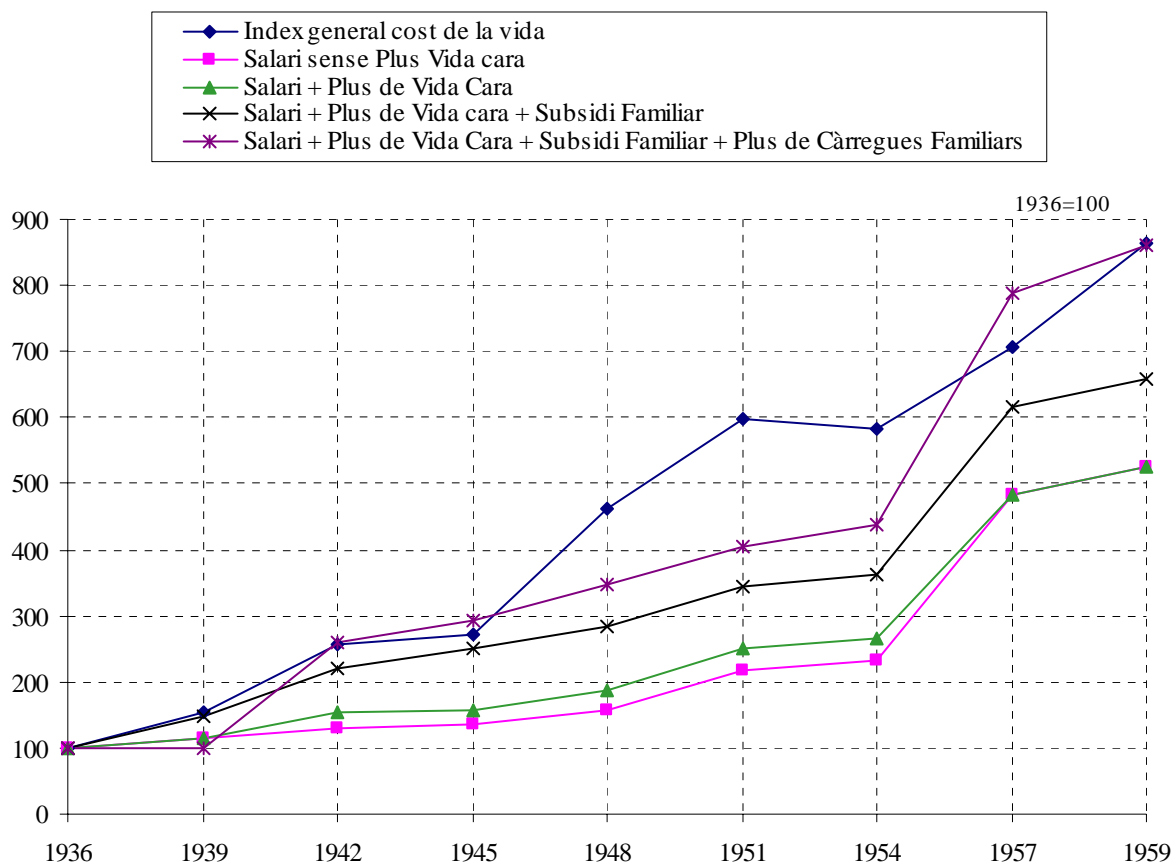
Any	Salari	% sobre el total rebut en mà	Subsidi familiar	% sobre el total rebut en mà	Plus familiar	% sobre el total rebut en mà	Total rebut en mà
1939	314,64	93,33	22,50	6,67	--	--	337,14
1942	423,28	73,83	45,00	7,85	105,00	18,32	573,28
1945	431,00	71,24	65,00	10,74	109,00	18,02	605,00
1948	514,80	68,07	65,00	8,59	176,40	23,33	756,20
1951	687,72	75,06	65,00	7,09	163,45	17,84	916,17
1954	732,64	72,71	65,00	6,45	210,00	20,84	1.007,64
1957	1.328,20	70,12	90,00	4,75	476,00	25,13	1.894,20
1959	1.442,80	68,94	90,00	4,30	560,00	26,76	2.092,80

Font: Relacions salarials i relacions de pagament mensual del plus de càrregues familiars de La España Industrial.. Elaboració pròpia

Com es pot comprovar els dos complements junts suposaven més d'una quarta part del salari que cobrava en mà un obrer mensualment. Per tal d'esbrinar quin era el nivell de vida real, hem fet una anàlisi comparativa en base 1936 = 100 dels salaris rebuts en mà per l'oficial de 1° de La España Industrial amb l'índex del cost de la vida a la ciutat de Barcelona. Hem segregat les rendes directament obtingudes pel treball dels complements (Plus de Vida Cara, Subsidi Familiar i Plus de Càrregues Familiars) per veure quina era la seva repercussió sobre el salari cobrat i si realment servien per a permetre la subsistència dels obrers:

¹¹⁵ El subsidi familiar l'hem calculat directament seguint els barems establerts. Per al plus de càrregues familiars, ja que era un percentatge sobre la nòmina total de l'empresa, hem hagut de revisar les relacions de pagaments del plus per esbrinar les quantitats que cobraven els oficials de primera amb quatre fills, cadascun dels anys.

Gràfic 5: Salari rebut en mà d'un Oficial 1^a de La España Industrial vs. Índex General Cost de la Vida de la ciutat de Barcelona

Com es pot comprovar, ni el salari rebut en mà sense cap complement, ni el salari rebut en mà amb el vint per cent d'augment del Plus de Vida Cara no arribaven a cobrir les necessitats de les famílies treballadores perquè aquest s'aplicava al salari base. El nivell d'ingressos de les famílies obrers es mantenia força allunyat del nivell de cost de la vida, fins i tot a partir de l'any 1956 després de l'augment dels salaris nominals decretat pel ministeri de Treball i l'assimilació del Plus de Vida Cara a salari. Una major contribució a l'elevació del nivell les economies familiars, representava cobrar també el Subsidi Familiar, tot i que en el cas que hem plantejat d'un treballador amb tres fills menors de catorze anys, sols aconseguia acostar-se al nivell del cost de la vida l'any 1945. L'única manera d'equilibrar el nivell de l'economia familiar amb el cost de la vida era si, a més, es cobrava el Plus de Càrregues Familiars: en aquest cas, entre els anys 1942 i 1945 i entre els anys 1956 i 1959, el nivell de salari estigué per sobre del nivell del cost de la vida, però tampoc no contribuï a solucionar les dificultats en el període 1946-1956, el més dur per a la subsistència de les

famílies.

Però, a banda de què aquests complements no donessin solució a les necessitats econòmiques de les famílies obreres, el subsidi familiar i el plus de càrregues familiars estaven en relació amb la situació familiar de cada treballador i el plus de càrregues familiars a més, amb l'evolució de la nòmina de cada empresa. Per tant, no sempre es cobrava el mateix ni tots els treballadors els cobraven: el treballador solter no rebia ni subsidi familiar ni plus de càrregues familiars i per al treballador que meresqués tretze o setze punts, els complements podien suposar la meitat del salari mensual rebut en mà. En tots cas, els diners rebuts per tenir quatre fills no cobrien les necessitats de la subsistència familiar. Com s'havia de fer doncs? Eren les hores extres o el treball a preu fet els que permetien la subsistència a les famílies obreres.

Hem agafat novament les relacions salarials de La España Industrial per seleccionar treballadors haguessin fet hores extres per veure quin salari cobraven:

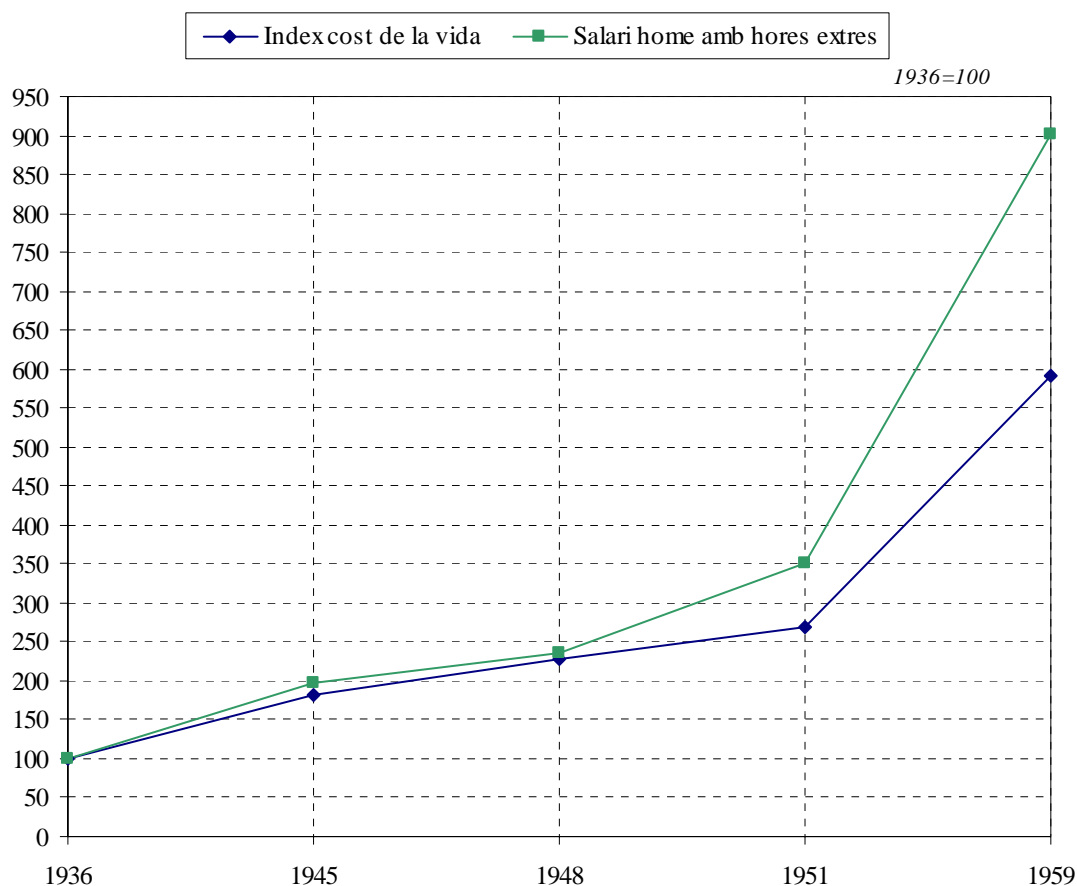
QUADRE NÚM. 38
Salaris setmanals cobrats en mà de La España Industrial amb hores extres

	1945	1948	1951	1959
Categoria	Peó	Operari	Peó	Oficial 1^a
Salari	73,50	97,30	84,00	383,70
Hores treballades	48,00	48,00	48,00	48,00
Hores extres	15,00	15,00	15,00	20,00
Valor del treball	73,50	97,30	100,80	383,70
Valor hores extres	24,05	46,87	62,30	260,35
Prima producció	26,85	4,50	69,00	0
Plus vida cara	14,70	19,50	16,80	0
Descomptes	3,55	6,15	8,50	23,90
Total rebut en mà	135,55	162,02	240,40	618,05

Font: Relacions salarials de La España Industrial. Elaboració pròpia

Les hores extres suposaven mes d'una quarta part del salari cobrat en mà i eren les que permetien als obrers tenir un nivell salarial per sobre del nivell del cost de la vida com es mostra en el següent gràfic:

Gràfic 6: Salaris amb hores extres vs. Índex cost de la vida a Barcelona ciutat

Contràriament a la incidència que tenien el Plus de Vida Cara, del Subsidi Familiar i del Plus de Càrregues Familiars en el salari rebut en mà, que el deixaven molt lluny del nivell de vida, les hores extres sí que ajudaven a superar-lo i es feien doncs imprescindibles. En conseqüència, les jornades de treball duraven deu o dotze hores perquè no només calia fer hores extres, sinó que calia fer una quantitat d'hores determinada per augmentar de forma suficient el salari nominal: si, per exemple, l'operari de l'any 1948 hagués fet només deu hores extres, el valor d'aquestes hores hagués estat de 31,25 pessetes i el salari cobrat en mà de 146,40 pessetes, que en índex 100 representa el punt 213,63 per sota dels 229,01 del índex general del cost de la vida.

Si a aquests valors salarials rebuts en mà li afegíssim el cobrament d'un subsidi familiar i d'un plus de càrregues familiars, el salari cobrat resultant s'elevaria de forma encara més considerable per sobre de l'índex del cost de la vida. Però com també passa amb els complements

familiars, no tots els treballadors feien hores extres, ni el que les feia en feia cada setmana i en la mateixa quantitat i per tant, no eren uns ingressos amb els quals una família obrera pogués comptar de forma fixa i regular.

Així doncs, les famílies obreres amb una activitat laboral normal no podien aconseguir prou ingressos per a fer front a totes les despeses que tenien ni tampoc hi havia capacitat d'estalvi. Però això no es va produir per una reducció dels diners rebuts per salari respecte del que es rebia l'any 1936, sinó que l'augment incontrolat del preu dels productes, especialment els alimentaris, va fer que el poder adquisitiu dels treballadors, és a dir, el valor dels diners rebuts, caigués per sota dels nivells de preguerra condemnant a les famílies a la misèria i afavorint l'explotació obrera, obligatòria per tal de poder aconseguir ingressos econòmics suficients.

Segona part.
Les despostes a la
dictadura franquista

I.- La lluita contra el franquisme: estratègia i organització clandestina comunista a Catalunya. El Partit Socialista Unificat de Catalunya (1939-1959)

1. L'estratègia comunista en la lluita contra la dictadura:

"En el període actual els objectius immediats del Partit Socialista Unificat de Catalunya són: l'enderrocament de la dictadura franquista, l'alliberament d'Espanya del jou imperialista nord-americà, la democràcia, les llibertats nacionals del poble català, la pau i la independència d'Espanya (...)."¹

Tot i que aquesta cita correspon a l'article primer dels estatuts del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) redactats en el congrés de l'any 1956 celebrat a Praga, es pot considerar representativa de tot el període estudiat durant el qual, l'objectiu principal del PSUC va ser la substitució de la dictadura franquista per una nova forma de govern que varià segons les circumstàncies polítiques durant aquests vint anys, plantejant des de la recuperació de la República amb la constitució del 1931 i l'estatut del 1932 fins a una proposta accidentalista amb la col·laboració de tots els partits i les tendències polítiques, fins i tot aquelles que pertanyents al règim, presentaven certa dissidència. Aquest nou règim polític s'implantaria a través d'una vaga general que es podria convocar si s'aplicava correctament el mètode de lluita i s'emprava una estratègia adequada.

1.1. La vaga general obrera:

Segons la teoria leninista, l'instrument per a fer la revolució i implantar la dictadura del proletariat era la vaga general obrera, a la qual s'arribaria mitjançant una estratègia concreta i en la qual hi intervindrien un seguit de factors i d'elements com els sindicats, el partit, la lluita armada de les guerrilles, la propaganda de les accions, la difusió del partit.... En la lluita contra la dictadura

franquista, tant el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) com el Partit Comunista d'Espanya (PCE) partiren de la proposta leninista però no d'una forma immutable sinó que, tant l'estratègia com la conceptualització de la vaga general obrera van patir variacions en la seva formulació en funció de les circumstàncies de manera que es poden distingir diverses etapes.

1.1.1. Primera etapa: la vaga insurreccional (1939-1948):

En aquesta etapa la vaga general –seguint la línia més internacionalista²–, estava conceptualitzada com a insurreccional, és a dir, la vaga general obrera per si sola no faria caure el règim sinó que era necessària la coincidència d'acció amb la lluita armada. L'estratègia dissenyada consistia en què l'acció dels militants de la Unió General de Treballadors (UGT) i del PSUC entre els treballadors, havia d'estar orientada a aconseguir l'objectiu principal de generar mobilització obrera per les reivindicacions laborals més immediates. Paral·lelament, l'acció d'aquests militants polítics i sindicals havia de dirigir-se també a aconseguir l'acció unitària amb els militants anarquistes i a educar políticament als obrers. Aquests dos elements incidirien en la mobilització obrera orientant-la i facilitant-la, esdevenint aquesta mobilització una inèrcia de combat que conduís a la convocatòria d'una vaga general laboral. Un cop organitzada aquesta vaga general laboral, hi intervindrien els dirigents polítics del PSUC que l'encapçalarien per convertir-la en una vaga general política, la qual comptaria amb el suport dels grups guerrillers que protagonitzarien la necessària insurrecció popular per lluitar amb les armes contra la dictadura que es defensaria també de forma armada.

---

¹ Article 1r dels Estatuts del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1956). Fons Gregorio López Raimundo (ANC)

² Lenin havia parlat de la necessitat de l'existència d'un partit polític organitzat que dirigís l'acció proletària però plantejava la necessitat de l'ús de la força per aconseguir l'objectiu. Fent un pas més enllà de les tesis leninistes el búlgar Georgi Dimitrov –que en els anys trenta havia estat el president de la III Internacional Comunista– havia plantejat la lluita armada com un element indestruïble de la vaga general pel qual s'havia de passar si es volia el triomf de la revolució proletària, de manera que fins i tot podia ser un element independent de la revolta obrera.

Aquesta estratègia de lluita contra la dictadura franquista es va formular poc temps després d'acabada la guerra civil en el document titulat *Resolución del CC del PSU de Cataluña*:

“(…)

2. La organización del trabajo ilegal en el país. El aparato ilegal.

El trabajo de organización del partido debe dirigirse hacia el restablecimiento del contacto de la dirección del partido con todas las comarcas de Catalunya en el tiempo más corto. Para esto se crearán grupos de los mejores organizadores en las inmediaciones de la frontera y en los países que tienen relaciones muy estrechas con España –Francia Méjico, Cuba, Chile, Argentina, etc.- que con su trabajo darán al centro del Partido un cuadro exacto de la situación en las distintas comarcas y organizarán el contacto con ellas mediante el envío de emisarios del comité central y otros camaradas encargados del trabajo ilegal en el interior del país.

Dada la situación actual no se puede todavía plantear prácticamente el problema de la creación en el interior del país de una dirección ilegal única, sinó la formación de órganos de dirección para las diferentes comarcas directamente ligadas por el Secretariado del P. en el extranjero

(…)

(…)

6. Trabajo en las organizaciones y sindicatos fascistas

Teniendo en cuenta que el fascismo se esfuerza en España (...) por corromper determinados elementos de la clase obrera y con su ayuda, con la demagogia y el temor encadenar a la masa obrera y campesina y a la juventud en sus propias organizaciones (...) y teniendo en cuenta igualmente que los más grandes peligros que hoy amenazan al partido son el de aislarse por sectarismo de las masas y la pasividad, se considera necesario que los comunistas y obreros revolucionarios ingresen en las organizaciones de masas creadas por el fascismo en el fin de utilizar las posibilidades legales que ellas ofrecen para mantener el contacto con las masas y organizar grupos y corrientes de oposición y movimientos de obreros y de campesinos contra la opresión y la explotación a que son sometidos y contra el régimen de Franco en general (...)”³

Aquesta resolució es una còpia quasi literal –amb les adaptacions per a Catalunya- de la *Resolución del BP del Partido Comunista de España*, que Gregorio Morán atribueix a Palmiro Togliatti⁴. Aplicant l'estratègia del PCE, el PSUC a França va difondre entre els seus militants la

---

³ “Resolución del CC del PSU de Cataluña”, (sense autor, sense data); AHPCE. Malgrat que no estigui datat, pel seu contingut necessàriament va haver de ser redactat posteriorment al final oficial de la guerra civil el dia 1 d'abril de 1939

⁴ Morán, G.; *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España (1939-1975)*; pàg. 18-19. A l'arxiu del PCE hi ha un esborrany de resolució amb les correccions manuals per adaptar-lo a Catalunya.

necessitat d'entrar en les organitzacions que havia creat el règim franquista amb la finalitat de que el partit seguís estant en contacte amb els obrers i que s'aprofités la legalitat vigent a Espanya per tal de fer oposició a la dictadura. La penetració en les organitzacions sindicals, socials i d'esbarjo que el règim franquista havia creat per a la població era doncs un element estratègic per al desenvolupament de l'agitació de tipus polític. Aquest document localitzat a l'arxiu històric del PCE no està datat, el que dificulta situar-lo cronològicament i poder saber si són anteriors o no a la sortida de Comorera cap a la Unió Soviètica que es va produir a inicis del mes de maig de l'any 1939. Es probable que la resolució es redactés quan Comorera ja no estava a França, potser a finals de maig o al mes de juny.

A mitjans de mes de maig, Comorera ja es trobava a Moscou, on va redactar un memoràndum sobre el PSUC que després va presentar a la direcció de la Internacional Comunista, en el qual explicitava quina havia de ser l'actuació del partit en la lluita contra la dictadura a Espanya:

“(...)

UTILIZACIÓN DE CUADROS DEL PARTIDO

Cuadros militares: (...) la masa de nuestros cuadros militares debe ser empleada lo más rápidamente posible en las guerrillas dentro de nuestro territorio y en la lucha antifascista en los lugares adecuados (...) El mayor esfuerzo siempre debemos hacerlo en España misma. Es imprescindible organizar en España el movimiento guerrillero (...) la directiva general de las guerrillas en este primer periodo consideramos que ha de ser esta: pequeños grupos y lo más numerosos que podamos (...)

CUADROS PARA EL TRABAJO ILEGAL:

(...) Nuestra experiencia es precaria. Más bien padecemos la deformación propia de partidos que han tenido mucho poder legal. Esta deformación desde el punto de vista ilegal, alcanza a las direcciones y sobre todo, a los cuadros medios y a la base (...)

.....

LA ORGANIZACIÓN DEL TRABAJO ILEGAL

“(...) El objetivo básico del trabajo ilegal será el de impedir la consolidación del estado fascista. En esta línea, organizará actos de sabotaje, obstaculizará la normalización de los transportes y de la economía general, aprovechará las dificultades de abastecimiento para movilizar a las mujeres, la miseria y el vasallaje de los trabajadores para dejar en descubierto la demagogia de Falange y crear en su seno la oposición de los “puros”; las requisas contra los campesinos para avivar su añoranza de la República con sus leyes agrarias y su trato humano; las rivalidades y rencores entre falangistas y requetés para agudizarlos; el resentimiento de los oficiales por la soberbia de los invasores para azuzarlos a “contrapronunciamientos” que no dejarían de apoyar

*generales jóvenes y ambiciosos; luchará contra el terror, por la amnistía, por una “reconciliación” que de popularizarse debilitaría los órganos represivos, espina dorsal del fascismo; se esforzará por levantar frente a Franco otro “caudillo” de tipo conciliador, reconstructor; avivará el sentimiento patriótico contra los invasores, los colonizadores, aprovechando todos los hechos, por nimios que sean o inventándolos; desarrollará una campaña pacifista afirmando que Hitler y Mussolini, amos de Franco, ven en los catalanes, en todos los españoles “su ejército africano” en la guerra que preparan contra Francia, Inglaterra, URSS, etc. De manera sistemática se recordará lo que fue Cataluña bajo la República, su libertad, su dignidad, su autonomía; se analizará lo que es ahora, colonia del feudalismo agrario castellano y de los banqueros italianos, país sin derechos, país de esclavos que no pueden hablar su propia lengua; se recordarán los periodos anteriores de opresión y como pudo vencerlos Cataluña, con el objetivo de poner al rojo vivo el sentimiento catalán y de obtener a toda costa actos exteriores de lucha, de no conformismo, de resistencia activa. También de manera sistemática se hablará a los obreros y campesinos de su vida durante la guerra, de cómo tomaron las fábricas y tierras y dirigieron sin burgueses y propietarios rentistas y bien la economía del país, de cómo la Generalidad legisló para asegurar y desarrollar su emancipación económica, para que la voluntad exaltada de volver a ser lo que fueron los lleve a considerar los sindicatos de Falange como consideraron los sindicatos libres y el régimen de Franco mil veces peor que el de Primo de Rivera. Extenderá su acción a la pequeña burguesía y a los sectores de mediana y alta burguesía que heridos en su catalanidad tradicional y en sus intereses reaccionarán a su manera contra el fascismo. El aparato ilegal deberá tener contacto con todas las organizaciones de masa, populares, sean del carácter que sean. Los camaradas de dirección del Partido, en un momento dado y con las debidas precauciones, deberán visitar Cataluña, para controlar el trabajo, para provocar la emulación entre los camaradas, para hablar con grupos escogidos de campesinos y obreros, para proceder sobre el terreno a las rectificaciones de trabajo precisas, para que se sepa que “han ido” (...)”⁵
[el subratllat és meu]*

El document és un autèntic manual que indicava als militants que estiguessin clandestins a l'interior què calia fer i dir per tal d'atraure's a la població. A banda de la línia d'acció política basada en la reconciliació i col·laboració amb sectors polítics burgesos, dels catalanistes i dels

---

⁵ “Memorandum de Comorera 20 de mayo de 1939”; AHPCE. El document està concebut com informes individuals compilats posteriorment. L'informe que inclou els punts “Utilización de cuadros del partido” y “Cuadros para el trabajo ilegal” està datat el 14 de maig. El document “La organización del trabajo ilegal” està datat el dia 15. En un altre dels informes que formen part d'aquest memoràndum Comorera exposa la necessitat de què el PSUC sigui acceptat com a secció catalana de la IC.

dissidents del franquisme⁶, en destaquen com a elements constitutius del procés de substitució de la dictadura: el sabotatge, la importància cabdal de la premsa per tal de difondre tots els fets i accions contra la dictadura magnificant-los o inventant-se'ls si era necessari i l'element més important d'aquesta primera etapa, l'ordre expressa de tenir contacte amb les organitzacions de masses fossin del caràcter que fossin, la qual cosa implicava introduir-se o si més no relacionar-se, amb les organitzacions de masses que havia creat el franquisme. Comorera doncs, sense citar de forma explícita els sindicats verticals, coincidia amb la resolució del PCE/PSUC en la necessitat que els militants i obrers comunistes havien d'ingressar en les organitzacions de Falange. Responia aquesta coincidència a un consens amb el PCE establert prèviament a la seva sortida cap a la URSS per marcar una línia d'actuació única per als dos partits?. De fet en les mateixes dates en què Comorera redactava els documents per al memoràndum, a França el PCE feia una proposta de constituir un secretariat comú –rebutjada pel PSUC com veurem més endavant-, alhora que es van redactar unes *Instrucciones del Secretariado de trabajo común del PCE y del PSUC a los miembros de ambos partidos* i també molt probablement, les dues resolucions⁷. No sabem en quin grau van ser difoses entre els militants del PSUC les instruccions contingudes en la resolució ni les directrius de Comorera respecte del treball clandestí a l'interior perquè aquest ja no va tornar més a França, però sembla que si més no van ser adoptades com a línia d'actuació política ja que la primera direcció clandestina del PSUC a Catalunya va rebre instruccions del partit des de França amb la prioritat d'infiltrar-se en les organitzacions del règim tot i que amb una missió logística d'aconseguir carnets, salconduïts, documents i informacions que poguessin ser valuoses per a l'organització clandestina⁸.

El que ens interessa destacar però és que des del moment en què s'acabà la guerra civil i que el PCE i el PSUC assumiren que caldria actuar en la clandestinitat, l'ingrés en els sindicats i

---

⁶ La proposta de reconciliació expressada en aquest document es comparable a la que dos anys després va ser la Unió Nacional o a la Reconciliació Nacional formulada el 1956 per Santiago Carrillo.

⁷ Las *Instrucciones...* tampoc no tenen data de redacció

organitzacions que havia creat la Falange va ser difós i fomentat com un element fonamental en la lluita contra la dictadura. Aquest foment es va mantenir fins l'any 1946 i d'una manera que indica que no era fruit d'una anàlisi circumstancial o personal, sinó que es tractava d'aplicar-ho perquè era un element bàsic de l'estrategia de lluita dels partits comunistes: l'any 1941, les tres direccions existents del PCE – Monzón a França, Quiñones a Espanya i el Secretariat de Mèxic- elaboraren de forma independent i paral·lela una proposta d'actuació política en la qual s'inclouien instruccions per aprofitar els sindicats del règim per actuar entre els treballadors i fins i tot d'entrar a Falange⁹. De tots tres, el més significatiu és el document de la direcció de Mèxic tant pels seus possibles redactors –Vicente Uribe- (tenint en compte els esdeveniments posteriors) com pel moment d'elaboració, (anterior molt probablement a l'adopció de la política d'Unió Nacional), cosa que indica que aquesta actuació s'implementava independentment de les formulacions polítiques sobre formes de govern, programes o col·laboracions amb d'altres partits. L'aplicació d'aquesta estratègia de lluita en la realitat espanyola i

---

⁸ Martín Ramos, José L.; *Rojos contra Franco. Historia del PSUC 1939-1947*; pàg. 149

⁹ Ens referim a la política d'*Unión Nacional*. Segons Manuel Martorell, el primer en formular la política d'*Unión Nacional* fou Jesús Monzón a França ja a finals del 1940, la qual es va posar en pràctica a partir del 1941. En ella es contemplava la formació d'un govern provisional amb polítics de totes les ideologies i la celebració d'unes eleccions a corts constituents i fins i tot es considerava la possibilitat de la restauració monàrquica si era decidit en referèndum [Vegeu Martorell, M.; *Jesús Monzón. El líder comunista olvidado por la historia*; pàg. 97]. Respecte de la direcció del PCE a Espanya encapçalada per Heriberto Quiñones, David Ginard dona la data del 31 d'agost de 1941 com la de la redacció d'un document titulat *Anticipo de orientación política* en el qual Quiñones plantejava la seva política d'*Unión Nacional* una versió oral de la qual ja corria com a guia d'actuació entre els militants comunistes organitzats. L'objectiu últim de la *Unión Nacional* de Quiñones era la restauració de la República però no de forma immediata sinó que abans caldria que hi hagués un govern de concentració nacional en el que hi participessin monàrquics, carlins i militars [Vegeu Martorell, M.; obra citada; pàgs. 89; Ginard, D.; *Heriberto Quiñones y el movimiento comunista en España (1931-1942)*; pàgs. 89-95 i per a l'*Anticipo...* de Quiñones Fundación Nacional Francisco Franco; *Documentos inéditos para la historia del generalísimo Franco*; Vol. IV]. Quant a la direcció del PCE de Mèxic, entre els mesos de maig i juliol de l'any 1941 va enviar un seguit de militants a Lisboa els quals havien de contactar amb l'organització central del PCE a Espanya i eren portadors d'instruccions d'actuar en l'interior dels sindicats verticals i fins i tot d'introduir-se a la Falange, si més no així ho acrediten Angel Ruíz Ayúcar a *El partido comunista. 37 años de clandestinidad*, Harmut Heine a *La oposición política al franquismo* i Valentina Fernández Vargas a *La resistencia interior en la España de Franco*. No hem pogut trobar a l'arxiu històric del PCE cap document al respecte. A Fundación Nacional Francisco Franco; *Documentos inéditos para la historia del generalísimo Franco*; Vol. II-2; pàg. 172 es reproduïx un document datat el catorze de juny de l'any 1941, fent referència al moment en què va ser redactat, que pel seu contingut podria correspondre al document al qual es refereix Ruíz Ayúcar en el seu llibre però no es pot saber amb certitud perquè no en fa la cita. Els enviats per la direcció del PCE de Mèxic a Lisboa van arribar-hi entre els mesos de maig i juliol però no van ser detinguts fins el mes de setembre, amb la qual cosa la data del 14 de juny genera dubtes: pot ser que el document no fos obra de la direcció del PCE a Mèxic sinó del PCE de l'interior, pot ser que els enviats a Lisboa introduïssin documentació a l'interior a través dels enllaços o del grup del PCE d'Euskadi o pot ser simplement, un

catalana en qualsevol dels casos, era força difícil l'any 1941 en què, com hem vist quan hem tractat del sindicat vertical en la primera part d'aquest treball, els sindicats verticals estaven controlats fèrriment per les jerarquies de Falange que consideraven als obrers perillosos per ser encara majoritàriament marxistes i anarquistes i era un període polític complicat perquè tot just s'estava produint la transformació del model sindical de Gerardo Salvador Merino al de José Luís Arrese, amb la finalització del sindicalisme falangista més reivindicatiu. Si ja era difícil per als treballadors usar els sindicats com a entitat on presentar les reclamacions obreres, molt més ho era l'ingrés a Falange per a infiltrar-se en llocs directius o fer tasques de cinquena columna, amb la qual cosa aquest pla esdevenia irrealitzable.

L'any 1943 la direcció del PSUC a Mèxic encara insistia en la necessitat d'aprofitar els sindicats falangistes per tal que els militants tinguessin contactes amb els obrers.

“(...) En aquest sentit, el partit deu liquidar definitivament (...) un defecte inicial en la seva organització, en els seus mètodes de treball i de lligam a les masses, deu corregir per complet l'errònia interpretació del seu treball il·legal que el porta a l'extrem de mantenir una raqútica organització del partit, tancada en si mateixa, que l'impedia tant el contacte més ampli amb les masses com el tenir els necessaris punts de recolzament en tot el país (...) Aquesta concepció equivocada conduïa a què (...) el Partit no fos conegut amb la seva veritable fisonomia per les àmplies masses (...) com el partit que realitzava els més grans sacrificis en bé de la llibertat i salvació del nostre país.

El Partit deu rectificar totalment el seu insuficient lligam amb les masses
(...)

(...) Per a la consecució d'aquestes tasques, el Partit deu organitzar-se allà on viuen i desenrotllen les seves activitats les grans masses (...) [El subratllat és meu]¹⁰.

En aquest cas, les demandes que es feien als militants del PSUC no eren tan explícites com les anteriors, limitant-se a demanar presència i organització del partit allà on realitzin activitats els obrers de forma col·lectiva i de fet, en el text hi ha més preocupació pel poc desenvolupament de

---

error de datació. El text està reproduït en els annexos. La qüestió de les tres direccions a tractarem en les pàgines dedicades a l'organització.

¹⁰ Original mecanografiat datat l'abril del 1943 de l'article publicat a *Nostra Bandera* “Normes d'organització i mètodes de treball del PSUC”, del Secretari d'Organització del PSUC a Mèxic Josep Marlès

l'organització del partit que no pas pel foment d'aquesta participació. Del text se'n poden fer dues lectures: en una es podria arribar a la conclusió que simplement la direcció del PSUC a Mèxic considerava que el partit tenia l'obligació d'estar organitzat a les fabriques, tallers, mines.... Però, considerant la uniformitat de política entre el PCE i el PSUC i fent una lectura menys restrictiva, l'apel·lació a trencar l'insuficient lligam amb les masses és podria interpretar com una crida a la participació en els organismes de masses franquistes -sindicat vertical, *Frente de Juventudes...*-, i les agrupacions populars -comissions de festes de carrer o barri, clubs esportius...- que era on podia haver grans concentracions de persones en aquells moments.

A Catalunya, l'organització comunista clandestina que entre els anys 1939 i 1945 sí que va fomentar clarament la penetració de militants en els sindicats verticals i l'adquisició de càrrecs d'enllaç sindical pels treballadors, va ser la UGT¹¹. I és que, el foment de la participació en les organitzacions franquistes no significava que la direcció comunista rebutgés a tenir els treballadors organitzats clandestinament ni implicava establir una nova forma d'organització per tant, les instruccions tot i que feien èmfasi en la actuació en els sindicats del règim, alhora demanaven la reconstrucció de la UGT que s'havia de fusionar amb la CNT per a crear la central sindical única¹². Malgrat les dificultats de tot tipus que causava la repressió franquista i que l'existència d'un sindicat clandestí organitzat podia suposar una dificultat afegida per a l'acció dels militants comunistes a l'interior de les fàbriques, la reorganització de la UGT era bàsica perquè era un sistema per tenir organitzats els obrers amb la finalitat de servir de corretja de transmissió entre el partit i els treballadors no militants, amb tres objectius d'acció principals:

---

¹¹ Aquest episodi resta encara obscur: d'una banda, les condicions restrictives per les quals es podia ser escollit enllaç sindical no permetien l'accés als obrers antifranquistes; l'altra, el fet que la UGT estigués dirigida en aquest anys dirigida per Trilles i Bustillo, -amb totes les acusacions que van rebre després- i els seus suposats lligams amb el PSOE i la policia, fan que el PSUC internament no consideri "oficial" aquesta etapa històrica de la seva filial sindical. En el capítol dedicat a l'organització de la UGT a l'interior tractarem més àmpliament aquesta qüestió.

¹² Heine, H.; obra citada; pàg. 77

- a) Mobilització i organització.
- b) Difondre entre els treballadors l'acció i les consignes del PSUC.
- c) Aconseguir la unitat sindical

L'estratègia de combat antifranquista traçada per la direcció comunista catalana, considerava bàsica la mobilització de la classe obrera per a les reivindicacions més immediates a la qual havien de contribuir preferentment els sindicats:

“Siempre los Sindicatos han desempeñado un papel de primer orden en la tarea de movilización de la clase obrera en defensa de sus reivindicaciones más sentidas.

Ha sido por conducto de ellos, que los trabajadores, estrechamente unidos y certeramente dirigidos, han obtenido victorias magníficas por su mejoramiento moral y material. Y será a través de los mismos sindicatos como en las actuales circunstancias de opresión franquista, lograremos que toda la clase obrera unida al resto de las fuerzas antifranquistas, en marcha arrolladora, precipite el hundimiento de Franco y la Falange y se restablezca la libertad y la democracia en nuestro país (...)”¹³

L'acció conjunta de totes les forces sindicals era fonamental per tal de combatre millor al règim i arrossegar a la lluita a la resta de forces antifranquistes¹⁴ perquè com Comorera exposava en el Memoràndum presentat a la IC, la manca d'unitat obrera havia estat un dels factors principal de la derrota en la Guerra Civil i era una de les màximes dificultats per la lluita contra el règim franquista¹⁵. D'aquesta manera, la unitat d'acció de la UGT amb la CNT esdevenia un altre dels elements claus del procés per poder arribar a la vaga general.

Tot i aquesta transcendència que s'atorgava a la unitat sindical i a l'acció obrera en la lluita contra la dictadura franquista, el paper que havia de jugar el sindicat en el procés cap a la insurrecció era secundari un cop s'hagués produït la vaga general. Així, les relacions que s'havien d'establir entre

---

¹³ *Las Noticias*; pàg. 3 (abril, 1946)

¹⁴ *Las Noticias*; pàg.1 (juny, 1946)

¹⁵ L'informe del Memoràndum que parla de l'acció sindical es titula *La unidad obrera* està datat el 17 de maig de l'any 1939.

PSUC i la UGT catalana durant aquests anys, seguiren la línia de les establertes durant la república i la guerra civil, esdevenint la UGT un simple instrument del PSUC el qual alhora, era l'orientador del sindicat mitjançant l'establiment dins del sindicat de cèl·lules del partit per tal de controlar i orientar la direcció¹⁶. Per tant, per als comunistes el sindicat tenia una tasca pròpia a desenvolupar dins de l'àmbit laboral però secundària, mentre que el partit es reservava l'acció, interpretació i direcció polítiques:

*"(...) Yo creo que eso es normal en nosotros y en cualquier partido comunista. El sindicato tiene otra misión (...) Lo que sucede es que tanto en España como en cualquier otro sitio pues, un partido comunista tiene sobre todo la misión de cambiar el sistema y de llamar a la organización para cambiar el sistema y, en este caso concreto, no sólo era el sistema sino la forma más odiosa del sistema (...)."*¹⁷

El sindicat no havia de pensar en participar en la definició de les condicions polítiques, la seva missió -com diu López Raimundo-, era la d'agitar el món laboral i d'incitar als treballadors a la mobilització. Les lluites per les reivindicacions immediates de la classe obrera que pogués organitzar el sindicat, eren considerades dins de l'estratègia de combat com la guspira inicial de la lluita per a l'enderrocament del franquisme i havien de tenir una necessària projecció política perquè "*(...) si aquesta voluntat [la voluntat nacional d'alliberament] està mancada de formació orgànica i 'direcció política' intel·ligent, ferma i conseqüent, per si sola i en una actitud passiva, no pot assolir vèncer als seus botxins i restablir la llibertat en el país (...)*"¹⁸. Es considerava una actitud passiva lluitar únicament per un horitzó laboral i no transcendir cap a un horitzó polític. L'educació política i la politització del conflicte laboral corresponien fer-les als dirigents del PSUC i als militants del partit a les cèl·lules de fàbrica, doncs per la seva formació política comprenien molt millor l'orientació de la

---

¹⁶ Vegeu Ballester, D.; *Els anys de la guerra. La UGT de Catalunya (1936-1939)*

¹⁷ Entrevista amb Gregori López Raimundo (9 de novembre de 1997)

¹⁸ *TREBALL*; primera quinzena de juliol 1946

lluita i la necessitat de la unitat sindical dels treballadors¹⁹. Els militants de les cèl·lules de fàbrica del partit havien de participar en el sindicat i fer una tasca d'educació política entre els militants ugetistes per tal de donar a les accions el caire polític necessari que generés conscienciació antifranquista, esperit de lluita i inèrcia combativa:

“(…) Això fa que tots els nuclis de direcció del Partit tenen que cuidar, més i més, políticament, les organitzacions de base i fonamentalment les cèl·lules d'empresa, car són la xarxa que orienta i canalitza el moviment antifranquista. Que, en tot el transcurs d'aquestes lluites parcials tenen que estar més lligats que mai a les organitzacions de fàbriques, tallers i mines per ajudar amb l'opinió autoritzada de la direcció, al desenvolupament de la lluita, solucions justes d'acord amb els interessos dels obrers i fent que aquests no perdin mai la perspectiva victoriosa demostrant-los-hi que la lluita parcial reeixirà perquè està portada pels obrers més estimats dels llocs de treball, per militants del PSU de C que estudien els problemes del proletariat a la llum del triomfant marxisme-leninisme-stalinisme. (...)”

(…) És indispensable que tots els nostres militants a les organitzacions d'empresa tinguin com a tasca essencial, a l'ensem que la vida política de llur cèl·lula, la participació intensa en el sindicat ugetista o cenetista, de manera que siguin el vehicle que portin fins a l'últim aprenent la nostra línia política d'unitat i combativitat donant l'explicació justa i que honora, de com és necessari lluitar per més salari i més racionament, alegant com exemple i estímulo la gran quantitat d'accions reivindicatives victorioses i insistir en la necessitat de la unitat de les dues centrals sindicals amb el PSU de C (...) fins assolir constituir un fort Bloc Democràtic (...)”²⁰

La tutela dels militants del PSUC sobre els de la UGT era necessària perquè a les vagues de caràcter exclusivament econòmic calia incorporar progressivament las de caràcter polític en contra de la intervenció del sindicat vertical en els conflictes, negant-se pagar la cotització sindical i aturs per la República, la democràcia i en contra el franquisme²¹. Tot plegat per aconseguir arribar a la vaga general.

---

¹⁹ “Resolución de la reunión ampliada de la Delegación del Comité Central del PSU de Cataluña”; (març, 1945); AHPCE

²⁰ *TREBALL*; primera quinzena de Juliol de 1946

²¹ *Las Noticias*; pàg. 2 (octubre, 1946)

I com es produiria la vaga? Un article aparegut el gener de l'any 1947 al portaveu de la UGT

Las Noticias, amb l'explícit títol de *Cómo llegar a la huelga general en las actuales condiciones de la lucha antifranquista*, ho explica:

“El creciente desarrollo que la lucha ha ido adquiriendo entre las fuerzas antifranquistas y en especial entre los obreros ha hecho revivir muy significativamente el planteamiento y la posible utilización de lucha superior: la Huelga General. Y claro, el hecho de que de manera sistemática se opere esta evolución en la mente de las masas antifascistas; de concebir medios más trascendentes ya para la acción antifranquista, corrobora no sólo la afirmación de lo que hemos apuntado al principio si no también el característico sentido de sensibilidad que tienen las masas populares para captar en circunstancias más maduras las formas ineludibles de lucha que forzosamente habrán de originar antes que nuestra batalla final contra el franquismo no se haya producido.

No hay duda que habremos de pasar por la huelga general como fase preliminar a la acción masiva y total del país como premisa esencial para el aplastamiento definitivo del franco-falangismo. Pero no cabe duda también que a la huelga general no llegaremos por arte de birli-birloque, cuando a cualquier sector pueda antojársele, o un plazo rígido y que de antemano se pretenda prevenir.

Concebir de esta manera el modo de llegar a la huelga general, de realizarla sería poner de relieve la desconcertante y supina ignorancia de los que tal cosa pretendieran, sería desconocer los factores que gestan el proceso del desarrollo de la lucha en las actuales circunstancias de régimen fascista. Y lo que es más grave: el caer en una nueva forma de pasividad que algunos, especulando con el ascendiente espíritu combativo que se manifiesta, tratarán de deslizar subrepticamente en las filas del frente antifascista, y fundamentalmente entre los trabajadores (...)

(...) Aunque el factor esencial que nos ha de llevar a la huelga general es hoy idéntico al de otras épocas anteriores, o sea, la exigente necesidad de conquistar unas reivindicaciones, sociales o políticas determinadas, sentidas profundamente por todas las fuerzas a las cuales haya de beneficiar y previa la experiencia de éstas, de constatar que por vías normales no era posible conseguirlo; la manera de organizar y desencadenar ésta varía según las condiciones interiores existentes en el país donde se haya de producir.

Por ejemplo: ¿Podemos nosotros plantearnos el ir a la huelga general con la misma facilidad que nuestros camaradas de la CIO y la FAT de Norteamérica lo hacen considerando el volumen de sus fuerzas organizadas, la legalidad en que se desenvuelven sus organizaciones y dentro de un marco de democracia y libertad más o menos auténtica? Claro que no estamos en las mismas condiciones y claro que caeríamos en vaguedades y propósitos inoperantes si tal cosa quisiéramos hacer sin tener en cuenta las circunstancias excepcionales en que nos movemos, derivadas de la situación concreta que hoy vive nuestro país: régimen de opresión,

debilidad de las fuerzas organizadas, dura clandestinidad, rabiosa persecución y represión. Pero por otra parte, sería también caer en un tremendo error suponer que, dada la diferencia abismal de nuestra situación con relación a los que se desenvuelven dentro de un marco democrático, estaba condenado al más rotundo fracaso cualquier intento que se realizara para desencadenar la huelga general. Como ya hemos señalado anteriormente, lo decisivo, lo que es la fuerza motriz de impulsar a los trabajadores, a todo el pueblo a paralizar la vida activa de su país, es que esta necesidad se haya profundamente arraigado en la conciencia de las masas, como la medida (no la única) más eficaz y contundente para lograr los objetivos que anhele.

No hay duda que llegaremos a las huelgas generales de industria, a la huelga general del país, no obstante nuestra diferencia de situación interior con relación a otros países ¡¡Tenemos que llegar!! Y es más, debemos realizar los mayores esfuerzos para que la gestación de ésta se acelere porque en ello va estrechamente ligado el imprimir mayor velocidad la movilización de todo nuestro pueblo para la realización de su último y definitivo acto supremo de lucha.

Pero para llegar a la huelga general, a esta fase, más amplia y decisiva de nuestra acción diaria, es menester antes intensificar más y más las acciones y huelgas parciales y no frenarlas. El que cada fábrica, taller, empresa, cualquier lugar de trabajo por reducida que sea su concentración proletaria, sea una forja de unidad y acción activa antifascista (...) De que las luchas por la mejora de salarios, mejor racionamiento, baratura de la vida, falta de viviendas, contra el 'straperlismo' de los jerarcas de Falange, alta industria y terratenientes; las requisas de los de Abastos y Fiscalía de Tasas, etc. se refuercen con las acciones contra el terror, torturas, pena de muerte y detenciones franquistas, la capitulación y el compromiso y por la más firme adhesión y apoyo a los gobiernos de Giral e Irla.

Y será este vertiginoso ascenso de la lucha; será este incorporar nuevas y entusiastas fuerzas en las filas de combate dirigidos por una sola y exclusiva voluntad, el camino por el que llegaremos a la huelga general, acción de las más trascendentes que hasta entonces habremos podido asestar a tan odiosos enemigos”²².

En el text destaquen diverses qüestions: primer, la concepció de la vaga general com una fase inevitable prèvia a l'acció insurreccional de tot el país que es considerava premissa essencial per acabar amb la dictadura franquista. Segon, que per a què aquesta vaga general es realitzés calia que els treballadors prenguessin consciència de la seva necessitat. Tercer, la vaga general no sorgiria per casualitat o perquè algun grup o dirigent polític fes una crida de forma unilateral o per un dia determinat. I quart, no era un esdeveniment aplicable mecànicament a qualsevol realitat

---

²² *Las Noticias*; pàgs. 1-2 (gener, 1947)

política sinó que calia una adaptació a les circumstàncies polítiques del país. En conseqüència, la vaga general únicament podia ser producte de la voluntat dels propis obrers. La tasca dels militants comunistes consistia en crear aquesta voluntat impulsant les accions reivindicatives i les vagues parcials per motius laborals i accelerar-la per a què cada cop hagués més conflictivitat i més a sovint, incorporant progressivament elements polítics. Cada nova mobilització havia de suposar un graó superior en la lluita laboral en què hi hauria una conflictivitat cada cop més intensa i extensa i unes demandes polítiques de més importància. Així es generaria entre els treballadors aquesta consciència necessària per, en un moment determinat, d'una forma natural, convocar la vaga general en contra la dictadura franquista. La vaga general obrera era doncs, la conseqüència lògica i inevitable de tot el procés reivindicatiu.

Però no n'hi havia prou amb la realització d'una vaga general obrera per més massiva que fos. Per aconseguir la caiguda de la dictadura franquista era fonamental la creació d'un moviment guerriller de caràcter ofensiu perquè la lluita armada no era gratuïta sinó que esdevenia necessària doncs, el PSUC considerava que el franquisme únicament podia ser vençut per la força:

“(...) Franco i llur Falange no se n’aniran per res de tot això, ni menys per les bones. A aquests bandits i criminals que empren i empraran tota mena de procediments de terror i crim per tal de mantenir-se en el poder, se’ls ha de foragitar i d’una manera violenta. I per això el poble espanyol necessita un potent moviment de lluita que combateixi contínuament i incrementi les accions per a defensar el poble, fent-se ressò dels seus sofriments, alimentant-se d’ells per així assegurar el seu caràcter popular més ampli i descarregar damunt dels botxins tot l’odi, tot l’afany patriòtic, prenyat d’intel·ligència ferma i dinamisme per conduir al combat actiu pel camí de la Insurrecció Nacional (...). Per enderrocar el règim franquista, el poble espanyol necessita defensar-se i atacar alhora, i per això necessita que les seves forces estiguin organitzades, impregnades d’un fervorós entusiasme patriòtic, d’entranyable i infinit amor al seu poble; forces dotades d’audàcia, valor i fermesa que junt amb totes les masses antifranquistes han d’alliberar la Pàtria enderrocant Franco i Falange”²³.

---

²³ TREBALL, primera quinzena de juliol de 1946. Sota la direcció de Canals es defensava la mateixa posició: “(...) És una veritat axiomàtica, però, que Franco i Falange no cauran únicament pels efectes de la seva crisi, com també que els pobles hispànics no s’alliberaran únicament pels efectes de l’alè de la solidaritat exterior. No. Franco i Falange seran anorreats per l’esforç decidit que els patriotes i pobles d’Espanya posin en aquesta empresa. Per la suma

La dictadura franquista era un règim que s'havia imposat per la força, que emprava la força contra la població i que no dubtaria a emprar la força si es veia en perill de desaparèixer. Les guerrilles i la violència armada esdevenien així elements clau de tot el procés perquè l'únic camí possible cap a la derrota del franquisme era la insurrecció nacional i en aquesta havien de coincidir la vaga general obrera política obertament antifranquista i l'acció de suport del moviment guerriller per tal d'aturar l'acció defensiva extremament violenta del règim i fer possible el triomf.

Des d'inicis de l'any 1946 es van modificar els elements que intervenien en l'estratègia en eliminar-se la participació dels treballadors i militants del PSUC en les organitzacions de masses falangistes. Des d'aleshores, el contacte amb els treballadors només podia fer-se de forma totalment clandestina, cosa que va suposar un gran handicap per al desenvolupament d'aquesta estratègia i fins i tot per la pròpia existència de l'organització.

1.1.2. Segona etapa: la vaga revolucionària (1949-1957):

L'últim trimestre de l'any 1948 el PSUC encetà una nova estratègia de lluita, en la que respecte de l'estratègia anterior desapareixien la UGT i les guerrilles i s'abandonava la insurrecció nacional i la lluita armada com a element indispensable per a la derrota de la dictadura. Sense la UGT –l'instrument sindical del PSUC–, la propaganda del partit, la difusió de les accions de lluita, la recerca de la unitat d'acció dels obrers i la generació de mobilització, l'havien de fer els mateixos militants del PSUC a les fàbriques. Ara però, es rectificava la línia imposada durant els dos últims anys de l'etapa anterior i per aconseguir-ho es tornà a demanar el lligam amb els obrers i l'actuació allà on es trobessin les masses treballadores, utilitzant tots els mitjans al seu abast, tant els legals com els il·legals, per a la qual cosa el partit va adoptar com a línia oficial d'actuació la penetració en els sindicats verticals falangistes. Aquesta participació permetia comptar amb espais legals de

---

d'accions, petites i grans i en tots els terrenys que, des d'ara, siguin capaços de menar a cap i que al final han de

relació amb els obrers a través dels quals fer la difusió de la lluita antifranquista del partit i poder engegar les mobilitzacions per a les reivindicacions immediates. La unitat sindical i l'educació política dels treballadors -igual que en la fase anterior-, contribuirien a crear una inèrcia combativa i convertir les vagues laborals parcials en la vaga general obrera al capdavant de la qual hi hauria la direcció del partit per orientar-la en sentit polític. En aquests procés final ja no hi intervindrien les guerrilles perquè havien estat dissoltes i en conseqüència, ja no podia haver una acció armada. Així la dictadura franquista havia de ser derrotada únicament amb la pressió popular, per la qual cosa la vaga general passava a ser considerada com revolucionària.

Sense cap mena de dubte, l'element més destacable la lluita antifranquista del PSUC durant aquesta etapa és l'anomenat "canvi tàctic", és a dir, l'entrada de militants comunistes i obrers antifranquistes en els sindicats falangistes mitjançant la participació en les eleccions per a escollir càrrecs sindicals.

1.1.2.1. El canvi tàctic i la participació en les eleccions sindicals:

"(...) Por los soviéticos el único que habló fue Stalin; (...). En su intervención su idea crucial era que debíamos trabajar en el interior de los sindicatos verticales y en general en las organizaciones de masa del régimen. Se extendió en el relato de las experiencias del partido ruso en el período del zarismo, en este tipo de trabajo (...).

Criticaba la posición sectaria que teníamos los dirigentes del partido español en la cuestión.

(...) Intervenimos los tres rompiendo la liturgia corriente en las reuniones bilaterales, en las que suelen hablar exclusivamente los jefes de delegación. Nuestro argumento de fondo era que los trabajadores españoles, con una larga tradición de sindicalismo de clase, no comprendían que los comunistas llamaran a trabajar en los sindicatos fascistas. Como demostró la experiencia el argumento no era muy sólido, pero la verdad es que el consejo de Stalin se apoyaba solamente en la experiencia bolchevique -no se expusieron otras- y en el primer momento no nos parecía suficiente.

En mi intervención yo subrayé esencialmente las dificultades de combinar la lucha guerrillera con el trabajo en los sindicatos; en cuanto se distinguieran en éstos por su defensa de los trabajadores, nuestros camaradas iban a ser

---

desembocar a la insurrección nacional dels pobles hispànics (...)" [TREBALL, núm. 3; juny, 1945]

procesados y condenados como 'terroristas'; la causa resultaba demasiado expuesta.

Stalin nos dijo entonces que utilizásemos la guerrilla para proteger a los órganos de dirección del partido instalados en el interior del país, más que para realizar en ese período operaciones de combate. En la lucha por las libertades -insistió mucho- teníamos que tener paciencia, 'Tierpenec, tierpenec', insistía. 'Los bolcheviques supimos tener paciencia. Y cuando fuimos fuertes pasamos al ataque'. Creo que las palabras que mas repitió fueron el 'niet' para rechazar nuestra insistencia y el 'Tierpenec' -paciencia- considerando también esta como una virtud revolucionaria"²⁴

Aquest és el relat que Santiago Carrillo fa de l'entrevista que Dolores Ibárruri, Francisco Antón i ell van tenir amb Stalin l'agost l'any 1948 en la qual els aconsellà el canvi de tàctica respecte de l'actuació contra el règim. Un cop tornats a París, van informar a la resta de la direcció del PCE i es va decidir transmetre la consigna a totes les delegacions del partit²⁵ per la qual cosa es va encarregar a Vicente Uribe²⁶ –curiosament el cap de l'organització del PCE a Mèxic que l'any 1941 havia fet la recomanació de tenir contacte amb les organitzacions de masses franquistes-, fer l'informe del canvi tàctic que va arribar a la direcció clandestina del PSUC a Catalunya a través d'un enllaç. Aquest enllaç informà a la direcció que en una reunió celebrada a finals de setembre en la que s'havien convocat a quadres del PCE i el PSUC, Vicente Uribe havia plantejat el següent:

“(...) debíamos modificar la orientación del Partido en relación con los sindicatos verticales y otras organizaciones de masas, a los que, hasta entonces, boicoteábamos y aconsejábamos combatir sin cuartel. En lo sucesivo, sin dejar de denunciar el carácter fascista y de instrumento del régimen de la CNS, los comunistas debíamos aprovechar las posibilidades que ofrecían los sindicatos verticales y las organizaciones franquistas para ligarnos a las masas y utilizar toda ocasión para golpear al régimen defendiendo las reivindicaciones de los trabajadores y del pueblo. Se hacía necesario dedicar los mayores esfuerzos a la preparación de los cuadros y militantes del Partido para hacer comprender a la clase obrera y a las masas

---

²⁴ Carrillo, S.; *Memorias*; pàg. 419-420

²⁵ Segons Gregorio Morán això es va fer amb extrema lentitud perquè en el fons no estaven d'acord amb la recomanació d' Stalin ni consideraven la seva importància. Carrillo en les seves memòries també es refereix a aquest fet indicant que van trobar la resistència a l'aplicació d'Uribe i Delage i que ell mateix tenia dubtes sobre les reals intencions de l'entrevista [Vegeu Morán, G.; obra citada; pàg. 138 i Carrillo, S., obra citada; pàg. 423]

²⁶ Vicente Uribe era el segon en la línia jeràrquica del PCE i havia estat responsable –juntament amb Pedro Checa i Antonio Mije- de la direcció del PCE a Mèxic fins que va tornar a Europa el 1945.

*populares que ellas mismas eran la fuerza decisiva para la liberación de nuestro país. Con este fin, y para propiciar y facilitar la organización de acciones reivindicativas deberíamos aconsejar a los comunistas y a los demás trabajadores revolucionarios y antifranquistas que procurasen ser elegidos enlaces sindicales en sus empresas o a otros cargos de la CNS susceptibles de ser utilizados para llevar a cabo esta labor*²⁷.

D'aquesta manera, es tornava a la mateixa posició que s'havia mantingut entre els anys 1941 i 1945²⁸, però aquest cop a diferència de l'etapa anterior, les possibilitats de penetració en els organismes franquistes eren superiors ja que en les eleccions sindicals de l'any 1947 el govern franquista havia eliminat la clàusula de necessitat de confiança política per als candidats a enllaç sindical.

L'ordre de la direcció del PCE –novament fou el partit espanyol el que marcà la línia política-, fou mal rebuda per la direcció clandestina del PSUC a Catalunya, convençuda de què els militants no volien col·laborar amb les *Centrales Nacional-Sindicalistas* ni podien fer-ho pel seu caràcter feixista²⁹. Tot i així, les instruccions foren immediatament distribuïdes als responsables dels comitès locals i de sector, però la pròpia estructura clandestina va fer que l'expansió de la informació fos lenta i complexa, de manera que l'òrgan comunista *TREBALL* no es va fer ressò d'aquest canvi d'orientació fins l'abril de 1949, en un article titulat *TASCA PRINCIPAL EN AQUESTA ETAPA*:

"Acumular i preparar les forces de la classe obrera i el poble per a l'acció contra el franquisme per acabar amb la tirania i instaurar la República democràtica. Heus ací la principal tasca del nostre partit en aquesta etapa(...)

Però ¿com portar a terme aquesta tasca d'esclariment i d'educació política entre la classe obrera i les grans masses? Evidentment enfortint els vincles que uniran el partit i les seves organitzacions amb les masses i cercar aprofitar totes les formes possibles d'arribar a les masses.

Referint-se als anys que seguiren a la derrota de la revolució de 1905 en la Rússia Zarista, en la Història del Partit comunista (b) de la URSS s'hi diu: "Els bolxevics lluitaren per mantenir i afiançar les organitzacions clandestines

---

²⁷ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàgs. 199-200

²⁸ De fet, aquesta posició d'aprofitar tant les possibilitats il·legals com les que oferien els sindicats i organitzacions franquistes, per lligar-se a les masses "sin dejar de denunciar el caracter fascista y de instrumento del régimen de la CNS" exposada el 1948, és idèntica a les instruccions del juny del 1941 que reclamaven aprofitar tant l'acció dins dels sindicats com la resistència a fer-ho per lluitar contra el franquisme, tot emprant "formas y métodos distintos, un lenguaje diferente en consonancia con las posibilidades que estas ofrecen".

²⁹ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàg. 234

del partit. Però a l'ensem consideraren necessari utilitzar totes les possibilitats legals, fins la més petita escletxa legal per mantenir i enfortir els vincles amb les masses reforçant així el partit". Heus ací una lliçó tàctica totalment aprofitable pel nostre partit en la situació actual del nostre país (...)

Nosaltres hem de lligar-nos a les masses a despit de totes les mesures adoptades pels franquistes per a impedir-ho (...) Deixar d'actuar on es reuneixen les masses per considerar-ho com un tancat que pertany a l'enemic significa en la pràctica abandonar aquestes masses a la demagògia dels franquistes

*Tasca de primer ordre és avui per als comunistes i per als homes i dones de més sòlida consciència política la d'educar als elements més atrasats de la classe obrera i del poble i portar-los al camp de la revolució democràtica (...)*³⁰.

Aquí tenim l'explicació autòctona que donà la direcció del PSUC: el canvi tàctic era necessari per tal de mantenir el contacte amb les masses i poder educar-les i preparar-les per a la lluita contra la dictadura. La finalitat era la mateixa que quan es cridava als militants del PSUC, abans de l'any 1945, a la participació activa en els organismes de masses franquistes: difondre les accions i la lluita del partit i educar políticament els obrers. A més, era totalment instrumental doncs en cap moment es fa esment a què la nova tàctica servís per a aconseguir la millora de les condicions de vida i de treball dels obrers perquè l'objectiu principal de la lluita del PSUC era polític.

La prova de foc per a la nova orientació es produí la tardor del 1950, amb les primeres eleccions a enllaços sindicals en què el PSUC cridà a la participació dels seus militants. L'agost de 1950 aparegué el primer article respecte d'aquesta qüestió titulat *Sobre les eleccions sindicals franquistes*:

"(...) Una de les lluites més valuoses de les lluites reivindicatives d'aquests dos últims anys, és la de què els treballadors han après (...) a recolzar l'acció reivindicativa, contra llurs explotadors i contra el propi règim franquista amb la utilització de les poques possibilitats legals que el franquisme s'ha vist obligat a mantenir (...).

Els obrers a l'ensem que presenten llurs legítimes reivindicacions al patró o a la direcció de l'empresa i pressionen de manera ferma i decidida amb la disminució del rendiment, el sabotatge a la producció, els aturs parcials, la vaga, etc. etc., plantegen els problemes als jerarques verticals o a la Magistratura de Treball (...).

---

³⁰ *TREBALL*; núm. 83; (abril, 1949)

Aquesta tàctica, aplicació justa de la política del Partit (...) ha de fer comprendre a la classe obrera la necessitat de què l'enllaç sindical de la fàbrica o taller sigui, no un home al servei de l'empresa i dels jerarques falangistes de la CNS, sinó un bon company de treball, disposat a secundar i recolzar llurs justes peticions i a defensar-los davant del patró i la CNS (...)

És per aquestes raons que la natural repugnància, l'hostilitat i l'odi dels treballadors envers la CNS, no els ha impedit veure la possibilitat i la utilitat d'aprofitar la farsa franquista de "les eleccions sindicals" (...) per a escollir un company o companya de treball que els ajudi a defensar llurs interessos i, al mateix temps, a paraitzar i inutilitzar un dels més importants i principals engranatges dels sindicats verticals.

(...) és important inutilitzar aquesta p(?) de la màquina sindical falangista, en fer que [els] enllaços sindicals siguin obrers fidels a llur classe i que en actuar de defensors dels interessos dels treballadors, es converteixin en elements de pressió i lluita dels treballadors encaminats a millorar llur situació (...)"³¹

Un any i mig després de l'article anterior, el PSUC demanava fer un pas més enllà: ja no n'hi havia prou amb prescindir de l'enllaç sindical i acudir a la Magistratura de Treball o presentar directament les reivindicacions als patrons o al sindicat vertical alhora que es feien les reclamacions en la fàbrica. Ara calia aprofitar les eleccions per ocupar els càrrecs, en el nivell permès, del Sindicat Vertical i que l'enllaç sindical fos una persona que defensés els interessos dels treballadors i no de l'empresa.

Però, tenint en compte les nul·les atribucions dels enllaços per defensar els interessos dels treballadors i que en els conflictes laborals els obrers ja utilitzaven els mitjans legals i il·legals, per què calia aconseguir càrrecs sindicals? S'aconseguiria amb ells millorar la situació de la classe obrera? La importància d'aconseguir enllaços sindicals estava en les expectatives de poder dinamitzar la conflictivitat laboral que generava el càrrec, ja que permetia establir relacions amb els treballadors dins de la legalitat -recordem com els reglaments de règim interior de les empreses limitaven els moviments, els contactes i el diàleg entre els obrers-, difondre un discurs polític antifranquista, donar a conèixer els drets dels treballadors, introduir-los en la lluita sindical i també de desballestar un dels pilars fonamentals de l'Estat franquista. La crida a "tots els obrers" estava en relació amb la idea d'aconseguir

un moviment obrer unitari per passar després a la central sindical única. Alhora, el fet que els obrers poguessin arribar a identificar els enllaços sindicals opositors amb el partit –fos quina fos la seva adscripció política-, donaria prestigi i capacitat de lideratge al PSUC que alhora evitaria quedar arraconat políticament entre les forces polítiques antifranyquistes si sols es limitava a proposar candidats d'ideologia comunista.

Per tal d'accelerar el procés cap a la vaga general, s'apel·lava directament a les reivindicacions més sentides pels treballadors. En l'anterior article ja s'introduïa la qüestió, explicitant clarament que escollir enllaços sindicals favorables als treballadors contribuïa a millorar la seva situació laboral i personal. A partir de l'any 1951, la direcció del PSUC a l'interior intensificà aquesta línia d'incidir en les qüestions més properes als obrers, difonent la consigna de posar com a eix de les reivindicacions obreres la lluita per un salari mínim vital, afegint-li posteriorment la reivindicació de la jornada de vuit hores:

"(...) És urgent organitzar la lluita contra la carestia de la vida i per un salari mínim vital (...) Discutim en cada fàbrica tots els obrers, exigim un salari mínim vital que ens permeti viure amb 8 hores de treball (...)"³²

D'aquesta manera, el PSUC apareixia com l'únic partit que donava un suport efectiu als treballadors i podien aglutinar-los al seu entorn i aconseguir augmentar el nombre de militants. L'increment dels salaris era la demanda principal dels treballadors catalans i era bàsica la difusió de la consigna perquè *"(...) és evident que solament l'agitació sobre aquests problemes prepararà les condicions per a la lluita (...)"³³*. Però malgrat aquesta última afirmació que sembla reconèixer el fracàs de les consignes polítiques, es seguí assenyalant la importància política de les reivindicacions obreres:

---

³¹ *TREBALL*, núm. 115; (agost, 1950)

³² *TREBALL*, núm. 147; (juny, 1953)

³³ *TREBALL*, núm. 156; (març 1954)

"(...)Encara que la discussió i l'agitació se centri, segons les condicions amb que es promou, sobre el salari i la jornada de vuit hores i sobre les reivindicacions concretes de cada lloc de treball, els comunistes hem de fer veure que la situació intolerable en què viuen els treballadors és deguda al règim franquista i que el pacte amb els ianquis és causa principal de l'agreujament que es produeixen (...)"³⁴

Per a l'estratègia comunista, la lluita per les reivindicacions més immediates de la classe obrera no era més que un element instrumental per aconseguir generar conflictivitat laboral. L'objectiu final d'acabar amb el franquisme amb una vaga general sols seria possible amb l'educació política dels treballadors per això era fonamental destacar la relació existent entre la seva situació laboral i el règim polític, de la qual cosa se n'havien d'encarregar els militants del partit. Són nombrosos els articles publicats a *TREBALL* en què s'explicava als militants comunistes què havien de fer però en volem destacar un que ens ha semblat especialment significatiu:

"(...) El nostre esforç principal ha d'orientar-se en fer penetrar en la consciència de la classe obrera i de tots els treballadors la clara noció dels greus perills de guerra que ens amenacen (...)

L'experiència demostra que la línia política del Partit penetra (...) només després d'haver-se realitzat un intens, pacient i eficient esforç d'agitació propaganda (...)

(...) Cada comunista, cada militant del partit ha d'ésser un dirigent de masses, ha d'arribar a ésser el guia, l'orientador i l'organitzador d'altres treballadors a la fàbrica, a camp, a les barriades, a les casernes. Aixó vol dir que els comunistes hem d'ajudar a tots els treballadors, a tots els demòcrates a formar llurs reivindicacions més sentides i organitzar la lluita per assolir-les (...)

Aixó reclama dels comunistes una especial atenció sobre l'estat d'ànim dels treballadors, de llurs anhels i reivindicacions més sentides, exigeix una preocupació especial per a cobrir totes les possibilitats i formes de lluita i combinar hàbilment l'acció clandestina amb la utilització dels sindicats, cooperatives, centres d'esbarjo, etc. (...)"³⁵

Per tal de mantenir l'esperit de lluita i les esperances de triomf de militants i obrers, el PSUC hagué d'emprar un discurs propagandístic radical i un llenguatge exaltat i triomfalista que s'oferia als militants a través de la premsa. Però per a aconseguir la substitució del franquisme també era necessari

---

³⁴ *Ibídem*

³⁵ *TREBALL*; núm. 111; juny, 1950; (ANC)

que s'adoptés una estratègia possibilista i pragmàtica en la conflictivitat laboral. L'aplicació del canvi tàctic comportava l'aprofitament dels mínims marges d'actuació i de les concessions que oferia el règim, tal i com defensà Josep Serradell en el Congrés del 1956 en comentar l'actitud dels enllaços sindicals de Terrassa que demanaren una reunió general d'enllaços de tots els rams de la indústria, reunió que fou denegada per la CNS que oferí a canvi una reunió per rams que, alhora, no fou acceptada pels enllaços. Aquests, per tal d'aconseguir el seu propòsit, pressionaren amenaçant amb una vaga general de 24 hores si no es feia l'assemblea general. La policia armada i la guàrdia civil intervingueren finalment efectuant detencions i la vaga no es realitzà. Per a Josep Serradell, aquesta actuació no va ser la correcta:

"Una de les experiències que el Partit ha de retenir de l'activitat de les comissions és la conveniència d'aprofitar i recolzar en les concessions que s'arrenquin als jerarques per tal d'avançar vers els objectius fixats. L'exemple el tenim en la manera com s'han desenrotllat els esdeveniments a Tarrassa. No hagués estat una actitud més política acceptar la concessió que feien els jerarques sindicals de reunir per indústries tots els enllaços de Tarrassa i anar preparant en aquestes reunions i amb la pressió de les comissions, la vaga projectada? Jo penso que sí, que aquest hagués estat el camí més indicat i que, més a més, hagués estat cobert per la concessió arrencada als jerarques de la CNS. Es convenient no deixar-se emportar per les impaciències ni per les restes de velles influències anarquistes que mantes [sic] vegades han acostumat els obrers de Catalunya al dilema de caixa o faixa."³⁶

Serradell criticava no haver emprat una estratègia basada en la celebració de reunions parcials i l'aprofitament de les mínimes concessions que oferia el sindicat vertical perquè entenia les reunions com a instrument per a crear l'ànim de fer una vaga amb intenció política, perquè aquesta era la línia de treball del partit i perquè els que actuaven d'aquesta manera eren els enllaços sindicals quan aquests havien de ser els més preparats i els que apliquessin més fermament la línia del partit. Els obrers terrassencs, entenien la vaga general com a un mitjà de pressió per a aconseguir les seves reivindicacions en el marc d'una lluita econòmica sense cap intenció política. Per als enllaços sindicals,

---

³⁶ Serradell, J. "Román"; *Informe sobre els estatuts del partit i sobre els problemes d'organització*; pàg. 35

la finalitat de la mobilització era la millora de les seves condicions de vida i treball. Amb aquest plantejament, l'estratègia possibilista era inaplicable perquè no haguessin aconseguit cap resultat positiu discutint amb el Sindicat Vertical i així, la vaga general havia de ser immediata doncs era l'única arma que podia fer que els patrons accedissin a les seves peticions. Si s'actuava d'altra manera acceptant les condicions del sindicat vertical, s'hagués allargat tot el procés, les reunions d'enllaços per rams haguessin trencat la unitat aconseguida posant als enllaços d'oposició en una posició més feble i amb el pas del temps s'hagués perdut l'ànim de fer vaga i s'hagués endarrerit la consecució dels seus objectius que eren fonamentals per a poder sobreviure. De fet per al PSUC la vaga general continuava sent l'element clau per acabar amb la dictadura però cada cop exigia un procés de gestació més llarg i per tant, quedava més allunyada en el temps:

"(...) Una experiència d'aqueixes lluites mostra la necessitat de no donar a la classe obrera consignes absolutes de vaga general, més que quan les circumstàncies i l'ambient de la classe obrera ho aconsellin. Això significa també la necessitat imprescindible d'orientar-se a aturs parcials que es poden efectuar sense abandonar el lloc de treball, acompanyant-los amb el nomenament d'una comissió d'obers que presenti al patró i al sindicat les reivindicacions que els obrers acordin.

Les accions de protesta i de vaga dels treballadors tenen tendència a intendificar-se i a posar-se a l'ordre del dia. És important pels militants del Partit, especialment pel òrgans de direcció, no solament saber desfermar l'acció, sinó també saber acabar-la a temps per evitar un desgastament d'energies dels treballadors que pot repercutir negativament en la perspectiva de lluita (...)"³⁷.

La unitat d'acció sindical era, com en l'etapa anterior, l'altre element que ajudaria a la realització de la vaga general per tant, es seguí insistint entre els militants del PSUC que havien de treballar també en aquest àmbit perquè dirigir als obrers industrials, portava a assolir el poder:

"Aquesta direcció del treball del Partit va orientada a que en la perspectiva, existeixi a Catalunya, com a tot Espanya, una sola central sindical.

---

³⁷ Serradell, J. "Román"; *Informe sobre els estatuts del partit i sobre els problemes d'organització*; pàg. 32

Els militants del PSU hem de preveure la possibilitat del ressorgiment de la CNT. Amb menys possibilitats (...) poden crear a Catalunya un cert nucli sindical els dirigents socialistes espanyol i els demo-cristians. És clar que això no ajudaria a la unitat de la classe obrera. És cert que el Partit, amb sòlides posicions a l'antiga UGT, podria organitzar també una forta central sindical. Però és evident que aquesta perspectiva d'esmicolament de la classe obrera de Catalunya no afavoriria els seus interessos ni la lluita unida per les seves reivindicacions. Serviria únicament els interessos de la patronal i de les forces més reaccionàries. D'aquesta manera es crearien les condicions per retornar a les velles lluites internes entre els obrers de Catalunya, que tants perjudicis han portat a llurs interessos de classe, a la causa de la llibertat i de la democràcia, i a les nostres llibertats nacionals.

El PSU, la classe obrera, i el poble catalans no estan interessats en el retorn a les velles lluites. Estem per la unitat de tots els treballadors en un fort moviment sindical on hi hagi estreta convivència entre obrers comunistes, anarcosindicalistes, catalanistes, catòlics i de totes altres opinions polítiques i religioses, units en la defensa dels seus interessos de classe.

En les actuals condicions, el millor camí cap a una central sindical única de classes és la creació de les comissions unitàries d'obriers a les fàbriques i llocs de treball (...)³⁸

En definitiva, l'estratègia proposada del PSUC en aquesta etapa per tal d'acabar amb la dictadura no diferia massa de la de l'etapa anterior: els militants comunistes havien relacionar-se amb els treballadors per generar mobilització i orientar les lluites políticament, de manera que la intensificació de la conflictivitat desembocqués en la convocatòria d'una vaga general que feria caure la dictadura. El que era diferent eren els elements que hi intervenien i la manera de fer-ho: d'una banda, ja no existia la UGT ni el grups guerrillers, de l'altra, eren els propis militants clandestins del partit els que havien d'usar les possibilitats legals del règim per treballar des de dins, cosa que en l'etapa anterior malgrat que es va proposar, no es podia fer.

1.1.3. Tercera etapa: la vaga pacífica (1958-1959):

Hem considerat aquests dos últims anys de la dècada dels cinquanta com una etapa diferent en aquesta recerca de l'oposició clandestina comunista de la convocatòria d'una vaga general que provoqués la caiguda de la dictadura, perquè s'introduí un factor nou: la intervenció directa i unilateral

---

³⁸ Serradell, J. "Román"; *Informe sobre els estatuts del partit i sobre els problemes d'organització*; pàg. 41

en el procés de la direcció del partit a l'exterior. Fins ara, la direcció del partit tan a l'interior com a l'exili, sols orientava o tutelava les mobilitzacions obreres. La vaga general havia de sorgir del sí del propi moviment obrer i el partit l'havia d'encapçalar i dirigir un cop s'hagués iniciat, però mai convocar. És més, anteriorment hem vist com es considerava que una convocatòria unilateral seria un fracàs. Igualment, en la primera meitat dels anys cinquanta el partit va optar per fer més èmfasi en les reivindicacions laborals i salarials vist el poc interès que entre els obrers despertaven les motivacions polítiques. En aquests dos anys, en canvi, s'introduí una modificació de l'estratègia: mantenint la seqüència i tots els elements del procés cap a la vaga general que s'havien dissenyat fins aleshores, paral·lelament la direcció a l'exili del partit va intervenir de forma unilateral convocant vagues de caràcter polític i es canvià la conceptualització de la vaga que ja no era revolucionària sinó pacífica.

En el congrés de l'any 1956, el PCE/PSUC va aprovar l'adopció d'una nova línia d'acció política anomenada *Reconciliación Nacional* que propugnava la col·laboració entre tots els sectors polítics i socials contraris al franquisme –fossin del signe que fossin-, per tal de trobar una sortida a la dictadura. La direcció del PCE considerava que la dictadura franquista estava vivint els seus últims dies i afirmava que la societat espanyola i la catalana en general i els obrers en particular, ja havien arribat a un elevat nivell de conscienciació política, la demostració més palpable de la qual eren les vagues de l'any 1956. Per tant, calia accelerar i capitalitzar el procés de liquidació del franquisme i que fos la pròpia direcció del partit a l'exili la que convoqués una vaga general de tipus i amb finalitats polítiques. Si a més, s'aconseguia la col·laboració dels grups de tot l'espectre polític, n'hi hauria prou amb una demostració de força de la població per a què la dictadura desaparegués i amb aquesta intenció es convocà la Jornada de Reconciliació Nacional per al 5 de maig de 1958³⁹.

En el número de *TREBALL* de gener-febrer de l'any 1958, el PSUC anuncià la celebració de la Jornada de Reconciliació Nacional. La Jornada de Reconciliació Nacional no havia de ser una vaga

---

³⁹ Morán, G.; obra citada; pàg. 278-286

més, havia de ser el primer pas cap a la revolució democràtica impulsada per les masses treballadores, amb un programa eminentment polític: rebuig d'una monarquia imposada, formació d'un govern provisional que atorgués una àmplia amnistia política, restabliment de les lleis públiques i millorament de les condicions de vida del poble⁴⁰. Un any més tard, el divuit de juny de 1959, el partit convocà una nova protesta política: la Vaga Nacional Pacífica.

El poc èxit d'ambdues vagues però va fer que a finals de l'any 1959, la direcció del PSUC a l'exterior impulsés un canvi en l'estratègia: sense deixar de banda l'organització de cèl·lules d'empresa ni l'acció en els sindicats, la vaga general –tot i que es seguia considerant que era l'element imprescindible amb què s'havia de derrotar la dictadura-, apareixia com una cosa més llunyana en el temps i novament fruit de l'acció que els militants de l'interior desenvolupessin amb les lluites reivindicatives laborals. Les dues convocatòries de vaga general dels anys 1958 i 1959 no havien atret els obrers ni havien aconseguit convocar grans masses de la població. Calia doncs, apropar encara més el partit al ciutadà, al treballador, a la persona del carrer:

“(...) Ha arribat l'hora de posar fi als vets que fins ara impedièn a molts centenars de militants d'estar organitzats en el Partit en virtut d'una concepció estreta i sectària de qui pot ser membre del Partit, concepció que frema ensems molts simpatitzants de decidir-se a entrar en el partit.

(...)

D'altra banda, la complexitat de la situació actual exigeix dels comunistes no solament una línia política general justa, més també una aplicació creadora d'aquesta línia política als problemes concrets de cada lloc; exigeix l'estudi dels problemes que afecten en cada en cada lloc als diferents grups de la població i que donguem una resposta, una solució encertada per cadascun d'ells.

Un comitè del Partit en una indústria, en un barri, ciutat o poble necessita tenir el seu propi butlletí o periòdic en els quals s'exposin aquestes solucions. Ha d'estar en condicions d'aconsellar encertadament sobre cada problema, de llançar una octavilla en el moment oportú. El viratge en el treball d'organització que necessitem inclou també la superació del practicisme, que en les dificultats de la clandestinitat han desarrotllat alguns comitès del partit. Cal que aquests comitès siguin organismes de direcció política, que col·loquin

---

⁴⁰ *TREBALL*; núm. 190; gener/febrer, 1958; (ANC)

en un primer pla de llur activitat l'estudi de les qüestions que afecten a llur indústria, barri o poble i que elaborin les solucions que poden contribuir a impulsar les lluites parcials en cada lloc i el moviment de masses en general vers la futura vaga nacional”⁴¹

Es tractava de què els ciutadans entressin en contacte amb el partit i amb l'activitat antifranquista a través dels problemes quotidians de cada dia que poguessin tenir i, evidentment, no hi havia els mateixos problemes a l'esquerra de l'Eixample que a Horta-Guinardó. No s'havien de fer propostes globals relacionades amb l'alta política que no mobilitzaven a la població, calia donar solució als seus problemes diaris, concrets i intransferibles perquè aquesta proximitat establiria un vincle de relació més ferm.

Amb això el PSUC també obtindria un camp més ampli per on disseminar la llavor de l'antifranquisme ensenyant a la població a organitzar-se, reclamar, protestar, etc. i augmentaria el prestigi del partit en dedicar-se a resoldre els problemes socials de les presones, aconseguint una major vinculació amb el que havia de ser la base d'un partit comunista amb d'una actuació més oberta que relacionés l'activitat opositora a la dictadura franquista amb el PSUC la qual cosa podia col·locar-lo al capdavant de la direcció del moviment obrer i també, una extensió més àmplia del partit intentant atraure a tots aquells que sent contraris al règim podien considerar que les propostes d'actuació del PSUC no eren del seu interès o no es podien aplicar, alhora que recuperar els militants dispersos. El perill d'aquest canvi estava en què, deixant que cada organització fes una aplicació autònoma i ajustada a la seva realitat de l'estratègia política, es generessin una diversitat de pràctiques que acabessin per provocar desajustaments interns.

2. Els militants i l'organització clandestina comunista a Catalunya (1939-1959)

---

⁴¹ *La situació política i les tasques del partit. Informe del comitè executiu presentat per Josep Moix (Secretari General del PSU de Catalunya); pàg.49; ANC*

2.1. L'organització política comunista clandestina a Catalunya: el Partit Socialista Unificat de Catalunya. Primera etapa (1939-1945)

El 23 de desembre de l'any 1938 l'exèrcit de Franco inicià l'ofensiva final contra Catalunya, trencat el front de guerra per les localitats lleidatanes de Soses i Seròs. La resistència que oferí l'exèrcit republicà fou reduïda i l'avenç de les tropes rebels imparable, de manera que el 23 de gener arribaren al riu Llobregat a l'alçada de Martorell i el dia següent entraren a Manresa seguint avançant cap a Mataró per tal de tallar la retirada a les tropes republicanes i encerclar Barcelona en un radi de cinquanta quilòmetres.

El dia 23 de gener però el govern republicà ja havia sortit fora de Barcelona i havia començat la fugida de la població. La consigna del PCE en canvi, va ser de fer front a l'enemic i defensar Barcelona com havia passat a Madrid al començament de la guerra, però aviat es va veure que això no era possible: els efectius militars disponibles eren escassos i havien arribat a la ciutat replegant-se per l'ofensiva franquista, de manera que no estaven en condicions de fer una defensa de la ciutat. A més, contràriament a les ordres del PCE, el PSUC havia donat als seus quadres i militants l'ordre d'evacuar. El dia 25 de gener els exèrcits de Franco creuaren el Llobregat i avançaren cap a Barcelona sense trobar cap resistència. Finalment, el dia 26 de gener mentre les tropes franquistes iniciaven l'ocupació de la ciutat per Vallvidrera, Pedralbes i Vallcarca, tots els dirigents del PCE i del PSUC l'abandonaven per Sant Adrià del Besòs i Badalona en direcció a la frontera⁴².

La idea seguir la resistència contra l'exèrcit franquista es va mantenir un cop els dirigents del PCE i del PSUC van creuar la frontera amb França entre els dies 9 i 10 de febrer de l'any 1939. De fet, el govern de la República encara dominava un extens territori que abastava les províncies de Madrid, Guadalajara, Conca, València, Alacant, Múrcia, Almeria, Jaén, Ciutat Reial i part de les províncies de Granada i Toledo, i tenia setze cossos de l'exèrcit de terra amb més de sis-cents mil

---

⁴² Carrillo, S.; obra citada; pàgs. 286-296

homes i bona part de l'aviació i l'armada. Es tractava d'endarrerir el màxim possible l'avenc franquista tot esperant aconseguir una pau negociada o que la inestable situació política d'Europa internacionalitzés el conflicte⁴³. Amb aquesta intenció el president del govern de la república Juan Negrín, juntament amb alguns ministres i dirigents polítics i militars del PCE, tornà a Espanya el dia 10 de febrer⁴⁴.

La direcció del PSUC però va restar a França, on va haver de fer front a dificultats de diversa índole: en primer lloc, les dificultats organitzatives per tal de contactar i reunir a tots els membres de la direcció pròpies del desordenat pas de la frontera i dels controls de les autoritats franceses, que es va resoldre amb l'establiment de la direcció del partit a Toulouse amb un punt de suport a Perpinyà –des d'on es portaria la relació amb els militants internats als camps de concentració- i l'altre a Montpeller, des d'on es publicaria la premsa i la propaganda del partit⁴⁵. En segon lloc, es va haver de fer front a les dissensions polítiques internes i a les crítiques del PCE i la Internacional Comunista (IC), respecte de les causes de la pèrdua de Catalunya i del paper que havia tingut el PSUC i alguns dels seus quadres en l'ofensiva franquista sobre Catalunya⁴⁶. Per tal de resoldre aquesta situació i a proposta de Josep del Barrio, cap del XVIIIè cos de l'exèrcit republicà durant la guerra civil (de fet l'únic cap d'exèrcit que tenia el PSUC) i que havia estat nomenat membre de la direcció del partit dies abans de creuar la frontera amb França, el secretari

---

⁴³ Durant els anys 1938 i 1939 la situació política a Europa s'havia crispat força: el març de l'any 1938 Hitler s'annexionà Àustria i el 29 de setembre es produí l'acord de Munic pel qual Anglaterra i França acceptaven l'annexió de la regió txecoslovaca dels Sudets a Alemanya. La possibilitat d'una guerra a Europa era cada cop més evident. Si aquesta esclatava, la identificació de Franco amb les potències feixistes seria ineludible i les democràcies europees ajudarien al govern republicà.

⁴⁴ A les Corts que es van celebrar al castell de Figueres el 5 de febrer de 1939, Negrín va anunciar el tres punts per fer la pau: garanties de la independència d'Espanya respecte les potències estrangeres; un referèndum per decidir la forma de govern i garanties de què un cop acabada la guerra no hi hauria represàlies ni persecucions.

⁴⁵ Martín Ramos, José L.; obra citada; pàg. 36

⁴⁶ La principal acusació del PCE i dels enviats de la IC contra el PSUC era que no havia sabut mobilitzar a la població per organitzar la resistència de Barcelona, l'actitud poc combativa del partit en ordenar l'evacuació i la covardia

general del PSUC Joan Comorera convocà per al 2 de març de l'any 1939 un ple del Comitè Central a París -conegut com el ple d'Anvers⁴⁷-. En aquest ple es van debatre les acusacions contra el PSUC, les relacions amb el PCE i la IC, es van expulsar del partit els quadres que havien tingut una actitud poc adequada en el final de la guerra o que s'havien alineat amb el PCE en les seves crítiques al PSUC i com a mesures organitzatives es va decidir el retorn del comitè executiu i diversos quadres militars a Espanya i l'assignació a Miquel Serra Pàmies del treball polític a Catalunya⁴⁸.

Tot i aquesta previsió d'efectuar un treball des de França cap a l'interior del país, la planificació del retorn de la direcció a Espanya feia que no es considerés l'opció de què el partit es quedés força temps a l'exili. Però totes aquestes previsions van haver de ser modificades quan el dia 3 de març el coronel Casado –cap de l'exèrcit republicà del Centre-, en col·laboració d'altres caps militars republicans –l'anarquista Cipriano Mera- i dirigents polítics –Julián Besteiro i Wenceslao Carrillo del PSOE-, van protagonitzar un cop d'estat contra l'hegemonia política i militar dels comunistes i la resistència propugnada pel govern de la República instal·lat a Alacant, amb la pretensió d'establir negociacions amb Franco per tal d'arribar a una pau honrosa. El dia 6 de març, Negrín, els seus ministres i els militars i dirigents polítics comunistes que estaven a Espanya sortiren del país cap a França. Mentre, s'iniciava la lluita entre les tropes fidels al coronel Casado i les unitats militars comunistes que finalitzà amb el triomf dels colpistes. Les negociacions amb Franco però no avançaven, doncs aquest es mostrava inflexible en demanar la rendició incondicional i més quan el 13 de març va entrar en vigor la llei de responsabilitats polítiques.

---

d'alguns dels principals dirigents del PSUC (Pere Ardiaca, Miquel Valdés, Rafael Vidiella) i de la UGT (Miquel Ferrer, Tomàs Molinero)

⁴⁷ Josep del Barrio havia estat militant del Partit Comunista de Catalunya (la secció del PCE al país) i de la UGT. Havia participat en la fundació del PSUC el juny del 1936 i des de l'agost de l'any 1937 fou membre dels comitès Central i Executiu del PSUC. En iniciar-se la guerra organitzà una columna de voluntaris per anar al front on hi va romandre fins el febrer del 1939.

⁴⁸ Martín Ramos, José L.; obra citada, pàgs. 37-46. Per més informació sobre el ple d'Anvers i la situació del PSUC a França vegeu Caminal, M.; *Joan Comorera. Comunisme i nacionalisme 1939-1958*.

Acceptar la proposta de Franco era l'única opció que tenia el coronel Casado que així ho va entendre i el 28 de març va sortir de Madrid cap València i poc després va abandonar Espanya amb la resta de col·laboradors de la seva Junta nacional de Defensa, excepte Julián Besteiro que es va quedar a Madrid. El mateix dia les tropes franquistes ocupaven la capital i iniciaven l'ocupació de les ciutats i pobles que quedaven en mans dels republicans. L'1 d'abril Franco donà la guerra per acabada.

En no poder tornar a Espanya, el PSUC hagué de refer tota la seva línia d'actuació i organitzar un aparell clandestí a Catalunya ja que havia de convertir-se en un partit d'exili. Amb aquest idea ja present es van redactar la resolució del comitè central del PSUC i el document *La organización del trabajo ilegal* del memoràndum de Comorera, citats anteriorment. En aquest últim, Comorera afirmava que el treball il·legal havia de ser la màxima prioritat del PCE i el PSUC perquè d'ell depenia que la recuperació de la República fos més o menys ràpida i a més marcant diferències amb el PCE, es determinava que per treure el màxim profit del treball il·legal aquest havia de ser diferent en la seva actuació i en la seva direcció segons cada nacionalitat hispànica per tant, s'havien de crear nuclis diferents a Catalunya, Euskadi i Galícia, independents dels de la resta d'Espanya. El document establia que la responsabilitat del treball il·legal a Catalunya corresponia exclusivament i única al PSUC i que s'havien de crear a l'interior cinc centres de treball: Barcelona, Girona-Figuera, Puigcerdà-Ripoll, Lleida-Cervera, Tarragona-Tortosa i un d'especial a Andorra⁴⁹. El triomf polític de Comorera a Moscou sent acceptat el PSUC com a secció Catalana de la IC donava validesa a les línies d'actuació recollides en el memoràndum, però Comorera no va tornar a França i no hem pogut establir cap lligam entre elles i els intents d'organitzar un aparell clandestí a Catalunya des de Perpinyà.

---

⁴⁹ “Memoràndum de Comorera del 20 de mayo de 1939. La organización del trabajo ilegal”; original mecanografiat; 15 de maig de 1939 (Fons PSUC; AHPCE).

Qui, com hem dit, havia estat designat responsable de reconstruir l'acció del partit a Catalunya era Miquel Serra Pàmies en aquells moments la segona personalitat del PSUC després de Joan Comorera, però qui realment estava dirigint la reorganització a l'interior era Joaquim Olaso, antic militant del Partit Comunista de Catalunya, membre del comitè central del PSUC des de l'any 1937 i un dels responsables de la comissió de quadres del partit, a qui en el ple d'Anvers se li encarregaren tasques de reconstrucció del partit⁵⁰. Des de Perpinyà i comptant amb l'ajut de residents francesos i d'altres col·laboradors que havia aconseguit reclutar, el mes de juny de l'any 1939 Olaso va començar l'enviament d'enllaços a l'interior per conèixer la situació, contactar amb els militants que havien quedat a l'interior i organitzar algunes cèl·lules del partit. Les primeres zones d'actuació van ser les comarques del nord de la província de Girona (Garrotxa, Alt i baix Empordà) per a finals del mes d'agost del 1939, arribar fins a la ciutat de Barcelona. L'enviat de fer la prospecció a Barcelona a la recerca de militants del PSUC -Feliu-, es va trobar amb que, independentment dels moviments que s'havien fet des de França, s'havia bastit una organització clandestina del PSUC a la ciutat dirigida pel militant del PCE Alejandro Matos⁵¹.

Alejandro Matos havia arribat el mes de maig de l'any 1939 a Barcelona amb la intenció de passar a França, però a l'entrar en contacte amb militants del PSUC va decidir quedar-se i iniciar la reorganització del partit. El mes de setembre contactà amb l'enviat d'Olaso -Feliu- i s'inicià la relació amb l'aparell del partit a l'exterior. Amb l'ajut militants enviats des de França i d'altres de l'interior, Matos va aconseguir bastir una organització prou important amb un comitè que editava propaganda pròpia regularment i uns dos-cents militants concentrats especialment en els barris de Gràcia, Poble Nou, Horta i Guinardó⁵². Però no només el partit s'havia reorganitzat a Girona i a la

---

⁵⁰ Martín Ramos, José L.; obra citada, pàgs. 124-141

⁵¹ *Ibidem*, pàgs. 140-150. Observi's que els primers moviments d'Olaso van ser probablement posteriors a la resolució del PSUC.

⁵² *Ibidem*; pàg. 151.

capital catalana sinó que també existien nuclis del partit a la resta de províncies. A les comarques de Tarragona hi havia organització del PSUC a les ciutats de Reus, Tarragona, Valls i Tortosa. L'agost de l'any 1939 es va crear el comitè local del PSUC a Reus que a finals del mateix mes ja va enllaçar amb el Comitè Local de Tarragona i van arribar a constituir un Comitè Provincial⁵³. L'organització a la ciutat de Lleida es va articular al voltant d'antics membres de la JSUC que van formar el Socors Roig Internacional durant l'any 1940⁵⁴.

La presència d'organització clandestina a les quatre províncies catalanes coincidia amb l'actuació dissenyada per Comorera en el memoràndum i en la resolució, perquè tret de l'organització a Girona -bastida pels enviats d'Olaso-, els grups clandestins comunistes a Tarragona i Lleida es van organitzar de forma paral·lela o si més no independent a la reconstrucció de l'organització a la ciutat de Barcelona i sense cap lligam conegut amb la direcció clandestina⁵⁵. La policia franquista va poder localitzar l'organització comunista reconstruïda i entre els mesos de gener i febrer de l'any 1940 va aconseguir desarticular els nuclis de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona amb el resultat de cinquanta-dos detinguts, la mort d'Alejandro Matos a les dependències de la policia i l'afusellament de cinc dels membres de la seva direcció a Barcelona⁵⁶.

---

⁵³ Heras, Pedro A.; *La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona*; pág. 14-15

⁵⁴ Jarné, A., *L'oposició al franquisme a Lleida*; pàg. 77

⁵⁵ En el fons documental del PSUC a l'arxiu del PCE, no hem trobat cap indicatiu que aquestes organitzacions estiguessin connectades amb la de Barcelona. Antonieta Jarné -per a Lleida- i Montserrat Duch -per a Reus- tampoc no estableixen una relació clara entre aquestes organitzacions i el grup barceloní del PSUC tot i que Duch afirma que Solé i Barberá donava instruccions al grup de Reus des de la presó Model de Barcelona [Duch, M.; *Reus sota el primer franquisme (1939-1951)*; pàg.257]. Les resolucions del PSUC i del PCE indicaven ben calarament que inicialment aquests grups havien d'estar connectats directament amb la direcció de França.

⁵⁶ Martín Ramos, José L.; obra citada; pàgs. 145-156

2.1.1. El PSUC sota la direcció del PCE:

Mentre des de Perpinyà Olaso refeia els contactes amb l'interior i a Barcelona Alejandro Matos reorganitzava el partit clandestí, es produïren uns fets que condicionaren posteriorment la trajectòria del PSUC tant a França com a l'interior.

Com hem vist, el mes de maig de l'any 1939, Comorera va ser cridat a Moscou en el marc de les discussions sobre el paper del PSUC en la guerra i les relacions que havia d'establir amb el PCE. Després de llargues i dures entrevistes amb Stalin i els dirigents de la IC (Dimitrov i Manuilski), Comorera va aconseguir que el PSUC fos admès a la Internacional Comunista com a secció catalana. El més rellevant de l'acord d'admissió són però les condicions que va imposar la IC entre les quals destaquen la bolxevització del partit i l'obligació d'actuar de forma coordinada amb el PCE com si es tractés d'una sola organització i que ambdós partits apliquessin la mateixa línia política. Alhora a França, aquest procés d'acostament entre el PCE i el PSUC ja s'havia iniciat anteriorment a l'entrada del PSUC a la IC, doncs el PCE va intentar acordar amb el PSUC la constitució d'un secretariat comú format per dos membres de cada partit que dongués instruccions aplicables als militants d'ambdós partits, respectant la personalitat propia del partit català en el treball a Catalunya i en les relacions amb els altres partits catalans a França. Aquesta divisió quedava anul·lada en l'organització que s'havia de bastir en els camps de concentració on n'existiria una de sola⁵⁷. La proposta aprovada inicialment per Del Barrio va ser finalment rebutjada pel Secretariat del PSUC, inclòs Del Barrio⁵⁸. Tanmateix, això no va impedir que el treball es fes de forma integrada: del mateix període són les *Instrucciones del Secretariado de trabajo común del PCE y del PSUC a los miembros de ambos partidos*, les esmentades resolucions del CC del PSUC i del BP del PCE, -idèntiques i redactades per la mateixa persona-, i un informe de Pedro Checa

---

⁵⁷ "Establecimiento de la línea de trabajo entre el PCE y el PSUC"; 15 de maig de 1939; AHPCE

⁵⁸ Al peu del document hi ha una anotació manuscrita que diu: "*Esta declaración común fue firmada por Del Barrio y luego fue desaprobada por el Secretariado del PSUC inclusive Del Barrio*".

sobre com havia de ser l'actuació clandestina del PCE a l'interior del país, amb elements coincidents amb el memoràndum de Comorera⁵⁹. Als camps de concentració l'organització del PSUC era inexistent i els militants dels dos partits estaven integrats en una sola organització⁶⁰.

El 23 d'agost de l'any 1939, la URSS i Alemanya signaven el tractat de no-agressió, cosa que va fer que el partits polítics comunistes d'Europa occidental fossin considerats traïdors pels governs dels seus països respectius en mantenir una posició de neutralitat en el conflicte entre Alemanya i les democràcies europees occidentals. La situació dels militants comunistes es va agreujar amb l'esclat de la guerra l'1 de setembre de l'any 1939 i la posterior annexió de territori polonès per part de la URSS amb el vist-i-plau d'Alemanya i l'atac soviètic a Finlàndia, doncs se'ls va considerar col·laboracionistes amb l'enemic, quan no aliats dels nazis. A França el partit comunista francès i els seus col·laboradors –el que incloïa als comunistes espanyols i catalans exiliats- van ser il·legalitzats, es van prohibir les seves activitats i els militants van ser perseguits i empresonats en els camps de concentració del sud del país, els mateixos que encara allotjaven exiliats de la guerra d'Espanya. Els controls policíacs al carrer eren constants per comprovar la documentació, el que feia que l'activitat fos impossible de desenvolupar amb el risc de ser detingut i enviat a un camp de concentració o a Espanya.

Davant d'aquesta problemàtica, la Internacional Comunista va decidir l'evacuació dels dirigents i quadres comunistes de França, inclosos els del PCE i el PSUC. Així, l'últim trimestre de l'any 1939, el Secretariat del PSUC i la pràctica totalitat dels quadres mitjos del partit, van sortir cap a les seves destinacions de l'exili americà: Mèxic –principalment- però també Cuba, Santo Domingo, República Dominicana, Argentina i Xile. Des de Moscou, Comorera i la IC designaren responsable de la delegació del Comitè Central a França a Josep Miret que s'havia instal·lat a París.

---

⁵⁹ L'informe de Pedro Checa coincideix gairebé paraula per paraula amb el memoràndum de Comorera, en considerar que els grups clandestins creats a l'interior del país no havien de formar una organització unificada. (AHPCE)

Juntament amb ell restaren a França el mencionat Olasso i Josep Moix, que des de Marsella s'encarregava de qüestions d'organització⁶¹. La il·legalització i persecució dels comunistes a França va fer que el PSUC hagués de passar a la clandestinitat també a França. Malgrat tot, Joaquim Olasso va poder seguir la tasca de reorganitzar el PSUC a l'interior i assabentat de la desarticulació de l'organització d'Alejandro Matos, va disposar l'enviament a l'interior de dos nous quadres: Antonio Pardinilla i Manuel Donaire. La presència d'aquesta nova direcció a l'interior va ser prou llarga ja que va iniciar la seva activitat a mitjans de l'any 1940 i no va ser desarticulada fins el setembre-octubre del 1941 però malhauradament no hi ha informació disponible sobre el nivell organitzatiu que van assolir.

En un procés paral·lel al del PSUC, el dirigent del PCE Luis Delage, abans de sortir cap a Amèrica a finals de l'any 1939, deixà com a responsable del partit a França Carmen de Pedro, amb la missió d'alliberar del camp de concentració de Vernet Francisco Antón –que havia d'encapçalar la delegació de la direcció del PCE que havia de quedar a França-, salvar el màxim possible de quadres i marxar després també cap a Amèrica. Per a realitzar la tasca encomanada, De Pedro cercà el suport de diversos quadres que encara estaven a París, entre ells Jesús Monzón i Manuel Azcárate. De fet l'any 1940, encara hi havia força refugiats comunistes espanyols i catalans a França sobretot a París, col·laborant amb alguns dels organismes que encara mantenia el govern de la República com el *Servicio de Emigración de los Republicanos Españoles* (SERE) encarregat de facilitar la sortida cap a tercers països, però també n'hi havia molts als camps de concentració del sud per als quals les oportunitats d'emigrar en el vaixells noliejats cap a Amèrica van ser molt escasses⁶².

---

⁶⁰ En els llibres de memòries d'alguns militants del PCE empresonats al camps de concentració no es fa cap distinció de militància. Vegeu per exemple, Agudo, S., *Memorias. La tenaz y dolorosa lucha por la libertad (1939-1962)*.

⁶¹ La raó de la permanència d'ambdós a França no està clara. Si bé està referenciada documentalment la designació de Miret per quedar-se a França no passa així amb Moix i Olasso.

⁶² Villarroya i Font, J.; 1939. *Derrota i exili*; pàg. 38

A principis de juny de l'any 1940 s'inicià l'ofensiva alemanya sobre França. El dia 14 les tropes nazis ocuparen París. El 22 es signà un armistici pel qual França quedava dividida en dues zones: la França Ocupada, amb capital a París, que abraçava tot nord del país i tota la costa atlàntica inclosa la frontera francesa amb el País Basc i la França Lliure, amb capital a Vichy i que abastava tots els departaments francesos del sud i del sud-est. Dies abans de l'entrada dels alemanys a París, De Pedro, Monzón i Azcárate intentaren la fugida cap a Amèrica però els fou impossible i es veieren obligats a instal·lar-se a Marsella des d'on Jesús Monzón, convertit en el líder i ideòleg del grup, assumí la direcció efectiva i inicià la reconstrucció del partit formant un nucli comunista amb ramificacions a Toulouse i Montauban⁶³.

Fou a partir d'aquest moment que la unitat d'acció entre el PCE i el PSUC s'aplicà de forma efectiva si més no a la zona de la França Lliure⁶⁴. La manca en territori francès, de militants dels dos partits amb jerarquia i capacitat política a causa de la sortida dels dirigents i quadres mitjos cap a Amèrica i de la desorganització que produí la invasió alemanya, afavoriren que els militants d'ambdós partits que van quedar a França es reorganitzessin i s'agrupessin en tant que comunistes, de manera que es considerava que tots els membres del PCE i el PSUC integraven una sola organització⁶⁵. I val a dir que molts dels militants del PSUC consideraren natural aquesta unitat d'acció i la seva identificació amb el PCE va ser total, de manera que en molt casos no es comprenia que s'hagués de fer un actuació separada del PCE⁶⁶. Així, el treball del PSUC com a tal

---

⁶³ Jesús Monzón Repáraz era navarrès, líder del PCE de Navarra i havia estat governador civil de Conca i Alacant durant la guerra. Va abandonar Espanya el març de l'any 1939 en el mateix avió que *Pasionaria*, instal·lant-se a París fins la invasió nazi. Per la biografia política de Jesús Monzón vegeu Martorell, M. *Jesús Monzón, el líder comunista olvidado por la historia*

⁶⁴ A París havia quedat Josep Miret, el qual mantingué total llibertat d'acció i com a responsable del PSUC a França i partidari de la línia més nacionalista, conservà la independència orgànica del partit respecte del PCE.

⁶⁵ Azcárate, M.; *Derrotas y esperanzas. La República, la guerra civil i la resistència*; pàg. 246

⁶⁶ Com passà, per exemple en el cas de la creació de l'Aliança Nacional de Catalunya l'agost del 1941: els militants comunistes catalans ja s'havien integrat des de feia temps a la Unión Nacional (l'organisme unitari del PCE) i no veien

durant els tres primers anys de l'exili va ser inexistent⁶⁷ i la comunicació amb el partit s'havia tallat mentre que sempre es va estar en contacte amb el PCE⁶⁸. Es van donar alguns intents de reconstrucció de la militància per incorporar-la a l'organització general com els de Josep Moix que amb l'ajut d'un fitxer de militants tractava de saber on es trobaven els quadres però amb escassos resultats per la inestabilitat que proporcionava el context polític i les condicions de subsistència personal⁶⁹. En definitiva doncs, des del juny de l'any 1940, els militants del PSUC a França s'integraren en l'organització general i aquesta s'identificava amb el PCE mentre que la presència efectiva i el reconeixement del PSUC com a partit s'esvaïren. De fet, els únics llocs on progressava l'organització era a les companyies de treball⁷⁰, companyies de treball que organitzà Jesús Monzón i que foren la base de la reorganització del PCE, de la *Unión Nacional* i de l'*Agrupación de Guerrilleros Españoles* a les que es van integrar els militants del PSUC.

Paradoxalment no sembla que Olaso s'integrés a l'organització conjunta del PCE i el PSUC que a partir de la tardor de l'any 1940 va començar a dirigir Jesús Monzón des de Marsella, ans al contrari creiem poder afirmar que actuava independentment tant de la direcció del PSUC com la del PCE a França. Per començar, no sembla que des de París Miret pogués tenir un control real sobre el que estava passant amb l'organització del PSUC a la zona de la França Lliure ni que hi pogués mantenir relacions orgàniques. Pel que fa a Monzón, desconfiava força d'Olaso perquè el

---

lògic que es creés un organisme de caràcter català. [Nogués, L.; "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI]

⁶⁷: Nogués, L.; "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI: "(...) poc treball es va fer com a PSU, es pot dir que quasi res (...)".

⁶⁸ Informe d'Eduard Perez Marí; AHPCE: "(...) Després de la meua sortida dels camps a primers del 40, no havia sapigut res més del nostre PSU (malgrat que no he estat mai sense contacte amb la direcció del PCE a França) fins (...) a primers del 43 (...)".

⁶⁹ Nogués, L.; "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI: "(...) l'única cosa que es va fer, era amb l'auxili d'un fitxer que Moix tenia, s'anava sabent on es trobaven els quadres (...) cosa bastant difícil donat el cas de la inestabilitat dels companys". Vegeu també Martín Ramos, José. L.; obra citada; pàg. 133

⁷⁰ Nogués, L.; "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI

considerava un agent de l'NKVD i recomanava als seus col·laboradors d'evitar-ne el contacte, per la qual cosa sembla lògic pensar que no tindria massa disposició a treballar amb ell⁷¹. No hem localitzat cap document a l'arxiu del PCE que vinculi orgànicament Olaso amb Miret, Moix o Monzón ni tampoc José L. Martín Ramos ni Manuel Martorell aporten res definitiu ni clar en aquest sentit⁷². Tanmateix, des de l'establiment de Jesús Monzón a Marsella, Olaso segurament estaria sotmés a la seva inspecció dins de l'organització general. De fet, Perpinyà també era un punt important de l'organització del PCE de Monzón encapçalada per Angel Celada 'Paco', des d'on es tenia contacte amb els camps de concentració de l'est de França, especialment amb el d'Argelers⁷³.

A finals de la primavera de l'any 1941, arribà a Barcelona Alberto Assa. Assa era un turc sefardí membre del Komintern que havia lluitat en les Brigades Internacionals durant la guerra civil espanyola, al qual no se li coneixia cap vinculació amb el PSUC però des de la seva arribada a la ciutat s'incorporà a la direcció clandestina de Pardinilla i Donaire⁷⁴. La presència d'Assa a Catalunya coincidí amb l'arribada el juny de l'any 1941 d'Heriberto Quiñones a Madrid, amb el qual podia tenir algun lligam⁷⁵. Heriberto Quiñones -un funcionari de la Komintern que militava al PCE i que havia participat a la guerra civil-, inicià la reorganització del PCE a la capital d'Espanya independentment de la direcció central exiliada a Amèrica i de l'organització que Monzón havia creat de França. Quiñones a més, no tingué en compte l'especificitat del PSUC, considerant-lo una

---

⁷¹ Azcárate, M.; obra citada; pàg. 245. L'NKVD era com es coneixia llavors l'espionatge soviètic

⁷² Ni Martín Ramos ni Martorell estableixen un vincle orgànic entre l'organització d'Olaso a Perpinyà amb Monzón limitant-se simplement a constatar la seva existència i la seva activitat com una part més de l'organització del comunisme espanyol/català a França.

⁷³ Vegeu Asenjo, M. i Ramos, V.; *Domingo Malagón. Autobiografía de un falsificador* i Agudo, S.; obra citada. De la lectura d'ambdós llibres es pot desprendre que les relacions entre el PCE i el PSUC a Perpinyà eren molt estretes. De fet militants del PSUC col·laboren en l'organització del PCE (Josep Pàmies i Peydró) però els autors no fan cap referència d'Olaso.

⁷⁴ Assa fou empresonat el 1938 i posat en llibertat el 1940 i es desconeix la seva trajectòria entre aquesta data i el juny del 1941 quan aparegué a Barcelona. [Martín Ramos, José L.; obra citada; pàgs. 157-158]. M. Martorell situa Assa a França l'any 1940, formant part del cercle de militants dels quals es va envoltar Jesús Monzón, [Vegeu Martorell, M.; obra citada; pàg. 86]

part més de l'organització del comunisme espanyol: en un document enviat a la direcció del PCE a Mèxic a finals d'agost de l'any 1941, Quiñones informava de l'existència de direccions centrals del partit a Catalunya, Galícia i Euskadi i de nuclis de la JSU a Madrid, Euskadi i Catalunya⁷⁶. Igualment, en les seves declaracions a la policia després de la seva detenció el 30 de desembre del 1941, Quiñones va admetre relacions amb l'organització comunista catalana a través d'un tal 'Àngel' que li facilitava les dades d'organització de Catalunya⁷⁷.

Així doncs durant l'estiu de l'any 1941, la direcció del PSUC a Catalunya establí contactes amb l'organització del PCE a Espanya, a més de les relacions orgàniques que tenia amb l'aparell de França. No està clar però quin tipus de relacions es van establir ni si es van sotmetre a l'autoritat de Quiñones. Els contactes però van durar poc: el dia 20 d'agost foren detinguts Pardinilla, Assa i Donaire i s'inicià una operació policial que culminà entre els mesos de setembre i octubre amb desarticulació de l'organització del PSUC a Catalunya i amb les detencions a Lisboa dels enviats del PCE de Mèxic. A França, assabentat Monzón d'aquesta circumstància va demanar explicacions a Joaquim Olaso qui va desaparèixer de Perpinyà sense respondre, abandonant l'aparell del partit i la relació amb l'interior. Aquesta actitud no deixa de ser sorprenent i impròpia de qui es sospitava que era membre de l'NKVD soviètic i que procedia del Partit Comunista de Catalunya del qual n'havia estat responsable del seu portaveu i més quan la direcció del PCE a l'exili mexicà havia pensat en ell per fer-se càrrec de l'organització del PCE a França en substitució de Monzón⁷⁸. Precisament va ser Monzón i no Miret –a qui corresponia com a responsable del PSUC a França i,

---

⁷⁵ Si més no així ho creu José L. Martín Ramos que relaciona Quiñones i Assa. [Vegeu Martín Ramos, J. L.; obra citada; pàg. 158]

⁷⁶ Ginard, D.; *Heriberto Quiñones y el movimiento comunista en España (1931-1942)*; pàg. 99-102

⁷⁷ *Ibidem*; pàg. 182. No ha estat possible saber qui és aquest Àngel

⁷⁸ Martín Ramos, Jose L.; obra citada; pàg. 124-130. El Partit Comunista de Catalunya era l'únic dels grups que havien integrat el PSUC el 1936 en el qual confiava la IC pel seu tarannà autènticament bolxevic i comunista-estalinista. Martín Ramos cita un document localitzat en l'arxiu del PCE amb diverses anotacions manuals del qual es pot deduir que la direcció del PCE a Amèrica havia decidit la substitució de Miret i Monzón per Joaquim Olaso. Martorell en canvi, sense citar fonts, dóna el fet per segur. [Martorell, M.; obra citada; pàg. 107] És fàcil concloure per la seva trajectòria política que Olaso no havia de ser algú amb "debilitats" polítiques.

en teoria, superior jeràrquic d'Olaso i de la qual cosa n'estaria al corrent, perquè en aquest període es quan va realitzar el viatge a Marsella per entrevistar-se amb Moix⁷⁹-, qui va informar de la qüestió i ho va fer a la direcció del PCE a Mèxic, tot afegint que consideraven que Olaso havia desertat i no en volien saber res d'ell⁸⁰. Malgrat això, el Secretariat del PCE a Amèrica va enviar una carta insistint en què calia comptar amb Olaso. Monzón envià Ángel Celada a París, a on havia marxat Joaquim Olaso, per entrevistar-se amb ell i confirmar el seu abandonament. Olaso va contestar que no s'ocupava del partit i que no havia deixat cap substitut a Perpinyà, per la qual cosa l'organització de Perpinyà ja no existia⁸¹.

És a partir d'aquest moment quan Jesús Monzón va maniobrar per posar-se al capdavant de tota la militància comunista de l'estat espanyol, tant la que estava a França com la que estava a l'interior. El PSUC a la resta de la França ja actuava integrat dins de la *Unión Nacional* que Monzón havia creat des de l'any 1940, tot i què formalment els grups organitzats com a PSUC estaven dirigits per militants del partit. Quedaven fora de la seva autoritat les organitzacions del PSUC a Perpinyà i a París. Monzón va aprofitar la fugida d'Olaso per prendre el comandament sobre l'aparell de relació amb Catalunya del PSUC i va iniciar un seguit d'accions per posar sota la seva direcció també a l'organització del PSUC a l'interior. No sols es tractava d'imposar la seva autoritat i la unitat d'acció entre els dos partits sinó que aquesta situació a més, li facilità a Monzón una cosa que fins aleshores no havia aconseguit: tenir un aparell de passos, enviar quadres del PCE a la resta d'Espanya i establir contactes amb els grups organitzats⁸².

---

⁷⁹ A la tardor de l'any 1941 Miret va viatjar a Marsella i es va entrevistar amb Moix a qui va retreure que el PSUC treballés integrat en el PCE. [Nogués, L.; "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI]

⁸⁰ Martorell, M.; obra citada; pág.107 citant Carmen de Pedro.

⁸¹ *Ibidem*; págs. 107-108. Martín Ramos no confirma aquest últim aspecte.

⁸² A partir de la fugida d'Olaso, Celada va ser responsable de l'aparell de passos amb Domingo Malagón i Manuel Torres Monterrubio 'Ramón' aprofitant els recursos i les persones de l'aparell de pasos que havia creat Olaso com és el cas d'Emilia Doménech que es convertí en l'enllaç entre la delegació del PCE de Perpinyà i la delegació del comitè

Com a primera mesura, després de la caiguda de la direcció Pardinilla-Assa-Donaire Monzón envià a Catalunya el quadre del PCE Pelayo Tortajada per tal d'acabar amb la influència de Quiñones, el qual a l'hora també havia enviat un instructor per reorganitzar la delegació del PSUC⁸³. Un cop a Barcelona, Tortajada es va trobar que havia pres el relleu de la direcció detinguda Vicente Peñarroya, secretari general de les JSU l'any 1936. Segons una carta que va remetre a Monzón, Peñarroya que estava empresonat a la Model des del final de la guerra, va ser alliberat el 15 de setembre de l'any 1941 i va rebre l'encàrrec de reorganitzar el partit de l'antic cap de la delegació Antoni Pardinilla -empresonat igualment a la Model per les detencions del mes d'agost-, per a la qual cosa li va donar una carta de presentació per al responsable del comitè provincial de Barcelona amb qui havia de contactar. Peñarroya no va aconseguir establir el contacte amb aquest enllaç i formà pel seu compte una comissió de reorganització amb alguns col·laboradors de l'anterior delegació que va poder localitzar. El mes de desembre de l'any 1941 arribà Pelayo Tortajada, qui va romandre un temps a Barcelona ajudant Peñarroya i integrant-se en la direcció, la qual a més comptava amb un responsable de la JSUC, un responsable militar i un responsable del Socors Roig Internacional (SRI). Hi havia organització del partit a la ciutat de L'Hospitalet de Llobregat i a Barcelona als barris de Sants, Poble Nou, Horta i el Born. En els districtes I, II, V i VI s'estava recuperant el contacte. El contacte amb Madrid estava tallat i hi havia una manca absoluta de mitjans (diners, impremta, quadres preparats...) que impedia editar propaganda i *TREBALL* o dur a terme una activitat conspirativa regular⁸⁴.

A la ciutat de Lleida el PSUC es reconstruí a partir de les Joventuts Socialistes Unificades - la presència de les quals està constatada com a mínim des de l'any 1942-, les quals mantenien

---

central a França, però que ja havia estat reclutada per Olaso el 1939 per ser el seu enllaç directe que recollia les comunicacions de l'interior que arribaven a la frontera. [Vegeu Agudo, S.; obra citada;pàgs. 185-186]

⁸³ "Ampliació de Pérez Marí. 1945"; AHPCE

⁸⁴ Peñarroya, V. 'Enrique'; "Situación del P. Trabajos realizados y trabajos por realizar"; (12 de febrer de 1942); AHPCE.

relacions amb l'organització de Barcelona a través d'un dels seus militants⁸⁵. Un dels dirigents de l'organització lleidatana era Àngel Larrauri que havia estat enviat des de França⁸⁶. A Reus, l'organització comunista havia aconseguit tenir 150 militants dividits en 16 cèl·lules i un Comitè Local⁸⁷. En ambdues províncies existia un comitè provincial en contacte amb la delegació central de Barcelona. Amb Girona el contacte no existia perquè el comitè provincial s'estava reorganitzant⁸⁸.

Paral·lelament, Monzón va intentar sotmetre a la seva autoritat la delegació del PSUC a París. Josep Miret s'hi va oposar i Monzón en va decretar la seva substitució, recaient la responsabilitat en Josep Moix fins que aquest va haver d'abandonar França arribant a Mèxic l'abril de l'any 1942. Moix va deixar com a responsable de la delegació del Comitè Central del PSUC a França a Miquel Portolès –un dels fundadors del PSUC i dirigent del sindicat de la fusta de la UGT durant la guerra-, el qual va cercar el suport de Lluís Nogués i d'Eduard Pérez Marí, dos quadres mitjos del PSUC que des de la seva sortida dels camps de concentració a primers de l'any 1940, havien estat incorporats per la Delegació del PCE a l'organització general, treballant en el departament de Marsella⁸⁹. Segons un dels informes redactats per Nogués, Portolès els plantejà que una de les preocupacions de la delegació del PCE era el treball cap a Catalunya i que ells, juntament

---

⁸⁵ Jarné, A.; obra citada; pàg. 79. El màxim responsable de l'organització lleidatana va confirmar la connexió amb l'organització de Barcelona en les seves declaracions a la policia després de la seva detenció.

⁸⁶ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE: "(...) *Casi todos los cuadros enviados de aquí están detenidos, Montserrat, Carreté, Gil, Vila, Paris, Larrauri, Gromán, Echauri, Piedrafita, Carlos Suárez y otros que no conozco el nombre (...)*"

⁸⁷ Duch; M.; obra citada; pàg. 257

⁸⁸ Peñarroya, V. 'Enrique'; "Situación del P. Trabajos realizados y trabajos por realizar"; (12 de febrer de 1942); AHPCE.

⁸⁹ Informe d'Eduard Pérez Marí, "Ampliació de Pérez Marí. 1945"; AHPCE i Nogués, L.; "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI. Nogués havia estat col·laborant amb Moix mentre aquest va estar a Marsella.

amb el PCE havien de començar aquesta tasca⁹⁰. La feina que es va fer va ser molt poca ja que sols Portolès treballava exclusivament per al PSUC, mentre que Nogués i Pérez Marí no van abandonar el seu treball de carboners en els boscos⁹¹. Temps després Portolés els tornà a convocar:

*“(…) em va cridar altra vegada Portolés per discutir un document polític que la Delegació havia fet; hem va llegir una carta enviada de Comorera en la qual hi deia (...) que ell quedava com a responsable de la Delegació, que l’altre company tenia que ésser Echauri i que l’altre company ell mateix el designés. Però en vista que Echauri no era localitzat, de moment seriem nosaltres tres [Portolés, Nogués i Pérez Marí]; vam fer un pla de treball, i Pérez Marí tenia que traslladar-se a Perpinyà i que segurament aniria a Catalunya. A mi se’m va encarregar de propaganda, es a dir preparar les condicions pràctiques perquè sortís ben aviat TREBALL per orientar els catalans (...)”*⁹²

Aquesta nova delegació del PSUC designada des de Mèxic però no va realitzar cap treball pràctic: tan Nogués com Pérez Marí indiquen en els seus informes que no van abandonar del tot el seu treball a l’organització general de Marsella i Portolés fou detingut per la policia francesa pocs mesos després. L’única activitat que van fer com a PSUC va ser la publicació de cinc números de *TREBALL*. Després de la detenció de Portolés, Monzón intervingué directament i va convocar Pérez Marí per nomenar-lo cap de la delegació del PSUC i comunicar-li que ell i Nogués havien d’abandonar definitivament el treball en l’organització a Marsella i traslladar-se a Perpinyà⁹³. Abans d’anar-hi, segons el relat de Pérez Marí, Gabriel León Trilla –que formava part de la direcció de la Delegació del PCE a França i era un dels homes de confiança de Monzón-, els va informar de quina era la situació del PCE i el PSUC a França i quina era la tasca que havien de fer: treballar

---

⁹⁰ Nogués, L.; “Activitats portades a França” (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI. Nogués no diu dates però probablement aquest episodi va tenir lloc immediatament després de la sortida de Moix de França.

⁹¹ *Ibíd.* Monzón formà companyies de treballadors amb els militants comunistes que havien quedat a França i fundà empreses que es dedicaven a tallar arbres dels boscos per fer carbó per al gasògen dels vehicles. D’aquesta manera aconseguí la reorganització del partit

⁹² *Ibíd.*

⁹³ Nogués, L., “Activitats portades a França”; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI. Informe d’Eduard Pérez Marí i “Ampliació de Pérez Marí. 1945”; AHPCE

com a PSUC de cara a Catalunya, organitzar l'Aliança Nacional de Catalunya i organitzar el partit a l'interior⁹⁴

Nogués data l'arribada d'ell i Pérez Marí a Perpinyà a finals del maig de l'any 1943 i un cop allí, novament amb la participació de Trilla, van acabar de definir la delegació del PSUC a França que va quedar efectivament constituïda per Eduard Pérez Marí 'Àngel' com a secretari general, Joaquim Puig Pidemunt a organització i integrat en la comissió del treball organitzada per Monzón com a representant del PSUC des d'on intentava localitzar militants del partit per a poder desenvolupar el treball del PSUC a França i Lluís Nogués "Claudi" al capdavant de l'aparell de passos i de les relacions amb l'interior⁹⁵.

Monzón però, tenia la direcció efectiva de tota l'organització general i el PSUC va quedar supeditat -políticament i pràctica- a les seves ordres. Aquesta situació de dependència va ser acceptada per la nova Delegació del Comitè Central del PSUC a França i sembla que també pel Secretariat de Mèxic el qual, tot i participar anteriorment dels intents de substitució de Monzón, havia ordenat treballar conjuntament amb ell i sotmetre les decisions de la Delegació a França del PSUC al seu vist-i-plau o, si més no així ho va entendre Pérez Marí que va identificar a Monzón com a responsable superior dels dos partits, després de llegir en la carta que va enviar el Secretariat del PSUC de Mèxic ordenant la creació de la delegació a França, que les decisions havien de ser preses d'acord amb en Monzón⁹⁶

En aquest punt, Pérez Marí destaca que la integració del PSUC amb el PCE en l'organització general i en els grups d'*Unión Nacional* va ser tan intensa que quan la delegació va començar a treballar en nom del partit van tenir problemes perquè els militants, tant del PCE com del PSUC, els van prendre com trotsquistes i escissionistes i perquè la pròpia direcció del PCE no

---

⁹⁴ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

⁹⁵ Nogués, L., "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI

sabia com portar l'organització perquè tots dos partits fins aleshores estaven units orgànicament. La situació es va resoldre quan les dues delegacions van enviar als seus militants unes circulars amb instruccions i explicant la tasca que faria el PSUC entre els seus militants a França i a l'interior⁹⁷. Igualment, la decisió d'enviar militants a l'interior es prenia de forma conjunta i d'acord amb el PCE⁹⁸ i Nogués només s'encarregava d'assegurar l'estructura de passos (guies, materials, contactes...) per a la qual cosa rebia del PCE cada mes sis mil francs⁹⁹.

Per a Nogués un dels handicaps d'aquesta nova delegació del PSUC a França era el seu absolut desconeixement de quina era la situació a Catalunya¹⁰⁰: des de la fugida d'Olaso, el contacte amb l'interior es feia amb enllaços del PCE i sota la direcció de la delegació del PCE amb la qual es relacionava orgànicament el responsable del PSUC a Catalunya, Peñarroya, de manera que Monzón i/o León Trilla eren els que tenien la informació, donaven les orientacions i tenien la direcció efectiva del treball a l'interior. A més, el contacte amb l'interior s'havia perdut doncs Pelayo Tortajada havia estat detingut el mes d'agost de l'any 1942 i Peñarroya ho fou el mes d'octubre. La detenció de Peñarroya va ser la culminació d'una operació policial que va desmuntar l'organització del PSUC a Barcelona, Lleida i Tarragona, amb la qual cosa la delegació a l'interior estava pràcticament desapareguda.

El contacte es va reprendre novament a través d'un enllaç enviat per Monzón per esbrinar què havia passat amb Peñarroya, que quan va tornar va informar de la seva detenció i que havia deixat una direcció provisional que preparés les condicions per a què des de França es poguessin

---

⁹⁶ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

⁹⁷ *Ibíd*em

⁹⁸ Nogués, L.; "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI. Nogués identifica al PCE com "el partit germà".

⁹⁹ *Ibíd*em

¹⁰⁰ Nogués, L.; "Activitats portades a França"; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI: "(...) estudiarem la situació de Catalunya, lo poc que coneixíem, doncs encara no havíem tingut enllaç amb l'interior(...). Abans que Gromán anés a l'interior desconexíem per complet quina era la situació del país i les condicions en que el P. estava (...)".

enviar quadres per fer-se càrrec de la direcció. Segons Pérez Marí, la primera decisió respecte del treball a Catalunya de la nova delegació del PSUC de Perpinyà va ser enviar a l'interior per fer-se càrrec de la direcció del partit a Andrés Paredes Vidal “Gromán”¹⁰¹, un antic militant de les Joventuts Comunistes de Catalunya i de les JSU que estava integrat en l'organització única als camps de concentració i l'organització general del PCE a Marsella. Però això no va ser iniciativa de la Delegació del PSUC com tampoc no ho havia estat el pas d'Agustí Echauri a l'interior qui –com hem vist-, havia estat escollit pel propi Comorera per formar part de la Delegació a França, però que Nogués i Pérez Marí no van poder localitzar fins que van anar a Perpinyà a últims de maig de 1943 i se'l van trobar el mateix dia que marxava cap a Catalunya juntament amb un altre quadre del PSUC, Alexandre Piedrafita. Evidentment, era impossible que els hagués designat per anar a l'interior la Delegació del PSUC a França. Amb aquesta afirmació Pérez Marí potser volia justificar la seva actuació al capdavant de la delegació de França o donar més importància al treball que s'havia realitzat destacant la independència del PSUC respecte del PCE¹⁰² perquè contràriament, el seu company en la Delegació –Nogués- afirma taxativament que va ser la delegació del PCE la que proposar “Gromán” per anar a Catalunya¹⁰³ la qual cosa ratificà el propi Andrés Paredes en el seu informe:

“(...) Pasado un tiempo el camarada Azcárate, me comunicó la decisión que tomó la Delegación de enviarme a Barcelona, ya que el amigo Peñarroya había [caído] y Tortajada también.

Después de esta entrevista se me dió orden para que preparase un lugar donde poder discutir con un camarada. Yo preparé todo y vino León Trilla a estudiar conmigo la situación en España y las tareas a realizar. Una vez

---

¹⁰¹ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

¹⁰² L'informe el redactà Perez Marí l'any 1945 enmig de les depuracions que havia iniciat el PCE i el PSUC contra els col·laboradors de Monzón i de Pere Canals. Una de les acusacions que es feia als militants era la d'haver volgut fer desaparèixer el PSUC per integrar-lo en el PCE. Tornarem sobre la qüestió al final d'aquest punt.

¹⁰³ Nogués; L., “Activitats portades a França”; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; (CEHI)

terminada esta reunión y pasadas unas semanas, se me comunica que debo ir a Perpiñán para pasar a Barcelona

*En Perpignan fuí recibido por el camarada Ángel el cual me comunicó que era preciso hacer unas reuniones para formar la Delegación del PSU. Las reuniones se hacen con Ángel, Nogués y yo y un camarada de Madrid que tenía que pasar conmigo [Apolinar Poveda del PCE]. En ellas se discutió mucho y se acordó formar la Delegación con Ángel, Nogués, Puig y yo, que pasaba a Barcelona(...) Antes de marchar se me recomendó que hiciese todo lo posible por localizar a Echauri y Piedrafita, ya que Comorera tenía gran interés en que estos amigos formasen parte de la dirección, en particular Echauri (...)*¹⁰⁴

És doncs novament la direcció del PCE -Azcarate, Monzón, León Trilla- els qui ordenaren “Gromán” anar a Catalunya i l’informaren de les tasques que havia de dur a terme. El PCE disposava lliurement dels militants del PSUC, els quals obeïen les seves ordres sense cap objecció organitzativa, ideològica o d’acció política. És significatiu el cas d’Agustí Echauri que, com hem vist, no va poder formar part de la delegació del PSUC a França designada per Comorera perquè estava en parador desconegut preparant-se per passar a Catalunya acatant instruccions del PCE, sense que ningú del PSUC, ni a l’exterior ni a França, en tingués constància i sense que ningú del PCE rectificqués l’ordre davant el nomenament de Comorera, la qual cosa també posava en evidència el grau organitzatiu del PSUC i la importància que li mereixia a Monzón. La formació d’una Delegació del PSUC era doncs una simple qüestió estructural i administrativa però no tenia capacitat de decisió política ni organitzativa.

Tot i així, en les converses a Perpinyà entre Paredes i la Delegació del PSUC es va discutir com s’havia de fer el treball a Catalunya que havia de ser d’unitat amb les altres forces antifranquistes i de lluita amb l’organització de guerrillers i de l’Aliança Nacional de Catalunya¹⁰⁵ i Pérez Marí li va passar el contacte amb la direcció provisional del PSUC que a Catalunya havia deixat l’enviat de Monzón.

---

¹⁰⁴ Informe de ‘Gromán’; AHPCE

¹⁰⁵ Nogués, L.; “Activitats portades a França”; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; (CEHI). L’Aliança Nacional de Catalunya era l’organisme català homòleg de la Unión Nacional

Les explicacions que dona ‘Gromán’ en el seu informe sobre la seva arribada, estada i sortida de Barcelona indiquen força dificultats. Quan ‘Gromán’ va arribar a Barcelona l’agost de l’any 1943 va comprovar com la situació del PSUC a l’interior era pèsima: d’una banda, no hi havia cap infraestructura de suport doncs l’adreça que li havia donat Pérez Marí estava vigilada per la policia i va haver de recórrer als seus familiars per trobar una casa on estar-se; d’altra, Alcaraz, el seu contacte de la direcció provisional, no estava amb predisposició de col·laborar en el treball clandestí i no feia cap activitat per mantenir el contacte amb els grups¹⁰⁶. Finalment, la policia havia desarticulat l’organització del PSUC a Manresa i pocs dies abans de l’arribada de ‘Gromán’ –el 2 d’agost-, havia fet el mateix a Tarragona i Reus en detenir vuitanta-quatre dels seus membres entre els quals figuraven la direcció al complet del comitè provincial de Reus i del comitè local de Tarragona¹⁰⁷.

‘Gromán’ estava sol a Barcelona amb l’únic recolzament d’Alcaraz i del militant del PCE que havia passat amb ell la frontera –Apolinar Poveda- i que restà un temps a Barcelona esperant poder anar al seu destí final, Madrid. La tasca que havia d’emprendre Paredes era molt feixuga, doncs després de la detenció de Peñarroya, el PSUC a Catalunya havia quedat totalment desballestat i dispers en diversos grups: un que representava la línia política oficial del partit dirigit des de la presó per Peñarroya, amb relacions amb grups de militants de la província de Tarragona, de Sabadell i de la ciutat de Barcelona. Un altre, era l’encapçalat per Antoni Pardinilla i Albert Assa ‘el Turc’, ambdós membres de la direcció del PSUC contemporània a l’etapa de Quiñones en el PCE detinguts el setembre de l’any 1941, que havien aconseguit fugir de la presó d’una forma prou estranya i que deien controlar tot el partit i tenir contactes amb la presó i a la província de

---

¹⁰⁶ Informe de ‘Gromán’ i Informe d’Eduard Pérez Marí; AHPCE. L’altre membre de la de direcció provisional –Jesús Bayón, del PCE- havia desaparegut.

¹⁰⁷ Heras, Pedro A.; obra citada; pàgs. 15-16

Barcelona, a més de mantenir una posició crítica respecte de la direcció a França. Finalment, hi havia d'altres grups més petits que no es fiaven de ningú¹⁰⁸.

'Gromán' hagué d'iniciar la doble tasca de reorganitzar el partit i d'acabar amb les dissidències la qual cosa no li va ser gens fàcil. Pel que fa a la primera feina, Paredes hagué de refer tota l'estructura orgànica a Barcelona que consistia en la divisió de la ciutat en deu radis -un per cada districte municipal- amb els seus comitès respectius, dividits en dos sectors, dirigits per un Comitè Local que alhora depenia de la Delegació del Comitè Central a l'interior, a la qual finalment, va poder integrar Echauri que s'ocupava de organització i Piedrafita de propaganda. A més, va aconseguir de formar una cèl·lula al Port encarregada de recuperar el contacte amb Amèrica a través dels mariners, va recuperar l'activitat política clandestina entre els militants de base i va aconseguir una xarxa per a la difusió dels documents polítics que arribaven des de Perpinyà¹⁰⁹.

Sempre seguint el relat d'aquest informe, fora de la ciutat de Barcelona 'Gromán' també pogué reconstruir una mínima organització amb contactes regulars amb Lleida; Tarragona, on hi hagué noves detencions el mes d'octubre¹¹⁰ i Girona on des del maig de l'any 1943 s'havia reconstruït el PSUC a la capital sense contactes ni amb Barcelona ni amb França, dirigit per expressos que havien militat en la JSU, el PSUC, la UGT, el POUM i la CNT i havien participat en la guerra. Era un grup reduït amb deu o dotze militants que únicament es dedicaven a fer tasca assistencial i a recaptar diners per als presos i les seves famílies. El gener de l'any 1944 van prendre contacte amb la Delegació del PSUC a través d'un enllaç i, temps més tard, la direcció gironina hagué d'anar a Barcelona¹¹¹. 'Gromán' també contactà amb Sabadell però no es va poder desenvolupar cap treball polític ni d'organització perquè, com a Barcelona, hi havia tres grups

---

¹⁰⁸ Informe de 'Gromán'; AHPCE. Per la fugida de la presó de Pardinilla i Assa vegeu Martín ramos, José L.; obra citada; pàgs. 197-200

¹⁰⁹ Informe de 'Gromán'; AHPCE.

¹¹⁰ Heras, Pedro A.; obra citada; pág. 16

¹¹¹ Clara, J.; *La primera oposició al franquisme. Els grups clandestins a la demarcació de Girona (1939-1950)*; pàg. 52

enfrentats entre ells: un format per militants veterans que creien que no era un bon moment reactivar l'activitat per la persecució policial; un altre grup crític amb la direcció i un tercer grup que estava disposat a tenir lligams orgànics amb la direcció¹¹². Finalment, 'Gromán' recuperà el contacte regular amb França amb una nova organització de passos a través de la qual la Delegació del Comitè Central del PSUC a Perpinyà va poder enviar a Catalunya quatre quadres del partit i exemplars de *TREBALL* i *CATALUNYA* que es publicaven a França¹¹³.

Quant els grups i persones dissidents que es va trobar a Barcelona, 'Gromán' explica que no va poder reintegrar-los al PSUC. D'entrada, va prendre la iniciativa d'entrevistar-se amb Pardinilla i Assa per tal de fer valer la seva autoritat com enviat de les delegacions del PCE i del PSUC de França i què li traspassessin tota l'organització que deien tenir. No ho va aconseguir i va acabar redactant un document per a la militància del PSUC en què decretava l'expulsió de Pardinilla i Assa del partit. Durant la tasca de reorganització va contactar amb d'altres grups i militants dels quals després també va haver-ne de prescindir: Peña, un quadre enviat per la delegació de França al qual va incorporar com a secretari de propaganda abans de contactar amb Echauri i Piedrafita; un grup de la JSU a Badalona que criticaven al secretariat de les joventuts per no estar a l'interior; Tomàs Tortajada –germà de Pelayo Tortajada- de qui Pérez Marí li havia dit, abans de sortir de Perpinyà, que treballava en l'aparell de passos però que quan va arribar a Barcelona no va atendre els requeriments de 'Gromán' per a què abandonés el grup de Pardinilla i Assa als quals va reconèixer com a direcció del PSUC, perquè havia estat expulsat del partit a França, cosa que 'Gromán' desconeixia i també en va decretar la seva expulsió; i el secretari general del comitè local de Barcelona a qui hagué de rellevar per mantenir una línia política fidel a la recuperació de la

---

¹¹² Informe de 'Gromán'; AHPCE

¹¹³ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

República i, per tant, oposada a la línia d' *Unión Nacional* del PCE/PSUC. Alcaraz, el contacte de la direcció provisional, també acabà sent expulsat del partit¹¹⁴.

A causa de les entrevistes mantingudes amb els empresonats i els dissidents, la direcció del PSUC de Perpinyà va considerar que 'Gromán' podia estar en perill per les relacions que atribuïen a Pardinilla i Assa amb la policia i d'acord amb el PCE, van decidir la seva substitució ordenant-li que es posés a disposició de la delegació del PCE a Madrid i que es traslladés, fora de Barcelona¹¹⁵. Inicialment s'hi va negar, però després s'avingué precisant que abandonaria Barcelona quan el PCE li digués on havia de traslladar-se¹¹⁶.

La comunicació arribà el febrer de l'any 1944 quan 'Gromán' fou cridat a Madrid per discutir amb la Delegació del PCE. Allí s'entrevistà amb Gabriel León Trilla –que havia passat la frontera l'octubre de l'any 1943-, qui, segons 'Gromán', li reconegué els èxits organitzatius aconseguits però li recriminà no haver orientat el treball a aconseguir amplis grups d'Aliança Nacional i l'informà que havia de deixar Catalunya i incorporar-se a la Delegació del PCE per treballar a Euskadi i a Extremadura. Malgrat que des de l'any 1940 havia estat sempre integrat en l'organització del PCE a França i que el propi Trilla era qui li havia donat les instruccions del treball que havia de fer a l'interior, 'Gromán' es negà a obeir l'ordre, argumentant que això no era reforçar el PSUC i que el substitut –Echauri- no es podia dedicar totalment al treball del partit per tant, no marxaria de Catalunya fins que arribés algú per substituir-lo, i tornà a Barcelona¹¹⁷.

Mentre, la cèl·lula del port que 'Gromán' havia organitzat havia tingut èxit i va aconseguir recuperar el contacte amb el partit a Amèrica des d'on van arribar, primer documentació i materials

---

¹¹⁴ Informe de 'Gromán'; AHPCE

¹¹⁵ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE. La fugida d'Assa, Pardinilla i Donaire de la presó Model falsificant uns documents de llibertat provisional, va fer que la direcció de França considerés des del primer moment que tenien contactes amb la policia.

¹¹⁶ Informe de 'Gromán'; AHPCE

¹¹⁷ Informe de 'Gromán'; AHPCE

polítics i després els primers militants enviats pel Secretariat a Mèxic: Margarida Abril i Josep Serradell ‘Román’. Serradell i Abril eren dos militants de les JSUC durant la guerra que abans de la invasió alemanya de França es van exiliar a Mèxic on van desenvolupar tasques directives en les joventuts. El juny de l’any 1943, Comorera els anuncià la seva marxa cap a Catalunya per la qual cosa es traslladaren a l’Argentina, des d’on s’havia organitzat el contacte amb la península a través de vaixells mercants, on van rebre instruccions dels dirigents de les joventuts del PCE Santiago Carrillo i Fernando Claudín i del secretari general de les JSUC, Wenceslao Colomer sobre la situació a l’interior¹¹⁸. Margarida Abril sortí de Buenos Aires a finals de l’any 1943 i arribà a Barcelona el febrer de l’any 1944 sent destinada per ‘Gromán’ a la direcció de les JSU. Serradell va sortir de Buenos Aires els primers dies de l’any 1944 i en arribar a Barcelona va estar un mes sense trobar el contacte amb el partit, fins que per casualitat va trobar Margarida Abril en un cinema¹¹⁹. Abril ja estava en relació amb l’organització i va posar en contacte Serradell amb ‘Gromán’, que el va incorporar a la delegació per fer-se càrrec de la secretaria d’Organització i control del treball de masses¹²⁰. S’inicià en aquest moment un període d’expansió de l’organització, tallat cap a finals de març quan es va produir una cadena de detencions a partir de l’organització de les joventuts de Badalona que culminaren amb les detencions també de Piedrafita i Echauri i l’1 d’abril, d’Andrés Paredes ‘Gromán’. La caiguda va suposar un fort cop a per a l’organització del PSUC a l’interior i a França, perquè a Echauri el van detenir a casa seva i la policia li va trobar tot l’arxiu d’organització i la correspondència amb la delegació de França¹²¹.

---

¹¹⁸ “Román, una vida clandestina”; a *L’Avenç*; núm. 233; Dossier; pàgs. 26-27

¹¹⁹ *Ibídem*

¹²⁰ Informe de ‘Gromán’; AHPCE

¹²¹ Informe de ‘Gromán’ i Informe d’Eduard Pérez Marí; AHPCE.

A partir de finals de l'any 1943 i principis de l'any 1944 un altre element s'afegí a l'organització del PSUC a l'interior: els grups guerrillers. Per tal de reorganitzar el PCE després de l'ocupació nazi de França, Monzón va reagrupar els militants comunistes del PCE i del PSUC que havien quedat a la zona de la França Lliure en batallons de treballadors i companyies de carboners, a partir dels quals va anar creant un cos militar depenent de la UNE que havia d'expulsar el feixisme d'Espanya però que, igualment com passava amb els militants polítics, havia de mantenir-se en la clandestinitat i inactiu per l'aliança de la URSS amb Alemanya i la col·laboració de la policia del règim de Vichy amb el govern de Franco en la recerca i captura dels responsables militars, polítics i sindicals del període republicà. Però la invasió de la URSS per part de l'exèrcit nazi el juny de l'any 1941, va modificar tota a situació: els partits comunistes van abandonar la seva actitud de neutralitat davant el conflicte bèl·lic per lluitar activament contra els nazis en defensa de la URSS, passant d'ésser enemics a aliats. L'exèrcit clandestí organitzat per Monzón –el XIVè Cos de Guerrillers Espanyols- va començar els atacs i atemptats contra les tropes alemanyes i va integrar-se en el maquis i la resistència francesa, la qual valorava força la col·laboració dels combatents espanyols per la seva experiència de combat i el coneixement de l'ús d'armes i explosius. Animats potser pels primes èxits dels aliats contra els nazis –el gener de l'any 1943 els exèrcits soviètics van derrotar als nazis a Stalingrado-, el secretariat del PSUC a Mèxic, a través d'un article del secretari d'organització Josep Marlés a la revista *Nostra Bandera*, també insistia en dinamitzar la creació de grups guerrillers a Catalunya:

“(...) Junt amb els actes de sabotatge de tota índole (ocupa un lloc de primera importància l'organització i el desenrotllament de la lluita de les guerrilles. Donada la importància estratègica de Catalunya, és indispensable procedir amb la major urgència a un desenrotllament impetuós del moviment guerriller. És cert que en el nostre país les guerrilles han començat a actuar contra els falangistes i bandits invasors (...) No obstant tots els actes heroics realitzats fins ara per les guerrilles són encara insuficients (...) El moviment guerriller ha de créixer, estendre's, no per a realitzar únicament accions defensives, sinó per passar decididament als grans atacs ofensius. El vigorós impuls de les guerrilles és imprescindible a l'objecte que aquestes es converteixin en el gran Exèrcit

irregular d'alliberament (...) Aquest importantíssim aspecte de la nostra lluita, obliga al nostre partit a prestar-li la major atenció (...) El partit, a més d'ésser l'organitzador i animador més fervent del moviment guerriller i esforçar-se per ser el seu millor orientador, ha de procurar estar estretament vinculat amb elles. Preocupar-se tenaçment per a què els nostres militants treballin organitzadament en els si de cada guerrilla (...)"¹²²

Sembla força clar que el secretariat instal·lat a Mèxic, desconeixia quina era la realitat del PSUC a França: parlar d'organitzar guerrilles a l'abril de l'any 1943 just quan a França s'estava organitzant, amb grans dificultats, una delegació del PSUC era molt agosarat. Igualment, passa amb l'afirmació que les guerrilles havien començat a actuar a Catalunya, la qual cosa era totalment falsa. Segons les declaracions de Pérez Marí, la presència de guerrillers a Catalunya es va iniciar el primer trimestre de l'any 1944, que van ser enviats per la delegació de França poc abans de la detenció de 'Gromán' per constituir el cos de guerrillers de Catalunya, als quals Paredes havia d'utilitzar per matar Pardinilla, Assa i Tortajada, seguint les instruccions de la delegació de França¹²³. Aquest grup inicial estava dirigit per Marcel·lí Palmada i integrat per Montserrat, Bustillo i Grau¹²⁴.

Serradell es va poder escapolir del cop policial de l'abril de l'any 1944 i va escriure una carta a la direcció de Perpinyà informant de la detenció de 'Gromán' i de la seva presència a Catalunya enviat per la direcció des d'Amèrica, de la qual cosa la direcció ja n'estava assabentada per una carta anterior del propi 'Gromán', tot i que no els havia dit quin era el treball que feia. Per cobrir el lloc de 'Gromán' la direcció del PSUC a Perpinyà va decidir que anés a l'interior per refer l'organització el propi cap de la delegació, Eduard Pérez Marí 'Angel', a qui Andrés Paredes recomanà quan s'entrevistà amb León Trilla a Madrid per preparar la seva sortida del país. Monzón,

---

¹²² Marlés, J.; "Normes d'organització i mètodes de treball del PSUC"; abril, 1943 (Original mecanografiat); (CEHI)

¹²³ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE.

¹²⁴ Pérez Marí afirma en el seu informe que abans de la detenció de 'Gromán' es van enviar quatre quadres per a les guerrilles.

que des del setembre de l'any 1943 es trobava a Madrid al capdavant de la delegació del PCE, assabentat també de la detenció de 'Gromán', va maniobrar en dues direccions per tal d'assegurar-se l'autoritat sobre la delegació del PSUC a l'interior: d'una banda, envià a Pérez Marí una carta en la que se li ordenava que comprovés qui era 'Román', com havia arribat i si estava en condicions de constituir la direcció juntament amb Margarida Abril, que també s'havia escapolit de les detencions. D'altra, envià a Barcelona Aguirrelabengoa, membre de la delegació del PCE a Madrid, per a què es fes càrrec de la direcció del PSUC mentre no arribava el nou responsable de França. Mentre, Pérez Marí des de França contestà a 'Román' que mantingués l'organització incorporant a la direcció alguns dels quadres guerrillers: Montserrat es va incorporar a l'organització del PSUC i Bustillo a la UGT. Palmada i Grau van seguir com a guerrillers a Barcelona on van refer el grup fins a la seva desarticulació a finals de la primavera de l'any 1944 quan un dels incorporats que havia sortit de la presó feia poc va ser detingut per la policia i va confesar el nom dels caps guerrillers i on estaven les seves bases i els dipòsits d'armes¹²⁵.

Pérez Marí diu en el seu informe que marxà cap a Catalunya el 6 de juny de l'any 1944 –el mateix dia que es produí el desembarcament aliat a les platges de Normandia-, i en contactar amb el seu enllaç a Barcelona aquest li digué que 'Román' havia marxat a Madrid. Pérez Marí insistí en contactar amb algú de la delegació a l'interior i finalment s'entrevistà amb Margarida Abril qui es va mostrar reticent a acceptar-lo perquè no el coneixia, però finalment va ser identificat per un dels quadres que ell havia enviat des de França. Després d'uns dies de completa inactivitat, detectà la presència a Barcelona de l'enviat de Monzón el qual el posa al corrent de la situació: 'Román' no havia acceptat la seva presència per reorganitzar la delegació del PSUC i havia anat a Madrid a discutir aquesta qüestió. L'enviat del PCE instà Marí a què prengués relació amb les restes de l'organització i encapçalés la reconstrucció. Pocs dies després arribà 'Román' de Madrid qui

---

¹²⁵ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE. Ripoll era un dels punts on es deixaven les armes

interrogà a Pérez Marí sobre la seva missió a Barcelona, el qual contestà que havia vingut a fer-se càrrec de la delegació a l'interior i per fer valer la seva autoritat, va recórrer a la carta del Secretariat de Mèxic de l'any 1942 que nomenava una delegació del PSUC a França per argumentar que ell era l'únic responsable de la delegació del Comitè Central del PSUC –cosa que era falsa perquè com hem vist abans, Pérez Marí no va ser inclòs per Comorera sinó cooptat per Portolés a la delegació i qui el va nomenar màxim responsable va ser Monzón- i que les designacions dels responsables s'havien de fer d'acord amb la delegació del PCE. Marí, es referia evidentment, a la delegació del PCE de França per la qual cosa 'Roman' no estava autoritzat per encapçalar la direcció, tot i més quan no tenien notícies clares del què estava passant a Amèrica. 'Román' llavors li lliurà dues cartes: una de Monzón autenticant l'altra que era de Pere Canals en la que l'informava de la seva arribada enviat pel Secretariat del PSUC a Mèxic per fer-se càrrec de la direcció al país i convocant-lo a Madrid¹²⁶.

Pere Canals i Cambrisas milità del Partit Comunista de Catalunya i fou el màxim dirigent del PCE a Mallorca durant la República, càrrec des del qual mantingué relacions amb Heriberto Quiñones. L'aixecament militar del 18 de juliol el sorprengué a Barcelona, a on havia viatjat des de Mallorca acompanyant la delegació de les illes a l'Olimpíada Popular¹²⁷. A la capital catalana es va integrar al PSUC, arribant a ser membre del Comitè Central durant la guerra i treballà en la comissió d'organització del partit. Després de la guerra passà a França on seguí desenvolupant tasques d'organització en el camps de concentració i marxà a l'exili americà primer a Cuba –on es va integrar a l'aparell de relacions amb l'interior que havia organitzat el PCE-, després a l'Argentina per complir l'encàrrec de Comorera d'organitzar l'aparell de relacions amb Catalunya

---

¹²⁶ *Ibidem*. 'Román' també havia arribat per acord del PCE i el PSUC però aquest cas dels secretariats a Mèxic, que en definitiva, estaven formats per les màximes autoritats d'ambdós partits

¹²⁷ Ginard, D.; *L'esquerra mallorquina i el franquisme*; pàgs. 114-115

des de Buenos Aires¹²⁸. Canals era un dels més fermes partidaris de la integració del PSUC en el PCE i a l'Argentina funcionà un aparell de relacions conjunt dels dos partits. A finals de l'any 1943, Canals abandonà per iniciativa pròpia el seu lloc a Buenos Aires per anar a Espanya on arribà a mitjans de l'any 1944, per encapçalar la delegació del PSUC a l'interior¹²⁹.

Canals va viatjar acompanyat de Casto García Roza que havia de posar-se al capdavant del PCE de l'interior i van comptar amb el suport del partit comunista portuguès que els va acollir quan van desembarcar a Lisboa i després els va ajudar a arribar fins a Madrid. En lloc de seguir viatge cap a Barcelona per assumir la direcció del PSUC, Canals s'integrà en el nucli de direcció del PCE que Monzón havia format a Madrid. Segons Pérez Marí, quan s'entrevistà amb Canals aquest li digué que havia estat enviat per les direccions del PSUC i del PCE i li explicà quina era a Amèrica la situació del partit. Canals s'integrà en la Comissió Nacional de Monzón com a representant del PSUC, del qual en portaria directament la orientació i direcció polítiques, arraconant a la Delegació del PSUC a França amb la qual sols es contactaria per demanar-los-hi quadres o per qüestions orgàniques. Finalment van refer la direcció del partit a Barcelona nomenant 'Román' responsable polític, Pérez Marí responsable d'organització i Montserrat – l'antic guerriller que havia passat a l'interior a principis de l'any 1944-, responsable de propaganda¹³⁰. Fou també en aquest període quan s'incorporà a la Delegació del PSUC a Catalunya, Celestí Carreté Sangenis.

Les primeres xifres de militants del PSUC a Catalunya que consten en un document localitzat a l'arxiu del PCE són dels mesos d'agost i setembre e l'any 1944:

“De acuerdo con el último informe del mes de agosto recibido por la Delegación la situación orgánica es la siguiente:

---

¹²⁸ Martín Ramos, José L.; obra citada; pàgs. 115-116

¹²⁹ Ibídem; pàgs. 210-212. Comorera no n'estava assabentat de les seves intencions.

¹³⁰ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

Barcelona está organizada en los 10 radios, divididos en dos sectores, con sus direcciones dirigidas por el Comité Local con un total de militantes controlados de 240.

Primera Zona:

La zona que abarca la provincia de Barcelona menos la capital y el bajo Llobregat. Está organizado Mataró con un Comité Comarcal y un local con un total de 15 militantes, solamente en Mataró. Está organizada toda la comarca, pero aún no han recibido los camaradas de la Delegación.

En Tarrasa hay un comité local con 20 militantes

Granollers está también organizado.

Sabadell y Manresa están también organizados pero no se tienen datos.

Segunda Zona:

Provincia de Tarragona y Bajo Llobregat. Comité de la comarca del Bajo Llobregat con comités en Cornellà, Gavá, Hospitalet y el Prat con un total de 62 militantes.

Posteriormente se han constituido comités en San Boi, San Feliu i Geltrú.

Tarragona. Comité de Vegueria, comité local en Tarragona y Vendrell con 26 militantes.

Reus. Comité de la Veguería, comité local y comité de radios locales en otros pueblos con un total de 99 militantes.

Tortosa. Comité de la Veguería, Comité local y comité de radio en cuatro pueblos y seis más de dirección unipersonal, con un total de 80 militantes.

Tercera zona:

Provincia de Gerona, comité de Zona. Comité local en Gerona. Dirección en todas las comarcas excepto Ripollés y la de Cerdaña con un total de 124 militantes

Cuarta zona:

Hay formada una dirección de zona y organización en 12 pueblos. No se conoce aún el estado de organización. Esta zona abarca la provincia de Lérida”¹³¹

Junt a ell, vàrem trobar també un altre informe possiblement redactat per Pérez Marí, Serradell i Montserrat, que porta a mà l’anotació “juny, juliol, agost i setembre, 1944”, que conté la següent informació:

“(…) BARCELONA

Controlados 235 militantes encuadrados en 10 radios, con 139 células de lugar de trabajo en Tranvías, Autobuses Roca, Casa Torras, en el Puerto, en la FOSIG y en el metro.

Están en vías de formación las de la Hispano Suiza, Mas Bagá y la de la Marítima [Maquinista Terrestre y Marítima]

Funciona un comité local de 3 camaradas que son: Escudé, Manolo y Abelló (...)

---

¹³¹ Informe anònim mecanografiat sobre l’organització del PSUC a Catalunya el mes d’agost de l’any 1944; AHPCE

En Gerona (ciudad) 30 militantes encuadrados en células de tres. Hay Comité Comarcal que controla la ciudad y 12 pueblos con un total en ellos de 70 militantes.

En Figueras hay P. pero no se ha ligado aún.

En Vich también hay P. pero no se ha ligado aún.

En Granollers se ha localizado un buen cuadro llegado de Francia con el cual se está organizando a los camaradas.

En Manresa han hecho gestiones con la Brunet para reorganizar aquello pues después del golpe había quedado en el aire.

En Reus y en Tarragona hay un grupo encabezado por Vilalta de 85 militantes.

Está organizado el intercomarcal y se han tomado medidas para organizar (?) en todos sitios.

En Mataró hay controlados 80 militantes con dirección local de tres camaradas encabezados por Suriña y Busquets

En Tortosa hay 25 militantes en la ciudad con dirección comarcal encabezada por Montserrat, antiguo militante de AC (...) Controlan además 4 pueblos entre ellos Amposta, en los cuales hay direcciones locales, pero que no sabemos el número de militantes organizados en ellos.

En Cornellá hay organizados 20 militantes en un Comité Local.

En Gavá siete militantes

En Hospitalet cinco militantes

Hay lugares como Sabadell y Tarrasa, donde aunque se sabe que existe organización, aún no se controla, sólo existe algún contacto personal”¹³².

Una nova carta de Pérez Marí a Nogués del mes d’octubre, recollia dades d’organització a Catalunya: a Girona hi havia cent seixanta militants amb organització a totes les comarques excepte a Ripoll i Puigcerdà; a Tarragona hi havia vint-i-sis militants; a Reus, noranta-vuit; a Tortosa, cent-vint; al Baix Llobregat, setanta; al Maresme, seixanta-cinc, a Cardona, vint. Hi havia també organització tot i que no es sabia la quantitat de militants a quinze pobles de la província de Lleida, a l’Alt i el Baix Penedès i a les ciutats de Terrassa, Sabadell i Granollers¹³³. Les oscil·lacions en el recompte de militants d’un mes per l’altre són considerables, a vegades massa com en el cas de Mataró (primer vuitanta, després quinze i finalment seixanta-cinc) o el cas de Girona, on la pèrdua de militants és massa grossa d’un mes per l’altre, tot i que cal tenir en compte que el flux d’informació era molt complicat d’establir i mantenir. Quant l’estructura de l’organització, tal i com

---

¹³² Informe d’organització, AHPCE. Per l’anotació manual hem arribat a la conclusió que les dades corresponen a l’últim mes.

¹³³ “PSUC ORGANIZACIÓN. Datos sacados de la última carta de Angel a Claudio en el mes de octubre”; AHPCE

s'indica en els informes anteriorment esmentats, la ciutat de Barcelona estava dividida en deu radis i dos sectors que tenien un comitè de sector que enllaçava amb el comitè local de Barcelona i la resta de Catalunya estava dividida en quatre zones, relacionades amb la delegació a través del responsable de comarques de la comissió d'organització. A les poblacions s'organitzava el comitè local i com a instància superior el comitè comarcal a la capital de la comarca. Després s'organitzava el comitè de vegueria seguint l'antiga distribució territorial que havia fet la Generalitat de Catalunya¹³⁴ i el comitè de zona. L'acció clandestina dels grups organitzats era molt conspirativa, amb una penetració en empreses i en general en l'àmbit laboral, reduïda i el contacte de la delegació de Barcelona amb la resta de Catalunya dèbil doncs els costava imposar la seva autoritat per integrar els grups dispersos i desconeixien el número exacte de militants que tenien.

Juntament amb Pérez Marí, el juny de l'any 1944 passà la frontera un nou grup de quadres guerrillers encapçalat per Manuel López Herrera 'el Berrugues' amb l'encàrrec d'organitzar a Catalunya el XIVè Cos de Guerrillers Espanyols de la UNE. El dia 12 d'agost de l'any 1944 el grup, seguint instruccions de la delegació del PSUC, va assaltar les oficines de la fàbrica de cerveses Moritz per aconseguir diners. L'endemà mateix, la policia detingué tots els guerrillers, desarticulant així l'organització del moviment guerriller a l'interior. Segons Pérez Marí, Canals responsabilitzà Serradell de la desaparició de l'embrió de l'exèrcit guerriller i l'apartà de la direcció de la delegació, ordenant-li que traspassés la responsabilitat a Pérez marí i es traslladés a València on havia de rebre notícies de la delegació del PCE. Serradell tornà a Barcelona al cap de poc al·legant que a València no havia trobat ningú del PCE. Marí comunicà a Madrid la indisciplina de Serradell i Canals l'amenaçà amb l'expulsió si no reconeixia la seva autoritat. Finalment Serradell va rectificar i es posà a disposició del PCE però restà durant un temps apartat de l'organització¹³⁵.

---

¹³⁴ La Generalitat va dividir Catalunya en nou grans regions administratives: I, Barcelona; II, Girona; III, Tarragona; IV, Reus; V, Tortosa; VI Vic; VII, Manresa,; VIII Lleida i IX, La Seu d'Urgell-Tremp

¹³⁵ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

La pèrdua del grup guerriller va suposar un gran cop per a les intencions de Monzón de dur a terme un atac des de França del gruix del l'exèrcit guerriller per propiciar així l'acció dels aliats també contra Franco. El desembarcament aliat de Normandia el sis de juny de l'any 1944 i el del mes d'agost prop de Niça, van fer que les unitats i companyies de l'exèrcit guerriller de Monzón s'integressin de ple en la guerra mundial, participant en l'alliberament de París i sobre tot, de més de cent ciutats del sud-est de França, on l'*Agrupación de Guerrilleros Españoles* tenia el seu Estat Major instal·lat a Tolosa i una comandància guerrillera a cadascun dels departaments alliberats. Això permetia al PCE i al PSUC comptar amb un territori prop d'Espanya i fronterer amb Catalunya des d'on reconduir la seva lluita contra el franquisme. Així ho va entendre Jesús Monzón que el mes d'agost després de l'alliberament de França va enviar una carta des de Madrid a la delegació del PCE a França ordenant que escollissin un punt dels Pirineus i hi concentrassin totes les tropes guerrilleres per crear un cap de pont dins d'Espanya. Aquesta operació hauria d'anar acompanyada d'altres accions de distracció en tots les Pirineus i de la introducció al país d'armes, munició i guerrillers per donar suport a l'operació. La delegació del PCE –Carmen de Pedro i Manuel Gimeno-, amb l'assessorament dels generals López Tovar, Luis Fernández i Joan Blázquez, van decidir que l'atac es faria per la Vall d'Aran, de la qual cosa van fer partícips a la Delegació del PSUC formada des de la marxa de Pérez Marí a Catalunya, per Lluís Nogués -que continuava en l'aparell de passos- i Puig Pidemunt com a responsable polític:

“(...) El companys de la Delegació del PC ens van fer passar una carta bastant extensa, on s'hi plantejava que es realitzés lo de la Vall d'Aran i havia una nota que ens semblà molt bé i que deia lo següent: que es posés a coneixement de la direcció del PSU perquè es mobilitzés en aquest aspecte per ajudar a l'èxit de l'operació.

Nosaltres no ho vàrem discutir políticament amb els companys del PC si era just o no, solament que era una cosa manada de l'interior del país i que calia fer-ho; vàrem desconèixer completament l'envergadura i la proporció, l'única cosa que se'ns va dir era de que s'esperaven aconeixements i se'ns va demanar dos o tres bons companys del PSU per instructors de les Brigades que tenien d'anar a Espanya. Recordo que un dia abans de que això succeís, hi havia una reunió dels companys més destacats dins les unitats de guerrillers i feia ja uns dos dies que aquesta reunió durava (entre aquest i havia bastants militants del PSU) i l'últim dia

se'ns va venir a buscar a corre-cuita a en Joan i a mi que diguéssim quelcom als companys que tenien la missió de realitzar aquesta operació.

El nostre criteri sobre això, era que una operació així era un xic extravagant, en quant es devia de comptar amb mitjans a bases sòlides ací a França que permetessin realitzar-les i que a l'interior que existís un ambient que per les seves condicions permetés ampliar-lo produint-se l'aixecament de tot el poble, que era el nostre criteri no el vàrem exposar; però jo crec que encara que ho haguéssim exposat s'hauria realitzat igualment. Per altra banda opinàvem, desconeixent exactament la situació de la resta d'Espanya, que quant els companys de la Delegació de l'interior ho plantejaven es que hi havien motius i condicions per realitzar-ho. Aquesta va ésser la nostra participació en la preparació en els fets de la Vall d'Aran”¹³⁶.

Novament la posició del PSUC va ser de subordinació respecte del PCE ja que es limitaren a executar les ordres sense cap poder de decisió ni cap crítica, tot i que es tractava d'una operació que es duria a terme en el territori d'actuació -Catalunya- reservat en teoria per al PSUC. En aquesta ocasió la posició del PSUC encara fou més feble doncs, si bé estava subordinat en la qüestió de la política cap a l'interior del país, les decisions en aquest cas s'havien de prendre -si més no formalment- de comú acord entre els dos partits, mentre que en el cas de la invasió de la Vall d'Aran el PSUC, ni tan sols van intentar fer valer la seva opinió perquè no haguessin estat escoltats i van creure en la orientació de Monzón perquè encara desconeixen la realitat de l'interior i si Monzón estava a Espanya sabia millor que ningú si hi havia possibilitats o no. L'alliberament de França també va servir a la direcció del PCE i del PSUC de Mèxic per tenir un lloc segur prop de Espanya on enviar quadres dirigents per tal de recuperar la direcció de les Delegacions que havien quedat a França. Amb aquestes intencions el primer dirigent comunista en arribar a França a finals de l'octubre de l'any 1944 enviat pel Buró Polític del PCE a Mèxic fou Santiago Carrillo, que es trobà amb què els comandaments de l'*Agrupación de Guerrilleros Españoles* havien ordenat aturar l'ofensiva davant la impossibilitat d'assolir els objectius militars establerts. Carrillo cancel·là definitivament l'operació i ordenà la retirada.

---

¹³⁶ Nogués; L.; “Activitats portades a França”; (26 de juliol de 1946); Fons Evarist Massip; CEHI

Malgrat tots aquests esdeveniments de l'estiu-tardor de l'any 1944, la delegació del PSUC a Catalunya va aconseguir ampliar l'organització considerant les dades corresponents al mes de novembre de l'any 1944 que Pérez Marí va incloure en el seu informe: a Barcelona ciutat, hi havia dos-cents quaranta militants dirigits per un comitè local i organitzats els deu radis amb els seus comitès respectius. Hi havia cèl·lules de barriada i cèl·lules a les empreses Can Girona, Hispano Suïza, Maquinista Terrestre i Marítima, Tallers Nuevo Vulcano, Catalana d'Electricitat, Fundicions Barret, autobusos Roca, Banc Hispano-Colonial, la companyia de tramvies i el metro. A més, s'havien aconseguit de crear cèl·lules entre els carrabiners, la policia armada i en el quarter d'artilleria¹³⁷. A l'informe també donava dades de comarques segons les quals es mantingué la mateixa divisió anterior en zones amb les següents dades de localització i nombre de militants:

QUADRE NÚM. 38
Militants clandestins dels PSUC a Catalunya (excepte Barcelona ciutat).
Novembre 1944

Zona	Militants	Comitès Comarcals	Comitès Locals	Cèl·lules
PRIMERA	100	1	5	-
SEGONA	272	3	15	21
TERCERA	170	5	1	20
QUARTA	134	1	1	16
Total	676	10	22	57

Font: Informe d'Eduard Pérez Marí. Elaboració pròpia

A la Primera Zona, hi havia organització del partit a la comarca del Maresme amb un total de vuitanta militants -quinze dels quals a Mataró-; al Vallès Occidental a Terrassa, on hi havia vint militants i un Comitè Local i a Sabadell, on es sabia que existia organització però no s'havia pogut contactar-; al Vallès Oriental, amb un Comitè Comarcal i un Comitè Local a Granollers; al Bages - Manresa- i Osona -Vic-, on es sabia que hi havia partit però no s'havia pogut contactar amb ell.

A la Segona Zona, l'organització més important estava a la comarca del Baix Llobregat amb seixanta-dos militants i Comitès Locals a Cornellà (vint militants); Gavà (set militants), L'Hospitalet (cinc militants), Badalona, Sant Boi de Llobregat, El Prat de Llobregat, Sant Feliu de

¹³⁷ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

Llobregat, Santa Coloma de Cervelló i Vilanova i la Geltrú que erròniament, està inclosa en el recompte d'aquesta comarca. A la província de Tarragona hi havia organització a les comarques del Tarragonès, amb Comitè Comarcal i Comitès Locals a Tarragona ciutat (vint-i-nou militants, cinc en una cèl·lula a la comandància militar); l'Alt Camp i el Baix Penedès amb Comitès Locals a Valls i El Vendrell, respectivament; al Baix Camp on hi havia noranta-nou militants, amb Comitè Comarcal i Comitè Local a Reus (quaranta-nou militants) i comitès de radi a Morell, Almostrer, La Selva, Cornudella, Riudoms, Marsà, Cabacès, Margalef i Aleixar; i al Baix Ebre on hi havia un total de vuitanta militants amb comitè comarcal i local a Tortosa (cinquanta-quatre militants) i quatre comitès de radi de pobles -entre els quals es trobava Amposta- i sis més de direcció unipersonal.

A la Tercera Zona existia Comitè de Zona i hi havia direccions a totes les comarques gironines excepte la del Ripollès i la Cerdanya i cèl·lules a Bonmatí, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Olot, La Bisbal d'Empordà, Figueres, Torroella de Montgrí i a les mines d'Osor, amb un total de cent setanta militants. L'organització de Girona ciutat era la més nombrosa amb comitè local i trenta militants enquadrats en cèl·lules de tres -una de les quals estava en un quartel-, i comitè comarcal que controlava dotze pobles que aplegaven quaranta militants més.

A la Quarta Zona hi havia un total de cent trenta-quatre militants, amb direcció de vegueria i comitè local a Lleida i cèl·lules organitzades a Balaguer, Artesa de Segre, Juneda, Tàrrrega i dotze pobles més¹³⁸.

Així doncs, entre Barcelona ciutat i la resta de Catalunya, el PSUC va arribar a tenir organitzats a nou-cents setze militants en actiu, tot i que podrien tenir relació amb més ja que l'informe no inclou com a militants els que podien estar a la presó, ni els desvinculats del partit per raons de seguretat o no organitzats. L'organització a Barcelona ciutat s'havia consolidat i la penetració en el món industrial havia millorat, respecte de l'informe d'organització del mes d'agost-setembre, amb la presència d'organització en algunes de les empreses més importants del sector del

metall. Però encara l'estructura estava orientada cap a la insurrecció amb les cèl·lules de barriada per fer activisme clandestí al carrer o en les relacions de veïnatge i amb les cèl·lules a les forces armades. En els informes del partit se li donava molta importància a aquesta organització entre les forces armades doncs suposava que amb un treball actiu es pogués tenir un suport militar o, com a mínim, accés a armes en cas d'insurrecció però de fet, la realitat no anava tan enllà i sols es tractava de d'algun jove que feia el servei militar que simplement passava informacions al partit ja que evidentment, no hi havia un moviment clandestí antifranquista dins l'exèrcit ni la possibilitat de tornar a lluitar contra la dictadura després del fracàs de la Vall d'Aran, tot i què el context internacional convidava encara a pensar en la possibilitat de què la derrota d'Alemanya comportés també la derrota del franquisme.

Un cop aturada la invasió de la Vall d'Aran, Santiago Carrillo va procedir a refer les delegacions del PCE i el PSUC a França i a orientar-les en la línia política del secretariat de Mèxic. El mateix calia fer a l'interior, per la qual cosa va enviar Agustín Zoroa a Madrid per parlar amb Monzón i a Casto García Roza a Barcelona per parlar amb Canals. García Roza però es trobà com a cap de la Delegació del PSUC a l'interior a Pérez Marí que li digué que Pere Canals estava a Madrid. Dies després d'aquesta trobada, Eduard Pérez Marí rebé una carta de Canals informant-li que venia a Barcelona¹³⁹. Segons el seu propi informe, Pere Canals arribà a Barcelona el 15 de desembre de l'any 1944 i des d'aquell moment encapçalà la delegació del PSUC a Catalunya - encarregant-se del treball polític i el contacte amb la JSU i l'aparell de Propaganda-, delegació que es completà i reorganitzà amb l'arribada d'Amèrica a primers de gener de l'any 1945 de Pere Pujol, que passà a ocupar-se de l'organització, Celestí Carreté del Comitè Local de Barcelona, Albert Vilalta i Enric Banqué a l'aparell d'organització i Pérez a la direcció de la JSU juntament amb

---

¹³⁸ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

¹³⁹ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

Monyino i Julio¹⁴⁰. Lluís Nogués arribà al país el 19 de febrer de l'any 1945 i fou encarregat d'organitzar l'aparell de recepció per als quadres enviats de França i els punts de suport per mantenir el contacte amb la delegació del PCE de Madrid¹⁴¹.

A finals de l'estiu de l'any 1944, en les setmanes prèvies a la invasió de la Vall d'Aran es va començar a articular l'Agrupació Guerrillera de Catalunya. L'arribada de Pujol va suposar el desplaçament de Pérez Marí a la direcció de la Comissió Político Militar que comptava a més, amb el madrileny Miguel Núñez de responsable polític dels grups guerrillers, Tomasa Cuevas com a enllaç entre la comissió i la delegació del PSUC a Catalunya i Antoni Senserrich com a representant del partit¹⁴². Núñez era un militant del PCE, comissari polític durant la guerra, que l'any 1939 s'havia quedat a la capital de l'Estat i havia participat en diversos intents de reorganització del partit. Perseguit per la policia l'estiu, de l'any 1944 hagué de fugir a Barcelona per evitar ser detingut integrant-se a l'organització del PSUC. Antoni Senserrich era un antic militant del PSUC del Baix Llobregat i havia estat regidor de l'ajuntament de Cornellà de Llobregat i comissari polític durant la guerra. Es va exiliar a França i va tornar a Catalunya el setembre de l'any 1944. La comissió político-militar va organitzar un grup de guerrilla urbana amb l'orientació d'actuar a Barcelona que estava encapçalat per Moisès Hueso, cap militar; Pere Romeral, responsable polític i Atilano García responsable militar de la ciutat. Junt amb ells hi havia Joan Cuadrado, Josep Tamborero, Antoni Hidalgo, Rafael Fernández, Bonifaci García, Josep Ventura Villagrasa i d'altres fins a un total de un vint guerrillers. La comissió político-militar rebia armes de França i comptava amb punts de suport a masies de Girona on les ocultaven i després anaven a buscar per dur-les fins a Barcelona¹⁴³. Els primers mesos de l'any 1945 van arribar per encapçalar militarment l'agrupació

---

¹⁴⁰ Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945); AHPCE

¹⁴¹ Nogués; L.; "Activitats portades a l'interior"; (26 de juliol 1946); Fons Evarist Massip; CEHI

¹⁴² Entrevista amb Miguel Núñez González (24 de gener de 2.004)

¹⁴³ Ibídem

guerrillera Josep Aymerich i Josep Bru que havien combatut amb les Forces Françaises de l'Interieur (FFI)¹⁴⁴.

D'altra banda, per preparar la invasió de la Vall d'Aran i tenir punts de suport en la reraguarda franquista, els dies previs passaren a Catalunya alguns grups guerrillers. La cancel·lació de la invasió i la presència de l'exèrcit espanyol a la zona fronterera va fer impossible el seu posterior retorn a França i el d'algunes de les unitats que havien participat en l'atac a la vall. Vila – que formava part de la comissió d'organització de la delegació del PSUC encarregat del contacte amb les comarques- i Montserrat, van ser designats després de la detenció dels guerrillers el mes d'agost, per prendre contacte amb aquests grups i incorporar-los a l'Agrupació. El contacte amb els grups guerrillers que hi havia a les muntanyes era irregular a causa dels seus constants desplaçaments i es mantenia bàsicament a través de les organitzacions locals que detectaven la seva presència a la zona. Quan el contacte es confirmava, es preparava la visita per establir la relació. El responsable de mantenir el contacte era Miguel Núñez que els duia armes i discutia amb ells les orientacions polítiques de la direcció¹⁴⁵:

“(...) Manteníamos relación con un grupo de 26 camaradas que se encontraba en la sierra de Almansara [sic]. Este grupo estaba compuesto por gente de la 1ª, 3ª y 5ª Brigada y estaban mandados por Delicado y ‘Madriles’. Estos tenían contacto con otros dos grupos, uno de 60 que estaba en la sierra del Montsant y otro más numeroso que estaba en el Bajo Ebro con intenciones de pasarlo y dirigirse a la sierra del Maestrazgo.(...). Se tenía contacto con otro grupo de 8 camaradas que estaban en los alrededores de Manresa. Este grupo estaba mandado por Marín de la 153 División y tenía la misión de establecer un puesto para instalarse el mando de la 153 que estaba en Prades (Francia). Que unidades de tres brigadas habían pasado a España y que él había asumido el mando de las tres, que habían tenido choques con las fuerzas franquistas y que habían perdido el contacto pero que estas fuerzas estaban en la sierra del Montseny y que ya habían establecido el contacto con ellos (...).

---

¹⁴⁴ Núñez, M.; *La revolución y el deseo. Memorias*; pàgs. 210-211

¹⁴⁵ Entrevista amb Miguel Núñez González (24 de gener de 2.004)

Por la organización de Lérida teníamos contacto con otro grupo que había en aquella comarca a los cuales se les había facilitado 18 documentaciones extendidas por la Junta de Regiones Devastadas, que viene a ser como una especie de los grupos de trabajadores aquí en Francia (...).

*La organización de Gerona tenía contacto con un grupo que estaba por los alrededores de las minas de Ossó (...)*¹⁴⁶.

Aquestes brigades guerrilleres estaven integrades per militants del PCE i formaven part de l'exèrcit de la *Unión Nacional*. La 3a brigada havia passat la frontera per Andorra el 18 de setembre de l'any 1944 amb la missió de prendre Lleida, als voltants de la qual van arribar la primera setmana d'octubre. La 5èna brigada ho va fer el 16 d'octubre i havia d'ocupar Solsona i el grup de la 153 divisió que havia passat per La Jonquera, tenia com a destí la zona de Manresa. La 5èna brigada va matar al cap de Falange i a l'alcalde d'un poble proper a Solsona. Durant el seu trajecte cap el destí assignat, les brigades van anar recollint guerrillers d'altres brigades que havien participat en la invasió –la 21 per exemple-. L'aixecament a l'interior que els van prometre abans de creuar la frontera no es va produir¹⁴⁷ i les unitats guerrilleres van haver de quedar-se a l'interior. La necessitat de subsistència i els enfrontaments amb la guàrdia civil i l'exèrcit van anar dispersant les unitats. Finalment, nou membres de la 3a brigada i dotze de la 5èna, amb d'altres de les brigades 21èna i 1a, es van aplegar a la serra de la Mussara sota el comandament de Juan Ramón Lázaro Delicado i 'el Madriles' –militants del PCE-, el quals contactaren amb el PSUC de la zona de Reus-Tarragona, on s'hi van estar uns tres mesos abans d'anar cap el Maestrat. Aquestes unitats –i no el grup de Francesc Serrat com afirma Martín Ramos-, són les responsables de les accions dels primers mesos de l'any 1945: la constitució de consells d'Aliança Catalana a Mont-Ral (Alt Camp),

---

¹⁴⁶ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE. Els números de les brigades corresponen als mateixos de la invasió de la Vall d'Aran.

¹⁴⁷ "El Estado Mayor de la División nos dijo antes de salir del cuartel, situado en Foix (Ariège), que en España se esperaba una sublevación por parte de los requetés contra los falangistas, por lo tanto nosotros teníamos que aprovecharnos de esta sublevación y para eso teníamos que estar preparados cerca de Lérida, para cuando llegara ese momento, con el fin de tomar dicha capital por las armas (...)" "Casto" Hueso, J.; *Informe de Guerrillas*; pàg. 41. "Casto" va ser un dels guerrillers que va entrar amb la 3a brigada

La Mussara (Baix Camp) i Siurana (Priorat) i les morts de l'alcalde de Cornudella (Priorat), el cap de la Falange del Priorat i els caps de policia del Montsià i de Reus¹⁴⁸. El grup de Francesc Serrat va ser una altra de les tantes unitats guerrilleres que va travessar la frontera francesa després de la invasió de la Vall d'Aran, concretament el 19 de desembre de l'any 1944. El grup va entrar passant els Pirineus gironins i van actuar a la zona d'Olot, el mes de febrer estaven a Osona i el mes de març van arribar a la província de Tarragona on van fer alguns atracaments i van assassinar el cap de Falange del Baix Camp, Camilo Morales¹⁴⁹.

La reorganització del partit es va completar amb canvis en l'estructura organitzativa. Segons Pere Canals, quan va arribar el desembre de l'any 1944, el partit a Barcelona tenia organitzat el comitè local, cinc comitès de zona i deu comitès de radi, a més d'un altre comitè a part a la RENFE. Però les relacions orgàniques eren molt lentes i complicades passant per tants comitès, de manera que impedien que les instruccions arribessin als militants amb rapidesa i que les informacions, dades i recomptes dels militants dels radis que s'enviaven a la Delegació del PSUC eren difícils de comprovar, no s'ajustaven a la realitat i escapaven a l'autoritat de la direcció del partit. A més, les organitzacions de base encara estaven orientades al marge del món laboral. Pere Canals procedí a fer una primera reforma orgànica que consistí en eliminar els Comitès de Zona i que el Comitè Local de Barcelona tingués directament la relació amb els radis per agilitar les relacions entre la Delegació i la base del partit a la ciutat i fer l'estructura més operativa¹⁵⁰.

---

¹⁴⁸ “Resolución de la reunión ampliada de la Delegación del Comité Central del PSU de Catalunya” (Març, 1945); AHPCE. La informació sobre Delicado prové de la investigació que està duent a terme Joan Corbalán per escriure la seva biografia. Delicado anava a Reus i a Tarragona per contactar amb el partit. Miquel Núñez els visità per donar-los-hi instruccions de fer-se responsables de l'organització guerrillera a les tres vegueries –Tarragona, Tortosa, Reus- i que agrupessin les forces en un sol comandament unificat. Havien d'infiltrar-se a l'altra banda del riu Ebre i preparar les condicions per rebre els guerrillers que els enviessin el PSUC i militants perseguits o alliberats. El contacte polític el mantenien a través de la comissió político militar del comitè de vegueria de Reus.

¹⁴⁹ Sánchez Agustí, F.; *Maquis y Pirineos. La gran invasión*; pàg. 157

¹⁵⁰ Informe Pere Canals; (24 de desembre de 1945); AHPCE

A Girona també es va produir un canvi en la direcció fent-se càrrec de l'organització un grup de persones amb un perfil més activista. El partit estava organitzat o tenia militants el març de l'any 1945 a Sant Feliu de Guíxols (10 militants); Palamós (1); Calonge (1), La Bisbal d'Empordà (1); Palafrugell (2), Santa Cristina d'Aro (1); L'Escala (3), Olot (5) i Girona on hi havia 35 militants, amb direcció comarcal i local organitzades. Hi havia organització a d'altres pobles com Torroella de Montgrí o Camprodón però no coneixien quants.¹⁵¹

El març de l'any 1945 la comissió político-militar del PSUC va elaborar unes instruccions sobre el comportament i l'actitud que havia d'observar l'organització guerrillera de les que cal destacar: es defensava que només amb la insurrecció nacional es podia fer fora Franco; els grups guerrillers que hi havia a les muntanyes de Catalunya formaven l'Agrupació Guerrillera de Catalunya i actuaven sota les ordres de la Junta Suprema d'Unió Nacional; i que el treball dels guerrillers havia de ser completament independent de l'organització del partit amb els seus propis canals de relació, enllaços, punts de suport, etc., per tal d'evitar que una caiguda en l'organització política repercutís en els grups guerrillers i a la inversa¹⁵². Però, ni la modificació de l'estructura que va fer Canals ni les ordres de la Comissió Político-Militar van impedir que la policia desarticulés novament la delegació del comitè central del PSUC a causa de la relació dels guerrillers amb l'organització política: segons Pérez Marí, la policia seguia la pista d'un dels grups guerrillers des que a finals de març van intentar assassinar a l'alcalde de L'Hospitalet de Llobregat a la farmàcia de la seva propietat. La policia va localitzar al carrer Joan Cuadrado –el cap del grup-, a qui feriren amb set trets i se l'endugueren en un cotxe. Cuadrado duia a sobre la cèdula personal d'un militant que col·laborava amb les guerrilles. La policia seguí la pista de l'adreça de la cèdula, on hi va trobar el secretari general del Comitè Local de Barcelona, Celestí Carreté que usava la casa

---

¹⁵¹ Clara, J.; obra citada; pàgs.56-60

per treballar. El mateix dia -4 d'abril-, poques hores després, va ser detinguda tota l'agrupació guerrillera –Aymerich, Bru, Hueso i els altres-, el responsable polític –Miquel Núñez-, el responsable d'organització de la delegació Pere Pujol –que tenia contacte amb Carreté perquè vivia a casa d'una tia seva-, i el delegat de la UGT a Aliança Catalana; Carrión. El dia següent la policia va detenir el delegat del partit al consell d'Aliança Catalana i a Pérez, el cap de les joventuts¹⁵³. Les detencions van afectar també a l'organització del partit a comarques ja que a Pujol la policia li confiscà un esquema de tota l'organització a Catalunya i les adreces dels contactes a Lleida, Girona, Manresa i El Maresme. Poc després era detinguda tota la direcció comarcal de Lleida i divuit militants; quaranta-vuit persones a Girona inclosa també la direcció comarcal i la direcció comarcal del Maresme. A més, la policia identificà Pérez Marí que hagué de fugir a França¹⁵⁴.

Novament l'organització del PSUC a Catalunya quedà desfeta i novament Canals procedí a l'enèsima reorganització de la Delegació aquest cop majoritàriament amb militants arribats de l'exilia americà i de França:

“(...) D'acord amb lo que havia comunicat a Julio de la vinguda dels companys Senserrich, Serradell i Margarita, vaig insistir de nou en l'aspecte d'accelerar això per refer amb ells la nova delegació. Arribat Napoleó d'Amèrica i Senserrich, fou formada la Delegació a base dels tres encarregant-se el primer del comitè Local de Barcelona i el segon del treball d'organització. Amb l'arribada de Serradell i Massip fou ampliada la Delegació encarregant-se el primer de la CPM i el segon del treball d'unitat i rabassaires. A base d'aquests companys i l'emplaçament dels que arribaren de França (Trullàs a l'aparell de recepció (...) Albert al comitè local a organització, Joan al d'organització de Senserrich; Carretero, “Alvaro” i Serrano a la CPM) fou establerta la Delegació i aparells

---

¹⁵² “Instrucciones para la organización y desarrollo del movimiento guerrillero y para el trabajo en el ejército y Fuerzas Armadas, en general en Catalunya” citat a Romeu, F.; *Más allá de la utopía. Agrupación Guerrillera de Levante*; pàgs. 59-63

¹⁵³ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE. La versió de la detenció de Cuadrado de Pérez Marí és que va ser deguda a la delació d'un militant acabat de sortir de la presó que Cuadrado va incorporar al grup guerriller sense prendre les mesures de seguretat adequades i resultà ser un confident de la policia.

¹⁵⁴ Informe d'Eduard Pérez Marí i Informe de Pere Canals; AHPCE. Les dades sobre les detencions de Girona son de Clara, J.; obra citada; pàg. 63

*principals. El company Gallofré fou passat interinament arribava la companya Margarita, al front del treball de la JSU (...)*¹⁵⁵.

Canals en el seu informe indica que per refer la delegació del PSUC, demanà a la delegació del PCE que li enviés els quadres catalans que estaven treballant per al partit espanyol a d'altres punts del país: Josep Serradell i Margarida Abril en aquells moments es trobaven a Madrid i van arribar a Barcelona pels volts del mes d'agost; Antoni Senserrich que mentre treballava en la Comissió Político-Militar va ser identificat per dos falangistes del seu poble quan anava pel carrer amb Pérez Marí, fou enviat a València i va arribar novament a Barcelona a finals del mes de maig de l'any 1945. El final de la guerra mundial a Europa el mes de maig, va facilitar els contactes amb

---

¹⁵⁵ En el seu informe Pere Canals donà informació respecte de cadascun dels militants que formaven l'organització del PSUC:

Albert Vilalta i Enric Banqué havien treballat a Organització sota les ordres de Pérez Marí i després Pere Pujol. Perseguits per la policia des de la caiguda d'aquest últim l'abril del 1945, van ser apartats del treball de la Delegació. "Napoleó", Evarist Massip i Joan Gallofré havien arribat des d'Amèrica entre el maig i l'agost del 1945. Josep Serradell, Margarita Abril i Antoni Senserrich havien treballat amb Pérez Marí però en aquells moments es trobaven fora de Catalunya, els dos primers a Madrid i l'últim a València. Trullàs, Albert i Joan havien vingut des de França on havien col·laborat amb la Delegació del PSUC junt amb Lluís Nogués "Claudí". Carretero havia arribat de França per incorporar-se al treball militar i era membre de la CPM. Serrano havia arribat amb Carretero per fer la mateixa feina però fou traspassat a l'organització del comitè Local de Barcelona. ("Álvaro" era Àngel Carrero). Altres membres de la Delegació eren: "Marta" (la Isabel de l'informe citat anteriorment) era l'encarregada d'establir els contactes entre Pere Canals i la resta de membres de la Delegació; "Pilar" col·laboradora de Trullàs en l'aparell de recepció i passos; Coll, col·laborador de Senserrich a Organització; Cristobal, treballava en l'edició i propaganda des de l'època de Pérez Marí; Pelfort, col·laborador de Senserrich al comitè local de Barcelona; Garrido i Gutiérrez, membres de la junta de l'AFARE; Bargalló, col·laborador de Massip en el treball rabassaire, presidia el Consell d'ANC i estava a la Delegació de la Unó de Rabassaires; Victor; representava el partit a Aliança Catalana; Mercè Bordes treballava amb Lluís Nogués, "Claudi" en el control d'estafetes; Pilar, treballava a la delegació de la UGT en la reorganització del sindicat tèxtil; Canals (de Martorell) col·laborava en el comitè comarcal de Barcelona; Tarragó, estava al capdavant del comarcal de Tarragona; Rosa, asturià, treballava en el comitè local de Barcelona en les qüestions de guerrillers. Dos persones més formaven part o tenien contacte amb la Delegació Martínez i Cunill. Per la seva activitat val la pena transcriure íntegrament les dades que dona Pere Canals:

"(...) Martínez: Enginyer mecànic de motors diesel, altament qualificat a l'empresa de la Maquinista, on ell treball. Estigué ja durant la guerra al PC i tingué algunes relacions amb el CC entre altres companys amb Gloria. Fou utilitzat pel govern Negrin per la compra d'armes i materials a l'estranger. Per aquestes activitats ha estat processat dues o tres vegades. Me posà en relació amb dit company Pérez Marí i la seva cas fou utilitzada per algunes reunions de la delegació. A través d'ell la Delegació rebé en una ocasió 50 mil pts. Darrerament estava reclutant diners i ja havia enviat 4.500 pts. Te molt bones realcions amb altres amics i simpatitzants que estan en bona situació econòmica. Ha estat responsabilitzat de la cèl·lula especial de tècnics de què es parla a l'informe.

Cunill: De professió advocat. Actualment no està matriculat i per tant no exerceix oficialment. Ha estat utilitzat algunes vegades per gestions de tipus judicial relacionades amb la defensa de companys de la Model. No té molt bona preparació política, però dona demostració de comprendre el partit i d'estimar-lo. Actualment a més de les gestions prop dels preo, forma part en representació de la UGT del consell de l'ANC".

A la presó hi estaven: Pere Pujol, Celestí Carreté, "Gromán", "Jordi" -Jaume Sierra a la casa del qual havia estat detingut Monzón-; Pérez, de la delegació de la JSUC i 20 guerrillers.

Apartats de la Delegació acusats de provocació: Alberto Assa, Tomás Tortajada, "Octavi" -responsable de l'aparell de passos en l'època de Pérez Marí-; Lorente i Sariego, dos guerrillers; Trilles, el dirigent de la UGT i Raquel Pelayo "Rebeca" una de les dues noies que portaven armes a Madrid i amb la seva detenció van provocar la caiguda de la JSUC, la Joventut Combatent, el grup de guerrillers de Reus i la detenció de Jesús Monzón a Barcelona.

Espanya, i el secretariat del PSUC a Mèxic es va decidir de forma definitiva a enviar quadres per tal reactivar la lluita, imposar la seva autoritat sobre la delegació i reorientar la línia política. Així entre els mesos de maig i agost de l'any 1945 van arribar d'Amèrica Napoleó Figuerola, Evarist Massip i Joan Gallofré¹⁵⁶: Gallofré era un militant de les joventuts que havia estat enviat a Catalunya per la direcció de Mèxic per treballar a la JSU de l'interior i preparar el viatge de Wenceslao Colomer –el secretari general de les joventuts-¹⁵⁷. Massip havia estat cap de la delegació del PSUC a Xile i va arribar a Catalunya a primers d'agost de l'any 1945¹⁵⁸.

Finalment, també van arribar quadres de França enviats per la delegació a aquest país. Després de cancel·lar la invasió de la Vall d'Aran, Santiago Carrillo va posar sota la seva autoritat política les delegacions del PCE i del PSUC a França, tot i que aparentment era al contrari doncs va desfer l'organització conjunta propiciant que s'escollís una nova delegació del PSUC. Alhora però, es reservà exclusivament la direcció de l'aparell de passos que era únic per a tots dos partits i procedí a enviar quadres del PSUC a l'interior, uns per eliminar la influència monzonista del partit i liquidar la seva autoritat, d'altres per reforçar el treball a l'interior i dinamitzar les guerrilles. En el primer grup estarien Joaquim Puig Pidemunt destinat al treball de comarques, que des de l'any 1940 havia treballat amb Monzón i era el responsable –juntament amb Lluís Nogués que, com hem vist, ja havia estat enviat el mes de febrer-, de la Delegació a França del PSUC des de l'anada a Catalunya d'Eduard Pérez Marí el juny de l'any 1944; Joaquim Yúfera 'Albert', comissari polític del PSUC de la Divisió 204 protagonista de la invasió de la Vall d'Arán i que juntament amb Trullàs i Joan, havia col·laborat amb Lluís Nogués 'Claudi' en la comissió d'organització de la Delegació del PSUC a França. En el segon grup, estaven Carretero, Serrano i Àngel Carrero 'Álvaro' que

---

¹⁵⁶ Informe de Pere Canals; (24 de desembre de 1945); AHPCE

¹⁵⁷ "Informe de Joan Gallofré Boada (Manel). Febrero 1948"; AHPCE

¹⁵⁸ Informe d'Evarist Massip (7 de juliol de 1946); AHPCE

havien estat enviats per incorporar-se al treball militar però sols Carretero -que era membre de la Comissió Político Militar- i Carrero -que treballava en l'Agrupació de Forces Armades de la República Espanyola (AFARE)- ho feren, mentre que Serrano fou traspassat a l'organització del comitè Local de Barcelona¹⁵⁹.

El mes de juny un nou cop policial va venir a sacsejar la recuperació de la delegació amb la detenció de Jesús Monzón. Segons la versió de Lluís Nogués, Santiago Carrillo havia enviat una carta a Monzón per a què viatgès a França però durant el trajecte va emmalaltir i es va quedar a Barcelona protegit per Canals en la casa de Jordi Serra, un col·laborador directe de Nogués en l'aparell de passos. D'altra banda, el grup de guerrillers instal·lat a la zona de Reus responsable de l'assassinat del cap falangista Camilo Morales, havia perdut el contacte amb el partit després de les detencions d'abril i el recuperà a través de Raquel Pelayo 'Rebeca', una antiga militant de les JSU a França que havia estat sancionada i separada del partit i que havia tornat pel seu compte a Barcelona, on havia organitzat de forma paral·lela a les JSUC la Joventut Combatent -les joventuts de la UNE-, conservant contactes amb les organitzacions oficials tant del PSUC com del PCE, coneixia i usava la infraestructura del partit a Barcelona i havia d'haver estat una militant prou coneguda durant la seva estada a França com per a què els guerrillers de Reus i un enllaç enviat per Agustín Zoroa per dur armes de Barcelona a Madrid per organitzar allí la guerrilla urbana, se'n refiessin d'ella. La policia seguia la pista al grup guerriller des de feia temps i a principis de juny els detingué a Barcelona juntament amb 'Rebeca' i els enviats de Madrid. Jordi Serra havia estat l'encarregat de preparar la sortida de Pérez Marí cap a França i quan anà a una casa del carrer Tallers a tornar la cèdula personal que havia utilitzat per falsificar-li la documentació, s'hi trobà

---

¹⁵⁹ Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945); AHPCE

dins Raquel Pelayo i la policia, que el detingué. Seguint la seva pista la policia va anar al seu domicili on, sense esperar-s'ho, van trobar-hi Jesús Monzón a qui també van detenir¹⁶⁰.

Tot i la desfeta del mes d'abril i els entrebancs de la detenció de Monzón, Canals aconseguí una ràpida recuperació de l'organització política. Canals afirma en el seu informe que el mes d'octubre de l'any 1945, el PSUC comptava amb set-cents vint-i-dos militants a Barcelona ciutat organitzats de la forma següent:

QUADRE NÚM. 39
Militants clandestins a Barcelona ciutat. Octubre 1945

Radi	Militants	Cèl·lules de carrer	Cèl·lules d'empresa	Comitès CNT-UGT
1r	45	s/d	5	1
2n	70	11	4	s/d
3r	30	s/d	s/d	s/d
4t	80	10	s/d	s/d
5è	40	s/d	s/d	s/d
6è	70	s/d	1	s/d
7è	80	15	4	3
8è	110	s/d	8	s/d
9è	40	s/d	s/d	s/d
10è	82	s/d	16	s/d
RENFE	33	--	3	s/d
TÈCNICS	7	--	3	s/d
ALTRES	35	--	s/d	s/d

¹⁶⁰ Nogués, L.; "Activitats portades a l'interior"; (26 de juliol de 1946); CEHI i Informe de Pere Canals; AHPCE. Segons Nogués, Monzón en un primer moment no va ser identificat per la policia i va ser detingut quan va saltar per una finestra per fugir. L'informe de Nogués és una ampliació del primer informe que va escriure a França a primers de juliol.

Total	722	36	38	4
--------------	------------	-----------	-----------	----------

Font.-Informe de Pere Canals. Elaboració pròpia (s/d= sense dades)

Les cèl·lules de carrer eren grups de militants que s'havien organitzat a les barriades i que actuaven al carrer, repartint premsa clandestina, fent pintades a les parets, fent tasques de suport, etc. I els comitès CNT-UGT eren els comitè d'unitat d'acció entre anarquistes i comunistes. Els deu radis coincidien amb els deu districtes en què estava dividida la ciutat de Barcelona:

Mapa 4.- Plànol de la ciutat de Barcelona amb els districtes anteriors a 1950

- En el radi Primer (Barceloneta-Ciutat Vella) les cèl·lules d'empresa corresponien al Port (dues a càrrega i descàrrega de vaixells) amb vuit militants; a la Maquinista Terrestre i Marítima (de deu militants) i amb comitè sindical UGT-CNT i dues cèl·lules a Talleres Vulcano amb vuit militants. La resta de militants estaven organitzats en cèl·lules de barriada.
- En el radi Segon (Montjuïc-Poble Sec) el partit estava organitzat a les empreses La Canadenc, Lámparas Z, Fundicions Barret i els tallers de la Casa Rivière. La resta de cèl·lules eren de barriada.
- En el radi Tercer (Pedralbes-Sarrià-Sant Gervasi) va ser on més va afectar les detencions de l'abril. Es va perdre l'organització i fins el mes d'octubre s'havien pogut recuperar i reorganitzar trenta militants
- En el radi Quart (Dreta de l'Eixample) les deu cèl·lules eren de barriada però tenien relacions amb dos-cents militants de la CNT de Gràcia.
- Per al radi Cinquè (Barri Xinès) l'informe de Canals no aporta cap més informació que la presència dels quaranta militants.

- En el radi Sisè (Esquerra de l'Eixample), hi havia setnata militants organitzats, vint-i-cinc dels quals eren dones organitzades en sis cèl·lules que participaven sobretot en activitats de solidaritat i de la Unió de Dones de Catalunya. Hi havia també una cèl·lula amb un nombre indeterminat de militants a la fàbrica Grau.
- En el radi Setè (Sants-Les Corts) les quatre cèl·lules d'empresa estaven al Bar Canaletes, Casa Ansó, Sabons Berenguer, Casa Jorba i l'alcaldia de Sans. En aquestes tres últimes a més, hi havia tres grups organitzats d'UGT-CNT. La resta eren cèl·lules de barriada
- Dels militants del radi Vuitè (Gràcia), quaranta eren dones i hi havia quatre cèl·lules d'empresa a Tramvies, tres a la Casa Elizalde i una a la Fundició Mallorca. La resta eren cèl·lules de barriada.
- En el radi Novè (Guinardó-Horta-Nou Barris) també estava en reorganització i s'havien pogut recuperar quaranta militants.
- En el radi Desè (Sant Martí-Poble Nou-Sant Andreu) la totalitat dels militants estava en les setze cèl·lules de fàbrica organitzades a Can Girona (trenta militants en vuit cèl·lules); Casa Parsons (sis cèl·lules); Catalana de Gas (una cèl·lula) i el mercat del Born (una cèl·lula), on també hi havia organitzats els comitès UGT-CNT.

Les tres cèl·lules de la RENFE estaven organitzades als tallers del Nord (situats prop de l'actual estació de RENFE de Fabra i Puig). La cèl·lula de tècnics s'havia organitzat feia poc amb enginyers de les fàbriques Maquinista Terrestre i Marítima, Hispano Suiza i Can Girona. Es relacionava directament amb la delegació a través de Nogués i feien tasques de recaptació econòmica. Finalment, hi havia d'altres militants que estaven relacionats amb la Delegació però no estaven organitzats en els aparells del partit i que eren utilitzats per els punts de suport, estafetes, contactes, suport logístic a entrevistes i reunions, etc. El tiratge de *TREBALL* era de deu mil exemplars però la Delegació no tenia un aparell de propaganda i de l'edició se n'havia de responsabilitzar directament Canals des de la direcció, redacció i muntatge fins els aspectes tècnic i

mecànic. Havien hagut de deixar la impremta que l'editava perquè se li devien nou mil pessetes i no n'havien pogut trobar cap d'altre perquè els demanaven molts diners per aixó l'editaven a casa d'un militant del partit que era impressor i tenia unes poques eines¹⁶¹

Respecte de l'última relació de militants de novembre de l'any 1944, s'havia triplicat el nombre de militants a la ciutat malgrat totes les dificultats internes i de persecució policial, havia augmentat el nombre de cèl·lules de fàbrica i s'havia començat a fer activisme a les empreses doncs el cap de la cèl·lula del PSUC a la Maquinista Terrestre i Marítima –Fausto- havia estat l'organitzador dels dos aturs per a celebrar les capitulacions d'Almanya i el Japó però perseguit per la policia se l'hagué de retirar de l'empresa i destinar-lo a la reorganització de la UGT. En què no s'havia conseguit avançar gens era en alló que Canals havia intentat solventar amb la reforma de l'estructura del comitè local de Barcelona: l'assegurament de la relació orgànica de la Delegació del PSUC amb els comitès de radi i d'aquests amb les cèl·lules seguia sent molt feble i els fluxes d'informació molt lents, de manera que massa vegades no sabien quants militants tenien ni on estaven organitzats. El pitjor era que en alguns radis de la ciutat ni tan sols el seu comitè sabia on tenia organitzades les cèl·lules.

L'informe de Pere Canals també incloïa l'organització política i la militància clandestina del PSUC a la resta de Catalunya que presentava el següent balanç:

QUADRE NÚM. 40
Militants clandestins a comarques. Octubre 1945

---

¹⁶¹ Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945); AHPCE

Comarca	Militants	Comitès Locals	Cèl·lules
Anoia	20	1	7
Bages	130	3	3
Baix Camp	66	1	3
Baix Ebre	138	1	s/d
Baix Llobregat	200	6	s/d
Barcelonès	85	5	5
Maresme	150	9	11
Montsià	33	-	s/d
Priorat	28	4	s/d
Tarragonès	60	5	s/d
Vallès Occ.	103	3	s/d
Vallès Or.	70	1	s/d
TOTAL	1.083	13	16

Font.- Informe de Pere Canals. Elaboració pròpia. (s/d= sense dades)

- A la comarca de l'Anoia tots vint militants estaven a Igualada on s'havia organitzat una direcció comarcal provisional. S'havia contactat amb militants de Vilanova del Camí, Montmàneu, Pons, Òdena, Piera, Hostalets de Pierola i Calaf. En aquest últim poble se sabia que hi havia uns miners organitzats però sense tenir coneixement exacte de quants eren
- A la comarca del Bages, el comitè comarcal estava establert provisionalment a Súria tot esperant poder solucionar la situació de Manresa per organitzar-lo allí doncs la direcció del PSUC d'aquesta ciutat es resistia a entrar en contacte amb la Delegació del partit per desconfiança vers els dirigents després de les detencions del mes d'abril Els militants estaven organitzats a la fàbrica Bertran i Serra de Manresa, a la Fàbrica Labors SA i a les mines de Súria (setanta militants) i la resta a les ciutats de Solsona i Cardona. A les fàbriques Labors i Bertran i Serra s'havien organitzat aturs per la rendició d'Alemanya i Japó i algunes accions reivindicatives.
- A la comarca del Baix Camp, el comitè comarcal estava organitzat a Reus i els seixanta-sis militants estaven repartits entre aquesta ciutat, Cambrils, Aleixar i Alcover.
- A la comarca del Baix Ebre, el Comitè Comarcal del PSUC estava organitzat a Tortosa on hi havia cent deu militants i vint-i-vuit militants més a diversos pobles de la comarca. Hi havia organitzat també un comitè comarcal de Aliança Nacional de Catalunya .

- A la comarca del Baix Llobregat el comitè comarcal estava a Cornellà de Llobregat i hi havia organització a més d'aquesta ciutat a L'Hospitalet de Llobregat, El Prat de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Molins de Rei i Martorell.
- A la comarca del Barcelonès (sense Barcelona ciutat), el comitè comarcal estava a Badalona amb cèl·lules a les empreses Cros, Vidriera Vilella, Unió del Vidre, Metalúrgia Bacós i Fabra i Coats, que aplegaven un total de trenta militants. La resta de militants estava en els radis de Sant Adrià del Besós, Santa Coloma de Gramanet, Montgat i El Masnou.
- A la comarca del Maresme, el comitè comarcal estava a Mataró, on hi havia organització a les fàbriques Dubrai, Gassol, Marfà, Minguell, Colomer, Morotal, Massot, Llinàs, Cabot, Font i el Forn del Vidre, fent un total de setanta militants. A Argentona hi havia un radi amb vint militants i a Calella un altre amb vint militants més. La resta estaven a Arenys de mar, Premià de mar, Canet, Vilassar de mar, Malgrat, i Pineda.
- A la comarca del Montsià, el comitè comarcal del PSUC estava a la població de Galera, on també existia un comitè comarcal d'ANC que publicava, junt amb el comitè d'ANC del Baix Ebre, un periòdic anomenat *Unitat*.
- A la comarca del Priorat, la població de Cornudella era la seu provisional dels comitès comarcals del PSUC i d'ANC, formacions que també tenien organitzats grups als pobles de Capafonts, Prades, Cabassers i Poboleda.
- A la comarca del Tarragonès, hi havia quaranta-vuit militants organitzats a la ciutat de Tarragona, on també estava organitzat el comitè comarcal i un grup d'antics oficials del PSUC que tenien contacte amb d'altres en actiu amb els quals es volia organitzar el partit a les casernes. La resta de militants estaven a les poblacions de La Canonja, El Morell, Vilallonga del Camp i d'altres.
- A la comarca del Vallès Occidental, el PSUC tenia organitzats quaranta-cinc militants a Terrassa, catorze a Ullastret, sis a Viladecavalls i la resta a d'altres poblacions. El Comitè

Comarcal estava organitzat temporalment a Terrassa, mentre es resolva el problema de la militància a Sabadell: en aquesta ciutat, la comissió d'organització de la Delegació del comitè central del PSUC tenia contacte directe, sense passar pel comitè comarcal, amb un grup de vint-i-cinc militants. A través d'ells es volia contactar amb un altre grup que no estava incorporat al partit, que dirigia el treball de la UGT a Sabadell i que era el grup més nombrós sindicalment organitzat. Tots dos grups estaven enfrontats per qüestions de caràcter personal però, de totes maneres, s'estaven fent gestions per fusionar-los en un de sol. Com a curiositat, en aquesta comarca la delegació del PSUC tenia present la rivalitat en Terrassa i Sabadell i no tenia previst organitzar un sol comitè comarcal sinó un subcomitè a Sabadell i un altre a Terrassa, amb contactes periòdics entre els dos responsables, igual com es va fer durant la guerra.

- A la comarca del Vallès Oriental, tant el comitè comarcal com la totalitat dels militants estaven a Granollers. S'havia fet contactes amb d'altres pobles de la comarca però no es tenien dades.

La resta de comarques encara estaven afectades per les conseqüències de la caiguda del mes d'abril: les comarques de la Terra Alta, i l'Alt i el Baix Penedès estaven encara en reorganització a través dels comitès d'altres comarques. A la comarca de l'Alt Camp ja s'havia pogut organitzar el comitè comarcal a Valls i s'havien iniciat els contactes amb d'altres pobles però de moment sense cap resultat.

En la província de Lleida la caiguda d'abril provocà la desfeta de la direcció, l'aparell organitzatiu i els grups guerrillers. El mes de setembre la delegació del PSUC aconseguí: contactar amb el grup que espontàniament havia iniciat la reorganització: havien establert la direcció a la ciutat de Lleida on tenien un grup nombrós de militants però sense quantificar i ja tenien relació amb els altres pobles on hi havia organització del partit, entre ells Les Borges Blanques. S'estaven fent gestions per reorganitzar el partit a Tremp i a La Seu d'Urgell per reprendre els contactes amb França i els punts de suport per l'aparell de passos i els guerrillers.

Finalment a la província de Girona s'havia perdut tota relació amb l'organització que hi havia a les localitats de Figueres, Banyoles, Sant Feliu de Guíxols i Cornellà de Terri, i amb les comarques del Gironès, l'Alt Empordà, el Baix Empordà, La Selva, el Ripollès i la Garrotxa. A la ciutat de Girona, se sabia que operava un grup de la JSU i un altre grup del partit, però encara no s'havia pogut recuperar el contacte¹⁶². Efectivament, després de les detencions del grup del PSUC de Girona en prengué el relleu el cap de la Joventut Combatent, organització que s'havia anat creant des de l'any 1944 i que no va ser descoberta en la caiguda del mes d'abril 1945¹⁶³.

A més de tota l'organització política, Canals compatibilitzava uns tres-cents militants de l'AFARE i d'altres dos-cents cinquanta més que estaven presos a la Model de Barcelona. En total doncs, el PSUC tenia 1.805 militants, el que volia dir que en un any la militància del partit gairebé s'havia quadruplicat:

QUADRE NÚM. 41
Comparativa de la militància del PSUC a Catalunya
(Novembre 1944-octubre 1945)

ORGANITZACIÓ	Novembre 1944	Octubre 1945	Diferència	%
Barcelona ciutat	240	722	+ 482	200
Comarques de Barcelona	162	758	+ 596	368
Comarques de Tarragona	210	325	+ 115	54
Comarques de Lleida	134	-	- 134	100
Comarques de Girona	170	-	- 170	100
Total	916	1.805	+ 889	97

Font.- Informes de Pérez Marí i Pere Canals. Elaboració pròpia

Canals però indicava en el seu informe del desembre del 1945 que la xifra de militants calia augmentar-la en un trenta per cent perquè les dades que aportava eren de dos mesos abans i en aquells moments estaven superades. En total doncs, Pere Canals està calculant per al PSUC al voltant del 3.300 militants.

¹⁶² Totes les cites i les dades exposades estan extretes de l'informe redactat per Pere Canals datat el 24 de desembre de 1945 i corresponen al recompte de militants del mes d'octubre.

¹⁶³ Clara, J.; obra citada; pàg. 69

Tot i haver perdut les organitzacions de Lleida i Girona l'increment -especialment a la ciutat i comarques de Barcelona-, havia estat molt considerable. A la resta de comarques, entre el juny de l'any 1944 i l'octubre de l'any 1945, el PSUC també havia tingut una expansió gran, destacant les comarques de Tarragona on s'havia desenvolupat l'organització en centres industrials com Reus i Tarragona ciutat o a localitats clarament orientades a l'agricultura com Tortosa i Amposta. Aquesta organització en cercles rurals era més potent i consolidada que no pas la dels grans centres industrials de la província de Barcelona com Manresa, Sabadell o Terrassa on hi havia dificultats. Hem elaborat per aquests anys un quadre comparatiu de l'organització del PSUC entre les comarques de Barcelona i Tarragona en número de militants. La forma s/d indica "sense dades", és a dir que hi havia organització però que no es sabia la quantitat de militants o no s'havia pogut contactar amb ells en el moment de fer l'informe. El guionet significa que no existia organització:

Comarques de Barcelona	1944	1945
Alt Penedès	-	s/d
Anoia	-	20
Bages	-	130
Baix Llobregat	62	200
Barcelonès	-	85
Berguedà	-	-
Garraf	s/d	-
Maresme	80	150
Osona	s/d	-
Vallès Occ.	20	103
Vallès Or.	s/d	70
Total militants	162	758

Comarques de Tarragona	1944	1945
Alt Camp	s/d	s/d
Baix Camp	99	66
Baix Ebre	80	138
Baix Penedès	s/d	s/d
Conca de Barberà	-	-
Montsià	s/d	33
Priorat	-	28
Ribera d'Ebre	-	-
Tarragonès	31	80
Terra Alta	-	s/d
Total militants	210	345

L'any 1944, les comarques de Tarragona agrupaven més militants que les barcelonines, tendència que s'invertí clarament ja l'any següent quan les comarques de Barcelona superen clarament els militants de la resta de comarques en conjunt. Per a un partit marxista que considerava que la seva base militant era l'obrer de fàbrica i que el seu àmbit d'actuació era el món industrial, són força sorprenents els noranta-nou militants del Baix Camp o els vuitanta del Baix Ebre, xifres a les quals ni s'acostaven les organitzacions comarcals barcelonines l'any 1944 o els

cent trenta-vuit militants del Baix Ebre l'any 1945, col·locant-se en tercer lloc en quant a comarques amb més militància després del Baix Llobregat i el Maresme i per davant d'altres centres industrials com els dos Vallès o el Bages. De fet però, cal relativitzar els números de l'informe de l'any 1944 per la precarietat de les relacions establertes, que influïren a l'hora de recollir la informació i la manera de redactar l'informe, sense aportar dades quantitatives per algunes comarques. Igualment, cal tenir certa prevenció en les dades de l'informe de Pere Canals per un intent d'inflar les dades de militants que oferissin una visió exitosa de la seva gestió.

La realitat però sembla desmentir les dades i les expectatives optimistes de Canals, doncs els mesos d'octubre i novembre de l'any 1945 es produïren noves caigudes que van afectar novament a la pràctica totalitat del Comitè Local de Barcelona i a l'organització de les comarques de Tarragona: en aquesta ciutat van ser detingudes quaranta-nou persones en una reunió fundacional de l'Aliança Nacional de Forces Democràtiques de Catalunya (ANFDC) de les quals trenta-quatre eren militants del PSUC-JSUC i UGT, quedant l'organització a les comarques tarragonines molt malmesa perquè els militants procedien dels diversos punts amb organització clandestina important com Valls, Reus, o Tortosa¹⁶⁴.

Pel que fa a la comissió político-militar, segons Serradell el mes de juliol va aconseguir reorganitzar la comissió político-militar, tal i com li havia encomanat Canals, incorporant Carretero en el treball de casernes i amb els militars i a Àngel Carrero 'Álvaro' en la direcció guerrillera. Entre la desarticulació de l'Agrupació de Guerrillers de Catalunya l'abril de l'any 1945 i la creació de la nova CPM, el comitè Local de Barcelona del PSUC havia aconseguit tenir vint guerrillers organitzats en cinc grups sota la direcció de Juan Lorente. Lorente tenia contacte amb el comitè local de Barcelona a través del radi de la RENFE i quan es plantejà la necessitat de reorganitzar la guerrilla a Barcelona el comitè local li assignà aquest treball. En crear-se la nova CPM, Canals ordenà la integració d'aquests grups sota les ordres de Serradell però aquest s'hi negà ja que tenia

informes sobre Lorente al qual se'l considerava cabdill, immoral i aventurer és a dir, que dirigia els grups de forma autoritària, que vivia de forma lleugera (diners, dones, beguda) impròpia d'un militant comunista i menys clandestí i que actuava sense seguir o al marge de la línia estratègica del partit, amb accions massa ambiciosos o arriscades que no contribuïen a l'objectiu final d'acabar amb el règim franquista sinó que, contràriament, posaven en perill tota l'organització. A més, havia incorporat al grup guerriller gent que havia acabat de sortir de la presó després d'haver estat fixats per la policia i processats i d'altres que havien participat en l'operació de la Vall d'Aran i que havien estat detinguts i posats poc després en llibertat, el que els convertia en sospitosos de ser confidents de la policia i, en tot cas, era pràcticament segur que eren vigilats per la qual cosa calia apartar a Lorente del treball guerriller i del partit¹⁶⁵.

Paral·lelament, el mes d'agost arribà a Barcelona Eduardo Sario, un militant del PSUC, ex-combatent de l'exèrcit republicà i del maquis francès que havia tornat a Catalunya pel seu compte. Sario havia reunit a disset guerrillers dels que van entrar a Catalunya amb l'operació de la Vall d'Arán, presentant-se com un enviat dels militars exiliats que venia a organitzar la resistència. Per poder dur a terme els seus propòsits, Sario i el seu grup realitzaren atracaments a sucursals bancàries. La direcció del PSUC de França ordenà Miguel Núñez -que s'havia reintegrat novament a la Comissió Político-militar després de la seva posada en llibertat a finals de l'any 1945-, que contactés amb Sario per tal que deixés de fer els atracaments, a la qual cosa Sario s'hi va negar mostrant-li una bossa amb tots els diners que havia aconseguit¹⁶⁶. Segons els informes de Canals i de Pérez Marí -que no citen l'entrevista de Núñez-, el comité local de Barcelona també contactà amb Sario amb la voluntat de què entregués al partit els diners, cosa que Sario acceptà

---

¹⁶⁴ Heras, P. A; obra citada; pàg. 18-22

¹⁶⁵ Serradell, J.; "A la delegación del CC del PC de España en Madrid. Situación del trabajo político-militar en Cataluña" (20 de desembre de 1945); AHPCE. Les mateixes acusacions sobre Lorente es poden trobar a l'informe de Senserrich sobre Canals i al de Lluís Nogués sobre les seves activitats a l'interior.

¹⁶⁶ Entrevista amb Miguel Núñez González (24 de gener de 2.004)

i el posaren en contacte amb els guerrillers de Lorente al qual, ni el secretari general del comitè local de Barcelona –Napoleó Figuerola- ni el seu secretari d'organització –Joaquim Yúfera-, havien apartat de l'organització tal i com havia ordenat Canals. Sariego no entregà mai els diners al comitè local, que amb la seva actitud sols va aconseguir que tots dos grups guerrillers actuessin plegats durant el mes de setembre en diversos atracaments. Finalment, a començaments del mes d'octubre la policia desarticulà el grup guerriller sense detenir a Sariego que va marxar a França però sí a Lorente, el qual durant els interrogatoris va explicar a la policia tot el que sabia sobre l'AFARE, delatant també a Joaquim Yúfera el qual va ser detingut a primers de novembre¹⁶⁷.

Tanmateix, l'organització política semblava progressar prou bé, si més no aquesta és la impressió que Wenceslao Colomer es va endur de l'entrevista que va tenir amb Canals. Colomer, secretari general de les JSUC i membre del comitè executiu del PSUC des de l'any 1937, va passar per Barcelona el mes de setembre –just quan es produïen els atracaments de Sariego i Lorente- en el seu viatge fins a França per preparar la tornada del secretariat del PSUC en ple. Segons Santiago Carrillo, Colomer el va informar de la seva entrevista amb Canals i de la situació del PSUC a l'interior en els següents termes: l'ambient entre la població havia canviat després de la victòria sobre Alemanya ja que es tenia molta confiança en una intervenció dels Estats units i Gran Bretanya per acabar amb el règim de Franco. El partit havia reactivat la seva lluita amb la col·locació de senyeres i globus amb els colors de la bandera catalana i una ofrena floral a l'estatua de Rafel Casanova; el vuitanta per cent de les cèl·lules estaven organitzades en llocs de treball i s'havien produït mobilitzacions obreres a la Maquinista Terrestre i Marítima i a d'altres fàbriques de Súria, Sabadell, Mataró, Calella i Manresa. Sobre l'agrupació militar tenien documents falsos de la policia i l'exèrcit per poder treure a militants de la presó i la comissaria, tenien també informació de la localització i moviments de tropes als Pirineus perquè tenien militants a Capitania i li va parlar

---

¹⁶⁷ Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945); AHPCE i Nogués, L.; “Activitats portades a l'interior” (26 de juliol de 1946); AHPCE. Vegeu també Martín Ramos, José L.; obra citada; pàgs. 300-318

també de què tenien un avió a l'aeroport del Prat per sobrevolar Barcelona i tirar octavetes. A banda d'això, no s'estava fent cap treball dins l'exèrcit i sols es comptava amb relacions en alguns quaters però no eren de massa importància. En el treball d'unitat amb les altres forces opositores no s'havia aconseguit res. De *TREBALL* es publicaven uns cinc mil exemplars que es venien a 0,5 pessetes i es cobria l'edició. Els diners que s'enviaven des de França es destinaven a la publicació de *TREBALL* i al sosteniment dels membres de la delegació que cobraven mil pessetes de salari. Els comitès locals havien de buscar-se els seus propis recursos. No hi havia informació política, no s'escoltava la REI i la delegació no feia un treball orgànic conjunt, doncs Canals es reunia periòdicament amb cadascun dels membres per separat¹⁶⁸.

Els resultats en l'activitat clandestina no eren gaire favorables al Secretari General de la Delegació del Comité Central del PSUC a Catalunya, i ni la manera de dirigir el partit ni les relacions orgàniques que havia establert deien massa al seu favor, doncs no seguien la l'ortodoxia comunista de realitzar reunions conjuntes de la Delegació i discutir tots els temes. Tanmateix, Colomer no va censurar la seva actuació ans al contrari, va transmetre a Carrillo una opinió favorable de Canals considerant que estava corregint els seus errors i que havia pres mesures per enfortir la seguretat del partit des de la caiguda del mes d'abril anterior i que s'havien tornat a fer reunions conjuntes de la delegació. Alhora Carrillo, tampoc no expressà cap opinió negativa sobre Canals en les seves notes¹⁶⁹.

Però Canals no estava segur de la fermesa de la seva posició en el partit ni amb quins suports podia comptar. De fet, Canals tenia raons per pensar que podia tenir en contra bona part dels principals dirigents del partit: en primer lloc a Comorera, per haver abandonat el seu lloc a l'Argentina i haver treballat a Espanya des de Madrid integrat en el PCE; amb Serradell per la polèmica sorgida arran de l'arribada de Canals a Espanya i la desarticulació dels grups guerrillers

---

¹⁶⁸ "Notas de Santiago"; AHPCE

¹⁶⁹ "Notas de Santiago"; AHPCE

l'any 1944; amb Antoni Senserrich i 'Napoleó' Figuerola als quals acusava de no seguir les mesures de seguretat i de ser poc actius, sense iniciativa i incapaçs de realitzar el treball que se'ls encomenava; finalment podria tenir problemes amb el propi Carrillo, per haver col·laborat amb Monzón, per no haver aconseguit organitzar un moviment guerriller just quan semblava que podia haver-hi més possibilitats que la dictadura de Franco desaparegués per la derrota de les potències de l'Eix en la guerra mundial, per no haver assegurat l'anada de Monzón a França i per no haver rebut en condicions a Santiago Álvarez del PCE –que havia arribat a Barcelona juntament amb Gallofré el mes de juliol, amb la intenció de traslladar-se a Madrid¹⁷⁰. A més, hi havia l'amenaça que es va fer des de la direcció del PCE d'emprar la violència si Monzón no volia anar a França, Gabriel León Trilla –la mà dreta de Monzón- havia estat assassinat a Madrid el dia sis de setembre per un grup guerriller del PCE i l'octubre ho fou l'altre col·laborador directa de Monzón, 'Alberto Pérez de Ayala', tot i que es probable que Canals no conegués aquestes dues notícies. Per tot plegat, Canals va expressar a Colomer el seu temor de què també li toqués ser víctima de la violència del PCE, però Colomer el va tranquilitzar al respecte. De totes maneres, Canals va fer una primera rectificació per desfer el seu lligam amb el que havia estat d'actuació de Monzón: el va acusar d'enganyar al partit amb la constitució de la Junta Suprema d'Unió Nacional, de "temerari" i "aventurer" per la seva forma de decidir i dirigir el partit; no podia qualificar-lo "de agente del enemigo" –com ja havia fet Carrillo a França- perquè no tenia proves fefaents però per no desairar Carrillo, va dir que hi havia força indicis que ho podien fer creurer. Finalment, va assumir la seva part de culpa de la invasió de la Vall d'Arán per haver estat d'acord amb la decisió de Monzón¹⁷¹. De fet, Canals ja havia tramés feia temps les seves opinions sobre Monzón a Carrillo el qual va

---

¹⁷⁰ Alvarez, S.; *Memorias III*; pàg. 433-436. Álvarez explica que després d'arribar a Barcelona via Lisboa havia de contactar amb Canals per preparar el viatge a Madrid però que aquest no va aparèixer i va enviar a una militant – 'Marta' molt possiblement- que li va dir que estava molt ocupat i no el podria atendre, la qual cosa va molestar molt a Álvarez. A més, ningú no el va informar que Monzón ja estava detingut.

¹⁷¹ Alvarez, S.; *Memorias III*; pàg. 433-436

quedar satisfet doncs en una carta del 23 d'abril de l'any 1945 li agraiava la seva col·laboració i l'informava de què eren plenament coincidents amb les opinions que tenien a França¹⁷²

De moment Carrillo no va incloure Canals dins del procés de depuració que havia començat per eliminar dels dos partits als col·laboradors de Monzón, potser perquè havia centrat la seva atenció en l'organització del PCE a França i Madrid, potser perquè esperava que vingués algú del PSUC a fer-ho. La realitat del PSUC a Catalunya però no es corresponia amb la impressió que havia recollit Colomer: d'una banda, les detencions de Lorente i Joaquim Yúfera havien provocat el desmantellament del comitè local de Barcelona i que es tallés el contacte entre la delegació del PSUC i les organitzacions de base de la ciutat d'altra; Serradell i Senserrich començaren a manifestar obertament la seva oposició a Canals, negant-se a complir les ordres que els trametia Nogués que el mes de setembre havia estat designat enllaç entre Canals i la resta de membres de la delegació del PSUC¹⁷³. Tot i haver col·laborat durant un llarg període, sembla doncs que les divergències entre Canals i Serradell no havien estat resoltes i podien venir de lluny, doncs Pérez Marí observà durant el conflicte entre ambdós per la caiguda dels guerrillers de l'estiu de l'any 1944, que existia certa tibantor personal perquè Serradell menyspreava la defensa que Pérez Marí feia de Canals perquè deia que el coneixia molt millor que no pas ell¹⁷⁴. Senserrich també tenia motius poderosos per estar en contra de Canals: la valoració molt negativa sobre la seva capacitat i la qualitat del seu treball no era una simple opinió malintencionada de Canals sinó que era ben real i compartida per d'altres membres de la delegació com Massip que en tenia una opinió exacta a la de

---

¹⁷² “Carta de Carrillo a Pedro. 23 d'abril de 1945”; AHPCE. Les opinions lògicament eren totalment negatives sobre Monzón.

¹⁷³ “(...) Durant aquest període, o sigui d'Octubre a Novembre [de l'any 1945] es quan em vaig començar a donar compte per les converses que tenia jo amb “Manel” i “Román”, que les coses no marxaven com calia, doncs sempre que els hi portava les notes que Canals em donava per ells les rebien en un to de ‘tan m'en fot’ i inclús es manifestaven, que Canals digués lo que volgués que ells farien lo que els semblaria. El company Massip era l'únic que si no estava conforme amb les coses que jo li deia o be li portava, em feia preparar cites per discutir-ho amb ell. Amb l'amic Napoleón mai vaig notar cap divergència vers Canals” [Nogués, L.; “Informe de les activitats portades a l'interior”; CEHI]

¹⁷⁴ *Ibidem*

Canals, doncs l'acusava de ser el responsable de les detencions de Tarragona de la tardor de l'any 1945. Serradell també estava d'acord que el seu treball no tenia cap garantia¹⁷⁵.

Qui no s'havia oblidat però de la indisciplina de Pere Canals era Joan Comorera, que quan va arribar a França el novembre de l'any 1945 va enviar un telegrama ordenant que Canals anés a França i deixés com a cap de la delegació a Josep Serradell. Malgrat els temors anteriors i el vell enfrontament amb Comorera que l'obligà a redactar diverses cartes de rectificació mentre estigué a Espanya¹⁷⁶, Canals va cometre un últim acte d'indisciplina: va deixar com a responsable de la delegació del PSUC a Catalunya a Evarist Massip. En lloc de mostrar-se preocupat, Canals va manifestar la seva satisfacció per la invitació de Comorera i aparentment, es sentia optimista i no temia per la seva integritat, esperant tornar ben aviat: a Lluís Nogués li digué que tornaria el dia de Nadal o primers de gener i que solucionaria amb Comorera els problemes de l'ajuda econòmica¹⁷⁷ i va prometre a 'Marta' que li escriuria dient-li quan tornaria, afegint que si passava alguna cosa deixés la casa on havien estat tot aquest temps¹⁷⁸.

Potser ho creia relament, potser va ser una actitud per no demostrar el temor que tenia però el cert és que les coses no li van anar gens bé a França. D'entrada va haver d'incloure una nova autocrítica del seu treball a l'interior en l'informe que va redactar sobre la situació del partit:

“(...) La manca d'una comissió d'Organització reforçada i capaç així com la d'un aparell dedicat a la propaganda, fa que en el meu treball de direcció de la Delegació no dongui tot el rendiment que dec per estar absorbit en la solució pràctica d'una sèrie de treballs d'aquella naturalesa.

---

¹⁷⁵ Informe d'Evarist Massip (7 de juliol de 1946); AHPCE

¹⁷⁶ Canals dirigí a Comorera tres cartes d'autocrítica respecte de la seva actitud: el 22 d'octubre de l'any 1944, el 26 d'abril de l'any 1945 i el 16 d'octubre del mateix any. En totes tres l'argument principal per explicar la seva actitud va ser que havia confós les relacions que s'havien establert entre ambdós partits.

¹⁷⁷ Nogués, L.; “Informe de les activitats portades a l'interior” (juliol de 1946); CEHI

¹⁷⁸ “Informe de Isabel”; (18 de maig de 1946); AHPCE. Isabel Esteve havia tornat de França l'estiu de l'any 1944. Detinguda a Figueres, va poder sortir de la presó per la intervenció d'un militar monàquic. Eduard Pérez Marí l'envià a Madrid on va arribar el setembre de l'any 1944 i va començar a treballar amb Canals. Segons Isabel Esteve, Canals havia de fer el viatge a França amb Wenceslau Colomer però no hem pogut confirmar si realment va ser així.

Per aixó mateix no poso la deguda atenció en l'estudi dels problemes polítics i per tant les meves discussions amb els demés companys de la Delegació es caracteritzen per aquesta debilitat.

En la mateixa manera (tal com s'ha previst i plantejat en una de les darreres reunions de la Delegació) no he assegurat una vida col·lectiva de Delegació per un fals concepte de la seguretat dels seus membres, emportat un xic per la preocupació dels cops soferts, i no hem garantit fossin vençudes les dificultats que per aixó s'interposaven. Entenc que, en aquest ordre, si bé seria perillós caure a excessives reunions col·lectives, deuen ésser assegurades aquelles indispensables per garantir la discussió política i l'intervenció dels companys de la Delegació en l'orientació i discussió de les diferents activitats de la Delegació i dels documents seus i de la Direcció del partit (...)"¹⁷⁹.

Mentre, a Catalunya Massip canviava la dinàmica de treball de la delegació realitzant dues reunions col·lectives amb Serradell, Senserrich, Margarida Abril i Lluís Nogués, a qui va proposar per dirigir el comitè local de Barcelona i refer tota l'organització de la ciutat amb Serrano i Joaquim Puig Pidemunt. Serradell, com a responsable de la comissió político-militar, hagué de refer tota l'organització militar i replantejar-se el sistema de reclutament:

"(...) Por conducto particular hemos localizado un grupo de cuatro amigos que estaban controlados en un radio los cuales no han tenido nunca relación con las cosas viejas. Desde que llegaron de Francia han estado aquí inactivos por estar en completa disconformidad con las cosas extrañas que aquí han ocurrido (...) se muestran dispuesto a trabajar pero nosotros creemos que aún no hemos eliminado sus reservas (...) Una vez incorporados de lleno tenemos señalados un par de objetivos: la liquidación d un traidor y confidente y ejecutar un tipo falangista muy gordo (...)

Por comarcas no hay nada. En las del norte es muy difícil porque están cuajadas de fuerza pública y del ejército, pero aún tenemos posibilidades que no podemos explotar por inconvenientes de tipo económico que, hoy po hoy, no podemos resolver. Por ejemplo, en orden a bases para que los amigos de Francia puedan apoyarse para el transporte de material, podríamos hacer algo. Organizar un pequeño grupo para operar en la cuenca del Segre y otras posibilidades que saldrían una vez nosotros nos pusieramos en movimiento (...).

Hemos planteado al P. la necesidad de hacer un trabajo de reclutamiento de guerrilleros, así como para los cuarteles, y ya se han nombrado unos amigos en los radios; que faciliten compañeras para enlace y ciertos servicios, así como compañeros para el trabajo de información

---

¹⁷⁹ Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945); AHPCE

guerrillera. Esto hace tres o cuatro meses que los tenemos planteado pero no ha venido ninguna resolución (...)

*MATERIAL.- Tenemos dos depósitos con unas armas cortas y unas metralletas, así como unas cuantas pastillas de “platie” que vamos a utilizar. Hemos pedido a Santiago explosivos y más armamentos, pues nosotros disponemos de buenos sitios para guardarlas, mientras se prepara su utilización. Tenemos también forma de bajarlas hasta aquí, aunque los puntos de apoyo son un poco viejos (...)*¹⁸⁰.

En definitiva, a finals de l'any 1945 començà en el PSUC de França i de Catalunya l'ofensiva de Comorera i de Carrillo per tal d'esborrar qualsevol influència política de Jesús Monzón i la modificació de les estructures organitzatives del partit per dinamitzar l'activitat conspirativa contra la dictadura franquista.

2.2. L'organització política clandestina: el Partit Socialista Unificat de Catalunya. Segona etapa (1946-1951)

2.2.1. La depuració de Canals a França i dels seus seguidors a Catalunya:

Sabem que Canals va ser assassinat a França probablement durant l'any 1946 però no coneixem com va ser el procés que es va dur a terme contra ell, ni quan va durar. Malgrat la rectificació que Pere Canals va incloure en el seu informe del 24 de desembre, es probable que la decisió sobre el seu destí ja estigués presa quan el va presentar perquè no li va servir de res: segons 'Marta' poc després de marxar Canals, ja Massip li va dir que la seva situació a França no era molt favorable i una mica més tard –potser a principis del mes de gener de l'any 1946- Massip li va comunicar definitivament que delegació de França havia donat l'ordre tallr tots els contactes que pogués tenir Canals, que traspassés la casa i que “(..) *no esperara a Pedro puesto que no volvería a España hasta después de la liberación (...)*”¹⁸¹, una forma eufemística d'anunciar la seva liquidació.

---

¹⁸⁰ Serradell, J.; “A la delegación del CC del PC de España en Madrid. Situación del trabajo político-militar en Cataluña”; (20 de desembre de 1945); AHPCE. Significativament el document va adreçat al PCE de Madrid i no a la delegació del PSUC de França.

¹⁸¹ “Informe de Isabel”; (18 de maig de 1946); AHPCE

La delegació del PSUC de França va demanar informes a la majoria dels quadres del partit que havien treballat amb Canals: alguns el van redactar immediatament com Pérez Marí que en el seu informe general de l'estiu de l'any 1945, ja va incloure comentaris crítics sobre Canals al voltant de la seva permanència a Madrid i la seva vinculació al PCE¹⁸², Massip que ho va fer el mes de febrer de l'any 1946; i Senserrich i Serradell que ho van fer el mes de març. D'altres ho van fer més tard com 'Marta' el mes de maig o Nogués el mes de juliol quan ja estaven a França. Fins i tot en l'informe general que Joan Gallofré va redactar l'any 1948 sobre la seva activitat a l'interior, va incloure paràgrafs crítics relatius a Canals¹⁸³.

Els informes de Massip i Senserrich van ser acusatoris per a Canals i molt crítics amb la seva actuació al capdavant del partit: se l'acusava de malgastar els diners de la delegació, de dur un ritme de vida elevat (dones, beguda, cotxes de luxe, banquets...), de no promoure les reunions col·lectives, d'haver estat incapaç d'acabar amb les dissidències de Trilles, Lorente i Sario que quan no d'haver-les alimentat i de dirigir el partit de forma personalista. Serradell en la seva carta a Comorera informant de Canals, coincideix en les crítiques dels seus dos companys i amplia les maldats de Canals acusant-lo d'usar la violència física per imposar la disciplina i explica que en fer-lo responsable de la desarticulació dels grups guerrillers l'any 1944 el va intentar matar i que va salvar la vida per la intervenció del PCE; de ser enemic del PSUC per no aplicar l'estratègia de lluita antifranquista basada en la conspiració; de ser enemic del Secretariat per menystenir les seves instruccions i per defensar la idea que el PSUC era el mateix que qualsevol secció regional del PCE

---

¹⁸² “Ampliació de Pérez Marí. 1945” i Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE: “(...) *Jo ignoro els motius que obligaren a Pere a estar a Madrid. Com també crec que el seu deure era a Catalunya, però com ell havia estat enviat tant per la nostra Direcció com la del PC vaig pensar que segurament tenia missió que l'obligava a estar a Madrid (...) Després he comprés que alló de la CN de fet no existia i que Pere formava part de la Delegació del PC*”

¹⁸³ Molt probablement, quan Joan Gallofré va escriure l'informe Canals ja era mort. De totes maneres el va acusar de no haver-lo atès degudament en el moment de la seva arribada i de no haver-lo informat de la situació de les joventuts ja que només estava preocupat de si havia portat diners i de tenir notícies sobre la seva dona que estava a Amèrica i sobre Comorera. Gallofré va arribar amb l'enviat del PCE Santiago Álvarez i aquest també es va queixar de la rebuda que li va fer Canals, per la qual cosa estava atemorit per la reacció de Santiago Carrillo.

avalant així les idees de Monzón i finalment, d'enemic del PCE perquè desprestigiava la tasca de Dolores Ibárruri i de Carrillo a qui acusava d'intentar fusionar el PSUC amb el PCE. Al final de la carta Serradell es manifestava disposat a mantenir aquestes afirmacions davant qui fos necessari, fins i tot el propi Canals, i en recomenava la seva expulsió:

“(...) Estic disposat a mantenir aquesta opinió mentre no hem desmostreu lo contrari i també amb disposició de discutir amb ell.

En conclusió: crec que es tracta d'un home que ha traït els interessos de la classe obrera, la línia política del nostre CC, és un enemic del nostre Secretariat i del Buró Polític del PC d'Espanya; un home desclassat i al servei de l'enemic. Considero que per tot aixó deu ésser expulsat del partit (...)”¹⁸⁴

Només Isabel Esteve va gosar defendre Canals:

“(...) El concepto que tengo de este C. es excelente. Le he visto trabajar con todo entusiasmo, con cariño, infatigablemente, interesándose por los camaradas en las condiciones que vivían y preocupándose cuando por falta de medios económicos no podía editarse la propaganda del PSU, ni verificar otros trabajos. Esta es la opinión que tengo del C. PEDRO; lo sacrifica todo por el P., sin dejarse llevar por sentimentalismos, ante todo está la seguridad del P., su buena marcha y su buen funcionamiento (...)”¹⁸⁵

Van servir aquests informes com a testimonis acusadors en el procés contra Canals o ja havia estat assassinat abans de la seva redacció i es van fabricar a posteriori per justificar la seva desaparició? Hores d'ara no ho sabem i en els arxius consultats del PSUC i del PCE no hi ha cap informació sobre la depuració de Pere Canals. Però el “cas Canals” no es va acabar amb la seva desaparició, sinó que va continuar en forma de persecució dels seus col·laboradors més propers que quedaven a la Delegació a l'interior de Catalunya.

El febrer de l'any 1946 Comorera va restituir Serradell com a cap de la Delegació del CC del PSUC a l'interior i va hi enviar a Ferran Rius, de qui Serradell va rebre les instruccions del

---

¹⁸⁴ “Carta de Román a Comorera. 20 de març de 1946”; AHPCE. Serradell diu textualment que per a Canals el PSUC era com el PCE de Soria o el regional d'Extremadura.

Secretariat de reorganitzar tota l'estructura i el funcionament de la Delegació i ho va fer amb mètodes força expeditius:

“(...) A les primeres setmanes d’haver entrat ell [Serradell] en funcions de responsable del partit a Catalunya, vaig passar veritable preocupació.

Sense que al meu entendre hi hagués motiu que ho justifiqués, en un to altament agressiu va dir-me que estava disposat a aplicar les ordres del Comitè Executiu per damunt de tot [Subratllat en l’original] (...)

En altre ocasió i en nota escrita, m’insinuava que la dona d’en Canals sabia coses que no havia d’haver sabut, que les havia conegut per Marta i que aquesta companya no tenia contacte amb ningú més que amb mi, etc.

Quan ens vàrem veure parlant d’aquesta qüestió que considerava greu, sense tampoc violentar-me, que alló pitjor que ens podia ocórrer seria que a la dona d’en Canals li fos possible sembrar la discòrdia entre els companys [Subratllat en l’original].

En una altra nota escrita va dir-me novament sense que res ho justifiqués, que estava disposat a aplicar les mesures enèrgiques que el Secretariat li havia indicat contra els amics d’en Canals [Subratllat en l’original].

Aquesta vegada no vaig voler fer-ne cas. Vaig creure millor deixar-ho en el buit. Ell tampoc m’ha parlat mai més en semblants termes. Però he de repetir-vos que vaig passar unes setmanes e veritable preocupació. (...)”¹⁸⁶.

El Secretariat del PSUC havia ordenat depurar els col·laboradors de Canals a l’interior, essencialment Isabel Esteve ‘Marta’, Evarist Massip i Lluís Nogués, i Serradell en fou el braç executor creant acusacions falses sobre ells. Isabel Esteve va quedar apartada des del moment en què Canals sortí cap a França. La posició de Nogués i de Massip es va anar complicant paulatinament. Segons Massip, en una de les reunions col·lectives de la direcció a l’interior en què va presentar un informe de l’estat de l’organització, Senserrich no hi va estar d’acord i l’acusà d’estar sota la influència de Canals i de Nogués. D’altra banda, Massip no estava d’acord amb l’actuació de Serradell doncs considerava que el mètode de reunions de la Delegació que feia servir era el mateix de Canals que tant havia criticat¹⁸⁷. El mes de març Serradell, per ordre del

---

¹⁸⁵ “Informe de Isabel”; (18 de maig de 1946); AHPCE

¹⁸⁶ Informe d’Evarist Massip (7 de juliol de 1945); AHPCE

¹⁸⁷ Ibídem: “(...) Opino que el sistema establert, de reunions rotatives del màxim dirigent amb cadascun dels companys responsables d’un front de treball no garanteixen l’atenció suficient a les qüestions que he enunciat i

Secretariat, retirà Nogués de la direcció del comitè local de Barcelona assignant-li la responsabilitat del treball a les comarques de Tarragona. Nogués demanà a Serradell els motius del canvi i aquest li contestà que era una sanció per la seva actitud davant la política de Canals:

“(...) Jo vaig demanar-li si sabia a què obeïa, i si era per mal treball meu o què, i em digué que encara no ho sabia oficialment, ell creia que era una sanció i que segurament era degut a la meva actitud davant el cas Canals, que diu vaig adoptar una posició de no condemna, tot haver-se’m donat possibilitats per fer-ho i que no vaig mantenir una posició ferma, tot vegada que havent-ne parlat diverses vegades amb ell, hauria pogut fer molt, donat el cas que jo tenia la radio a les meves mans i hauria pogut comunicar-ho a França i que no vaig fer-ho, com que el secretariat coneixia tot això, havia pres aquesta mesura (...)”¹⁸⁸.

Nogués vinculava aquesta actitud hostil de Serradell a un enfrontament que havien tingut després que Canals anés a França: Nogués era el responsable de la ràdio i Serradell li va demanar de comunicar amb França sense que ho sabés Massip a qui, com hem vist, Canals deixà de cap de la delegació. Nogués s’hi negà argumentant la necessitat de què Massip fos informat i Serradell dessistí, tot acusant Massip d’estar sota la influència de Canals perquè el mateix relleu s’havia produït a Xile al capdavant de la delegació del PSUC en aquell país¹⁸⁹.

El punt definitiu per a Nogués, Massip i ‘Marta’ va ser l’informe que per al Secretariat a França va redactar Serradell l’abril de l’any 1946, en què explicava les causes de la sortida de

---

que jo considero vitals per a la bona marxa del partit. Aquest sistema de reunions el comprenc com a complementari per controlar activitats, vigilar defectes, comunicar i recollir qüestions d’urgència, etc. Però per les qüestions fonamentals, assegurar la vida política dels companys en el mínim nivell necessari que garanteixi el rendiment del seu treball. El sistema de reunions que es practica és el mateix que vaig trobar establert amb el company Canals; per mi he observat que es fan amb més freqüència, però és el mateix tot i que aleshores el company Román va protestar-ne. Això em fa suposar que existeixen instruccions concretes per part de la Direcció. Aquesta suposició em fa sentir amb més llibertat per exposar-vos les meves opinions respecte aquest problema que considero delicat i vital (...)”

¹⁸⁸ Nogués, L.; “Informe de les activitats portades a l’interior”; (juliol de 1946); CEHI

¹⁸⁹ *Ibídem*. Aquest aspecte del nomenament de Massip com a cap de la Delegació del PSUC a Xile per Canals està confirmat en l’informe de Massip del mes de febrer

Nogués cap a les comarques de Tarragona i incloïa valoracions negatives de la seva actitud i dels altres membres de la Delegació que havien tingut relació amb Canals¹⁹⁰:

“(...) Vull plantejar-vos una qüestió que em té molt preocupat. Es tracta de la resta dels amics que varen desenvolupar tasques importants durant l’etapa de’n (6) [Canals]. Aquests amics han treballat molt brut, després dels canvis fets com a conseqüència de la primera lletra del nostre company Comorera i han intentat coses que són una demostració del que estaven i estan disposats a fer pel seu despit i incomprensió.

La querida de’n (6) [Canals] va adreçar-me una lletra, jo crec que per consell de la (7) [‘Marta’], amb amenaces si no se li donaven diners. Això va anar acompanyat d’amenaces de paraula dites a cas de’n (7) [‘Marta’] per aquesta fulana. Tot i això, ella ha continuat veient-ser amb la tipa, sense fer cas de les nostres orientacions de què a cap preu ho fes; clar que havia camuflat bé el seu contacte puix es veuen quan van a recollir treball a la mateixa brodadora. El (5) [Nogués] fent el joc a la situació passada i buscant que entregués el P. per lo que ells en diuen ‘la meva situació policíaca’, va fer-me una altra maniobreta: anava a reunir-me amb (8) a una casa que ja havia estat (6) [Canals] dues vegades i hem va esperar pels voltants car segons ells, la poli vigilava dita casa. Com hi havia els precedents de la cabaretera, en assabentar-me que (7) [Massip] havia rebut lletra de’n (6) [Canals], vàrem posar-me en guàrdia i creia trobar-me davant d’un fet policíac. La informació que vareig fer ha donat claredat a la maniobra. La poli vigilava una casa prop de la que jo anava, com a conseqüència d’un robatori de bicicletes i (5) [Nogués] que coneixia això, car allí viu una tia seva, li va donar aquesta direcció per aconseguir finalitats estranyes

(5) [Nogués] ha continuat tenint relació amb (7) [‘Marta’] sense respectar les enèrgiques instruccions que en sentit contrari se li donaren. El seu comportament al front del Local ha sigut prou dolent. És veritat que va iniciar un treball de reagrupament del P. amb caire positiu, en sentit estadístic però també és una realitat que va intentar orientar-lo amb mètodes d’en (6) [Canals], sense cap finalitat política (...). Vareig donar-me compte del perill que ens abocava i amb la vostra lletra em donareu la solució i ràpidament fou desplaçat.

(5) [Nogués] ha sigut portat a retrobar el P. a les comarques del (9) on ja ha pres relació amb els nuclis més importants de l’organització que estan extraordinàriament debilitats. estem vigilants sobre l’actitud d’aquest amic car no ha desfet una sèrie d’argumentacions dels companys d’aquelles comarques amb força política i emprant argumentacions que ell coneix. A la vegada s’ha presentat dues vegades aquí sense ordre nostra ni motiu justificat. Durant la primera d’elles tinc la seguretat que va parlar amb algú car, es va presentar amb tó francament derrotista i en la segona conversació al dia següent estava totalment [il·legible]. Jo ja sé que hi han

---

¹⁹⁰ L’informe dóna els noms xifrats en números. Al costat del número hem afegit el nom de la persona a qui identifiquen.

dificultats, però és allà on deu estar i si no compleix les ordres que se li donen estic disposat a prendre mesures amb ell.

(...)

Jo penso que sigui l'amic (8) [Massip] qui encapçali, pot ésser inconscientment, aquestes coses. L'estreta relació que ha tingut amb aquesta trepa; que (5) [Nogués] i (7) ['Marta'] coneguïn la seva casa, car no tingut en compte les meves orientacions en aquest sentit, que des d'un principi em va dir que no hi havia necessitat de canviar-la tot i que el propi (6) [Canals] hi havia estat mantes vegades (...). Tampoc puc oblidar la defensa que ha fet en tot moment de (7) ['Marta'] que àdhuc el va portar a fer un front juntament amb (5) [Nogués] quan jo plantejava el problema d'aquesta tipa ni el seu marcat interès d'anomenar membre de la Delegació a (5) [Nogués], quan aquest ha sigut el que més a defensat la política d'en (6) [Canals]. En quant a la política darrerament aplicada ha comprés molt poc i la seva crítica ha sigut com a conseqüència d'haver tocat amb pròpies mans la situació a l'ésser Responsable de la Delegació i no ha tingut més remei que dir que si. Per altra part el seu comportament aquí és el d'una potència. Penso que no és lo més adient que havent-hi un responsable del P. a l'interior que té vostra confiança, hi hagi necessitat de que ningú company vos informi directament de com van les coses en el seu aspecte de treball, car em sembla un mal precedent. Això és com a conseqüència de la falsa interpretació que de la lletra del nostre Secretari General ell ha fet. Dita lletra va ésser una demostració magnífica de que el company Comorera havia copsat la difícil situació del PSU i era necessari treurer els amics de la política de'n (6) [Canals] tota possibilitat de maniobra. Però avui ell considera que el fet que el nostre Secretari General li adreçés aquesta lletra vol dir que té que mantenir relacions directes amb el Secretariat, com ho demostra el fet d'escriure-vos, el to en que ho fa, com si la meua intervenció prop d'ell fos la d'un transmissor de les seves coses. A part, jo crec que deueu jutjar la continuïtat de les seves històries tant d'allà com d'ací. Jo ja tinc en compte les seves característiques personals però crec que el Secretariat de arranjar això. Amb ell, com amb tots els companys faig esforços per superar-me i resoldre tots els problemes que se'm plantegen; a la vegada he procurat donar al seu treball tota la importància que té i no considero aquest actitud gens correcta. Aquesta actitud l'encaixo amb totes aquestes coses i tinc molta cura en no ferir la susceptibilitat d'ell que és una cosa veritablement exagerada i pugui donar a què és jugui brut amb una mala reacció (...).

*Penso seria bo que el Secretariat escriguís amb aquest amic en el sentit de recomanar-li que totes les qüestions s'han de resoldre ací, car de no tallar això pot portar-nos a una situació perillosa, car jo no penso que la política de'n (6) [Canals] sigui fàcil de soterrar; però amb la vostra ajuda estic disposat a no deixar rastre passant si és necessari per damunt dels despistats (...)*¹⁹¹.

---

¹⁹¹ Informe de Josep Serradell 'Román'. (4 d'abril de 1946); AHPCE. Els noms dels col·laboradors estan xifrats amb números. Els hem pogut identificar excepte el (9).

A Barcelona, Canals convivia amb una dona que no era militant del partit. Quan Massip va ordenar a 'Marta' desvincular-se de tot el que coneixia Canals, això incloïa deixar la casa on Canals havia viscut i a la seva companya, a qui havien de donar una quantitat de diners per a què marxés. 'Marta' no va aconseguir-ho i Ascensión Hernando –la companya de Canals- va amenaçar amb explicar tot el que sabia. La carta que cita Serradell és la que Canals va enviar a 'Marta' des de França als quinze dies d'haver marxat. Serradell acusà directament Nogués de no fer bé la seva feina i de voler-lo entregar a la policia i a Massip pràcticament de conspiració per mantenir relacions directes amb el Secretariat. El Secretariat reaccionà cridant 'Marta' a França el mes d'abril i a Massip i Nogués el mes de juliol.

A mitjans de l'any 1946 les acusacions contra Canals s'havien elevat de to i a més, s'havien difós a l'interior, doncs Serrano i Puig Pidemunt van explicar a Nogués abans que anés a França, que tenien informacions de què Canals treballava per al servei secret britànic¹⁹². Massip va redactar un nou informe en el que explicava el seu treball en general i donava opinions sobre Nogués, Senserrich i Serradell però no parlava directament de Canals perquè ja ho havia fet el mes de febrer. Quedava saber l'opinió de Nogués que havia entès perfectament que s'havia depurat a Canals i que en aquell moment tocava fer-ho amb els seus col·laboradors més estrets, per això quan li va tocar l'hora, no va ser menys i en el seu informe va repetir les acusacions de malversació de diners, personalisme en la direcció del partit, manca de reunions orgàniques col·lectives i de discussió de documents polítics, no donar importància a les dissidències, d'haver enganyat al partit quant als resultats organitzatius obtingut perquè no havia res organitzat ni a les fàbriques ni als tallers, de no tenir relació amb els comitès de radi i fins i tot d'haver sabotejat l'activitat del partit¹⁹³. A més, va incloure en els seus informes sobre les activitats a l'interior una severa autocrítica:

---

¹⁹² Nogués, L.; "Activitats portades a l'interior"; (26 de juliol de 1946); CEHI

¹⁹³ *Ibídem*

“(…) Reconec, que al no donar-me compte de les coses de Canals vaig menyspreuar i no els hi vaig donar la importància que tenien, tot havent-me fet algunes suggerències el company Román, de que la política de Canals era funesta pel P. En principi creia, que eren coses sense importància i que potser eren encara qüestions velles entre Canals i Román. Si jo hagués copsat aquella situació que no la vaig copsar, hauria permès posar-hi remei més aviat ja que tenia a les mans els mitjans per comunicar-ho a la Direcció [era l’encarregat de la ràdio]. Vaig estar a punt de fer-ho però vaig vacilar, al veure els telegrams de felicitació que Canals rebia pel seu treball, entre ells un de Comorera i no vaig veure la sensibilitat política per veure el veritable alcanç de llurs telegrams.

Quan es rebé el telegrama de Comorera dient que Canals vingués a França i que deixés responsable a Román, vaig creure que Canals actuava honradament i que potser havia rebut noves instruccions (...)”¹⁹⁴

Amb tot, va implicar a la resta dels quadres dirigents de l’interior en les responsabilitats per la política de Canals, possiblement pensant que si denunciava els defectes polítics d’homes tan significats contra Canals com Serradell o Senserrich i quedaven en evidència potser podria lliurar-se de rebre totes les culpes. Així, de Pérez Marí va dir que a l’interior els seus col·laboradors més immediats deien que era un alcohòlic, tot i que ell mai no ho va notar, es clar; i a Serradell, Senserrich, Massip i la resta de membres de la delegació els va responsabilitzar també dels mals resultats obtinguts en l’organització i l’activitat del partit a Catalunya per no haver-se oposat a la manera de fer de Canals i no haver-lo obligat a fer reunions col·lectives. Serradell es va excusar recordant-li l’episodi de quan ho va intentar l’estiu del 1944¹⁹⁵. Finalment, captant en tota la seva dimensió quina era la relació de forces que s’havia establert en el partit, va llençar Canals contra Carrillo, mentre ell el lloava i li manifestava la seva més fidel lleialtat:

“(…) Quan jo li parlava [a Canals] de lo que representava Carrillo per mi i del seu treball des que va arribar a França, sembla que no ho veïés amb simpatia i deia que això era perquè havia estat el primer en arribar a

---

¹⁹⁴ *Ibíd*em

¹⁹⁵ Nogués, L.; “Informe de les meves activitats a l’interior del país”; (9 de juliol de 1946); AHPCE i “Informe de les activitats portades a l’interior”; (juliol de 1946); CEHI. Al final del primer informe citat, es diu que és còpia del manuscrit original. El segon informe es una calca mecanografiada en paper de ceba. Clarament, són el mateix informe però no són l’un una còpia de l’altre perquè tenen lleugeres diferències.

França. I quan li deia jo de la capacitat de treball de Carrillo, em deia “va, noi! Jo ja el conec bé”. És a dir que ell procurava no donar importància a la permanència a França de Carrillo i procurava treure de nosaltres, a mi personalment, de la admiració que sentiem per Carrillo (...)”¹⁹⁶

Ni Isabel Esteve, ni Massip, ni Nogués van tenir el mateix final que Canals ni van ser sancionats, però van quedar relegats a simples militants de base. Sols Evarist Massip tindrà un cert paper a França en la redacció de *Lluita* i tornà a aparèixer a primera línia política en convertir-se en el màxim col·laborador de Comorera durant el seu enfrontament amb el Secretariat del PCE a partir de l'any 1947 i durant la seva estada clandestina a Espanya. Però això no forma part de l'àmbit d'aquest estudi.

2.2.2. La reorganització del PSUC a l'interior: la consolidació de l'estructura:

Segons Lluís Nogés, quan el primer de gener de l'any 1946 es va fer càrrec del comitè local de Barcelona, la situació de l'organització del partit a la ciutat era pèssima: el comitè local no existia, la detenció de Yúfera havia eliminat qualsevol contacte amb els deu radis i havien aparegut diversos grups que desconfiaven de la direcció del partit pel seguit de caigudes que en poc temps havia patit i que havien repercutit després en les organitzacions de base. La tasca de posar en contacte novament aquest grups amb la delegació del partit era responsabilitat de la comissió d'organització –dirigida per Senserrich-. Nogés plantejà a Serradell els pocs progressos aconseguits i la necessitat de prescindir de la comissió d'organització i que el comitè local trabés contacte directe amb els radis, a la qual cosa Serradell s'hi negà argumentant que s'hi ho feia es saltaria totes les mesures de clandestinitat i conspiració. Nogés reuní el comitè local i determinaren no fer cas de les ordres de Serradell i discutir directament amb les organitzacions dels radis. Poc a poc van anar recuperant els grups: quan el 4 de març Nogés va traspasar la responsabilitat del comitè local de Barcelona a Senserrich hi havia tres-cents quaranta militants

---

¹⁹⁶ Nogés, L.; “Activitats portades a l'interior”; (26 de juliol de 1946); AHPCE

organitzats¹⁹⁷. Tanmateix, tot i que Serradell va reconèixer la bona feina que s'havia fet, en el seu informe del mes d'abril no va deixar d'acusar Nogués d'emprar els mètodes de treball propis de Canals i de no orientar els militants en la línia política adequada.

Finalment, en l'informe de l'abril del 1946, 'Román' també va incloure dades d'organització a la ciutat de Barcelona on hi havia al voltant de mil cent militants organitzats en deu radis, s'havia pogut assegurar la sortida regular de *TREBALL* del qual s'editaven tres mil exemplars, *Las Noticias* i *Juliol*; la distribució era encara irregular però s'havia aconseguit que entrés propaganda clandestina en algunes fàbriques. *TREBALL* es confeccionava en una impremta que tenia la delegació a base de col·laboracions pròpies dels membres de la delegació i dels articles i clixès que enviava el Secretariat des de França. En el vessant militar, hi havia cent quaranta militants organitzats a l'AFARE, però no hi havia cap grup organitzat a les casernes. Quant a guerrillers, a Barcelona ciutat no hi havia res organitzat perquè s'havia trencat la relació orgànica amb els grups que havien quedat i es reorientaven a reclutar nous membres desvinculats amb les accions del passat. A comarques sols havia un petit grup a les muntanyes de la zona de Tarragona-Reus-Valls format per quatre guerrillers -tres del PSUC i un de la CNT- que tenien pistoles, trenta fusells i munició en bon estat¹⁹⁸. De fet, al respecte de l'acció dels grups guerrillers, a començaments del mes de febrer el secretariat del PSUC a França va trametre una carta a l'interior anunciant que arribarien quatre nous quadres per a dirigir els dos grups guerrillers que hi havia a més d'indicar les noves instruccions per als grups guerrillers que havien de dedicar-se al sabotatge, a les accions de càstig contra falangistes, traïdors al partit i dissidents i per aconseguir diners per al partit amb roboratoris. Orgànicament havien d'estar deslligats del partit i el guerrillers havien de treballar

---

¹⁹⁷ Nogués, L.; "Informe de les activitats portades a l'interior"; (juliol de 1946); CEHI

¹⁹⁸ Nogués, L.; "Informe de les activitats portades a l'interior"; (juliol de 1946); CEHI i Informe de Josep Serradell 'Román'; (4 d'abril del 1946); AHPCE. Els noms de les persones i llocs estan escrits en clau i ha estat impossible identificar-los en la seva totalitat. No obstant, creiem que les dades del document poden ser prou interessants com per exposar-les.

legalment per tal de garantir la seva seguretat i per a poder ampliar els grups guerrillers amb treballadors de les seves empreses¹⁹⁹.

Serradell va aprofitar la tasca que s'havia de fer per recuperar als militants de la ciutat de Barcelona per modificar també l'estructura organitzativa del partit:

“(...) Les vostres mesures d'organització les vareig respectar, car encara que no estava convençut de la seva justesa, vostre criteri m'obligava, però ha passat el temps i crec que no hi ha més solució que rectificar-les. Vos donareu compte de que amb la comissió d'orga. de cinc amics, tenint contacte amb 15 organismes inferiors, és molt difícil no solament la centralització de la orientació política, si no que no hi ha forma d'aplicar un ritme de treball accelerat davant el volum de dit organisme àdhuc el propi company responsable de la comissió al tenir tants contactes de tipus orgànic per les perspectives de canvi polític.

He pres doncs les següents mesures tenint en compte les necessitats de alleugerir els vehicles conductors de l'orientació política: simplificar el treball creant (26) [quatre] sectors, que descongestionarà el cap tant gros que hi ha en l'ordre orgànic; aconseguir un reforçament polític mitjançant la concentració dels millors quadres dels organismes inferiors que assegurarà un millor plantejament polític a les organitzacions de base. Aquests organismes controlaran directament les “c” d'empresa, lo qual beneficiarà extraordinàriament l'agilitat del treball i el seu resultat serà més profitós tenint en compte que els problemes polítics a la base del P. seran plantejats per companys més sòlids.

No es tracta de fer innovacions. Penso solament en aplicar altres experiències de treball orgànic aconseguides ací hi eren la fonamental i de principi del P. o sigui la C. d'empresa, enfortir-la. Aquests sectors estarien controlats per dos companys que serien membres de la comissió de Barcelona, lo que permetrà que el company responsable de la mateixa pugui dedicar la seva atenció a la direcció d'altres problemes polítics com la direcció de la propaganda local, la direcció de les dones, cosa impossible de realitzar tal com estaven les coses fins ara (...)”²⁰⁰.

La preocupació de Serradell estava en alleugerir la comunicació entre la delegació i la base i facilitar-ne el contacte d'una forma regular per evitar l'aparició de noves dissidències o grups al marge de l'autoritat de la delegació que possessin en perill el treball clandestí. No havia estat aquest però l'encàrrec del Secretariat, que en la seva comunicació del mes de febrer li va demanar que mantingués l'estructura organitzativa anterior amb la incorporació i separació d'una sèrie de

---

¹⁹⁹ Carta anònima datada el 3 de febrer de 1946; AHPCE

²⁰⁰ Informe de Josep Serradell ‘Román’; (4 d'abril de 1946); AHPCE

persones i amb la potenciació de les guerrilles. Segons Serradell, a Comorera no li va agradar la seva iniciativa i el va criticar acusant-lo de voler posar el secretariat davant fets consumats. Serradell va escriure a Carrillo explicant-li el cas, tot dient-li que ho havia fet amb la més bona voluntat pels desitjos de millora del treball clandestí i no pas per prescindir de l'estructura jeràrquica²⁰¹.

Si Carrillo va intervenir prop de Comorera per solventar la disputa no ho sabem, però malgrat l'enrabiada del Secretari General del PSUC, Serradell va continuar endavant amb la modificació de l'estructura orgànica del partit a la ciutat de Barcelona. A finals del mes d'octubre de l'any 1946 Serradell tornava a exposar els canvis orgànics en un nou informe:

“ Al recollir l'organització que havia deixat l'amic N[apoleó] ens vàrem trobar en la impossibilitat de fer marxar el P. per la línia de combat pel seu estat caòtic d'organització, per la manca total de vida política i perquè les organitzacions de base del P. havien trobat molt poques solucions als problemes que tenien plantejats

Concretament un comitè local sense relació segura amb els radis; unes direccions de radi que la majoria desconeixien on estava la seva base i en algun districte el P. era això: els 3 companys de la direcció.

Davant aquesta situació que venia a complicar la justa decisió del Secretariat de què Hospitalet, Badalona, Santa Coloma i Sant Adrià passessin al control de la ciutat (...) vàrem organitzar el P. a base de quatre sectors que ens premetrà concretar més la direcció de Sector, organismes polítics forts per orientar les vagues que es venien produint i que amb la tasca que tenien plantejada d'enfortir el P. fonamentalment a les fàbriques estessin en condicions de desfermar noves lluites per les reivindicacions parcials de la classe obrera.

En aquesta reorganització ens hem apoïat en els radis que més o menys surmontaven de bon tros i activitat dels altres i tenint en compte les condicions de veïnat (...)”²⁰².

Es tractava de fer més operativa i millorar la relació orgànica amb les organitzacions de base per poder-les orientar políticament cap a la mobilització obrera en un moment en què s'estaven produint les primeres vagues importants després de la posguerra. Calia aplicar l'orientació

---

²⁰¹ Carta de Serradell a Carrillo (11 de juny de 1946); AHPCE

²⁰² Serradell, J.; “Informe sobre la situació del partido en Cataluña”; (25 d'octubre de 1946), AHPCE

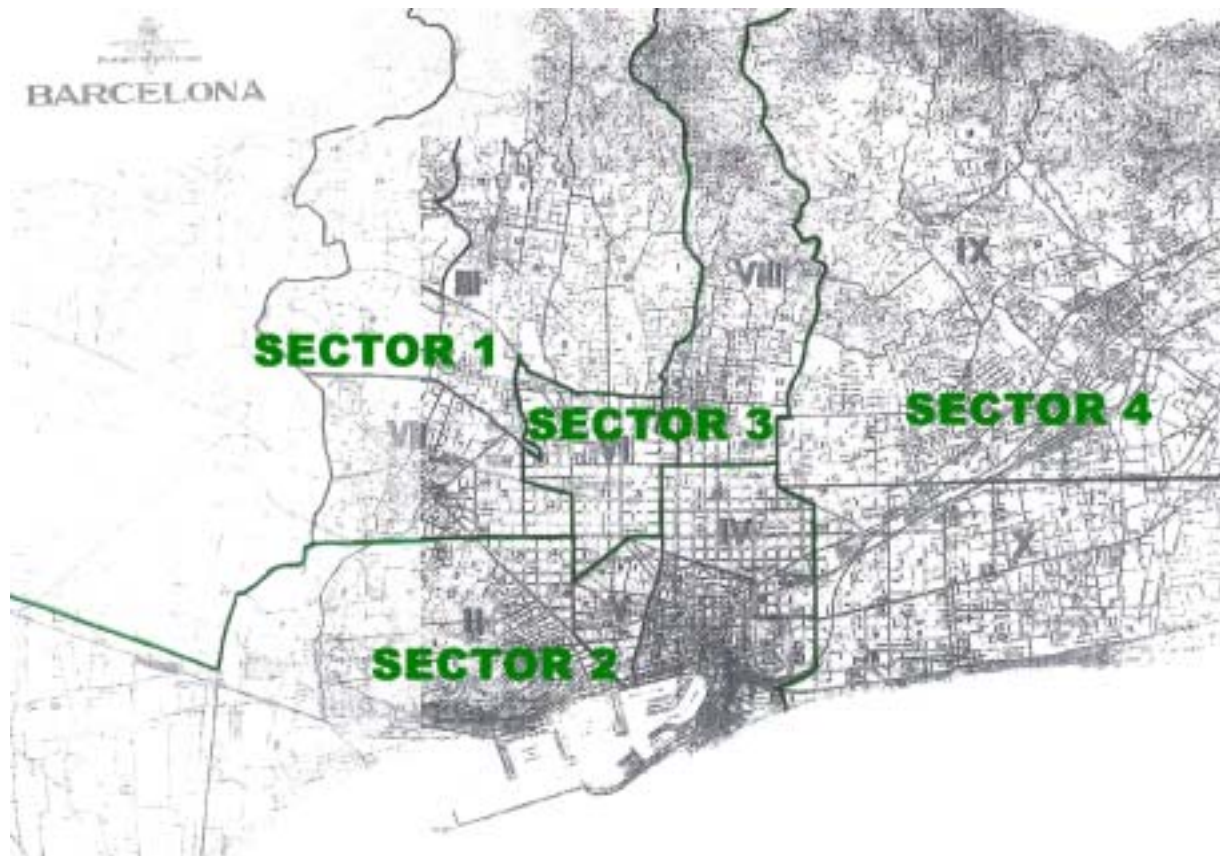

organitzativa bàsica per a un partit comunista de crear cèl·lules d'empresa –cosa que no havien aconseguit cap del responsables anteriors del partit a Catalunya-, i prescindir de les cèl·lules de carrer o de barri. Per a fer aquesta reorganització, Serradell va prendre com a base el barri de Sans, que amb el barri de la Torrassa, la ciutat de L'Hospitalet de Llobregat i el barri de Sarrià constituïren el primer Sector. A la direcció de sector se li plantejà la necessitat de fer reunions polítiques regulars per discutir els problemes, crear cel·lules en les empreses més importants i engegar la lluita per les reivindicacions obrers, fer accions simbòliques en dates senyalades; crear comitès CNT-UGT-PSU, millorar la propaganda i captar nous militants²⁰³. L'experiència fou positiva ja que amb aquest canvi aconseguiren recuperar a setanta militants i es procedí a la reorganització dels altres sectors: els districtes 1r, 2n, 4t i 5è, formaren el Segon Sector; el barri de Gràcia i el districte 6è, el Tercer Sector i els barris d'Horta, Sant Andreu, Poble Nou i les ciutats de Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besós i Badalona, el Quart Sector.

Mapa 6.- Sectors del PSUC a Barcelona ciutat l'any 1946

²⁰³ *Ibidem*

Seguint l'informe de Serradell, els quatre sectors en què es va dividir la ciutat de Barcelona, aplegaven vuit-cents deu militants repartits de la manera següent:

QUADRE NÚM.41
Militants clandestins del PSUC a Barcelona ciutat (Octubre 1946)

Sector	Militants	Cèl·lules d'empresa
Primer	150	3
Segon	250	2
Tercer	110	1
Quart	300	5
Total	810	11

Font: Informe de Josep Serradell 'Román' (25/10/1946)

- En el Primer Sector les cèl·lules d'empresa estaven organitzades a les empreses l'Espanya Industrial, Can Trinxet i al barri de la Torrassa.
- En el Sector Segon, s'havia recuperat el contacte amb les cèl·lules de les empreses Tallers Nuevo Vulcano i La Maquinista Terrestre i Marítima i s'havien organitzat cinc comitès de CNT-UGT però eren molt poc combatius per la influència d'un grup dissident del partit que hi

havia al barri de la Barceloneta. La majoria de cèl·lules eren encara de carrer que s'estaven transformant en cèl·lules d'empresa. Hi havia també un grup de dones i un grup guerriller de tres membres

- En el Tercer Sector la reorganització no havia reeixit orgànicament ni políticament doncs també hi havia la influència d'una altre grup dissident. La majoria de cèl·lules eren de carrer i no s'havia aconseguit que les transformessin en cèl·lules d'empresa en les empreses tèxtils del districte ni havia augmentat el nombre de militants. Sols hi havia organització del partit a l'empresa Elizalde.
- El Quart Sector era el més important tan orgànicament com numèrica: d'una banda hi havia cèl·lules organitzades a les empreses Hispano-Suiza, Can Girona, Maquinista Terrestre i Marítima, Hispano Olivetti i Ibèria.²⁰⁴.

A aquests militants de la ciutat de Barcelona i el seu entorn, cal afegir un grup de quinze intel·lectuals de l'Ateneu Barcelonès dels quals nou eren del partit i estaven organitzats en tres cèl·lules; noranta militants en la presó Model -la meitat eren guerrillers- i unes vint militants a la presó de dones de Les Corts. En total doncs, l'organització local de la ciutat de Barcelona comptava l'octubre del 1946 amb nou-cents trenta-cinc militants.

La delegació del PSUC a l'interior editava a impremta cinc mil exemplars de *TREBALL* que eren insuficients per a la demanda de les organitzacions i el Comitè Local de Barcelona editava a multicopista mil exemplars de *LLUITA*. La distribució la feien dos militants deslligats de qualsevol altra tasca. El periòdic era de pagament però no es recollien prous diners per a la seva edició i fou en aquesta època també quan per primera vegada el partit començà a rebre ajuts per a l'edició de *TREBALL*: dues mil pessetes dels sectors de Barcelona i cinc-centes de la comissió de comarques. El sosteniment del partit es feia amb els diners que s'enviaven des de França -vuitanta-tres mil

---

²⁰⁴ En informes sobre les accions que duïen a terme les cèl·lules hem trobat també organització a les empreses HASO i Rivière

pessetes en total fins el dia 26 d'octubre-, i de les recaptacions entre els militants -vint-mil pessetes-. Les despeses del partit es repartien un cinquanta per cent a la propaganda i l'altre cinquanta al sosteniment de quadres i l'aparell del partit, tot i que ja havien aconseguit que tres quadres treballassin de forma professional.

Un any després de la desfeta del comitè local de Barcelona, Serradell havia aconseguit posar-lo novament dempeus numèricament, ampliant amb escreix el número de militants que declarà Canals l'octubre de l'any 1945. El que no havia encara aconseguit, malgrat els canvis, era bastir l'organització del partit en l'àmbit laboral en general i en l'empresa industrial en particular.

L'estructura organitzativa a comarques va quedar tal i com l'havia deixat Canals, és a dir, una comissió de comarques que tenia relacions amb els comitès comarcals els quals mantenien contacte amb els comitès locals dels pobles de la comarca, però Serradell va aprofitar l'informe per plantejar al Secretariat una reorganització de les comarques agrupant-les en zones, encapçalades per un responsable lligat a la direcció de Barcelona. La distribució dels militants per les comarques era la següent:

Quadre núm. 42
Militants clandestins a comarques
(octubre 1946)

Comarca	Militants
Anoia	20

Baix Camp	70
Baix Ebre	138
Baix Llobregat	250
Conca de Barberà	10
Garrigues	30
Maresme	150
Osona	60
Vallès Occidental	80
Vallès Oriental	70

Font: Informe de Josep Serradell 'Román' (25 d'octubre de 1946)

- A l'Alt Camp hi havia trenta militants que s'havien organitzat recentment i es rebien cinquanta números de *TREBALL*.
- A la comarca de l'Anoia hi havia entre vint-i-vuit i trenta militants al voltant d'Igualada. Rebien un centenar de *TREBALL* i s'havien establert relacions entre la CNT i la UGT.
- A la comarca del Baix Ebre s'havia produït una reorganització en apartar els antics dirigents del període de Canals i s'havia aconseguit reagrupar a seixanta militants que estaven orientats al treball agrari.
- A la comarca del Baix Camp el nucli directiu estava a Reus on s'aplegaven quaranta-cinc dels setanta militants que tenia. Es rebien vint-i-cinc exemplars de *TREBALL*.
- La comarca del Baix Llobregat hi havia dos-cents cinquanta militants repartits en deu pobles, a més d'una organització de la JSU de vuitanta o noranta militants i una de l'AFARE de cinc-cents militants. Existia un comitè unitari comarcal amb participació d'altres forces polítiques i cinc o sis més a nivell local i un comitè de solidaritat. Es repartien tres-cents exemplars de *TREBALL*; dos-cents de *LAS NOTÍCIAS* i cent cinquanta de *JULIOL*, a més de publicar-se irregularment un periòdic de la UGT.
- A la comarca del Bages l'estructura del partit encara no s'havia recuperat de les detencions de l'abril. A Manresa i Súria hi havia un contacte de suport i s'estava reorganitzant amb els militants que havien sortit de la presó.
- A la Conca de Barberà hi havia deu militants i es rebien vint números de *TREBALL*.

- A Les Garrigues hi havia un grup de trenta militants orientats al treball agrari, que rebien *TREBALL*.
- A la comarca del Maresme hi havia cent cinquanta militants i rebien cent exemplars de *TREBALL*. Hi havia un comitè unitari i s'estava renovant la direcció del partit.
- La comarca de l'Osona apareix per primera vegada en els informes amb militants organitzats amb el nucli central i directiu a Manlleu i els militants organitzats a Viels (?); Roda de Ter; Rives (?) i Sant Hipòlit de Voltregà.
- A la comarca del Vallès Occidental s'havia aconseguit contactar i incorporar un grup de dotze militants de la fàbrica de ciment de Moncada i s'estava treballant per establir relacions orgàniques amb un grup de Sabadell dirigit per un familiar de Moix que dirigia la major part del militants del partit i de la UGT a la ciutat però que eren reticents a incorporar-se al partit perquè la Delegació tenia relació amb un altre grup de la ciutat que ells consideraven provocador. A Terrassa no hi havia res organitzat.
- Al Vallès oriental hi havia uns setanta militants que rebien cinquanta números de *TREBALL*

A més d'aquest grups, Serradell assenyalava en l'informe l'existència d'organització del partit sense quantificar a la comarca del Garraf -on es rebien cent *TREBALL*-; al Tarragonès, al Priorat; a l'Alt i el Baix Penedès; a la Terra Alta; a la província de Lleida, on hi havia organització a la capital del Segrià i les viles més importants com Balaguer, Tremp, Calaf, Mollerussa, Tàrrrega, Cervera, Bellvís i Torregrossa i s'havia contactat amb un comitè unitari de la zona de Lleida amb el nom d'Aliança de Forces Democràtiques. A la província de Girona on es repartien setanta-cinc *TREBALL* i hi havia organització a Anglès, Sant Feliu de Guíxols i Figueres i la comarca de La Selva²⁰⁵.

---

²⁰⁵ Serradell, J.; "Informe sobre la situació del partido en Cataluña"; (25 d'octubre de 1946), AHPCE

A mitjans de l'any 1946, l'organització del PSUC de la ciutat de Girona va entrar en contacte amb Antoni Senserrich enviat per la delegació del comitè central de Barcelona. Des dels inicis, la nova direcció sorgida després de les detencions de l'abril de l'any 1945 es va caracteritzar per mantenir una actitud diferent a la direcció anterior, doncs es va passar dels actes humanitaris i la solidaritat amb els presos a accions de lluita antifranquista activa i visible en els carrers. La nova orientació consistia en:

“(...) lligar-nos a les masses treballadores; enfocar la vitalitat del partit envers treballs pràctics i objectius concrets, per ajudar eficaçment a l'enderrocament de Franco i la Falange; tallar de socarrel els treballs de descomposició dels agents capituladors, iniciar la lluita oberta en fàbriques i llocs de treball, entre pescadors i transportistes, etc. amb vagues reivindicadores, amb la mobilització de masses i agitació constant, reforçament del nostre partit anant nosaltres a la vanguardia”²⁰⁶.

D'aquesta manera la nova organització del PSUC a Girona va realitzar entre els anys 1946 i 1947 diverses accions com pintades contra Franco i en favor de la república signades pel PSUC en les parets dels carrers, publicació del periòdic *Avant!*, repartiment d'octavetes i propaganda a les fàbriques per a què els obrers fessin vaga i penjada de banderes republicanes²⁰⁷.

Així doncs, un any després de la caiguda de l'octubre de l'any 1945, 'Román' havia pogut consolidar el partit, recuperar les organitzacions i augmentar el nombre de militants de forma considerable. A més, les circumstàncies internacionals i l'impuls de Serradell havien aconseguit també una presència del partit visible per als habitants de la ciutat de Barcelona, amb la col·locació de banderes republicanes en els carrers (Passeig Maragall, Castillejos-Còrsega, Rossellò-Avinguda Gaudí, Plaça Molas, Can Tunis i a l'exterior d'alguns locals de Falange) i a l'interior i exterior fàbriques com Hispano Suiza, Indústries Sanitàries, Can Girona, Titan, Ibèria, Trinxet, Hispano Olivetti, Rivièra, HASO o la Maquinista Terrestre i Marítima; pintades de consignes a les parets

---

²⁰⁶ Clara, J.; obra citada; pàg. 74

²⁰⁷ *Ibidem*; pag.70

dels carrers, repartiment de propaganda als mercats, els cinemes, l'estadi del Barça i pel carrer i el llançament de coets explosiu o d'un globus pintat amb la bandera republicana²⁰⁸. El volum de militants per a tot Catalunya el podríem xifrar al voltant dels tres mil, tenint en compte les comarques de les quals 'Román' no donava informació en xifres.

Un altre dels aspectes que Serradell va haver també de canviar, va ser l'organització guerrillera de la qual en parlava en aquest mateix informe. Durant el primer trimestre de 1946 es va reconstituir novament la guerrilla urbana a la ciutat de Barcelona, ara sota una nova orientació establerta per 'Román' basada en el reclutament de col·laboradors que no tinguessin res a veure amb les accions anteriors ni haguessin estat relacionats amb Sariego, Lorente, etc. Durant l'any 1946 el PSUC arribà a tenir a la ciutat de Barcelona cinc brigades guerrilleres però constituïdes molt inestablement a causa de les condicions de treball dels guerrillers²⁰⁹. Finalment, l'octubre de l'any 1946 es van dissoldre definitivament dos grups i van quedar tres grups guerrillers²¹⁰, dirigits per Àngel Carrero 'Alvaro' que havia deixat el treball polític a la Comissió Político-Militar que havia estat traspasat a Pere Valverde. Aquestes brigades foren les protagonistes dels atemptats durant la segona meitat de l'any 1946 i el primer trimestre de l'any 1947 -vint-i-dos en total-, els més coneguts dels quals són les bombes contra els diaris *La Prensa* i *Solidaridad Nacional* i l'enviament d'una carta-bomba contra Luís de Galinsoga, aleshores director de *La Vanguardia*. Fora de la ciutat de Barcelona sols hi havia dos grups guerrillers a l'entorn de les muntanyes de Reus-Valls²¹¹. La tardor de l'any 1946, 'Román' va sortir cap a França quedant com a cap de la

---

²⁰⁸ *TREBALL*; núm. 19; octubre, 1946 i núm. 21, novembre, 1946; CEHI. "Accions clandestines practicades el 16 de febrer de 1947", "Informes sobre accions a l'interior (1946-1947)" i "Ampliació de la mobilització de 16 de febrer"; ANC.

²⁰⁹ Serradell, J.; "Informe sobre la situación del partido en Cataluña"; (25 d'octubre de 1946), AHPCE. Recordem que les instruccions del mes de febrer deien que els guerrillers havien de treballar a les fàbriques.

²¹⁰ *Ibíd*em

²¹¹ Nogués, L.; "Informe de les activitats portades a l'interior"; (juliol de 1946); CEHI

Delegació a l'interior Joaquim Puig Pidemunt. El Secretariat de França va decidir enviar per substituir 'Román' Sebastià Piera, qui va arribar a Barcelona el mes de març de l'any 1947, un mes després d'haver-se produït la detenció d'Àngel Carrero, cap de les tres brigades guerrilleres de la ciutat de Barcelona. Piera es va fer càrrec de la direcció del partit, passant Puig Pidemunt a la responsabilitat de propaganda i la direcció de *TREBALL*²¹²; Ferran Rius s'ocupava de la política d'unitat i en Pere Valverde era el cap de la Comissió Político-Militar a més de fer-se càrrec circumstancialment per la detenció d'Àngel Carrero, de la direcció dels grups guerrillers. Joaquim Salvià era el cap del Comitè Local de Barcelona i de Girona i Tarragona se n'ocupaven respectivament Antoni Senserrich i Víctor Figuerola "Napoleó", però a Lleida no hi havia contacte. Ricard Cucala era el responsable de les transmissions de ràdio i comptaven amb d'altres col·laboradors com Josep Grau i Eduard Arias per trobar cases per a la instal·lació de la ràdio o facilitar llocs de reunió.

La detenció de Carrero va posar a la policia sobre la pista de l'organització clandestina del PSUC i l'abril de l'any 1947, Piera també fou detingut juntament amb Puig Pidemunt, Ferran Rius, Serrano, Pere Valverde i d'altres en el que es coneixerà com la "caiguda dels 80". Les detencions van desmuntar tota l'organització política, sindical i guerrillera que havia aconseguit formar el PSUC des de l'any 1946. A més de la detenció de la totalitat de la direcció del PSUC a l'interior i dels grups guerrillers, la caiguda va afectar en la ciutat de Barcelona al Primer Sector -que va patir la caiguda de l'aparell de propaganda i el responsable de l'Espanya Industrial-, i al Segon sector del qual va ser detingut tot el comitè de sector, l'aparell de propaganda i el responsable de l'empresa Vulcano. La direcció es reorganitzà per la iniciativa del responsable de la UGT -Hidalgo-, el responsable de la JSU -'Antonio'- i el responsable de comarques -'Gregori'- que ocuparen la

---

²¹² Viñas, R.; *El soldat de Pandora*; pàg. 125

secretaria general, la de propaganda i la d'organització de la Delegació, respectivament²¹³. A mitjans d'abril del 1947, 'Román' retornà al país per encapçalar novament la direcció del PSUC a Catalunya i el mes d'octubre arribà Gregori López Raimundo.

López Raimundo era un militant de les JSUC que havia format part del seu comitè nacional durant la guerra. Després de passar tres messos en el camp de concentració de Sant Cyprien va poder fugir a París on va treballar amb Santiago Carrillo en la direcció de les JSU. L'octubre de l'any 1939 marxà a Mèxic on hi restà fins l'any 1945 sempre treballant en l'àmbit de les joventuts. La primavera de l'any 1945 sortí de Mèxic per anar a Espanya, però a causa de la detenció de Santiago Álvarez a Madrid, es va tallar la connexió directe entre l'Argentina i Barcelona i López Raimundo hagué de dirigir-se a França on va romandre fins que va poder entrar al país. Un cop a Barcelona, inicialment, López Raimundo es dedicà a les tasques d'organització, passant 'Hidalgo' a Propaganda. El desembre de l'any 1947 'Román' marxà definitivament cap a França i López Raimundo quedà com a responsable de la Delegació del PSUC a l'interior, que durant una bona temporada va estar constituïda únicament per ell i per 'Hidalgo'. Posteriorment van poder comptar amb d'altres militants que s'havien pogut salvar de les detencions del mes d'abril o que havien estat enviats des de França com J. Salvià 'Ibars', Napoleó Figuerola 'Víctor', Sardà, Pardell, Manolo Rivera, Josep Salas 'Llopart', Miguel Núñez, Atanasio Céspedes, Josep M. Sendrós, Josep Raventós i Emilià Fàbregas, mantenint una organització estable del PSUC fins el juny del 1951 en què fou detingut.

La situació del PSUC a Catalunya quan es va fer càrrec de la direcció López Raimundo no era gens optimista. La caiguda del mes d'abril de l'any 1947 havia desmuntat tota l'organització i la repercussió de les detencions es va agreujar quan els mesos de gener i febrer de l'any 1948 es van produir dues noves caigudes organitzatives:

---

²¹³ "Caiguda d'abril del 1947. Informe de 'Quimet'"; AHPCE i "Informe sobre la reorganització de la direcció del P. a l'interior després de les detencions d'abril del 1947"; s/a; AHPCE

“(…) A principios de enero cayó el responsable del grupo de Intelectuales a consecuencia de haber localizado la policía unos sellos del APA que él había distribuido (...) no hubo persecuciones pero Barcelona no ha recuperado aún el contacto con estos amigos.

En Febrero hubo una caída más seria en Cornellà, donde detuvieron a más de cuarenta camaradas. El golpe vino a través de un tal Torrens a quien la policía encontró en su casa una lista con todos los militantes del Partido (...) Debido a que la lista era vieja, no nos han detenido a todos los militantes del P. en bloque, pero en ella estaba el responsable de la Comarca, que ha sido detenido. También estaba en ella Enrique (...) quien pudo escapar, pero de quien no hemos tenido ya ninguna noticia.

Su espantada dejó a Barcelona sin contacto con dos sectores (...). El golpe de Cornellà cortó asimismo nuestra relación con la Torre, que sólo ahora hemos podido recuperar.

.....
No hemos conseguido tener un núcleo activo en Lérida ni Gerona (capitales) y todo el trabajo de la provincia de Tarragona sigue estacionado debido a que aún no hemos podido reemplazar al amigo que hemos sacado de allà.

En los otros sitios, incluida Barcelona, la situación está más o menos igual que al marcharse Héctor (...)”²¹⁴.

Les conseqüències dels dos cops policials van ser molt profundes, de manera que encara a finals de l’any 1948, el Comitè Local de Barcelona estava format per una sola persona, el contacte amb les cèl·lules d’empresa era escàs i no hi havia organització a Sabadell i Terrassa²¹⁵.

No va ser fins l’any següent que es va produir la recuperació de l’estructura organitzativa del PSUC a l’interior però sols quant a implantació territorial perquè es produí una reducció considerable dels efectius. L’agost de l’any 1949, durant la seva primera estada a França, López Raimundo redactà un extens informe on mostrava un PSUC encara ressentit per la “caiguda dels 80” de l’abril del 1947 i pel cop policial del febrer de 1948 a conseqüència dels quals s’havia produït una reducció de la militància a la meitat de la que tenien l’any 1946, és a dir, uns mil sis-cents militants a tot Catalunya repartits de la forma següent:

---

²¹⁴ López Raimundo, G.; “Informe de Cataluña”; (5 de maig de 1948); AHPCE

²¹⁵ “Informe de Carreras”; (28 de desembre 1948); AHPCE

QUADRE NÚM. 42
Número de militants el PSUC a Catalunya (1949)

GRUP	MILITANTS
Direcció i aparell de la Delegació	36
Direccions i aparell de Barcelona	28
Organitzacions de base en actiu	560
Organitzacions perdudes momentàniament	307
Separats per raons de seguretat	190
Empresonats	500
TOTAL	1.621

Font: "Cuestiones de organización. Informe de Agustín" (1949). Elaboració pròpia

La inclusió en el recompte dels empresonats i dels separats per raons de seguretat responia a què es tenia constància que mantenien alguna de mena de lligam amb el partit -rebien premsa, cotitzaven o participaven en l'ajuda als presos- però es considerava que el número de militants del partit expresos o que n'estaven separats, havia de ser molt més elevat. En efecte, n'hi havia molts d'altres que per por a la repressió o perquè van ser expulsats que no retornaran a la disciplina del partit.

En l'informe, López Raimundo també descriu quina era l'estructura clandestina del partit a l'interior que estava encapçalada per la Delegació del Comitè Central, formada per tres membres: Secretari General, Secretari d'Organització i Secretari de Propaganda. El Secretari General era l'encarregat de coordinar el treball de la Delegació, establir el contacte amb la direcció a França a través dels enllaços i de les relacions amb la JSU. El Secretari d'Organització mantenia el contacte amb les presons de Barcelona, amb el Comitè Local de Barcelona i dirigia el treball a les comarques al qual tenia adscrits dos membres més, l'un encarregat del treball polític amb els pagesos i l'altre de la distribució de la propaganda. El Secretari de Propaganda era el responsable de la redacció de *TREBALL* –per a la qual cosa comptava amb un impressor i un encarregat de la distribució i la multicopista-, de la ràdio i de les relacions amb l'Associació de Presos Antifranquistes (APA). Es comptava amb dos punts de suport per a fer les reunions clandestines, una estafeta central i quatre estafetes més per distribuir *TREBALL* i la propaganda al Comitè Local de Barcelona, comarques, APA i JSU. Les relacions entre els diferents graons de l'organització no eren directes sinó que es

feien a través d'enllaços i per això existia també un grup de suport a la Delegació, format per trenta-tres persones que s'encarregava, entre d'altres coses, de la concertació de cites, transmissió de missatges o consignes, proporcionar llocs segurs per a reunions clandestines, escoltar la R.E.I., repartiment de propaganda i premsa clandestina, estafetes, etc. Aquest esquema es reproduïa en els nivells inferiors però reduint-se les funcions.

L'Associació de Presos Antifranquistes (APA) s'havia creat l'any 1947 per canalitzar l'ajuda als presos, però pel fet que estava formada majoritàriament per ex-presos que ja tenien una relació i organització abans de formar el grup, s'havia convertit en un partit paral·lel especialitzat en aquesta qüestió. López Raimundo es plantejava la dissolució del grup per recuperar aquesta tasca com una de les activitats principals de tot el partit i transformar-la en un moviment més ampli en el qual participessin les persones més diverses -sense relacionar-se entre sí- i s'utilitzessin formes semi-legals, per aconseguir la màxima difusió possible. La major part dels empresonats estaven a la presó Model de Barcelona, on s'hi havia organitzat un Comitè Interior amb el qual es contactava a través de l'organització del Baix Llobregat. Per la caiguda del mes de febrer de l'any 1948 s'hi havia perdut el contacte des de feia un any, moment en què existia una organització de la JSU i encara tenien organitzada la UGT. A la 4ta galeria de la presó Model, hi havia una direcció i un contacte independent perquè estaven la majoria dels detinguts per la "caiguda dels 80". A la presó de dones de Les Corts hi havia nou militants. A la presó de Tarragona també existia un Comitè Interior en contacte amb les organitzacions de la zona -Tarragona, Reus i Sant Carles de la Ràpita-, que intentava fer tasca política sense massa èxit. A la presó de Salt (Girona) el Comitè Interior estava en contacte amb l'organització de Cassà de la Selva. De la presó de Lleida no tenien cap notícia però es tenia constància que hi havia molts guerrillers dels que van participar en la invasió de la Vall d'Aran. Finalment, des de Barcelona s'enviava ajut als empresonats dels penals de

Burgos -on havia el grup més nombrós de militants del PSUC-, Santoña, Ocaña, San Miguel de los Reyes i les presons de dones de Las Ventas i Segovia²¹⁶.

Per a desenvolupar l'acció clandestina, Catalunya estava dividida en dues zones: l'àrea de Barcelona i les comarques.

a) L'àrea de Barcelona:

Era la zona més important i agrupava els municipis de Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat, Badalona, Sant Adrià del Besòs i Santa Coloma de Gramenet on, a més dels tres secretaris i dels altres trenta-tres membres de la Delegació del CC, hi havia dos-cents vuitanta militants més repartits en trenta-cinc grups:

QUADRE NÚM. 43
Militants del PSUC a Barcelona ciutat (agost 1949)

Òrgan	Grups	Militants
Direccions i aparell de Barcelona	5	28
Organitzacions de base (cèl·lules en actiu)	22	183
Organitzacions de base perdudes	8	69
Militants separats per raons de seguretat	-	60
TOTAL	35	340

Font: "Cuestiones de organización. Informe de Agustín". Elaboració pròpia

L'òrgan dirigent a la ciutat era el Comitè Local de Barcelona que per aquelles dates ja tenia la direcció completa amb un Secretari General, un secretari de propaganda i un secretari d'organització. El Secretari General del Comitè Local mantenia la relació amb la Delegació del Comitè Central, el Secretari d'Organització ho feia amb els comitès de sector i el Secretari de Propaganda era el responsable de l'estafeta per rebre la propaganda i el repartiment de la premsa. Aquests dos últims comptaven per desenvolupar el seu comès amb dos adjunts. La mateixa estructura havia de reproduir-se en els comitès de sector però dels quatre sectors en què es dividia la ciutat, en aquells moments sols el 1r, el 3r i el 4t tenien la direcció completa, l'estafeta i un lloc per fer les reunions

²¹⁶ "Cuestiones de organización. Informe de Agustín" (agost de 1949); AHPCE.

De les direccions de sector en depenien orgànicament les cèl·lules d'empresa -organitzades majoritàriament en els sectors industrials del tèxtil i el metall- i els grups de carrer destinats a fer tasques de suport com repartir propaganda i premsa o recollir les cotitzacions. Les cèl·lules havien de comptar també amb els tres secretaris i ser el més reduïdes possible de manera que quan hi havia molts militants -com podien ser els casos de les empreses Elizalde o Can Girona-, es formaven dues o tres cèl·lules establint-se un Comitè de Cèl·lula d'empresa per a coordinar el treball. Les relacions d'aquestes cèl·lules amb l'escalafó superior es feien únicament entre el responsable de la cèl·lula a la fàbrica i un enllaç, de manera que ni el responsable sabia qui era el seu superior ni el superior coneixia els que formaven la cèl·lula. S'editaven tres mil exemplars a impremta de *TREBALL* que en teoria, es venia però amb el que es treia de la venda sols es cobria una quarta part del que costava la seva edició i s'havia de recórrer a demanar diners als militants. Les cotitzacions dels militants i simpatitzants no eren uniformes ni en la seva quantitat ni en la seva periodicitat: en alguns llocs es cotitzava una pesseta a la setmana i en d'altres la mateixa quantitat cada mes. Els grups de base de la ciutat de Barcelona, en conjunt, depassaven les mil pessetes en cotitzacions, sent els ingressos totals de Barcelona entre cotitzacions i ajuda a *TREBALL* d'unes dues mil pessetes. L'organització a l'interior rebia suport econòmic de la direcció comunista a l'exili, per eixugar unes despeses mensuals de dinou mil vuit-centes pessetes, de les quals quinze mil es destinaven a suport personal a membres del PSUC -entre nou i onze militants depenien totalment del partit en aquest aspecte i quatre o cinc més rebien ajut parcial-. López Raimundo calculava però que les necessitats econòmiques reals en aquell moment eren del voltant de vint-i-cinc mil pessetes²¹⁷.

El Primer Sector tenia quaranta-un militants a les següents empreses i grups de carrer²¹⁸:

Nom	Sector	Obrers	Militants
LA PERLA	Metall	450	9
TRINXET	Tèxtil	500	3
COJINETES SOLER	Metal	s/d	4

²¹⁷ "Cuestiones de organización. Informe de Agustín" (agost de 1949); AHPCE.

²¹⁸ "Cuestiones de organización. Informe de Agustín" (agost de 1949); AHPCE.

CINES	Espectacles	s/d	4
HORNO DEL VIDRIO	Vidre	s/d	1
GRUP BORRÀS	Funcionaris	s/d	17
GRUP 1r. DE L'HOSPITALET	-	-	3

S'havia perdut la relació amb set militants de les cotxeres de tramvies i amb els sis militants del Grup 2n de L'Hospitalet. L'organització més important era la de la fàbrica La Perla a L'Hospitalet de Llobregat, on els nou militants estaven organitzats en dues cèl·lules que feien reunions en les que es discutien qüestions polítiques. A la fàbrica Trinxet la cèl·lula era també força activa gràcies al suport de nombrosos simpatitzants i de vells militants comunistes separats per motius de seguretat. En ambdues fàbriques però, la majoria dels treballadors eren d'afiliació cenetista. El grup de Cines estava format per treballadors dels cinemes i el Grup Borràs per funcionaris municipals com bombers i empleats de parcs i jardins, la majoria immigrants castellano-parlants. Per les característiques del seu treball -horari laboral, treball a l'aire lliure- era més difícil que es reunissin per això es dedicaven, bàsicament, al repartiment de propaganda -com el grup de carrer-, i a l'ajut als presos. S'assenyalava en l'informe com a objectiu prioritari establir contacte amb treballadors de l'Espanya Industrial per a poder formar una cèl·lula, ja que en aquesta empresa en aquell moment no hi havia organització.

El Segon Sector comptava amb trenta-quatre militants repartits entre les empreses i grups:

Nom	Sector	Obrers	Militants
CÈL·LULA DEL PORT	-	4.000	11
LA TÈRMICA	Metall	280	11
CORAL	Metall	210	5
GRUP DE CARRER	-	-	7

S'havia perdut momentàniament el contacte amb deu militants que formaven una cèl·lula de la Federació Obrera Sindical de la Indústria Gastronòmica (FOSIG) i amb nou militants més del grup de carrer. El sector no tenia la direcció completa i hi havia problemes de relació i d'activitat, per diverses causes, en les cèl·lules del Port, La Tèrmica i La Coral. S'assenyalaven com a objectius principals recuperar la cèl·lula de l'empresa Talleres Vulcano -on havia existit organització fins l'abril de l'any

1947 en què va ser detingut el responsable de la cèl·lula- i establir contacte amb treballadors dels tallers de la Maquinista Terrestre i Marítima de la Barceloneta per poder formar una cèl·lula, ja que no hi havia organització del partit.

El Tercer Sector tenia trenta-cinc militants a les següents empreses i grups:

Nom	Sector	Obrers	Militants
ELIZALDE	Metall	600	21
MAS BAGÀ	Metall	350	3
CASA JOSA	Metall	180	5
DAVID	Taxis	300	6

S'havien perdut momentàniament els sis militants de l'empresa Agroman (construcció) i els cinc militants del grup de carrer. Els militants de la fàbrica Elizalde feien reunions on es discutien qüestions polítiques i havien organitzat protestes laborals, comptant amb el suport de l'enllaç sindical que no era del partit. Les altres tres cèl·lules estaven estancades i sense activitat. Són de destacar els motius de la pèrdua de la cèl·lula de l'empresa Agroman:

“(...) está perdida desde hace una año una C. que teníamos en la "Agroman", gran empresa de la Construcción, debido a que rompimos con el responsable porque se negaba a dimitir su cargo de enlace sindical y no se conseguía que nos relacionara con otro militante de la célula. Después llegó la orientación del cambio táctico y hemos hecho esfuerzos para recuperarla sin conseguirlo”²¹⁹.

El Quart Sector comptava amb seixanta-sis militants a les següents empreses:

Nom	Sector	Obrers	Militants
CAN GIRONA	Metall	2.000	37
HISPANO SUIZA	Metall	1.800	12
MAQUINISTA TERRESTRE I MARÍTIMA	Metall	1.600	5
CASAS	Metall	250	5
FORD	Metall	250	3
ESCOCESA	Tèxtil	1.000	2
CASAS	Tèxtil	600	2

²¹⁹ “Cuestiones de organización. Informe de Agustín” (agost de 1949); AHPCE.

S'havia perdut el contacte amb la cèl·lula de cinc militants de l'empresa Benguerel (tèxtil) i també amb la cèl·lula d'onze militants de l'empresa Hispano Olivetti (metall) perquè el responsable es quedava amb els diners de les cotitzacions per anar a França i el comité local va decidir tallar les relacions orgàniques amb ell. López Raimundo considerava aquest sector com el més important, no sols de Barcelona sinó de tot Catalunya, perquè s'hi aplegaven les empreses amb més alt nombre de treballadors el que feia que hi hagués una gran concentració de població obrera. En aquest sector, l'organització estava basada en la seva totalitat en cèl·lules d'empresa, les més importants de les quals eren les de les empreses Can Girona, amb dues cèl·lules que tenien previst d'efectuar accions contra els abusos patronals en les primes i el preu fet utilitzant les possibilitats legals i també estaven fent els preparatius necessaris per a presentar candidats a les eleccions sindicals del 1950, i la Hispano Suïza-ENASA amb la qual, s'havia aconseguit recuperar de manera estable el contacte des de feia tres mesos i organitzar a dotze militants. En ambdues fàbriques però, hi havia problemes: a Can Girona pels enfrontaments entre els obrers comunistes i els anarquistes per interpretar de forma diferent la conflictivitat laboral. A la Hispano-Suïza, per la pressió que els falangistes i la policia exercien sobre els treballadors. A la resta de fàbriques la situació era estacionària o fins i tot de retrocés quant a activitat política de les cèl·lules. L'objectiu en aquest sector era aconseguir tenir organització en l'empresa tèxtil Fabra i Coats.

Finalment, el Cinquè Sector el formaven les ciutats de Badalona, Sant Adrià i Santa Coloma de Gramenet. Era també un sector molt important i amb força possibilitats de què es desenvolupessin conflictes laborals i accions de caire polític contra el franquisme per l'alta concentració industrial que tenia. L'únic inconvenient era que s'havia hagut de desfer l'organització anterior i començar de zero i sols s'havia aconseguit tenir disset militants organitzats –dels quals se n'havien perdut deu-

que sols havien aconseguit repartir cent setanta-vuit exemplars de *TREBALL*, alguns a l'empresa química Cros²²⁰.

b) Comarques²²¹:

López Raimundo calculava en l'informe que a la resta del país hi havia set-cents trenta-cinc militants més –tres-cents setanta-set en actiu, dos-cents vuitanta perduts i cent vint separats per raons de seguretat-, repartits organitzativament en dues zones, cinc comarques i tres organitzacions locals. De les relacions amb les comarques s'encarregaven quatre militants que depenien orgànicament del Secretari d'Organització de la Delegació del Comitè Central del PSUC. Existien els Comitès Comarcals i les cèl·lules es constituïen a les poblacions -allà on hi havia diverses es podia crear un Comitè Local-, formades majoritàriament per camperols. La seva activitat es reduïa majoritàriament a cotitzar, repartir i llegir *TREBALL* i a escoltar la REI, però el partit esperava que amb la progressiva aplicació del canvi tàctic i la participació en les eleccions sindicals, s'aconseguís també entrar a les germandats agrícoles.

- **Zona 1:** La formaven les comarques de la província de Tarragona, on hi havia els següents militants:

Grup	Militants
Organitzacions de base actives	94
Organitzacions de base perdudes	93
Militants separats per raons de seguretat	40
Total	227

Aquesta zona havia quedat molt afectada pel cop policial del mes d'abril de l'any 1947 que li va fer perdre la direcció i en el moment de redactar l'informe encara no s'havia pogut recuperar tota l'organització que hi havia abans de la caiguda. Les organitzacions de base eren majoritàriament camperoles excepte a Reus i Flix on hi havia militància obrera. Existia militància

---

²²⁰ “Cuestiones de organización. Informe de Agustín” (agost de 1949); AHPCE.

²²¹ Entre parèntesi, el nombre de militants de les organitzacions

efectiva a les ciutats i viles de Tarragona (7), Ascó (6), Falset (10), Flix (25), Cabacés (3), Alcover (6), Sant Carles de la Ràpita (20) i Reus (17), ciutat on funcionaven tres cèl·lules una d'elles a la Sedera. S'havia perdut momentàniament la relació amb els militants de les poblacions de Cambrils (6); la Figuera (1); Cornudella (14); Torre de Espanol (5); La Canonja (14); Amposta (3); Móra, Valls, Tortosa, Bellmunt, La Cava i Sant Jaume (50).

- **Zona 2:** Estava formada per les comarques del Bages, Berguedà, Anoia i part de la Segarra amb els següents militants:

Grup	Militants
Organitzacions de base actives	74
Organitzacions de base perdudes	50
Militants separats per raons de seguretat	10
Total	134

Existia una base de militància obrera a Manresa -amb la cèl·lula de la fàbrica Pirelli i els militants de la fàbrica Nova i les altres empreses tèxtils-; a Igualada -amb empreses tèxtils- i a les mines de la conca del Llobregat, la resta eren organitzacions camperoles. Hi havia militants a Manresa (24) -dels quals deu havien estat separats per raons de seguretat-; Guardiola (5), Sallent (1), Balsareny (1), Martorell (15) -l'organització camperola més potent-; Sant Esteve Sesrovires (3), Beguda (3), Masquefa (4), Igualada (5), Calaf (5), Berga (10) i Puigreig (8). S'havien perdut un total de cinquanta militants de les cèl·lules de Tous, Jorba, Piera, Sanahuja, Sant Martí de Maldà, Fígols, Pobla de Lillet, Olvan, Coll de Pradell, Cercs, Gironella i Navàs.

- **Comarca del maresme:** En aquell moment, l'organització del PSUC a la comarca estava concentrada exclusivament a la ciutat de Mataró al voltant de sis empreses del sector tèxtil - Gassol (set-cents cinquanta obrers, 5 militants), Fontdevila i Torres (tres-cents obrers, 3 militants), Asencio (tres-cents obrers, 5 militants), Marfà (nou-cents obrers, 3 militants), Inverg (sis-cents obrers, 2 militants) i Molfort's (dos-cents obrers, 3 militants)-, i tres grups més, un d'impressors (3), un de forners (5) i un de carrer (2), en total trenta-un militants. Hi havia també

militants organitzats a la Fàbrica del Vidre però no s'havien pogut posar en contacte amb el Comitè Local de Mataró.

- **Comarca del Vallès oriental:** Comptava amb quaranta militants la majoria d'ells camperols i artisans. Els militants estaven a Granollers (20) -on hi havia alguns obrers metal·lúrgics de petits tallers-, i Mollet (6) i La Garriga (4) -on hi havia obrers del tèxtil i la construcció-. S'havien perdut els vint-i-cinc militants de la fàbrica de ciment de Montcada.
- **Comarca del Garraf:** Hi havia quaranta militants organitzats a Vilanova i la Geltrú i vint a Sitges. S'havia aconseguit dotar el comitè comarcal d'una direcció obrera amb militants de la fàbrica Pirelli i del sector tèxtil i ferroviaris de Vilanova.
- **Comarca de L'Urgell:** Hi havia vint-i-tres militants camperols a Anglesola (7), Barbenys (5), Ibars (3), Linyola (4), Fullola (1), Tàrrega (2) i La Guàrdia (1). La seva activitat estava centrada exclusivament en rebre *TREBALL* i escoltar la REI.
- **Comarca de la Segarra:** Hi havia dinou militants camperols a les poblacions de Cervera (3), Alujés (2), Sant Ramon (2), Montroig (3), Casa de Lió (2), La Figuerosa (2), Atmetlla (2), Grangena (2) i Montfalcó-Forrellat (1).
- **Organitzacions locals:** Eren les de les poblacions de Cornellà de Llobregat (17 militants), Sant Cugat del Vallès (5 militants) i Vilafranca del Penedès (14 militants). L'organització de Cornellà era l'única de la comarca del Baix Llobregat que s'havia escapat del cop policial del mes de febrer de l'any 1948, amb la qual es mantenia el contacte a través de la cèl·lula de la fàbrica La Perla de L'Hospitalet de Llobregat. L'organització de Sant Cugat del Vallès estava formada per antics militants de la UGT amb els quals s'havia contactat feia poc.

A més, s'havia perdut el contacte amb d'altres militants organitzats:

- A la comarca del Baix Llobregat s'havien perdut totes les altres organitzacions locals -llevat de la de Cornellà de Llobregat- amb un total de cinquanta militants més els seixanta que havien estat detinguts el febrer de 1948 i que havien estat separats per raons de seguretat.

- També s'havien perdut els vint militants de l'agrupació local de Manlleu.
- A Girona s'intentava recuperar l'organització activa amb els militants que s'havien salvat de les detencions de l'any anterior, però encara no havia estat possible i sols es feia alguna activitat d'ajuda al presos. Es tenia constància que hi havia militants organitzats a les poblacions de Cassà de la Selva i Sant Feliu de Guíxols.
- Amb Lleida s'havia perdut el contacte l'abril de l'any 1947 i des d'aleshores no hi havia res organitzat, tot i que hi arribaven alguns exemplars de *TREBALL* a través de Cervera.
- Finalment, en aquells moments el PSUC tampoc no tenia organització ni cap punt de contacte a Sabadell i Terrassa, ciutats que anys després seran unes de les capdavanteres de la lluita obrera. A través d'un militant de Barcelona s'havia rebut una carta de Sabadell d'un grup que s'autoanomenava Partit Comunista que volia entrar en contacte amb la Delegació per demostrar que l'activitat desenvolupada per un altre grup a la ciutat no tenia res a veure amb el partit. La resposta va ser tallar les relacions amb aquest grup i rebutjar qualsevol contacte que arribés per aquesta via²²².

Així doncs, si considerem únicament com a militants els que en l'informe de López Raimundo s'assenyalen com actius, el PSUC tenia sols cent vuitanta-tres efectius a Barcelona ciutat i tres-cents setanta-set a la resta del país.

La implacable repressió policial havia aconseguit el retrocés i l'estancament de l'expansió en militància de l'organització clandestina del PSUC. El juny de l'any 1950, un nou informe general de sobre l'organització del partit a la ciutat de Barcelona comptabilitzava en cent vuitanta-vuit els militants, és a dir, pràcticament els mateixos que quan López Raimundo redactà el seu informe, repartits de la següent manera en els sectors:

---

²²² "Cuestiones de organización. Informe de Agustín" (agost de 1949); AHPCE

- **1r Sector**: Tenia la direcció completa, estafeta per a recollir la premsa i la propaganda del partit i un lloc per reunir-se. El sector tenia un nou responsable perquè l'anterior no es mostrava prou activista i no es difonia la presència del partit en el país. A la fàbrica LA PERLA (metall, 417 obrers) hi havia una cel·lula formada per tres militants, amb la qual el PSUC havia recuperat el contacte, perdut després de les detencions que s'havien patit l'abril de l'any 1949. A la fàbrica TRINXET (tèxtil, 268 obrers) hi havia una cèl·lula amb tres militants, tot i que abans havien arribat a ser cinc. S'havien recuperat els contactes amb la companyia de tranvies on hi havia un sol militant i un simpatitzant que l'ajudava, però no aconseguien de formar un grup. També s'havien aconseguit dos contactes nous: l'un, des de feia catorze mesos, amb dos militants i dos simpatitzants de la fàbrica SOLER ALMIRALL (metall, 95 obrers) i l'altre, amb la fàbrica VERNEDA (vidre, 45 obrers) on hi havia un sol militant que no aconseguia de formar un grup. Era imminent també la recuperació d'un grup de dones i la formació de grups de carrer amb ex-presos i membres de l'antiga APA.
- **2n Sector**: Tenia la direcció completa i una estafeta per a recollir la premsa i la propaganda. A l'empresa LA TÈRMICA (metall, 280 obrers) hi havia vuit militants, els quals mantenien un contacte regular amb el partit des de després de l'abril de l'any 1947 i des de feia poc, s'havien produït tres ingressos. Al PORT (4.000 obrers) es mantenien els onze militants però els contactes amb el Comitè Local de Barcelona eren molt irregulars perquè el responsable de la cèl·lula no acudia a les cites, no recollia ni repartia la propaganda, no passava informació, etc. Només alguna vegada s'havia pogut enviar-los la premsa i recollir alguna cotització però poca cosa més. Per tot això el PSUC havia provat de substituir al responsable però com que fins aleshores no li havia estat possible, maldava per entrar en contacte amb el grup a través d'algun altre militant. A l'empresa CORAL (metall, 200 obrers), es mantenien els cinc militants de la cèl·lula organitzada des de feia dos anys. Havien aconseguit fer triomfar algunes accions reivindicatives però les relacions amb els militants de la CNT eren dolentes i no s'havia aconseguit la unitat d'acció. En el sector s'havien

organizat tres grups nous: un a la companyia de tramvies format per cinc militants -el responsable del qual era d'Esquerra Republicana de Catalunya-, que feien arribar la premsa a metges i mestres i, dos grups més sense denominació, l'un format per dos militants i l'altre per quatre viatjants de comerç.

- **3r Sector**: El sector no tenia la direcció completa i els dos responsables eren persones joves que treballaven d'administratius –no eren, per tant, “proletaris”- per la qual cosa el PSUC considerava que tenien poca preparació política i això era la causa de què en el sector no hi hagués una activitat política més àmplia. A l'empresa ELIZALDE (metall, 460 obrers)hi havia vint-i-dos militants i unitat obrera amb la CNT, aconseguida a través d'accions reivindicatives conjuntes o per la col·laboració en l'ajut als presos. La direcció de la cèl·lula no estava completa i el responsable era un oficinista amb les mateixes característiques que el responsable del sector a la qual cosa s'afegia que no disposava de temps lliure després de treballar i no podien reunir-se amb ell, per la qual cosa el comitè local de Barcelona estava intentant contactar amb d'altres militants de l'empresa per substituir-lo. A l'empresa MAS BAGÀ (metall) hi havia una cèl·lula amb la qual es tenia relació des d'abans de la caiguda del mes d'abril de l'any 1947, però el contacte havia esdevingut irregular i degut al fracàs d'una lluita reivindicativa, el grup no es mostrava massa disposat a seguir plantejant conflictes laborals. A l'empresa CASA JOSA (metall, 80 obrers) hi havia dos militants -que s'utilitzaven exclusivament per a treballs fora de la fàbrica- i dos simpatitzants, un dels quals era un destacat cenetista de la fàbrica. A través d'aquesta empresa es feia arribar *TREBALL* a Girona i es tenia contacte amb dos treballadors de la RENFE. Amb l'empresa de taxis DAVID s'havia perdut el contacte perquè s'havia apartat el responsable en quedar-se les cotitzacions i no acceptar la nova consigna del canvi tàctic. S'havia recuperat el contacte amb dos grups perduts des de l'abril de l'any 1947: un, el de les cotxeres dels tramvies -reprès des de feia tres mesos-, on s'estava reorganitzant la cèl·lula sobre la base de nou militants comunistes i set més de cenetistes que demanaren l'ingrés, tot esperant establir relacions amb dos petits grups més que hi havia en d'altres dos tallers de la

companyia i l'altre, el de la FOSIG, que es recuperà a finals de l'any 1949 format per disset militants la majoria d'ells cambrers. A l'empresa d'assegurances LA CONSTANCIA s'havia aconseguit tenir un militant i també s'havia pogut formar un grup de barriada amb dos militants.

- **4t Sector**: Tenia la direcció completa, lloc per a les reunions, estafeta per rebre la premsa i una persona per repartir de propaganda. Era el sector on es feien més progressos polítics i organitzatius ja que els membres de la direcció del sector feien regularment reunions col·lectives entre ells i amb les direccions de les cèl·lules d'empresa i s'havien establert contactes per a organitzar noves cèl·lules del partit en tres empreses del tèxtil i una de la construcció. A l'empresa CAN GIRONA (metall, 2.300 obrers) hi existia organització des de feia cinc anys. Hi havia trenta-dos militants comunistes i també presència de cenetistes i monàrquics. S'havia hagut de substituir el responsable per raons de seguretat i el que tenien en aquells moments tenia poca preparació política i les accions reivindicatives a l'empresa havien baixat molt de to. A l'empresa HISPANO SUIZA (metall, 1.500 obrers), amb la qual es mantenia contacte des de l'abril de l'any 1946, hi havia en total uns vint militants però la situació era força complexa doncs existien paral·lelament, un grup dirigit per l'antic responsable que havia estat substituït perquè es quedava amb les cotitzacions; un altre grup que dirigia el substitut de l'anterior responsable que havia fet el mateix però amb els diners d'una rifa i finalment, un grup dirigit per qui havia estat designat nou responsable que estava en fase d'organització. A causa de tot això havien estat molts mesos sense contacte. A l'empresa MAQUINISTA TERRESTRE i MARÍTIMA (metall) s'havia aconseguit recuperar el contacte amb cinc militants des de feia dos mesos després d'uns quants anys de no tenir-ne, ja que el comitè local va haver de tallar la relació per raons de seguretat perquè sospitava que qui dirigia el grup era un confident o infiltrat de la policia. A rel de la celebració del 1r de maig d'aquell any 1949, es produí la detenció de dos d'aquests cinc militants i s'hagué de tallar novament el contacte de manera provisional però, a l'hora de redactar l'informe encara no s'havia restablert. Per tot això s'estava constituint a l'empresa una altra cèl·lula del partit al marge de la que hi havia. A l'empresa CASAS

(tèxtil, 350 obrers) hi havia quatre militants organitzats, amb els quals es mantenia contacte regular i un grup de set o vuit obrers més que havien pertanyut a l'organització però que se'ls va haver d'apartat quan van fer costat a un altre militant que havia estat expulsat per raons de seguretat. Anteriorment, s'hi havien produït diverses accions reivindicatives amb resultat favorable als obrers i els militants comunistes gaudien de certa consideració entre els obrers de l'empresa, però la recent divisió havia impedit que es tornés a realitzar una reivindicació. La cèl·lula del PSUC també comptava amb la col·laboració dels cenetistes de la fàbrica que havien participat en reclamacions obreres i havien recollit diners per ajudar els presos. A la fàbrica ESCOCESA (tèxtil, 150 obrers) hi havia tres militants organitzats des de feia cinc anys però amb contacte molt irregular perquè el responsable de la cèl·lula, en aquest cas un antic militant amb un ampli conixement de què era i com funcionava el partit, no acudia a les cites amb els responsables del comitè local. A l'empresa ISIDRETS (tèxtil, 100 obrers) també hi havia organització des de feia cinc anys amb la qual es mantenia un contacte irregular. En aquells moments el PSUC hi tenia quatre militants dirigits per un cenetista però no feien activitats de formació política i ni tenien una actitud reivindicativa front els problemes laborals. S'havia aconseguit d'establir nous contactes amb les empreses SISETA (tèxtil, 250 obrers) on un sol militant intentava organitzar el partit; BARCELONA de ELECTRICIDAD, amb la qual s'havia establert recentment el contacte i on un militant de l'època fundacional era l'encarregat d'organitzar el partit i PARSONS (tèxtil, 400 obrers) on sols hi havia també un militant²²³.

El dia 9 de juny de l'any 1951 la policia va aconseguir desarticular novament la direcció del PSUC a l'interior, amb la detenció del seu màxim dirigent Gregorio López Raimundo i d'alguns dels col·laboradors més directes de la Delegació com el responsable de la redacció de *TREBALL* –Josep Raventós- i l'impressor –Antoni Ara-, el responsable del segon sector de la ciutat o de militants de base de l'empresa Can Girona, en total trenta tres persones. Malgrat que l'estructura clandestina havia estat

---

²²³ “Situació d'organització a Barcelona. Informe de Martí”; (juny, 1950); AHPCE

novament escapçada, no sembla que aquest cop les detencions dels elements directius tinguessin greus repercussions: les organitzacions de comarques es van poder lliurar i l'organització de la ciutat de Barcelona es va recuperar ben aviat, tal i com demostra un informe general d'organització del Primer Sector redactat pel seu responsable, que ofereix dades de militants a 30 de juny, és a dir, vint-i-un dies després de la detenció de López Raimundo. Segons aquest informe, el PSUC hi tenia en aquest sector vint-i-cinc grups -divuit d'organitzats i set en període d'organització-, dels quals vint-i-un eren grups de fàbrica (onze en empreses del ram del tèxtil, sis en empreses del metall, un en una empresa del ram de la fusta, un en una empresa del ram del químic, un en una empresa del ram de l'electricitat i un en una empresa del sector de l'òptica); tres grups de carrer i el grup directiu, comptant amb un total de cent deu militants i cent cinquanta-quatre simpatitzants és més, en l'informe s'indica que des del 30 de maig s'havia produït un increment de vint-i-un militants en les organitzacions del sector. Hi havia dues estafetes per a repartir la propaganda i dues cases que feien de punts de suport per a reunions i es distribuïen al voltant de set-cents exemplars de *TREBALL*. Els simpatitzants eren antics militants de la UGT que amb la dissolució de l'any 1948 havien quedat desconnectats, militants del partit que havien perdut realció per les detencions de l'abril de l'any 1947 i la majoria provinents de la CNT²²⁴.

No deixa de ser sorprenent l'enorme quantitat de militants que l'informe comptabilitza, pocs menys que els que un any abans hi havia en tota la ciutat i deu vegades més que els onze que el mateix Primer Sector declarava tenir el juny de l'any 1950. El recompte de militants està fet després del boicot als tramvies, de la vaga general del mes de març i d'altre seguit de vagues pel Primer de Maig i el responsable del sector indica que després de tot aquest moviment es va fer una campanya per atraure més obrers al partit. Possiblement, la vaga general de Barcelona despertés la voluntat entre els obrers de donar suport a les organitzacions clandestines antifranquistes. La manca d'informes pels altres sectors de la ciutat ens ho impedeix confirmar, però si aquest progrés en militants del Primer sector fos

---

²²⁴ "Informe del Primer Sector. Jordi"; (juny de 1951); AHPCE. L'informe no cita els noms de les fàbriques on hi ha organització del PSUC.

extensiu als altres sectors de la ciutat, estariem parlant potser que a l'estiu de l'any 1951 el PSUC podia tenir al voltant de cinc-cents o sis-cents militants organitzats a la ciutat de Barcelona²²⁵.

2.3. L'organització política clandestina: el Partit Socialista Unificat de catalunya. Tercera etapa (1952-1959)

Després de la detenció de Gregorio López Raimundo no hi hagué una direcció clandestina del PSUC organitzada a l'interior seguint l'esquema clàssic dels anys quaranta. Segons el propi López Raimundo:

“(...) es un periodo en el que no hay Delegación. Es un periodo en el que desde Francia se envían camaradas para cosas concretas (...) después de nuestra caída pues desde Francia lo que se hace, pues bueno, hay que ir a tomar contacto con fulano de tal, que se salvó -por ejemplo, de comarcas no cayó nadie- y entonces algunos de esos volvieron a trabajar y volvieron a caer (...) Hay un periodo ahí que no hay delegación, que hay camaradas desde Francia que..., porque también la relación ha mejorado, es decir (...) ya empiezan ha hacerlo por la frontera, por La Jonquera, con documentación falsa (...) Gente que había trabajado conmigo vuelven pero no crean inmediatamente una Delegación hasta que tienen.... Núñez crea un comité de Barcelona y después sólo cuando pillan también a Fábregas es cuando se reconstruye la Delegación (...) podía decirse que el Secretariado mantiene directamente apoyándose en camaradas bastantes de ellos que ya habían estado (...) Es decir hay nuevos intentos de reconstruir lo que había pero partiendo de la Delegación si no de contactos directos y de zonas estancos desde Francia”²²⁶

Des del mes de juny l'organització del PSUC a l'interior estava sense direcció i per tal de recuperar el contacte amb ella, Carrillo envià novament a Catalunya a finals de l'any 1951 a Miguel Núñez qui des de l'any 1949 estava a França. Núñez va arribar a Barcelona com a responsable del comitè local comptant amb el suport d'Antoni Senserrich i amb Napoleó Figuerola per a les relacions

---

²²⁵ En un informe d'un subsector sense identificar el responsable xifrava el número de militants en 77 i els simpatitzants en 153. Per les explicacions que incloïa el responsable ha de referir-se als anys 1950 o 1951.

²²⁶ Entrevista amb Gregorio López Raimundo, 6 de novembre de 1997

amb les comarques²²⁷, però no va organitzar una nova direcció formant una Delegació del Comitè Central del PSUC a l'interior, ni va mantenir l'antiga estructura orgànica del partit a la ciutat sinó que va establir una dinàmica de relacions diferent, més propera a un moviment que no pas a un partit polític. Segons el propi Núñez, en aquesta època es respirava un aire diferent que en la dècada anterior perquè a les empreses començava a sorgir un moviment de treballadors que efectuaven reclamacions laborals²²⁸ i així, amb la col·laboració de Senserrich, Núñez va començar a contactar amb les restes de l'anterior organització i amb els obrers que es destacaven en la conflictivitat a les empreses. Els contactes s'aconseguien per comunicacions que alguns d'aquests militants de l'interior enviaven a les direccions del partit de Barcelona o París on informaven de què estaven fent a les seves empreses i sol·licitaven contactar amb el partit. Per iniciativa pròpia, aquests treballadors anaven establint relacions amb d'altres obrers d'empreses del mateix ram i convocaven reunions o trobades entre ells. Quan aquestes relacions es consolidaven se les incorporava a l'estructura orgànica com a comitès de ram – se'n van aconseguir als rams del metall, el tèxtil, el químic i al port-, creant així tot una xarxa de relacions²²⁹. De fet, els responsables del PSUC a Barcelona esdevingueren en els anys cinquanta un petit nucli directiu que simplement coordinava i alentava les accions dels treballadors sense imposar una estructura orgànica ni exigir accions reivindicatives sinó que assumia i adaptava les estructures relacionals que els propis obrers anaven establint i recollia els resultats de les iniciatives en la lluita laboral. L'organització anava creixent de baix a d'alt i la direcció de Barcelona el que feia era articular-la i donar-li tot el suport que podia. Aquesta és la característica principal de l'estructura organitzativa dels anys cinquanta: relacions pràcticament directes entre els responsables i els grups de base i la incorporació al partit de qualsevol persona que es distingís per una actitud de combat antifranquista.

---

²²⁷ Núñez, M.; *La revolución y el deseo. Memorias*; pàgs. 246-261. Segons el sumaríssim de l'any 1958 Nuñez va passar a Espanya per primera vegada a inicis de l'any 1954. Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58. Declaració de Miguel Núñez González

²²⁸ Entrevista amb Miguel Núñez González (24 de gener de 2.004)

²²⁹ *Ibíd*

Les relacions orgàniques amb la direcció a l'exili tampoc no estaven centralitzades. Núñez anava sovint a França per informar Santiago Carrillo del que s'estava fent a l'interior però aixó també ho feien Napoleó Figuerola o Senserrich²³⁰ de fet, fins a les vagues de l'any 1956 la cèl·lula del PSUC a la Hispano Suiza/ENASA per exemple, va tenir el contacte amb el partit a través de Senserrich qui enllaçava directament amb França. Per aquest mateix conducte els hi arribaven les consignes, la propaganda, *TREBALL* i *MUNDO OBRERO*²³¹. De fet, aquesta nova reorganització es va fer com un comitè local de Barcelona, organitzant el partit per rams industrials i no tenien cap contacte amb les comarques²³². L'organització efectiva havia d'estar en les grans empreses perquè eren les que aplegaven més treballadors i es podia mobilitzar més gent més ràpidament, de manera que els militants del partit que treballaven en empreses petites servien per fer d'enllaç entre la direcció i les cèl·lules de les empreses grans

Va ser a partir dels anys 1954 i 1955 quan es tornà a recuperar l'organització del PSUC, especialment a la ciutat de Barcelona i el cinturó industrial. Mitjançant la consulta de les declaracions a la policia i davant el tribunal militar que els va jutjar que van fer els militants del PSUC detinguts el gener de l'any 1957 i l'abril de l'any 1958, hem pogut reconstruir l'organització del partit a l'interior en els anys cinquanta. De fet, les detencions de l'any 1958 marquen el final de l'estructura clandestina en els sectors obrers que el PSUC havia anat desenvolupant des de l'any 1952. Les detencions d'Emilià Fàbregas, Joan Keyer i d'altres l'any 1957 van desarticular una part de l'organització del PSUC centrada en el sector tèxtil i entre els intel·lectuals. Va quedar sense desarticular l'organització en el sector del metall que va a passar a ser aleshores el nucli central del partit fins l'abril de l'any següent. El

---

²³⁰ Entrevista amb Miguel Núñez González (24 de gener de 2.004)

²³¹ Entrevista amb Vicenç Faus; (2 de setembre de 1997). Segons ell "(...) *quan menys t'ho esperes et diuen 'em penso que et vindran a veure amb una maleta amb doble fondo portaven MUNDO OBRERO i TREBALL. El MUNDO OBRERO venia en paper de ceba (...) els plegava i els portava a la fàbrica (...)*"

²³² Tribunal Militar Tercer. Causa 159-IV-57. Agraïm a Joan Corbalán la seva col·laboració per tal de poder consultar els expedients del Tribunal Militar

fet de no haver localitzat informes d'organització d'aquest període ens impedeix contrastar les declaracions tot i que algunes vegades per alguns documents interns del partit es pot concloure o no la seva veracitat. Segons els expedients dels sumaríssims, Manuel Martínez Arcos, un obrer terrassenc nascut l'any 1931, va començar la seva relació amb el PSUC a través d'un tal Antonio Tortosa amb la finalitat d'organitzar una cèl·lula a la ciutat, per a la qual cosa va contactar amb Cipriano García, Indalecio González, Antonio Casas Cazorla, Ramón Vila Canadell, Juan Martínez, Martínez, Matías García Cobián i Salvador Guerrero Vega. Senserrich contactà amb ell l'any 1954 i el va designar nomenar responsable del comitè local de Terrassa i li va proporcionar també una multicopista per editar propaganda i exemplars de *TREBALL* i *MUNDO OBRERO* per repartir-los per Terrassa. A finals d'aquell any, la cèl·lula de Terrassa ja va fer una primera protesta llençant octavetes en contra d'una paga extraordinària que oferien cada any els empresaris de la ciutat. Com a responsable de la cèl·lula, Martínez Arcos també va ser un dels organitzadors de la manifestació dels ciclistes el gener de l'any 1956. El mes de març de l'any 1956 se n'anà a treballar de xofer a una empresa de Barcelona ciutat, deixant com a responsable del comitè local de Terrassa a Cipriano García²³³.

Ángel Lopezosa Olivares, nascut a Cuenca l'any 1915, havia estat afiliat a la UGT abans de l'any 1936 i a l'iniciar-se la guerra civil passà al PCE del seu poble on va ser un important dirigent local i cap de les milícies populars. Va ser voluntari a l'exèrcit republicà participant a les batalles de Brunete i Belchite amb la 11ena Brigada Internacional. Al final de guerra es trobava a Alacant des d'on va poder agafar un vaixell per exiliar-se a Orà. L'any 1945 tornà clandestinament des del Marroc amb una llanxa formant part d'un grup guerriller i fou detingut a Cadis en el moment desembarcar. Va ser condemnat a quinze anys de presó sent posat en llibertat l'any 1952. Després de restar uns mesos al seu poble natal, va marxar cap a Barcelona on va trobar feina a l'empresa de fabricació de cafeteres BISA. A principis de l'any 1955 va contactar amb el PSUC a través d'un tal Manuel Moreno qui el posà en

---

²³³ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58. Declaració de Manuel Martínez Arcos

contacte amb Miguel Núñez i aquest el relacionà amb Antoni Senserrich qui a l'hora el posà en contacte amb Martínez Arcos²³⁴.

Durant l'any 1955 també ingressà al PSUC Antonio Mullor Márquez, que treballava a ENASA des de l'any 1941 on va organitzar una cèl·lula d'empresa amb d'altres treballadors com Josep Ballaró Tarragona, Josep Ballaró Tarragona, Francesc Escribà Foix, Josep Cotillas Tomàs, Muñoz i Pedro Lara. L'ex-guerriller Mosiés Hueso Hurtado també es va reincorporar a l'organització el mes de gener de l'any 1955 quan va sortir de la presó. A l'empresa tèxtil Vila S.A. del Poble Nou, José Bravo Almansa va contactar el febrer de l'any 1955 amb els seus companys de treball Miguel Lloret Mata –afiliat a la UGT abans de la guerra civil i voluntari a carrabiners- i amb Josep Bonet i Nebot –que havia participat a la guerra civil amb el XIXè exèrcit republicà arribant a sergent-, els quals van formar la cèl·lula de l'empresa. També s'havia iniciat l'organització de cèl·lules a l'Espanya Industrial –amb Antonio Fernández González i a can Batlló – amb Felipe Cruz Martínez-. Al port existia una cèl·lula del partit des de l'any 1944 formada per Vicente Muñoz Gerona, Miguel Lorenzo Jerez, Juan Escandell Felico, Juan Alonso Fernández, Faustino Gómez Rebollo y Miguel Espinosa Ardanuy. Tenia l'enllaç de la cèl·lula amb la direcció Valentín Barrueco Barrueco, militant del PCE des de l'any 1935 que durant la guerra es va afiliar a la UGT i al PSUC. Exiliat a França, tornà l'any 1942 i des d'aleshores treballava com a corredor de paper²³⁵.

Federico Olivé Mañas, nascut a Barcelona l'any 1918, s'exilià a França al final de la guerra civil després d'haver prestat els seus serveis en l'aeròdrom de Sabadell. Reclós a Argelers, ingressà a la Unión Nacional i al PSUC participant en la invasió de la Vall d'Aran amb la 404 Brigada, sent detingut en un poble d'Osca i condemnat a vint anys de presó. Alliberat l'any 1952, tornà a Barcelona on treballava en un taller mecànic propietat del seu germà. A principis de l'any 1956 contactà amb Senserrich qui l'incorporà al partit i el relacionà amb Antonio Arenas Arenas –de l'empresa CARIM- i

---

²³⁴ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58.

amb Ramón Rius Muns -de Lámparas Z- per tal de dinamitzar la formació de cèl·lules d'empresa en el sector del metall i ser el responsable d'enllaçar amb aquestes dues cèl·lules d'empresa²³⁶.

Joan Keyer Sabaté també ingressà al partit a principis de l'any 1956. Nascut a Barcelona l'any 1919, Keyer havia estat afiliat a la CNT abans de l'any 1936 i va ser mobilitzat a la 11èna divisió de Líster participant a la batalla de l'Ebre on va ser ferit. Exiliat a França, va passar pels camps de concentració d'Argelers, Agde i Saint Cyprien. Va ser detingut pels nazis quan formava part d'una companyia de treballadors espanyols i va ser deportat a Mathausen primer i després a Salambrech. Al final de la guerra mundial va tornar a França on va aconseguir treball i es va casar amb Antònia Roca. Residint a Saint Gironès i preparant la seva tornada a Barcelona de forma legal, va rebre la visita d'Emilià Fàbregas qui li demanà de treballar clandestinament per al partit a la ciutat comtal aprofitant el seu retorn. Keyer acceptà i tornà l'abril de l'any 1954 començant a treballar a l'empresa Domingo Contí S.A., però durant un any i mig no va tenir cap contacte amb ningú del partit i només rebia correspondència de Fàbregas des de França. El gener de l'any 1956 aconseguí de contactar amb el partit que li encomanà la responsabilitat d'organitzar el sector tèxtil²³⁷

Finalment, a principis de l'any 1956 també s'incorporà al partit Albert Badia Mur nascut a Barcelona l'any 1921 i treballador d'ENASA. El contacte li arribà a través d'un company de treball anomenat Guerrero que li presentà una persona del PSUC anomenada Manel que li demanà d'entrar a formar part en la cèl·lula que ja funcionava a l'empresa sense dir-li qui la formava, tot i que Badia va suposar qui eren i va començar a relacionar-se amb Josep Ballaró però sense incorporar-s'hi, ni Ballaró dir-li que formaven una cèl·lula del PSUC²³⁸. Vicenç Faus ens va dir que ell formava part d'una cèl·lula dirigida per Badia des de l'any 1954 i que sabien de l'existència d'una altra cèl·lula a la fàbrica.

---

²³⁵ Tribunal Militar Tercer. Causa 159-IV-57 i Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58.

²³⁶ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58. Declaració de Federico Olivé

²³⁷ Tribunal Militar Tercer. Causa 159-IV-57. Declaració de Joan Keyer

²³⁸ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58. Keyer feia servir el nom de 'Manel'

Probablement, aquest contacte de Badia amb Ballaró no era tan informal sinó que ja es tractava de l'actuació conjunta de les dues cèl·lules²³⁹

Tot i que l'organització de comarques no es va veure afectada per les detencions del mes de juny de l'any 1951, la seva activitat i la presència de grups s'havia reduït força des de finals dels anys quaranta. Segons Antonieta Jarne a la província de Lleida no es detecta organització del PSUC en la dècada dels cinquanta. Aixó però no és del tot cert: a l'arxiu històric del PCE hem localitzat alguns informes redactats per militants enviats per la direcció de França a prendre contacte amb les organitzacions de comarques. Són però informes anònims, molt generalistes fent valoracions subjectives de la situació sense entrar massa en el detall de l'estructura del partit i que en la majoria dels casos tenen els noms dels responsables i dels pobles amb organització en clau, de manera que no es pot saber a quina persona o zona del país s'està referint. De tots ells, sols en dos s'identificaven persones i poblacions. En un d'ells datat l'any 1954, l'autor indica que l'organització de la ciutat de Lleida està dirigida per Àngel Larrauri i Josep Figueras. Larrauri era basc, antic militant comunista i combatent republicà que havia estat destinat pel partit a Lleida a principis dels anys quaranta per reconstruir-ne l'organització. Després de sortir de la presó per les detencions de l'any 1945 es va quedar a viure de forma legal a la ciutat on, a més, també hi treballava. Estava casat amb una germana de Pere Ardiaca i tenia dos fills. Figueras també feia una vida legal i estava casat. Era també un antic militant comunista del PCE i combatent durant la guerra civil que l'any 1942 havia estat enviat per Jesús Carreras des de Madrid a Barcelona per recuperar el contacte amb l'organització del PSUC després de la caiguda d'Assa i Pardinilla. A inicis del cinquanta es trobava en la direcció del Quart Sector de la ciutat de Barcelona, des d'on va ser traslladat a Lleida pel seus continus enfrontaments ideològics amb la direcció del comitè local de Barcelona. El redactor de l'informe va arribar a la conclusió que a Lleida no hi havia organització perquè no es mantenien relacions orgàniques ni cap activitat política, fonamentalment per la vida legal que duien els dos caps i els cominà a dinamitzar el partit i restablir les

---

²³⁹ Entrevista amb Vicenç Faus; (2 de setembre de 1997). Vegeu la pàgina 498 d'aquest treball

relacions orgàniques amb els militants dels pobles de la província²⁴⁰. Un altre informe de les mateixes característiques de l'any següent (1955) manifestava que el comitè de direcció del partit a Lleida estava format per Larrauri i Figueras. A Lleida ciutat hi havia organitzats vuit grups del partit al sector bancari; un al sector de la construcció; dos a llum i força i una cèl·lula a l'empresa Construccions Roquefort del sector del metall. A més, hi havia organització i es mantenia el contacte amb tres punts que es consideraven importants: Pont de Suert, Viella i la Granja d'Escarp, on hi havia mines²⁴¹

A la província de Tarragona es coneix la presència d'organització del PSUC a la capital a partir de l'any 1954 amb un total de cinquanta militants que s'orientaven per la REI perquè no rebien cap documentació des de Barcelona. L'activitat desplegada era reduïda i com a fet més rellevant van aconseguir publicar de vint-i-cinc exemplars mensuals del butlletí *ALERTA*. Igualment que passava amb les cèl·lules de Barcelona, arribava *MUNDO OBRERO* des de França amagat dins de maletes²⁴². L'informe de l'any 1954 citat anteriorment, ens confirma l'organització de la ciutat de Tarragona i afegeix a més la presència de grups organitzats a Amposta, La Cava, Tortosa, Santa Bàrbara, Sant Carles de la Ràpita i Reus²⁴³.

Per a la província de Girona, J. Clara també considera que els grups comunistes organitzats van desaparèixer a finals de la dècada dels quaranta i que durant la dècada dels cinquanta l'oposició al franquisme s'orientava cap a una resistència de tipus més cultural²⁴⁴. Tanmateix, per a les comarques de Girona hi ha constància de l'arribada d'exemplars de *TREBALL* enviats des d'una fàbrica de Barcelona:

---

²⁴⁰ “Informe. 1954”; (sense autor); AHPCE

²⁴¹ “Informe. 1955”; (sense autor); AHPCE

²⁴² Heras, Pedro A.; obra citada; pág. 24-25

²⁴³ “Informe. 1954”; (sense autor); AHPCE

²⁴⁴ Josep Clara en els seus estudis sobre les comarques de Girona destaca com els intents d'oposició a la dictadura van quedar liquidats al final de la dècada dels quaranta.[Vegeu Clara, J.; *La primera oposició al franquisme. Els grups clandestins a la demarcació de Girona (1939-1950)*; pàgs. 69-86]

“(…) Segons em digué el c.L. estan fent gestions per tal de normalitzar l’envio de premsa a pobles de la província de Girona. (…) Els pobles en qüestió són: Santa Eugènia de Ter i Salt, d’una manera regular i sense tanta regularitat, Sarrià de Ter. Aquests tres pobles són tocant mateix a Girona capital, zones fabrils i a antics feudos cenetistes sobretot Salt.

Per altra banda, ell portà aquest estiu darrer paper a Palamós on té un germà pescador. Fou molt ben rebuda però domina la por i no volen [il·legible]. De totes maneres li ha demanat que procuri aconseguir adreces de Palamós.

El propi L. ens facilitarà adreces de Puigcerdà (...)”²⁴⁵.

En la segona meitat de la dècada dels cinquanta l’organització a Girona es consolidà: el desenvolupament industrial de la província facilitava l’aparició de les cèl·lules d’empresa que començaren a organitzar conflictes laborals com passà a les empreses Grober i Torres Hostench.

Les detencions dels treballadors d’ENASA i de la Maquinista Terrestre i Marítima durant les vagues del mes d’abril de l’any 1956 van provocar també la detenció d’Antoni Senserrich que mantenia els contactes amb aquestes organitzacions d’empresa. Per substituir-lo Núñez -que juntament amb Joan Keyer formaven la direcció política del PSUC a Barcelona-, va incorporar a la direcció Martínez Arcos a qui va responsabilitzar de la propaganda i del contacte amb l’organització de Terrassa.²⁴⁶ Va ser en aquest moment quan el partit assolí la seva màxima expansió organitzativa a la ciutat. Keyer va aconseguir de formar un comitè del tèxtil juntament amb Atilano García Martín -de Can Batlló-, José Bravo Almansa -de l’empresa tèxtil Vila S.A.-, i Andrés Vera Guerra -de l’Espanya Industrial-. Keyer i García s’ocupaven de l’organització i Bravo i Vera de la propaganda i tenien com a punt de reunió el pis del propi Keyer i el d’altres col·laboradors com Andrea Pereiro, Enriqueta Montoro, Pura de la Aldea o Margarita i Raquel Bonet. Keyer a més, feia d’enllaç entre el comitè del tèxtil i la direcció política del partit. En la cèl·lula de l’Espanya Industrial -a més de Vera que n’era el responsable incorporat al partit l’estiu de l’any 1956- hi havia Serafín García Guía a més l’anteriorment citat,

---

²⁴⁵ Carta del 29 de febrer de l’any 1950 escrita per ‘B’. i dirigida a l’amic S. inclosa en un plec de quaranta-vuit pàgines mecanografiades que recull documentació diversa titulada “Sobre el treball del partit. (Informes dels responsables de Sector i notes dels responsables del P. en organitzacions de fàbriques o d’altres militants)”; AHPCE

²⁴⁶ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58.

Antonio Fernández González. A can Batlló la cèl·lula estava dirigida per Mariano Vives Esteve i fomada per Felipe Cruz –que recollia i repartia la propaganda-, Lucas Morales García, Ángel Sancho Espallargas –condemnat l’any 1939 per la seva actuació durant la guerra civil-, Carlos Pérez Pons, Telesforo Zabala Hortas - antic afiliat a la UGT que havia anat voluntari a la guerra civil enquadrat en la divisió de Líster, arribant a sergent- i el citat Atilano García que era Vocal de Jurat d’Empresa. A l’empresa Vila S.A., José Bravo era el responsable de la cèl·lula i comptava a més d’amb els ja citats, Miguel Lloret i Josep Bonet, amb Francisco Pastor Francés, Francisco Costa Ribas –responsable de propaganda-, Josep Saura Capell i Francisco Balaguer Blanxart –el director de l’empresa- qui tenia contacte directe amb Miguel Núñez que li passava els exemplars per repartir de *TREBALL* i *MUNDO OBRERO* que arribaven de França. Tenien a més una multicopista en la qual editaven la propaganda, octavetes, opuscles, etc²⁴⁷.

En el sector del metall, les detencions per les vagues del mes d’abril de l’any 1956 havien endarrerit el progrés de l’organització ja que els membres de les cèl·lules d’ENASA i la Maquinista Terrestre i Marítima havien estat empresonats. A ENASA, el relleu el va agafar Albert Badia, que sols va patir una detenció administrativa de quaranta dies perquè va ser considerat un simple vaguista²⁴⁸, amb Pedro Lara Moreno -que ja formava part de la cèl·lula anterior però que amb la detenció de Mullor havia quedat deslligat-, Vicenç Faus Abad, Daniel Arnau Torres, Pompeu Galindo Nieves i novament, amb Antonio Mullor després que fos alliberat el novembre de l’any 1956²⁴⁹. D’altra banda, Martínez

---

²⁴⁷ Tribunal Militar Tercer. Causa 159-IV-57

²⁴⁸ Aquest punt està contrastat amb un informe anònim sobre la vaga del mes d’abril de l’any 1956 a ENASA en la que l’autor diu va haver-hi cinc detinguts però que a un d’ells no se li va poder demostrar cap vinculació amb el partit, amb la qual cosa va ser posat en llibertat després de 40 dies. No pot ser ningú més que Badia, del qual ja es parla en l’informe com un dels líders de la cèl·lula d’ENASA prèviament a la vaga. Reproduïm l’informe en els annexos d’aquest treball.

²⁴⁹ Segons les declaracions de Badia en el sumari, Olivé el va responsabilitzar l’agost de l’any 1956 de refer la cèl·lula de l’empresa per la qual cosa va contactar amb la resta de persones. Coincidiria amb les declaracions de Pedro Lara que va dir a la policia que fins dos o tres mesos després de la detenció de Mullor no va contactar amb Badia. Tanmateix l’informe sobre la vaga de l’any 1956 a ENASA deixa clar que Badia formava part del comitè de fàbrica i que les dues cèl·lules estaven integrades i dona a entendre que es va fer càrrec de l’organització així que va ser posat en llibertat.

Arcos va responsabilitzar Ángel Lopezosa de les relacions amb cèl·lules de les empreses Maquinista Terrestre i Marítima i Hispano Williers: el responsable de la cèl·lula de la Maquinista des de l'abril de l'any 1956 era Julián José Piñero –a qui Badia havia incorporat al partit després de conèixe'l a la presó i estava formada a més per José Botia Rodríguez, Angel Dolera Ibáñez i Francisco Vallejo Otón. A la Hispano Williers la cèl·lula no es va formar fins a l'últim trimestre de l'any 1957, doncs en una carta-informe sobre les eleccions sindicals celebrades el mes d'octubre d'aquell redactada per Olivé per a la direcció de França diu que “(...) *Estamos en vías de ir a la organización del P. en la importante empresa HISPANO WILLIERS. Uno de los futuros camaradas ha sido elegido enlace conjuntamente con otros dos simpatizantes, todos ellos asiduos de las reuniones del CENTRO DE ESTUDIOS (...)*”²⁵⁰. En la documentació del sumaríssim de l'any 1958 consta que la cèl·lula de la Hispano Williers la formaven Antonio Berche Porquet com a responsable i Miguel Ayuda Gea²⁵¹.

Durant l'any 1956, l'organització del partit es va ampliar als estudiants i es va crear una cèl·lula del PSUC a la universitat de Barcelona amb persones com Octavi Pellissa, Francesc Vicens, Lluís Goytisolo o Jordi Solé Tura i entre els sectors intel·lectuals amb l'advocat Francesc Vicenç, l'enginyer òptic Cristobal Garrigosa o els escriptors Víctor Mora i Joan Josep Mira. A més, existia tot un altre grup de gent que oferia el seu suport al partit repartint propaganda, imprimint-la, fent d'enllaç entre els diferents grups organitzats i la direcció o posava a disposició del partit els pisos on vivien per a fer reunions clandestines²⁵².

---

²⁵⁰ Carta de Tarragó (2 de novembre de 1957); AHPCE

²⁵¹ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58.

²⁵² *Ibidem*. Segons les declaracions d'Octavi Pellissa recollides en l'expedient del sumaríssim de l'any 1957, la primera vegada que va contactar amb Miguel Núñez va ser l'agost de l'any 1956. La llista de persones processades per haverlos-hi trobat propaganda o haver-se fet una reunió clandestina a casa seva es interminable. Citarem tan sols Ivo Gales, Josep Sugranyes, José Gómez Zapatero, Enriqueta Montoro Bravo, Maria de la Purificación de la Aldea, Margarida i Raquel Bonet, José Rebenaque o Desiderio Babiano Lozano Olivares. La majoria d'ells tenia antecedents policials, havien estat detingut o empresonat i havia combatut a la guerra, fins i tot d'altres com Sugrañes havien tornat de l'exili.

A finals de l'any 1956, Miguel Núñez va haver d'abandonar Barcelona i va ser substituït per Emilià Fábregas²⁵³. Fábregas era un dels dirigents històrics del PSUC de l'època fundacional provinent de la USC que s'havia exiliat a la URSS on havia estudiat a l'academia militar Frunze i havia lluitat contra els alemanys amb l'exèrcit soviètic. Després del final de la segona guerra mundial havia estat enviat a França on va ser el responsable de la secció del PSUC dels Pirineus Orientals abans de què l'abril de l'any 1950 passés a Catalunya per incorporar-se a la Delegació del Comité Central amb López Raimundo, a qui substituï durant el període que aquest va estar a França entre els anys 1950 i 1951, sent el responsable del PSUC durant el primer boicot als tramvies del mes de març de l'any 1951²⁵⁴. Fábregas va declarar a la policia que va arribar a Barcelona el novembre de l'any 1956 i abans de marxar, Miguel Núñez el va posar en contacte amb la resta de la direcció política del partit –Joan Keyer, Manuel Martínez Arcos- i tota l'organització que hi havia a la ciutat, establint contacte directe amb els membres del comité del tèxtil -Andrés Vera, Atilano García i José Bravo-, amb Frederic Olivé –responsable de les empreses del metall i incorporat per Fábregas a la direcció política-, Francesc Vicenç, Víctor Mora, Cristobal Garrigosa i Francisco Balaguer. El gener de l'any 1957, la direcció del PSUC a Barcelona va fer repartir octavetes i propaganda per tota la ciutat fent una crida a la participació en el nou boicot als tramvies que s'havia organitzat per protestar contra una nova pujada dels preus dels bitllets que havia decretat el govern. El 14 de gener va tenir lloc el boicot i sis dies després, Fábregas va ser detingut quan acudia a una cita amb el responsable del grup d'intel·lectuals Francesc Vicens. Fábregas però no havia guardat les mesures de seguretat adequades i en el registre del seu domicili la policia va trobar un plànol amb adreces d'on hi havia constituïda l'organització i documentació diversa amb noms de persones i cites²⁵⁵. En total la policia va detenir més de cinquanta

---

²⁵³ Núñez, M.; obra citada; pàg. 265

²⁵⁴ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Segunda parte*; pàgs. 110-114. El maig de l'any 1951 Emilià Fábregas tornà a França.

²⁵⁵ Tribunal Militar Tercer. Causa 159-IV-57 i entrevista amb Miguel Núñez González (24 de gener de 2.000) Núñez assenyala que la causa de què les detencions fossin tan àmplies fou degut també al comportament incorrecte d'Emilià

persones entre ells Keyer i tot el comitè del tèxtil -excepte Atilano García-, els militants de les cèl·lules relacionades amb el comitè del tèxtil, tot l'aparell de suport, membres dels grups d'intel·lectuals i d'estudiants i va arribar a Terrassa on es va detenir a tots els membres del comitè local²⁵⁶

Des d'aquest moment, la policia conegué també l'existència de Frederic Olivé, Manuel Martínez Arcos i de Miguel Núñez però no els va poder detenir. Núñez estava a ja França i Martínez Arcos hi va anar, fugint de les detencions i deixant de responsable de l'organització a Frederic Olivé que amb Albert Badia i Antonio Arenas -Ramón Rius també va haver de fugir-, van mantenir l'organització clandestina del PSUC a la ciutat a partir de l'organització en el ram del metall que no havia estat descoberta per la policia perquè funcionaven independentment l'una de l'altra. D'aquesta manera, Badia va passar a formar part de la direcció política del PSUC fent d'enllaç entre Olivé i les cèl·lules d'empresa del ram del metall i sent substituït per Antonio Mullor com a responsable de la cèl·lula d'ENASA. El mes d'agost va tornar Manuel Martínez Arcos de França incorporant-se novament a la direcció política com a responsable de propaganda²⁵⁷.

De la documentació del sumaríssim i de les investigacions policials, juntament amb informacions d'alguns dels documents interns del partit, es pot desprendre que als voltants de l'estiu de l'any 1957 a més de les cèl·lules d'ENASA, Maquinista Terrestre i Marítima i del port hi havia organització a la SEAT de la qual n'era el responsable Miguel Fernández Fernández, integrada a més

---

Fábregas durant la detenció que va delatar a la resta de companys de l'organització en no resistir la violència policial. A més, considera que el treball clandestí desenvolupat per Fábregas va ser erroni perquè estava basat en l'antiga tàctica conspirativa i molt influït per les instruccions que tenia de França.

²⁵⁶ Tribunal Militar Tercer. Causa 159-IV-57. Els detinguts i jutjats en consell de guerra van ser: De la direcció política del partit, Emiliano Fábregas Acero i Joan Keyer Sabaté; de les cèl·lules d'empresa i del comitè del tèxtil, Andrés Vera Guerra, Ángel Sancho Espallargas, Miguel Lloret Mata, Carlos Pérez Pons, Lucas Morales García, José Bravo Almansa, Francisco Balaguer Blanxart, Felipe Cruz Martínez, Serafín García Guía, Mariano Vives Esteve, Francisco Pastor Francés, Francisco Costa Ribas i Telesforo Zabala Hortas; del comitè local de Terrassa, Ramón Vila Canadell, Juan Martínez Martínez, Matias Garriga Cobián, Indalecio González Beltrán, Cipriano García Sánchez, Salvador Guerrero Vega; Antonio Casas Cazorla y Antonio Martínez Arcos; dels grups d'estudiants i intel·lectuals Francesc Vicens Giralt, José M. Triadú Llorens, Octavi Pellissa Safont, Juan José Morales Sánchez, Víctor Mora Pujadas i Armonía Rodríguez Lázaro i dels grups de suport, Desiderio Babiano Lozano Olivares, Martín Benedicto Suils, Rafael Rodríguez Sánchez, Andrea Pereira Alonso, Maria Gracia Montoya Odri, Enriqueta Montoro Bravo, María Purificación de la Aldea, Lucía Cánovas Campos, Maragrita Bonet Alabau, Raquel Bonet Alabau, Antònia Roca Llorca, Moisés Hueso Mateu, José Gómez Zapatero, José Rebenaque Mayordomo, Ivo Gales Gómez i Josep Sugrañes Boix.

per Juan Carmona Baeza, Ramón Lozano López i Manuel Cobos Quirós i amb Rafael Lora Lora que feia d'enllaç amb Badia i Olivé. La cèl·lula de Lámparas Z estava formada per José Marcuello Lobato que n'era el responsable i Ivo Gales Gómez –detingut el gener de l'any 1957- i José Marín Rodríguez. L'enllaç d'aquesta cèl·lula amb la direcció el tenia Josep Sugrañes Boix, que treballava a Talleres Orma i també havia estat detingut el gener de l'any anterior. L'octubre de l'any 1957, l'enllaç entre la direcció i Sugrañes i Marcuello va passar a Jaume Puig Garcès, que havia participat en la guerra civil i exiliat a França on va ingressar a Argelers fins l'any 1942. Després va participar com a comissari polític de la 99ena divisió de guerrillers espanyols en la invasió de la Vall d'Aran, pertanyia al servei d'informació del PCE a França, va participar en l'alliberament de Toulouse fins que l'any 1956 va entrar a Espanya autoritzat legalment, treballant a l'empresa TASA²⁵⁸. Per últim, tot i que no es cita en la documentació del sumaríssim de l'any 1958, Olivé parla també en la seva carta-informe del mes de novembre de l'any 1957, de militants organitzats a l'empresa Can Girona²⁵⁹

Aquest nucli del metall va servir de base per a la reconstrucció de l'organització del PSUC a la ciutat i es van establir contactes amb les cèl·lules que es formaven en d'altres rams: a l'empresa Seda de Barcelona, el responsable de la cèl·lula d'empresa era Emilio Jiménez Benavides i en formaven part Ángel Domènech López, Francisco Murillo Cabrera i Antonio Arenas Ramos. A l'empresa Papelera Española hi havia dos militants que es deien Fernando Cerdán Gaitán i Francisco Andreu Tudela. Finalment, a l'empresa Catalana de Gas i Electricitat, el responsable de la cèl·lula era Gracián Salvador

---

²⁵⁷ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58.

²⁵⁸ *Ibidem* i Carta de Tarragó (2 de novembre de 1957); AHPCE

²⁵⁹ Carta de Tarragó (2 de novembre de 1957); AHPCE. En aquests documents surten citades a més, les empreses Catalana de Gas, La Maquinista Terrestre i Marítima, Hispano Williers, ENASA i Lámparas Z i els membres del partit Martínez Arcos, Ángel Rozas, Valentín Barrueco, Jaume Puig i Ivo Gales. Els comentaris d'Olivé respecte de les seves funcions i lligams orgànics són coincidents amb les declaracions recollides en el sumaríssim.

Espinosa Villegas i comptava amb José Quintero Cuadrado, Desiderio Corvilio Alfaro i José Aguado Galera²⁶⁰.

Entre els taxistes de Barcelona hi havia una cèl·lula del partit dirigida per Sebastián Cervera Badies, afilat a la CNT abans de la guerra, va ser condemnat a un batalló de treballadors i alliberat l'any 1940 i des de l'any 1946 treballava de taxista a la ciutat. L'any 1956 va fer un viatge a França per visitar un familiar exiliat i aquest el va posar en contacte amb el PSUC. Un cop tornat a Barcelona, rebia periòdicament la visita d'un membre del partit a França que li portava propaganda i exemplars de *TREBALL* i *MUNDO OBRERO*. Cervera va organitzar una cèl·lula amb els companys de treball Carlos Manuel del Arco Laguna, Juan Torres Roig, Juan Marí Canalda, Miguel Vilagran Rius i el barber Jaime Colobrans Bosch, a la tenda del qual deixaven amagats la premsa i la propaganda que després repartien.

En el ram de la construcció i sense formar una cèl·lula hi havia Ángel Rozas Serrano –de l'empresa Serra y Capel Hermanos-, José Carretero Gómez –de Subcontratas Tolosa-, Valentín Chueca Corzán –d'ISASA-, Esteban Reina Padrós –de Cocciones Arcilla- i Bautista Adriá Pellissa –de la cooperativa de Albañiles-²⁶¹. D'altres activistes del partit, segons la policia, eren José Teixidó Vila –de l'empresa Plasmica de Cornellà-, Agustín Pedrola Font –recader de l'agència Costa Brava- i Santiago Abad Casado –fuster de l'empresa Compte-. Mariano Varón Casas tenia la multicopista a casa seva amb la qual es feia la propaganda²⁶².

A inicis de l'any 1958, Badia fou detingut uns dies per haver facilitat una adreça a un treballador que volia anar un festival de la joventut organitzat a la Unió Soviètica. Ell i Olivé van ser separats momentàniament del partit i Antoni Mullor va ser nomenat responsable del comitè del metall que s'estava constituint amb Jaume Puig, Ángel Lopezosa i Pedro González Pérez que havia estat

---

²⁶⁰ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58.

²⁶¹ Aquest detall de la manca d'una cèl·lula organitzada també el recull Olivé en la seva carta del mes de novembre quan comenta que va parlar a Rozas de la possibilitat de “(...) llevar a cabo una organización efectiva de todos aquellos camaradas con los cuales tiene contacto (...)”

²⁶² Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58.

incorporat per Mullor a la cèl·lula d'ENASA l'octubre de l'any 1957 i havia sortit escollit enllaç sindical²⁶³.

Miguel Núñez tornà a Barcelona el mes de febrer de l'any 1958 com a responsable del partit a tot Catalunya i reincorporà Olivé que juntament amb Martínez Arcos van formar de nou la direcció política del PSUC. Segons les seves declaracions durant el sumaríssim, Núñez, aprofitant que els miners asturians d'havien declarat en vaga, va redactar unes octavetes en les que es feia una crida a fer una vaga de vint-i-quatre hores el dia el 25 de març i les va donar als responsables del comitè de Barcelona per a que les imprimessin i repartissin²⁶⁴. Manuel Martínez Arcos la va imprimir i Olivé va repartir la propaganda entre els enllaços amb els quals es relacionava. El dia 25 de març, la vaga es va iniciar a la Hispano Olivetti per l'acció d'un simpatitzant del partit amb el qual havien contactat i es va estendre per la resta de fàbriques. El 26 de març la policia detingué Pedro Lara, Albert Badia i Vicenç Faus per participar en la vaga. La policia que seguia la pista d'Olivé des del gener de l'any 1957, aconseguí detenir-lo el 29 de març quan anava a entrevistar-se amb Miguel Núñez. Olivé no va resistir els interrogatoris policials i va acabar explicant a la policia l'organització del partit a la ciutat i algunes coses de l'organització a França. A més, se li va trobar una agenda amb noms i adreces i exemplars de *TREBALL* i *MUNDO OBRERO* en el taller on treballava. El dia 30 de març van ser detinguts Miguel Núñez, Antonio Mullor, Jaume Puig, Pedro González, el 31 de març Manuel Martínez Arcos i l'u d'abril Ángel Lopezosa²⁶⁵. La policia va acabar detenint seixanta-quatre persones, desfent novament l'organització del PSUC la ciutat de la qual només en va quedar el nucli universitari, el grup d'intel·lectuals i alguns militants dispersos a comarques²⁶⁶

---

²⁶³ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58

²⁶⁴ Tribunal Militar Tercer. Sumaríssim 33.678. Causa 144-IV-58

²⁶⁵ *Ibíd*em

²⁶⁶ Solé Tura, J: *Una historia optimista*; pàg. 100-101

Per substituir Núñez la direcció del partit a França va enviar Carles Rebellón, amb la missió de preparar l'anomenada Jornada de Reconciliació Nacional²⁶⁷ que havia de tenir lloc el mes de maig d'aquell any 1958 i consistia en l'organització d'una vaga general per tal de fer fora pacíficament Franco amb la participació de tots els sectors polítics. Més tard per reforçar la direcció i la tasca de reorganització, també van ser enviats a Catalunya Josep Serradell i Pere Ardiaca que anaven i venien de França i es turnaven en la seva presència a l'interior i es van incorporar al nou comitè local de Barcelona Jordi Solé Tura –que s'ocupava de la propaganda- i Francesc Vicens²⁶⁸. En el VIè Congrés del PCE celebrat a finals de l'any 1959 es calculava que el PSUC tenia mil vint-i-set militants a tot Catalunya²⁶⁹.

3. L'organització sindical clandestina (1939-1959):

3.1. L'estructura organitzativa sindical fins l'any 1948:

Igual com els dirigents del PSUC, els dirigents de la UGT comunista també s'exiliaren l'any 1939 després de la caiguda de Barcelona. I també com en el cas del partit, tota la documentació del sindicat va caure en mans de l'exèrcit franquista perquè va quedar en els arxius de la seu central a Barcelona²⁷⁰.

En la documentació del PSUC que hem pogut consultar, no hem localitzat informació referent a quina havia de ser la línia d'actuació que havia de desenvolupar el sindicat a l'interior del país. En el memoràndum que va presentar a la IC, Comorera va fer esment de com s'havia d'actuar en l'àmbit sindical però amb una perspectiva política: la manca d'unitat obrera era un dels factors principals que havia fet perdre la guerra en conseqüència, per recuperar la República era fonamental aconseguir la

---

²⁶⁷ Solé Tura, J: *Una historia optimista*; pàg. 105

²⁶⁸ Cebrián, C.; obra citada; pàg. 45

²⁶⁹ Morán, G.; obra citada; pàg. 328

²⁷⁰ Ballester, D.; *Els sense nom. L'exili i la clandestinitat de la UGT de Catalunya (1939-1976)*; pàg. 33

unitat d'acció obrera denunciant la FAI, combatent la UGT socialista i acostant-se als cenetistes. En definitiva, es tractava de seguir aplicant la mateixa línia que durant la guerra fins arribar a crear la central sindical única de Catalunya²⁷¹. Comorera però centrava aquestes actuacions a França i no plantejava si calia enviar sindicalistes a l'interior del país o calia reconstruir la UGT a les fàbriques. No hem trobat tampoc cap indicati que les primeres direccions del PSUC a Catalunya immediatament després de la guerra civil dediquessin esforços a la formació de grups de la UGT ni d'una estructura sindical clandestina, malgrat que des de les direccions del partit es fomentava la seva formació: les instruccions que des d'Amèrica portaven els enviats del PCE i del PSUC detinguts el juny del 1941 a Lisboa, incloïen la reconstrucció de la UGT si això era possible i des de l'interior, Heriberto Quiñones contemplava la possibilitat de la reorganització sindical dels treballadors²⁷². És evident que l'aplicació pràctica d'aquestes instruccions hauria de ser escassa, però no per això podem deixar de dir que l'orientació donada des de l'interior i l'exili, fou de reconstruir la UGT.

Fins l'any 1945 no hi ha proves clares de l'existència d'una UGT organitzada a l'interior. Abans sols tenim algunes referències indirectes: ja hem vist abans, com Bustillo fou destinat per Pérez Marí al treball de la UGT. Pere Canals en el seu informe del mes de desembre de l'any 1945 afirmava que en l'època de la direcció encapçalada per Vicente Peñarroya -l'any 1942-, ja hi col·laborava Bonaventura Trilles en el treball de la UGT²⁷³, tot i que Peñarroya, en canvi, en la carta que va enviar a Monzón el febrer de l'any 1942 no esmentava la UGT com a grup organitzat²⁷⁴.

---

²⁷¹ “Memorandum de Comorera. 20 de mayo de 1939”; AHPCE.

²⁷² Entre els documents incautats per la policia al PCE n'hi ha un datat el 14 de juny del 1941 titulat *Algunos problemas del trabajo del partido* que “(...) trata sobre la reconstrucción de los antiguos sindicatos de la UGT y la CNT, caso que ello fuera factible (...)” [Vegeu Fundación Nacional Francisco Franco; *Documentos inéditos para la historia del generalísimo Franco*; tomo II-2; pàg. 170]. Quiñones en el seu Anticipo de orientación política, pretenia organitzar els obrers en consells cosa que no impedia “(...) proceder a organizar, incluso sindicalemenet, a los obreros a base de una cenral única que abarque UGT, CNT e inorganizados (...)”[Vegeu Fundación Nacional Francisco Franco; *Documentos inéditos para la historia del generalísimo Franco*; tomo IV; pàg. 288]

²⁷³ Informe de Pere Canals; (24 de desembre de 1945); AHPCE

²⁷⁴ Vegeu nota número 84 d'aquest treball.

Bonaventura Trilles fou la figura clau de la reorganització de la UGT a Catalunya fins l'any 1946. Era fill de Desideri Trilles, un antic líder sindical dels treballadors del port de Barcelona que havia format part de la primera direcció comunista de la UGT la primavera de l'any 1936 però que després la va abandonar per passar al camp del sindicalisme socialista i va morir assassinat els primers dies de la guerra civil. Bonaventura Trilles es va iniciar en el treball sindical també en el port, possiblement aprofitant els contactes i les relacions que havia deixat el seu pare, però en aquests primers anys no coneixem quina era l'estructura organitzativa dels sindicats de la UGT que va crear, on hi havia sindicats organitzats i quina tasca havien de fer els afiliats i militants de les fàbriques i empreses. Sembla clar però que la UGT funcionava com una organització clandestina paral·lela al partit, el qual no sembla que posés massa interès ni en la seva reconstrucció organitzativa i ni en l'orientació política. Tampoc la direcció de Trilles va suposar cap problema de relació o de dissidència entre els anys 1942 i 1944.

La incorporació de Bustillo a la direcció l'any 1944 suposà un reforçament per al treball de reorganització i constitució de sindicats, de manera que ja l'any 1945, la direcció de la UGT a Catalunya va dotar-se d'una estructura organitzativa:

“CONSTITUCIÓN: La dirección de estos sindicatos constará de tres Secretarios: Secretario general, Organización y Propaganda; con tantos adjuntos como se necesiten, a base de ejercer tres controles cada uno.

El Secretario General enlazará con la Federación local formará junto con otro compañero la representación de la UGT en los Comités de Alianza Sindical de los sindicatos de UGT y CNT.

El Secretario de Organización y Propaganda, ejercerán el control sobre los Comités de fábrica y adjuntos; el de Propaganda tendrá además, un repartidor que recogerá la propaganda del repartidor local de la Federación Local, y la redistribuirá a los repartidores de los Comités de fábrica.

Los Sindicatos de industria cuando establezcan la Alianza Sindical de sus industrias respectivas, con los compañeros de la CNT confeccionarán unos acuerdos de compromiso por escrito, para ello tomarán como base de sus discusiones el espíritu que nos anima.

Los Sindicatos de Industria numerarán cada uno de los Comités de fábrica en orden correlativo, por ejemplo: la fábrica Hispano Suiza del Sindicato Metalúrgico, vamos a suponer que tiene en n. 7 en orden, se denominará MET.7. Otro ejemplo: el sindicato de barberos con referencia a la peluquería,

41, se denominará el Comitè BAR.41. Como se ve, el número de orden irá después de las tres primeras letras del sindicato a que haga referencia.

Los Sindicatos harán una relación con las equivalencias de sus nombres reales y supuestos.

Los Sindicatos de Industria controlarán como mínimo una vez por semana a los Comitès de fábrica, exigiéndoles en cada reunión el informe balance de los trabajos realizados. En la reunión semanal se expondrán también, las nuevas tareas y se dará solución a los inconvenientes o casos en que los Comitès de fábrica no hubiesen encontrado solución; no se demorarán soluciones para nuevas reuniones, sino todo lo contrario, las reuniones no deben terminar hasta que no quede todo solucionada.

Los Sindicatos se reunirán una vez por semana, estudiarán las nuevas consignas y tareas marcadas por la Federación, estudiarán el balance y la marcha de los trabajos, propondrán por escrito todas aquellas iniciativas que les sugieran para mejor marcha y reforzamiento de nuestra sindical. Con el control de la Federación los Sindicatos tendrán una reunión semanal en la que expondrán y recibirán las tareas a realizar.

Los Sindicatos estudiarán la creación de un Comitè para que estudie la creación de los Comitès de PRODUCCIÓN INDUSTRIAL o antiguos comitès de control. Estos comitès tendrán como misión fundamental en cada una de las distintas ramas de la industria, estudiar las normas generales en que podrían desenvolverse en cada fábrica los Comitès de producción y centralizar en los Sindicatos toda la producción de su ramo. Sus trabajos tenderán a mejorar totalmente los métodos de trabajo que actualmente rigen; a centralizar el abastecimiento y distribución por este Comitè de las distintas fábricas de las materias primas que tuviera necesidad, el transporte y exportación de los productos manufacturados a otros mercados, bien sean del interior o del exterior.

Las necesidades de los medios de transporte deberán de ser previamente estudiadas por cada sindicato y en posesión del Comitè de producción establecerá relaciones con el Sindicato de Transportes, para que éste a su vez, con un conocimiento exacto o lo más aproximado de la realidad de las necesidades pueda elaborar y afrontar los posibles problemas con un mínimo de seguridad, para que en su día podamos desenvolvernos con acierto.

Los sindicatos tendrán que prever y estudiar las condiciones actuales de sanidad que se encuentran las fábricas, elaborarán un plan de necesidades probables para poner en conocimiento del sindicato de Sanidad cuales son las necesidades de nuestras fábricas. Con los datos de las fábricas el Sindicato de Sanidad estudiará un plan para asegurar ésta, tomando los datos necesarios municipales o de otra índole por los medios de que dispone.

Para poder realizar un movilización en un plazo no menor de 24 horas, los sindicatos deberán tomar medidas convenientes para que en todo momento y en cualquier hora del día puedan movilizar a todos los Comitès de fábrica, así como, estos puedan movilizar a sus secciones respectivas; una vez estudiadas estas medidas las comunicarán.

Para que nuestra labor sea eficaz, los sindicatos deberán hacer una gran labor para buscar en la base aquellos compañeros más aptos y mejor preparados para el desempeño de los cargos Directivos, sin mirar de que

partido vienen, sino ver cual es su honradez, entusiasmo y lealtad para la causa de los trabajadores.

DELEGACIÓ DE CATALUÑA DE LA UGT”²⁷⁵:

Trilles plantejava una estructura orgànica en previsió d’un futur sense dictadura que es prevèia no massa llunyà, per a què en el moment de la caiguda de Franco es pogués assolir el lideratge en l’àmbit sindical. Mentre aixó no passava, els sindicats d’empresa o de ram havien de restar en la més absoluta clandestinitat, sense actuar i sense que es conegués la seva existència doncs la raó última de la seva creació era la garantia de tenir contacte entre els treballadors i oferia la possibilitat de tenir-los agrupats, organitzats i poder mobilitzar-los amb certa agilitat quan fos el moment.

A més dels sindicats d’empresa, hi havia també afiliats a la UGT de Trilles que eren delegats sindicals del sindicat vertical falangista. Les relacions orgàniques que s’havien establert es basaven en aquests delegats, tres o quatre dels quals formaven la junta del sindicat de cada ram i no hi havia direccions d’UGT de fàbrica. L’existència d’aquests delegats sindicals la coneixem indirectament també a partir d’informes sobre l’estat de l’organització del partit que van fer Josep Serradell i d’altres –Lluís Nogués, per exemple-, l’any 1946 en els quals es feien referències a l’actuació de Canals i a la dissidència de Trilles, Bustillo i Linares i pels articles que durant l’any aparegueren a *TREBALL* i *LAS NOTICIAS* desqualificant als ‘delegados sindicales’ de la UGT de Trilles que hi havia a algunes empreses com la Maquinista Terrestre i Marítima o la Hispano Suiza²⁷⁶. Malhauradament, no hem pogut localitzar documentació de la UGT en els arxius del PCE i del PSUC ni cap referència al respecte

---

²⁷⁵ *Instrucciones para el desenvolvimiento de los sindicatos de industria; s/d; Fons PSUC (ANC)*

²⁷⁶ Lluís Nogués en parla en els seus informes sobre les seves activitats a l’interior, Serradell ho fa en els seus dos informes sobre organització dels mesos d’abril i d’octubre de l’any 1946. Finalment, a l’article “Les cèl·lules d’empresa en les lluites parcials” publicat en el número de *TREBALL* corresponent a la segona quinzena de juliol es fa esment dels “delegados sindicales” de la Maquinista i de la Hispano Suiza. ‘Delegados sindicales’ era com es denominaven oficialment els enllaços a les primeres eleccions sindicals de l’any 1944. [“(…) *La tasca de substituir totes les Juntes de Sindicats va ésser molt difícil i encara no està acabada pel mètode “trillista” dels “Delegados” de l’organització de “cadena”. Això vol dir que les direccions de fàbrica no existeixen i les Juntes de Sindicat a base de 3 o 4 d’aquests “Delegados”, que estaven organitzats com a l’època de treball legal (...)*”; Serradell, J.; “Informe sobre la situación del partido en Cataluña”; (25 d’octubre de 1946), AHPCE]. El fet que es qualifiqui el seu treball com en època legal, podria significar que es reclamava al sindicat vertical o s’usaven les mínimes possibilitats legals que existien.

d'aquests delegats en algun document oficial del partit que ens confirmi aquesta existència. Tampoc no sabem com havien accedit al càrrec de delegat sindical doncs, com hem vist en la primera part d'aquest treball, a les primeres eleccions sindicals de l'any 1944 els candidats havien de tenir provada confiança política i tot el procés electoral estava dirigit i controlat. Pel que es pot deduir dels articles i els informes, eren segurament antics sindicalistes ugetistes i cenetistes de l'època de la República que d'alguna manera havien esdevingut d'enllaços sindicals de Falange als quals havia captat Trilles –no se sap si abans o després de ser delegats sindicals-, però que reclamaven per les necessitats immediates dels obrers directament al sindicat vertical i s'oposaven o intentaven impedir qualsevol mostra pública de l'existència d'un partit o un sindicat prohibit organitzat clandestinament evitant les accions il·legals de presió.

El funcionament orgànic i sindical que Trilles havia donat a la UGT era totalment oposat a la tasca que el PSUC pretenia que desenvolupessin els seus militants en aquells moments: si bé el partit fins l'any 1946 no va fer cap valoració respecte de la qüestió dels enllaços sindicals, sí que propugnava la participació activa dels treballadors en la lluita antifranquista a través de la conflictivitat laboral a les empreses i denunciava com contrària a la línia estratègica del partit la paràlisi en l'acció que es derivava d'estar esperant que la caiguda de la dictadura franquista fos imposada per la presió internacional. Així, juntament amb el fet de voler mantenir els grups sindicals ocults, va fer que les posicions de Trilles fossin considerades contràries a la línia d'actuació del partit²⁷⁷.

El més de juny de l'any 1945 sortí el primer número a l'interior de *LAS NOTICIAS*, l'òrgan de la UGT cosa que significa l'existència d'una organització ja consolidada si més no a nivell directiu i

---

²⁷⁷ En el document "Resolución de la reunión ampliada de la Delegación del Comité Central del PSU de Catalunya" del mes de març de l'any 1945, es posa de manifest que malgrat que les victòries aliades suposaven un afebliment del franquisme, aquest només desapareixeria si els obrers mantenien i augmentaven les lluites laborals. La població havia de fer un esforç combatiu per acabar amb la dictadura i per tant, calia aconseguir la unitat de totes les forces polítiques, la unitat sindical UGT-CNT i condemnava les actituds d'oposició passiva que ho deixaven tot en mans de l'acció dels aliats. En el número 1 de *TREBALL* del mes d'abril de l'any 1945 en l'article titulat "Com aconseguir el canvi de règim" es denuncia com un error creure que el canvi de règim seria producte de combinacions diplomàtiques i de l'esclat d'una insurrecció nacional espontània. El que calia fer era organitzar les lluites per les reivindicacions immediates de la classe obrera i convertir-les en una part de la lluita cont a Franco.

estructural. Del número del mes d'agost són les primeres notícies sobre en quins sectors laborals estava organitzada la UGT doncs, incloïa tres articles signats pels sindicats d'*Artes blanques*, el Port i *Fabril y Textil*; en les notícies breus sobre l'ajut a periòdic es feia esment de la col·laboració de treballadors dels rams de llum i electricitat, comunicacions, transports, metall i de la comarca del Baix Llobregat²⁷⁸. El contacte de la UGT el tenia Bustillo i es feia a través de Pérez Marí i més tard, a través del comitè local de Barcelona²⁷⁹.

Però precisament a partir de la primavera de l'any 1945 va ser quan es va iniciar la confrontació entre la Delegació del Comitè Central del PSUC a Catalunya dirigida per Pere Canals i la Delegació de la UGT de Catalunya sota la direcció de Bonaventura Trilles. El mesos d'abril i maig amb la derrota de l'Alemanya nazi eren els moments claus per tal que els obrers i els militants de l'organització comunista organitzessin accions públiques contra la dictadura de Franco per forçar la seva substitució. En tractar del partit, hem vist com la detenció del grup guerriller de Joan Cuadrado va impedir el PSUC dur a terme aquestes mobilitzacions però tampoc no en va organitzar la UGT. La discrepància entre les posicions de Trilles i les de la Delegació del PSUC es va posar de manifest en un article publicat en el primer número de *LAS NOTICIAS* publicat el mes de juny de l'any 1945:

“(...) Y es precisamente a la Victoria de las fuerzas del bien y a la derrota del fascismo, incluyendo en este a Franco y sus secuaces, que queremos dedicar nuestro pensamiento, ya que otra cosa no nos es posible, pues sería hacer oposiciones al Campo de la Bota, hoy por hoy, considerado de ninguna utilidad a la causa que nos es común a todos. Por que si en el día de la Victoria, los verdaderos amigos de la democracia, por el sólo delito de serlo, vieron violados y registrados sus domicilios con las consiguientes detenciones, so pretexto de tramas forjadas en la mente de los que subyugan el pueblo español, obvio es decir que cualquier otra expansión hubiera sido reprimida a sangre y fuego como justificante de su conciencia, ofrecida en estos momentos a la causa de Hitler y Mussolini, antiguos conductores del régimen franquista.

Pero no, en ese día los amigos de las naciones unidas y con ellos la UGT supieron adoptar una actitud prudente, sufriendo no obstante las

---

²⁷⁸ *Las Noticias*; (agost, 1945); CEHI

²⁷⁹ Informe de Pere Canals; (24 de desembre de 1945); AHPCE

consecuencias de la represión a pesar de que nos abstuvimos de circular órdenes pues estábamos seguros que al igual que en el 14 de Abril, serían cumplidas. No lo hicimos porque conocíamos de antemano los preparativos de la gestapo española, y no por miedo ciertamente, si no por que preferimos aplazarlo en este momento, para mejor ocasión,

Ofrecemos en estas páginas ya que no puede ser de otra manera el testimonio de nuestra satisfacción y alegría sin límites por el fin de la guerra en Europa. De sernos posible, hubieramos querido unir nuestro regocijo popular al de los pueblos libres que en ese día echaron las campanas al vuelo (...)"²⁸⁰

És evident que la posició de Trilles, anava en contra de les pretensions del partit: no manifestar-se activament per por de ser afusellats quan ja ho havien estat uns quants militants del PSUC i menystenint aquestes morts perquè no servien per a res en la lluita contra el franquisme i no mobilitzar els afiliats per celebrar la victòria de les forces aliades contra l'Alemanya nazi simplement perquè no era possible i esperar un millor moment, no era una actitud acceptable de cap manera per un partit com el PSUC que havia sofert la desarticulació de cinc direccions, les brutals tortures de la policia i l'empresonament de centenars de militants i la mort de molts d'altres –recordem a Matos, Pons, Alba, Fernández o Girabau-. El model d'actuació que propugnava Trilles no tan sols impedia la difusió de les accions de lluita antifranquista i el coneixement a la població de l'existència de resistència contra la dictadura a l'interior del país que eren dos elements bàsics per al triomf de la lluita contra Franco, sinó que atemptava directament contra el propi partit perquè dinamitava la construcció del seu lideratge i prestigi i a més, podia suposar el germen d'una voluntat per a consolidar una actuació i evolució independents respecte del partit, quan la UGT havia de tenir una funció purament instrumental al seu servei.

En conèixer el text publicat a *LAS NOTICIAS*, la direcció del PSUC a Catalunya convocà una reunió entre els dirigents sindicals i el comitè local de Barcelona per discutir la línia que havia de seguir la UGT, però Trilles els va poder convèncer de la seva fidelitat al partit i de què tot havia estat un error i

---

²⁸⁰ *LAS NOTICIAS*; (juny, 1945); AHPCE

el van mantenir al capdavant del sindicat, incumplint l'ordre que tenien de Canals. Aixó va obligar a una nova reunió posterior al final de la qual Trilles, Bustillo, Linares i els seus seguidors, foren definitivament apartats de la direcció. Per a reconstruir la direcció del sindicat es va posar a Fausto, antic responsable de la cèl·lula de la Maquinista Terrestre i Marítima, que comptava amb el suport de Senserrich des del comitè local de Barcelona²⁸¹.

La separació de Trilles, Bustillo i Linares de la direcció de la UGT no va millorar pas les coses doncs seguien tenint influència entre l'organització sindical comunista de la ciutat. A més, havien mantingut relacions amb els grups guerrillers de Sarrigó i Lorente. Quan a començaments de novembre la desarticulació d'aquests grups guerrillers va suposar la detenció del responsable d'organització del comitè local de Barcelona, la direcció del PSUC va assenyalar Trilles com a responsable de la delació, acusació que es refermà quan pocs dies després fou retingut per la policia a les dependències de Via Laietana i deixat en llibertat de forma molt ràpida. El PSUC arribà a la conclusió que Trilles estava al servei de la policia i s'encarregà a Serradell, com a cap de la Comissió Político-Militar, de la seva eliminació física per part d'un dels grups guerrillers de la ciutat²⁸², però no es va arribar a fer i la influència de Trilles i Bustillo es va mantenir en alguns sectors de Barcelona fins pràcticament a finals de l'any 1946.

Segons les dades de Pere Canals, l'octubre de l'any 1945, la implantació territorial i el número de militants de la UGT era el següent:

“(...) la situació orgànica es limitava a les relacions amb Mataró, Badalona i Sabadell i uns 1.700 obrers organitzats a Barcelona en el conjunt de grups sindicals establerts com a tals sindicats en les seves respectives direccions. Aquests sindicats a Barcelona eren: metal·lúrgia, tèxtil, arts blanques, construcció FOSIG, ferroviaris, FETE, sanitat, portuaris, transports, arts gràfiques, fusta i banca i borsa. D'aquests els tres primers estaven qualificats com els millors (...). A través de Fausto es mantenen relacions amb el Comitè

---

²⁸¹ Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945); AHPCE

²⁸² Ibídem

Regional de la CNT i aquesta davant la proposta d'actualitzar el pacte dels Comitès d'enllaç, havien donat la seva aprovació. Per tant en aquestes condicions favorables es treballa per impulsar l'organització de dits comitès a les fàbriques.

Orgànicament a més, (...) tenen a Badalona un comitè comarcal i alguns comitès d'enllaç (...) Al Llobregat funciona també el Comitè Comarcal i tenen grups de diferents sindicats organitzats en 12 pobles. Al Baix Camp, C. Comarcal i organització establerta a la construcció, arts gràfiques, hostelers i gas i electricitat. A Tarragona, C. comarcal i organització a transports i metal·lúrgia. A Mataró, C. comarcal amb bones relacions amb CNT i funcionant l'organització a teixits, vidre i alguns altres rams així com alguns comitès d'enllaç. A Sabadell (...) és on hi ha millor organització de la UGT, sobretot en ordre a nombre d'afiliats organitzats (...)"²⁸³

A la ciutat de Barcelona hi havia un comitè sindical en el què hi participaven militants d'UGT i CNT a l'empresa Maquinista Terrestre i Marítima; al radi setè hi havia organitzats grups UGT-CNT a les empreses Sabons Berenguer, Casa Jorba i a l'alcaldia de Sans i al radi desè s'havien organitzat comitès UGT-CNT a les empreses can Girona, Parsons, Gas i Born²⁸⁴.

Amb l'accès de Serradell a la direcció de la Delegació del PSUC a l'interior, el gener de l'any 1946 també s'encetà un replantejament total en la UGT: en primer lloc, es va rellevar a tots els militants que ocupaven càrrecs directius i que havien tingut contactes amb Trilles i els seus col·laboradors per tal d'evitar que aquests poguessin informar a la policia sobre l'organització. L'encarregat de fer-ho va ser Lluís Nogués amb el suport de Serrano a qui es va designar cap de la delegació de la UGT, tenint força dificultats doncs molts grups ugetistes de la ciutat i algunes direccions com la del radi Segon, estaven d'acord amb les posicions de Trilles i el consideraven un militant fidel al partit que simplement estava equivocat²⁸⁵. En segon lloc, es va canviar totalment l'estructura i les relacions orgàniques creant grups de la UGT a cada fàbrica, que estaven dirigits per una comissió o junta de ram industrial que estaria en contacte directe amb la Federació Local de Barcelona. Finalment, l'acció que s'havia de dur a terme era reorientar cap a la realització accions reivindicatives a les fàbriques deixant al marge els sindicats

---

²⁸³ Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945); AHPCE

²⁸⁴ *Ibidem*

verticals. L'abril de l'any 1946, la Federació Local de Barcelona la integraven uns vint o vint-i-dos grups però no tots estaven sota la direcció i orientació de la direcció del PSUC, perquè encara no s'havia eliminat la influència de Trilles. En total tenia sota la seva direcció efectiva uns mil afiliats i es preveia mantenir organitzats només aquells sindicats que podien tenir un pes específic per la seva combativitat o per la seva quantitat d'afiliats, sinó no valia la pena mantenir grups organitzats amb poquíssims afiliats i que tenien una activitat nul·la²⁸⁶.

La lluita contra el 'trillisme' a la UGT va córrer paral·lela a la lluita contra la política de Canals en el partit durant l'any 1946. En *LAS NOTICIAS* i en *TREBALL* immediatament van aparèixer articles destinats a difondre la nova orientació que descansava en tres línies: acabar amb la influència de Trilles, reorganitzar els sindicats, i reforçar la unitat i incrementar les accions de lluita.

Segons la direcció del PSUC, la gestió de Trilles havia fet que hi haguessin dins de la pròpia organització, responsables de grups sindicals o del partit que frenaven la combativitat i es mostraven passius en la lluita antifranquista, contra la qual cosa calia aplicar una mobilització constant per les reivindicacions dels obrers i la unitat d'acció entre la UGT i la CNT²⁸⁷. Els delegats sindicals que eren militants de la UGT tampoc no tenien cabuda en el sindicat perquè precisament havien estat ells els qui més havien contribuït a alentir la lluita a les fàbriques, a banda que com a element distintiu de l'organització de Trilles calia desfer-se'n. Fou en aquest moment quan, sense una ordre expressa i oficialment mantenint encara com a línia d'actuació la penetració en els sindicats i organitzacions falangistes, la direcció del PSUC va decidir rebutjar-ho i passar a combatre frontalment els sindicats verticals²⁸⁸. Per apartar definitivament els seguidors de Trilles de la UGT, era imprescindible

---

²⁸⁵ Nogués, L.; "Informe de les activitats portades a l'interior"; (juliol de 1946); CEHI

²⁸⁶ Informe de Josep Serradell 'Román'; (4 d'abril de 1946); AHPCE

²⁸⁷ *LAS NOTICIAS*; núm. 0; (abril, 1946); pàg. 2; CEHI

²⁸⁸ *TREBALL*, primera quinzena de juliol, 1946; pàg. 2: "(...) durant la nostra guerra alliberadora van aconseguir una personalitat sindical i avui, per covardia, o desclassament, s'han convertit en agents de la política provocadora i passiva de 'dirigents d'escalafó' a l'actitud magnífica, combativa i conseqüentment unitària dels nostres obrers.

reconstruir tots i cadascun dels sindicats i que passessin a tenir un paper fonamental en els llocs de treball:

“(...) Fortalecer los grupos sindicales ya creados con miles y miles de nuevos militantes, constituir nuevos grupos en donde todavía no existen, dotarlos de una dirección. Estas son las tareas que en el orden del reforzamiento orgánico tienen que emprender, con un sentido amplio, todas las direcciones sindicales, locales y comarcales. En toda fábrica, taller, mina o empresa cualquiera, la UGT debe estar organizada y dirigida por su Comité respectivo, acabando con el sistema estrecho y pasivo de los delegados sindicales.

En esta etapa de reorganización lo importante es la acción y el carácter de los trabajos que se realicen. Por eso, la obsesión constante que debe hacer vibrar y vivir los grupos sindicales y las direcciones de los sindicatos locales y comarcales, ha de ser la de estudiar todos los problemas o para animar las acciones reivindicativas de los trabajadores en su lucha contra el hambre; por la seguridad en el trabajo; contra las arbitrariedades de las empresas y los atropellos de los patronos reaccionarios falangistas; para desarrollar la solidaridad hacia los presos y perseguidos; para asegurar cotizaciones; por la denuncia por medio de octavillas, cartas, etc. de todos los atropellos y la política de terror del régimen franquista (...).

Para ningún ugetista puede pasar desapercibida la importancia trascendental que, tanto para el desarrollo y triunfo de las acciones proletarias como para acelerar el proceso de unificación de todas las fuerzas anrfranquistas, representa la unidad de la clase obrera. El dar formas orgánicas a ésta en los lugares de trabajo, de sindicato a sindicato, en el plano local o comarcal, a través de los comités unitarios o de enlace que se puedan crear y el de reivindicar los existentes”²⁸⁹.

Calia també establir una nova estructura orgànica que fos clandestina i orientada cap a la lluita del treballadors a les empreses contràriament a l'estructura creada per Trilles que era inapropiada a la situació política i no fomentava la lluita laboral:

Són els que dient-se ‘delegados sindicales’ de la UGT i CNT volgueren trair la lluita dels obrers a la Maquinista de Sant Andreu, oferint llurs serveis a l’empresa; tipus com l’encarregat de la casa Girona que tenia l’organització del nostre Partit com a mitjà per mantenir el seu cabdillatge obrerista i servis els interessos de l’empresa; com un altre titular ‘delegado sindical’ de la Hispano Suiza que va ‘indignar-se’ perquè els obrers van fer un magnífic acte de protesta per la insuficiència dels tickets de racionament. Totes aquestes desferres de la classe obrera, agents de la política dels ‘Trilles’, ‘Bustillo’ i ‘Lamenós’, deuen ésser esbandits de les organitzacions on militen. A més, cal estar ametents a la resta de maniobres dels capituladors per tal que siguin descoberts i liquidats sindicalment, netejar la massa obrera d’aquests que, conscient o inconscientment, fan el joc a l’enemic, és un deute social i antifranquista, una mesura de seguretat personal i col·lectiva pel nostre partit i les organitzacions sindicals. Es una necessitat política ensorrar aquests tipus que solament col·loquen bastons a les rodes de la unitat combativa dels catalans”

²⁸⁹ LAS NOTICIAS; núm. 7; (juny, 1946); pàg. 1; CEHI

“(…) Si en la tarea de fortalecer más y más las filas ugetistas y hacer llegar la organización a aquellos lugares de trabajo donde todavía no existe, lo hacemos inspirados en moldes y procedimientos muy justos en condiciones de legalidad, pero inoperantes en las que realmente rigen, difícil sería que los Sindicatos llegaran a aglutinar mayor número de obreros, y, por lo tanto, jugaran el papel que les corresponde en la lucha antifranquista.

El error capital y que aún prevalece en el modo de funcionar y de vivir orgánicamente de algunos sindicatos, ha sido el haberse inspirado la reconstrucción sindical por algunos, no para el presente, sino para después de restablecida la libertad en nuestra Patria. No con unos objetivos claros en la fase actual de la lucha, sino para disponer de un esqueleto orgánico capaz de entrar inmediatamente en función una vez exterminado el franquismo de nuestro suelo.

Otras veces ya hemos señalado que lo fundamental, el norte que debe guiar todo el trabajo de reorganización, es la acción y sólo la acción presidida por un profundo sentido de unidad. Que lo importante no está en reorganizar el movimiento sindical siguiendo al pie de la letra el montaje de todas sus formas tradicionales y burocráticas, sino en el asegurar de la manera más simple una organización en estado de traducir en actos concretos de lucha el descontento y malestar de la clase obrera toda y alcanzar su unánime movilización. El hacer que toda la organización sindical radique y se mueva en los lugares de trabajo.

El grupo sindical en la fábrica, taller, empresa, etc. con una dirección combativa y entusiasta, a su vez orientada y dirigida por la dirección del Sindicato, he aquí el sistema simple pero eficaz para la realización de la tarea de reorganización y fortalecimiento de nuestras filas.

En los lugares de trabajo es donde los Sindicatos con sus grupos constituidos, viviendo los problemas y las necesidades más inquietantes de los trabajadores, estaran en condiciones de alcanzar rápidamente formas más amplias de organización, mayor movilización, más acción y un ritmo más acelerado al proceso de la unificación de todas las fuerzas obreras, republicanas y antifranquistas”²⁹⁰.

L'article resumia clarament la nova posició del PSUC: es denunciava l'anterior estructura orgànica per estar orientada a un escenari polític sense Franco i es substituïa per una altra on prevalgués la lluita laboral per sobre del tipus d'organització que, per cert repetia el mateix esquema que l'organització del partit. En aquells moments en què les Nacions Unides havien condemnat el règim de Franco, s'havien retirat els ambaixadors i França havia tancat la seva frontera, el que importava era aguditzar la mobilització per les reivindicacions dels obrers. Durant aquest any 1946 es produí una certa recuperació i expansió de la UGT: Evarist Massip considerava que el treball en la UGT havia

---

²⁹⁰ “El grupo de fábrica o empresa, base y nervio del sindicato” a *LAS NOTICIAS*; (octubre 1946); CEHI

millorat perquè es recobraven militans i es cotitzava amb regularitat²⁹¹; Lluís Noguès va ser enviat el març del 1946 a les comarques de Tarragona on va reorganitzar la UGT de la ciutat de Tarragona entre els paletes, ferroviaris i obrers del port i també la de Reus, concloent en el seu informe que en tres mesos s'havia enfortit especialment a les fàbriques i els tallers més importants²⁹²; finalment, un altre informe d'en Torà indicava que quan va arribar a Catalunya l'octubre del 1946 se'l va incorporar a la Federació Local de Barcelona de la UGT amb responsabilitat sobre les direccions dels sindicats del tèxtil, el port, productes químics, fusta i els de la comarca del Baix Llobregat²⁹³. El mateix mes d'octubre de l'any 1946, Serradell va incloure dades sobre la UGT en el seu informe d'organització:

“(…)[BARCELONA]

[Sector 1] (...) *hi ha creats uns vuit comitès CNT-UGT (...)*

[Sector 2] (...) *hi ha uns cinc comitès CNT-UGT-PSU la majoria molt poc combatius (...)*

[Sector 4] (...) *Hem pogut entrar a Badalona etern pòsit de provocació (...) perquè s'ha transformat en la caserna general de Trilles (UGT d'Espanya) (...) a Sta. Coloma c. local de CNT-UGT-PSU (...); a Hispano Suiza CNT-UGT-PSU (...), a la Maquinista CNT-UGT (...)*

[COMARQUES]

[Baix Llobregat] (...) *UGT amb 300 militants (,,)*

[Vallès Occ.] (...) *a Moncada dintre la fàbrica de ciment on també hi ha la UGT organitzada (...)*

SITUACIÓN UGT: *El nucli central dels ugetistes és el Sindicat Metal·lúrgic. Existeixen sindicats a la indústria tèxtil, sanitat, llum i força, construcció, comunicacions, arts blanques, transports, ferroviaris, marins, ram de la fusta, FCTE, Banca i Borsa, CADCI. Amb tota seguretat existeixen algunes petites indústries on està organitzada la UGT (...)*

La tasca feixuga i fonamental va ésser arrencar la Federació de Barcelona de les mans d'en Trilles i fer un treball polític per arrencar de soca-rel l'ifluència provocadora i passiva que totes les Juntes tenen després de 2 anys de domini “trillista”. Ajudat molt de prop el company S. [errano] va abocar-se a recollir les restes ugetistes de la caiguda d'en Rovira, responsable de la Federació ocorreguda a primers del 46(...) S'han reorganitzat les Juntes d'acord amb les necessitats del treball conspiratiu i direccions col·lectives o unitàries de fàbrica i taller. Com a tasques essencials, la creació dels comitès CNT-UGT, el plantejament de fets de lluita per les reivindicacions immediates,

---

²⁹¹ Informe d'Evarist Massip; (7 de juliol de 1946); AHPCE

²⁹² Nogués, L.; “Informe de les activitats portades a l'interior”; (juliol de 1946); CEHI

²⁹³ “Sobre el treball del company al país. Informe Torà”; s/d; AHPCE

la campanya d'enfortiment de la UGT car el nombre d'afiliats és esquitit (de 1.500 a 2.000 Federació de Barcelona) (...)

Els esforços de la nova Federació s'han orientat a les indústries que creiem importants com la metal·lúrgia, tèxtil, transports, CADCI i construcció sense subestimar cap grup ugetista ni sindicat. Aquests esforços s'han fet amb una manca de quadres molt accentuada davant el coneixement que dels sindicats tenien els tipus esbandits (...)

Lo més fort és el company S. responsable de la Federació amb ell formen el company G. que porta el CADCI i altres dos o tres sindicats, el company CH. que porta Transports i Ferroviaris i altres tants sindicats, el company C. que porta tèxtil i altres tants sindicats i en S. que porta metal·lúrgia i altres tants sindicats (...)

Al marge de la Federació hi ha el responsable de relacions del Secretariat anomenat A. de Banca i Borsa, vell ugetista i no del P. que abans ha passat per la Federació. De responsable de la propaganda hi ha el company O. ex-membre de la direcció de la JSU i ex-CNT.

En quant a treball de sindicat cal destacar al metal·lúrgic pel suport econòmic que dóna (...) Controlem de 15 a 20 cases de la correspondent indústria si bé el nombre d'afiliats és bastant reduït. Altre sindicat important és el transport (...) El CADCI és un grup petitet destacant grups al magatzem Alemany, Jorba i "El Àguila". En aquest ram existeix un tal Gutierrez "Quintelista" del P. Català Proletari que ha "dissolt" el PSU i que té quelcom amb caire de CADCI (...). A la indústria tèxtil els èxits han sigut pocs. Existeix la vella Junta a l'estil legal on els esforços per transformar-la han fracassat. Tampoc s'ha reïxit amb la idea d'organitzar una comissió tèxtil al marge d'aquesta junta per manca de companys en condicions, però darrerament s'ha pogut lograr que la Junta entregués alguns contactes a una nova comissió a base de companys joves amb moltes ganes de treballar (...)

A ferroviaris s'han registrat activitats dels "Delegados" de Madrid enviats per Trifón (...)

Amb la FCTE (...) està entregant un grup de 40 mestres a una nova direcció (...)

En quant a comarques, el company S. solament té la del Baix Llobregat car les altres mentres no hi hagi un quadre en condicions (...)

Les "Noticias" s'han repartit a les Juntes del sindicats editant-se 3.000 que són insuficients (...)"²⁹⁴.

Els comitès unitaris havien dirigit algunes accions com l'atur d'una hora a Can Girona el 19 de Juliol o l'atur de dues hores a la Maquinista Terrestre i Marítima el 15 d'octubre data de l'afusellament de Companys o havien fet manifestos commemorant alguna data determinada com els de la Hispano Suïza o Ibèria el 6 d'octubre de l'any 1946 o com van fer els de la comarca de l'Alt Camp o Vilanova de la Barca donant suport al govern de la Generalitat encapçalat per Josep

---

²⁹⁴ Serradell, J.; "Informe sobre la situació del partido en Cataluña"; (25 d'octubre de 1946), AHPCE.

Irla. Malgrat tot, Serradell encara identificava en el seu informe alguns nuclis de la UGT sota la influència de Trilles (Badalona i CAMPSA de L'Hospitalet)²⁹⁵ però pràcticament es pot donar per acabada la fase de reorganització i es va mantenir estable quant a grups sindicals i militants, sense patir tampoc cap cop policial. De fet, si la UGT va patir alguna dificultat va ser per l'ús que el partit en feia dels seus militants com en el cas del seu responsable l'any 1947 que hagué d'encapçalar la reconstrucció del partit després de les detencions del mes d'abril. Per a López Raimundo, aquest ús de quadres de la UGT per fornir dirigents del PSUC va ser la causa principal de què la UGT estigués pràcticament somorta a l'interior²⁹⁶. El gener de l'any 1949 es van traspasar tots els sindicats a l'autoritat del partit²⁹⁷, amb la qual cosa va començar l'aplicació del canvi tàctic. La UGT va quedar aleshores dissolta perquè amb la utilització dels sindicats verticals la UGT no tenia cap sentit²⁹⁸.

3.2. La nova estructura d'organització per als obrers (1949-1959):

Tot i la dissolució de la UGT com a organització clandestina estructurada i la desaparició dels seus organismes de direcció i coordinació, el PSUC continuà insistint en la creació d'una nova organització amb una estructura més laxa, que dirigís la lluita obrera per a les reivindicacions laborals. La primera referència al respecte aparegué el desembre del 1949 al voltant del tema dels salaris:

"(...) Com lluitar per obtenir millors salaris? En primer lloc (...) una sòlida unitat obrera (...) Unitat que ha de concretar-se en vigorosos i combatius Consells de la Resistència que impulsin arreu l'acció reivindicativa (...).

Utilitzant les pròpies organitzacions franquistes. Els enllaços sindicals, els Sindicats Verticals han de veure's acorralats contínuament per comissions de treballadors que denunciïn els grans beneficis de les empreses, la fam, la

---

²⁹⁵ Ibídem

²⁹⁶ Entrevista amb Gregorio López Raimundo (9 de novembre de 1997): "(...) no fue tanto la decisión de suprimir la UGT sino la necesidad de utilizar los cuadros que había (...) lo que la hizo desaparecer (...)"

²⁹⁷ "Sobre el treball del company al país. Informe Torà"; s/d; AHPCE

²⁹⁸ Entrevista amb Gregorio López Raimundo (9 de novembre de 1997): "Ahora..., luego cuando ya al año siguiente (...) apoyándonos en la instrucción de las células de la utilización de los medios legales del sindicato vertical, pues entonces la UGT ya no tenía sentido (...)"

misèria de les llars obreres i plantegin la necessitat urgent d'augmentar els salaris.

(...) LA LLUITA UNIDA a l'interior de les fàbriques, és a dir, la baixa producció, el sabotatge, els "plantges" i quan hagi possibilitats la vaga (...)

*La realització d'aquesta tasca essencial prepara les condicions de l'esclafament del règim franquista.*²⁹⁹

Potser sí que la UGT no tenia cap sentit amb l'aplicació del canvi tàctic però el que sí en tenia per al PSUC era que els obrers estiguessin organitzats i coordinats d'alguna manera i que es mantinguessin les relacions orgàniques amb el partit, perquè l'ús dels mitjans legals i dels sindicats verticals no es feia per construir una organització sinó com un instrument per generar conflictivitat laboral i desestructurar el règim. El PSUC inicialment proposà a les fàbriques, una organització a dos nivells: els consells de la resistència i les comissions d'obrers.

Els Consells de la Resistència, foren plantejats com una repetició dels comitès unitaris UGT-CNT-PSU anteriors al canvi tàctic, intentant agrupar tots els obrers -fins i tot els catòlics-, ara però sense posar sigles. Eren organismes polítics lligats al partit en relació al projecte polític de creació del Consell Nacional de la Resistència. El nom d'aquest grups anà variant en els cinc primers anys de la dècada dels cinquanta –comitès per la pau, comitès unitaris- i es substituï el Consell de la Resistència pel Front Nacional Republicà i Democràtic o el Front Nacional Antifranquista, però en tots els casos l'estructura era la mateixa: els consells o comitès integraven l'estructura organitzativa directiva i eren els que, a cada lloc de treball, a cada poble o a cada barriada havien d'establir quines eren les reivindicacions més sentides per tothom i planificar, organitzar i convocar les accions reivindicatives en base a elles³⁰⁰. Però a més, els consells integraven una aliança política antifranquista ja que l'única manera d'acabar amb la misèria dels treballadors i els salaris de fam era establint un règim republicà i

---

²⁹⁹ *TREBALL*, núm. 98; desembre, 1949; (ANC)

³⁰⁰ *TREBALL*, núm. 135; gener, 1952; (ANC): "(...) Aquells homes i dones han d'unir-se en cada fàbrica i lloc de treball, han de constituir comitès d'unitat encarregats d'orientar i dirigir la lluita, encarregats d'establir les reivindicacions obreres que corresponguin a l'anhel del conjunt de treballadors i, propagant-les organitzar la lluita combinant els mitjans legals amb tots els mitjans il·legals (...)

democràtic³⁰¹. La solució als problemes obrers segons plantejava el PSUC, no passava per millorar la seva condició laboral i econòmica sinó per acabar amb la dictadura franquista que era qui els generava, intentant vincular així les reivindicacions obreres amb la lluita política. Per tant per al PSUC era fonamental seguir mantenir una organització per als obrers que fes el treball més sindical de reivindicar millores laborals i econòmiques però que també estigués relacionada orgànicament amb la direcció política del partit i que seguís les seves instruccions, perquè les lluites obreres parcials formaven part de la lluita política i la seva generalització portava a la vaga general i calia que els obrers fossin fàcilment mobilitzables³⁰². Malgrat tot, l'única informació que aparegué a *TREBALL* al voltant la constitució d'un comitè o comissió d'unitat fou el juliol de l'any 1953 en una fàbrica metal·lúrgica, format per militants comunistes i cenetistes però després d'haver realitzat ja algunes accions conjuntament³⁰³, cosa que indica clarament que les accions obreres no eren contra el franquisme ni per una qüestió política, sinó perquè els interessava per aconseguir uns objectius laborals comuns.

El segon nivell en aquesta organització eren les comissions d'obriers. La formació de comissions d'obriers era autònoma de la direcció del PSUC i es produïa des dels primers conflictes de la dècada dels quaranta³⁰⁴. A més, en certes empreses grans era una pràctica habitual o, si més no, organitzada com ens mostra l'informe sobre un conflicte que es produí a l'empresa Gassol de Mataró l'any 1947: els dirigents de la cèl·lula i del comitè CNT-UGT-PSUC d'aquesta empresa organitzaren una protesta contra la retallada de setanta-cinc pessetes en el salari. La direcció del comitè va determinar que seria

---

El que cal és trobar la manera de fer que l'anhel d'unitat prengui forma concreta en cada fàbrica i lloc de treball i que el comitè d'unitat dirigeixi la lluita per un salari mínim vital i mòbil"

³⁰¹ *TREBALL*; núm. 104; febrer, 1950; (ANC)

³⁰² *TREBALL*, núm. 133; juny, 1951; (ANC): "(...) Per als comunistes (...) avui no hi ha tasca més urgent que la de donar formes organitzades a la unitat obrera i democràtica (...) Crear en centres de treball, casernes, escoles, barrriades i pobles centenars de Consells de la Resistència, comitès de Partidaris de la Pau, comitès de lluita per un salari mínim vital o altres organismes equivalents, fonament i base del Front Nacional Republicà i Democràtic, constitueix la premisa fonamental per donar a la lluita la cohesió i coordinació que necessita (...)"

³⁰³ *TREBALL*, núm. 148; juliol, 1953; (ANC)

més convenient que fossin les treballadores les que participessin a la comissió que havia de discutir la resolució del conflicte amb els patrons i les autoritats falangistes. S'aconseguí la solidaritat de la resta d'empreses tèxtils de la ciutat i el conflicte s'allargà, la qual cosa provocà la intervenció d'un delegat del Sindicat Vertical, la Policia Armada i la Guàrdia Civil. Un tinent coronel de la Guàrdia Civil demanà d'entrevistar-se amb la comissió. Quan es trobaren es reconegueren, perquè resultaren ser els mateixos participants -per ambdues parts- d'una altra reunió per un conflicte de l'any anterior³⁰⁵. Tot i que a la dècada dels quaranta es donaren instruccions a les cèl·lules d'empresa de què s'informés a la direcció del partit de quan i com es volia organitzar la protesta per donar-ne el vist-i-plau, l'espontaneïtat i la immediatesa eren també un element importat en l'organització d'un conflicte laboral, el que feia que el PSUC, com a organització tingués poca o cap incidència sobre el desenvolupament del conflicte i sobre l'actuació de la comissió poder posar en marxa tots els mecanismes de contacte. Per aixó, el PSUC no considerava les comissions d'obers de base com una forma organitzativa pròpia ni adequada per a la lluita antifranquista, sinó únicament com la força de xoc que s'havia d'enfrontar amb el Sindicat Vertical, els patrons i els enllaços sindicals que encara no estaven en posicions d'oposició a la dictadura. L'organització havia d'estar en un nucli més permanent.

El PSUC va mantenir aquesta posició fins l'any 1955 en què començà a apreciar-se un canvi potser molt mínim però significatiu, respecte del plantejament de l'organització a les fàbriques:

"(...) Si en una fàbrica es posen d'acord els obrers comunistes i confederals, si ells creen una comissió d'unitat i hi incorporen algun altre obrer dels més decidits i conscients aquesta comissió es pot convertir aviat en la direcció unida, il·legal en la que els treballadors o la seva majoria tindran confiança.

Si aquesta comissió sap fer que els obrers discuteixin la seva situació d'una manera concreta (...) si aquella comissió capta i formula el que la massa d'obers de la fàbrica ansieja més, pot preparar condicions per emprendre una acció a la fàbrica. Per menar aquesta acció els obrers podran nomenar una altra comissió elegida per ells i que els representi, que pot i ha de lluitar

---

³⁰⁴ Per exemple, a la vaga general de Manresa de l'any 1946, s'organitzà una comissió d'obers per negociar amb el governador civil.

³⁰⁵ "Informes sobre accions a l'interior (1946-1947)"; ANC

per ésser una comissió legal, actuant legalment en nom dels obrers davant del patró i de la CNS.

La comissió d'Unitat no podria complir aquesta tasca. Però la comissió d'Unitat mantinguda amb caràcter permanent i clandestí pels obrers més experimentats i conscients de la fàbrica, comunistes i cenetistes i algun altre, seria una base formidable per a la creació en el moment oportú dels sindicats de classe, units de tots els treballadors, sense distinció de tendències (...)"³⁰⁶

El PSUC seguia necessitant l'existència d'una direcció permanent per a l'acció dels obrers de fàbrica per aixó es seguia mantenint l'esquema anterior de crear dos nivells organitzatius un de directiu, il·legal i clandestí i un l'altre d'acció però amb alguns matissos respecte del plantejament dels consells de la resistència: a) la comissió d'unitat directiva havia de sorgir d'entre els propis treballadors i havia de tenir la seva confiança, no podien ser uns simples militants del partit o del sindicat que pel fet de ser-ho es constituïssin en organisme directiu; b) la comissió d'obers que dugués a terme l'acció reivindicativa havia d'estar escollida pels treballadors i havia de convertir-se en una comissió legal; c) les reivindicacions han de ser les pròpies dels treballadors de cada fàbrica; d) l'aspecte polític quedava en un segon pla.

Així, poc a poc, el PSUC anà acostant-se a l'estructura organitzativa que havien adoptat els propis obrers. Va ser Josep Serradell 'Román' qui en el I Congrés del partit el 1956, analitzà tot el moviment de les comissions d'obers, destacant la seva importància al mateix temps que les dificultats que tenia el PSUC per tal de dirigir-les:

"Una de les conclusions a la que ens porta aquesta experiència és que el Partit s'ha recolzat en les comissions obreres per a desenvolupar l'acció unida de la classe obrera. Això indica la importància que les comissions tenen en el desenrotllament del moviment obrer. Tots els treballadors, i principalment els comunistes, hem de fixar una gran atenció a aquest mitjà de lluita.

Les comissions han estat i són un element d'organització i d'acció que la classe obrera de Catalunya ha utilitzat amb molta freqüència sota el franquisme. La feblesa ha estat que aqueixes comissions s'organitzaven per aconseguir certes reivindicacions i, després, quedaven esmorteïdes o desapareixien. No hi ha dubte que això responia a una altra situació en la qual

---

³⁰⁶ *TREBALL*, núm. 168; juny, 1955; (ANC)

el grau de la lluita de la classe obrera no era tan elevat com avui i la qualitat del treball del Partit era bastant artisanal.

Avui existeixen condicions per fer arrelar i consolidar aqueixes comissions en el curs de la lluita, per a què quedin constituïdes permanentment en defensa de les reivindicacions dels treballadors.

(...) Es pot dir amb tota raó que aquestes comissions obreres són formes independents d'organització i de direcció que han estat creades en la lluita unida pels mateixos treballadors. Aquest és un fenomen natural de l'activitat creadora de la classe obrera que el PSU ha recollit i recolzat i ha d'esforçar-se per estimular i generalitzar.

Ha d'estar clar per a tots els camarades que el Partit inspira i dirigeix l'acció dels obrers per mitjà de la seva organització ben lligada a les masses i de la propaganda. Però el Partit no pot pretendre fer ell sol allò que poden fer únicament els treballadors en el seu conjunt. Per forta i nombrosa que sigui l'organització del partit mai no es podrà dirigir la lluita dels treballadors si no és utilitzant les formes d'unitat d'acció que ells mateixos s'hagin donat. La tasca del Partit és ajudar a consolidar-les i treballar per a crear-les on encara no hagin sorgit."³⁰⁷

Serradell reconeixia explícitament que les comissions d'obers eren un tipus d'organització propi dels obrers que no havia sorgit de l'acció del PSUC. Però implícitament també reconeixia que era un moviment amb una estructura diferent a la que fins ara havia proposat el partit: les comissions d'obers eren creades pels propis treballadors de manera natural, un fenomen que sorgia de la base obrera que escollia en un moment donat per parlar amb la direcció o per fer demandes al sindicat vertical o al Jurat d'empresa, a aquells que ells creien més adequats o preparats per fer-ho. Aquesta era la comissió de la fàbrica que realitzava les dues funcions: era clandestina quant a la seva adscripció política però era pública perquè també havien de presentar les reclamacions i, per tant, no hi havia la dualitat d'una comissió permanent, directiva i clandestina i una altra d'acció. Com que una de les funcions que tenia el partit era aconseguir lligar-se a les masses i dirigir les seves accions, era necessari adoptar les formes de lluita dels treballadors i no buscar formes organitzatives artificials o que poguessin semblar estranyes als obrers.

La insistència en la necessitat de la formació de comissions d'obers indica, a més, que encara l'any 1956 aquesta estratègia era seguida amb irregularitat i possiblement puntualment, davant una

reivindicació molt sentida pel conjunt dels treballadors de la fàbrica. Centrar la importància de la reivindicació en les comissions d'obriers significava també que la penetració en els sindicats verticals encara no havia donat els seus fruits i en molts llocs encara no s'havien aconseguit enllaços fidels a la classe obrera. Per això des d'aquest moment en les propostes organitzatives que es feien des de TREBALL, desaparegué la comissió directiva clandestina:

"(...) Arribar a tals acords i plasmar-ho en la formació de comissions obreres en cada fàbrica i lloc de treball tindria una saludable i immediata repercusió en el conjunt dels obrers, dels empleats o funcionaris de l'empresa (...)

Un acord entre els treballadors més conscients i actius a cada lloc de treball facilitaria la formació de comissions que comptarien amb la confiança i el recolçament del conjunt dels treballadors i podrien preparar accions en les que prendrien part tots o quasi tots els treballadors.

Un tal acord i la formació de comissions obreres a les fàbriques, de comissions de treballadors en d'altres llocs de treball, obririen en les condicions actuals, enormes possibilitats de desenrotllar la lluita legal dins dels mateixos sindicats de la CNS."³⁰⁸

S'apel·lava directament a la formació de comissions obreres sense fer el desdoblament entre comissió d'unitat i comissió d'obriers i sense imposar la clandestinitat, però necessàriament havien d'estar creades per un acord entre els obrers 'més conscients i actius'. Es plantejava així encara un procés de dalt a baix, convertint-se en una posició intermitja, entre la proposta d'inicis dels anys cinquanta i la pràctica obrera, en la que encara hi havia d'haver obrers més polititzats que dirigissin a la resta d'obriers perquè al PSUC li seguia interessant més el valor de lluita política antifranquista de la conflictivitat laboral que no pas l'actuació purament sindical.

Finalment però, l'any 1957 el PSUC acceptà les comissions tal i com les plantejaven els obrers:

"(...) El moment actual és propici per a la més àmplia utilització de les possibilitats legals (...). Molt més fàcil ha de ser ara el funcionament de les comissions o el crear-ne per tal de reunir els treballadors en assemblea de secció o de fàbrica (...)

---

³⁰⁷ Serradell, J.; *Informe sobre els estatuts del partit i sobre els problemes d'organització*; pàgs. 34-35

³⁰⁸ TREBALL, núm. 178; desembre, 1956; (ANC)

*La creació de comissions obreres (i d'empleats en llur cas) té una gran importància. La creació, el funcionament d'aquestes comissions, és, d'acord amb els textos completament legal en tant que assessores dels enllaços o dels jurats respectius (...) les comissions han de formar-se i actuar entorn d'ells i formar junt amb ells les reunions o assemblees de treballadors. Allí on els enllaços i jurats no tenen la confiança dels treballadors, les comissions obreres han d'actuar en nom dels treballadors i exigir llur dret de reunir-se en assemblea per decidir sobre el programa i els candidats*³⁰⁹

La desaparició de tota referència a la necessitat d'una comissió directiva i l'articulació de les comissions d'obriers a l'entorn dels enllaços, acostava més la proposta organitzativa del PSUC a la pràctica dels obrers, acostumats a escollir per la base els seus representants en moments puntuals. Alhora els obrers tenien més possibilitats de constituir una comissió de forma permanent que no es dissolgués un cop s'hagués acabat el conflicte. Això podia ser possible per les perspectives que generaren les eleccions sindicals de l'any 1957 que podien permetre l'accés a aquests càrrecs de molts més obrers comunistes o d'oposició i amb els quals es podien establir vies de contacte. Ja no calia establir un grup director perquè les seves funcions les desenvoluparien els enllaços escollits. A més, el treball dels enllaços sindicals havia de ser obert i l'actuació d'aquestes comissions en situació de pràctica legalitat o semi-legalitat al seu costat, no la podia fer una comissió directiva que havia de ser clandestina per definició. Però aquesta diferència en l'origen i la finalitat de les comissions d'obriers - comissions creades per la base per a la lluita econòmica o comissions creades per un grup directiu amb objectius de lluita política-, sols va ser assumida pel partit d'una manera instrumental: en el III Ple del Comité Central celebrat l'any 1959, Gregorio López Raimundo, una persona que havia estat a l'interior i que coneixia de primera mà quines eren les formes d'actuació de la classe obrera, defensà la necessitat d'una organització política demanant la formació de Comitès d'Unitat -un altre cop aquesta denominació!-, amb obrers d'altres tendències allà on n'hi hagi i amb obrers que es destaquin en les lluites allà on no, que s'encarreguin de dirigir la lluita a les empreses³¹⁰. Aquestes propostes no eren per

---

³⁰⁹ *TREBALL*, núm. 186; juliol-agost, 1957; (ANC)

³¹⁰ López Raimundo, G.; *Discurs de clausura al III Ple del Comité Central del PSUC*; pàg. 73.

a un millor desenvolupament de l'actuació obrera sinó que estaven vistes en clau d'organització de partit:

"Aquests comitès [d'empresa] jugaran en aquest període un paper capital. L'organització del Partit és ja tan extensa que sense ells és impossible exercir una direcció real de les forces que tenim.

*Sense la proliferació de tals comitès els nostres propòsits de creixement, d'estendre l'organització del Partit a tot arreu, no es podrien complir plenament"*³¹¹

Per al partit, l'existència d'un organisme dirigent era absolutament fonamental per poder dirigir el partit coordinar tots els grups existents. López Raimundo encara va ser més contundent en afirmar que els comitès d'unitat eren necessaris perquè "(...) Alló que importa, en fi de comptes, és que les masses tinguin qui les dirigeixi en cada lloc"³¹², retrocedint a les posicions dels anys quaranta. En aquest III Ple del Comité Central a més, es va proposar una nova forma d'organització per als obrers de les empreses:

*"(...) Si els enllaços tenen a llur costat els obrers de la fàbrica, poden buscar els enllaços d'altres empreses del ram o de la localitat, crear òrgans de relació entre ells, els quals actuïn com a veritables comitès sindicals. Així s'anirà forjant una oposició sindical que recolzarà ensems amb l'acció legal en el marc dels sindicats i en formes clandestines que asseguraran la continuïtat de la direcció del moviment de masses, qualsevol que siguin les contingències de la lluita. Aquesta oposició sindical pot ser l'embrió dels futurs sindicats de classe dels treballadors (...)"*³¹³

Però aquesta relació que s'havia d'establir entre els enllaços sindicals de diferents fàbriques, tampoc no tingué el seu origen en el PSUC sinó que va ser una iniciativa pròpia dels obrers:

"La OSO aparece antes de denominarla, no es que nosotros digamos... 'Vamos ha hacer la OSO'. Lo que está sucediendo es que, pues, los enlaces y Jurados de Empresa que se van conociendo con el desarrollo de los conflictos y se

---

³¹¹ *La situació política i les tasques del partit. Informe del Comité Executiu presentat per Josep Moix; pàg. 48; Fons PSUC; (ANC)*

³¹² López Raimundo, G.; *Discurs de clausura al III Ple del Comité Central del PSUC; pàg. 73;*

³¹³ *La situació política i les tasques del partit. Informe del Comité Executiu presentat per Josep Moix; pàg. 34; Fons PSUC; (ANC)*

encuentran con que en sus propias empresas, sobretodo más arriba, pues están los franquistas y hay muy pocos que se quieran afiliar, pues para no estrellarse con qué cuentan para intentarlo y ponerse de acuerdo. De eso surge una forma de relación, no de organización clandestina. No clandestina como en el PSUC porque incluso se reunirán en el sindicato mismo y eso hay un momento dado en el que, pues, ‘esto vamos a organizarlo como oposición, quizá lo logremos’ (...) pero ese nombre nosotros no llegamos a darle un carácter oficial como orientación porque nos parecía que tenía el riesgo de ser descartado (...) En todo caso, había una persona o un núcleo importante que ya funcionaban así, que ellos mismos ya consideraban así la posición porque dentro ya se atrevían a plantar cara, había una cierta diferenciación. Pero nosotros si no aceptamos esa denominación es precisamente para evitar el riesgo de la organización clandestina (...)”³¹⁴

Tanmateix va passar amb l’OSO el que López Raimundo deia que es volia impedir: en voler donar-li funcions directives i organitzatives de la mobilització obrera i integrar-la en una estructura, l’OSO es transformà en una organització paral·lela al PSUC, coordinada per alguns militants com Cipriano García, per exemple i no aconseguí superar ni la clandestinitat ni el temor a la repressió, ni ampliar la seva base:

“La OSO se intentó montar con un esquema que era el propio esquema del partido, ahora nos reuníamos aquí y hacíamos la reunión del partido y después, a lo mejor sin movernos de sitio, decíamos ‘bueno aquí ya no somos camaradas, aquí somos compañeros del sindicato’. La OSO fracasó porque no teníamos salida, éramos los mismos salvo alguno que era tan comunista de pensamiento como nosotros pero tenía miedo, tenía la familia, tenía la mujer que le presionaba y en la OSO se veía menos comprometido (...)”³¹⁵

Així doncs, l’OSO va caure en la clandestinitat més absoluta i no tingué massa èxit en adoptar una estructura com la del partit i augmentar encara més la multiplicitat de tasques dels militants del PSUC. A més, en polititzar o en intentar anar més enllà de les finalitats que per a conflictivitat laboral perseguïen els obrers, va acabar fracassant.

Durant els anys cinquanta, el PSUC intentà trobar a través de diverses propostes, la fórmula i la motivació més adequada per aconseguir la mobilització dels treballadors i per dotar d’una organització

---

³¹⁴ Entrevista amb Gregorio López Raimundo; (2 de setembre de 1997)

a la lluita obrera que estigués en consonància amb el paper que havien de jugar els treballadors en la lluita contra el franquisme. Però el PSUC es trobà amb què els obrers havien desenvolupat unes formes de lluita i de relació pròpies que no pertanyien a l'ideari marxista-leninista i que no estaven destinades a la lluita política. Així com l'any 1948 el PSUC adoptà el canvi tàctic per mantenir-se lligat a les masses, durant els anys cinquanta hagué de desistir d'introduir les seves propostes orgàniques i assumir i adaptar la forma d'organització que havien creat els obrers. En un primer moment l'adaptació fou simplement nominal, intentant sobreposar a les comissions l'estructura que els comunistes havien previst per a la lluita antifranquista en l'àmbit laboral. Els obrers però, no mostraven massa predisposició a formar part de cap organització que comportés l'existència de relacions verticals jeràrquiques, obligacions o augmentés el seu risc personal. En no tenir una estructura definida, vinculació a organitzacions polítiques prohibides i estar restringida a l'àmbit laboral, les comissions podien ser tolerades pel règim o pels patrons i admeses pels obrers, que no serien castigats per causes polítiques. A partir dels anys 1956-1957, quan el moviment de comissions d'obriers començà a quallar i es pogueren obtenir un nombre elevat d'enllaços sindicals, s'adoptaren en la mateixa forma que les organitzaven els obrers desapareixent el grup directiu, funció que podia ser desenvolupada pels enllaços. Tot i així, el PSUC no aconseguí que la conflictivitat obrera s'orientés cap a la lluita política directa: ni les comissions ni l'Oposició Sindical Obrera jugaren aquest paper perquè mantingueren el seu camp d'acció dins de l'àmbit estrictament laboral i si es carregaven d'intenció política, queien en la clandestinitat i no realitzaven les funcions previstes. És per això que el 1959, des de les files del partit, encara es veurà la necessitat que els treballadors constituïssin organismes amb capacitat i intenció polítiques ja que sinó no seria possible arribar als objectius fixats.

---

³¹⁵ Cebrián, C.; obra citada; pàg. 33. Testomini de Cripiano García

4. La pràctica clandestina: les dificultats del PSUC en la implantació i funcionament de l'aparell orgànic.

La traslació de l'estratègia de lluita antifranquista a la pràctica quotidiana clandestina no va ser gens fàcil. És evident que l'extrema duresa de les condicions polítiques imposades per la dictadura franquista van condicionar el desenvolupament d'aquesta estratègia antifranquista: per exemple, en els primers anys de la dècada dels quaranta quan el caràcter feixista i repressiu del règim era més extrem, les direccions de Matos, Pardinilla, Peñarroya, 'Gromán' i Pérez Marí poca cosa més van poder fer que intentar assegurar l'organització i dur a terme activitats més col·laterals com la discussió política i la cotització al Socors Roig Internacional. L'organització estava allunyada del món industrial i fins l'any 1949, es van produir detencions de la Delegació cada any. Això no era una situació exclusiva de la ciutat de Barcelona on potser la pressió de la repressió va ser més forta, sinó que el mateix va succeir en les primeres organitzacions del PSUC a Girona, Lleida i Tarragona dedicades poc més que a l'ajut als presos, el suport assistencial i a la cotització. Però no totes les dificultats amb què es trobà el PSUC a l'hora de posar en pràctica la seva estratègia de lluita antifranquista a Catalunya van ser conseqüència del marc legal, polític i social imposat per la dictadura franquista sinó que també van ser generades des del propi partit, tant per la Delegació del Comité Central a Catalunya com per la direcció a l'exterior. El partit, entès com l'estructura clandestina des de la direcció fins els comitès locals formada per activistes polítics, va patir especialment aquests problemes fins l'any 1951. Després, amb la desaparició de pràcticament tota l'estructura orgànica clàssica, els problemes es van traslladar a les organitzacions de base.

4.1. L'organització política i la lluita antifranquista:

A un nivell global, la dispersió de la direcció del PSUC a l'exili mexicà i l'absència a l'interior del país i a França de quadres polítics amb autoritat i lideratge, van donar peu a l'aparició d'un buit de poder en la línia jeràrquica del partit i això va facilitar l'existència de grups dissidents o crítics amb la

direcció que s'autoanomenaven PSUC o UGT, fora de l'autoritat de la Delegació a l'interior, la qual cosa va dificultar enormement la construcció d'un aparell orgànic i la implantació de l'orientació política única³¹⁶. També es produïren lluites internes pel control del partit que implicaren depuracions i substitució de persones, la qual cosa endarreriria tot el procés combatiu contra la dictadura de Franco. Així, malgrat tots els esforços que es van fer per consolidar una organització a l'interior, aquesta era bastant feble i raquítica, si més no en els anys quaranta³¹⁷.

A Catalunya, el treball clandestí es desenvolupava en condicions molt difícils considerant com a tals, la manca de cases per fer reunions i tenir dipòsits de propaganda, manca d'impremta per publicar documents i periòdics i la manca de quadres preparats i amb experiència en el treball clandestí especialment dones, perquè per la seva condició femenina i per la consideració que sobre les dones havia establert el règim franquista, estaven sotmeses a una menor vigilància i podien realitzar accions amb més facilitat i seguretat³¹⁸. Un dels handicaps més importants que va patir la Delegació van ser els diners i tota la qüestió del finançament de les activitats i el sosteniment personal dels dirigents clandestins. És evident que per a desenvolupar una lluita clandestina contra un Estat o contra un govern, són necessaris diners per a la manutenció dels militants que han d'estar dedicats exclusivament a aquesta tasca. La manca de diners va ser un problema greu especialment per als quadres dirigents de l'interior durant els primers anys: Peñarroya criticà en una carta la delegació de França perquè no havia rebut diners, assenyalant com una de les causes principals de les caigudes la manca de recursos econòmics³¹⁹. Durant l'etapa de Monzón al capdavant del PCE, aquest s'encarregava del sosteniment econòmic de la delegació del PSUC a França i a Catalunya: Puig Pidemunt cobrava de la comissió de

---

³¹⁶ Com a exemple cal citar que l'any 1944 Tomás Tortajada deia que tenia sota el seu control els grups anteriorment dirigits per Assa i Pardinilla, amb un total de 500 militants. Si tenim en compte la militància oficial del PSUC aquell mateix any que era d'uns 900, convindrem la importància quantitativa d'aquesta dissidència.

³¹⁷ Entrevista amb Gregorio López Raimundo; (2 de setembre de 1997)

³¹⁸ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

³¹⁹ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

treball del PCE i Nogués i Pérez Marí rebien sis mil francs mensuals per al seu manteniment, una part dels quals però havien de destinar a la publicació de *TREBALL* i a ajudar a la Delegació del Comitè Central a Catalunya perquè el PCE sols aportava cinc-centes pessetes per a ‘Gromán’³²⁰. Les interrelacions que s’havien establert entre ambdós partits dificultaven encara més la disponibilitat de diners:

*“(...) Informé de mi situación económica y le manifesté que no era justo que no pudiera ni comprar el diario, me prometió que lo arreglaría y que yo cobraría directamente de la Delegación de Francia. Pero Angel posteriormente me dijo que era Madrid quien me tenía que pagar. Total que entre unos y otros yo andaba en la miseria (...)”*³²¹

Des de la direcció a França i Amèrica s’enviaven diners però no eren suficients per cobrir totes les despeses a més, es feien arribar a través dels enllaços que mantenien la relació entre les direccions a ambdós països per la qual cosa, si es produïa un retard per qualsevol causa, la situació a l’interior esdevenia crítica, posant en perill fins i tot la salut dels quadres del partit³²². Per intentar solucionar el problema, les Delegacions del Comitè Central del PSUC a Catalunya van triar diverses opcions, algunes vegades simultàniament: robatoris i atracaments, recapta de diners entre els militants i simpatitzants o posar-se a treballar.

Els atracaments es realitzaven en empreses i negocis i els protagonitzaven els guerrillers:

“(...) Nuestro partido (...) se encuentra con enormes dificultades económicas para desarrollar el trabajo (...) Nuestros militantes y simpatizantes, como no son burgueses no pueden aportar lo que la gran burguesía aporta a sus aliados. La burguesía dispone de millones y los dan para reprimir el movimiento obrero. Nuestros militantes sólo pueden aportar algunos céntimos para nuestro partido.

---

³²⁰ Ibídem

³²¹ Informe de ‘Gromán’; AHPCE

³²² Serradell, J.; “Informe sobre la situación del partido en Cataluña”; (25 d’octubre de 1946), AHPCE. Igualment, Gregorio López Raimundo relata alguns moments de neguiteig per el retard de l’enllaç de França que havia de portar els diners [López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*]

Las finanzas van ligadas al auge o descenso del movimiento obrero. En los países que los obreros se ganaban bien la vida o que tiene la economía del país en sus manos, los Partidos Comunistas gozan de unas finanzas desahogadas y les permiten atender bien la propaganda y cuantos gastos de organización suregn . En los países en que el movimiento obrero es perseguido y la clase obrera lleva una vida mísera como actualmente en la España falangista, nuestro Partido lleva una vida mísera, ya que nuestra existencia es la existencia y la vida del conjunto de la clase obrera.(...)
(...)

Hoy que nuestro partido vive en la ilegalidad y sus cuadros y su dirección se ven forzados a vivir fuera del país, nos vemos obligados a vivir una vida mísera, la cual no nos permite atender a todas las necesidades de la lucha. La lucha exige tantos sacrificios y tantos gastos que por nuestros esfuerzos que hagamos no llegamos a cubrir todas las necesidades (...) Para salvar estas dificultades se ha llegado a pensar y en algunos casos se han realizado los llamados golpes económicos (...) Para esto se ha tenido que utilizar cuadros guerrilleros, héroes de la lucha contra los alemanes, que han hecho buenos golpes, pero que hemos tenido la desgracia que más tarde o más temprano sean descubiertos y a muchos les ha costado la vida (...)”³²³

Les conseqüències d'aquestes accions van ser nefastes perquè no sols els guerrillers eren descoberts i condemnats a mort sinó que per la vinculació que hi havia entre els grups guerrillers i la direcció política, també posaven a la policia sobre la pista de l'organització clandestina i la desarticulaven. Econòmicament els resultats tampoc no van ser millors i es va haver de recórrer a fer rifes entre els militants, sol·licitar donacions econòmiques, cobrar cotitzacions, fer campanyes d'ajut o vendre els exemplars de *TREBALL* que s'editaven. L'últim recurs per aconseguir mitjans de manutenció va ser que els mateixos responsables de la Delegació del CC a l'interior es possessin a treballar:

“(...) Mi situación personal era pésima. No podía trabajar por las necesidades del P. y no era posible coger el dinero de las cotizaciones porque estaba reservado a la propaganda, la pensión no la podía pagar y la única solución que encontramos era buscar un trabajo dónde poder trabajar por las mañanas (...)”³²⁴

---

³²³ Informe de 'Gromán'; AHPCE

³²⁴ Ibídem

En el cas de la tercera direcció del PSUC a l'interior, no només 'Gromán' va haver de treballar, sinó que també ho feien els seus dos companys Echauri i Piedrafita³²⁵. Sota la direcció de 'Román' els tres responsables del Comité local de Barcelona treballaven³²⁶ i amb López Raimundo, tots els quadres de l'aparell del partit treballaven professionalment excepte els tres responsables de la Delegació³²⁷. Però si bé el fet de treballar donava estabilitat personal als quadres i els donava una coartada per a una existència legal, amb les condicions laborals del franquisme –jornades llargues, poc salari-, hi havia moltes dificultats per desenvolupar el treball de relacions orgàniques i la línia política. El propi 'Gromán' ho assenyalava en el seu informe en exposar el cas d'Echauri que treballava deu hores cada dia, arribava tard a casa, estava esgotat, mal alimentat i vivia a la misèria i els diumenges, que era el seu dia de festa, treballava a casa seva fent mobles, cosa que havia fet que poc a poc es deslligués del partit. Per a 'Gromán' el que no aconseguia la repressió de la dictadura en els militants, ho aconseguien les condicions en què havien de viure que els tornava inactius³²⁸

Precisament, les relacions orgàniques i la seguretat del partit van ser dues qüestions fonamentals per al PSUC, especialment en la dècada dels quaranta. El tipus de contactes que es van establir entre els diferents graons de l'estructura clandestina responien al fet de protegir-se de la persecució de la dictadura però es va dur a l'extrem, de tal manera que les relacions orgàniques, tant de dalt a baix com de baix a dalt, esdevingueren molt complicades i lentes. A més, durant el primer quinquenni de la dècada dels quaranta la Delegació del Comité Central no celebrava gaires reunions col·lectives, el que

---

³²⁵ Informe de 'Gromán'; AHPCE: "(...) Echauri y Piedrafita trabajaban durante la jornada, uno de serrador y el otro de conductor de autobuses y sólo podían dedicar al trabajo del P. unas horas, cosa que dificultaba el trabajo (...)")

³²⁶ Serradell, J.; "Informe sobre la situación del partido en Cataluña"; (25 d'octubre de 1946), AHPCE

³²⁷ López Raimundo, G.; "Informe de Cataluña. 5-mayo-1948", AHPCE: "(...) Los camaradas de aquí que conocéis todos marchan bien, y a excepción de los tres de la Delegación, todos trabajan profesionalmente. La experiencia nos dice que ello mejora la seguridad de su trabajo, pero lo hace más difícil ya que hoy no existe aquí la jornada de ocho horas, y casi todos ellos trabajan diez horas (...)")

³²⁸ Informe de 'Gromán'; AHPCE: "(...) muchos camaradas muy buenos y honrados han ido hundiéndose y alejándose de la lucha no porque él quiera, si no por sus necesidades personales (...) Ecahuri, cuadro viejo con experiencia sindical, está hundido porque trabaja 10 horas diarias, llega a casa tarde y cansado, falto de alimentación, como todos los obreros rozando la miseria. Los domingos que es cuando tiene libre, los

feia que no hi hagués una línia ideològica única i comuna respecte de la lluita política contra el franquisme a tota l'estructura i que hi hagués una manca d'autoritat efectiva sobre les organitzacions inferiors³²⁹.

Les dificultats per a què la Delegació imposés la seva autoritat sobre les organitzacions inferiors i els militants, la manca de reunions col·lectives per unificar la línia d'acció i les febles relacions orgàniques van estar en l'origen de les dissidències d'aquest primers anys, però també afectava a un aspecte fonamental per al PSUC: la seguretat. L'objectiu principal de les cinc primeres direccions clandestines fou assegurar l'existència del partit i per això es determinaren unes estrictes mesures de seguretat, que sovint no eren observades pels quadres del partit:

“(...) A Catalunya es dona el cas (...) de què existeix una excessiva familiaritat entre els militants i una manca d'experiència en el treball conspiratiu, entenent que les mesures de seguretat estriben en no obrir-se ni confiar-se a ningú que no sigui un “camarada” conegut i “d'absoluta confiança”, considerant en aquest sentit a vells militants, als que hagin tingut llocs de responsabilitat i els que han sofert la presó o la persecució, el pes de la repressió franquista, considerat com a “element dubtosos i de poca confiança” a tota una sèrie de militants honrats que han pogut escapar de la repressió. Si aixó passa entre propis militants del P., ni que dir ja menys s'apropen a altres patriotes que no són del P., és a dir que no es lliguen a les masses, agrupant-se els militants coneguts entre ells, éssent d'aquesta manera ràpidament localitzats per la poli i la provocació. Es dona el cas que les relacions es fan entre militants, les visites a les cases quasi solament es fan

---

dedica para trabajar en su casa para hacer algún mueble ya que no tiene nada. Este camarada en contra de su voluntad se desliga de todo el mundo y poco a poco va perdiendo la perspectiva (...)”

³²⁹ Informe Pere Canals; (24 de desembre de 1945); AHPCE: “(...) La relació i control de l'aparell d'organització de la Delegació era anormal i els companys que el realitzaven es limitaven a anar de tant en tant a alguna comarca i informar-se de com anaven les coses d'organització sense que cada situació d'aquestes fos aprofitada suficientment per orientar, sobre la base de la discussió política amb el Comitè Comarcal, el treball que realitza (...) És en el treball d'organització de la Delegació que malgrat alguns avenços assolits patim de majors defectes i insuficiències en el treball (...) El control de la realització de les tasques a les organitzacions del partit és feble i en part mecànica repetint-se anteriors errors. Es segueix encara el sistema insegur de mesurar el procés orgànic del Partit per estadillo i no, a més d'aquest, per la forma com apliquen les organitzacions del partit les tasques i les orientacions que se'ls hi plantegen (...) Per la manca d'agilitat i iniciativa es perllonga la solució de problemes (...)”. La direcció de Canals potser no sigui la més representativa per exemplificar les dificultats en les relacions orgàniques doncs bona part dels problemes se li atribueixen –com fa Martín Ramos- a la seva forma d'organitzar la Delegació obsessionat per la seva protecció. Tanmateix, si repassem els informes d'organització de ‘Gromán’ o de Pérez Marí trobarem el mateix tipus de problemes.

entre militants, el mateix passa si van al cine o al cafè, mentre que com “mesura de seguretat” mai s’obren a gent d’altres organitzacions (...) (...) De tot es després una alegria en el treball i familiaritat entre els militants i un excés de desconfiança en els òrgans de direcció, començant per la pròpia delegació, que si bé donava directrius i orientacions concretes i justes, per aquest excés de confiança en els companys no procedia la verificació i confirmació de les mesures de seguretat i conspiració (...)”³³⁰

Els militants sols consideraven de confiança als antics militants o als que havien passat per la presó perquè, si un militant havia estat detingut per la policia i empresonat, era com haver obtingut un certificat de lluitador antifranquista perquè donava fe de què havien tingut el valor de fer alguna cosa per oposar-se a la dictadura. En alguns casos així era així, Peñarroya per exemple, però quan un militant era detingut i empresonat suposava la seva identificació personal real amb nom i cognoms i que, quan era posat en llibertat era una persona legal amb els seus documents d’identitat, expedients policials i personals, etc. i susceptible de ser vigilat per la policia. Si era incorporat novament a l’organització com un militant ‘segur’ perquè havia sofert la repressió del règim, hi havia moltes més possibilitats que és produís una caiguda. Aquesta confiança en només el cercle reduït dels que eren militants coneguts o repressaliats, acompanyada de la poca experiència en el treball clandestí, es traduïa en diverses actituds com podien ser guardar en la pròpia vivenda els arxius i documentació del partit; dur al damunt llibretes amb anotacions de noms i adreces amb el perill de ser detingut i que la policia localitzés les dades; excessius contactes pels carrers; incorporació a l’organització política i/o guerrillera d’ex-presos del partit o persones pel sol fet que manifestessin la seva adhesió al PSUC o la seva militància anterior sense fer les comprovacions de seguretat; relacions amb els propis familiars que havien quedat a Barcelona... En no guardar les mesures de seguretat, les caigudes sovintejaven i afectaven a molts militants, la qual cosa provocava una desconfiança de les organitzacions de base cap

---

³³⁰ Informe d’Eduard Pérez Marí; AHPCE

a la direcció perquè va arribar a creure que podia haver alguna connivència entre la Delegació i la policia³³¹.

Per solucionar aquests problemes, l'any 1945 'Gromán', va sol·licitar a la direcció del partit a França un replantejament global del treball il·legal i conspiratiu a Catalunya. Ho va fer en base a la seva experiència a l'interior des de l'any 1943 fins l'any 1945 quan la fi de la Segona Guerra Mundial va fer que fos posat en llibertat el mes de maig. Fins que va ser cridat a França a la tardor del mateix any, 'Gromán' va seguir servint al partit a Barcelona amb Montserrat i Aymerich, però a l'haver sortit de la presó es va veure obligat a legalitzar la seva situació personal, va anar a viure amb els seus pares i va aconseguir una feina de representant comercial. Segons el seu propi testimoni, aquesta feina li permeté realitzar reunions del partit, establir contactes amb d'altres militants, etc. De tot això, en va treure les següents conclusions:

“(...) Hay que conseguir sacar a las delegaciones de su torre de marfil, que los cuadros no sean conspiradores encerrados en una habitación, que cuando salen a la calle miran por todas partes a ver quien les sigue y que en la casa donde viven les tienen como conspiradores y les esconden cuando algún vecino va a hacer alguna visita a esa casa.

Es preciso dar a nuestros cuadros una vida normal como cualquier otro ciudadano o miembro de la familia (...)

(...)

Hay que hacer una revisión de todo el aparato ilegal. Sólo cuando se pasa por Jefatura y la cárcel y después se incorpora uno a la vida legal y tiene que trabajar para vivir se da cuenta de las enormes posibilidades que tenemos y lo equivocados que estamos muchas veces cuando hacemos una vida ilegal (...) en los trabajos ya no es un inconveniente el admitir un obrero por haber salido de la cárcel. Los comunistas pueden montar negocios y son muchos que estando con nombre supuesto o saliendo de la cárcel se han establecido. Hay algunos camaradas que se han convertido en burgueses y con buena posición económica y que aún dicen que son militantes del partido. Tres camaradas (...) son dueños de una pequeña imprenta. En Sabadell, un camarada (...) tiene una fábrica de lana (...)

Se puede ir empezando a pensar en alguna nómina de fábrica o talleres. Algún pequeño negocio se puede montar por el aparato como yo tenía despacho con teléfono (...)

Se pueden montar muchas agencias de representación con muy poco dinero y bien llevado esto, estas cosas proporcionarían dinero al partido (...)

---

³³¹ Nogués, L.; “Informe de les meves activitats a l'interior del país”; (juliol, 1946); AHPCE.

(...)

(...) los amigos ex-presos no son casi utilizados y menos los cuadros (...) Ellos sabían que en Barcelona no podían estar, pero pensaban que podían ir a la montaña, a otra provincia, a Francia para ser preparados o para ser cambiados con camaradas que estaban en Francia y podían ir a España (...)

Entre los que salen en libertad hay cuadros más o menos preparados, con más o menos firmeza y más o menos seguros. De todos ellos el Partido debe hacer una selección y, de acuerdo con su comportamiento, utilizarles haciéndolos venir a Francia, prepararlos y ocupar en Francia el puesto de algunos camaradas que pueden ir a España o si se cree oportuno volver a enviar más tarde alguno de ellos(...)

(...)

(...) mientras la represión franquista no puede con la voluntad de muchos cuadros y se mantienen firmes a pesar de los tormentos, después por el ambiente en que se ven obligados a vivir, se pierden o son inactivos y lo más grave es que no se forjan políticamente. Algunos otros que eran solteros han forjado un hogar y les es violento dejar todo porque han perdido algo del temple que tenían cuando salieron de la cárcel.

Creo sobre esta cuestión sería preciso pensar algo y si yo estuviese equivocado discutir conmigo. La atmósfera vivida del régimen franquista contrinuye en la mente de cada uno. Son meses y meses de aislamiento, alimentándose de la prensa que sólo destila veneno. Muchas veces se ven personas honradas, antifascistas cien por cien, que en su forma de comportarse se nota como están influenciadas por todas las mentiras que lee en la prensa diaria (...)

(...)

(...) Otra experiencia recogida es la impresión que se llevan los camaradas al llegar a Barcelona.

Al llegar uno a Barcelona todo lo encuentra extraño. Uno se encuentra en un ambiente que no domina, que no sabe cómo marchan las cosas. Aunque uno es preparado para ir a España y tiene unos conocimientos generales de la situación, no domina la situación por completo y los pequeños detalles uno se da cuenta que por él han pasado algunos años de ausencia, a la vez que encima lleva el ambiente del país que ha salido.

Uno lleva en la cabeza unas líneas generales de actuación, unas instrucciones y métodos que son buenos, pero que hay que saber aplicarlos en las condiciones prácticas en que se encuentran. Partiendo de esta experiencia considero que los amigos que van para trabajar en el interior no deben incorporarse inmediatamente al trabajo político. Deben estar (...) unos meses estudiando, observando el conjunto del lugar donde él va a trabajar y cuando él se sienta seguro que domina el ambiente con los mínimos detalles, entonces incorporarse.

*Yo sé que las necesidades políticas obligan muchas veces a que un camarada que va de Francia por ejemplo, se ponga a trabajar a los dos días que llega a Barcelona (...) Estos cambios de ambiente y de situación me han hecho observar que no es bueno que uno se incorpore al trabajo hasta que no se sienta seguro de sí mismo (...)*³³²

---

³³² Informe de 'Gromán'; AHPCE

‘Gromán’ demanava que s’acabés amb el caràcter conspiratiu de la lluita clandestina i que s’adoptés una tàctica d’infiltració social integrant-se en la vida ciutadana i poder tenir relacions amb un cercle més ampli de persones; proposava una nova forma d’obtenir recursos econòmics creant empreses des d’on també poder organitzar el partit clandestí –quelcom semblant al que havia fet Monzón amb els *chantiers* a França-, criticava l’abandonament per part del partit que patien els militants que sortien de la presó els quals es perdien per a la lluita clandestina quan podien ser aprofitats per algun lloc. Algunes de les qüestions exposades per ‘Gromán’ es van aplicar posteriorment –per exemple, la recomanació de Comorera de què els guerrillers o el quadres treballessin legalment per augmentar la seva seguretat-, però no es va abordar una revisió global del mètode clandestí a l’interior i així les reformes estructurals de Serradell de l’any 1946 no van servir per millorar el funcionament orgànic del partit a l’interior. Massip, per exemple, considerava que la discussió col·lectiva entre els membres de la direcció de la Delegació i d’aquesta amb els grups organitzats no era correcta i això feia que es desconegués quina era la situació del partit en la base i quins eren els resultats de les accions que s’havien fet, tant de la direcció sobre els grups trametent consignes o orientacions com de la seva aplicació efectiva, la qual cosa impedia que el partit tingués una unitat política i orgànica. Per a ell a més, les reunions col·lectives eren totalment compatibles amb el manteniment de la clandestinitat més estricta³³³. Les mancances en l’acció del partit les refermà Serradell en el seu informe del mes d’octubre de l’any 1946, entre les quals va destacar la manca de rapidesa en el plantejament dels problemes o situacions que sorgien a l’interior i el no saber veure la importància que tenien alguns fets –com la conflictivitat generada per les dones-, que els impedia després poder generar expectatives d’alguna acció col·lectiva³³⁴. La manca d’agilitat en les relacions orgàniques i en la transmissió de consignes a la base suposava un problema greu per a la tasca de lluita antifranquista perquè les consignes i les

---

³³³ Informe d’Evarist Massip; (7 de juliol de 1946); AHPCE

³³⁴ Serradell, J.; “Informe sobre la situación del partido en Cataluña”; (25 d’octubre de 1946), AHPCE.

instruccions arribaven endarrerides a les organitzacions de base i no hi havia una previsió en l'organització per tal de resoldre-ho:

“(...) una de les coses que he pogut observar ha estat, per exemple, que les consignes arriben sempre tard a la base activa. A què es deu això? Molt senzillament: quan s'edita, per exemple, les consignes pel 19 de juliol, Primer de Maig, 11 de setembre, etc., es fa en 7 o 8 dies o potser, 10 d'anticipació, però això és poc temps per al treball clandestí, doncs sabem que els companys no enllacen cada dia sinó que ho fan tot el mes, si el treball no és molt intensiu, una o dues vegades a la setmana. Això fa que si solament la consigna té que passar per dos o més mans quan arriba a la massa hagi passat ja de la data que es desitjava (...)”³³⁵.

L'incompliment de les mesures de seguretat va estar en l'origen de totes caigudes de l'organització clandestina del PSUC a l'interior fins a l'any 1947. Les connexions que es seguien mantenint entre l'organització política o sindical i els guerrillers o la poca experiència en l'activitat clandestina dels quadres i militants, feia que quan hi havia una detenció que en principi podia ser puntual i localitzada s'ampliés ràpidament a tota l'organització. Per tal d'eliminar els efectes de les detencions calia substituir a tots els militants que havien tingut relació directa amb els detinguts encara que fossin quadres intermitjos o responsables de comitès locals o d'altres organitzacions del partit com la UGT o la JSUC, així com els militants que donaven suport en la distribució de la propaganda o feien tasques de suport a la Delegació. També quan la direcció del PSUC va iniciar la reorganització per la caiguda de l'abril de l'any 1947, hi hagué alguns responsables que es negaren a ser substituïts la qual cosa suposava que s'haguessin de tallar les relacions amb ells. Pel tipus de relacions orgàniques establertes no es perdia sols al responsable del grup sinó a tota l'organització que aquest dirigia i calia començar de nou des de zero, amb la possibilitat de l'aparició d'una possible dissidència o que el responsable apartat posés entrebancs per la reorganització d'un nou

---

³³⁵ Informe de Ricard Cucala; (juliol de 1947); AHPCE. Ricard Cucala, va ser el radista del partit a l'interior entre els anys 1946 i el maig del 1947 i un dels que es lliurà de la c'aiguda dels 80' l'abril del 1947.

grup del partit³³⁶. Aixó feia que els efectes de la desarticulació es multipliquessin, perdent-se bona part de l'experiència d'aquestes persones en la activitat clandestina. Aquesta pràctica va ser objecte de crítica per part de membres de la Delegació com Joan Gallofré:

“(...) Quiero remarcar como medida orgánica de necesidad de que el camarada responsable de orientar y controlar diversas comarcas, se le asegure en lo posible su permanencia en este trabajo. De esta manera es la única forma que permite conocer a los camaradas responsables de las respectivas direcciones comarcales y locales pudiéndoles ayudar a su capacitación elevando su formación política de cuadros.

Cojuntamente la permanencia le permitirá conocer las características y problemas de las respectivas comarcas y localidades. Estos conocimientos ayudarán al camarada al propio desarrollo de cuadros de organización y de la lucha política y económica de los antifranquistas en general y del proletariado en particular (...)

La política de cuadros siempre ha sido muy necesaria pero en las actuales condiciones de lucha contra un régimen fascista es más importante todavía porque requiere una serie de conocimientos y sobre todo una constancia tenaz en el trabajo (...) El velar por el desarrollo de los cuadros del P. su capacitación, su seguridad, es velar por el desarrollo del P. su seguridad y lucha.

Para ello una labor árdua y tenaz la cual se suele subestimar en la práctica de muchas formas, bien acelerando el trabajo más de lo que puede bien acumulándoles infinidad de tareas sin la consecuente ayuda política y muchas veces el propio trato personal conjuntamente con muchos factores de carácter y formación políticas que encauzados o no se forja un cuadro o se pierde.

Los frecuentes cambios de los responsables en las comarcas da lugar a que las direcciones comarcales y locales no vean seriedad en el P. y debilita su confianza en el mismo, hecho que repercute grandemente en el trabajo político llegando incluso a que camaradas de dirección haven resistencia en tener relación con el CC, caso de Valls, Mora, Canonge, etc.

(...)

Los cambios inutilizan la organización la mayor parte del tiempo. Yo teniendo facilidades para viajar por Cataluña y estar documentado durante el mes que estuve en Reus solamente había recorrido una vez las direcciones de comarcas cism poder estabilizar la organización del P. por resistencia se nuestros camaradas quen en muchos casos no querían saber nada. Además cada camarada tenemos diferentes formas de plantear los problemas políticos y de organizar. Y esto influía negativamente en el desarrollo de la organización”³³⁷

---

³³⁶ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàg. 120. Recordem que, per exemple, el contacte dels grups de base a les fàbriques sols el tenia el responsable amb un enllaç del comitè local, de manera que si aquest es perdia per qualsevol motiu ningú no coneixia com tornar a recuperar-lo i aixó facilitava que alguns responsables mantinguessin en secret la separació del partit i usessin el grup organitzat per als seus interessos personals.

³³⁷ “Informe de Joan Gallofré de febrero de 1948”; AHPCE

Gallofré estava clarament desencantat de l'actuació del PSUC a l'interior. En primer lloc, la direcció no cuidava els quadres ni els donava suport d'altra, nomenava militants responsables de grups sense cap formació i els adjudicava més responsabilitats de les que estaven disposats a tenir i més feina de la que podien assumir. A més aquests nous responsables, no es treien de la conflictivitat laboral a les fàbriques sinó que eren desconeguts per als obrers.

A finals de la dècada dels quaranta, la Delegació del Comité Central del PSUC a l'interior no havia pogut imposar encara del tot la seva autoritat ni el compliment estricte de les mesures de seguretat i malgrat tots els canvis i progressos organitzatius que es van donar durant les direccions de 'Román' i López Raimundo, les relacions orgàniques seguiren sent lentes i escasses:

"(...) El principal problema de organización con que se enfrenta hoy nuestro partido en Cataluña consiste en que solo una mínima parte de nuestras organizaciones de base hacen vida política y trabajan organizadamente, aunque solo sea en pequeña proporción. El resto limita su actividad casi exclusivamente a la cotización, la distribución del periódico entre los militantes y a cierta relación personal, pero no están encuadrados en grupos, no se reúnen, no realizan un trabajo estudiado y organizado del que ha de resultar obligadamente el desarrollo del Partido y la preparación de condiciones políticas para avanzar hacia nuestros objetivos revolucionarios.

(...) Nuestra mayor dificultad, la causa principal de que no obtengamos más progresos, consiste en que nuestros planteamientos no llegan siempre a los trabajadores y cuando llegan no van seguidos de un trabajo organizado de nuestros militantes para ayudar a aquellos a avanzar en la realización de nuestra política y atraerlos a nuestras filas. En todas las tareas que nos hemos planteado hemos obtenido resultados en cuanto han sido expuestas ante los trabajadores. Donde no se han recogido resultados ha sido, en todos los casos, porque las tareas no fueron planteadas ante los trabajadores porque quedaron encerradas y circunscritas a la organización misma del Partido debido a la debilidad de dichas organizaciones y a la insuficiente ayuda que éstas reciben de la dirección. (...) las [experiencias] negativas (...) consistieron siempre en que no alcanzamos a vencer la inercia, la rutina, en que viven ciertas de nuestras organizaciones, que no conseguimos vencer la falta de confianza en los militantes y en los obreros, o el temor a la represión franquista, de los camaradas que están al frente de algunas organizaciones del P., y a consecuencia de ello, la tarea queda asfixiada en nuestro propio vientre. Es decir, existen entre la clase obrera las condiciones favorables para el

*desarrollo de nuestro trabajo y del Partido pero no se avanza más deprisa a causa de nuestras propias debilidades(...)*³³⁸

Després de deu anys de lluita clandestina contra el franquisme a l'interior del país, López Raimundo tornava a citar com a debilitats en el treball a l'interior els mateixos aspectes que ja havien assenyalat les direccions anteriors: manca de reunions en les organitzacions, estructura organitzativa massa complexa; lentitud en les relacions orgàniques. Encara l'any 1951 es deixaven sentir aquestes mancances que impediren al partit actuar en esdeveniments tan importants com la vaga general de mes de març a Barcelona:

*"(...) Fábregas recordó que el funcionamiento del partido por arriba mostró no ser el adecuado para dirigir este tipo de acciones, puesto que no pudieron acelerarse los contactos regulares de arriba abajo y la delegación del CC no tuvo la posibilidad de influir en la marcha de los acontecimientos. Al Comité de Barcelona le fallaron bastantes contactos, especialmente de los sectores en que se produjeron detenciones, lo que retrasó aún más la llegada de información por vía interna (...)"*³³⁹

.....
*"Durant un matí la ciutat va estar en mans del poble, pero erem tan clandestins que quan vam voler reaccionar ja era massa tard"*³⁴⁰

Per superar aquestes dificultats en els contactes orgànics, el partit comptava amb la premsa i amb l'educació política que rebien o havien rebut els quadres dirigents i intermitjos del partit. Les dificultats per confeccionar *TREBALL*, *LAS NOTICIAS* i d'altres periòdics clandestins no van començar a superar-se fins l'any 1946 i definitivament a partir de l'any 1948. Però l'educació política va suposar un problema més profund per les activitats del partit: durant els primers anys, les Delegacions del PSUC a l'interior atribuïen mancances en educació política als propis quadres dirigents i intermitjos a més de no saber treballar de forma il·legal i clandestina³⁴¹. Aixó no era una qüestió puntual en un sector

---

³³⁸ "Cuestiones de Organización. Informe de Agustín"; (agost de 1949); AHPCE

³³⁹ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàg. 246

³⁴⁰ Fanés, F.; *La vaga de tramvies del 1951*; pàg. 46

³⁴¹ Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

del partit o en una zona del territori o en un moment particular degut a una manca de quadres, sinó que estava força extés i afectava tant a comarques com a la pròpia organització de la ciutat de Barcelona i tant als quadres sorgits de l'interior com els enviats de França:

“(...)Todo esto lo hemos podido comprobar en la reunión ampliada a la que han concurrido todos los responsables comarcales, locales y Rádios más importantes de Barcelona, militar, guerrilleros, sindicales. Alianza y Juventud. Las intervenciones fueron muy pobres lo que ponía de manifiesto su falta de preparación política (...) Esto ponía también de manifiesto que los camaradas de la Comisión de Organización no exponían con la amplitud, claridad y concreción los informes y orientaciones que recibían de la Delegación y tampoco sabían dar solución a los problemas que les planteaban, consecuencia también de su falta de capacidad política (...)”³⁴²

Aquesta manca de preparació afectava a òrgans del partit que havien de ser transcendents en la lluita antifranquista com els guerrillers, la UGT i fins i tot, aquesta preparació mancava en els propis òrgans de direcció del partit com era la Comissió d'Organització que, en teoria, havia d'estar formada pels millors elements perquè eren els que tenien el contacte amb els militants i els marcaven la línia d'actuació. 'Gromán' i Pérez Marí ho atribuïen a què mentre van ser a Catalunya no rebien cap material teòric, llibre o informe de l'exterior³⁴³ i potser sí que hi havia una mancança de coneixements de la teoria política en els quadres del partit, però en realitat del que es tractava era que les organitzacions de base no comprenien que el PSUC havia de ser *l'avantguarda de la classe obrera*³⁴⁴, en definitiva ras i curt, el que les Delegacions del CC del PSUC a l'interior identificaven com a *'manca d'educació política'* era que els quadres intermitjos de l'organització de la ciutat o els militants del PSUC de les empreses, que no eren activistes a sou del partit que s'amagaven darrera una identitat falsa sinó obrers de fàbrica amb noms i cognoms que necessitaven el lloc de treball –i de vegades no sols un sinó més–,

---

³⁴² *Ibíd*em

³⁴³ Informe de 'Gromán'; AHPCE i Informe d'Eduard Pérez Marí; AHPCE

³⁴⁴ Informe de Josep Serradell 'Román'; (4 d'abril de 1946); AHPCE

no encapçalaven la conflictivitat laboral, ni la dinamitzaven per crear un conflicte permanent, ni la transformaven en lluita política, ni difonien la vinculació del PSUC amb les accions de lluita laboral.

Però, tot es resoluria si es seguia insistint en la difusió de l'educació i la propaganda polítiques perquè a més, a finals de la dècada dels quaranta es donaven unes condicions inmillorables per a assolir la victòria sobre el franquisme:

“ (...)Pese a todo lo dicho hasta aquí, subsisten en Cataluña factores ya señalados anteriormente por nuestro Partido, que explican el retraso de la acción consciente y organizada de las masas contra el franquismo, en evidente desproporción con la situación de catástrofe que atraviesa España con el odio y la crítica del pueblo hacia el régimen y con la descomposición de las fuerzas franquistas.

(...)

La propaganda de Franco no convence, pero confunde y desorienta y todavía no hemos desarrollado entre la clase obrera y las masas el trabajo de educación que ha de abrirles claridad sobre los objetivos de nuestra lucha, ni las luchas parciales han adquirido la amplitud y el desarrollo suficiente para dar a los trabajadores confianza en su propia fuerza y entrenarlos para luchas de mayor envergadura.

Existe una situación de caos y de miseria terrible, de odio y de protesta del pueblo contra el régimen, de descomposición de las fuerzas en que Franco se apoya, que buscan febrilmente una solución que les permita continuar su dominación de clase. Existe un sentimiento nacional democrático y republicano evidente y una simpatía enorme por nuestras ideas y nuestro partido. Pero falta aún mucho camino por recorrer. Falta el trabajo organizado de nuestro P. en una escala mucho más amplia. Y este es el factor decisivo para transformar todos esos elementos potenciales en una fuerza consciente y organizada capaz de provocar la destrucción del régimen y de llevar adelante la revolución democrática de nuestro país.

*El volumen de nuestro partido y de nuestro trabajo no guardan relación con las posibilidades, con la influencia real del P., ni con las necesidades de la situación presente (...)*³⁴⁵

.....
“(...) Lo que sucede es que el trabajo político del P. en todos estos años de clandestinidad ha sido, por diversas causas ya conocidas, extraordinariamente débil. Nuestras organizaciones y militantes de base necesitan una mayor ayuda política que la que hasta ahora les proporcionamos. Si no hacen las cosas o las hacen mal es porque no se les enseña a hacerlas.

(...) Organizar el P. en las fábricas, enseñarle a utilizar las posibilidades y medios legales en la defensa de los trabajadores, ligarse a ellos y realizar un profundo trabajo de educación política, es hoy la tarea decisiva, el problema

---

³⁴⁵ López Raimundo, G.; “Información de Cataluña” (4 de setembre de 1949); AHPCE

de los problemas, cuya resolución lleva de la mano la solución de todos los demás: poner en marcha a la clase obrera.

*La clase obrera en marcha, tras la dirección de nuestro Partido, arrastrará a la acción a los campesinos y a la pequeña burguesía e imprimirá una orientación revolucionaria al movimiento nacional y de masas(...)*³⁴⁶.

L'educació política era fonamental, era la clau de volta de tota la lluita antifranquista perquè era la garantia de què els militants actuarien seguint el patró de l'ortodòxia marxista-leninista i proporcionava la convergència ideològica necessària (la bolxevització?). De fet, Pérez Marí ja atribuïa bona part de culpa d'aquests problemes d'actuació a la manca de formació política que havia permès la persistència de diverses sensibilitats entre els quadres dirigents del partit a l'interior derivades de la seva diferent procedència política -USC, PCC, PCP o Federació Catalana del PSOE- en el moment de la fundació del PSUC i que encara no s'havien pogut homogeneïtzar, que feien que hi haguessin interpretacions diferents de la línia d'actuació. Josep Puigsech ha demostrat com l'any 1939 en acabar-se la guerra civil, el PSUC no era pas un partit bolxevic ni bolxevitzat ni a nivell d'estructura ni a nivell ideològic. La conversió en un partit estalinista s'havia iniciat de forma molt parcial entre alguns quadres intermedis de direccions comarcals que ja havien començat a manifestar les seves resistències. A més l'afiliació massiva al PSUC i la UGT durant els anys de la guerra va fer que la militància estigués composta per una proporció baixa de militants obrers i que el partit i les seves organitzacions rebessin aportació de militància d'altres sectors polítics, com podien ser el POUM o l'Esquerra Republicana. Quan ja l'any 1940 es va iniciar a l'exili de forma definitiva la bolxevització del PSUC i la seva conversió en un partit estalinista, aquesta sols podia recaure en els quadres dirigents del partit que estaven fora del país. A l'interior aquest procés no s'havia pogut fer i la major part dels militants de base tampoc no marxaren a l'exili amb la qual cosa l'heterogeneïtat política del personal militant podia ser molt ample. Segons Puigsech, l'única organització del partit amb caràcter veritablement comunista-estalinista ja durant la guerra i que tenia la confiança tant de la Internacional Comunista com del PCE

---

³⁴⁶ “Cuestiones de Organización. Informe de Agustín”; (agost de 1949); AHPCE

era la JSUC i per això els membres que a partir l'any 1943 arribaren a Catalunya des de Mèxic pertanyien a aquesta organització: Josep Serradell, Margarida Abril, Joan Gallofré, Gregori López Raimundo..., havien de ser ells els encarregats de orientar el partit cap a la direcció que marcava la URSS i el PCE³⁴⁷.

El mes de desembre de l'any 1948, una d'aquestes sensibilitats que encara hi havia en el partit –Carreras-, detectava novament deficiències en la formació i l'educació polítiques dels militants i dels quadres dirigents del partit a Catalunya. Però identificava una mancança en la Delegació de l'interior encara més important que totes aquestes:

“(...) A. [‘Agustín’, és a dir, López Raimundo] oblida, algunes vegades, les particularitats nacionals de Catalunya i, per tant, la necessitat d’adaptar el nostre treball de PSUC a les esmentades particularitats nacionals. Aquest oblit es destaca en les seves formulacions i plantejaments polítics.

No es pot dirigir el treball de la Delegació del PSUC amb els mateixos mètodes i emprant les mateixes formulacions que, per exemple, ho fan els companys del C. Regional del PC d’Espanya a Aragó o Andalusia.

D’ací rauen, crec jo, les causes de les crítiques i indicacions formulades aquests darrers temps pel Secretariat del nostre P. a la Delegació. Crítiques i indicacions que s’extenien als problemes de propaganda.

Per raonar aquestes consideracions citaré uns quants exemples:

En un editorial de TREBALL, Ag. Plantejava com conclusió el formar el Consell Central de la Resistència. Oblidava que, per als comunistes catalans, per als treballadors i demòcrates, la tasca principal consistia en formar el CNR i ajudar a formar el CCR (aquest problema fou discutit per la Delegació i A. va reconèixer l’error i rectificà).

En una carta recent adreçada a l’advocat Martí Fuster, A. oblidava d’assenyalar el paper dirigent que el nostre PSUC juga en la lluita contra F.; a la capdevantera de tots els bons catalans.

Darrerament un informe de la nostra organització de “Can Girona” es saludava el CC del PC d’E. i a la companya Passionària. Aquesta salutació és justa, prova de l’afecte envers el PC i el seu Secretari General. Però els companys del PSUC oblidaven de saludar el nostre CC i el company Joan Comorera

Incomprensió del paper del nostre P.? Manca de formació política? Sigui el que sigui, aquests fets han d’èsser vigilats i aclarits políticament.

Per altra banda jo encara no he arribat a comprendre el fet que TREBALL hagi de publicar articles en castellà. La meva conclusió és que A. tem errors

---

³⁴⁷ Puigsech, J; *Nosaltres els comunistes catalans. El PSUC i la Internacional Comunista durant la guerra civil*; pàgs. 41-101.

en la traducció. Aquesta temença és exagerada car abans de publicar qualsevol article pot ésser revisat.

Considero que la nostra propaganda –sobretot TREBALL-, ha d'ésser editada en català, sense que això vulgui dir que, en casos concrets –adreçar-se a forces armades o a llocs on hi ha una concentració de treballadors o antifranquistes de parla castellana, no pugui editar-se material en castellà.

Sobre aquests problemes espero que la direcció en donarà la seva opinió (...)

El meu interès rau en el desig de veure créixer la personalitat del nostre partit entre la classe obrera i el poble de Catalunya, ensems que, una i altre, coneguim bé i estimin com la seva Direcció, nostre CC, el Secretariat i, sobretot, el company Comorera.

(...)

Ja sé que la condició essencial per assolir l'estima i autoritat del PSU de C entre les masses està en el nostre treball. Cal, però que la Direcció no tingui vacil·lacions en aquest sentit i s'esforci per ajudar a consolidar el nostre P. com la força motriu de la lluita de la classe obrera i dels demòcrates catalans contra el franquisme, per una República veritablement democràtica que assegurí les llibertats nacionals del nostre poble, units a tots els altres pobles hispànics”³⁴⁸

Carreras representa en aquest cas a la sensibilitat més nacionalista dins del PSUC i més fidel al Secretari General Joan Comorera, en considerar com un fet greu que el màxim dirigent de la Delegació del PSUC a l'interior emprés formes de treball pròpies del PCE, que permetés que es manifestés la vinculació amb el PCE enlloc d'amb el PSUC com seria el correcte i que no tingués en compte les particularitats nacionals de Catalunya, com la llengua catalana, que el PSUC com a partit nacional català, havia de defensar i difondre perquè era un dels trets diferencials respecte d'Espanya i per extensió respecte del PCE i per això, el portaveu escrit del partit –TREBALL- havia d'estar redactat íntegrament en català. López Raimundo no era català sinó aragonès (és casualitat que Carreras citi la secció del PCE d'Aragó?) i la seva llengua d'ús havia estat sempre el castellà³⁴⁹. Políticament provenia de les JSUC, l'organització del PSUC que més s'havia identificat amb el PCE, la URSS i la IC els quals defensaven la tesi de l'existència d'un sol partit comunista en cada Estat i havia treballat estretament a

---

³⁴⁸ Informe de Carreras; (28 de desembre de 1948); AHPCE

³⁴⁹ En l'entrevista que Vinader, Martí Gómez i Ramoneda li van fer l'any 1976, López Raimundo va manifestar que tot i conèixer bé el català, no s'havia decidit a parlar-lo mai. [Vegeu Vinader, X.; Martí, J. i Ramoneda, J.; *López Raimundo, lluita d'avui per un demà més lliure*; pàg. 21-22]

Espanya i a Mèxic amb Santiago Carrillo, que era qui realment exercia l'autoritat sobre la Delegació del PSUC a l'interior, per tant pot ser que a López Raimundo, sentint-se comunista per damunt de tot, li costés actuar en clau nacional catalana. Un any més tard, López Raimundo donava explicacions sobre l'ús del castellà en la propaganda del partit:

“(...) Però aún contando con “MUNDO OBRERO” hace falta que el PSU haga propaganda en castellano. Principalmente en Barcelona hay miles de trabajadores no catalanes, hasta el extremo de ser mayoría en ramos tan decisivos como la construcción y transportes. Hay además numerosos trabajadores catalanes que no saben leer el catalán a pesar de que lo hablan, pues no han recibido enseñanza si no en castellano y desde hace diez años no hay nada para leer el catalán. La Girona y la Elizalde, empresas de mayoría catalana, nos han planteado repetidamente este problema”³⁵⁰

López Raimundo argumentava com motius principals per emprar el castellà, l'increment dels treballadors immigrants de fora de Catalunya i el dèficit de lectura del català de la població autòctona per la prohibició i persecució de la llengua. Per tant, no era una qüestió puntual de fer un document en castellà per un sector concret com apuntava Carreras, sinó que *TREBALL* havia d'incorporar de forma habitual el castellà, doncs el PSUC no podia permetre que no hi hagués mobilització perquè els militants no entenguessin els escrits polítics i les consignes de la propaganda i els periòdics. A més, aconseguia posicionar-se entremig dels corrents nacionalista i pro-PCE: d'una banda, treia a la llengua tota la càrrega simbòlica d'identificació de la nació catalana en donar-li un tractament purament instrumental d'altra, podia aparèixer com a defensor de l'especificitat del PSUC perquè, malgrat utilitzar en els seus articles el castellà, aixó podia atraure els treballadors immigrants castellano-parlants i suposar una menor distribució de *MUNDO OBRERO*, el periòdic del PCE, evitant així la difusió de les seves consignes i un acostament de la població treballadora al PCE enlloc de cap el PSUC.

Tant la proposta de Carreras com la de López Raimundo, a banda de l'aspecte simbòlic, tenien com objectiu, el *lligam amb les masses*, que no era més que arribar a entendre quina era la problemàtica

---

i les aspiracions reals de la població treballadora, per tal de assumir-les i lluitar per elles. Aquest *lligam* havia d'aconseguir-se travant relació amb la població obrera però el partit no tenia presència en àmbits socials, culturals i populars que estaven dominats per les agrupacions de la Falange, per la reticència dels militants comunistes a participar-hi:

“(...) En Barcelona existe un movimiento de masas que nos da una lección a los comunistas. Está muy generalizado las fiestas de calle y barriada y en todas ellas existen comisiones de fiestas que en algunas de ellas han participado y participan camaradas nuestros. Estas comisiones actúan durante el año para organizar y recaudar fondos para los días de fiesta, se hacen rifas y recolectan cada semana todos los vecinos participan. En las esquinas de las calles se ven a obreros rifando por ejemplo, una radio y no le da vergüenza de vender números después de salir del trabajo y por el contrario ha habido algunos comunistas que le ha dado vergüenza vender números de nuestra rifa, alegando que eso son cosas de verduleras y pediguéñas.

Mientras muchos camaradas critican el movimiento de masas de las fiestas populares, los falangistas participan en las comisiones junto con obreros y pequeños burgueses procurando darles el carácter que les interesa (...) Para comprender la importancia de este movimiento hay que verlo, es la movilización de todas las barriadas populares, ya que en los barrios considerados como burgueses no se hacen. Queramos o no queramos las masas participan y los obreros en primer lugar (...)

*Nuestro partido adolece en Barcelona de un trabajo de masas, en muchas ocasiones daría la impresión de una secta sacrificada en lucha contra el régimen (...) si nos parásemos a estudiar los movimientos de masas de Cataluña y el trabajo de nuestro Partido veríamos mucho sectarismo desde que empecé yo a actuar hasta el momento presente. Yo soy el primero en darme cuenta que en mi actuación hubo una etapa de aislamiento de las masas (...)*³⁵¹

A més, la transformació de cèl·lules de carrer en cèl·lules d'empresa imposada per 'Román' no havia afavorit el desenvolupament del partit entre les classes treballadores. Per solucionar-ho, algun membre de la Delegació del PSUC a l'interior va suggerir noves propostes:

“(...) Hace falta preocuparnos hacia esos cuadros que surgen de la lucha en su mayoría son audaces, consecuentes que saben como hacer frente a la represión. Burlar los sindicatos verticales y presentar batalla. Han vivido una situación y han aprendido ha superarla.

---

³⁵⁰ “Cuestiones de Organización. Informe de Agustín”; (agost de 1949); AHPCE

³⁵¹ Informe de 'Gromán'; AHPCE

Al hablar de cuadros me refiero también a los que la lucha está forjando en las fábricas, talleres, pueblos, ciudades. La propia lucha hace que surjan verdaderos dirigentes, los cuales han de merecer nuestro interés procurando ayudales y orientándoles, aunque de momento sean reacios a militar, e incluso a escucharnos. La experiencia que mencionao en el informe de la fábrica de cáñamo es evidente. Si a aquellas mujeres les hubiera hablado como militante de un partido, seguramente no habría logrado el objetivo de hablarles y que conforme a mi ayuda orientaron la huelga y de seguro que de poder continuar ayudándolas ellas mismas después de un tiempo habrían pedido el ingreso al partido.

Dicha experiencia la he observado en múltiples fábricas que la gente a consecuencia muchas veces de la represión, su débil formación política y falta de confianza muchas veces disimula el no querer saber nada.

(...)

No hay huelga ni protesta que no haga dirigentes y desgraciadamente la situación de las sindicales y de ciertos partidos hace que muchos de los mencionados dirigentes faltos de apoyo no den el resultado que podrían dar y muchos desaparezcan que podrían ser formados como dirigentes.

La necesidad imperiosa de reforzar el Partido de cuadros dirigentes nos debe hacer estudiar profundamente las posibilidades que la propia lucha crea y que debemos encauzar, para ello es necesario descartar los métodos y concepciones sectarias, abrir nuestra influencia y acción orientándonos a los centros de la clase obrera y campesina realizando un amplio trabajo de masas.

No hay que olvidar que nuestro pueblo ha vivido una experiencia combativa preñada de sacrificios y por consecuencia la lucha política no conserva los mismos caracteres encuadrados a los viejos moldes de ciertos partidos políticos”³⁵²

Gallofré proposava com a solució l'actuació que es desenvolupà vuit mesos després amb el canvi tàctic, de cercar altres formes d'organització més adaptades a la realitat i no tant disciplinàries ni rígides perquè els treballadors ja no conservaven els antics esquemes dels partits polítics i orientar l'acció del partit cap els centres de la classe obrera i camperola. El terme “centres de la classe obrera” pot tenir una interpretació prou ample com per incloure-hi els sindicats verticals o organitzacions franquistes de masses on es concentraven obrers i camperols. Amb “l'ampli treball de masses” es referia a la formació en política però també a què s'havia de treballar amb ‘les masses’ és a dir, obrir la acció del partit a tots els obrers que estiguessin disposats a lluitar i deixar de banda -si més no inicialment- si eren o no militants del partit, si en feien propaganda, si guardaven les formes

d'organització, etc. D'alguna manera, Gallofré justificava l'actuació d'aquelles cèl·lules d'empresa que eren acusades de passivitat i de falta de formació política perquè no difonien entre la població les activitats del partit i no feien evident la seva presència al país.

Fins l'any 1948, la UGT va ser un element principal en l'estratègia de lluita antifranquista que havia organitzat el PSUC doncs era l'organisme que havia d'agrupar els treballadors i conduir-los i orientar-los cap a la mobilització dins les empreses per les reivindicacions laborals més immediates. Però el treball que va desenvolupar la UGT durant tot el seu període d'existència clandestina va ser molt feble. Els problemes més grans es van succeir durant els primers anys de la posguerra amb les mateixes mancances que es detectaven per a les organitzacions de base del partit:

“(...) tan els companys de la UGT sota l'orientació d'un provocador com Trilles, com així per la debilitat del treball sindical del Partit la UGT no està lligada a les masses i no compta amb una base àmplia de militants, hagent limitat l'organització seva a petits grups descordinats i inoperants i sobre la bases d'aquells més coneguts i de millor confiança. Aquesta debilitat en el moviment sindical de la UGT no ha estat superada encara (...) l'actual delegació de la UGT no ha estat capaç de lligar a l'organització el gran nombre de militants que encara que al marge seu es consideraven com a tals i àdhuc, en els llocs de treball es comporten i s'organitzen com ugestistes. El problema de passar decididament a l'organització il·legal dels sindicats de la UGT fou, i ha estat últimament més encara, plantejat als companys de la Delegació seva com a les cèl·lules del partit (...). Nosaltres havíem arribat a la conclusió que és necessari reforçar-la pròpia Delegació de la UGT, doncs malgrat les bones condicions del company Fausto, aquest no és prou capaç per assegurar una suficient orientació com tampoc donar al treball de la UGT l'impuls que requereix. Al mateix temps havíem establert que l'ajut que reben aquests companys a través del seu contacte amb Senserrich també és insuficient i que aquest no hi posava en aquest treball tota l'atenció que requereix. (...) Això però no canvia la tònica de suma debilitat en el treball sindical. Pel 6 d'octubre, 11 de setembre i en ocasió de la vaga de la Maquinista editaren algun manifest, com així han aparegut en l'època anterior dos o tres números de LAS NOTICIAS. El treball de propaganda resulta a més d'insuficient dèbilment orientat i en el període de Trilles portador de les corrents de passivitat. Crec que des del punt de vista d'exposició de les activitats i línia de la UGT seria molt convenient que el company Moix i en nom del Secretariat enviés a la Delegació un bon manifest, sobre el qual i assegurant-ne una bona edició, podria reforçar-se el treball i esclarir algunes

---

³⁵² “Informe de Joan Gallofré Boada (Manel). Febrero 1948”; AHPCE

*de les confusions que encara existeixen en ordre el paper dels sindicats en la lluita actual. (...)*³⁵³.

El resum de la situació de la UGT catalana en aquest primers cinc anys de la dècada dels quaranta el posava Santiago Carrillo en unes notes a l'informe de Canals en les que afirmava que a Barcelona no hi havia sindicats sinó grups i que no es feia la tasca de lluita a l'interior de les empreses ni es posava de manifest la existència de la UGT en els conflictes laborals³⁵⁴. La separació del treball polític i sindical també va ser complicada perquè a les empreses sols existien els comitès d'UGT que havien aconseguit organitzar militants de l'PSUC i això creava una duplicitat³⁵⁵. Igualment, la majoria de quadres de la UGT i fins i tot algú dels seus responsables³⁵⁶, eren quadres del PSUC per la relació subsidiària del sindicat respecte del partit. Finalment, hi havia la ja esmentada utilització dels dirigents de la UGT com a recanvi dels membres clandestins del partit detinguts.

Juntament amb el treball sindical i la reivindicació laboral, l'altre dels elements importants que havia d'intervenir en l'estratègia de lluita antifranquista era la unitat obrera d'acció sindical. La unió dels treballadors comunistes i anarquistes sota unes soles sigles reforçaria el combat contra el règim franquista. La plasmació d'aquesta unió sindical havia de ser la creació a les fàbriques dels comitès d'enllaç CNT-UGT-PSUC. Les pàgines de *TREBALL* es van omplir amb notícies sobre la formació dels comitès unitaris, especialment a partir de l'últim trimestre de l'any 1946. Però tot i que aquesta unitat fou pregonada grandiloqüentment pel PSUC, el cert és que la CNT tenia prou força en aquest anys com per actuar de forma independent, amb dos mil militants organitzats pràcticament en totes les branques de la producció, de manera que el moviment unitari fou reduït per diverses raons.

---

³⁵³ Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945); AHPCE

³⁵⁴ "Notas de Santiago"; (1945); AHPCE

³⁵⁵ Entrevista amb Gregorio López Raimundo (9 de novembre de 1997)

³⁵⁶ És tracta d'"Hidalgo" que després de la 'caiguda dels 80' es posà al capdavant del partit juntament amb el responsable de les JSUC i el de comarques per a reconstruir el PSUC i que López Raimundo el va incorporar a la delegació.

En primer lloc, la manca d'educació política també afectava als quadres i militants del sindicat i això provocava que existissin pocs comitès unitaris perquè força militants ugetistes i del PSUC a les fàbriques no estaven disposats a col·laborar amb els anarquistes³⁵⁷ perquè consideraven que es limitaven a aconseguir millores salarials i de racionament³⁵⁸ i per la diferent actitud amb els organismes sindicals franquistes als quals els cenetistes acudien a reclamar qüestions laborals o a discutir demandes dels obrers mentre que els comunistes ho rebutjaven, la qual cosa havia provocat que conflictes laborals que es plantejaven inicialment amb una acció unitària acabessin amb la retirada dels comunistes³⁵⁹. Això feia que malgrat el procés d'acostament entre la UGT i el PSUC iniciat durant la guerra civil, no s'avancés en la unitat d'acció obrera ni en la creació d'una central sindical única:

"(...) la UGT aquesta s'ha enfortit molt, fonamentalment a les fàbriques i tallers de més importància (...) i ha realitzat bons treballs prop de companys de la CNT, però no es prospera com és d'esperar, en primer lloc, perquè els militants de la CNT voldrien i esperen que els seus dirigents els hi donguin orientacions en aquests aspectes, car aquestes són tot el contrari, però a pesar de tot això molts obrers de la CNT no fan cas dels seus dirigents i s'incorporen als comitès d'enllaç CNT-UGT. Com ja sabeu la CNT no està unida, però jo crec que a Catalunya encara està més dividida que a França, car es dona el cas que alguns radis ha succeït com en el 7 que s'incorporaren als comitès d'enllaç, i en el 8 ho combaten i tots diuen que reben orientacions del Comitè Regional. El mateix passa amb l'Esquerra (no entre els obrers) doncs quasi tots els militants de l'Esquerra, són empleats del comerç i petits burgesos"³⁶⁰.

Així doncs podem dir que, tot i que hi ha indicis de la creació i de l'actuació dels comitès unitaris PSUC-UGT-CNT, la seva operativitat i existència efectiva era pràcticament nul·la. El mateix López Raimundo ens diu respecte d'aquests comitès:

"Eso eran resultado de los intentos que el PSUC hacía, no sólo porque se viera su presencia que entonces era importantísimo -la gente, sobre todo los trabajadores de antes de la guerra- vieran que algo había, y en ese sentido

---

³⁵⁷ Nogués. L.; "Informe de les accions portades a l'interior" (juliol, 1946); Fons Evarist Massip; CEHI

³⁵⁸ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàg. 146

³⁵⁹ "Ampliació de la mobilització de 16 de febrer. C. 67"; (1947); Fons PSUC (ANC)

³⁶⁰ Nogués. L.; "Informe de les accions portades a l'interior" (juliol, 1946); Fons Evarist Massip (CEHI)

*nosotros pues, colocamos siempre el tema de la unidad (...) pero (...) la influencia que tuvo en las empresas, en la calle, era muy pequeña. Ahora, ¿para qué servía? Pues servía para que en Francia, América, la gente mantuviera la esperanza, participara en las campañas de denuncia, que se logró en un momento dado que se retiraran los embajadores (...) No es que fueran totalmente inventados pero casi, es decir, era una situación dura y contribuía, por ejemplo en América, a los que teníamos alguna responsabilidad podíamos salir [cap a Espanya] (...) de buen grado (...)*³⁶¹.

Quina va ser doncs la incidència de la UGT durant els anys quaranta? Sebastià Piera ja va detectar durant la seva curta estada a l'interior que els militants del partit a les fàbriques no s'interessaven pe la UGT i tenien formes pròpies d'organització³⁶². López Raimundo afirma que "*La verdad verdadera es que la UGT, que yo conozca, no logró dirigir algún conflicto (...) Los conflictos que hubo en esos años [abans del canvi tàctic] en las fábricas eran fruto de la actividad del partido y algunos otros sindicalistas que podían quedar (...)*"³⁶³. De fet, la intervenció del PSUC com a orientador, director o coordinador dels comitès ugetistes era permanent doncs, els informes de les accions a les fàbriques i llocs de treball, estan redactats per les cèl·lules del partit, els cenetistes eren animats a la lluita pels membres del partit i eren els militants del partit els que s'havien d'introduir en els sindicats. Aquesta duplicitat d'afiliació podia provocar la identificació amb el partit i que realment els membres del PSUC fossin els més actius, però el fet que el nombre d'afiliats a la UGT durant la guerra fos molt superior al del PSUC, que el nombre de simpatitzants a les fàbriques tripliqués o quadruplicés el dels militants de les cèl·lules i que diversos grups -com la FOSIG o el de l'empresa Gassol de Mataró- es mantinguessin organitzats en tant que UGT, ens fa pensar que el sindicat comunista va mantenir una presència considerable a Catalunya, més com a producte de l'acció dels propis obrers que no pas de la direcció comunista. Però, la inoperativitat d'un sindicat clandestí de classe durant els anys quaranta, juntament amb la consideració per part del PSUC que els conflictes

---

³⁶¹ Entrevista amb Gregorio López Raimundo (9 de novembre de 1997)

³⁶² Viñas, R.; *El soldat de Pandora*; pàgs. 127-128: "(...) la UGT no serveix per a res, i Salvà em deia que els treballadors que ingressen al partit dins la fàbrica tenen les seves pròpies maneres d'organitzar-se i que la UGT no els fa ni fred ni calor."

laborals havien d'estar dirigits pels seus militants perquè eren una part de la lluita política per a la qual els militants de la UGT no estaven preparats ni era la seva funció, van fer que no es desenvolupés una organització sindical pròpia.

Amb l'aplicació del canvi tàctic, el PSUC va dissoldre la UGT i va cridar als militants i obrers antifranquistes a participar en les eleccions sindicals. Però el PSUC va mantenir una posició ambigua i dual respecte d'aquesta actuació. Des de les pàgines de *TREBALL* es va fer una gran campanya per fomentar la participació dels treballadors. El mes de setembre es publicà un article en el que en teoria es donaven a conèixer els èxits aconseguits però que resultava força desmotivador:

“De diverses fàbriques i llocs de treball de Catalunya ens arriben notícies segons les quals els obrers, malgrat llur indiferència i hostilitat envers els “sindicats verticals”, han decidit prendre part en les properes “eleccions sindicals” i elegir, com enllaç a un autèntic defensor de llurs interessos (...)”

364

L'aclariment de l'autor de l'article sobre el tipus de relació que mantenien els treballadors amb els sindicats verticals és un exemple d'aquesta posició ambivalent: posar de manifest la *'indiferència i hostilitat envers els sindicats verticals'* dels obrers, pot significar un estímul per a la participació i una lloança del mèrit que tenia la seva acció però també servia per destacar el caràcter majoritari de l'actitud que els obrers havien de mantenir vers els sindicats verticals, malgrat participar-hi o ser escollit. Així, tot i ser un article per fomentar la participació dels obrers i dels militants en les eleccions sindicals i deixar creure que un enllaç de confiança dels obrers podria esdevenir un defensor dels seus interessos laborals, s'afirmava que l'única manera d'aconseguir millores era amb la lluita unida a través del *'plante'*, el sabotatge o la reducció del rendiment, és a dir que l'actuació legal no donava cap resultat –llavors quina raó tenien per participar?- i l'actitud dels militants del PSUC havia de ser política perquè la funció dels militants comunistes era *"(...) impulsar i orientar tot aquest moviment i*

---

³⁶³ Entrevista amb Gregorio López Raimundo (9 de novembre de 1997)

³⁶⁴ *TREBALL*; núm. 118; setembre 1950

treure'n les experiències que se'n desprenen per a poder elevar i intensificar el nostre treball de mobilització, d'educació i organització de la classe obrera i del poble en lluita per la Pau i la Reconquesta de la República"³⁶⁵.

Aquesta posició de fomentar la participació en les eleccions sindicals votant i presentant candidats i però alhora sense reconèixer-ne cap benefici sinó que caldria seguir fent accions il·legals, podia fer -com així va succeir- que els obrers malgrat les crides a la participació no s'hi presentessin massivament i no complissin les expectatives que hi havia dipositades en la tàctica entrista. Perquè manifestava el PSUC aquesta doble posició?

D'una banda amb les crítiques es pretenia evitar que l'ús de les possibilitats legals que oferia el règim limités l'activisme laboral a la simple actuació sindical dins de la CNS perquè calia que hi haguessin vagues, aturs i protestes il·legals per tal d'arribar a la vaga general obrera que acabaria amb el franquisme, a més molts militants i simpatitzants comunistes no donaven suport a la tàctica de l'entrisme perquè no volien col·laborar amb un règim feixista i això va fer que no s'estalviessin els elements de crítica cap als sindicats verticals i es continués incentivant l'actuació il·legal per a què la nova posició no fos vista com una capitulació³⁶⁶. D'altra, era imprescindible que els militants comunistes estiguessin en contacte d'una manera oberta amb els treballadors, que poguessin parlar amb ells dels seus problemes laborals, que els poguessin fer veure les injustícies a les que els sometien, que els poguessin transmetre un experiència combativa i per a això, la participació en els sindicats vertical era l'única possibilitat que hi havia. Per tant, es tractava d'adoptar una línia d'actuació més pragmàtica i es presentava com una qüestió necessària, estratègica i conjuntural per tal d'aprofitar les possibilitats existents, però deixant ben clar a través de la crítica que la participació no havia de significar una renúncia als principis ideològics, una rebaixa dels plantejaments o una integració en l'entramat laboral

---

³⁶⁵ *Ibíd*em

³⁶⁶ Entrevista amb Gregorio López Raimundo (9 de novembre de 1997). Segons ell, molts militants comunistes ho van veure així fins el final de la dècada.

franquista. La utilitat del canvi tàctic estava en què podia permetre de mobilitzar, organitzar i educar la classe obrera per a acabar amb el franquisme:

*"(...) És d'una gran significació el fet que forts nuclis obrers hagin vist la necessitat de participar a les 'eleccions sindicals' no amb l'ànim de 'col·laborar' amb els Sindicats Verticals sinó amb la decisió de lluitar contra els capitalistes i llurs protectors, els falangistes de la CNS. Aquesta forma de lluita, ben dirigida, ultra perseguir un millorament de les setmanades i de les condicions de treball (...) pot proporcionar resultats apreciables en la línia de desenmascarar la demagògia dels franquistes, en la línia de reforçar i elevar la consciència de classe i la preparació política dels treballadors"*³⁶⁷.

Aquesta posició dual no va variar a les eleccions sindicals de l'any 1954. Així, en el I Congrés del PSUC de l'any 1956, si bé es destacava el paper dels enllaços en la vaga de l'any 1951 i en les vagues de mes de març de l'any 1956 demanant reunions generals d'enllaços i recolzant la formació de les comissions d'obrers, van ser aquestes i no pas els enllaços sindicals les que presentaren les reivindicacions i les que acabaren sent acceptades com a representants dels treballadors:

*"(...) els nostres camarades han lliurat innumbrables petites accions de protesta, peticions i reclamacions prop dels enllaços sindicals, Jurats d'Empresa, membres de les Juntes Socials de Sindicat, funcionaris i jerarquies verticals presentant llurs reclamacions individualment i en comissions (...) aquesta actitud dels obrers ha estat decisiva per a fer triomfar en les fàbriques els enllaços sindicals honestos (...)"*³⁶⁸

Novament, l'única manera de poder guanyar alguna reclamació o reivindicació davant el sindicat vertical era amb la pressió de les accions il·legals. L'enllaç sindical no tenia cap mena de possibilitat. L'any 1956 però els enllaços sindicals havien estat escollits l'any 1953 quan encara s'escollia un enllaç per categoria laboral i no hi havia gaires enllaços d'oposició.

Tampoc no es va modificar el discurs després de les eleccions sindicals de l'any 1957 quan es podien escollir molts més enllaços sindicals i dos anys més tard, en el III Ple del Comitè Central

---

³⁶⁷ *TREBALL*; núm. 120; octubre, 1950; Fons PSUC (ANC)

³⁶⁸ Serradell, J. "Román"; *Informe sobre els estatuts del partit i sobre els problemes d'organització*; pàg. 33-36

celebrat l'any 1959, la direcció del PSUC encara insistia en què les dificultats per obtenir satisfacció amb la simple acció legal eren evidents i que aquesta acció legal no tenia benefici si no es combinava amb les accions il·legals en els llocs de treball on s'insistí que les "*(...) dificultats per a obtenir satisfacció a les reivindicacions obreres, mitjançant la sola acció legal en els sindicats, són evidents (...)* és clar que l'acció legal en el marc dels sindicats no donarà res si no es combina amb formes d'acció extra-legal tals com el descens de la producció, els aturs limitats i altres semblants en els llocs de treball."³⁶⁹. No es podia abandonar l'acció il·legal perquè formava part essencial de la lluita antifranquista que havia aconseguit elevar el seu nivell amb els moviments reivindicatius de 1956 i 1958 i perquè constituïa el factor principal de conscienciació obrera.

Tanmateix, en el mateix Ple el PSUC començà a valorar el càrrec d'enllaç sindical i hagué de fer crides als escollits per a què no abandonessin els seus càrrecs davant les dificultats que posava el règim per desenvolupar la seva tasca després de la repressió per les vagues de 1958, demanant-los que actuessin dins dels propis sindicats:

*"(...) Els enllaços i jurats d'empresa, sòlidament recolzats pels treballadors, han de fer valdre llurs drets, reclamar la celebració de reunions d'enllaços, d'assemblees i congressos de treballadors. Han d'exigir l'extensió de la democràcia dintre dels sindicats, l'elecció democràtica de tots els càrrecs i delegacions, la separació del sector patronal, la independització dels sindicats del control del govern i de la Falange. Han de reivindicar els drets de reunió i de vaga per als obrers (...)"*³⁷⁰

Era el primer cop que el partit feia una crida a lluitar per aconseguir drets fonamentals dels treballadors dins de l'OSE i a assaltar les estructures del sindicat vertical. Ja no es tractava tan sols d'obtenir càrrecs sindicals per a poder relacionar-se legalment amb els obrers i difondre conceptes polítics antifranquistes, és a dir per fer una tasca cap en fora del sindicat, sinó que calia consolidar les

---

³⁶⁹ López Raimundo, G.; *Discurs de clausura al III Ple del Comitè Central del PSUC*; pàg. 72

³⁷⁰ *La situació política i les tasques del partit. Informe del Comitè Executiu presentat per Josep Moix*;., pàg. 34; Fons PSUC (ANC)

posicions que s'havien obtingut dins dels sindicats verticals com a punt de partida per nous avenços en l'interior dels sindicats verticals³⁷¹.

A partir de l'any 1959, s'entrà en una nova fase en la qual començà a prendre importància la lluita dins dels propis sindicats i l'acceptació definitiva de la participació en els sindicats franquistes. La raó està en què l'any 1958 entraren en vigor els Convenis Col·lectius i s'atorgà als enllaços sindicals i Jurats d'Empresa caràcter representatiu dels treballadors i capacitat negociadora -tot i que tutelada per l'Estat-. En la mesura que la discussió del conveni s'havia de fer dins del marc de l'OSE entre les juntes Social i Econòmica del sindicat del ram o entre la direcció de l'empresa i els Vocals Jurats o els enllaços sindicals, calia consolidar les posicions assolides en l'estructura dels sindicats vertical per tal de fer triomfar uns convenis favorables als treballadors. Per tal de poder presentar les demandes dels treballadors a l'hora de la discussió del conveni, era necessari que els enllaços i els vocals de Jurat d'Empresa tinguessin contacte amb els obrers per a conèixer les reivindicacions a través de reunions, assemblees, etc. Si el conveni depassava l'àmbit de l'empresa, els representants obrers de totes les fàbriques del ram afectades havien també de reunir-se i establir contactes entre ells. Tot això podia fer-se ja en els locals de l'OSE i sense massa impediments, segons els casos³⁷². A més, el fet que els convenis col·lectius s'establissin per a tota una empresa, podia permetre d'una banda, que les diferents actituds que prenien els treballadors de les diferents categories laborals davant les reivindicacions dels anys anteriors, anessin diluint-se i es pogués passar a un nivell reivindicatiu no ja de taller, categoria, secció o torn laboral, sinó de tots els treballadors de l'empresa o de grups d'empreses i de l'altra, que per la combativitat que es demostrés i per les millores que es poguessin aconseguir, la distinció entre enllaços i Vocals de Jurat d'Empresa honorats i fidels a la classe obrera i els que no ho eren seria molt més nítida, amb la qual cosa es podria arribar a un progrés considerable d'aquells que representessin una opció antisistema. Finalment, les possibles protestes que es produïssin, estarien nucleades a l'entorn

---

³⁷¹ *Ibíd*em; pàg. 33

³⁷² Entrevista amb Gregorio López Raimundo (9 de novembre de 1997)

de motivacions econòmiques i laborals per les quals els obrers tenien menys recança a mobilitzar-se de manera il·legal. Tot aquest conjunt de factors faria, sens dubte, més fàcil la tasca d'organització dels obrers, permetria adquirir consciència social més ràpidament i a un conjunt de treballadors molt més nombrós, cosa que generava grans expectatives per al triomf d'una acció de lluita política; la lluita es podia fer dins del propi Sindicat Vertical i per tant, desestructurar un dels pilars fonamentals del règim i per últim, s'identificaria tota aquesta lluita amb el PSUC -en ser el principal valedor de la tàctica de l'entrisme- assolint un gran prestigi per al partit.

II.- La lluita contra el franquisme: conflictivitat laboral i militància política clandestina

1. Introducció:

Per la ideologia política o l'estatus social que tenia, la majoria de la població catalana va sortir derrotada de la guerra civil, especialment aquells que eren treballadors per compte d'altri en els sectors industrials sobre els quals va caure tota la repressió i persecució política, econòmica i laboral. És lògic doncs que l'actitud predominant fos de rebuig cap el nou règim: els informes elaborats pel servei d'informació de la Falange entre els anys 1939 i 1941, al voltant de quina era l'actitud dels habitants de Barcelona i d'altres poblacions de la província respecte del règim que ens han aportat Borja de Riquer i J.B. Culla, determinaven que majoritàriament eren desafectes i que persistien posicions de crítica i antifranquistes¹. Igualment, els informes que elaboraven els responsables del PSUC a l'interior també reflectien el malestar de la població per la situació que s'estava vivint:

“(...) El malestar, el descontento y el odio a Franco entre la clase obrera y en todo el pueblo han crecido en estos dos años [1947-1949] en proporciones superiores a todo lo imaginable. Y ha crecido especialmente la “pública” manifestación de ese odio hasta tal extremo que, en Cataluña, en la vida diaria, es decir en el trabajo, en el tranvía, en el café, etc. no sólo es posible hablar contra Franco y su régimen, sino que resulta muy difícil y hasta poco aconsejable para los franquistas hablar a favor. El ambiente está tan caldeado, tan denso, que los falangistas optan por callar y se tragan sin rechistar los más gruesos obuses de la artillería pesada del vocabulario popular (...)”²

Malgrat que els informes interns dels responsables del PSUC a l'interior tendien a l'exageració i a descriure la situació millor del que era, aquest cop les apreciacions coincidien amb els informes de la Direcció General de Seguretat franquista que també recollien aquest rebuig, assenyalant que “(...) la

---

¹ Riquer, B. de i Culla, Joan B.; *El règim franquista i la transició democràtica*; pàg. 141

² Lopez Raimundo, G.; “Información de Cataluña”; (4 de setembre de 1949); AHPCE

*política no es de acción sino pasiva, de chistes, sorda y de 'boicot' por todos los conceptos (...)*³. El governador de Barcelona Bartolomé Barba, assenyalava també el rebuig dels treballadors cap a la dictadura franquista, l'àmplia permanència d'opcions polítiques contràries al règim i –a la seva manera- feia esment a aquesta poca disposició dels treballadors a manifestar les seves posicions polítiques de forma pública⁴. La pregunta que hem de fer-nos és si aquest rebuig que mostraven els treballadors vers la dictadura franquista que sortia a llum en converses informals o privades, va tenir alguna expressió pública activa o es va traduir en actituds combatives: hi havia conflictivitat laboral a les empreses durant el primer franquisme? Com es desenvolupava? Qui l'organitzava, encapçalava i protagonitzava? Perquè es produïa? Quin suport tenien les organitzacions polítiques clandestines? Vist que la forma que va prendre aquest rebuig va ser diversa parlarem d'accions de protesta, denominació sota la qual queden inclosos els termes atur, vaga, reclamació, reivindicació i mobilització.

2. Les respostes obreres al règim franquista: la conflictivitat laboral

2.1. La conflictivitat de base sociolaboral. Causes, demandes i formes de protesta:

El rebuig dels treballadors a la dictadura franquista no es va quedar només en aquestes expressions informals o privades, sinó que es va posar de manifest a través d'una conflictivitat social i laboral que era recurrent i que el règim no va poder eliminar, tot i els estrictes controls que va imposar. En les línies que segueixen pretenem analitzar aquesta conflictivitat, que es va desenvolupar amb unes característiques pròpies adaptades a les circumstàncies polítiques.

---

³ Fundación Nacional Francisco Franco; *Documentos inéditos para la historia del generalísimo Franco*; Vol. II-2; pàg. 137

⁴ Barba, B.; *Dos años al frente del Gobierno Civil de Barcelona y otros ensayos*; pàgs. 53-56. Segons Barba "(...) *la provincia de Barcelona, esencialmente industrial y habitada por una fuerte masa de población obrera, era un buen campo de acción para la propaganda revolucionaria (...) En medio de la propaganda del exterior, la situación internacional y la dificultad de los abastecimientos, fué milagroso que en aquella etapa no se produjeran estos fenómenos [vagues] con mayor intensidad y extensión. Tal vez se debe a que, en general, la reacción media de carácter político de la clase trabajadora, escarmentada por el caos sufrido no ha mucho, es partidaria del orden y de la paz representados por el Régimen (...) Entre los obreros todavía se cotizaba calndestinamente para el Socorro Rojo Internacional y no faltaba quienes poseyeran carnets de las agrupaciones caducadas: sindicalistas, de La CNT, comunistas y socialista (...)*".

La relació de les accions de protesta que oferim es basa en un buidatge de les notícies que publicava al respecte la premsa clandestina del PSUC i la UGT, completada amb informacions bibliogràfiques referides principalment als anys 1939-1944 en què la premsa comunista a l'interior va ser escassa i es conserva parcialment. En el cas de la conflictivitat laboral individual les dades s'han recollit del *Anuario Estadístico de España*. Hem utilitzat una datació anual amb periodització trimestral perquè en el cas dels conflictes extrets de la premsa clandestina en poques ocasions s'indica clarament la data en què s'ha produït, la qual cosa comporta la dificultat de localitzar-los en el temps real doncs en alguns casos es produeixen dins del mateix mes que apareix a la publicació, en d'altres tenen un retard de dos o tres mesos i en d'altres són conflictes de llarga durada i no hi són referenciats fins que no s'acaben. Per quantificar-los, les accions en les quals participaren diverses fàbriques alhora els hem considerat un sol conflicte global quan hem pogut trobar indicis d'un cert tipus de solidaritat, coordinació o acció conjunta.

Amb la relació, pretenem analitzar la causalitat i la forma que prenen les protestes i no establir volums de conflictivitat ni considerar que aquests són tots els conflictes haguts perquè som conscients que existí durant tot el període unes reclamacions obreres que es resolien amb una petita discussió amb els encarregats o amb una consulta al sindicat vertical i que no apareix reflectida en aquesta documentació. L'aparició o no del conflicte a la premsa clandestina també podria dependre d'infinat de causes més com la presència o no en aquella empresa d'organització que pogués informar a la direcció del PSUC del conflicte, la fortalesa de les relacions orgàniques per permetre la fluïdesa de la comunicació, la consolidació de l'estructura del partit a l'interior o els interessos polítics ja que, per exemple, en els números de *TREBALL* publicats entre els anys 1939 i 1945 que hem pogut consultar no es recollia cap conflicte laboral. Tanmateix, les condicions polítiques i l'estratègia de lluita antifranquista dissenyada, obligaven al PSUC i a la UGT a utilitzar aquests fets com a mitjà de propaganda i a donar-los la màxima difusió possible per tant, havien de ser prou rigorosos en intentar recollir la mínima reclamació obrera que es produís per la qual cosa, malgrat que certament incompleta

pot ser una bona relació dels conflictes laborals del període, sobretot des del moment que el PSUC va poder tenir una estructura orgànica consolidada a partir de l'any 1946. En tant que complien una funció propagandística, el relat del desenvolupament dels conflictes podia ser magnificat i no correspondre a la realitat especialment pel que fa als resultats obtinguts amb l'acció però en tot cas, creiem que sí reflecteixen de forma fidel les peticions dels treballadors.

2.1.1. - Conflictivitat social:

En aquesta relació, hem recollit les accions de protesta l'àmbit de desenvolupament de les quals no era la fàbrica, singularment protestes ciutadanes, pageses o de comerciants:

QUADRE NÚM. 43
Accions de protesta social a Catalunya (1939-1959)

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
1945	2n trimestre	Sant Feliu de Guíxols	Diversos	Deficiències en el racionament	Manifestació de dones davant l' Ajuntament	s/d
		El Godall (Montsià)	Pagesos	Negativa a pagar les contribucions	Manifestació pels carrers del poble	s/d
		La Galera (Montsià)	Pagesos	Pagament de les contribucions	Abandonament de les terres	s/d
1946	3r trimestre	Barcelona	Diversos	Manca absoluta d'oli a les botigues. Substitució per un sucedani	Penjada de paelles i setrills als balcons	s/d
	4t trimestre	Castelldefels	Flequers	Oposició a que els funcionaris d' Abastos requisin el pa d'una fleca	Mestresses de casa li compren tot el pa al flequer	s/d
		Igualada	Pagesos i comerciants	Requis dels funcionaris d' Abastos	Manifestació de pagesos i comerciants davant l' Ajuntament	s/d
		Martorell	Pagesos	Requis dels funcionaris d' Abastos	Tancament de les botigues	s/d
		Piera	Pagesos	Requis dels funcionaris d' Abastos	Els pagesos apedreguen els funcionaris i aquests han de marxar	Favorable
		Bellví	Pagesos	Requis dels funcionaris d' Abastos	Els pagesos s'organitzen amb eines i escopetes i impedeixen la requisita	Favorable
		Granollers	Pagesos i comerciants	Requis dels funcionaris d' Abastos	Es retiren els ous de les botigues	s/d
1950	3r trimestre	Sabadell	Diversos	Tancament de safareigs públics per manca d'aigua	Manifestació de dones	s/d
1951	2n trimestre	Constant	Pagesos	Oposició al Servicio Nacional del Trigo	Negar-se a què s'enduguin les collites	Favorable
1953	3r trimestre	Camp de Tarragona	Pagesos	Exigència de garantia del preu i de les condicions de lliurament	Negativa a plantra més cotó	Favorable
1954	2n trimestre	Vic	Diversos	Augment de dues pessetes del cinema	Manifestació popular	Favorable
1955	3n trimestre	Balaguer	s/d	Oposició al projecte de canals	Manifestació davant de l' Ajuntament amb xiuladad	Favorable
		Batea	Pagesos	Negativa a pagar els impostos massa elevats	Manifestació davant l' Ajuntament	Favorable
		Vilassar de Mar	Pagesos	Negativa a pagar l'augment d'impostos	Reclamació a l' Ajuntament	s/d
1956	1r trimestre	Sant Cugat del Vallès	Flequers	Protesta pels impostos municipals	Negativa a pagar i amenaça del tancament de fleques	s/d
		Terrassa	Diversos	Nou impost de les bicicletes	Manifestació pel carrer amb pancartes	Favorable
1959	2n trimestre	L'Urgell	Pagesos	Abusiu cànon de regants	Retirada dels diners del banc	s/d

Font.- TREBALL i LAS NOTICIAS. Elaboració pròpia, (s/d= sense determinar)

En total hem pogut identificar vint accions de protesta, de les quals dotze afectaven a pagesos, dos al sector del comerç i la resta van ser protestes populars. Geogràficament, onze es van produir a la província de Barcelona, quatre a la de Tarragona, tres a la de Lleida i un a la de Girona, excepte en els casos del Godall i La Galera, dos petits pobles de la comarca del Montsià propers a Amposta, la resta van succeir en ciutats i pobles grans o mitjans. Els motius de les protestes estan relacionats majoritàriament amb la subsistència, sigui pel racionament o sigui per les requisites de productes que atemptaven directament contra el manteniment dels comerços o de l'activitat agrícola. Hi ha però una altra motivació relacionada amb l'oposició a la política econòmica de les entitats de poder local, al voltant dels impostos i les contribucions municipals. Això és important perquè representa oposar-se directament a decisions preses per organismes que formaven part de l'administració de l'Estat, ocupats per falangistes, franquistes i cacics locals nomenats a dit.

Cal fer esment de dues qüestions més: primerament, la participació de les dones en les protestes i en segon lloc, la contundència en general de les accions i la seva virulència en alguns casos. De les vint protestes, en deu ocasions la resposta de la població va ser una acció de resistència passiva, generalment solidaria amb el col·lectiu o la persona afectada (comprar el pa perquè no se l'emportin els funcionaris d'*Abastos*, tancar les botigues, amenaçar amb abandonar les terres de conreu, etc.) actitud que coincidiria amb l'anàlisi que hem vist anteriorment de la Direcció General de Seguretat de què hi havia oposició al règim però que no es manifestava de forma activa. Tanmateix, en vuit ocasions més es produí una manifestació popular pels carrers o una concentració davant de l'Ajuntament cosa, que comportava la presència visible d'un col·lectiu de persones amb la qual cosa la protesta esdevenia pública i notòria. De fet, cinc d'aquestes manifestacions es van produir a la dècada dels cinquanta quan, en unes determinades condicions podia produir-se una protesta al carrer com va passar amb la manifestació de les bicicletes a Terrassa l'any 1956, però tres van tenir lloc a la dècada dels quaranta, en unes condicions força més dures tant per la repressió de les autoritats com perquè la població en general no gosava a enfrontar-se d'una forma tan oberta a la dictadura. Les dones jugaren també un

paper principal, protagonitzant les protestes col·lectives més vinculades a les qüestions alimentàries o relacionades amb les activitats quotidianes. El més destacable de tot però és l'ús de la violència per oposar-se als representants del règim, concretament en els casos dels conflictes de Piera i Bellví, en què els pagesos rebutjaren els funcionaris d'*Abastos* armats amb escopetes i rocs, impedit que s'enduguessin les collites i fent-los fora del poble⁵, la qual cosa els converteix en fets excepcionals donades les circumstàncies dels anys quaranta.

2.1.2. - Conflictivitat política:

Protagonitzada per obrers industrials, hem considerat que hi hagué una acció de protesta únicament quan l'acció realitzada repercutí en forma de cessació o reducció de l'activitat laboral normal ja que, en la primera dècada i especialment en els anys 1945-1949, es produïren moltes accions amb compromís polític dins i fora de les fàbriques -pintades a les parets, repartiment d'octavetes, propaganda, col·locació de banderes...-, sense generar un conflicte laboral:

---

⁵ *TREBALL*; desembre, 1946 (ANC). La notícia, obviament, no recull quines van ser les conseqüències d'aquestes accions.

QUADRE NÚM. 44
Accions de protesta política a Catalunya (1939-1959)

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
1945	2n trimestre	Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Celebració capitulació Alemanya	Absentisme laboral	s/d
	3r trimestre	Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Celebració capitulació del Japó	Absentisme laboral	s/d
1946	2n trimestre	Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Celebració Primer de Maig	Atur parcial	s/d
	4t trimestre	Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Commemoració afusellament Lluís Companys	Dues hores d'atur	s/d
1950	2n trimestre	Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Celebració Primer de Maig	Vaga amb reivindicacions salarials i de condicions de treball	s/d
		Granollers	s/d	s/d	Celebració Primer de Maig	s/d	s/d
	3r trimestre	Barcelona	s/d	s/d	Commemoració del 19 de juliol aniversari de la fundació del PSUC	Plante de deu minuts	s/d
1951	2n trimestre	Barcelona	Diverses fàbriques	Diversos	Celebració Primer de Maig	Aturs totals i parcials o plantes	s/d
		Mataró	Diverses fàbriques	Tèxtil	Celebració Primer de Maig	Vaga general	Detencions
1958	2n trimestre	Esparreguera	Manufactures Sedó	Tèxtil	Jornada de Reconciliació Nacional	Atur de vint minuts d'uns quants obrers d'una secció	Detencions i acomiadaments
		Barcelona	Diverses fàbriques	Diversos	Jornada de Reconciliació Nacional	Aturs	Detencions i acomiadaments
		Lleida	s/d	s/d	Jornada de Reconciliació Nacional	Aturs	s/d
		Terrassa	Diverses fàbriques	s/d	Jornada de Reconciliació Nacional	Aturs	s/d
		Mataró	Diverses fàbriques	Tèxtil	Jornada de Reconciliació Nacional	Aturs	s/d
		Gavà	s/d	s/d	Jornada de Reconciliació Nacional	Aturs	s/d
		Manlleu	s/d	s/d	Jornada de Reconciliació Nacional	Aturs	s/d
		Balaguer	s/d	s/d	Jornada de Reconciliació Nacional	Aturs	s/d
		Puigverd	s/d	s/d	Jornada de Reconciliació Nacional	Aturs	s/d
		Sabadell	s/d	s/d	Jornada de Reconciliació Nacional	Boicot al transport urbà. Aturs en la construcció	s/d
		Berga	s/d	s/d	Jornada de Reconciliació Nacional	Repartiment d'octavetes	s/d
		Vall d'Aran	Companyia Productora de Forces Motrius	Electricitat	Jornada de Reconciliació Nacional	Atur total i vaga	s/d
		Pobla de Segur	Fàbrica de ciment	Construcció	Jornada de Reconciliació Nacional	Atur total i vaga	s/d
Girona	Grober	Químic	Jornada de Reconciliació Nacional	Repartiment d'octavetes sense atur	s/d		
1959	2n trimestre	Barcelona	Diverses fàbriques	Diversos	Vaga nacional Pacífica	Aturs totals i parcials	s/d

Font: *TREBALL* (1945-1959). Elaboració pròpia (s/d= sense determinar)

Durant els anys quaranta, les protestes amb motivació política anaren estrictament lligades a dates senyalades per als treballadors -el Primer de Maig- o per als militants d'algun partit -el 19 de juliol aniversari de la fundació del PSUC-. En aquestes accions destacà l'empresa Maquinista Terrestre i Marítima, els obrers de la qual van emprar l'absentisme laboral o van fer alguna mena d'atur per celebrar les capitulacions d'Alemanya i el Japó, commemorar l'afusellament de Lluís Companys els anys 1945 i 1946 i per celebrar el Primer de Maig els anys 1946, 1950 i 1951. Però aquestes protestes polítiques estan molt localitzades en el temps i es veieren afavorides per la situació d'instabilitat en què es trobava el règim franquista després de la fi de la Segona Guerra Mundial. En els anys cinquanta aquest tipus d'accions desaparegueren i el conflicte per motivacions polítiques es reduí a les convocatòries del PCE-PSUC dels anys 1958 i 1959.

2.1.3. Conflictivitat laboral:

a).- Col·lectiva:

Entre els anys 1940 i 1944, es registraren poques protestes laborals col·lectives, de forma puntual i amb caràcter estrictament defensiu —els obrers s'oposaven a una acció o decisió prèvia de l'empresari-, entre les que caldria esmentar un plante dels treballadors de la fàbrica de cerveses Moritz i la recollida d'un plec de signatures dels treballadors del metro de Barcelona l'any 1940; a l'empresa Fabra i Coats el mes de desembre de l'any 1941 per la supressió de la setmana anglesa i l'any 1942 es produïren les primeres vagues al tèxtil de Mataró⁶.

No va ser fins l'any 1945 que començà a aparèixer un cert volum de conflictivitat laboral col·lectiva a les empreses catalanes. Un dels primers en parlar-ne al respecte fou el propi governador de Barcelona Bartolomé Barba Hernández que en el seu llibre *Dos años al frente del gobierno civil de Barcelona*, informava de què a tota la província de Barcelona entre finals de l'any 1945 i inicis del 1946, quaranta-set empreses del tèxtil, disset del metall i set del químic van patir algun tipus de

---

⁶ Molinero C. i Ysàs, P.; *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*; pàgs. 31-32 i Ferri. L., Muixí, J. i Sanjuán, E; *Las huelgas contra Franco (1939-1956)*; pàg. 34

conflicte laboral⁷. Tanmateix, a través de la premsa clandestina sols hem pogut constatar directament l'existència de quatre conflictes per a l'any 1945 evidenciant les dificultats que tenia el PSUC per recollir la informació:

LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	PROTESTA	RESULTAT
Barcelona	Hispano Suiza	Metall	Petició d'augment del plus de puntualitat i la seva assimilació al salari	Vaga de braços caiguts (4 dies)	Favorable als obrers
Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Protesta per la migradesa del plus atorgat per les restriccions elèctriques	Negativa a fer el torn de nit	s/d
Reus	s/d	s/d	Reclamació del pagament d'hores extra	Vaga de braços caiguts	s/d
Terrassa	s/d	s/d	Compliment de la setmana de 44 hores al torn de nit	Abandonament del treball	s/d

Font.- *TREBALL* (1945) Elaboració pròpia

És a partir de l'any 1946, quan la informació comença a ser més abundant, de manera que hem pogut registrar 175 conflictes laborals col·lectius a tot Catalunya:

---

⁷ Barba, B.; obra citada; pág. 62-63

QUADRE NÚM. 45
Accions de protesta laboral a Catalunya (1946-1959)

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
1946	1r trimestre	s/d	Espectacles	Comerç	En contra de la nova reglamentació laboral que rebaixa un 45% els salaris	Concentració de treballadors davant locals CNS	s/d
		Castellar del Vallès	Fàbrica Tolrà	Tèxtil	Pèsimes condicions de seguretat i higiene	Vaga parcial	s/d
		Manresa	Diverses fàbriques ¹	Tèxtil	L'empresa descompta del sou el dia no treballat a causa de les restriccions elèctriques. Petició d'augment de sou; augment del racionament i d'un economat	Negativa a cobrar el sou setmanal. Vaga braços caiguts. Ocupació de la fàbrica. Vaga general	Favorable als obrers
		Barcelona	Fills F. Sans	Tèxtil	Negativa a fer tornos de nit. Augment de 15 pessetes del salari. Rebre sense descomptes i de forma regular el plus de producció i el plus de vida cara.	Vaga de braços caiguts (3 dies)	Favorable als obrers
		Barcelona	Fills F. Sans	Tèxtil	Els treballadors demanen un economat per l'alt cost de les subsistències.	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers
		Barcelona	Fulles d'afaitar Ibèria	Metall	Peticció d'augment de sou del 30%	Atur	s/d
		Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Per l'alliberament dels obrers empresonats per la vaga del any anterior	Vaga de braços caiguts	s/d
		L'Hospitalet	Altos Hornos	Metall	s/d	Atur decidit en assemblea	s/d
		Mataró	Diverses fàbriques ²	Tèxtil	Pèsimes condicions de racionament. Solidaritat amb la fàbrica Minguell. Solidaritat amb les fàbriques en vaga i alliberament dels obrers empresonats	Atur i vaga general	s/d
	Barcelona	Diverses fàbriques ³	s/d	Peticció d'augment del sou i del racionament	Vaga de braços caiguts	s/d	
	2n trimestre	Barcelona	Catalana de Gas i Electricitat	Químic	Peticció d'augment de salaris i d'un economat amb aliments a preu de cost	Plante a la secció de producció d'energia (3 dies)	s/d
		Barcelona	Lámparas Z	Metall	L'empresa augmenta per sorpresa del nivell de productivitat exigida als obrers	Plante	s/d
		Barcelona	Hispano Suiza	Metall	Demanda d'un economat	Plante	Desfavorable als obrers
		s/d	RENFE	Transports	Protesta per les pèsimes condicions de treball	Recollida de signatures	s/d
		Barcelona	Diverses fàbriques ⁴	Tèxtil	Peticció d'augment de salaris i millora del racionament	Vaga de braços caiguts	s/d
		Olot	Reculons	s/d	Peticció d'augment de salaris i millora del racionament	Vaga de braços caiguts	s/d
		Manresa	Diverses fàbriques ⁵	Tèxtil	Peticció d'augment de salaris i millora del racionament	s/d	s/d
		Súria	Mines de potasa	Mineria	Peticció d'augment de salaris i millora del racionament	s/d	s/d
		Terrassa	Diverses fàbriques ⁶	s/d	Peticció d'augment de salaris i millora del racionament	s/d	s/d
Granollers		Diverses fàbriques	s/d	Peticció d'augment de salaris i millora del racionament	s/d	s/d	
Palamós	Grober	Químic	Peticció d'augment de salaris i millora del racionament	s/d	s/d		
1946	2n trimestre	Cornellà de Llob.	Diverses fàbriques ⁷	s/d	Peticció d'augment de salaris i millora del racionament	s/d	s/d

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
		Barcelona	Société Lainère Barcelonaise	Tèxtil	Solidaritat amb un obrer acomiadat	Plante	Favorable als obrers
		Barcelona	Indústries Sanitàries	s/d	Petició d'augment del plus de vida cara	Disminució de la producció	s/d
	3r trimestre	Barcelona	Hispano Olivetti	Metall	Petició d'augment del plus de vida cara a 10 ptes.; pagament de les dues primeres hores extres al 50%; augment del subministre de queviures; revisió de les primes a producció	Plec de reivindicacions	Favorable als obrers
		Barcelona	Casa Leopoldo	s/d	Petició d'augment de salaris	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers
		Barcelona	Casa Vald és	s/d	Incompliment per part de la direcció de l'empresa de la promesa d'abonar els aliments en metàl·lic. Negativa a concedir la paga extra del 18 de juliol als treballadors solters	Disminució de la producció (4 dies)	Favorable als obrers
		s/d	Fuerzas y Riegos del Ebro, S.A.	s/d	La direcció intentà retirar als treballadors de la secció de tècnics i administradors la jornada intensiva a l'estiu	Amenaça de plantejar un conflicte	Favorable als obrers
		Barcelona	Port	s/d	Petició d'augment de sou i millora del racionament	Vaga de braços caiguts	s/d
		Barcelona	Aeornaútica Naval	s/d	Petició d'augment de sou i millora del racionament	Vaga de braços caiguts	s/d
		Barcelona	Cerveses Damm	Alimentació	Petició d'augment de sou i millora del racionament	Vaga de braços caiguts	s/d
		Mataró	Diverses fàbriques	Vidre	Petició d'augment de sou i millora del racionament	Aturs	s/d
	4t trimestre	Barcelona	Fills de F. Sans	Tèxtil	Les teixidores no poden treballar en condicions perquè el fil dels ordidors es de baixa qualitat: es trenca sovint, han d'aturar-se per arreglar-ho i, en conseqüència guanyen molt poc	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers
		Badalona	Diverses fàbriques	Tèxtil	Petició d'augment de sou	s/d	s/d
		Barcelona	Catalana de gas i Electricitat	Químic	Petició d'augment de sou	Vaga de braços caiguts i disminució de la producció	s/d
		Barcelona	Can Trinxet	Tèxtil	Petició d'augment de sou	Vaga	Favorable als obrers parcialment
		Barcelona	Espanya Industrial	Tèxtil	Petició d'augment de sou i millores en el racionament	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers parcialment
		Barcelona	Casa Prats	Tèxtil	Petició de millores econòmiques	Vaga	s/d
		Barcelona	Vapor Nou	Tèxtil	Petició de millora del salari	Vaga	Detenció del comité de vaga
		Barcelona	Hijos de S. Bernadas, S.A.	Tèxtil	Millora del salari i del racionament	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers parcialment
		s/d	Diverses fàbriques ^s	s/d	Augment del sou i racionament	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers
1946	4t trimestre	Barcelona	Catalana de Gas i Electricitat	Químic	Petició d'augment de salaris. Protesta contra l'augment del cost de la vida	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
		Barcelona	Hispano Olivetti	Metall	Plec de reclamacions: readmissió dels obrers acomiadats en anteriors conflictes, augment del 20% del jornal, augment del 20% de la prima, racionament a preu de cost	Disminució de la producció (16 dies)	Favorable als obrers
		L'Hospitalet	Fàbrica del Vidrio	Vidre	Petició d'augment del plus de vida cara i de la paga de Nadal	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers
		El Prat de Llob.	La Seda	Tèxtil	Exigència del cobrament dels diners que l'empresa devia als treballadors	s/d	Favorable als obrers
		s/d	Casa Ortega	s/d	Restricció del racionamet per part de l'empresa	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers
		s/d	Casa Roses	s/d	Millora del plus de vida cara	s/d	Favorable als obrers
		Montcada	Asland	Construcció	L'empresa no abona correctament la paga de Nadal	Els obrers tornen la paga. Amenaça de vaga	Favorable als obrers
1947	1r trimestre	Barcelona	Motors Rex	s/d	L'empresa no paga les tres hores que es van treballar un dia declarat festiu per l'Estat	Atur total	Favorable als obrers
		Conca del Llobregat	Diverses fàbriques	s/d	Millora de salaris i condicions de vida	Aturs totals o parcials	s/d
		Sabadell	Diverses fàbriques	s/d	Millora de salaris i condicions de vida	Aturs totals o parcials	s/d
		Terrassa	Diverses fàbriques	s/d	Millora de salaris i condicions de vida	Aturs totals o parcials	s/d
		Mataró	Diverses fàbriques	s/d	Millora de salaris i condicions de vida	Aturs totals o parcials	s/d
		Manresa	Diverses fàbriques	s/d	Millora de salaris i condicions de vida	Aturs totals o parcials	s/d
		Vilassar	Diverses fàbriques	s/d	Millora de salaris i condicions de vida	Aturs totals o parcials	s/d
		Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Millora de salaris i condicions de vida	Vaga (5 dies)	s/d
		Barcelona	Tranvies	Transports	Reclamació del plus de vida cara o un economat	Recollida d'un plec de signatures	Desfavorable als obrers
		Barcelona	Hispano Suiza	Metall	L'empresa descompta el 4,5% per a l'assegurança de vellesa de les hores extres que fan els treballadors de la secció d'aviació	Negativa a fer hores extres	Favorable als obrers
Vilanova i la Geltrú	Font Vilaseca	Tèxtil	L'empresa vol ampliar la jornada laboral a 10 hores	Els obrers es neguen a treballar	Favorable als obrers		
1947	1r trimestre	L'Hospitalet	El Cànem	Tèxtil	L'empresa no paga els punts del plus familiar	s/d	Favorable als obrers
		L'Hospitalet	Coral	Tèxtil	L'empresa no paga els punts del plus familiar	Els obrers disminueixen la producció en un 25%	Favorable als obrers
		Barcelona	Màquines d'escriure Gaucun	Metall	L'empresa no paga els punts del plus familiar	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT	
		Barcelona	Vulcano	Metall	L'empresa no paga el plus de vida cara	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers	
		Barcelona	OSSA	Metall	L'empresa altera els torns de treball	Atur de producció	s/d	
		Barcelona	El Fil	Tèxtil	Plec de reivindicacions: augment de 100 ptes. Mensuals i lliurament de teixits per part de l'empresa per compensar el desgast de la roba de treball	Vaga de braços caiguts (un dia i mig)	Favorable als obrers	
		Mataró	Diverses fàbriques	Tèxtil	Petició d'augment a 75 ptes. del plus de vida cara	Vaga general	Favroable als obrers	
		Saldes	Mines	Mineria	Inexistents mesures de seguretat en el treball	Plante	s/d	
		Barcelona	Catalana de Gas i Electricitat	Químic	s/d	s/d	s/d	
	2n trimestre	s/d	Diverses fàbriques ⁹	Tèxtil	Supressió del plus de vida cara	Vaga	Favorable als obrers	
	3r trimestre	Barcelona	Sedes de Barcelona	Tèxtil	Contra l'exigència de l'empresa d'un augment de producció. Solidaritat amb 5 obrers acomiadats	Atur	s/d	
		Barcelona	Catalana de Gas i Electricitat	Químic	Petició d'augment de salaris. Solidaritat amb els obrers detinguts	Vaga (8 dies)	Desfavorable (detenció d'obers, militarització de la fàbrica i perdua de l'antiguitat)	
		Barcelona	Casa Vallés	Metall	Petició d'augment de sou	Amenaça de vaga	Favorable als obrers	
		Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Petició d'augment de salaris	Vaga de braços caiguts	Desfavorable (militarització de la fàbrica)	
	4t trimestre	Barcelona	Taxistes	Transports	Escàs subministrament de benzina	s/d	s/d	
		Barcelona	Casacuberta	Tèxtil	Petició d'augment de salari. Solidaritat amb un obrer acomiadat	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers	
		Barcelona	Fabra i Coats	Tèxtil	Petició de millores salarials a la direcció	Amenaça de vaga	Favorable als obrers	
	1947	4t trimestre	Barcelona	Corbera	Tèxtil	Petició d'augment de salari	Vaga de braços caiguts i disminució de la producció	s/d
			Manlleu	Can Serra	Tèxtil	En contra de l'acomiadament d'un obrer	Vaga de braços caiguts	s/d
			Barcelona	Ribes i Pradell	Tèxtil	Petició d'augment de sou d'un 25%	Amenaça d'atur	Favorable als obrers
			Barcelona	Rex i Benlloch	Tèxtil	Petició d'augment de salaris	Ocupació de la fàbrica	Intervenció de la policia

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
1948	1r trimestre	Barcelona	Harry Walker	Electricitat	Petició d'augment de salaris	Vaga de braços caiguts	Desfavorable als obrers
		s/d	Dubler S.A.	s/d	L'empresa redueix la jornada laboral a dos dies a la setmana	Plante	s/d
		s/d	Lates Hispani	s/d	Petició de millores salarials	Reducció del ritme de la producció	s/d
	2n trimestre	Manresa	Fàbrica Nova	Tèxtil	Petició d'augment de sou	Vaga	s/d
		Manresa	Pirelli	Químic	Petició d'augment de salari	Amenaça de vaga	Favorable als obrers
		s/d	FOCSA	Construcció	Petició d'augment de salari	Reducció a 8 hores la jornada laboral. Disminució de la producció	Favorable als obrers parcialment
		Mataró	Gassol	Tèxtil	Reclamació d'augment de 3 ptes. diàries	s/d	Favorable als obrers
		Mataró	Inverg	Tèxtil	Solidaritat amb els obrers de la fàbrica Gassol ^o	s/d	s/d
		Mataró	Fontdevila i Torres	Tèxtil	Solidaritat amb els obrers de la fàbrica Gassol	s/d	s/d
	3r trimestre	Barcelona	Casas	Tèxtil	Petició d'augment de la prima a producció	Disminució de la producció i negativa a fer hores (3 dies)	Favorable als obrers
		Barcelona	CEOSA	Construcció	L'empresa obliga als treballadors a descarregar més sacs dels establerts	Reclamació de 50 pessetes	s/d
	4t trimestre	Barcelona (Sants)	Fàbrica Codina	Tèxtil	L'empresa suprimeix una prima de 30 pessetes	Disminució de la producció al 50 %	Favorable als obrers
Manresa		Els Condols	Tèxtil	Petició d'augment de sou	s/d	s/d	
1949	4t trimestre	Manresa	Pirelli	Químic	Petició d'augment de sou	s/d	s/d
		Mataró	Gassol	Tèxtil	L'empresa no paga el 18 de Juliol	Protesta davant dels enllaços. Amenança de plante general a tot Mataró	Favorable als obrers
		Mataró	Marfà	Tèxtil	L'empresa no paga el 18 de Juliol	Protesta davant dels enllaços. Amenança de plante general a tot Mataró	Favorable als obrers
1949	4t trimestre	Mataró	Inverg	Tèxtil	L'empresa no paga el 18 de Juliol	Protesta davant dels enllaços. Amenança de plante general a tot Mataró	Favorable als obrers
		Barcelona	Can Girona	Metall	Petició en una secció d'una prima de 450 pts.	s/d	s/d
1950	1r trimestre	Barcelona	s/d	s/d	L'empresa vol suprimir el treball a preu fet i les primes a producció	Reducció de la producció al 50% i petició d'augment de salari	s/d
		Barcelona	Can Girona	Metall	Petició d'augment de la prima mensual a 400 pessetes	Recollida de signatures	s/d

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT	
		Barcelona	Hijos de S. Bernadas	Tèxtil	s/d	Sis treballadors a preu fet fan un plante	s/d	
		Mataró	Gassol	Tèxtil	Reclamació del pagament de sis hores no treballades per un tall de llum	s/d	s/d	
		Barcelona	s/d	s/d	L'empresa suprimeix el treball a preu fet i les primes de producció	Petició d'augment de salari. Disminució de la producció	s/d	
		Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	Petició d'augment de salari i de les primes, de roba de treball i de millor alimentació	Lliurament d'un plec de peticions a l'amo de l'empresa	Desfavorable als obrers	
		Badalona	s/d	s/d	L'empresa suprimeix els punts familiars	s/d	s/d	
	2n trimestre	Barcelona	s/d	s/d	L'empresa no paga les hores extraordinàries	s/d	s/d	
		Cinturó industrial	s/d	s/d	Reclamació de l'augment de sou promès	s/d	Favorable als obrers	
	3r trimestre	Barcelona	FOCSA	Construcció	Petició de millora del salari per treballar a prima	Negativa a treballar a prima i disminució del rendiment	Desfavorable als obrers	
		Barcelona	Massana	Construcció	Petició de millora del salari per treballar a prima	Negativa a treballar a prima i disminució del rendiment	Desfavorable als obrers	
		Barcelona	s/d	Metall	Reclamació de granota de treball, salari lliure d'impostos i racionament acàrec de l'empresa	Negativa a fer hores extraordinàries	Favorable als obrers	
	3r trimestre	Barcelona	Companyia Tranvies	Transports	La direcció de l'empresa fa responsables als conductors dels vehicles dels accidents amb morts i ferits	Disminució del rendiment (reducció de la velocitat de circulació i reducció de voltes dels recorreguts)	Favorable als obrers	
		s/d	Viuda Eustaquio Maragall	Metall	L'empresa no paga el plus de vida cara	Disminució del rendiment	Favorable als obrers	
	1951	1r trimestre	Barcelona	s/d	Metall	s/d	Disminució de la producció	Favorable als obrers
			Barcelona	s/d	s/d	Petició d'augment del preu de les hores extres	s/d	Favorable als obrers
1951	1r trimestre	Barcelona	Hijos de S. Bernadas	Tèxtil	Reclamació del racionament	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers	
		Barcelona	s/d	s/d	L'empresa paga els punts familiars a un preu menor	Atur del treball	Favorable als obrers	
		Barcelona	s/d	s/d	L'empresa fixa un límit a la producció i rebaixa el salari	Manteniment del mateix ritme de treball	Favorable als obrers	
		Barcelona	Diverses fàbriques ¹⁰	s/d	Petició d'augment de sou. Protesta contra la vida cara	Vaga general. Aturs totals o parcials. Vaga de braços caiguts. Piquets. Manifestacions al carrer	Desfavorable als obrers	

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
	2n trimestre	Manresa	Fàbrica Nova	Tèxtil	Reclamació d'un augment mensual de 60 pessetes	Atur del treball. 11 dies de vaga. Extensió de la vaga a tot el tèxtil de la comarca. Piquets. Manifestació de dones davant l'Ajuntament	Desfavorable als obrers (Intervenció de les autoritats i al força pública)
1952	3r trimestre	s/d	Fàbrica de gèneres de punt	Tèxtil	Petició d'augment de sou	Vaga de braços caiguts (2 dies)	Favorable als obrers
		Calella	Fàbrica Llovet	s/d	Els muntadors demanen el pagament d'un ral més per dotzena	Disminució de la producció (13 dies)	Favorable als obrers
	4t trimestre	Tarragona	Tabacalera	Químic	Protesta per la suspensió a una treballadora d'un mes de sou i feina	Vaga de solidaritat deixant de treballar	Favorable als obrers
		Sabadell	Foment d'Obrers i Construcció	Construcció	Obligació de presentar-se a la feina encara que no es pogués treballar pel mal temps, però sense cobrar les hores i recuperant-les després	Exigència del pagament per la presència	Favorable als obrers
1953	2n trimestre	Barcelona	Banca	Comerç	Petició que se'ls concedixi una paga extraordinària	Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers
		Barcelona	Assegurances	Comerç	Petició que se'ls concedeixi una paga extraordinària	Aturs parcials	Favorable als obrers
	3r trimestre	s/d	s/d	Metall	Petició d'augment de sou	Negativa a fer hores extraordinàries	s/d
		Ciutat del cinturó industrial	s/d	s/d	Reunió d'enllaços sindicals per fer una petició d'augment de sous	s/d	s/d
		Vilanova i la Geltrú	Pirelli	Químic	Petició d'augment de salaris	Reducció de la producció	Favorable als obrers
Roda de Ter	Tallers de telers automàtics Bracons i Riera	Metall	L'empresa paga les hores extres per sota del percentatge establert	Atur del treball	Favorable als obrers		
1954	1r trimestre	Barcelona	Hispano Suiza	Metall	Prohibició d'entrar fins el migdia als obrers que arribessin dos minuts tard, amb la conseqüent pèrdua de mig sou.	Protesta de tots els treballadors	Favorable als obrers
	2n trimestre	Cinturó industrial	s/d	Tèxtil	L'empresa obliga als obrers a treballar amb quatre màquines en lloc de tres	Atur del treball (20 dies)	s/d
1955	1r trimestre	Caldes de Montbui	Ortdao i Cortès S.A:	Tèxtil	Petició d'augment de salari setmanal de 25 pessetes	Presentació d'una petició al director i posterior vaga de 10 dies	Favorable al sobers
		Roda de Ter	Tèxtil del Ter	Tèxtil	L'empresa incompleix el decret d'augment de les tarifes de treball a preu fet	Les obreres es neguen a cobrar a preu fet. Protesta de tota la fàbrica	Favorable als obrers
	2n trimestre	Granja d'Escarp	Miners	Mineria	Petició d'augment de salaris del 15 %	Reducció de la producció	Favorable als obrers
	3r trimestre	Barcelona	Vulcano	Metall	Detenció de tres aprenents	Vaga de braços caiguts per demanar-ne l'alliberament	Favorable als obrers

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
		Mataró	s/d	Tèxtil	Exigència el pagament de les dues hores perdudes per una treballadora a causa d'un abús del patró	Protesta de totes les treballadores davant del patró	Favorable als obrers
		Barcelona	Port	s/d	Protesta per l'augment del percentatge dels salari per a la caixa de socors però no de les prestacions dels aturats	Els 900 treballadors signen una petició	s/d
		Barcelona	s/d	Metall	Consideració del metre com una eina	s/d	Favorable als obrers
	4t trimestre	Terrassa	s/d	Construcció	Acomiadament d'un treballador	Abandonament del treball en solidaritat amb l'obrer acomiadat	Favorable als obrers
		Barcelona	Fàbrica de gas del Poble Nou	Químic	Petició d'augment de salaris	Vaga de treball lent i disminució de la producció	s/d
		Terrassa	L'Anònima	Tèxtil	L'empresa augmenta la velocitat de les màquines per augmentar la productivitat	Atur de la producció	Favorable als obrers
		Barcelona	SEAT	Metall	L'empresa suspèn el pagament dels punts familiars	Atur davant les màquines	Favorable als obrers
1956	1r trimestre	Terrassa	Fàbrica de persianes	s/d	L'empresa no paga el plus familiar	Cursament d'una denúncia i posterior vaga no fent hores extres en solidaritat amb un obrer que se li havia prohibit de fer-ne en ser considerat el capdavanter de la protesta	Favorable als obrers
		Barcelona	Can Batlló	Tèxtil	L'empresa imposa un nou sistema de producció i retorbució al ram de l'aigua, amb reducció de la prima de producció.	Reducció de la producció i protesta per l'expulsió de 7 obrers	Favorable als obrers
		s/d	s/d	s/d	Petició d'augment de sous	Redacció i signatura d'uan petició	Favorable als obrers
	2n trimestre	Diverses	Diverses fàbriques ¹¹	Diversos	Jornades d'Abril. Peticció de salari mínim vital, jornada de vuit hores i 'a igual treball, igual salari'.	Aturs totals o parcials. Vaga de braços caiguts	Favorable als obrers
	3r trimestre	Esparreguera	Manufactures Sedó S.A.	Tèxtil	Retallada d'una pesseta en el pagament de la gratificació del 18 de juliol	Negativa a cobrar la setmanada durant 15 dies	Favorable als obrers
1957	1r trimestre	Terrassa	s/d	s/d	Els treballadors demanen salari mínim vital amb escala mòbil davant dels locals de la CNS	Presentació d'un plec de signatures a la CNS	s/d
		Barcelona	Diverses fàbriques	s/d	Petició d'augment de salaris	Aturs totals o parcials. Vaga de braços caiguts	s/d
	2n trimestre	s/d	s/d	Tèxtil	Els obrers reclamen que les hores extres se'ls hi paguin al 100%	Atur de producció	Favroable als obrers
		s/d	s/d	Tèxtil	L'empresa no paga els punts al preu estipulat	Protesta i elecció d'una comissió dels punts per part dels treballadors	Favorable als obrers

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
		s/d	s/d	s/d	Acomiadament de l'enllaç sindical per 'rojo'	Atur total de dues seccions i protesta al sindicat vertical	Favorable als obrers
	3r trimestre	Barcelona	SEAT	Metall	L'empresa rebaixa les primes a la secció de premses	Vaga de braços caiguts de 100 obrers del torn de nit de la secció	s/d
	4t trimestre	Barcelona	Fàbrica del gas de Poble Nou	Químic	L'empresa no paga justament els punts familiars	Signatura d'una protesta presentada a la di-recció	Favorable als obrers
		Barcelona	s/d	Metall	L'empresa suprimeix els 20 minuts de descans a la secció de fundició	Vaga de braços caiguts	s/d
1958	1r trimestre	Barcelona	s/d	Tèxtil	L'empres aplica descomptes en el salari	s/d	Favorable als obrers
		Barcelona	s/d	Metall	Petició d'augment de salaris	Reducció de la producció (8 mesos)	Favorable als obrers
	2n trimestre	Barcelona i cinturó	Diverses fàbriques ¹²	Diversos	Vagues del 25 de març. Solidaritat amb els miners d'Astúries i per l'augment de salaris	Aturs de migdia. Vaga de braços caiguts	Desfavorable als obrers
		Fígols	Carregadors de carbó	Mineria	Petició d'augment de sous	Disminució del ritme de carregaments i negativa a fer hores extres durant 25 dies	Favorable als obrers
	4t trimestre	Valcebrense	Mines	Mineria	Petició d'augment de sou del 100%	Recollida de signatures i visites als Jurats d'Empresa ia les direccions	s/d
		Barcelona	Fàbrica del gas del Poble Nou	Químic	Petició d'augment de sou	Manifestació davant les oficines de l'empresa	Favorable als obrers
		Girona	s/d	Químic	Petició a través dels enllaços sindicals d'un augment del preu del treball en dies de festa o d'un dia de festa a la setmana.	Els treballadors deixen de treballar els diumenges durant tres setmanes. Posteriorment es fa una altra vaga de diumenges i dies festius durant un mes perquè la direcció no compleix amb l'acord de pagament al qual s'havia arribat	Favorable als obrers
1959	1r trimestre	Terrassa	s/d	Tèxtil	En contra de més reducció de les jornades de treball	Vaga	s/d
1959	1r trimestre	Conca minera	Miners	Mineria	Petició d'augment de salaris	Reducció de la producció	s/d
		Fígols	Miners	Mineria	Petició que l'empresa pagui les despeses de transport dels treballadors d'altres pobles	s/d	s/d
		Sabadell	s/d	s/d	Els enllaços sindicals assistents a un curset signen una petició del salari mínim vital	s/d	s/d
		Girona	Fusters	Fusta	Augment de salaris	Signatura d'una petició acordada en assemblea, presentada al cap del sindicat vertical amb amenaça de vaga	s/d
	3r trimestre	Barcelona	ENASA	Metall	Protesta per la reducció de salari pel conveni col·lectiu	Protesta col·lectiva davant la direcció	Favorable als obrers

ANY	PERÍODE	LOCALITAT	EMPRESA	SECTOR	MOTIU	TIPUS DE PROTESTA	RESULTAT
		Barcelona	Hispano-Olivetti	Metall	Protesta per la reducció de salari pel conveni col·lectiu	Recollida de signatures per anular el conveni	s/d
		Barcelona	Catalana de gas i Electricitat	Químic	L'empresa acomiada un obrer de la secció de fundició	Atur total i vaga en solidaritat a la secció	Favorable als obrers
		Montcada	SIEMENS	Metall	Petició d'augment de sou d'un 30%	Disminució de la producció	s/d
	4t trimestre	Barcelona	Maquinista Terrestre i Marítima	Metall	L'empresa sanciona un obrer	Atur	Favorable als obrers
		Barcelona	s/d	Metall	L'empresa acomiada a tots els treballadors eventuais	s/d	s/d

Fonts: *TREBALL* (1945-1959); Ferri, L. i altres; *Las huelgas contra Franco*; López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias* i *Primera clandestinidad. Memorias (Segunda parte)*; Molinero C. I Y sàs, P.; *L'oposició antifrancista a Catalunya i "Patria, Justicia y Pan" Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*. Elaboració pròpia (s/d=sense determinar)

Notes del quadre:

1. Inicià la vaga l'empresa Bertran y Serra pel descompte del sou del dia no treballat. Vaga de solidaritat de la Fàbrica Nova. Vaga general en solidaritat amb les fàbriques en lluita
2. Inicià l'atur la fàbrica Minguell per les pèssimes condicions de racionament. Se li afegiren les fàbriques Gassol, Marfà i Fontdevila y Torres. Aconseguiren la solidaritat de tot el ram
3. Maquinista Terrestre y Marítima, Ferrer Bernadas, La España Industrial, Altos Hornos de Cataluña, Casa Sans, Básculas Arisó i els treballadors del servei de neteja de l'Ajuntament de Barcelona
4. Trinxet, Batlló, Anglo-española de Electricidad
5. Bertran y Serra, Torres, Parera, Los Condols
6. La Anónima i Guillamot
7. Comas, Murtra i Piñol
8. La Fama, El Horno del Vidrio i SIEMENS
9. Es van produir aturs a: Casa Prat, La España Industrial, Hijos de F. Sans, Ferrer Bernadas, La Etzavara, Textil Revés, Martí Llopart, Lámparas Z, Aparicio, Rossinyol, Montal i Fita, Cuyás, La Sedeta, Vidal, Cotó-Fil, Rafael Ortega, Ribó, Duarti, El Cristal, La Tinta, La Porcelana de Montgat, Can Girona, Catalana de Gas y Electricidad, Algodonera, S.A., Horno del Vidrio, Hilados y Tejidos Comas (Granollers), EP, Can Batlló, Can Trinxet, Metalgraf, Metalurgia Bacas, Cotonificio, Carreras, Baurier, Buffalo, Fic, Jaleta, Vapor Nou i els tallers de tranvies.
10. Afectà a fàbriques tèxtils de Barcelona, Sabadell, Terrassa i Mataró
11. Maquinista Terrestre y Marítima, Can Batlló, Can Girona, La España Industrial, ENASA, Hispano-Olivetti, Fabra y Coats, Casacuberta, Telefònica, RENFE, LA Tèrmica, Vic ente Illa, El Fil, Elizalde, Riu Sec, Godó, Iberia radio, Manufacturas Sedó de Barcelona, El Dique. S'estima que hi va haver 300.000 obrers en atur
12. La vaga també arribà a algunes fàbriques de Sabadell i Terrassa
13. ENASA, SEAT, Maquinista Terrestre y Marítima, Maquitrans, Hispano Olivetti, Can Girona, Hispano Williers, Montesa, Sengla, Clua, Vicente Illa, Fabra y Coats, Can Batlló, La Seda, LA España Industrial, el Port i Lámparas Z

La derrota de l'Alemanya nazi i del Japó i l'aïllament internacional van obligar a la dictadura franquista a una certa relaxació en l'aplicació de la repressió social i laboral, per tal de garantir el seu manteniment. Això va deixar oberta una escletxa –petita encara- en les possibilitats dels obrers per a manifestar el seu descontent amb les seves condicions de vida i de treball. A més, per primer cop des de l'any 1939 s'albirava una possibilitat de canvi polític que podia fer-se realitat si hi intervenien les potències occidentals o les Nacions Unides. D'altra banda, les dificultats en les condicions de vida de la població obrera derivades de la situació internacional en què es trobava Espanya i de la política econòmica aplicada pel règim, començaven a fer-se sentir en forma de reducció de jornades de treball per les restriccions elèctriques i la conseqüent reducció de salaris i l'atur, tot i que encara es mantenia un cert nivell de les exportacions, sobretot del tèxtil –ara cap els països europeus aliats contra el nazis que havien de recuperar les seves economies- i per tant, les empreses tenien força ingressos i necessitat de produir. Així, durant l'any 1946 i bona part de l'any 1947, es desenvolupà una conflictivitat per raons econòmiques i de condicions de treball que a diferència de l'etapa anterior, va tenir una àmplia participació amb elements de solidaritat obrera i accions de tipus revolucionari com l'ocupació de fàbriques, la qual cosa la hi dóna un tarannà ofensiu.

El detonant però, van seguir sent les decisions arbitràries i abusives dels empresaris en qüestions salarials, organització del treball, productivitat, etc. que agreujaven les ja de per si pèssimes condicions de vida i de treball existents. Tanmateix, si bé l'acció dels obrers era inicialment de caràcter defensiu com a resposta a la decisió empresarial, ara la pretensió dels obrers anava més enllà de la resolució d'aquest problema concret i s'aspirava a aconseguir una millora general de salaris i condicions de vida i, per primer cop, es produí una amagada oposició als aparells de l'Estat en rebutjar l'aplicació de les noves reglamentacions laborals –especialment les del tèxtil- que no donaven solució a les necessitats obreres ni aconseguien augmentar el poder adquisitiu dels treballadors davant l'augment imparable del cost de la vida a partir de l'any 1945⁸. De fet, les condicions laborals i econòmiques dels

---

⁸ Vegeu el 3r capítol de la primera part d'aquesta investigació

obrers eren tan dolentes, com reconeixien els propis sindicats verticals i les organitzacions patronals, que no calia que l'empresari les agreugés més o les alterés per a què s'organitzés una reclamació laboral però el greuge puntual i directe de l'empresari encara era necessari perquè actuava com a catalitzador per a combatre una situació que perdurava des de feia molt de temps i que havia esdevingut insostenible. Igualment, el reguitzell de vagues a la ciutat de Barcelona que seguí a la vaga general de Manresa de l'any 1946, no fou tant una resposta a una motivació concreta com un desig de millorar les condicions de vida i treball.

Però no podem parlar encara d'un moviment global: les mobilitzacions eren particularitzades perquè es protestava més o menys, si o no, en funció de les condicions i dels greuges de cada lloc de treball o de cada empresa i es feia en contra de l'empresari propi que era qui havia de resoldre la situació, independentment de si podia fer-ho o no o de si era culpa seva. A més, no hi havia una coordinació, sinó que les protestes es van estendre per una reacció en cadena, seguint l'exemple unes fàbriques de les altres:

“Una vez más los obreros y obreras del ramo tèxtil, figuran en vanguardia en la lucha en pro del mejoramiento de la desesperada situación económica que el franquismo ha reducido a la clase obrera.

Dando pruebas de un magnífico espíritu de lucha y de una decisión digna del mejor elogio saben presentar batalla, y pese a todas las coacciones y amenazas de que son objeto, mantener gallardamente sus reivindicaciones.

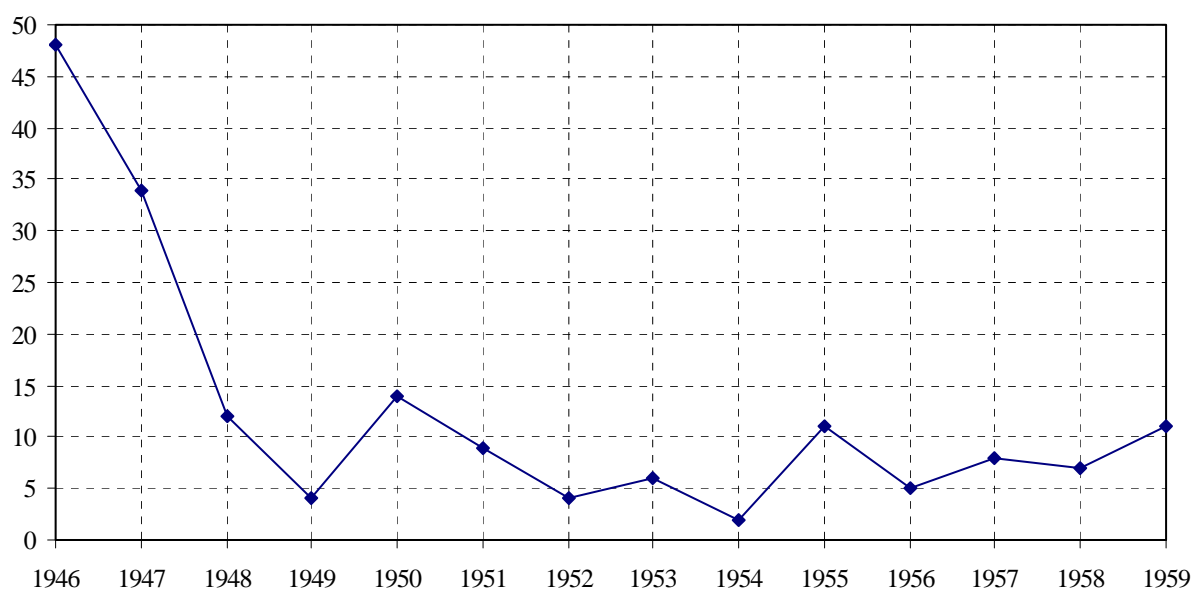
En bien, pero, de sus propios intereses y con el deseo de que puedan obtener todos los resultados positivos que sus esfuerzos merecen, nos vemos precisados a señalar un grave defecto que en esta, como en otras ocasiones se ha puesto de manifiesto, y que de no corregirse dará al traste con todas nuestras ansias de lograr una mejor situación.

*Este defecto de la carencia de una buena organización que dirija aunándolas, todas estas luchas, un tanto esporádicas, que se produce. Bien están, en principio, las luchas parciales, pero no podemos estancarnos en ellas, si no que hay que superarlas y transformarlas en otras masivas y homogéneas (...)”*⁹

---

⁹ *Las Noticias*; (desembre, 1946); CEHI

Gràfic 7: Accions col·lectives de protesta laboral 1946-1959 (segons *TREBALL*)

A partir de l'any 1948 s'entrà un període de reflux les accions de protesta que durà uns sis anys, trencat únicament pel boicot als tramvies i la vaga general de Barcelona de l'any 1951. 1948 i 1949 presenten un volum d'accions de protesta laboral menor que els dos anys anteriors per la crisi econòmica que s'inicià l'any 1946 i començà a aguditzar-se després de dos anys de bloqueig internacional i de la recuperació econòmica dels països bel·ligerants amb mesures proteccionistes, accelerada amb l'aplicació del Pla Marshall a partir de l'any 1948. Això tancava més encara els mercats internacionals a la producció espanyola que s'havia de dirigir al mercat interior que no tenia capacitat adquisitiva per estirar de la demanda. En conseqüència, l'atur per als treballadors, la reducció de les jornades treball o l'augment de la inflació es van convertir en habituals en aquest període. D'altra banda, malgrat el rebuig de l'ONU al règim de Franco, a partir de l'any 1948 la divisió de món en dos blocs geopolítics, l'enfrontament entre capitalisme i comunisme i la creixent onada d'anticomunisme en els Estats Unit i els governs europeus, va ajudar a la supervivència de la dictadura espanyola que podia tornar a mostrar-se expeditiva en la repressió de l'oposició interna:

"(...) si en alguna época pudo haber una tendencia en los patronos a subir voluntariamente los salarios por encima de las estipulaciones franquistas, ahora sucede todo lo contrario. Pero así como antes los franquistas obligaban a los patronos a rebajar los salarios al nivel "legal", ahora mandan a la

*policía para que apoye todas las fechorías que estos cometen contra los trabajadores (...)*¹⁰.

.....
*“(...) La explicación de que se hayan producido menos huelgas que en 1946 se debe, a nuestro juicio, a un cambio de situación que hace más difícil, y hasta no aconsejable en ciertos casos, esta forma de lucha. Bajo un régimen como el franquista, la falta de mano de obra y la fácil salida para la producción que había en 1946 constituían elementos favorables a la clase obrera para la utilización de la huelga, a la cual temían los patronos como el fuego, puesto que vendían cuanto fabricaban. Ahora, con la crisis económica, en cierto modo los trabajadores se han quedado en una situación aún más difícil, pues en muchas industrias les encantaría a los patronos que sus obreros fueran a la huelga. (...) El instinto de los obreros para apreciar este fenómeno ha llevado a buscar nuevas formas de llevar adelante la lucha por el pan, y de aquí el por qué, mientras hay menos huelgas abiertas, han aumentado las de bajo rendimiento y se han puesto en práctica nuevos procedimientos de lucha sobre la base de la utilización de los medios y las posibilidades legales (...)*¹¹

La reducció dràstica del número d'accions de protesta obrera a partir de l'any 1946 i fins l'any 1949 –que queda palesa en el gràfic elaborat a partir de la relació anterior de conflictivitat col·lectiva–, coincidí amb la reducció del número de reclamacions presentades a la Magistratura de Treball –en el cas de Barcelona–, de manera que la menor utilització del recurs de fer accions il·legals per protestar contra les injustícies dels empresaris i l'Estat, no es va veure acompanyada d'un increment paral·lel en l'ús de les vies legals que havia deixat el règim franquista per canalitzar la conflictivitat laboral. El boicot als tramvies i la vaga general de Barcelona de l'any 1951, marcaren l'inici d'una transició cap a una nova conflictivitat laboral col·lectiva perquè incorporava dos elements nous: la reclamació es feia contra l'Estat i hi hagué una certa coordinació en l'organització del conflicte.

Si bé durant els anys quaranta eren els organismes estatals i sindicals els que fixaven els salaris en les reglamentacions que havien d'estar aprovades pel ministeri de Treball, en les accions obreres de protesta no hi havia una confrontació directa amb l'Estat sinó contra els empresaris, els quals podien arribar a atorgar alguns increments de salari a través de la modificació de primes, plusos i

---

¹⁰ López Raimundo, G.; “Informe de Cataluña”; (5 de maig de 1948); AHPCE

¹¹ López Raimundo, G.; “Información de Cataluña”, (4 de setembre de 1949); AHPCE

complements. En la primera part d'aquesta investigació hem vist també com en moments de necessitat, els empresaris oferien salaris per sobre del que marcaven les reglamentacions per tal de poder contractar treballadors. En el cas dels tramvies, l'augment de tarifes el decretà el govern i l'acció de protesta es dirigí per primer cop, en contra seva. Igualment, la vaga general obrera del mes març va ser un enfrontament directe amb l'Estat per les condicions laborals que havia imposat i per les condicions de vida que feia patir als treballadors. La intervenció de l'Estat en les relacions laborals a través del ministeri de Treball es va fer cada cop més activa durant la dècada dels cinquanta, actuant com a *patró suprem* amb els augment de sou per decret. Les accions de protesta laboral van canviar d'orientació i des d'aleshores es dirigiren contra qui realment podia decidir la millora de les condicions de vida i treball ja que “(...) *el salari era estatal, llavors si l'Estat no pujava els salaris anàvem de cara a l'Estat. Nosaltres anàvem contra l'Estat, el Director no pintava res (...)*”¹². Les reivindicacions es canalitzaven a través de les empreses però es feien demandes que implicaven la modificació de tot el sistema laboral i que depassaven les atribucions dels empresaris.

La dècada dels cinquanta fou també la de la consolidació política interna del règim i el seu reconeixement internacional. Això va suposar la negació definitiva de la possibilitat d'un canvi polític a Espanya amb el suport internacional i va fer que les reivindicacions explícitament polítiques es tornessin, senzillament, impossibles i s'abandonaren, tot i que els anys 1958 i 1959 hi hagué dos intents de recuperar-les. Però, d'altra banda, va augmentar la magnitud de les protestes laborals: les accions reivindicatives van adquirir un caràcter ofensiu d'acció conjunta gràcies a la progressiva capacitat i voluntat de coordinació dels líders obrers de les diverses fàbriques, una coordinació que s'expressava en forma d'esclats de protestes massives que es produïen d'una forma periòdica. Aquesta coordinació s'expressava de diverses maneres: el boicot dels tramvies es va gestar a través del repartiment d'octavetes que invitaven a la població a no pujar-hi, la vaga general del mes de març de l'any 1951 es va decidir en una reunió d'enllaços sindicals i es va difondre també a través del repartiment d'octavetes

---

¹² Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997)

a les portes des les fàbriques, per últim, les grans vagues dels anys 1956 i 1958 es va produir gràcies a què els enllaços sindicals d'oposició i els obrers antifranquistes de les diverses fàbriques es posaven d'acord per actuar conjuntament.

Tot i que sovint en un mateixa acció de protesta els motius podien ser diversos o iniciar-se per una motivació i acabar incloent-ne d'altres, hem agrupat les demandes dels treballadors en funció de la que hem considerat motivació principal i les hem classificat en:

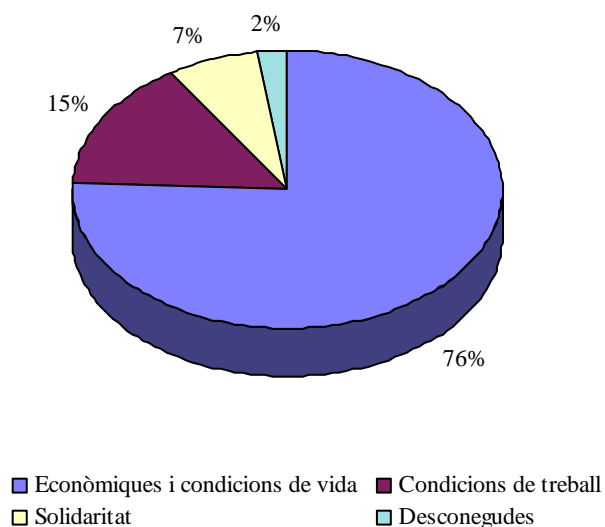
- (a) Causas econòmiques i de condicions de vida: reclamacions sobre salaris, racionament, economat, hores extres, primes, punts i plusos.
- (b) Condicions de treball: seguretat, higiene, jornada laboral, horari i abusos patronals
- (c) Solidaritat amb d'altres fàbriques o amb treballadors de l'empresa acomiadats o sancionats.
- (d) Causa desconeguda: no ha estat possible determinar-la a través de la informació aconseguida.

Hem agrupat els conflictes laborals registrats en aquestes categories i hem obtingut els següents resultats:

QUADRE NÚM. 46
Accions de protesta laboral per causes (1946-1959)

Anys/Causas	a	b	c	d	Total
1946-1952	97	18	6	4	125
1953-1959	36	8	6	0	50
Total	133	26	12	4	175

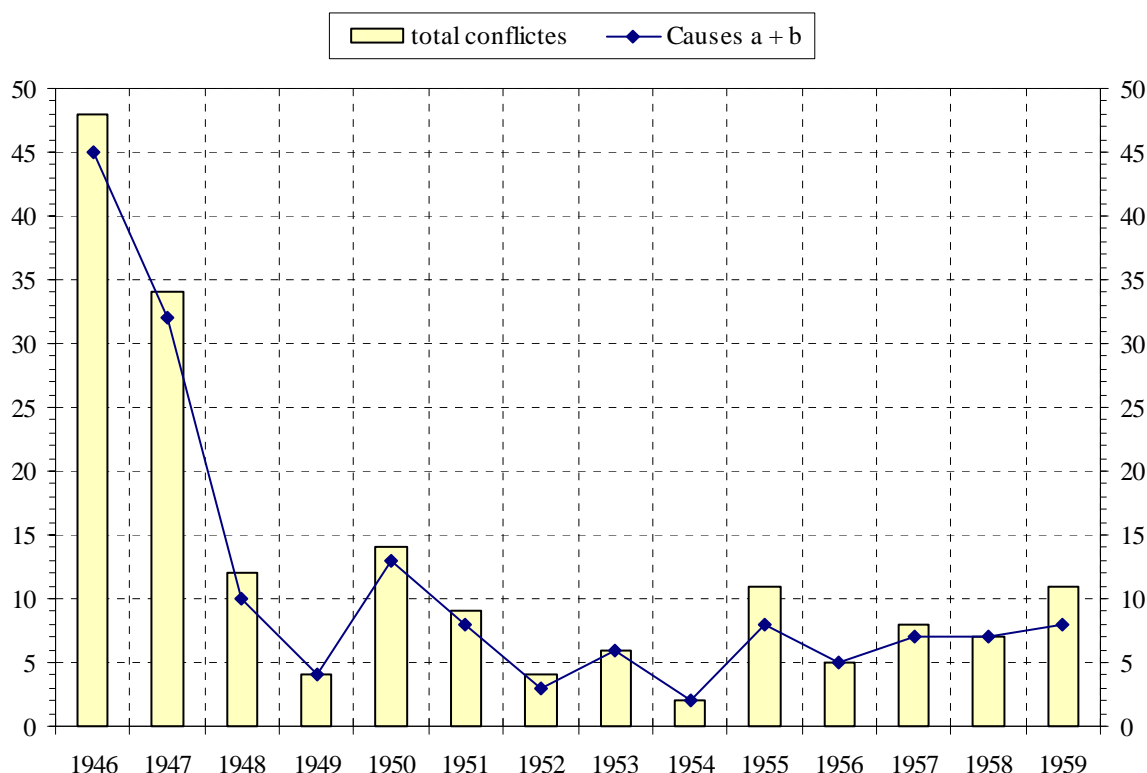
**Gràfic 8: Causes de les accions de protesta laboral
collectives (1946-1959)**

La motivació principal dels obrers per a organitzar una acció de protesta eren les qüestions econòmiques i de condicions de vida en un setanta-sis per cent dels casos, seguides de les condicions de treball amb un quinze per cent. Si li afegíssim les causes desconegudes, que sense por d'equivocar-nos podem dir que serien per qüestions de tipus econòmic o salarial el percentatge s'elevaria fins el setanta-vuit. Si ho analitzem per sexennis les causes econòmiques, de condicions de vida i de condicions de treball suposaren durant el període 1946-1952 el noranta-dos per cent de les protestes i entre els anys 1953 i 1959, el vuitanta-cinc. Si observem la comparació anual entre les accions de protesta registrades i la seva causalitat, tenim el següent gràfic:

Gràfic 9: Accions de protesta laborals per causes econòmiques i/o condicions de vida o treball (1946-1959)

En els anys 1949, 1953, 1954, 1956 i 1958 les accions obreres de protesta estan causades per qüestions econòmiques o de condicions de vida i/o treball, mentre que en la resta d'anys ocupen un percentatge força elevat. En total doncs, de les cent setanta-quatre accions de protesta obrera registrades, cent cinquanta-vuit (el noranta-un per cent) van ser degudes a aquest tipus de causes. Tot i els possibles defectes en el registre de les accions de protesta que feia el PSUC, els resultats de l'anàlisi són coincidents amb les impressions que recollia López Raimundo en un informe de l'any 1949:

"(...) Las invectivas y comentarios de la gente contra Franco y el régimen tienen como motivo dominante las cuestiones que se relacionan más directamente con sus condiciones de vida, es decir: la insuficiencia de los salarios en relación con lo precios; los problemas del trabajo que afectan a la semana, los precios de toda clase de artículos, preferentemente de los alimenticios; la mala calidad del pan y de los otros artículos del racionamiento y su cantidad cuando hay alguna variante; el estraperlo y los negocios de los pocos que se benefician de la situación; las restricciones

*eléctricas; la falta de agua, los transportes, caros y malos; los pisos, que todo el mundo busca para él o algún familiar o conocido; etc.(...)*¹³

Pel que fa a les empreses en les quals es produïen aquestes protestes, existeix la dificultat de què les notícies de la premsa clandestina sovint no diuen el nom de l'empresa sinó que utilitzen el genèric “*En una de les més importants empreses [tèxtil, metal·lúrgia o química...] de la ciutat...*” i, per tant, resulta si més no arriscat, fer una valoració de les empreses afectades Malgrat això, a partir del buidatge realitzat, cal citar com empreses més combatives de la ciutat de Barcelona i el seu cinturó industrial la Maquinista Terrestre i Marítima, Hispano Suiza-ENASA, Hispano Olivetti, Catalana de Gas i Electricitat, Can Girona, Can Batlló, España Industrial, Trinxet i Lámparas Z, els treballadors de les quals sostingueren conflictes durant les dues dècades i totes elles empreses ja existents abans de la guerra i amb una llarga tradició reivindicativa¹⁴. Menció a part mereix la SEAT que, quatre anys després de la seva fundació el 1951, ja hi hagué una primera reclamació important perquè la direcció de l'empresa no pagava els punts familiars i els obrers s'aturaren davant les màquines. Malgrat ser una empresa amb una disciplina molt fèrria i intervinguda per l'Estat, coincidí amb ENASA i Maquinista Terrestre i Marítima –també del sector del metall- les quals a partir de l'any 1955 desenvoluparen una oposició obrera important. Un any després d'aquest primer conflicte, durant les jornades de l'abril de 1956, també hi hagué aturs a SEAT¹⁵. Novament, el juliol de 1957 hi hagué una reclamació obrera, aquest cop parcial, però indicadora de què en “*l'empresa model del règim*” també començaven a quallar les actituds d'oposició obrera.

Precisament van ser els sectors del metall i del tèxtil els que van concentrar la major part de les accions de protesta del període:

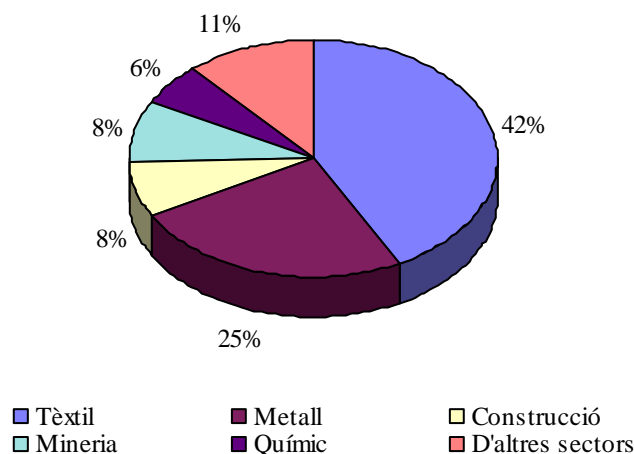
---

¹³ López Raimundo, G.; “Información de Cataluña”; (4 de setembre de 1949); AHPCE

¹⁴ Fent el recompte dels conflictes registrats en cadascuna d'elles tenim els següents resultats: Maquinista Terrestre i Marítima (8); Hispano Suiza-ENASA (8); Catalana de Gas i Electricitat (6); Hispano Olivetti (6); Batlló (5); Girona (5); España Industrial (4); Trinxet (3) i Lámparas Z (3). El cas de l'Espania Industrial es prou curiós doncs els treballadors entrevistats per a l'article “Les condicions de treball d'ença de la guerra civil” publicat a la revista *L'Avenç* el gener de l'any 1981 no recorden “(...) cap mena de vaga política o de solidaritat a La España i tampoc cap vaga particular de l'empresa per les reivindicacions pròpies dels treballadors (...)”; pàg. 27.

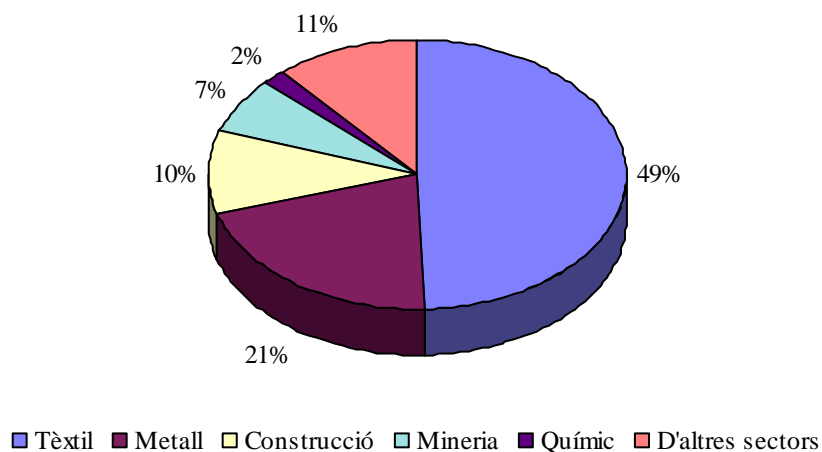
¹⁵ *TREBALL*, núm. 117; maig, 1956; ANC

Gràfic 10: Accions laborals col·lectives de protesta per sectors industrials (1946-1959)

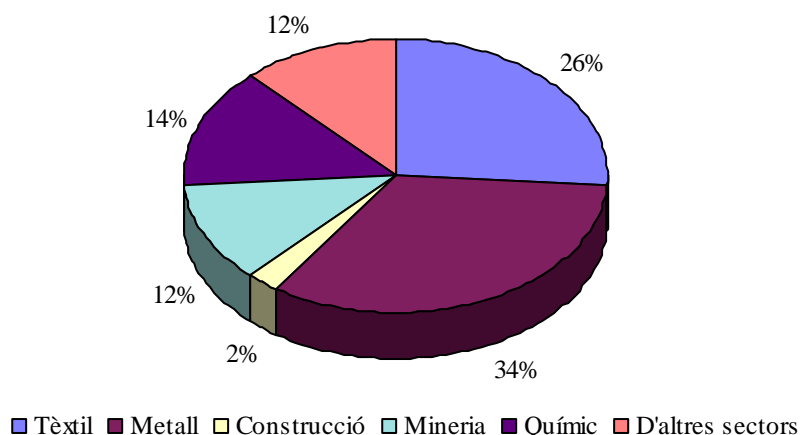
Durant el període 1946-1959 s'observa una major combativitat en el sector del tèxtil on es desenvolupen pràcticament la meitat dels conflictes però es produí un canvi significatiu d'una dècada a l'altra:

Gràfic 11: Accions laborals col·lectives de protesta per sectors industrials (1946-1952)

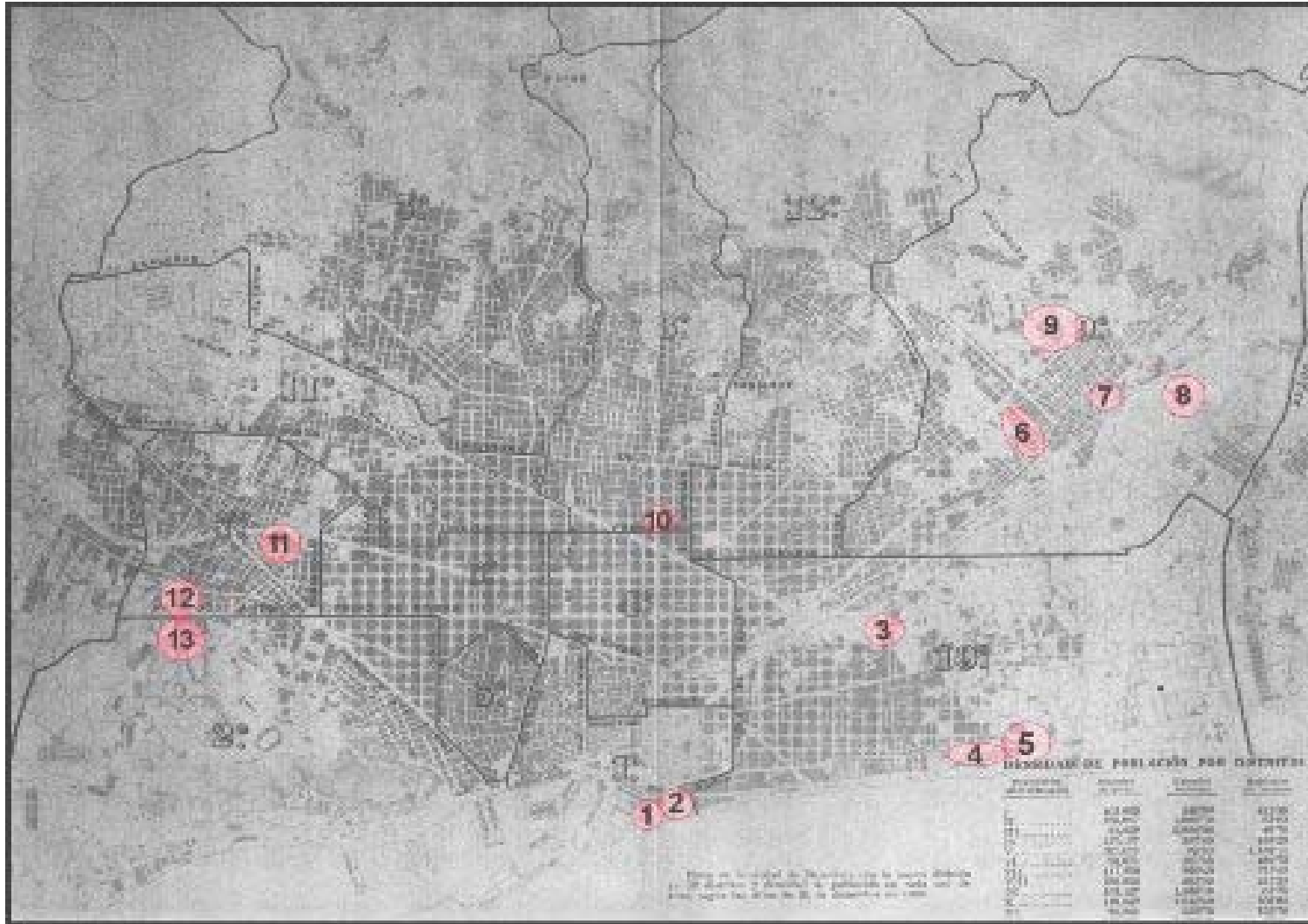
En aquesta primera etapa, en el sector tèxtil es desenvoluparen pràcticament la meitat de les accions col·lectives laborals de protesta, seguit del metall i de la construcció. Un sector tèxtil que encara seguia sent el capdavanter de la indústria catalana, que poca o molta tenia matèria prima per treballar i elaborava articles de primera necessitat. El tèxtil constituïa la primera indústria del país i concentrava el major número de treballadors.

Gràfic 12: Accions col·lectives laborals de protesta per sectors industrials (1953-1959)

En la segona etapa, el sector del metall va acumular més accions col·lectives de protesta que el tèxtil, que en els anys cinquanta va entrar en una crisi profunda mentre que el metall, malgrat la situació de l'economia espanyola i la pròpia del sector, tenia un augment de treballadors assalariats procedents precisament del sector tèxtil i salaris més alts i una certa expansió empresarial. Altra modificació important en aquest sexenni, és l'augment de les accions de protesta laboral en la mineria i en el sector químic i la reducció en el sector de la construcció. Això últim podria explicar-se perquè la construcció va ser el sector que va atraure més immigrants, per als quals, la necessitat de treballar era molt més aguda i no podien permetre's el luxe de ser acomiadats per un conflicte laboral. D'altra banda, als inicis de la dècada dels cinquanta el govern espanyol va incentivar la construcció d'habitatges el que va suposar que en el sector hi hagués feina i amb uns salaris força més alts que al metall o al tèxtil.

Plànol de Barcelona ciutat: Localització d'algunes de les empreses protagonistes de la conflictivitat laboral a la indústria

- 1.- Maquinista Terrestre i Marítima (Tallers Barceloneta)
- 2.- Fàbrica de Catalana de Gas (Barceloneta)
- 3.- Hispano-Olivetti
- 4.- Fàbrica Catalana de Gas (Poble Nou)
- 5.- Can Girona (MACOSA)
- 6.- Hispano-Suiza
- 7.- Fabra i Coats
- 8.- Maquinista Terrestre i Marítima (Tallers de Sant Andreu)
- 9.- Ferrocarril del Nord
- 10.- Elizalde
- 11.- España Industrial
- 12.- Can Batlló
- 13.- Fomento de Construcciones y Contratas

De les accions de protesta laboral de les quals tenim identificada la localitat –cent cinquanta-set-, el cinquanta cinc per cent es van desenvolupar a la ciutat de Barcelona. Dins de la ciutat de Barcelona hi havia grans empreses imbricades amb el teixit urbà, especialment en els districtes 1r (a la Barceloneta); 7è (el barri de Sants), 9è (Sant Andreu) i 10è (Sant Martí-Poble Nou). Excepte la Barceloneta, la resta eren antics pobles del Pla de Barcelona annexionats a la ciutat a finals del segle XIX, amb una llarga tradició obrera i de treball industrial. Un altre element és la proximitat entre sí d'aquestes empreses, el que facilitava els contactes entre els obrers i la concentració en cas de conflicte. Fora de la ciutat de Barcelona i el seu cinturó industrial, la província de Barcelona va concentrar la practica totalitat dels conflictes en la dècada dels quaranta en les ciutats de l'Hospitalet de Llobregat, Sabadell i Terrassa -que concentraven el noranta per cent del sector tèxtil català-; Manresa -amb les empreses Bertran i Serra, Nova i Pirelli- i Mataró -amb les empreses Gassol, Inverg i Fontdevila i Torres-, les més combatives, especialment aquestes dues últimes ciutats que entre 1946 i 1948 visqueren tres vagues generals -una a Manresa i dues a Mataró-. En els anys cinquanta desaparegueren com a punts de conflictivitat, mantenint-se les ciutats de Barcelona, Terrassa i Sabadell i ampliant-se cap a la província de Girona. De totes maneres, la distribució espacial de les accions de protesta laboral fou prou àmplia doncs, es produïren vagues a poblacions com Olot, Manlleu, Granollers, Monistrol de Montserrat, Caldes de Montbui, Fígols, Saldes, Castellar del Vallès, La Granja d'Escarp, Vallcebre, Girona, Roda de Ter, Vilassar, Vilanova i la Geltrú i Palamós o a zones com la conca del Llobregat -mineria i tèxtil- o la Vall d'Aran, cosa que posa de relleu la importància de la reivindicació per una millora de les condicions de vida i de treball -que afectaven a qualsevol treballador de qualsevol lloc de Catalunya-.

En quant a les formes de protesta i el desenvolupament de l'acció cal també prendre amb cura les informacions. Tot i que l'any 1947 hi ha recollit en la premsa clandestina del PSUC un intent d'actuació per part dels tècnics i administratius d'una empresa, els relats sobre el desenvolupament de les protestes i els testimonis orals que hem pogut consultar deixen ben clar l'existència d'una diferència

entre categories laborals: de les quatre categories en què es dividien els treballadors d'una fàbrica - peons, operaris i tècnics i administratius- els participants majoritaris en una acció de protesta laboral eren els operaris i alguns peons, mentre que els tècnics i administratius no hi participaven¹⁶. Quan hi havia una acció de protesta tampoc no hi participaven tots els operaris: sovint eren sols els obrers d'una secció o ram determinat de l'empresa que estaven directament afectats per la causa o en les empreses que tenien diversos tallers, només els d'un taller.

Pel que fa a les accions que es duïen a terme, cal matisar els termes emprats de 'vaga' o 'atur' per definir-les ja que, en general, els treballadors no estaven disposats a realitzar una acció global i optaven per realitzar protestes parcials com l'absentisme laboral, la signatura d'un plec de reivindicacions, es negaven a fer hores extres i, com a més habituals, la reducció de la producció i la vaga de braços caiguts restant al lloc de treball dempeus sense treballar o passejant per la fàbrica. Tot i així cal destacar algunes accions pel seu embalum i per la data en què es produïren: la vaga general de Manresa i les dues vagues generals de Mataró els anys 1946 i 1947 amb elements de solidaritat, l'aparició de piquets i protestes al carrer i el paper importantíssim jugat per les dones que van ser les capdavanteres del moviment; l'ocupació de fàbriques -la fàbrica Nova durant la vaga general de Manresa i la Rex i Benlloch el desembre de l'any 1947-; un atur decidit de forma assembleària a Altos Hornos de l'Hospitalet l'any 1946 o les protestes dels treballadors de l'espectacle en els locals de la CNS el gener de l'any 1946.

Finalment, quant als resultats de l'acció obrera, en seixanta-quatre ocasions (37,43 per cent) va ser favorable als obrers i sols en dotze (7 per cent) va ser desfavorable. Per a la resta, ha estat impossible determinar-ne el desenllaç. Aquesta informació però s'ha de prendre en molta prevenció ja que en ser *TREBALL* una eina de propaganda per difondre la lluita obrera i exemplificar-la amb accions victorioses podria adjudicar resultats favorables quan no ho havien estat o ho havien estat parcialment. De totes maneres, a *TREBALL* es publicaren notícies sobre conflictes obrers que van ser

---

¹⁶ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997)

desfavorables als obrers demostra que al PSUC el que més l'interessava era aconseguir generar una espiral de conflictivitat permanent, independentment del resultat final. Evidentment que el fracàs d'una lluita laboral podia retreure als obrers a tornar-ne a fer una altra, però si s'aconseguia crear a les empreses un clima de defensa activa permanent de les necessitats immediates i en contra de les injustícies laborals, més tard o més d'hora se'n tornaria a organitzar una altra malgrat que el resultat anterior no hagués estat positiu. A més, les accions desfavorables servien el PSUC per incidir en la formació política dels seus militants en il·lustrar amb ells quines eren les errades que s'havien comès i com es podien corregir.

b).- Individual:

Les relacions laborals entre obrers i patrons sota el règim franquista van tenir caràcter estrictament individual fins l'any 1958 que s'instituíren els convenis col·lectius. D'aquesta manera, el conflicte individual sí estava reconegut i per tal de donar-li solució el règim mantingué uns mínims mitjans legals, les magistratures de treball, a les quals els treballadors podien acudir per presentar les seves reclamacions. La Magistratura de Treball de la província de Barcelona va atendre els següents casos:

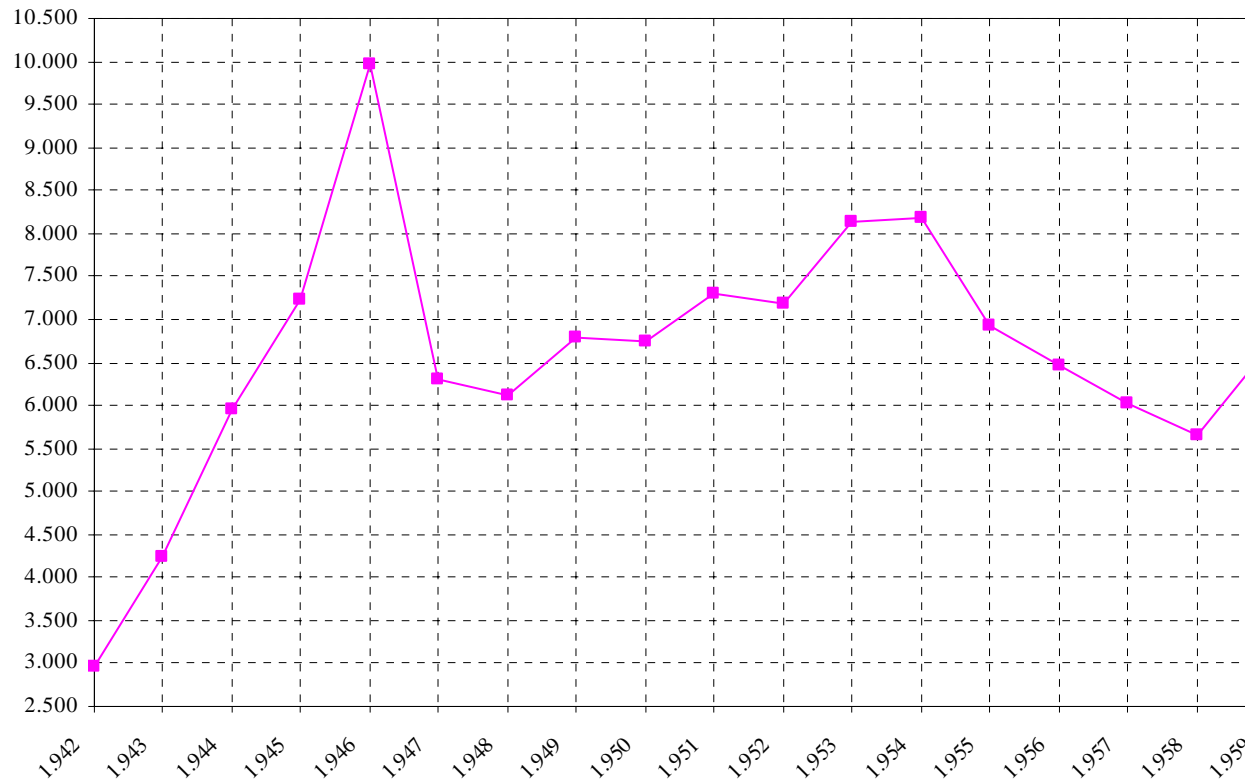

QUADRE NÚM. 47
Relació d'assumpes laborals tractats per la Magistratura de Treball de la província de Barcelona (1942-1959)

1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	Total
2.958	4.229	5.949	7.231	9.971	6.297	6.123	6.799	6.751	7.301	7.192	8.131	8.182	6.939	6.475	6.025	5.646	6.638	118.837

Font: *Anuario Estadístico de España* (Anys 1942-1959) i *Reseña estadística de la provincia de Barcelona*. Elaboració pròpia.

Gràfic 13: Evolució anual de les causes tractades a la Magistratura de Treball de la província de Barcelona (1942-1959)

En total 118.837 demandes presentades pels treballadors a la Magistratura de Treball de la província de Barcelona. Tot i que les Magistratures de Treball van ser instaurades l'any 1940, l'*Anuario Estadístico de España* que és d'on hem tret les dades dels casos presentats, sols comptabilitza les demandes des de l'any 1942. D'altra banda l'*Anuario* tampoc no dona informació sobre les causes de les demandes en les Magistratures de Treball de cada província sinó en el conjunt de totes les Magistratures de Treball de l'Estat, podent observar que es presentaren més demandes per acomiadament que per qüestió de salaris i hores extres, tot i que aquesta última tipologia va passar de tres mil demandes presentades l'any 1940 a més de set mil l'any 1943. Per a la Magistratura de Treball de la província de Barcelona, hem obtingut les dades sobre les causes de les demandes recollides la *Reseña Estadística de la província de Barcelona* per els anys 1949 al 1955. En aquests sis anys les demandes presentades segons les seves causes van ser les següents:

QUADRE NÚM. 48
Causas de les demandes presentades a la Magistratura de Treball de la província de Barcelona (1949-1955)

	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	Total
Per acomiadaments	3.196	3.148	2.918	3.171	3.076	3.292	2.673	21.474
Per salaris i hores extres	1.929	1.955	2.044	2.170	2.288	2.153	1.843	14.382
% acomiadaments	62,30	61,68	58,81	59,37	23,36	60,46	59,19	59,89
% salaris i hores extres	37,64	38,01	41,19	40,61	42,65	39,54	40,81	40,11
Total demandes anuals	6.799	6.751	7.301	7.192	8.131	8.182	6.939	51.295
% acomiadaments sobre total	47,00	46,63	39,96	44,09	37,83	40,23	38,52	41,86
% salaris i hores extres sobre total	28,37	28,96	27,99	30,17	28,14	26,31	26,56	28,04

Font: *Reseña Estadística de la província de Barcelona*. Elaboració pròpia

Les demandes presentades pels treballadors en la Magistratura de Treball de la província de Barcelona majoritàriament eren per resoldre assumptes d'acomiadaments. L'actitud és lògica doncs per als conflictes sobre salaris i hores extres, la pressió directa sobre l'empresari a través d'una vaga o qualsevol altra mesura, podia acabar de forma favorable a l'obrer o als obrers, mentre que en el cas d'un acomiadament era més necessària la intervenció d'una instància superior que impedisís a l'empresari la seva acció. No podem descartar però que malgrat que la reclamació era individual, suposés una acció organitzada de tot un col·lectiu de treballadors com en el cas de la fàbrica Hispano Suïza-ENASA, quan després de l'atur de l'any 1948, en què l'empresa sancionà els treballadors de la

secció de planxisteria amb la dispersió per d'altres seccions de la fàbrica de manera que les carrosseries s'havien de portar a fer fora de la fàbrica i no es va reprendre l'activitat fins que va entrar gent nova per ocupar els seus llocs. Els treballadors van portar el cas a la Magistratura del Treball i es va fer un judici en el qual es reclamava la reincorporació dels treballadors sancionats als seus llocs de treball però no es va aplicar perquè van perdre la causa per la incapacitat dels representants sindicals¹⁷.

Des de l'any 1942 es produí un increment sostingut de les demandes presentades a la Magistratura de Treball arribant al màxim del vintenni l'any 1946 i caure en picat l'any següent, mantenint-se fins al final del període entre els cinc mil cinc-cents i els vuit mil cinc-cents casos presentats. L'increment entre els anys 1942 i 1946 coincidí amb un moment en què la duresa de les condicions polítiques i socials retreia als treballadors d'intentar fer accions declarades il·legals per plantejar reclamacions laborals per tant, no quedava més remei que fer-ho per la via legal. Havia motius més que sobrats per fer les reclamacions ja que va ser en aquests anys quan es van aprovar les reglamentacions de treball dels diferents sectors industrials i es va implantar la nova reglamentació del món del treball. No és estrany doncs que en el conjunt de tot Espanya, les demandes presentades a les magistratures provincials per temes salarials, com hem dit anteriorment, es doblesin amb escreix entre els anys 1940 i 1943.

Però a més, aquesta evolució de la conflictivitat laboral ens aporta coses sobre el tarannà i les actituds dels treballadors de la immediata postguerra, uns treballadors la majoria dels quals s'havien incorporat al món laboral durant la República; van conèixer la democràcia, la llibertat sindical, la lluita de classes, el poder obrer i la reivindicació laboral; havien estat combatents antifeixistes durant la guerra civil. Cadascuna de les demandes presentades a la Magistratura de Treball de la província de Barcelona havia passat abans obligatòriament per l'OSE per realitzar l'acte de conciliació. I això vol dir que entre els anys 1942 i 1946, trenta mil tres-cents trenta-vuit treballadors van acudir al sindicat vertical per presentar una demanda contra el seu empresari, van rebutjar les condicions que els oferien

---

¹⁷ Palomero, D.; *Los trabajadores de ENASA durante el franquismo*; pàgs. 93-95

en l'acord previ i van voler lluitar pels seus drets fins el final, malgrat les pressions i represàlies que rebrien i malgrat que es produí en els moments en què la dictadura demostrava amb tota cruesa el seu caràcter feixista sense cap aturador. Presentar la demanda a la Magistratura de Treball, tot i que dintre de la legalitat vigent, per al règim significava mantenir una actitud combativa en contra d'ell, perquè els que ho feien s'escapaven del control del sindicat vertical i de l'empresari i qüestionaven el sistema i les condicions laborals imposades perquè probablement tenien una consciència política molt clara de contra què s'estaven enfrontant. Aquesta actitud és importantíssima perquè significa que entre els treballadors de la immediata postguerra, es va mantenir una inèrcia de reclamacions obreres i de lluita contra les injustícies laborals que enllaçava amb la cultura obrera i l'activisme sindical desenvolupats durant la República i què per tant, hi hagué tot un seguit de continuïtats amb el període anterior.

Perquè la caiguda tan acusada de demandes presentades a la Magistratura de Treball a partir de l'any 1946?. 1946 va ser l'any amb el màxim número de demandes presentades i amb màxim número d'accions col·lectives de protesta laboral. L'any següent es van presentar una tercera part menys de demandes a la Magistratura de Treball, mentre que les accions col·lectives de protesta laboral va seguir en el mateix nivell i la mateixa intensitat, sinó més, que l'any anterior. Els factors i condicions laborals, socials i econòmics que havien generat les reclamacions obreres seguien existint i agreujats, el règim estava passant els moments més crítics de la seva existència i s'oferien expectatives de canvi. Els resultats obtinguts van ser òptims doncs els anys 1945, 1946 i 1947 la Magistratura va fallar més demandes a favor dels obrers que en contra¹⁸. No podem atribuir-ho a una substitució de la conflictivitat individual per la col·lectiva perquè la reducció del volum de conflictivitat col·lectiva entre els anys 1948 i 1950 va ser també força clar i a més, perquè ambdós tipus de conflictivitat servien per reclamar coses diferents. Tampoc no es tractava d'una situació conjuntural doncs, si hagués estat així, en anys posteriors a 1946 hi hagués hagut una altra punta de conflictivitat individual. Fins i tot els anys

---

¹⁸ Segons les dades de l'*Anuario Estadístico de España*, l'any 1945 la Magistratura de Treball de la província de Barcelona va resoldre 1.575 demandes de forma favorable als obrers i 941 van ser desfavorables; l'any 1946 van ser 2.224 i 1.752 i l'any 1947, 1.683 i 1.050. En la dècada dels cinquanta només l'any 1954 presenta més sentències favorables a l'obrer que contràries.

amb més accions col·lectives de protesta laboral de la dècada dels cinquanta -1956, 1957 i 1958- presenten els nivells més baixos de demandes presentades a la Magistratura de Treball. Què va passar doncs? Concessions als obrers a l'hora de fer les conciliacions? Més eficiència de la capacitat dissuasòria de l'Estat i els empresaris sobre els obrers? Reducció dels problemes laborals que generaven la presentació de les demandes? Es fa difícil de dir i probablement va ser degut a una multiplicitat de factors.

2.2. Els treballadors i el règim franquista: els protagonistes de les accions de protesta.

Un cop determinat que va existir conflictivitat col·lectiva durant el primer franquisme, el següent punt d'anàlisi és saber quins grups de població en van ser els protagonistes per tal de comprovar l'existència o no d'un canvi generacional

2.2.1. Els protagonistes de les accions de protesta laboral en la dècada dels quaranta:

A partir del censos de població dels anys 1940, 1950 i 1960 hem elaborat un quadre on hem classificat per anys de naixement la població de la ciutat de Barcelona en edat laboral -considerant aquesta entre els 15 i els 65 anys- amb els següents resultats:

QUADRE NÚM 48
Població en edat laboral de la ciutat de Barcelona en la dècada dels quaranta (per anys de naixement)

Anys de naixement	1940		1950	
	Edat	Població	Edat	Població
Entre 1876 i 1885	64-55 anys	95.552	-	-
Entre 1886 i 1895	54-45 anys	137.071	64-55 anys	123.029
Entre 1896 i 1905	44-35 anys	170.549	54-45 anys	173.403
Entre 1906 i 1915	34-25 anys	151.018	44-35 anys	197.504
Entre 1916 i 1925	24-15 anys	184.960	34-25 anys	224.736
Entre 1926 i 1935	14-5 anys	167.215	24-15 anys	218.600
Entre 1936 i 1945	-	-	14-5 anys	154.911

Font: Censos de població anys 1940 i 1950. Elaboració pròpia

Immediatament després d'acabada la guerra civil es produí una irrupció massiva de la generació 1916-1925 al món del treball, empesos per la necessitat pròpia i la del mercat laboral de

substituir aquells que estaven absents a causa de la mort, la repressió o l'exili¹⁹. Tenien entre vint i onze anys l'any 1936 i bona part d'ells van d'integrar-se, forçats o voluntaris, a l'exèrcit durant la guerra. Per a aquesta generació, l'experiència de la guerra civil va ser transcendental i va deixar una forta petjada en tots ells: uns perquè hi van participar amb 18 o 19 anys i després van passar per camps de concentració, batallons de càstig i el servei militar; d'altres perquè havien viscut la repressió posterior amb l'empresonament dels pares, la pèrdua dels béns que tenien, la delació, etc.²⁰. Un dels entrevistats per J. Botey, nascut l'any 1917, se'n va anar voluntari al front amb 19 anys. Acabada la guerra restà empresonat fins l'any 1944 i en sortir fou enviat a un batalló de càstig fins l'any 1947. Un altre testimoni, nascut l'any 1920 i que va participar en la guerra, afirma que:

“(...) lo perdimos todo: los cuartos que teníamos (...) Y lo más que perdimos que con doce o quince años había que rehacer la vida. Pues se acabó la guerra y vinieron y cogieron a mi padre y lo metieron tres años y medio en la cárcel (...) Y lo más terrible, la represión de las matanzas y de los asesinatos (...). Los curas vestidos de falanges persiguiendo gente después de la guerra (...) Desde entonces yo en tenido tanto odio a Franco, porque ha sido un odio mortal desde todo aquello (...) Mi padre cuando salió de la cárcel también callaba, se ponía serio y no decía nada. Alguna noche yo sé que escuchaba Radio Pirenaica (...) En mi casa a los pocos días de la toma de Toledo se llevaron a mi hermano al frente (...) Y en el año treinta y ocho, a los 18 años, me llevaron a mi (...) No sabía tirar, ni nunca había cogido un arma, pero entre la guerra y lo de después, estuve 7 años sirviendo (...) Lo peor de la guerra fue la represión tan grande que hubo (...) Lo más vergonzoso de la guerra fue que la iglesia se apoyase en el capital y se uniese a él (...) Terminada la guerra nosotros tuvimos que refugiarnos en un rancho (...). Era por el año 48 (...) a mi me daban 12 pesetas diarias de sueldo (...). Estaba bien al comienzo, tranquilo. Me ponía Radio Pirenaica, que allí se escuchaba muy bien; y yo en la punta de la tienda de vez en cuando, vigilando se acercaban los municipales para darle cerrojo al aparato (...)”²¹.

Els més joves de la generació també van estar influïts per la guerra: un altre dels entrevistats, nascut l'any 1924, afirma que *“(...) durante la guerra viví en una colectividad de esas que se formaron en Aragón y parte de Cataluña con la CNT y la FAI (...) Allí no había capitalistas ni explotadores ni*

---

¹⁹ Vicenç Faus nascut a l'any 1925 ja treballava l'any 1939 amb només 15 anys. [Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad]

²⁰ Botey, J.; *Cinquanta-quatre relats d'immigració*.

²¹ *Ibíd*em; pàgs. 25-27

explotados (...). Luego vino la evacuación y todo se destruyó (...). Cuando tuvimos que salir fuimos a Valls y allí vivimos a mis doce años, viví las escenas y las catástrofes de los dos bandos. Y me quedé sin oficio ni beneficio sin nada. Nada completamente nada. Sólo la represión que vino años después”²².

Hem de descartar de la conflictivitat laboral dels anys quaranta les generacions de la República i la guerra civil? Durant la primera dècada de la dictadura franquista, el personal laboral de les empreses majoritàriament havia viscut la República i incorporava en el seu bagatge vital la petjada de la guerra civil i de la derrota com a col·lectiu social. A més, la situació va ser molt crítica immediatament després de la guerra pels membres d'aquestes generacions: milers de persones van ser empresonades, cridades a fer el servei militar o enviades a batallons de soldats treballadors durant un període de tres a quatre anys. Els relats dels testimonis de l'època assenyalen el silenci autoimposat i la seva resignació, paralitzats per la por i la repressió que en la dècada dels quaranta exercia el règim i la Falange amb les denúncies anònimes o d'altres mètodes²³. Com explicar doncs el rebrot de protestes obreres entre 1945 i 1947?.

Degut a la manca de personal qualificat perquè havia estat mort durant la guerra civil o havia marxat a l'exili, les empreses grans readmetien a la majoria de l'antic personal de l'empresa malgrat haguessin participat en la guerra o haguessin estat activistes sindicals o polítics sense fer massa preguntes, com va passar a l'Espanya Industrial segons Josep Guinovart²⁴. Tot i això, les actituds que van prendre els empresaris en aquest sentit en acabar la guerra van ser diverses,

---

²² *Ibíd*em; pàg. 74

²³ Després de la guerra, el pas durant anys per presons, batallons de càstig i camps de concentració va generar la percepció d'una por generalitzada i la sensació de què estaven permanentment vigilats i això va dur també a molta gent d'aquesta generació, especialment els més vells que havien participat en la guerra, a mantenir el seu silenci i una actitud passiva vers el règim durant anys [Vegeu Camós, J. i d'altres; “La lluita contra el franquisme a L'Hospitalet (1939-1960)” a *Fonts orals. La investigació a les terres de parla catalana. Actes de les jornades de la CCEPC*; pàg. 114]. Antonio Casas també comenta aquest fet en la fàbrica on ell va treballar entre 1943 i 1948 que les persones que havien estat a la presó no es mobilitzaven en la conflictivitat però ell que havia passat pel mateix, sí que ho feia [Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Antonio Casas]

²⁴ “Les condicions de treball d'ençà de la guerra civil” a *L'Avenç*; gener 1981

depenent de les condicions de l'empresa, les necessitats de producció o la voluntat de l'empresari: a la mateixa Espanya Industrial, mentre alguns testimonis asseguren que la majoria dels treballadors que es van presentar a la fàbrica el febrer de l'any 1939 van ser readmesos sense cap problema, d'altres assenyalen que força no van ser acceptats pels seus antecedents sindicals o polítics²⁵. Aquest mateix sentit té el testimoni de Vicenç Faus segons el qual els militants de partits polítics o participants actius en el bàndol republicà havien d'amagar la seva militància:

“(...) perquè és que si no no entraves a treballar, Quan entraves et deien: ‘¿partido político? ‘Oiga! A mí que me cuenta de partido político, eh?’ (...) la gent que entrava [a les empreses] entraven depurats, m’entens? Quan va acabar la guerra posaven la llista i deien: (...) la administración (...) temporal. Què vol dir? Que si havies participat ja no entraves. O sigui que entrava la gent molt seleccionada (...)”²⁶.

Contràriament, a l'empresa Manufactures Sedó d'Esparreguera es va donar una actitud de readmissió generalitzada. Així l'any 1940, set-cents quaranta-sis treballadors -el 49,70% dels mil cinc-cents que tenia en plantilla-, havien nascut entre els anys 1896 i 1915 -i per tant havien estat participants en la guerra civil-, i la direcció de l'empresa tampoc no va acomiadar als treballadors que declararen en els informes de depuració previs a la readmissió o per a nova contractació dels anys 1939 i 1940, haver militat en partits o sindicats d'esquerra abans de la guerra o el seu activisme sindical o l'oposició al nou règim, ni en aquell moment ni més endavant. Certament, alguns del comitè de fàbrica dels anys trenta o sindicalistes actius no van tornar a treballar a l'empresa però perquè tampoc ells no van tornar. L'empresa va readmetre tots els antics treballadors que es van presentar.

Per tant, els antics militants o els treballadors que havien viscut la República i la guerra civil, van tenir presència a les fàbriques després de la guerra i van tenir un paper important en la recuperació de la tradició obrera de lluita laboral i política. Malgrat la por, els antics militants dels partits polítics i sindicats o simplement els treballadors que havien estat compromesos amb el projecte republicà, tenien

---

²⁵ “Les condicions de treball d'ençà de la guerra civil” a *L'Avenç*; gener 1981. Testimoni d'Andreu Belenguer

²⁶ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 setembre de 1.997)

voluntat de participar i foren els que introduïren en la lluita laboral a les noves generacions d'obres que s'incorporaven al mercat de treball i tot i que, en la majoria dels casos hagueren d'actuar a l'ombra per estar fitxats per la policia o perquè podien ser reconeguts:

“(...) Per altra banda, en molts dels casos de les persones entrevistades, (...) ben sovint foren companys de treball de major edat i coneixedors de les lluites sociopolítiques anteriors (II República, Guerra Civil) els qui actuaren de mediadors. Tenim diversos exemples d'aquest paper catalitzador com ara, per exemple el cas de Matias Castell que treballava al sector del vidre, a Collblanc, i fou un company que, de ben jovenet, li va explicar les lluites de la CNT i el moviment obrer en general. També Tomás Martínez tenia un company, antic comandant de l'exèrcit republicà, el qual en paraules del mateix Tomás: ‘Quería que yo fuera una especie de seguimiento de lo que él ya no podía ser’ (...)”²⁷

Aquest també va ser el cas de moltes de les persones entrevistades per al projecte de les biografies obreres dirigit per l'arxiu històric de la CONC²⁸: en el cas de Vicenç Faus qui el va introduir en la lluita laboral va ser l'Albert Badia a qui ell considera el seu mestre. Badia li parlava de la URSS, del obrers, de les injustícies socials, etc., però sense dir-los que era comunista. En cas de l'Ángel Rozas, va fer molta amistat amb un treballador de l'empresa bastant més gran que ell, que havia estat empresonat després de la guerra civil i que li va explicar quines eren totes les ideologies polítiques – des de l'anarquisme fins el feixisme, passant pel comunisme i el capitalisme- i el va posar en contacte amb un militant del PSUC detingut durant la “caiguda dels 80” de l'any 1947. En el cas de Juan Navarro, va ser l'enllaç sindical que tenien a l'empresa que era de la CNT²⁹. Aquestes consultes es van mantenir fins a finals de la dècada dels cinquanta doncs per a preparar a les fàbriques les eleccions d'enllaços sindicals de l'any 1957 els militants clandestins del PSUC van demanar consell als antics

---

²⁷ Camós, J. i d'altres; obra citada; pàg. 120

²⁸ S'han consultat les entrevistes de deu persones que van participar en la lluita obrera del període 1939-1959 i totes han manifestat que d'una manera o altra, algun company de treball, amic o familiar els va explicar que era l'anarquisme, el comunisme, els sindicats...

²⁹ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevistes amb Vicenç Faus Abad, Ángel Rozas Serrano i Juan Navarro

militants que havien participat en la conflictivitat obrera³⁰. Tanmateix això no era un tret característic d'aquests primers vint anys de la dictadura franquista degut a les circumstàncies polítiques, sinó que formava part de la tradició obrera de difondre la ideologia que impulsava als militants dels partits polítics i sindicats entre els companys de treball per captar afiliats i poder lluitar contra els sistema polític i econòmic: Antonio Casas explica en la seva entrevista com quan va entrar a treballar en una empresa tèxtil del Poble Nou l'any 1933, els molts treballadors militants anarquistes que hi havia tenien fins i tot una biblioteca a l'interior i li van deixar llegir llibres i li van ensenyar moltes coses sobre política i justícia social³¹. Aquesta transmissió d'experiències es va mantenir durant el franquisme, en tot cas la novetat va estar en la manera com es produïa.

No podem doncs, desvincular de la conflictivitat col·lectiva laboral dels anys quaranta i cinquanta als antics militants de partits polítics i sindicats, ni als treballadors que havien estat compromesos ideològicament amb l'opció de canvi i progrés que significava la República. Però es quedaven en aquest segon pla o pel contrari participaven activament en la conflictivitat laboral i donaven suport al partits polítics clandestins antifranquistes? Per exemple, la persona que va formar políticament a l'Ángel Rozas li va exigir que el deixessin al marge de tot perquè havia estat a la presó i no hi volia tornar³², però tot depenia de les condicions de la fàbrica, de la tasca que s'havia de fer, de les condicions personals dels militants,... Mentre que durant els anys quaranta la direcció del PSUC a l'interior substituï direccions de zona, de cèl·lula o de sector encapçalades per militants que venien de la guerra per membres més joves, amb l'argument d'eliminar la passivitat en la lluita antifranquista i de què així seria més fàcil formar-los ideològicament i capacitar-los per dirigir-la i dinamitzar-la³³, durant

---

³⁰ "Elecciones sindicales" (octubre, 1957); AHPCE: "(...) se consultó con viejos militantes de las luchas obreras pasadas, de todas las tendencias e ideas (...)"

³¹ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Antonio Casas

³² Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Ángel Rozas

³³ Informe; (sense autor, sense data); AHPCE: "(...) començant a treballar per tal de portar sang jove, nova cap els nostres rengles, anar-los capacitant i preparar-los amb un esperit d'abnegació, dinamisme i activitat, en fi un verdader comunista-leninista-stalinista i com sabem això costa un rato però jo crec aconseguir-ho i també crec que és

la dècada dels cinquanta en d'altres organitzacions de base i en algunes direccions de Sector, el PSUC encara utilitzava com a dirigents a militants de la guerra com passava l'any 1950 a l'empresa Escocesa on el responsable de la cèl·lula era definit com un antic militant del partit; l'any 1951 a la fàbrica B18 del Primer Sector, on dos membres de la direcció de la cèl·lula eren antics militants de la UGT i un d'ells havia estat detingut i empresonat abans d'acabar la guerra i estava fitxat per la policia o l'any 1952 a l'empresa Coral, on dos membres de la direcció de la cèl·lula eren també antics militants del PSUC³⁴. En d'altres casos, els antics militants formaven el nucli de simpatitzants en l'empresa la funció dels quals era donar suport a l'organització del partit a través de múltiples tasques de suport com l'ajut als presos, el repartiment de propaganda, l'ajut a *TREBALL* o cotitzant.

L'empresa Manufactures Sedó tenia l'any 1940, quatre-cents dotze treballadors en plantilla que havien declarat haver estat afiliats a partits i sindicats d'esquerra abans de la guerra:

• CNT	286	• FAI	1
• UGT	101	• PSUC	1
• Radium ³⁵	13	• JSUC	1
• ERC	7	• JS	1
• CADCI	2		

A tots ells se'ls ha de suposar un compromís ideològic, doncs les dates declarades d'afiliació als respectius partits i sindicats oscil·len entre els anys 1926 i 1935 quan l'afiliació només podia ser producte d'una actitud personal i d'un convenciment ideològic. A més, dos dels treballadors antics cenetistes, declararen haver format part del Comitè de Fàbrica i ser delegats de secció l'any 1933 i altres dos declararen haver anat voluntaris a l'exèrcit republicà. Alguns d'ells també van incloure en la seva declaració que mantenien una actitud passiva o indiferent cap el nou règim, en concret deu afiliats a la CNT; sis del Radium, un de la FAI, un d'ERC i els antics militants del PSUC i la JSUC.

---

l'únic camí segur i sòlid per dirigir tota classe de moviment, tenir uns quadres de base ben capacitats que convisquin dintre de les seccions amb els obrers, per tal d'orientar-los en tot moment i els demostris amb exemples com es fan les coses (...)". Hem vist també en el primer capítol d'aquesta segona part, com l'any 1946 es substituï tota la direcció del PSUC a Girona.

³⁴ "Situació d'organització a Barcelona. Informe de Martí". (Juny, 1950) i "Informe general del 1r Sector. Jordi" (1951); AHPCE

³⁵ El Radium era el sindicat que agrupava els contramestres del sector textil, amb un ideari d'esquerres

Finalment, alguns d'aquests obrers militants d'esquerra readmesos després de la guerra, van tenir una participació activa en l'acció sindical durant aquests vint anys: dels cent trenta treballadors que es presentaren a les eleccions o foren escollits enllaç sindical i/o Vocal de Jurat entre els anys 1947 i 1958, un dels afiliats a la UGT i un del CADCI foren escollits vocals suplents del Jurat d'Empresa l'any 1954, un altre del CADCI es presentà l'any 1958, un de la CNT -un dels que havia estat delegat el 1933- que ja s'havia presentat l'any 1947 fou escollit vocal suplent del Jurat d'Empresa l'any 1954, un altre de la CNT fou escollit enllaç sindical l'any 1957 i l'afiliat a la JSUC, que havia passat pel 19è batalló disciplinari de treballadors, es presentà a les eleccions sindicals de l'any 1947 i fou escollit vocal suplent del Jurat d'Empresa l'any 1958. Així mateix dels cinc detinguts durant la Jornada de Reconciliació Nacional de l'any 1958 en aquesta empresa, dos eren militants de la UGT abans de la guerra i els altres provenien de famílies amb tradició sindicalista i de militància política catalanista. Sembla clar que per part d'alguns dels antics sindicalistes de Manufactures Sedó pertanyents a les generació de 1916-1925, la que havia participat de ple en la República i la guerra civil hi va haver una voluntat d'incorporar-se novament a la lluita per la defensa dels drets dels treballadors ja durant la dècada dels quaranta.

Aquest va ser també el cas d'Antonio Casas Cazorla. Nascut l'any 1917, arribà a Barcelona l'any 1929 i durant l'etapa de la República va estar afiliat a les Joventuts Llibertàries, va participar en alguns conflictes laborals en la fàbrica on treballava i se'n va anar voluntari a la guerra civil. En acabar la guerra va estar pres al camp de concentració d'Albatera i va passar per diversos camps de concentració i novament a l'exèrcit per fer el servei militar fins que el van llicenciar l'any 1943. Aquest mateix any començà a treballar en una empresa del ram de l'aigua de la ciutat de Barcelona, de la qual el van despatxar l'any 1948 per organitzar comissions d'obriers a la fàbrica per reclamar a l'empresari per la prima, millor racionament, augments de sou... entre els anys 1951 i 1954 segueix mantenint els contactes amb l'organització clandestina de la CNT i organitza i participa en diversos conflictes en la fàbrica on treballava a Terrassa. Com hem vist en el capítol anterior, l'any 1955 va passar a col·laborar

amb el comitè local del PSUC a Terrassa i finalment, va ser detingut l'any 1957 per haver repartit unes octavetes a la fàbrica³⁶. Vicenç Faus Abad, nascut a l'any 1925, també va començar a participar en conflictivitat laboral i a reclamar per les injustícies dels empresaris des de primers dels anys quaranta: l'any 1941 va denunciar al Sindicat vertical a l'empresari de la fàbrica on treballava per voler fer-lo treballar amb una mà lesionada. El sindicat li va donar la raó i més tard encara hi va haver de tornar perquè no li pagava. L'any 1943 va intentar organitzar una comissió a Maquitrans perquè no els van donar la paga de Nadal però en aquest cas no el va acompanyar ningú i la comissió no es va arribar a fer.³⁷

No es pot parlar d'una actitud única en el conjunt d'aquesta generació 1916-1925 ni que fos totalment inactiva contra la dictadura de Franco perquè hi va haver persones que la van combatre activament durant d'aquest vint anys. En tot cas la generació del silenci autoimposat i la passivitat contra la dictadura hauria de ser la generació 1906-1915 i les anteriors, amb més possibilitats d'estar implicades amb el projecte polític republicà com va passar al poble de Collbató (Baix Llobregat) on el mes de febrer de l'any 1939, l'exèrcit franquista va detenir i empresonar tots els polítics d'esquerra que havien estat alcaldes o regidors de l'ajuntament durant la República i la guerra o al poble de L'Esquirol (Osona) on es va detenir i empresonar a vint-i-dues persones, obrers tèxtils, paletes i pagesos, vinculades a la cooperativa *L'Activitat Obrera*, entitat de caràcter progressista on coincidien els militants dels diversos partits i sindicats d'esquerra, de les quals deu van ser executades, tots –tant els de Collbató com els de L'Esquirol– pertanyents a les generacions 1906-1915 i anteriors³⁸.

---

³⁶ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Antonio Casas Cazorla. El seu nom surt citat en el sumari d'Emilià Fabregas.

³⁷ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus.

³⁸ A Collbató els empresonats després de la guerra pertanyien a les generacions següents: 1866-1875 (1); 1876-1885 (4); 1886-1895 (6); 1896-1905 (6) i 1906-1915 (4). A L'Esquirol: 1876-1885 (2), 1896-1905 (9) i 1906-1915 (8). [Per a Collbató vegeu Lardín, A. "Collbató. Una aproximació als fets de la guerra civil" a *Materials del Baix Llobregat*, núm 5; pàgs. 141-150. Per a L'Esquirol vegeu el treball de Crosas, J.; *Memòria de la guerra. L'Esquirol (Osona) 1931-1940*].

2.2.2. Els protagonistes de les accions de protesta obrera en la dècada dels cinquanta:

Les accions col·lectives de protesta laboral dels anys cinquanta van tenir unes característiques diferents a les de la dècada anterior: es tractava d'unes accions massives i ofensives amb un cert grau de coordinació que apuntava directament contra el règim. Les primeres interpretacions per explicar la seva aparició, les va fer el propi PSUC i conclouien el següent:

“(...) Per altra banda hem de tenir en compte el fet que en la vida política i social espanyola hi ha un nou factor important que el règim no pot utilitzar al seu favor. És la generació que ha pujat aquests vint anys. És una generació que no ha viscut la guerra civil, que no compartí els odis i les passions de la generació que hi participà. Aquesta nova generació no vol sofrir les conseqüències d'una situació creada per fets en els quals no participà. No és pels fets passats que sent neguit sinó pel present i per l'esdevenidor. Les perspectives que li ofereix el règim no satisfan les seves inquietuds (...)”³⁹

Es tractava de generacions de treballadors joves que no havien conegut la guerra civil ni el sindicalisme anterior i que tenien un altre tarannà que els permetia actuar sense la influència del passat. Però, quines eren aquestes generacions?

Els estudis demogràfics han destacat l'arribada massiva d'immigrants durant la dècada dels cinquanta que tindrien com a característica principal la joventut: si observem de nou el quadre número 11 del segon capítol de la primera part d'aquest treball, queda ben clar que una tercera part de tots els immigrants arribats a la ciutat de Barcelona entre els anys 1956 i 1959 tenien entre setze i vint-i-cinc anys. D'alguna manera, s'ha associat la immigració amb la nova conflictivitat i així, els episodis de conflictivitat laboral massiva i ofensiva durant els anys cinquanta se explicarien en part per aquesta circumstància: la joventut dels immigrants els convertia en un recanvi generacional perquè aportaven un tarannà polític i ideològic diferent, perquè no tenien la petjada de la guerra civil i no havien participat de la política de partit ni dels sindicats, el que els permetia encarar la conflictivitat laboral i la lluita contra el franquisme d'una manera nova. A més, les seves necessitats econòmiques i alimentàries eren més agudes a causa de les circumstàncies personals que patien -famílies nombroses amb nens

---

³⁹ Moix, J.; “Informe del Secretariat al I Congrés del PSUC”; pàg. 13; Fons PSUC; ANC

petits, manca d'habitatge, malalties- que feien que es convertissin en activistes a les fàbriques⁴⁰. Però, van ser els immigrants els qui van aportar els factors essencials per generar aquesta diferència?

A partir dels censos de població de la ciutat de Barcelona dels anys 1940, 1950 i 1960, hem elaborat uns quadres per mostrar la quantitat de persones i l'increment per immigració de les generacions 1906-1945 que van ser les que van ocupar el mercat laboral durant els primers vint anys de la dictadura franquista. Hem integrat els grups d'edat dels cens en la divisió generacional i hem comparat la quantitat de persones dels grups d'edat d'un cens amb la del cens següent, però tenint en compte que tindrien deu anys més de edat, és a dir, quantes persones n'hi havia amb una determinada edat l'any 1940 i quantes amb deu anys més l'any 1950. L'increment d'efectius de cadascuna de les generacions entre els anys inicials i finals d'ambdues dècades, va ser resultat del fenomen migratori. Primer per a la dècada 1940-1950⁴¹:

QUADRE NÚM 49
Increment de les generacions 1906-1935 en la dècada dels quaranta a Barcelona ciutat

Anys de naixement	1940		1950		Increment 1940-1950
	Edat	Població	Edat	Població	
1906-1915	34-25 anys	151.018	44-35 anys	197.504	46.486
1916-1925	24-15 anys	184.960	34-25 anys	224.736	39.776
1926-1935	14-5 anys	167.215	24-15 anys	218.600	51.385
Total població		503.193		640.840	137.647

Font: Censos de població anys 1940 i 1950. Elaboració pròpia

El mateix procediment s'ha aplicat per a l'any 1950 respecte de l'any 1960, afegint la generació de 1936-1945:

⁴⁰ La historiografia no ha relacionat directament aquests dos factors però queda clar que es considera que hi ha una estreta vinculació ja que totes les anàlisis històriques del període destaquen per damunt de tot el fluxe migratori d'una banda i els esclats de conflictivitat per l'altra. Per exemple: "(...) *Junto al malestar por las condiciones de vida y trabajo cabe destacar en el desencadenamiento de la movilización obrera otros factores, singularmente las actitudes de una nueva generación obrera, formada al margen de las tradiciones sindicales anteriores a la guerra civil pero también sin los traumas de la guerra y la posguerra, más fácilmente dispuesta a romper el miedo y la pasividad (...)*" a Molinero, C. i Ysàs P.; *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*; pàgs. 40-41

⁴¹ Seguim la divisió generacional d'Armand Sáez. Vegeu Sáez, A.; *L'activitat econòmica dels catalans. Evolució de la població activa a Catalunya (1959-1970)*

QUADRE NÚM 50
Increment de les generacions 1906-1945 en la dècada dels cinquanta a Barcelona ciutat

Anys de naixement	1950		1960		Increment 1950-1960
	Edat	Població	Edat	Població	
1906-1915	44-35 anys	197.504	54-45 anys	198.702	1.198
1916-1925	34-25 anys	224.736	44-35 anys	227.005	2.269
1926-1935	24-15 anys	218.600	34-25 anys	265.487	46.887
1936-1945	14-5 anys	154.911	24-15 anys	215.277	60.366
TOTAL		795.751		906.471	110.720

Font: Censos de població anys 1940, 1950 i 1960. Elaboració pròpia

Durant la dècada dels cinquanta, el pes de l'activitat laboral va recaure en els nascuts entre els anys 1906 i 1935 que representaven el seixanta-cinc per cent de la població en edat laboral de la ciutat de Barcelona. La generació 1916-1925, que era la majoritària en la dècada dels quaranta i a l'inici de la dècada dels cinquanta, va deixar de ser-ho l'any 1960 per l'increment d'efectius que va tenir la generació 1926-1935 que es va incorporar al món laboral de forma progressiva a partir de la segona meitat de la dècada dels quaranta. La generació que va rebre més aportacions de població immigrada durant aquests primers vint anys de la dictadura franquista va ser la generació 1926-1935 - 98.272 persones- que junt amb els immigrants rebuts per la generació 1916-1925 -42.045 persones-, suposaven el cinquanta-sis de tota l'aportació immigratòria de les dues dècades. La generació 1936-1945 va tenir una aportació immigratòria molt important durant la dècada dels cinquanta, depassant amb escreix l'increment de la generació 1925-1936 en el mateix període, però en conjunt, quantitativament no la superà, ni tampoc a la generació 1916-1925.

La incorporació d'una part dels efectius de la generació 1936-1945 al món laboral va coincidir amb els episodis de lluita obrera que s'identifiquen amb la nova conflictivitat laboral dels anys cinquanta: les vagues del anys 1956, 1957 i 1958. Certament, l'àmbit laboral estava dominat quantitativament per les generacions 1916-1935. Però que hi hagués més treballadors d'unes generacions que d'altres en el mercat laboral, només fa possible que hi haguessin més probabilitats que participessin en la conflictivitat pel simple fet de ser més. Pot no ser així ja que no es tracta d'una qüestió de quantitat sinó d'actituds, per això hem volgut esbrinar quines generacions estaven al darrera

d'aquells elements que caracteritzaren la nova conflictivitat i en general, la nova actitud de la classe obrera.

Aquesta nova mentalitat dels treballadors dels anys cinquanta, va tenir el seu exponent més clar en l'acceptació d'entrar en els sindicats verticals franquistes participant en les eleccions d'enllaços sindicals⁴². Analitzarem doncs els enllaços sindicals a través de les eleccions a enllaços sindicals de l'any 1957, a les quals *TREBALL*, en un article del mes de desembre d'aquell mateix any, s'hi referia en aquests termes:

*“(...) Les xifres oficials reconeixen que només un 10 o 15% dels antics enllaços han estat reelegits, abundant entre els noms joves de 35 anys. Tot indica que la lluita electoral ha estat molt renyida a les grans fàbriques i que han sigut escollits com enllaços precisament aquells treballadors que s’han destacat més per llur oposició a la política social del règim i dels jerarques sindicals (...)”*⁴³

Aquesta constatació reafirma plenament la impressió d'Antoni Mullor⁴⁴ -un dels líders obrers de la dècada dels cinquanta-, de què les eleccions de l'any 1957 van ser les primeres realment significatives -si més no a ENASA on treballava Mullor-, ja que la reelecció de tan sols el deu o el quinze per cent dels enllaços anteriors posava de manifest que s'estava produint el recanvi dels antics enllaços col·laboradors amb el règim per una gent més jove amb un altre tarannà personal i ideològic. Però en assenyalar l'edat dels trenta-cinc anys com la majoritària ja es donava un primer indicatiu de quines podien ser les generacions protagonistes: persones nascudes l'any 1922 -que tenien catorze anys l'any 1936, disset l'any 1939 i vint-i-vuit l'any 1950-, per tant pertanyents a la generació 1916-1925 la qual havia viscut de forma majoritària el període de govern republicà i la guerra civil, fins i tot

---

⁴² López Raimundo, G., *Primera clandestinidad. Memorias*; pàgs. 199-200: “(...) los trabajadores que habían estado afiliados a la UGT o a la CNT y participado en la guerra al lado de la República jamás aceptarían presentarse a las elecciones de enlaces sindicales y, aún menos, a cargos más altos de los sindicatos verticales. Esta orientación sólo podía abrirse camino (...) entre los jóvenes incorporados al trabajo después de la guerra (...)”

⁴³ *TREBALL*, núm. 189; desembre, 1957. Fons PSUC (ANC)

⁴⁴ Ludevid, M.; *El movimiento obrero en Catalunya bajo el franquismo*; pàg. 51

combatent-t'hi. De fet, els nou components de la cèl·lula del PSUC a ENASA l'any 1957 –alguns dels quals havien estat escollits enllaços sindicals-, eren nascuts entre els anys 1921 i 1927⁴⁵.

Per tal de veure quines generacions de treballadors van ser les que van participar en aquestes eleccions sindicals de l'any 1957 i si es va produir el recanvi generacional que va comportar el canvi d'actitud, utilitzarem els resultats de les eleccions a enllaços sindicals a les empreses Manufactures Sedó d'Esparreguera i Siemens de Cornellà de Llobregat. De fet, si recordem la normativa electoral sindical, només podien ser escollits enllaç sindical els treballadors majors de vint-i-un anys, per tant tots els escollits en aquestes eleccions van néixer com a molt d'hora l'any 1936. Aquesta dada ja ens aporta una orientació dels treballadors de quines generacions ocuparen els càrrecs. Quedaria per esbrinar quin va ser el nivell de participació de cadascuna d'elles.

Si analitzem la pertinença a una generació o altra dels enllaços sindicals escollits l'any 1957 en l'empresa Manufactures Sedó d'Esparreguera, obtenim els següents resultats:

QUADRE NÚM. 51
Enllaços sindicals escollits a l'empresa Manufactures Sedó
l'any 1957 (per edats i generacions)

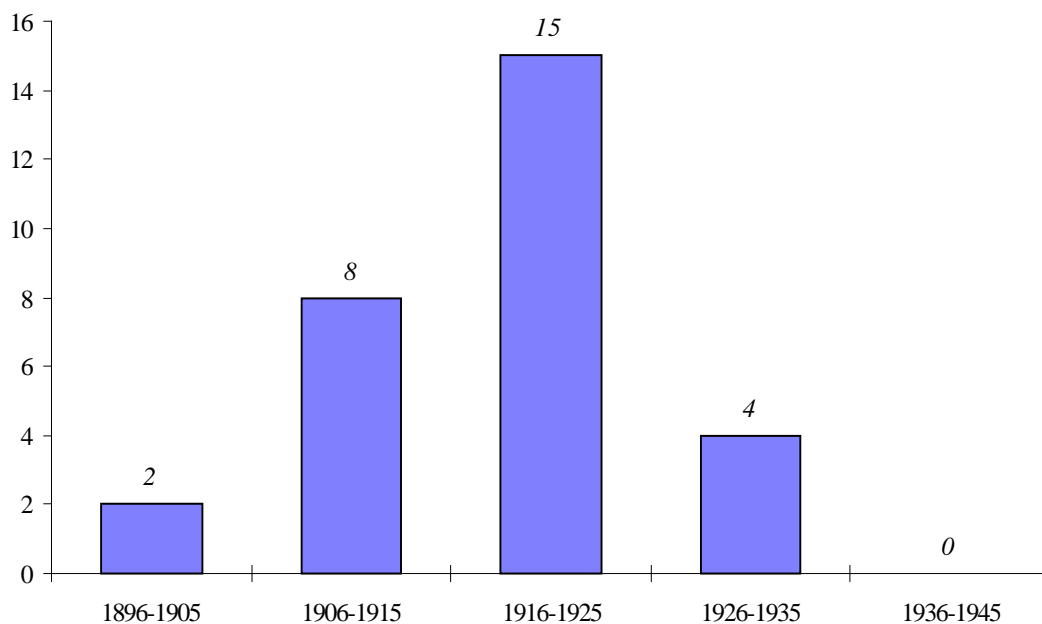
Generació	Any de naixement	Edat	Enllaços escollits
1896-1906	1901	56	1
	1905	52	1
1906-1915	1908	49	1
	1912	45	1
	1913	44	1
	1914	43	1
	1915	42	4
1916-1925	1917	40	3
	1918	39	2
	1919	38	3
	1920	37	1
	1922	35	1
	1923	34	1
	1924	33	2
1925	32	2	
1926-1935	1929	28	1
	1931	26	1
	1932	25	1
	1934	23	1
--	s/d	--	3

Font.- Resultats electorals sindicals i relació de la plantilla de treballadors de l'any 1940. (Fons Manufactures Sedó) Elaboració pròpia

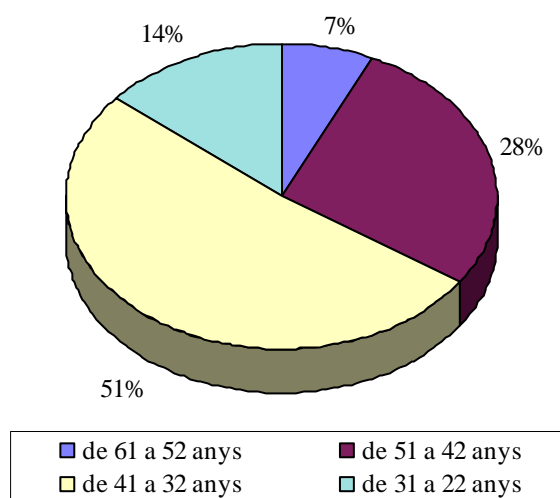
⁴⁵ "Informe de Jaime. Composición interna del P. en ENASA, S.A." (1957); AHPCE

En el cas de Manufactures Sedó, hi hagué una gran variació en els anys de naixement dels enllaços sindicals escollits, però es pot destacar que el cinquanta-nou per cent (19) tenien entre trenta-dos i quaranta-dos anys i d'aquests, dotze tenien entre els trenta-vuit i els quaranta-dos anys, tots ells nascuts entre els anys 1915 i 1919 i per tant, que havien viscut plenament la guerra civil doncs tenien entre vint-i-un i disset anys l'any 1936. Si igualment integrem els escollits en els grups generacionals definits per Armand Sáez, el resultat és el següent:

Gràfic 14: Enllaços sindicals escollits a l'empresa Manufactures Sedó d'Esparreguera l'any 1957 (per generacions) (I)

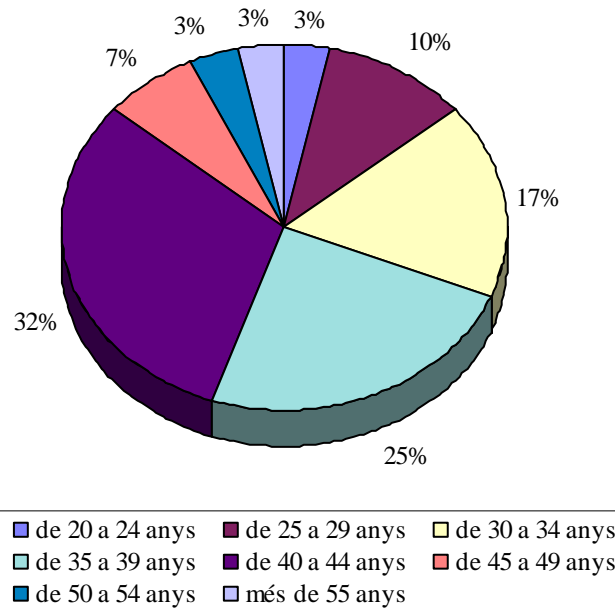
Gràfic 15: Enllaços sindicals escollits a l'empresa Manufactures Sedó d'Esparreguera l'any 1957 (per generacions) (II)

Dels trenta-dos enllaços escollits sols hem pogut determinar l'edat i la generació de vint-i-nou. El primer fet que destaca és que no va sortir escollit cap treballador de la generació 1936-1945. La generació que obtingué més enllaços sindicals fou la generació 1916-1925 (51,71 per cent) però el segon grup majoritari no foren els treballadors de la generació 1926-1935 sinó els de la generació 1906-1915, molt més implicats en el període de la República i la guerra civil.

Si classifiquem els enllaços escollits per grups d'edat obtenim el següent gràfic:

Gràfic 16: Enllaços sindicals de l'empresa Manufactures Sedó d'Esparreguera escollits l'any 1957 (per grups d'edat)

En primer lloc, cal destacar la quantitat d'enllaços escollits que tenien entre quaranta i quaranta-quatre anys, nascuts entre els anys 1913 i 1917, que va ser el primer grup d'edat en enllaços. Els enllaços sindicals menors de trenta anys van ser només el deu per cent, mentre que els treballadors que tenien entre trenta i trenta-nou anys que van ser escollits enllaços sindicals eren el quaranta-dos per cent. Aquestes dades confirmen les paraules d'en Vicenç Faus respecte de qui aportava més empenta a la conflictivitat laboral. Evidentment, el concepte de "jove" és molt relatiu i molt subjectiu: Vicenç Faus es considera a ell mateix i als seus company "jove" perquè tenien trenta anys. Però creiem que en l'anàlisi històrica d'aquest període, el terme "jove" s'ha fet servir per referir-se a persones entre els divuit i els vint-i-vuit anys, influïts potser per les anàlisi de les edats dels immigrants dels estudis demogràfics però això no es correspon amb el seu pes a les fàbriques.

En el cas de l'empresa Siemens l'any 1957, s'escolliren trenta-dos enllaços amb els següents resultats pel que fa a les edats dels escollits:

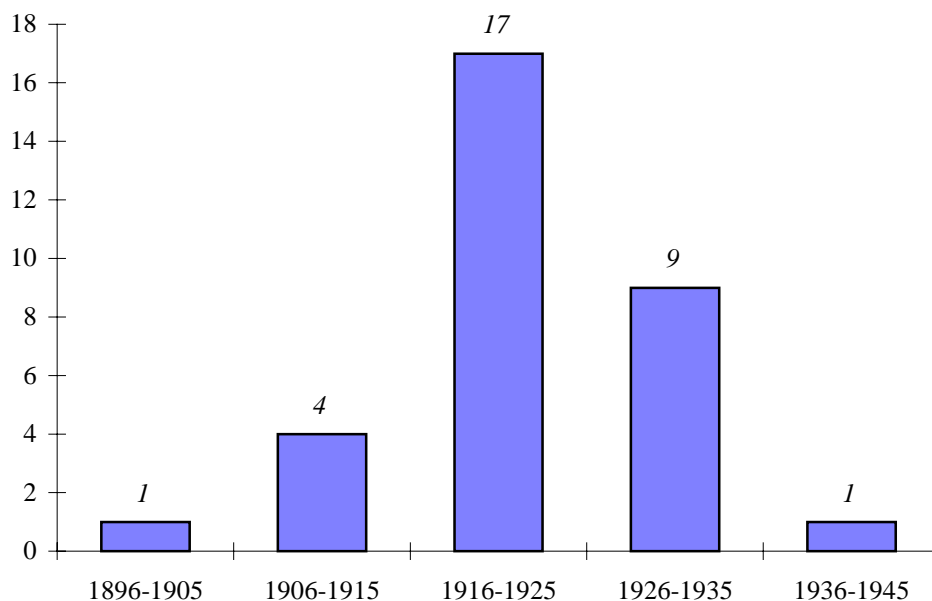
QUADRE NÚM. 52
Enllaços sindicals escollits a l'empresa Siemens de Cornellà de Llobregat l'any 1957 (per edats i generacions)

Generació	Any de naixement	Edat	Enllaços escollits
1896-1905	1900	57	1
1906-1915	1911	46	3
	1912	45	1
1916-1925	1916	41	2
	1917	40	1
	1919	38	1
	1920	37	3
	1921	36	3
	1922	35	3
	1923	34	4
1926-1935	1926	31	2
	1927	30	2
	1928	29	2
	1929	28	3
1936-1945	1936	21	1

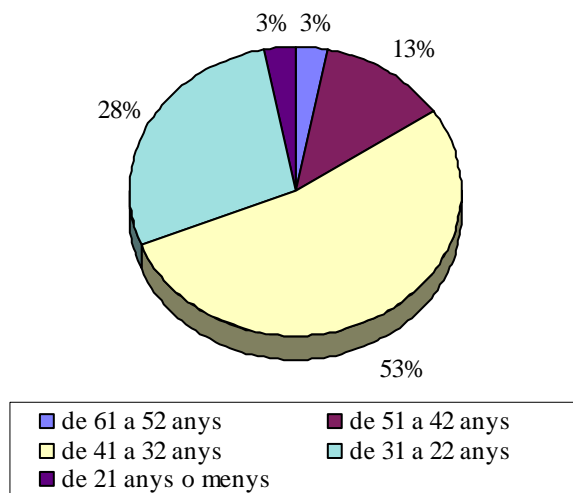
Font.- Resultats de les eleccions sindicals i relació de la plantilla de treballadors de l'any 1957.
(Fons Siemens) Elaboració pròpia

El gruix dels treballadors escollits com enllaços sindicals es concentrava en els nascuts entre els anys 1920 i 1929 que tenien entre trenta-set i vint-i-vuit anys d'edat l'any 1957, al voltant de la mitjana d'edat que anunciava el partit. A més, cap dels enllaços sindicals escollits havia nascut després de l'any 1936. Si integrem els escollits en els grups generacionals, el resultat és el següent:

Gràfic 17: Enllaços sindicals escollits a l'empresa Siemens de Cornellà de Llobregat l'any 1957 (per generacions) (I)

Gràfic 18: Enllaços sindicals escollits a l'empresa Siemens de Cornellà de Llobregat l'any 1957 (per generacions) (II)

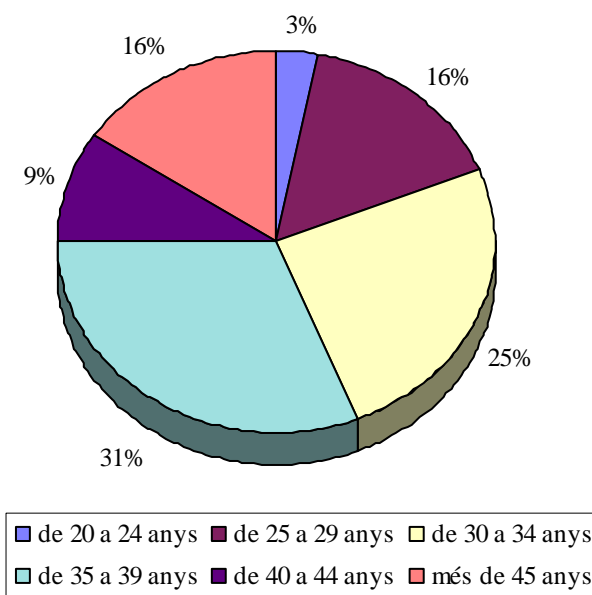

El noranta-tres per cent dels càrrecs d'enllaç sindical van ser ocupats pels treballadors de les generacions 1906-1935 dels quals, el cinquanta-sis per pertanyien a la generació 1916-1925, a la qual podem qualificar d'afectada per la vivència de la guerra civil. Aquesta generació també era la més nombrosa d'entre els enllaços escollits amb el cinquanta-tres per cent del total seguida de la generació de 1926-1935 amb el vint-i-vuit per cent, conformant totes dues pràcticament la tres

quartas parts del total d'enllaços sindicals escollits. Cal destacar la presència entre els enllaços escollits de treballadors nascuts entre els anys 1906 i 1915, en principi la generació que havia abraçat el silenci i la passivitat.

A més dels grups generacionals hem analitzat també els enllaços escollits per grups d'edat amb els següents resultats:

Gràfic 19: Enllaços sindicals de l'empresa Siemens de Cornellà de Llobregat escollits l'any 1957 (per grups d'edat)

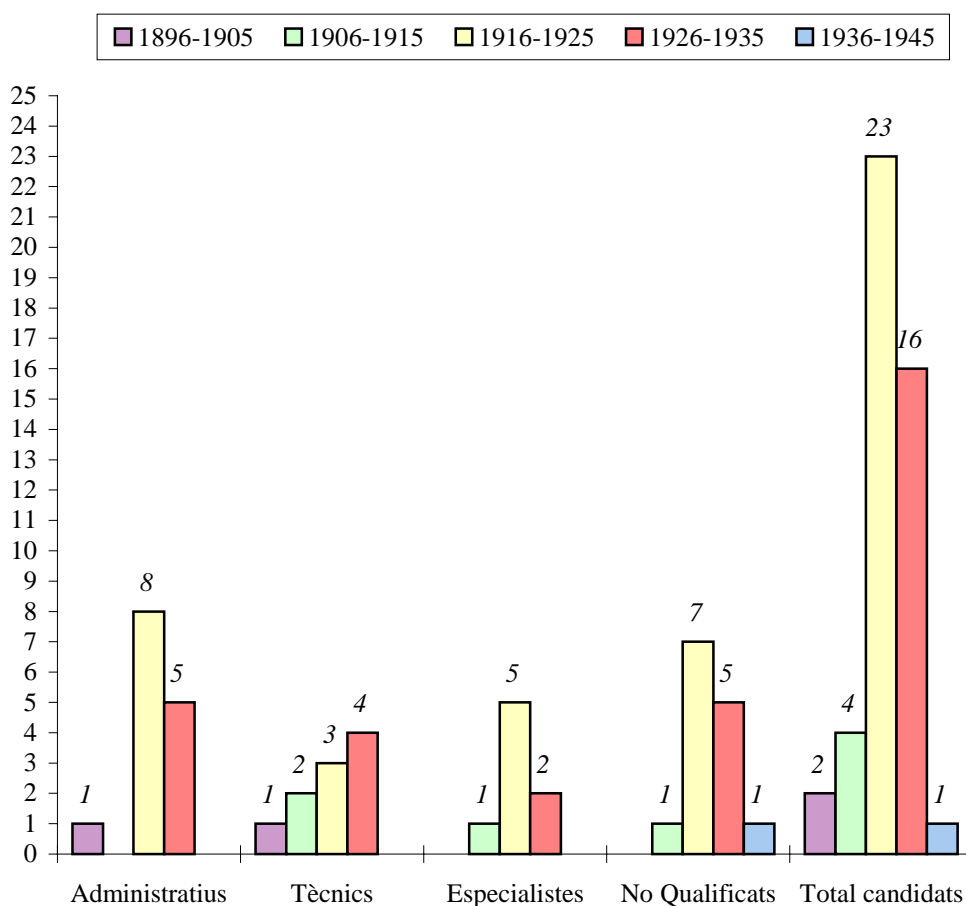
Com a Manufactures Sedó, el cinquanta-sis per cent dels treballadors escollits enllaç sindical tenien entre trenta i trenta-nou anys, nascuts entre els anys 1918 i 1927. Sembla confirmar-se doncs que eren els treballadors que tenien trenta i tants anys els que gaudien de la confiança dels seus companys. Els seus anys de naixement màxim i mínim no coincidirien amb els de la distribució generacional que hem emprat aquí, però podríem assimilar-los a la generació 1916-1925 ja que els treballadors que tenien entre els trenta-cinc i els trenta-nou anys – nascuts entre els anys 1918 i 1922-eren un cinc per cent més que els que tenien entre trenta i trenta-quatre anys.

Amb el resultat electorals sindicals de l'any 1957 a les empreses Siemens i Manufactures Sedó hem vist qui van ser els escollits però això, al cap i a la fi, era una tria entre tots els treballadors que

presentaven la seva candidatura i les conclusions que n'hem extret podien estar distorsionades per moltes circumstàncies per exemple, que tot i que la generació 1926-1935 no havia assolit el protagonisme principal entre els enllaços podia ser que presentés molts més candidats, la qual cosa atorgaria a la generació en conjunt un impuls de participació i de lluita més gran que el que es deriva de l'anàlisi de les edats dels enllaços sindicals. En aquest cas, només hem pogut localitzar els candidats a les eleccions sindicals de l'any 1957 a l'empresa Siemens:

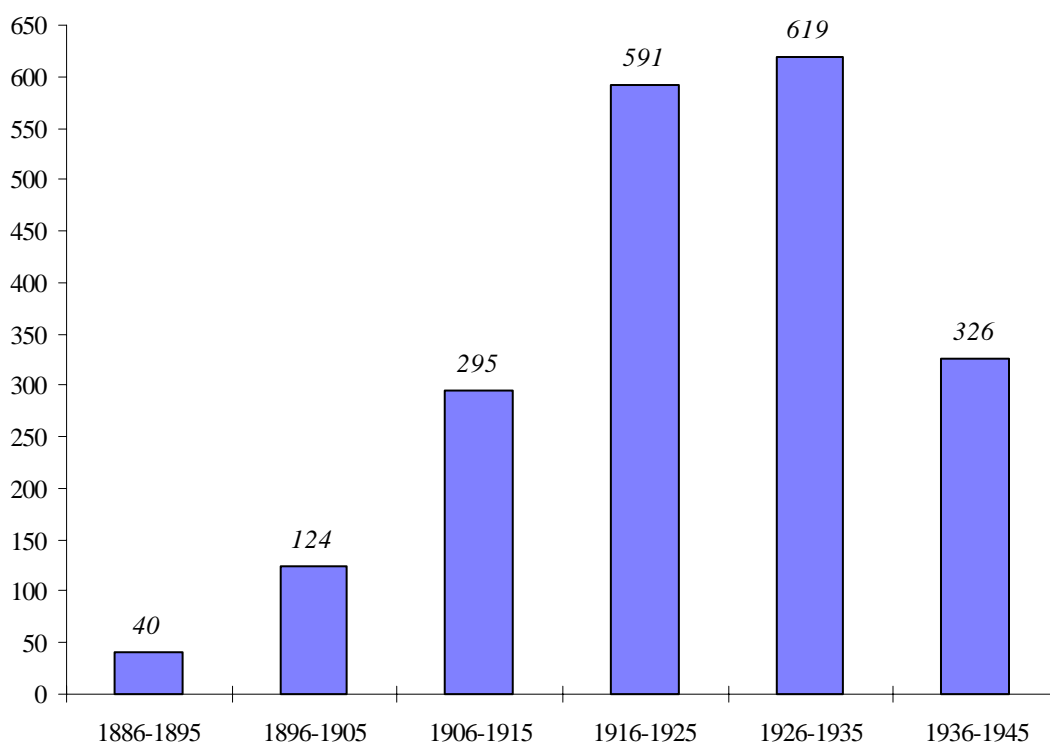
Gràfic 20: Personal laboral de l'empresa Siemens de Cornellà de Llobregat que es presentà com a candidat a les eleccions d'enllaços sindicals de l'any 1957 (per grup laboral i generació)

Llevat en la categoria dels tècnics, la generació de 1916-1925 era la majoritària entre els candidats de cada categoria laboral a les eleccions sindicals de l'any 1957. Globalment, el cinquanta per cent dels candidats eren de la generació 1916-1925 i el trenta-cinc per cent de la generació 1926-

1935. Així doncs, entre els candidats també hi hagué un predomini dels treballadors de la generació 1916-1925. Finalment, quedaria preguntar-nos de quines generacions hi havia més treballadors a les plantilles de les fàbriques, la qual cosa tindria incidència en la presentació dels candidats i en les mobilitzacions:

Gràfic 21: Plantilla de treballadors de l'empresa Siemens de Cornellà de Llobregat a l'any 1957 (per generacions)

L'any 1957 els treballadors de la generació 1926-1935 eren majoritaris en la plantilla de l'empresa Siemens, tot i així hi hagué menys candidats a enllaços sindicals i menys enllaços sindicals escollits: dels sis-cents dinou treballadors d'aquesta generació setze es presentaren a les eleccions sindicals i nou foren escollits, mentre que per la generació 1916-1925 dels cinc-cents noranta-un treballadors que hi havia es presentaren vint-i-tres i n'escolliren disset. El gràfic també ens confirma la lenta incorporació a les empreses de la generació 1936-1945.

Malgrat l'augment d'efectius laborals de la generació de 1926-1935 durant la dècada dels cinquanta gràcies a l'aportació del corrent migratori, no esdevingué la protagonista de les eleccions

sindicals perquè la seva participació va ser encara reduïda doncs, la generació de 1916-1925 obtingué el doble de càrrecs i presentà molts més candidats, una generació que majoritàriament havia conegut la República, que havia viscut directament la guerra civil i que patia la seva influència perquè a més, els treballadors feien confiança als més vells de la generació. També participaren però, en menor mesura treballadors, de la generació 1906-1915 que era la que, en teoria, romaní passiva en la lluita antifranquista. Vistos el caràcter reivindicatiu i d'oposició al règim i al sindicat vertical en què es van convertir aquestes eleccions sindicals, cal concloure que aquestes generacions conservaven i incorporaven una disposició a lluitar en favor de les demandes obreres.

2.2.3. Una nova classe obrera amb un nou tarannà?

Si més no numèricament, la generació 1926-1935 va ser la que va protagonitzar el mal anomenat “recanvi generacional”, perquè les generacions anteriors no van ser esbandides, ni van desaparèixer del món del treball. També numèricament queda clar que la generació 1936-1945, la dels “joves” dels anys cinquanta, tampoc no va agafar aquest relleu. Tanmateix però, és innegable que durant els anys cinquanta la conflictivitat laboral va adquirir unes característiques diferents. Així doncs, si les generacions de treballadors que van dominar quantitativament el mercat laboral i que van liderar la conflictivitat laboral en la dècada dels cinquanta van ser les generacions 1916-1935, la diferència d'actitud hauria de venir amb la generació 1926-1935. Ara bé, aquesta generació conformava una “nova classe obrera sense la petjada de la guerra civil”?

A partir de la segona meitat de la dècada dels quaranta, la generació 1916-1925 coincidí en el mercat de treball amb la generació següent dels nascuts entre els anys 1926 i 1935. Els membres d'aquesta generació no van viure la guerra civil ni com a combatents ni com a militants polítics o sindicals, però considerem que això no els exclou d'estar influïts per ella. El trauma de la guerra estava igualment present en moltes persones d'aquesta generació que recorden perfectament alguns fets violents tot i que encara eren infants:

*“(...) Fue enorme la represión que hubo después de la guerra. Concretamente en el año 1936 mi padre era el alcalde del pueblo y yo tenía entonces seis años. Hasta ahora no había sido capaz de atar los cabos del sufrimiento que tuvo que pasar mi padre para defender a los que habían votado a las izquierdas, porque la represión se cebó sobre ellos (...) Me acuerdo de las escenas de dolor el día que se los llevaron (...). Han ocurrido cosas que una vez oídas es difícil olvidarlas (...)”*⁴⁶

La influència paralitzant i atemoridora que podia tenir el fet d’haver participat en la guerra en l’actitud posterior cap el règim, era relativa per l’impacte que suposà per si mateixa i perquè van estar afectats en tenir pares o germans morts al front o a la presó o a l’exili⁴⁷. A més, les condicions polítiques i socials imposades pel règim franquista reproduïen l’esquema de la guerra civil, perquè tots els estaments vencedors o alineats amb ells -classes benestants, empresaris, l’església...- exercien el seu domini omnímode indiscriminadament i la distinció entre vencedors i vençuts era molt clara⁴⁸.

Seguint les declaracions dels testimonis, no admet discussió que la generació 1916-1925 patia la influència de la vivència de la guerra civil. Però creiem que tampoc l’admet per a la generació 1926-1935: l’horror de la guerra tot i que fos a reraguarda i vist amb ulls de nen, deixà una petjada molt profunda, sobretot en les persones nascudes en la primera meitat de la generació. Però és que un cop acabada la guerra civil, aquesta petjada no la va deixar menys la dictadura franquista que va imposar un règim feixista on el terror, la mort, l’opressió, la vigilància dels aparells estatals i para-estatals, la persecució, la repressió en totes les seves versions, la injustícia social, el control policial, la violència falangista gratuïta, és a dir, tots aquells elements que havien contribuït a què les generacions que havien viscut la República i havien participat en la guerra optessin per la passivitat i el silenci, en van

---

⁴⁶ Botey, J.; obra citada; pàg. 75. Vegeu també Camós, J. i d’altres; obra citada; pàg. 116, en la que es recullen també testimonis en el mateix sentit.

⁴⁷ Fanés, F.; *La vaga de tramvies del 1951*; pàg. 14-15: “(...) entre les classes populars barcelonines no hi havia cap família que no hagués patit –o patís encara- l’amputació d’un membre a causa de la mort, la repressió o l’exili (...)”. Són també nombrosos els relats dels testimonis que eren infants a l’inici dels anys quaranta sobre la impressió que va causar l’absència del pare després de la guerra civil o el seu retorn a la llar després de passar per la presó, batallons de càstig o els camps de concentració. [Vegeu Botey, J.; obra citada; pàgs. 49-224]

⁴⁸ Els nens que durant la República i la guerra havien anat a l’escola, havien fet les classes en català amb un mètode pedagògic avançat. La victòria franquista va suposar un canvi molt brusc en aquest sentit amb la imposició del castellà, l’obligació d’anar a missa, les oracions, el cant del “Cara al Sol”, etc. A un altre nivell, la gent que anava pels carrers havia d’aturar-se i havia de fer la salutació “a la romana” si passava per davant d’un edifici on s’estava baixant la bandera nacional.

seguir sent els protagonistes. Alguns d'aquests elements eren trets definidors del règim i es van perpetuar al llarg dels quaranta anys que va durar, d'altres es van diluir amb els anys però l'Estat franquista va traçar una línia divisòria molt clara entre els vencedors i els que havien estat derrotats. La voluntat d'acabar amb "l'enemic" es va estendre en el temps més enllà de la fi de la guerra civil i el règim actuava amb total impunitat especialment, durant els primers cinc anys de la dècada dels quaranta, incidint directament en les vivències de la resta de la generació 1926-1935⁴⁹. I, com s'ha demostrat recentment, aquesta voluntat també abastava els nadons i els infants, fills dels republicans. La incidència d'aquests fets en la identitat personal encara va ser més gran en el medi rural amb la denúncia directa dels prohoms locals contra les persones compromeses amb la República i l'antifeixisme, com va passar en els casos de Collbató i L'Esquirol i en tants d'altres, que van deixar a les persones de la generació 1926-1935 sense pare o mare o sense els dos per un temps o per sempre.

Des del punt de vista quantitatiu, la generació 1926-1935 no va ser un relleu de les generacions anteriors, ni tampoc els seus membres estaven lliures dels patiments, pors i temors que va suposar la guerra civil. Llavors, les característiques diferents de la conflictivitat dels anys cinquanta responen a l'existència d'un tall en la transmissió de la tradició obrera que va permetre l'aparició d'un proletariat industrial urbà nou sense cap vincle amb el passat?. Els immigrants de les generacions 1916-1935 arribats a Catalunya, provenien de l'àmbit rural, on l'experiència de la República va ser viscuda amb molta més intensitat pel que suposava de canvi, d'alliberament, de progrés, de poder acabar amb la injustícia social, de poder fer sentir la seva veu, de construir un futur. L'adquisició d'una consciència social i política va ser molt profunda i sentida entre els components de la generació 1916-1925, aconseguida durant la República a través de la participació intensa i apassionada en les agrupacions locals dels partits polítics i dels sindicats dels seus pobles que donaven suport al projecte republicà⁵⁰, els quals els van aportar ideologia i consciència política i de classe o per

---

⁴⁹ El reportatge de TV3 sobre els nens perduts del franquisme ho ha deixat força clar.

⁵⁰ Camós, J. i d'altres; obra citada; pàg. 114. Totes les persones entrevistades pels autors en aquest treball nascudes abans de l'any 1926 van militar en partits polítics o sindicats abans de l'any 1936, fins i tot amb només catorze o quinze anys. A Collbató, una població de la comarca del Baix Llobregat a 40 quilòmetres de Barcelona i amb 450 habitants,

la participació en la guerra civil, bé com a combatent o patint la despietada repressió a les zones lleials a l'*Alzamiento* o ocupades pels franquistes a l'inici de la guerra. En canvi, la generació 1926-1935 tenia un bagatge ideològic més reduït –per raons d'edat no havien militat en partits o sindicats durant la República- i no havien format part del proletariat industrial per la qual cosa desconeixien la pràctica de l'acció en la lluita obrera. Això però no els impedí de tenir un pensament polític i social poc elaborat potser, però clarament contrari a la dictadura franquista, construït a partir de diverses aportacions, la primera els relats dels familiars sobre la República i la guerra civil:

“(...) El paper de l'ambient familiar i de l'entorn immediat il·lustra molt bé una consideració de Jaume Miró: ‘Els nens d'aquella època ja teníem la memòria de la família que li transmetia la situació del país, de què hi havia, i que si t'enganxaven quedaves en una situació difícil per molts anys’.

En una gran majoria de les persones entrevistades es dona el cas de tenir familiars directes que tenen una ideologia significadament d'esquerres o simplement republicana, familiar que en certs casos han format part de l'exèrcit republicà durant la Guerra Civil ja sigui militant en l'organització política o simplement com a combatent sense adscripció política concreta, com és el cas dels mobilitzats, els quals sense haver realitzat durant el període republicà i durant la guerra, activitats polítiques i sindicals, tenen simpaties republicanes.

(...)

A aquesta realitat s'han d'afegir les opinions i actituds que s'observen dins dels cercles reduïts familiars. S'escolten narracions de persones de major edat sobre la II República i la Guerra Civil (...)⁵¹

Els testimonis entrevistats en els treballs de Jaume Botey i de Joan Camós i d'altres, coincideixen en assenyalar que malgrat la por i la duresa de la vivència es va donar la socialització familiar de la República i la guerra civil de manera que els infants i adolescents escoltaren relats dels seus familiars més grans d'edat sobre les experiències viscudes en l'etapa anterior, sempre amb una valoració positiva⁵², fins i tot en els records propis:

---

l'any 1931 no hi havia partits polítics ni sindicats organitzats, tret de la Unió de Rabassaires creada al voltant del sindicat agrícola local. L'any 1936 hi havia constituïdes agrupacions locals d'ERC, PSUC, POUM, Unió de Rabassaires, CNT i FAI.

⁵¹ Camós, J. i d'altres; obra citada; pàg. 117

⁵² Doménech, X.; “La formación de la identidad obrera bajo el franquismo. Materiales para una aproximación”; pàg. 4 citant el testimoni de Manuel Navas, segons el qual el seu pare mai parlava malament de la República i que quan li parlava de fam i misèria sempre era relacionat amb els anys posteriors a la guerra civil.

*“En los años cuarenta pasaba mucha hambre, con la República más, pero teníamos libertad”*⁵³

Una altre element important en aquest sentit va ser la figura dels pares i l’ambient familiar en què la persona s’havia criat. Els testimonis de Vicenç Faus, Ángel Rozas i Juan Navarro coincideixen en destacar especialment la figura paterna, normalment homes amb un comportament personal just i recte, compromesos moralment i ideològicament amb les opcions polítiques que donaven suport a la República i contraris a les injustícies socials⁵⁴.

La segona aportació per a la construcció de l’ideari, provingué de les pròpies experiències viscudes directament o indirecta. D’un banda tenim els fets que relacionen el període de la guerra civil amb quelcom positiu o enriquidor:

*“Les primeres imatges que tinc de petit és de 6 anys, als 6 anys va vindre la guerra civil i això impactava... Lo dels mitings de la plaça, lo dels soldats, lo de l’efervescència, la moguda que hi havia, i llavors l’entusiasme que hi havia... Jo encara ho tinc gravat. És una cosa que hem va quedar”*⁵⁵

En aquest cas, la vivència de la guerra civil s’expressa com un fet positiu perquè era un moment d’*efervescència* i d’*entusiasme* i roman en la memòria com un record imborrable. D’altra, tenim la petjada negativa, la polarització política i social durant la República i la guerra civil especialment en les societats rurals i les no urbanes que va ser extrema, ocasionant una fractura brutal en la convivència local i per tant, l’impacte de la repressió franquista posterior també va ser molt més agut i colpidor⁵⁶. Aquestes vivències van aportar a les persones un esperit rebel de no acceptar les

---

⁵³ Camós, J. i d’altres; obra citada; pàg. 113

⁵⁴ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevistes amb Vicenç Faus Abad, Ángel Rozas Serrano i Juan Navarro García

⁵⁵ Camós, J. i d’altres; obra citada; pàg. 116

⁵⁶ Seguint amb l’exemple de Collbató, la polarització política va arribar a tal extrem que a les eleccions del 16 de febrer de l’any 1936 la candidatura de dretes i la d’esqueres van empatar a 145 vots amb un 75 per cent de votants del cens. Durant els anys de la República, el govern municipal republicà va engegar algunes iniciatives modernitzadores i va aplicar l’ideari republicà i la legislació del govern (secularització del cementiri, aprovació de l’Estatut, educació en català, accés dels adults a l’escola...), mentre el grup polític dretà format pels antics polítics municipals de la Restauració i la dictadura de Primo, es van dedicar a boicotejar sistemàticament les iniciatives municipals i no assistien als plens. Comptaven amb el suport del capellà de la parròquia que combatia ferotjament al consistori republicà. A l’inici de la guerra, el comitè de milícies local va impedir que milicians forasters cremessin l’església parroquial i assassinessin al capellà, però també va ordenar la incautació de les cases de les famílies benestants de la població i del

injustícies socials que s'observaven i d'oposició al nou règim franquista per què les permetia: Faus, tot i que per naixement pertanyent a la generació 1916-1925, manifesta unes actituds idèntiques a les de la generació posterior. En el seu cas, als vuit dies d'acabada la guerra els requetés van anar a casa seva a mig sopar a buscar al seu pare que era anarquista i havia lluitat al front. El seu pare no hi era perquè estava exiliat a França. Els requetés es van endur coses de casa seva –sabates, roba i una ràdio que havien comprat- i se la van endur a l'antic despatx del seu pare que havia estat ocupat per ells i convertit en local dels requetés dient-los-hi que quan aparegués el seu pare anés a buscar la ràdio que li tornarien. Van haver d'acabar canviant-se de pis per por a què s'enduguessin també a la seva mare⁵⁷. Cipriano García, un dels líders obrers de la dècada dels cinquanta a la ciutat de Terrassa, li van empresonar el pare i la mare per comunistes després de la guerra i amb dotze anys es va quedar sol i fent-se càrrec de cinc germans i això és el que li va despertar la seva consciència i l'esperit rebel contra les injustícies⁵⁸. Un altre immigrant -que arribà a Catalunya l'any 1950 amb 21 anys-, afirma que era del Partit Comunista des dels dotze anys per la guerra i que durant la postguerra va ser humiliat força vegades per ser una persona sincera que deia les veritats i el consideraven un revolucionari⁵⁹. El testimoni d'Ángel Rozas es molt revelador de la formació d'aquesta actitud:

*“(...) Cuando reflexionas, y en aquellos momentos te coge una rebeldía porque ves que hay una injusticia en el mundo ¿no?. Una injusticia grandiosa (...) esa rebeldía ya la he arrastrado siempre (...).
(...)”*

---

capellà, va requisar armes i vehicles i va extorsionar econòmicament als rics o als sospitosos de simpatitzar amb les dretes, però ningú no va ser assassinat. Durant la guerra, els fills de les famílies antirepublicanes van desertar quan van ser cridats per incorporar-se a files amb la protesta dels pares dels joves que havien anat al front per a defensar la República. La rancúnia de les famílies conservadores antirepublicanes va ser tal que l'ocupació de la població per part de les tropes franquistes es va saldar amb l'afusellament a la població de Castellvell i el Vilar, de nou veïns de Collbató que s'havien significat políticament durant la República i la guerra civil en ser regidors de l'ajuntament republicà i/o participar en el comitè de milícies antifeixistes local.

⁵⁷ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad. L'episodi de la ràdio és especialment colpidor i cruel perquè la mare de Vicenç Faus es va encarar amb els requetés dient-los que la ràdio l'havien comprada i fins i tot els va ensenyar les factures, però els requetés se la van endur igual dient que no podia ser perquè els “rojos” no podien comprar-se ràdios ni tenir-ne.

⁵⁸ Vilar, S.; *La oposición a la dictadura. Protagonistas de la España democrática*; pàg. 225

⁵⁹ Solé, C., *Los inmigrantes en la sociedad y en la cultura catalanas*; pàg. 94

*Yo que no tenía conciencia, siendo un niño todavía en el pueblo y aún viviendo mi padre yo no tenía conciencia de... ni política ni sindical, era un crío. El problema ¿cuál es? (...) no viví las escenas de un régimen republicano para saber si era mejor o peor, ni tenía edad para discernir sobre eso. Sin embargo cuando vi subir aquellos soldados de Franco por el río (...) me entró un sentimiento y lloré como un tonto (...). Pero es (...) una cosa que no he sabido explicarme nunca (...) y siempre he sentido un hálito de rebeldía que se ha ido viendo incrementada, primero ante las injusticias que he mamado en mi propia casa (...) las injusticias de ver morir a mi padre por una simple pulmonía porque no tenías alimentos ni medicinas. Y ver morir a otras gentes (...) y eso me iba creando un estado de rebeldía tremenda en contra esas injusticias y eso lo he arrastrado siempre, cuando vine aquí (...) el estado de rebeldía lo seguía teniendo (...) Yo tenía amigos que vivían en las barracas (...) me rebelaba que hubiera gente que tuviera tantas cosas y gentes que no tuvieran nada (...)*⁶⁰

Les experiències vitals que recordaven als més joves de la generació la seva condició de vençuts políticament, social i econòmica durant la dècada dels quaranta, incidint també en la formació de l'ideari personal. Rozas no recorda la República ni pràcticament la guerra però va quedar marcat pels efectes de les desigualtats socials que el règim franquista va ampliar pel fet de discriminar a ciutadans ja no tan sols per motius de renda econòmica sinó d'ideologia política, fe, sexe, etc. Aquest fet de ser pobre i veure que els demés tenien més és bastant comú en els entrevistats a l'hora d'explicar la causa de la seva posició antisistema. Les injustícies socials viscudes directament per exemple, a l'escola on es discriminaven alumnes per la seva extracció social o política o les dificultats econòmiques que havien de patir les famílies treballadores o la repressió econòmica exercida de forma cruel contra els compromesos amb la causa republicana, o viscudes indirectament per familiars, veïns o amics van marcar tant o més als membres d'aquesta generació⁶¹. Els nuclis rurals petits on tothom es

---

⁶⁰ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Àngel Rozas Serrano.

⁶¹ Vegeu els treballs ja citats de J. Botey i el de J. Camós i d'altres, els quals també defensen aquesta tesi i on s'inclouen relats de persones explicant les seves experiències ultratjants a l'escola del poble o a escoles religioses o com eren discriminats en el treball o humiliats públicament per ser de família republicana. Per exemple, en el cas dels entrevistats per Botey tots són contraris a l'Església i els capellans pel tracte que els van donar de petits a l'escola. Em permeto remetre'm a una experiència personal al respecte: l'any 2.000 es va publicar el llibre *Josep Fortuny. Una biografia política*, que vaig escriure conjuntament amb Joan Corbalán. Josep Fortuny havia estat el darrer alcalde republicà de Mollet del Vallès i va ser afusellat al Camp de la Bóta el juliol de l'any 1939. Però a més, seguint els procediments habituals del règim franquista, la repressió va caure sobre la família Fortuny que va veure com li eren incautats els seus béns patrimonials (la casa familiar i la pastisseria) quedant en la més absoluta misèria. El fill de Josep Fortuny –Pere Fortuny– nascut l'any 1933, ha tractat durant tota la seva vida de restituir el bon nom del seu pare, reivindicar la seva figura i tenir un acte públic de rescabament, de justícia per tots els patiments soferts. Tot ho va tenir amb el llibre

coneixia, on no hi havia oportunitats per guanyar-se la vida i progressar econòmicament, on s'excloïa socialment als que tenien un passat republicà o d'esquerres i on calia sotmetre's a la voluntat de les forces vives de la localitat –Guàrdia Civil, Falange, Església, cacics-, amplificaren la intensitat de la repressió i multiplicaren el sentiment d'opressió, de manera que les condicions sociopolítiques es convertiren en la primera raó per emigrar més que no pas els motius econòmics:

(...) Les persones que se n'anaren els primers anys són treballadors i treballadores, gent amb empena i iniciativa, però callada per la forta repressió de la postguerra. Gent que havia fet una guerra contra el feixisme i que en la reraguarda havia participat d'experiències revolucionàries en un intent, malgrat les deficiències, dificultats i errors, de construir el somni del repartiment de terres. En acabar la guerra, aquesta gent es trobà submergida en una vida absolutament fosca i terrible, amb poca feina o sense i sempre mal pagada (...).

(...) La traducció local de les pressions sociopolítiques d'aquella determinada època històrica del país, d'acord amb les estructures concretes del poder en el poble i l'omnipresència del patronatge caciquil, amb els voravis de corrupció, es van fer intolerables quan es van conèixer altres situacions, on l'opressió era menys notable. L'omnipresència del poder coactiu formal en el poble produïa ansietat i tensions que van fer desitjable l'anonimat de les ciutats més grans, on el control directe és més lax. En el poble, l'Ajuntament i els seus funcionaris, la Guàrdia Civil i l'Església amb el capellà s'unien per imposar i fer observar tot tipus de prescripcions, fins a reduir molt sensiblement l'esfera privada i la independència personal.

L'emigració es convertí en l'única revolta possible del moment, de manera que l'emigració dels peoners es pot considerar conseqüència indirecta del resultat de la Guerra Civil. Així, deu anys més tard de finalitzada, aquesta encara incidia en la vida de les persones i de les seves comunitats, en un

---

biogràfic. El llast que va suposar per al senyor Pere Fortuny la guerra civil va ser insalvable i ha marcat la seva trajectòria personal i política, exposat de forma inequívoca en el pròleg que va escriure per al llibre:

“Amb aquesta publicació de la vida política i els fets que portaren a la mort d'un home, el nostre estimat pare, entenem que es dona un pas definitiu vers l'acalrimient d'uns esdeveniments i unes circumstàncies que a tots ens colpiren fortament i ens marcaren des de la infantesa per a tota la vida.

El nostre pare és en el pensament de totes les persones que el conegueren i l'estimaren i l'amor que ell sentia per tots els que l'envoltaven. Els motius mateixos del seu assassinat avalen la seva entrega per als altres. Van arrabassar-li la vida per estimar i defensar la democràcia, la llibertat i la justícia social. El pare fou mort però no fou la única víctima en la nostra família. Sobre la nostra mare caigué tot el pes d'una ferotge repressió en uns moments en què, esgarrinxda pel sofriment de la pèrdua del marit tan estimat, l'empenyeren a la lluita plena de privacions per poder portar endavant els dos fills, molt petits encara.

(...)

Vivim en el record de tots els fets que desferen les nostres vides. Un record que encara avui ens estreny fortament el cor quan el revivim i que no s'esborrarà fins la fi dels nostres dies, i aquest record fa que desitgem que fets semblants no tornin a repetir-se mai més a ningú ni en cap lloc (...)

El mateix sentit tenen les declaracions de diversos testimonis orals que recorden el drama familiar i personal que va suposar la immediata posguerra, recollides per Xavier Domènech en el seu article “La formación de la identidad obrera bajo el franquismo materiales para una aproximación”, extretes de les entrevistes realitzades per al treball *Projecte de biografies obreres. Fonts orals i militància sindical (1939-1978)*, coordinat per l'arxiu històric de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya.

*procés que aleshores, tot just començava, però que amb pocs anys va buidar més d'un poble de la Península i en superpoblà d'altres.
Aquesta és la causa de la primera fase de l'emigració (...)*"⁶²

En aquesta primera fase de l'emigració hi estaven implicades les generacions de 1906-1935 i es produí en les dècades dels quaranta i dels cinquanta, de manera que durant aquests anys, les persones que arribaren a Catalunya per treballar venien amb un ideari polític i social format i clarament contrari a la dictadura franquista, potser més interioritzat que no pas els treballadors autòctons⁶³. Són persones que tarden en abandonar la seva localitat: després de la guerra, els més grans es passen diversos anys en la presó o camps de concentració i després tonen al seu poble i no l'abandonen fins que la situació ja és absolutament irresistible. Els més joves aprofiten el desplaçament que suposava el servei militar per ja no tornar. A més, sovint passen per d'altres pobles o ciutats abans de trobar la destinació definitiva⁶⁴.

Però aquest pòsit ideològic, no es traduí en una participació de forma automàtica i immediata en la lluita laboral en el moment que arribaven a Catalunya, sinó que aquesta presa de consciència laboral no s'adquiria fins al cap dels anys d'haver arribat per diverses raons. En primer lloc, existia la necessària adaptació dels immigrants rurals al món laboral de les zones urbanes i a la nova vida que no era tan fàcil com semblava i tenia un alt cost personal perquè patien desarrelament, manca d'integració, dificultats per trobar treball i infrahumanes condicions de vida:

"(...) L'immigrant de les zones no desenvolupades que arribava al món industrial urbà a buscar treball acostumava a trobar-ne però a preu altíssim. Ha de refer les dimensions més important de la seva vida (...) Necessàriament passarà per una crisi de personalitat i adaptació (...) La reorientació de la personalitat serà un procés dur i la seva duració dependrà de molts factors (...)

Després dels primers tempteigs a diferents empreses i condicions de treball, la categoria laboral que assoleix en establir-se es equivalent a la del seu lloc d'origen. És a dir, en la primera generació l'immigrant acostuma

---

⁶² Puig, A.; "La guerra civil espanyola, una causa de l'emigració andalusa en la dècada dels anys cinquanta?" a *RECERQUES*, núm. 31; pàgs. 66-67

⁶³ Una de les persones entrevistades per Jaume Botey que havia militat a la cèl·lula del PCE del seu poble, considerava que els comunistes catalans no semblaven comunistes de veritat. [Botey, J.; obra citada; pàgs. 20]

⁶⁴ Botey, J.; obra citada; pàgs. 25-27

a mantenir el mateix status social, la mobilitat social és horitzontal. Els baixos nivells d'estudis, la continuada preocupació per a sobreviure (recerca d'habitatge, estabilitat afectiva i prometatge i preocupació pels fills, accidents laborals, etc.) no han fet possible altra cosa.”⁶⁵

El rebuig generat per una societat catalanoparlant i que titllava de ‘xarnegos’ als immigrants tampoc no afavoria la integració del nouvingut⁶⁶: saber català era com ascendir en l'estatus social perquè en general, els de llocs treball més qualificats o de més responsabilitat estaven ocupats per catalans. Segon, l'adquisició d'una consciència antisistema i de pertinença col·lectiva a un grup social es produïa amb la incorporació dels immigrants a les empreses on, d'una banda, havien de suportar les dures condicions de treball i les arbitriïtats empresarials i intentar resoldre-les personalment perquè no existien recursos jurídics, sindicals o laborals que els donessin empara i de l'altra com ja hem vist, es trobaven amb companys de treball que els transmetien la tradició sindicalista i de lluita obrera. D'aquesta manera es passava d'un enfrontament personal en el seu poble a participar en la lluita col·lectiva organitzada, generant-se alhora una consciència política contra la dictadura i contra el capitalisme⁶⁷. En aquest procés d'adquisició d'una consciència política col·lectiva hi havia uns graus i un temps, en funció de l'empresa on es treballava i del currículum de vida laboral.

D'entrada cal dir que malgrat el que es pugui pensar no era fàcil trobar feina a la Barcelona dels anys quaranta i cinquanta com acrediten diversos testimonis:

“Me vine aquí a Catalunya el año 44 (...) Tenía entonces 21 años y me vine solo. Entonces eso no se estilaba porque era un ir a la deriva. Pero aquí no había trabajo. Todas las mañanas antes de las siesta, nos íbamos a la estación de Francia o al Puerto. Allí los encargados de las agencias llegaban al grupo de parados que nos juntábamos cada día y decían ‘necesito dos’, ‘necesito tres’. Los señalaban y se los llevaban. Lo que más hacíamos era descargar

---

⁶⁵ Ibídem

⁶⁶ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Juan Navarro García: “(...) empecé a forjarme, a adquirir lo que en parte soy (...) los días cuando estaba aquí, me quería volver al pueblo porque no coincidía yo el trato (...) Yo al principio me quería marchar porque me veía coartado, entre que dónde trabajaba el encargado era catalán (...) hablaba el catalán, yo no le entendía. Y pasé mucho, en principio pasé mucho (...) Y una de las cosas que fue hacer y creo que fue la que más resultado me dio fue aprender o intentar aprnder el catalán para desenvolverme (...)”

⁶⁷ Camós, J. i d'altres; obra citada; pàg. 119

vagones de tren en el propio puerta o en la estación del Norte (...) Yo como era joven, enganchara todos los días hasta que hubo escasez de trabajo (...)

*Nos casamos, pero como yo veía que aquello no era vida y que no le podría dar nunca a Beatriz lo que yo quería, pensé en irme al extranjero una temporada (...) Lo hablé con Beatriz y aunque recién casada se conformó y así no presentamos y nos fuimos. Era el año 52 (...)*⁶⁸

La majoria dels immigrants arribats a Catalunya aconseguiren el seu primer treball en la construcció –un sector laboral molt atomitzat com hem pogut veure en la primera part- o en la indústria tèxtil i del metall, on pràcticament el noranta per cent de les empreses eren petites o mitjanes i de caràcter familiar. En les empreses d'aquests tipus els problemes laborals eren inexistents o no se sentien com a tals⁶⁹. Per a la creació d'aquesta consciència política contra la dictadura franquista i de participació en la conflictivitat laboral, va ser fonamental l'accés a les grans empreses:

*"(...) estar en una empresa grande te espabila. Al principio cuando trabajaba en pequeñas empresas no sentía tanto los problemas laborales. No estaba al corriente de lo que era una lucha obrera (...) He visto pues que los trabajadores se defienden mejor en una empresa grande porque son muchos y se protegen y ayudan (...)"*⁷⁰

La concentració de treballadors i la deshumanització de la feina que hi havia a les empreses grans, facilitaven que els immigrants rurals adquirissin un sentiment de pertinença a un mateix col·lectiu social que suportava l'afectació d'uns problemes comuns dins i fora de la fàbrica. A més, es reproduïen les injustícies del món rural: si en els seus llocs d'origen veien com hi havia persones que tenien diners i ells van haver de marxar per poder sobreviure, aquí veien com les seves empreses guanyaven diners a cabassos i ells tenien un salari ínfim⁷¹. La vivència del conflicte laboral va ser també fonamental perquè descobrien la solidaritat del grup i l'ajuda mútua i veien que era possible

---

⁶⁸ Botey, J.; obra citada; pàg. 107. Testimoni de Rafael, nascut l'any 1923

⁶⁹ Entrevista amb Segundo Pérez, treballador en una empresa d'arts gràfiques de setanta treballadors entre 1957 i 1962 (15 de juliol de 1997).

⁷⁰ Botey, J.; obra citada.; pàgs. 131-132: *"Tots els que ara hi treballen han passat per l'experiència de l'empresa petita i sense que se'ls hagués preguntat explícitament tothom m'explica les diferències. A les empreses petites, les relacions personals amb el director o encarregats, el no tenir organismes suficients de discussió a dintre les empreses o la solitud i l'aïllament, etc., enterboleix els objectius de classe. A les empreses grans, l'impersonalisme de les relacions laborals viscudes des de la consciència d'una col·lectivitat donen una perspectiva més real dels problemes"*.

⁷¹ Aquesta percepció la manifesten per igual Faus, Rozas, Navarro i Casas

plantar cara a l'exploració laboral, malgrat que el resultat final de l'acció no fos satisfactori. És el que li va passar a Juan Navarro:

“(...) las mismas necesidades, la misma miseria (...) pues obligaba a buscar algo, a sacarle algo a la empresa. (...) Pero entonces buscaban la forma ¿cómo? pues que las horas subieran más. Y hicieron planteamientos por mediación del enlace sindical (...) y presentó a la empresa para arreglar las horas un poco mejor o una prima o algo (...) Y la empresa pues dijo que no (...) planteó asambleas, si tu quieres muy discretitas porque entonces no te dejaban (...) Y entonces fue cuando acordaron de no hacer horas extras. Y yo se lo planté a mi madre, yo me, me estaba tan contento como si fuera la primera vivencia mía [sa mare no li permet fer-ho i acaba fent hores amb els encarregats i tres treballadors més] (...) era mi primera vivencia de trabajador (...) Pero veía que faltaba algo (...) Se iban los trabajadores me miraban con diferencias, en principio y claro luego como un esquirol (...) Y que yo eso los fastidiaba a ellos y me miraban y en parte era charnego peor todavía. Y claro aquello me marcó porque cuando ya terminó, duró no llegó a un mes, dos o tres semanas, por el tajo que había la empresa cedió. Pero que pasa, que a todos lo que habían hecho le aumentaron y a mi me dejaron en el mismo sitio. Aquello fue un golpe tan fuerte hasta que me enfrenté con mi madre (...) entonces yo a raíz de aquello, pues yo empecé a despertar y me di cuenta, de que eso no era la línea de un trabajador (...)”⁷²

Aquesta realitat laboral es vinculava després a la realitat que vivia el propi obrer personalment (manca de vivenda, serveis socials i assistencials, malalties, fam...) i s'acabava per crear un pensament antisistema en el qual s'identificava el capitalisme amb la dictadura. Pot ser per això els referents polítics dels treballadors i dels militants polítics clandestins dels anys cinquanta començaven a variar: segons Vicenç Faus quan des del seu paper de militant comunista clandestí, explicava als companys de treball d'ENASA que el partit pretenia aconseguir el retorn de la República, aquests li retreien immediatament pel fet que Portugal també fos una república i focalitzaven el problema en una qüestió d'escollir entre capitalisme o socialisme⁷³.

Però, com ens han manifestat diverses persones entrevistades, entrar en una gran empresa costava molt⁷⁴ i això doncs alentia tot aquest procés d'incorporació dels immigrants a la lluita

---

⁷² Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Juan Navarro García.

⁷³ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997). Portugal tenia una règim dictatorial dirigit per Salazar

⁷⁴ Vicenç Faus i Segundo Pérez van coincidir en aquest aspecte

laboral. No creiem però que els treballadors entrevistats per nosaltres o pels autors dels estudis citats, es referissin en les seves declaracions exclusivament a les grans empreses considerades com a tals –de més de 500 treballadors- que n’hi havia molt poques, sinó a aquelles en què existia un volum de personal obrer suficient com per sentir el suport del col·lectiu i la seguretat que proporcionava l’anonimat. De fet hi ha força exemples de treballadors que van dur a terme les seves lluites en ciutats com Terrassa i Sabadell on realment hi havia poques “grans empreses”.

En resum, en els anys cinquanta no es va produir un relleu generacional entre els treballadors de les empreses, ni per renovació de la població activa precedent ni per un canvi en el tarannà de les generacions que s’incorporaven al món del treball. Tampoc el franquisme representà un trencament amb el període polític anterior, existint tot un seguit de continuïtats. La generació que fornava la majoria de la població activa i protagonitzava la conflictivitat laboral era la generació 1926-1935. Per a Armand Sáez les generacions 1916-1925 i 1926-1935 van ser les més importants perquè l’any 1950 ambdues suposaven el cinquanta per cent de la població de Catalunya i en tenir entre 15 i 34 anys constituïen els grups més importants i nombrosos en la població activa i per a les activitats econòmiques del país. Només la generació 1936-1945 ja no incorporava la petjada de la guerra civil, els components de la qual van integrar-se al món del treball durant els anys cinquanta, aportant un bagatge ideològic, tècnic i cultural diferent sense el record i la vivència de la guerra civil però la seva influència va ser limitada perquè va ser una generació reduïda d’efectius⁷⁵.

En segons lloc, vistos els resultats de les anàlisis d’edat del personal laboral de les empreses, dels candidats a les eleccions sindicals i dels resultats de les eleccions sindicals de l’any 1957, caldria replantejar-se el fet que la nova conflictivitat estava conduïda per “joves treballadors immigrants”. Bona part de la població immigrada que arribava a Catalunya entre 1939 i 1959, tenia una ideologia política antifranquista, antifeixista i/o demòcrata adquirida durant la República, la guerra civil o en els primers cinc anys de la dictadura. Però els immigrants tampoc no van anar a parar a un erm

---

⁷⁵ Sáez, A.; obra citada; pàgs. 37-43

ideològic on tots els treballadors catalans havien esborrat la seva memòria política, sinó que molts estaven actius en la lluita clandestina contra el règim o, si més no, col·laboraven en la transmissió de la tradició de lluita de la classe obrera i en la seva posada en marxa des de la dècada anterior.

La immigració no suposa el desencadenament automàtic de conflictivitat així que arriben sinó que han de passar per un procés d'adaptació. A més, la condició de joventut, amb la connotació de rebel·lia o si més no d'inquietud que incorpora de forma intrínseca, tampoc no és identificable de forma automàtica amb l'existència de la conflictivitat laboral ja que les edats dels enllaços sindicals i dels candidats indiquen el contrari. També en els informes elaborats per la Delegació del PSUC a l'interior en els anys quaranta i cinquanta, es destaca en nombroses vegades el voluntarisme i l'empenta que presenten els elements més joves de l'organització, però també els problemes que suposava la seva manca de preparació política i ideològica, la seva manca del sentit de la responsabilitat i la seva immaduresa personal. A aquest respecte Vicenç Faus també ens indica que els qui realment protagonitzaven la conflictivitat era la gent que tenia entre vint-i-cinc i trenta-cinc anys i no pas els de divuit anys⁷⁶.

La generació 1926-1935 apareix doncs com una continuació física i ideològica de la generació anterior en tots els aspectes i la generació 1936-1945 no començà a participar plenament en el mercat laboral fins els anys seixanta. Tanmateix, les característiques diferents de la conflictivitat dels anys cinquanta ens indiquen una certa modificació en les actituds dels treballadors. Aquesta modificació podria estar representada per una part de la mateixa generació 1926-1935 que potser no va sentir tant intensament la pressió del règim franquista –per exemple en el seu treball amb un grup de veïns de L'Hospitalet de Llobregat, Joan Camós, Manuel Domínguez, Miguel A. Montón, Clara C. Parramón, Pep Ribas i Paqui Soto, constaten una incidència més directa de la immigració per causes polítiques especialment en les persones nascudes amb

---

⁷⁶ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997): “(...) Erem tots joves perquè jo tenia trenta anys. La gent que tenia entre 25 i 35 anys era la que tenia ‘empuje’, no els de divuit anys (...)

anterioritat a l'any 1926⁷⁷ - i que s'estava adaptant als nous temps que s'obrien els anys cinquanta amb la consolidació del règim i el dualisme geopolític, és potser per Això que també s'estaven creant uns referents polítics diferents –la URSS-. Malgrat tot, la continuïtat entre les generacions 1916-1925 i 1926-1935 és força indiscutible.

En tot cas, es necessari fer una anàlisi de les plantilles de treballadors de les empreses més significades en la conflictivitat laboral just en els anys en què es va produir els conflictes, sols així podrem tenir una percepció real de quines generacions i grups de treballadors els van protagonitzar, sense oblidar la més que possible incidència que van tenir les decisions polítiques del propi règim franquista en aquest procés.

3. Les respostes obreres al règim franquista: la militància política clandestina. Els treballadors i el PSUC.

Hem vist que una de les respostes de les classes treballadores catalanes contra la dictadura franquista i les seves polítiques socials i econòmiques, va ser la conflictivitat laboral –individual i col·lectiva- d'uns obrers industrials majoritàriament amb un ideari polític i social com a mínim democràtic, que bevia de les tradicions polítiques d'esquerres de la República i de la lluita antifeixista de la guerra civil. Però aquesta oposició laboral i socioeconòmica al franquisme es va traduir en militància o suport actiu al PSUC?. En quin grau? Quina era la presència del PSUC en l'espai laboral? Quina concepció en tenien els treballadors? Què en coneixien del partit?

3.1. La percepció del PSUC entre els treballadors:

Dins del terme genèric de treballadors hauríem de fer una classificació en quatre tipus segons la seva relació amb el PSUC: el primer tipus estava format pels treballadors militants del partit, ideologitzats i polititzats que generalment formaven part i/o dirigien les organitzacions de base a les empreses, integrats dins de l'estructura directiva del partit o que n'eren quadres intermitjos. El segon

---

⁷⁷ Camós, J. i d'altres; obra citada; pàgs. 114-115 i Puig, A.; obra citada; pàg. 69

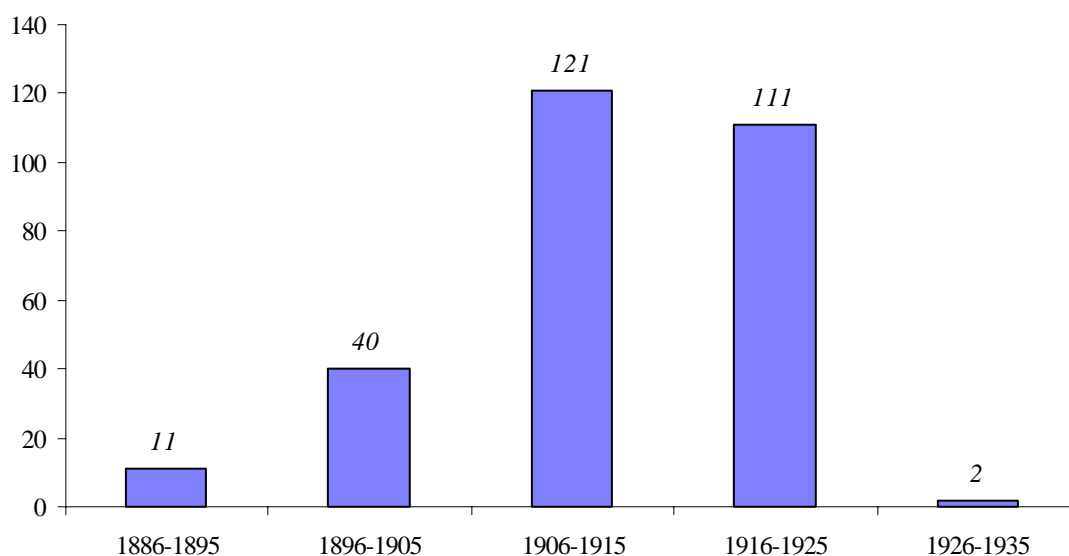
tipus, els obrers simpatitzants -antics militants o afiliats al PSUC o la UGT, antics cenetistes, obrers antifranquistes- i els obrers d'altres tendències polítiques amb certa ideologia social els quals podien donar suport, col·laborar o ser receptius al partit puntualment però sense mantenir-ne una vinculació directa i que participaven en els conflictes amb un horitzó de lluita econòmic. En aquestes dues primers tipologies coincidirien les categories laborals més baixes des de peó fins a oficials de 1^a. El tercer tipus, el formaven els treballadors que gaudien d'una categoria laboral superior o amb oficis no manuals - tècnics, administratius, encarregats, caps de secció-, que podien ser contraris o indiferents al règim però que no participaven en els conflictes i tampoc no mantenien cap relació amb partits polítics o organitzacions clandestines. Finalment el quart tipus, format pels obrers favorables al règim -franquistes o falangistes- que evidentment combatien el PSUC i estaven al servei de l'empresa i de l'empresari. Les tres primeres tipologies estarien relacionades entre elles com cercles concèntrics amb traspassos constants cap el primer grup per l'efecte de la propaganda i del prestigi que amb el pas dels anys anà assolint el PSUC.

Tanmateix, fins l'any 1946 hi va haver poques cèl·lules de base del PSUC organitzades a l'interior de les empreses. Segons l'estratègia dissenyada pel PSUC en aquests primers anys la mobilització obrera per a les reivindicacions laborals i de condicions de vida més immediates l'havien de dur a terme els militants o grups de la UGT, mentre que per als militants del partit quedaven les activitats de combat antifranquista amb entitat i contingut polític com fer pintades a les parets dels carrers, llençar octavetes reivindicatives, penjar banderes catalanes o republicanes a l'interior de les fàbriques o als edificis o tirar coets en dates assenyalades per al moviment obrer o amb significat polític. Així en aquest primer període, l'acostament de treballadors al PSUC es produïa amb l'horitzó de la lluita política o a les guerrilles. Qui eren aquests militants?

Pels estudis de José L. Martín Ramos, Josep Clara, Antonieta Jarné i Pedro A. Heras, coneixem les edats i les professions d'alguns dels militants, simpatitzants i col·laboradors del PSUC que la policia va detenir durant els anys quaranta. Les dades per a Lleida recollides per Antonieta Jarné fan

referència només a una detenció l'any 1940 i no ens permeten establir una comparativa per grups d'edat amb d'altres detencions del període⁷⁸. La quantitat de detencions i de detinguts que figuren en els treballs de Martín Ramos, Clara i d'Heras sobre Barcelona, Girona i Tarragona sí que ens han permès poder fer una comparativa entre els anys de naixement:

Gràfic 22: Militants del PSUC detinguts a Catalunya per generacions (1940-1947)

En el primer quinquenni dels quaranta, els activistes del PSUC pertanyien a les generacions que havien participat en la guerra si més no així havia estat entre els responsables dels comitès local i comarcal de Girona, els quals a més havien passat per la presó després de la guerra com també bona part del detinguts l'any 1945 a Tarragona⁷⁹ i els més coneguts d'entre els detinguts a Barcelona: Matos, Pons, Alba, Assa, Peñarroya, Puig Pidemunt, Valverde...

Martín Ramos, Clara i Heras indiquen a més, per als detinguts de Barcelona, Girona i Tarragona les seves professions. En total hi ha declarats una gran diversitat d'oficis entre els detinguts, alguns dels quals –delineants, comptables, comerciants, forners, perruquers, comissionistes, treballadors de banca, viatjant, advocat...- no correspondrien a la mena d'oficis que haurien de

⁷⁸ Els vint-i-sis activistes de la capital del Segrià detinguts l'any 1940 acusats de pertànyer al Socors Roig tenien entre setanta-sis i divuit anys. [Vegeu Jarné, A.; *L'oposició al franquisme a Lleida*; pàgs. 76-78]

⁷⁹ Clara, J.; *La primera oposició al franquisme. Els grups clandestins a la demarcació de Girona (1939-1950)*; pàg. 53 i Heras, P. A. *La oposició al franquisme en las comarcas de Tarragona (1939-1976)*

convergir en un partit comunista ortodox, que havia d'estar format majoritàriament per proletariat de fàbrica. En els anys quaranta doncs, continuava existint la situació que durant la guerra civil havia posat de manifest la Internacional Comunista, preocupada per la incorporació al partit de persones de les classes mitges, professions liberals, treballadors del sector serveis i del comerç i intel·lectuals. Només però amb la declaració de l'ofici es fa difícil incloure'l dins del grup d'obres industrials o no ja que les empreses grans tenien, a més dels obrers que es dedicaven a l'activitat principal de l'empresa (tèxtil, metall...), d'altres que eren mecànics, pintors, fusters, ebenistes, paletes, xofers, lampistes...que es dedicaven a fer les reparacions de la maquinària, obres a les instal·lacions, pintar murs i parets, etc. Per tant, hem optat per considerar a tots aquests oficis com industrials exercits per obrers de fàbrica que formaven el proletariat industrial català dels anys quaranta. La relació dels oficis és la següent:

QUADRE NÚM 53
Oficis industrials dels militants del PSUC detinguts (1940-1947)

Oficis	Barcelona	Tarragona	Girona	Total
Mecànic	18	2	1	21
Paleta	7	5	1	13
Peó	3	8		11
Impressor	7	1		8
Obrer tèxtil	7			7
Ebenista	2	5		7
Electricista	5	1		6
Teixidor/a	4			4
Miner	1		3	4
Metal·lúrgic	3			3
Lampista	2		1	3
Ajustador	2			2
Devanadora	2			2
Enquadernador	2			2
Planxista	2			2
Tipògraf	2			2
Obrer	1	1		2
Pintor	1	1		2
Curtidor	1			1
Envasadora	1			1
Estampador	1			1
Fotogravador	1			1
Fonedor	1			1
Litògraf	1			1
Niquelador	1			1
Tapisser	1			1
Tècnic tèxtil	1			1
Torner	1			1
Vidrier	1			1
Total	82	24	6	112

Fonts.- Martín Ramos, José L.; *Rojos contra Franco. Historia del PSUC 1939-1947*; Clara, J.; *La primera oposició al franquisme. Els grups clandestins a la demarcació de Girona (1939-1950)* i Heras, Pedro A.; *La oposició al franquismo en las comarcas de Tarragona*. Elaboració pròpia

QUADRE NÚM 54
Oficis no industrials dels militants del PSUC detinguts (1940-1947)

Oficis	Barcelona	Tarragona	Girona	Total
Jornaler	15	5	4	24
Comerç	13			13
Cambrer	11	2		13
Estudiant	10	2		12
Fuster	8	3	1	12
Agricultor	9			9
Comptable	6	1	2	9
Comerciant	2	7		9
Oficinista	7	1		8
Xofer	6	2		8
Mestre	6		1	7
Ferrovitari	4	1	1	6
Escrivent	1	2	3	6
Fornier	5			5
Barber	1	2	2	5
Sastre	4			4
Mecanògraf	3			3
Boter	3			3
Manyà	3			3
Dependent de comerç	2	1		3
Mestressa de casa	2	1		3
Agent assegurances	2		1	3
Militar	1	2		3
Taquígraf	1	2		3
Auxiliar farmàcia	2			2
Dibuixant	2			2
Empleat de banca	2			2
Funcionari	2			2
Músic	2			2
Marroquiner	2			2
Llaurador	2			2
Confiter	1	1		2
Policia Armada	1	1		2
Guàrdia Civil	1		1	2
Viatjant	1		1	2
Acomodador	1			1
Advocat	1			1
Aprenent	1			1
Carnisser	1			1
Catedràtica	1			1
Cobrador	1			1
Comissionista	1			1
Corredor	1			1
Cuiner	1			1
Empleat	1			1
Escultor	1			1
Espardenyer	1			1
Estorer	1			1
Ferrer	1			1
Jardiner	1			1
Mariner	1			1
Mecànic dentista	1			1
Metge	1			1
Modista	1			1
Muntador elèctric	1			1
Mosaïquer	1			1
Peixater	1			1

Oficis	Barcelona	Tarragona	Girona	Total
Perruquer	1			1
Portuari	1			1
Practicant	1			1
Prostituta	1			1
Radiotelegrafista	1			1
Sabater	1			1
Tallista	1			1
Telegrafista	1			1
Transports	1			1
Venedor ambulant	1			1
Venedor diaris	1			1
Delineant	1			1
Cafeter	1			1
Pastisser		1		1
Pagès			1	1
Serrador			1	1
Fideuer			1	1
Dissenyador de joies				1
Total	179	37	20	236

Fons.- Martín Ramos, José L.; *Rojos contra Franco. Historia del PSUC 1939-1947*; Clara, J.; *La primera oposició al franquisme. Els grups clandestins a la demarcació de Girona (1939-1950)* i Heras, Pedro A.; *La oposició al franquismo en las comarcas de Tarragona*. Elaboració pròpia

De les tres-centes quaranta-vuit persones detingudes, sols el trenta-dos per cent tenien oficis assimilables a obrer industrial, la resta tenien oficis preferentment no industrials entre els quals destaquen alguns de coll blanc com comptables o empleats de banca. Entre els oficis industrials, mecànic, paleta i peó van ser els més nombrosos. Es van detenir més jornalers que no pas mecànics i la quantitat de cambriers, comptables, persones dedicades al comerç, estudiants, oficinistes i agricultors era força alta per un partit que tenia o pretenia tenir el seu àmbit d'actuació principal en l'empresa industrial. La seva presència però no s'ha de considerar excepcional ja que si bé aquestes feines no es desenvolupaven en un entorn industrial, la condició de l'ofici podia ser igual o pitjor que la d'un obrer de fàbrica.

A partir de l'any 1946, l'organització política del PSUC va començar a penetrar en l'àmbit de la fàbrica. Però, si del primer tipus d'obriers i dels obrers addictes al règim sembla clara la concepció que havien de tenir -positiva o negativa- del PSUC, que en pensaven els del segon grup, és a dir, aquells que en un moment donat pel seu passat militant o per la seva ideologia podien o volien incorporar-se al partit?

Malgrat tota la tasca desenvolupada pel partit per donar a conèixer la seva existència i la difusió de les accions que es duïen a terme contra la dictadura, la propaganda anticomunista del règim havia aconseguit que la població treballadora tingués un concepte distorsionat del què era ser comunista, i els seus efectes es van deixar sentir fins i tot entre els simpatitzants del PSUC:

“(…) Aquests simpatitzants es trobaven tan a prop de nosaltres, que únicament calia aclarir-los-hi certs conceptes erronis que tenien i que eren els que impediien que vinguessin al P. Aquests conceptes erronis eren els següents: ‘La temença d’una disciplina de ferro’, en lloc d’una disciplina lliurament consentida. El creure que al venir al P. se’ls donarien ‘pistoles, bombes i metralletes per efectuar accions armades, difícils i perilloses’ en lloc dels petits treballs, per l’organització, agitació i propaganda de cara a les masses per ensenyar-los a combatre amb èxit l’enemic comú: el franquisme i la reacció espanyola. El pensar també, que una vegada a dins del P. ‘totes llurs activitats tenien que ésser, una acció constant i ininterrompuda al servei del P., trencant i oblidant llurs obligacions familiars, llurs preocupacions de tipus econòmic, professional, etc., etc.’, en lloc de dedicar una hora diària al P. un dia a la setmana. Creure que ‘l’ajut econòmic al P. suposava grans sacrificis que àdhuc podien depassar llurs possibilitats’, no tenint en compte per desconeixer-ho, que aquest ajut significava un mínim de sacrifici, compatible amb llurs possibilitats i sempre partint de la base de què aquest ajut fos possible, car en determinades circumstàncies aquesta obligació no es pot complir (per atur forçós, malaltia, família nombrosa, etc., etc.)”⁸⁰

De fet, aquesta visió es pot aplicar millor als treballadors que no havien tingut contacte amb el món polític o sindical que a uns simpatitzants la majoria dels quals provenien de les files de la UGT i de la CNT o fins i tot alguns eren antics militants o afiliats del propi PSUC. La influència de la propaganda anticomunista del règim va jugar un paper important però cal destacar també el rebuig manifest dels obrers a adquirir obligacions i compromisos que els apartessin de les seves preocupacions i necessitats més immediates i quotidianes. Si segons el partit aquesta era la idea que els simpatitzants havien anat desenvolupant sobre el PSUC -lluita armada, dedicació exclusiva i penúries econòmiques-, quina no havien de tenir la resta de treballadors? Com no podia ser d’una altra manera, els informes que els dirigents del PSUC a l’interior feien per a la direcció a França per valorar aquest aspecte eren molt positius, amb un gran desenvolupament de la influència del partit entre els treballadors de les empreses:

---

⁸⁰ “Informe general del Primer Sector. Jordi” (1951). AHPCE

“(...) Pese a todos los esfuerzos del franquismo y de toda la reacción, la política de nuestro P, penetra y se extiende en el país por las más diversas vías. Nuestros periódicos y publicaciones clandestinas pasan de mano en mano durante meses y meses, alcanzando una difusión que multiplica considerablemente nuestras ediciones. A despecho de las interferencias franquistas, la Radio España Independiente se oye cada día mejor, y sus emisiones constituyen un vehículo de propaganda que alcanza a miles y miles de gentes. Radio Moscú (...) tiene aún un mayor número de oyentes en Cataluña y su labor, junto con la de otras rádios amigas, contribuyen en no menor proporción a hacer llegue a nuestro pueblo la orientación y la política del P.

*Y aún siendo muy amplio el círculo de gentes a los que alcanza nuestra propaganda impresa y radiada, es aún mucho mayor el número de trabajadores y demócratas que, sin conocer nuestra política en sus detalles, simpatizan con nuestro partido en virtud de diferentes causas (...)*⁸¹

La dictadura franquista contribuïa de forma immillorable a forjar aquesta imatge del partit gràcies a la seva dèria anticomunista:

“(...) En cierto sentido, el que Franco concentre contra nosotros todo su aparato represivo y haga del anticomunismo su principal motivo de propaganda atrae también hacia nuestro P. la adhesión de cientos y miles de personas que sacan de ello la natural conclusión de que el nuestro es el único antifranquismo verdadero, que el de los comunistas es el campo de los verdaderos enemigos del régimen (...)”⁸²

El fet que la dictadura focalitzés tota la seva acció repressiva contra el comunisme, que es difongués una gran campanya anticomunista a nivell nacional i internacional, que els detinguts, empresonats i afusellats fossin comunistes suscitava por però alhora també interès o si més no, curiositat de manera que bona part de la població treballadora podia considerar que eren els únics que feien alguna cosa contra la dictadura⁸³.

Tanmateix, aquesta importància social i política que els dirigents a l'interior deien que el partit anava adquirint no es corresponia amb la seva presència entre la societat i en el món laboral que detectaven els treballadors. Durant els anys quaranta el PSUC es va veure obligat a guardar unes normes de clandestinitat tan extremes que -com havien denunciat ‘Gromán’ i d'altres-, el mantenien

---

⁸¹ López Raimundo, G., “Información de Cataluña” (4 de setembre de 1949) AHPCE

⁸² Ibídem

⁸³ Informe d'Evarist Massip (7 de juliol de 1946) AHPCE

ocult per a la societat i sense relació amb la seva potencial base militant ni facilitar-ne la seva incorporació. Molts dels militants del PSUC que van tornar de la guerra van organitzar un grup del partit entre el seu cercle d'amics, familiars o coneguts i es reunien per parlar de la situació política o ajudar-se, però no van aconseguir contactar amb el partit fins molts anys després, alguns fins ben entrada la dècada dels cinquanta⁸⁴. En els anys cinquanta aquest aspecte del treball del PSUC no va millorar: Vicenç Faus, Cipriano Garcia i Jordi Solé Tura, així com d'altres futurs dirigents que van ingressar en el PSUC durant aquesta dècada, manifesten la dificultat que suposava entrar en contacte amb el partit -en alguns casos fins i tot es desconeixia la seva existència-, que no sabien ben bé què era ser comunista i que sols tenien el recurs de seguir les emissions de la REI⁸⁵. Alguns dels treballadors immigrants entrevistats en el treball de Botey i en el de Camós i d'altres, constaten el seu propi desconeixement del comunisme rebutjant aquest qualificatiu quan els empresaris els acusaven de ser-ho pel fet de reclamar per algun abús patronal o participar en un conflicte quan ells consideraven que era simplement una qüestió de justícia⁸⁶.

En aquest sentit, la dictadura franquista amb la seva legislació repressiva va aconseguir el seu objectiu d'esborrar o si més no, esborronar, la petjada ideològica del comunisme de manera que tot i que com hem vist anteriorment, la majoria de les classes treballadores mantenien posicions de rebuig al règim, la situació de la qual hagué de partir el PSUC com a partit en els anys quaranta, no era bona. En primer lloc, el franquisme amb l'aplicació de la repressió indiscriminada i la propaganda anticomunista, va aconseguir retreure a una part d'obrers que si bé havien lluitat en la guerra civil o

---

⁸⁴ Camós, J. i d'altres; obra citada; pàgs. 121-122. i Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Àngel Rozas Serrano

⁸⁵ Cebrián, C.; *Estimat PSUC*; pàg. 39-41 i Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevistes amb Vicenç Faus Abad i Àngel Rozas Serrano. Ni Vicenç Faus ni Badia ni cap dels altres membres de la cèl·lula militava en el PSUC abans de l'any 1955. Faus a més diu que quan la vaga general de l'any 1951 ningú de la fàbrica no coneixia el PSUC.

⁸⁶ Camós, J. i d'altres; obra citada; pàg. 119: "(...) a partir del primer conflicte que té amb l'empresa, el primer que li plantegen en el despatx de l'empresa és si és comunista. Francisco va contestar: '¿Yo no sé lo que es comunista! i continua l'entrevista: 'Si yo por decirle , lo que usted me debe a mi de la prima de los puntos que nos falta tanto y tanto...! Qué usted me llame comunista!. Quién eran aquellos hombres?, porque yo no les conocí".

tenien posicions polítiques antifranquistes, preferien no exposar-se i evitar caure en mans de la policia. El PSUC havia de buscar fórmules per eliminar la por en aquests obrers i incorporar-los a la lluita antifranquista⁸⁷. Segon, amb les condicions de vida i de treball i les relacions laboral que havia establert, el règim franquista aconseguí de trencar la unitat de classe i fomentar l'individualisme entre els obrers, de manera que es tornava a pràctiques antigues com endur-se'n trossos de roba o peces de la fàbrica i vendre-les als encants per tal de poder sobreviure. Això passava, per exemple a l'Espanya Industrial⁸⁸ i en això hi participaven fins i tot militants del PSUC i de la UGT:

“(...) la distracción de objetos en las empresas está generalizándose con todas las consecuencias desmoralizadoras que estas soluciones acarrearán. Esto es así especialmente en estos últimos meses debido a que el pequeño estraperlo por el que se ayudaban a vivir muchas familias trabajadoras encuentra tanta competencia que se hace prácticamente imposible (...) En un despido que se ha hecho recientemente en la “Isidret” por distracción de géneros, hay dos de la UGT y uno del P. afectados, habiendo sucedido anteriormente algo parecido en dos casos más (...)”⁸⁹.

Per a assegurar sosteniment familiar era també necessari treballar moltes hores, cosa que impedia dedicar temps al partit. Són diversos els informes interns del PSUC que aporten exemples de persones que no poden complir amb la tasca encomanada per la necessitat de treballar, fins i tot per part dels propis dirigents clandestins a l'interior. A tall d'exemple, citarem el cas d'un militant al qual es va proposar ser cap de la cèl·lula d'una fàbrica metal·lúrgica. El responsable del sector després de la reunió mantinguda amb el candidat, informava al partit del següent:

“(...) Després d'una bona conversa i analitzada amb detall la situació del P. i la d'ell mateix, acabà (...) per dir que no podia ja que a més del treball

---

⁸⁷ Nogués, L.; “Informe de les activitats portades a l'interior” (juliol 1946); AHPCE: “(...) la propaganda que en tots els terrenys es fa contra el P. retreu a una part d'obriers que si be han estat lluitadors en la nostra guerra, avui accepten el criteri, de què qualsevol solució es bona, sols representi no haver de fer cap sacrifici, i exposar-se a caure en mans de la policia. En aquest aspecte, crec jo, que deu multiplicar-se el treball del nostre P. amb més activitats encara i guanyar aquestes capes obreres, que són antifranquistes, però que la por (en molts casos conseqüències de la repressió soferta i que avui continua sent encara més forta) fa que no s'incorporin a la lluita (...)”.

⁸⁸ “Les condicions de treball d'ençà de la guerra civil” a *L'Avenç*; gener 1981; pàg. 26: “(...) degut a la fam i al baix salari, era freqüent el robatori de trossos de roba. Generalment els treien embolicant-se'ls al voltant del cos, encara que també havia sentit a dir que s'havien arribat a tirar bales al carrer per damunt de la tàpia que donava a la riera de Magòria (...)”

⁸⁹ López Raimundo, G.; “Informe de Catalunya”, (5 de maig de 1948); AHPCE. Aquest fet també es recull a *TREBALL*; núm. 89; juliol, 1949

a la fàbrica, fa de corredor per un taller de metal·lúrgia petit, propietat d'un seu cosí, amb el qual té un compromís moral i no vol quedar malament, al mateix temps que allí es treu bé una altra setmanada o més. A més i com de costum, es dedica els diumenges, festes i algun altre rato a les faixes de puros, sient ell qui deu anar a la parada que tenen al Paralelo. És a dir que no volia ni es podia comprometre's, per estar excessivament lligat i per utilitzar una expressió seva 'encara que em diguis burgès sembla que parli per interessos creats que si no fos llur pròpia situació familiar etc., no tindria inconvenient en enviar a passeig. Per tant, arriba a la conclusió que com ell tampoc vol acceptar una responsabilitat que per endavant sap que no podria mantenir, prefereix no comprometre's (...)'⁹⁰.

Tot això incidia en l'ànim de lluita dels obrers simpatitzants i militants -àdhuc la resta de treballadors que podien participar en un conflicte laboral- i és evident que la dictadura franquista, amb la persecució i repressió que va desfermar sobre l'organització clandestina del PSUC, limitava i condicionava la seva actuació. A més, va incidir en la forma d'actuar de molts dels treballadors disposats a enfrontar-se amb el règim però que no podien complir amb les normes d'actuació que exigia el partit.

Un dels motius del poc coneixement que del PSUC tenien els treballadors de fàbrica en aquest període, van ser les dificultats en l'edició i difusió de la premsa i la propaganda del partit generades per l'actitud dels militants de base encarregats de la seva distribució a les empreses que no la repartien bé, demanaven poca propaganda perquè no volien ser descoberts⁹¹ o perquè els treballadors un cop llegida, enlloc de passar-la a un altre militant o als companys de treball, l'arxivaven o la destruïen per por a què els descobrissin, impeding així una difusió més àmplia i que la població s'assabentés de les activitats del partit⁹². Per a solucionar els problemes de la distribució

---

⁹⁰ Informe (sense autor, sense data); AHPCE. Probablement sigui de l'any 1951 o 1952.

⁹¹ Carta de Figueras (28 de febrer de 1951) AHPCE. Josep Figueras era el responsable d'organització del Quart Sector de Barcelona ciutat: "(...) cada vez me pide menos propaganda. Alegando que tienen un Director muy severo y ¿si viera muchos TREBALL no le entrarán ganas de investigar quien los distribuye? (...)".

⁹² Nogués, L; "Informe de les activitats portades a l'interior"; (juliol de 1946); CEHI: "(...) la nostra propaganda encara no és prou ben repartida i la major part del nostre poble no s'entera de les activitats del P. Els nostres companys no tenen la suficient audàcia per a què la nostra premsa sigui llegida per tot el poble (...) Existeix encara la cosa que una vegada l'han llegit o bé l'arxiven o bé la fan desaparèixer (...)".

de la premsa, alguns quadres intermitjos proposaven fórmules per a què les orientacions del partit arribessin de forma més ràpida a les organitzacions de base:

“(...) Después de haberlo pensado mucho, he llegado a la conclusión que debido a la rapidez en que se suceden los acontecimientos internacionales T[reball] debería salir 3 veces al mes, por ejemplo el 10, 20 y 30 de cada mes. Para que no fuese necesario mayor cantidad de pts., para mantener este ritmo, podría dividirse por tres la cantidad que ahora se reparte de T, por ejemplo: al IV sector se le entrega mensualmente 1.300 ejemplares divididos en 650 por cada quincena. De la manera que propongo se repartirían 433 en tres decenas, Total 1.299 T. Además, tened en cuenta que hoy en día de los 650 ejemplares, al menos 200 se pierden, son quemados o tirados a la cloaca, de la otra manera se renovaría más el interés de los obreros y se los tendría más al corriente de las fluctuaciones políticas. No olvidéis que como dice el camarada Lenin “El periódico no es solo un propagandista y un agitador colectivo sino también un organizador colectivo” y esto otro: “el proletariado no dispone en su lucha por el poder de más arma que la organización” y por desgracia, hemos de reconocer que referente a la organización del P. se trabaja de forma artesana.

Hace muy mal efecto que al entregar un paquete de propaganda el que lo recibe te conteste: “si que váis atrasados, ya hace tiempo que me lo dieron” o que al querer orientarlo te contesten: “sí, ya me lo han dicho” (...)”⁹³

La pèrdua d'una tercera part de l'edició quinzenal de *TREBALL* i el reconeixement del treball 'artesanal' que en els anys cinquanta encara duia a terme l'organització, posen de manifest que els temors dels obrers i l'actitud amb la propaganda que Lluís Nogués ja havia identificat en els anys quaranta, seguien existint en la dècada següent. El responsable del subsector, amb el suggeriment de la modificació del tiratge de *TREBALL*, proposava una possible solució per als tres problemes més importants que encara tenia el PSUC en els anys cinquanta: flux de la informació, l'adoctrinament dels obrers i l'organització dels militants. Si no hi havia contactes entre els responsables i els treballadors, si la tasca política era difícil de fer, un augment de la freqüència en la distribució de *TREBALL* salvaria aquest dèficit.

L'altre motiu d'aquest poc coneixement del partit entre la població obrera no militant era que quan es tractava d'organitzar un conflicte laboral a l'empresa, la tendència generalitzada entre els obrers militants o no, era la d'intentar eliminar el risc fent que aquestes accions fossin vistes per

---

⁹³ “Informe de propaganda del camarada d'un sub-sector”; (sense data, sense autor) AHPCE

l'empresari, el sindicat vertical, les forces de l'ordre públic i els aparells repressors de l'Estat franquista, com desvinculades de l'activitat comunista clandestina. Sovint aquesta desvinculació no es pretenia que fos només aparent sinó que es volia real i això comportava que els dirigents de la cèl·lula d'empresa que organitzava l'acció de protesta evitessin la propaganda política, obviessin la seva militància comunista i eliminessin dels documents editats el nom del partit, actuant així en contra de la pròpia necessitat de difusió pública del partit. L'exemple paradigmàtic d'aquesta situació el va protagonitzar l'organització del PSUC de Mataró durant força anys.

Durant els anys quaranta l'organització del PSUC de Mataró va ser una de les més potents tant en militància com en activitat, capaç d'organitzar dues vagues generals en tres anys. Però des de l'etapa de la direcció encapçalada per 'Gromán' a mitjans de l'any 1943, l'organització mataronina va mostrar la seva disconformitat amb l'orientació política de les mobilitzacions i amb la difusió pública que exigia fer-ne el partit, la qual cosa la direcció del PSUC a l'interior sempre va confondre, realitzant una anàlisi simplista, amb què entre els dirigents de l'organització mataronina hi havia manca d'educació política perquè tot i les seves importants lluites volien mantenir oculta la presència del partit tal i com va succeir, per exemple a l'empresa Gassol on els dirigents de la cèl·lula de la fàbrica es negaven a difondre propaganda del partit per temor a ser repressaliats. L'organització de Mataró mantingué la seva actitud fins l'etapa de la direcció de López Raimundo qui l'any 1949 considerava que a la capital del Maresme el partit semblava la UGT perquè no exercia el seu paper d'avantguarda de la classe obrera ja que la direcció havia prohibit que la JSU local edités propaganda pròpia, limitava estrictament la distribució de *TREBALL* únicament entre els militants i havia distribuït octavetes sense estar signades amb el nom del partit, la qual cosa era gravíssima perquè els qui les rebien no podien saber qui les havia fet, és a dir, no tindrien notícia de l'existència del PSUC⁹⁴. Per a la direcció del PSUC, aquesta manera d'actuar no era un fet aïllat sinó que en major o menor mesura es donava a força llocs:

---

⁹⁴ "Cuestiones de organización. Informe de Agustín" (agost de 1949); AHPCE.

“(…) la pasividad está muy enraizada en algunas organizaciones de Comarcas y en Barcelona no hay únicamente pasividad, sino algo más grave (…)

[Les condicions per crear agitació i fer propaganda] *“(…) no son aprovechadas, sin embargo, por nuestras organizaciones y camaradas, porque no mantienen una actitud audaz, de ofensiva, limitándose a una actividad artesana, para ir tirando (…)”*⁹⁵:

La solució per impedir això va ser aplicada de forma dràstica i no era altra que la substitució dels responsables. En el cas de Mataró a mitjans de l'any 1948, López Raimundo va substituir la direcció completa però això no va suposar una millora de la situació:

*“[El nou responsable] (...) manifiesta también algunas debilidades oportunistas de la vieja dirección. Por ejemplo: hicieron un comité de enlace UGT-CNT y ni siquiera se plantearon la participación del P. ‘puesto que ya participaba a través de la UGT’. (...) La misma tendencia oportunista se aprecia en el hecho de que no hayan hecho durante la huelga textil ni después una octavilla para que se viera y popularizara la acción del P. Es más, cuando nos han informado de estas acciones lo han hecho ‘con carácter confidencial y secreto’ y solo después de discutir largamente con ellos aceptaron que le diéramos popularidad”*⁹⁶.

Gallofré ja havia denunciat que el mètode de la substitució dels quadres dirigents no era el més convenient perquè calia començar de nou i s'anorreava tota la tasca prèvia que s'havia fet i en alguns casos –com aquest– no s'aconseguia el resultat esperat. De ben segur, existia entre els militants clandestins que s'havien incorporat al PSUC ja durant la dictadura, una incomprensió ideològica i una falta d'educació en la ideologia marxista com demostra la posició d'aquest nou responsable polític de la cèl·lula de Mataró en col·locar en el mateix nivell d'actuació a la UGT i al PSUC. Però en el fons, no es tractava d'una qüestió ideològica sinó d'activisme ja que aquesta actitud va ser la triada per la classe obrera per poder defensar-se dels abusos i injustícies patronals eludint el marc legal repressiu, les circumstàncies polítiques del país i les condicions de l'empresa. No era una actitud circumstancial de

---

⁹⁵ López Raimundo, G.; “Información de Cataluña”; (5 de maig de 1948); AHPCE. És curiós com anys més tard en les seves memòries, López Raimundo analitzava aquest fet de forma diferent: *“(…) La inmensa mayoría estaban contra el régimen y deseaban un cambio (...) pero era minoría los que estaban dispuestos a organizarse para luchar por dicho cambio. El sentimiento antifranquista se manifestaba sin embargo, de múltiples formas que no entrañaban riesgo (…)”* [López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàg. 175]

⁹⁶ “Cuestiones de organización. Informe de Agustín” (agost de 1949); AHPCE

manera que, tot i ser contrària als seus interessos, el PSUC no la va poder eliminar perquè actuant d'aquesta manera, els propis militants i activistes del partit a les empreses i els treballadors que participaven en la conflictivitat laboral es protegien de la repressió i de l'enorme problema personal que els suposaria l'acomiadament o l'emprisonament si eren vinculats amb ideologies i organitzacions polítiques prohibides pel règim. Les responsabilitats familiars feien que no es poguessin enfrontar obertament amb el règim i es buscaven formes per a què no els poguessin acusar de militància o ideologia comunista:

“(...) Organitzes un partit clandestí, amb una ideologia, amb una organització tancada, més oberta... segons el temps i comences a treballar (...) si no fas una octavilla no se n’entera ni Déu!. Ara, si fas escrits i t’enganxen pots dir que no saps res del partit (...). El partit en caure fos amb les masses no queia mai, queia entremig de tot i si no passava res, passàvem desapercebuts i cap a la presó. I no s’enteraven (...)”⁹⁷

No era tampoc una actitud pròpia de les èpoques més dures del franquisme: els treballadors d'ENASA no van saber que els treballadors detinguts per les vagues de l'any 1956 eren comunistes fins que així ho va publicar la premsa. Després d'això ja no ocultaren la seva ideologia però van seguir negant estar organitzats i pertànyer a qualsevol organització política comunista clandestina quan van ser novament detinguts l'any 1958⁹⁸. A l'empresa on treballava Rozas ningú no sabia que era comunista ni que dirigia una organització clandestina. Juan Navarro es va casar l'any 1950 i va deixar de participar en la conflictivitat col·lectiva il·legal⁹⁹.

Aquesta manera d'aplicar el mètode conspiratiu el partit la considerava com una manca de preparació política sense valorar en quines condicions s'havia de desenvolupar la lluita, de manera que en diversos informes sobre les cèl·lules d'empresa eren comuns els comentaris al voltant de membres de les cèl·lules d'empresa que no estaven capacitats per a fer la tasca que se'ls encomanava i responsables que no estaven preparats per a dirigir la cèl·lula:

---

⁹⁷ Entrevista amb Vicenç faus Abad (2 de setembre de 1997)

⁹⁸ *Ibíd.*

⁹⁹ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevistes amb Àngel Rozas Serrano i Juan Navarro García.

“(...) No cal dir que la meua preocupació està amb això; en enfortir el P. d’aqueixos homes qualitatiu, abnegats, lluitadors, revolucionaris, i no cal dir que formats amb aqueixes condicions n’hi han molt pocs i educar a un milió per a què adquireixi aquestes característiques costa un rato.

Militants que rutllin com vulgarment es diu, avui en els nostres grups no en tindrem més que 3; 4 ó 5 tenen algo de voluntat però la seva capacitat d’assimilació o ganes de treballar no està a l’altura necessària per les classes de treball que avui es deuen desenrotllar i ni ha 7 ó 8 més que (...) de militants no tenen més que el conèixer la nostra existència (...)”¹⁰⁰

Que els quadres intermitjts i els membres de les cèl·lules d’empresa tinguessin la preparació política adequada per a poder orientar les mobilitzacions en el moment que fos necessari va ser un objectiu fonamental per a totes les Delegacions del PSUC a Catalunya, les quals eren perfectament conscients que l’única finalitat que perseguïen els treballadors de les empreses, des de les primeres grans mobilitzacions dels anys 1946 i 1947, era tenir un millor racionament, augment de salaris i d’altres reivindicacions immediates¹⁰¹. Malgrat tota la propaganda política desenvolupada per fer entendre als treballadors que l’origen de les seves penalitats estava en el règim franquista i que, per tant, havien d’actuar i pensar políticament perquè només eliminant el règim podrien solucionar els seus problemes, la finalitat de les protestes orientada a assolir un millor racionament, un augment de salaris i d’altres reivindicacions immediates seguia instal·lada en las accions reivindicatives, fins i tot després de la vaga general de març de l’any 1951.

En els quadres de conflictivitat laboral del primer punt d’aquest capítol, ja hem vist com la causa de la pràctica totalitat de les accions de protesta durant el període fou econòmica o de millora de les condicions de vida i de treball. Els mateixos protagonistes d’algunes d’aquestes protestes com Cipriano García, Angel Rozas, Antoni Mullor o Vicenç Faus assenyalen com a principals demandes l’augment de sou, els problemes de seguretat i higiene, les reivindicacions pròpies del ram, contractes en blanc, plus d’antiguitat, etc. Però aquestes accions no tenien continuïtat i quan s’aconseguien els

---

¹⁰⁰ Informe del responsable d’una empresa metal·lúrgica; (sense data, sense autor); AHPCE

¹⁰¹ *Las Noticias*, (abril de 1946); pàg. 1; CEHI:

objectius o el moviment era reprimat, cessava la reclamació. Per tant, en el fons la qüestió que s'estava plantejant era: quin havia de ser l'objectiu de les mobilitzacions?.

La sola existència de conflictivitat laboral col·lectiva feia que aquesta esdevingués política perquè suposava la negació d'un dels fonaments del "Nou Règim" com era la superació la lluita de classes i qüestionava la seva estructura i perquè era un desafiament a la legislació vigent que no reconeixia el conflicte col·lectiu i que tipificava la vaga o qualsevol altre manifestació de reivindicació obrera col·lectiva com a delictes, normes que no estaven destinades a la regulació de les relacions laborals sinó que formaven part de la pròpia essència del règim i de la seva naturalesa¹⁰². D'aquest significat polític n'eren conscients, tant els organitzadors i inductors de les protestes com l'Estat, però també amb tota seguretat la resta dels treballadors que no podien ignorar en aquelles circumstàncies polítiques les conseqüències que podia tenir prendre part en una reclamació, sobretot després d'haver vist com companys de treball que s'havien atrevit a participar en conflictes anteriors havien estat detinguts i empresonats.

A la segona meitat dels anys cinquanta, l'educació política o si més no, la possibilitat d'educar políticament els obrers i als quadres del partit va augmentar a través de l'entrada al país de publicacions clandestines de llibres d'ideologia marxista, a la major regularitat del tiratge de les publicacions i la premsa del partit, la cooperació i coordinació entre diferents grups de treballadors de les fàbriques i el suport dels capellans de barri que oferien els seus locals per a reunions, etc., de manera que les cèl·lules d'empresa van poder consolidar una activitat política regular: la cèl·lula del PSUC a l'empresa ENASA va començar a desenvolupar un treball organitzat des de l'any 1955 fent reunions cada setmana o cada quinze dies per explicar i analitzar quina era la situació a la fàbrica, què

---

¹⁰² Soto Carmona, A.: "Huelgas en el franquismo: causas laborales-consecuencias políticas"; a *Historia social*, núm. 30; pàgs. 39-61: "(...) tanto en los regímenes autoritarios como en los totalitarios su existencia cuestiona la estructura jurídico-política impuesta, basada en una "supuesta armonía social", en la superación de la lucha de clases, o en el final de esta última, negando por tanto la existencia del conflicto (...) dada la naturaleza del franquismo, no se puede separar la existencia de las huelgas, de la labor de oposición. El régimen político es un condicionante de primera magnitud en el caso que nos ocupa y cualquier intento de aislar las huelgas del mismo, supone una distorsión de la realidad. Es cierto que existieron huelgas estrictamente laborales, pero dado el régimen en que nos movemos, adquieren un significado político"

es podia fer, a més de discutir els articles que Serradell, Carrillo, López Raimundo i d'altres escrivien a *TREBALL* i *MUNDO OBRERO*¹⁰³.

Però malgrat totes les reunions de cèl·lula, l'educació política marxista s'aprenia poc i malament. En un informe de l'any 1957 sobre els membres que formaven la cèl·lula de l'empresa ENASA, el seu responsable Albert Badia deia de Vicenç Faus que era descuidat en l'aspecte de la vigilància revolucionària i que la seva preparació ideològica l'adquiria molt lentament i de Pere Lara que tenia dificultats per assimilar bé el que estudiava¹⁰⁴. Vicenç Faus ens va confirmar les impressions d'Albert Badia i aquest escàs aprenentatge:

*“(...) Nosaltres no érem teòrics. Com li puc explicar a un obrer la filosofia marxista si no la sabia ni jo? L'únic que entenia era la plusvàlua. No teníem massa armes (...)”*¹⁰⁵

Tot i aquest escàs aprenentatge de la filosofia marxista, el que sí va aconseguir l'activitat política regular de la cèl·lula d'ENASA va ser la politització dels seus membres, és a dir els va capacitar per a identificar el règim polític i el sistema econòmic com els enemics que calia combatre¹⁰⁶, els va ajudar a pensar en termes polítics però això no vol dir que fessin el que deia el partit sinó al contrari ja que sovint eren ells els que portaven la iniciativa¹⁰⁷, ni que aquesta politització tingués una translació a l'acció pràctica en la lluita laboral a les empreses, ni una extensió a la resta de treballadors que participaven en les mobilitzacions:

[les protestes que s'organitzaven] *“(...) no eren vagues polítiques (...) el motiu no era polític, no haguéssim arrastrat a ningú. Quin era l'objectiu? El salari(...), però el problema és que ens foten un consell de guerra: ‘Pedíamos aumento de salarios para derribar el régimen’. Era veritat, nosaltres*

---

¹⁰³ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997)

¹⁰⁴ “Informe de Jaime”; (1957); AHPCE

¹⁰⁵ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997)

¹⁰⁶ Ibídem: *“(...) estàvem convençuts per lo que lluitàvem: s'havia d'arribar al règim i després arribar al socialisme, si no queia el règim no podem fer això, (...) Com podem arribar al règim? Conscienciant a la gent i lluitant (...)”*

¹⁰⁷ Ibídem. Vicenç Faus ens va dir que ells no esperaven pas les consignes del partit per actuar sinó que feien el que creien convenient i que moltes vegades eren ells els qui orientaven el partit

demanàvem augment de salaris, ja sabíem que ajudàvem a morir al règim, però no era la intenció, la intenció era pujar el salari”¹⁰⁸.

Contràriament, a l'esquema de lluita traçat pel PSUC que exigia fer evident aquesta intencionalitat política i que contemplava estirar aquestes lluites per a les reivindicacions més immediates de la classe obrera més enllà de l'àmbit laboral per tal d'arribar -amb l'orientació i suport del partit- a la vaga general que provocaria la caiguda del franquisme, la conflictivitat a les empreses estava convocada sota demandes laborals sense fer cap proposta ideològica ni un plantejament d'organització política. Els organitzadors, militants del PSUC a les empreses, sabien que la conflictivitat col·lectiva suposava un atac polític al règim però no podien traslladar aquestes implicacions a la resta de treballadors i havien de fer prevaler la lluita econòmica per davant de la política perquè no els haguessin seguit en la lluita. Igualment calia seleccionar molt bé quin tipus de protestes es feien: dinamitzar la mobilització al voltant de la consigna de “lluita per un salari mínim vital amb escala mòbil”, llançada pel PSUC a partir del 1951, tampoc no era fàcil doncs, a la dificultat per entendre el concepte que tenien els propis militants comunistes -i, en conseqüència la dificultat en explicar-ho-, calia afegir l'absoluta ignorància i fins i tot desinterès de la resta d'obriers per aquestes qüestions, més preocupats per un simple augment de sou prescindint de si era amb escala mòbil o no era amb escala mòbil. A més, també s'havia d'anar amb molt de compte amb les formes de protesta proposades ja que, per exemple, una crida a no fer hores extres era una qüestió molt delicada doncs les hores extres eren les que salvaven el salari de l'obrer i li permetien subsistir. Negar-se a fer hores havia de ser l'últim recurs combatiu. Pel que sí va servir l'educació política però va ser per donar líders als treballadors de les empreses per tal d'encoratjar-los per organitzar i participar en un conflicte, per a encapçalar les protestes i per cohesionar el moviment¹⁰⁹.

---

¹⁰⁸ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997)

¹⁰⁹ *Ibidem*. Faus ens va explicar que si es cridava als obrers a fer una protesta calia encapçalar-la perquè sinó no la seguien

Tot i aquests condicionants, la cèl·lula del PSUC d'ENASA va ser una de les més actives en el moviment obrer de la segona meitat dels anys cinquanta i va encapçalar junt amb la Maquinista Terrestre i Marítima la conflictivitat obrera dels anys 1956 i 1958. És pot dir doncs que el fet que la conflictivitat laboral no esdevingués acció obertament antifranquista, amb pronunciaments públics en contra del règim va ser degut a una escassa educació política dels participants en els conflictes i dels seus organitzadors? No. La conflictivitat laboral no podia fer pronunciaments de canvi polític perquè, com en el cas de fer evident una vinculació de la mobilització amb el PSUC, hagués suposat un risc personal massa elevat per als participants i l'educació política rebuda no ajudava pas a superar això perquè no depenia de la seva consciència política, molt probablement identificada amb els postulats polítics del partit o de si era militant o no, sinó de la seva posició social i laboral i de les condicions polítiques i legals en què s'havia de desenvolupar aquesta tasca clandestina, és a dir, els militants de les cèl·lules de Mataró, d'ENASA o de qualsevol altra empresa, fins i tot alguns quadres intermedis que podien ser responsables de sector o de subsector eren obrers de fàbrica que necessitaven del treball perquè tenien responsabilitats personals vers d'altres i mai no arriscarien deliberadament això, sabent que la difusió o la simple insinuació de qualsevol opinió política contrària al règim podia suposar anys de presó o potser la pena de mort. Els obrers militants del partit van dur la lluita contra el franquisme a les empreses fins on van creure que havien de dur-la. Els pronunciaments polítics eren missió d'altres.

Aquesta escassa visibilitat social del partit junt amb l'estructura orgànica que impedia el coneixement horitzontal entre els diferents grups de base organitzats, va facilitar el manteniment de les dissidències durant els anys quaranta i l'aparició de duplicitats organitzatives que dificultaven l'acció unida. El cas més sorprenent en aquest sentit és el de l'Àngel Rozas. L'any 1948, Rozas contactà amb Ramón Rius, un militant del PSUC que havia estat detingut en la "caiguda dels 80" de l'abril de l'any 1947. Aquest militant estava apartat de l'organització clandestina a causa de la detenció, però tenia ganes de tornar a estar organitzat i junt amb un germà seu, un treballador de Lámparas Z i Rozas, van crear un grup del PSUC però sense tenir-ne cap contacte ni sabien on ni com trobar-lo. S'orientaven

per les emissions de la REI i va tenir a més de cent persones organitzades repartides en cèl·lules a empreses com Vulcano, Hispano Olivetti i ENASA i va aconseguir organitzar una cèl·lula a la universitat de Barcelona. Feien octavetes seguint les consignes de la REI i les repartien a les fàbriques i als llocs on tenien organització. Va ser així com ja en els anys cinquanta va poder contactar amb el partit perquè a les mateixes fàbriques on ell tenia l'organització també la tenia el PSUC i aquests el van anar a buscar¹¹⁰ A la ciutat de Sabadell, des d'inicis dels anys cinquanta existiren dues organitzacions paral·leles del PSUC, una organitzada per immigrants i una altra pels propis treballadors sabadellencs que no entraren en contacte fins l'any 1955 a través d'un exiliat a França¹¹¹. A l'empresa ENASA a partir de l'any 1955 s'organitzaren dues cèl·lules -una a la nau nova dirigida per Antoni Mullor i una altra a carrosseries dirigida per l'Albert Badia-, ignorant l'existència l'una de l'altra i amb un contacte propi amb el partit cadascuna. No fou fins que es produí una reunió amb la cèl·lula del PSUC de la Maquinista Terrestre i Marítima -a la qual assistiren pel seu compte les dues cèl·lules d'ENASA- quan travaren coneixement entre ambdues:

“(...) el cinquanta-quatre es formen les dues primeres cèl·lules, una que s'organitza a la nau nova amb el Mullor, l'Escrivà... troben el contacte i fan a primera cèl·lula de tres. Oh cony! Es comencen a veure “Mundos Obreros”. El Badia per un altre cantó troba el contacte amb un altre de la secció que tenia confiança (...) i aquell comença a parlar amb mi i ja formem la primera cèl·lula, (...). Llavors què passa? Que tenim la cèl·lula de l'ala nova i la cèl·lula de carrosseries. Veiem “Mundos Obreros”. Comencem a mirar i a preguntar i ja se sap que hi ha dues cèl·lules. No teníem contacte, no ens coneixíem (...) muntem una reunió amb els de la Maquinista. A la Maquinista hi ha una altra cèl·lula del PSUC. Muntem una reunió i allà es troben els de la Maquinista, els de la nau nova i nosaltres (...)”¹¹²

Aquesta va ser però una qüestió de difícil solució en aquest període. La propaganda anticomunista del franquisme havia complert els seus objectius i a mitjans de la dècada dels cinquanta, la direcció del PSUC a l'exili havia de reconèixer que existien “(...)centenars de camarades que

---

¹¹⁰ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Àngel Rozas Serrano.

¹¹¹ Balfour, S.; *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona*; pàg. 48

¹¹² Entrevista amb Vicenç Faus; (2 de setembre de 1997)

encara es troben sota la influència de la repressió que el franquisme va desfermar contra els comunistes, que no copen els canvis ocorreguts en el país i que, per les dificultats de la clandestinitat encara no han tingut ocasió d'estudiar els materials del V Congrés del Partit Comunista d'Espanya (...) La gran majoria d'aquests camarades es limiten a mantenir certa relació entre ells i canvien impressions, a llur manera, sobre els esdeveniments nacionals i internacionals”¹¹³, mentre que d'altres estaven desconnectats de l'organització política i s'orientaven escoltant Radio Espanya Independent i actuant arrossegats pels moviments col·lectius que es produïen. L'any 1959 encara no s'havia resolt aquest problema i des de la direcció del partit s'insistia en la necessitat de solucionar les mancances en l'estructura orgànica del partit a Catalunya:

“(...) L'experiència diu que podem arribar a tot arreu, que ja estem a tot arreu però existeix un desnivell molt gran entre les forces reals del Partit i les seves forces organitzades.

El viratge que hem de donar al treball d'organització ha de transformar aquestes forces reals en forces organitzades. Cal trobar les vies per a què s'organitzin els centenars de militants que actuen individualment i per a què passin a ser militants els milers de simpatitzants que han actuat com a comunistes en la mobilització entorn de la vaga(...)”¹¹⁴

La solució proposada havia d'arribar per tres vies: que els militants dispersos organitzessin grups del Partit pel seu compte i es guiïn per la REI, que es flexibilitzessin les condicions per l'entrada en el Partit (alguns testimonis de la dècada dels cinquanta assenyalen que després d'establir un primer contacte van tardar al voltant de dos o tres anys a ingressar en el PSUC) i que els comitès de fàbrica o de barri es convertissin en organismes de direcció política i editessin els seus propis materials d'informació i propaganda. En realitat, l'objectiu era el mateix per a les tres, doncs es tractava de què fossin els propis militants de la base els que actuessin com a òrgan de direcció i de decisió, cosa que suposava alhora, que els contactes regulars amb el Comitè Central o amb la direcció clandestina a l'interior fossin cada cop més espaiats.

---

¹¹³ Serradell, J.; *Informe sobre els estatuts del partit i sobre els problemes d'organització*; pàg. 43; Fons PSUC (ANC)

¹¹⁴ *La situació política i les tasques del partit. Informe del Comité Executiu presentat per Josep Moix*; pàg. 46; Fons PSUC (ANC)

Però no tots els problemes que va tenir el PSUC en aquests vint anys per fer-se present entre les classes treballadores, per a captar militants disposats a combatre políticament i per a què s'apliqués la seva estratègia de lluita antifranquista eren conseqüència de la virulenta acció de la dictadura.. Sovint però la major part de problemes per a l'acció del PSUC durant aquest vint anys derivaven de què l'estructura orgànica del partit no estava adaptada a les condicions en les que havien de treballar els militants clandestins de base.

L'estructura vertical on només els quadres intermitjos coneixien el contacte immediatament superior o inferior en una cadena de transmissió de les instruccions de la qual participaven molts enllaços, alentia els contactes impedit, per exemple, que la propaganda i els materials polítics arribessin a temps a les bases per a fer les accions programades:

“Mucho más podría haberse hecho de haber recibido tal como se había quedado en el P. los materiales necesarios... ,etc. Pedimos que en lo sucesivo se nos entregue todo el material previsto para las fechas señaladas con anticipación y no como hasta ahora que se ha hecho que recibiendo tanto prensa como otras cosas cuando ya ha pasado la fecha y entonces puede decirse que no sirve para nada (...)”¹¹⁵.

A més, aquest tipus d'organització requeria de força efectius per mantenir tots els contactes necessaris. La manca de quadres intermitjos que tenia el PSUC, feia que la informació i les orientacions polítiques tampoc no arribessin a les bases amb fluïdesa per les dificultats de celebrar reunions a causa dels nombrosos contactes que havien de mantenir els responsables:

“(...)Cuando le veo [al responsable del sector] una hora y media y algunas veces si tiene otra cita menos, con informarle de la situación orgánica de los grupos que yo oriento y esto brevemente, pasa ese tiempo y entonces cuando vamos a hablar de la situación política española e internacional y cunado en consecuencia podrá yo orientar a los camaradas que manienen contacto conmigo, yo creo que como mínimo tendríamos que vernos (...) dos veces por semana (...)”¹¹⁶.

Aquest fet generava una situació difícil per al partit perquè en moments clau de la lluita obrera podia arribar a limitar les possibilitats i la capacitat de mobilització dels treballadors:

---

¹¹⁵ “Ampliació a la mobilització del 16 de febrer. Informe de la cèl·lula del Port”; Fons PSUC (ANC)

¹¹⁶ Carta de Figueras (28 de febrer de 1951); AHPCE

“Hace diez días tengo pendientes de orientación los problemas siguientes:

1.- Orientación sobre el lío de las tarifas de los tranvías

(...)

Estos puntos como los más urgentes, ahora bien, tened en cuenta que mañana tengo que contestar muchas preguntas de las reseñadas más arriba y tendré que hacerlo según mi particular punto de vista con el natural temor de equivocarme y así francamente no se puede trabajar, uno pierde la confianza en los responsables de orientarlo.

Porque llega a la conclusión que se trabaja muy a la ligera y sin un plan trazado de antemano sino al contrario improvisando según el momento que si no se acude a las citas es por falta de voluntad en acudir a ellas.

(...)

Sin método no puede haber organización, sin organización no puede [il·legible] un P. dirigente de todos los antifranquistas y sin P. no puede haber nunca la República ¡¡Abajo la improvisación!!”¹¹⁷

La carta està redactada el 28 de febrer de l'any 1951 –el dia abans que comencés el boicot als tramvies- i el responsable del sector denunciava que estava pendent de rebre les orientacions de la Delegació del CC del PSUC des de feia deu dies. Davant la mobilització col·lectiva que s'estava preparant, demores d'aquest tipus en la distribució de les instruccions retallaven substancialment la possibilitat de fer qualsevol preparatiu per participar-hi conjuntament com a partit amb una línia d'actuació unitària, de manera que cada responsable les havia d'acabar impartint segons el seu criteri que sovint era fruit de una interpretació dels fets diferent que la de la direcció del partit:

“(…) Adjunto nota que nos fue entregada en la casa donde yo trabajo, supongo ya estaréis enterados, es el lío que han armado los universitarios, sobre las tarifas de los tranvías. Dichas notas aparecieron en la B16 en la casa donde trabajaba mi mujer. La tarde del día 23, vi como la policía disparaba varias veces a golpes de porra a los mirones apostados frente a la Universidad y como detenían a un ciudadano por decir en voz alta: ‘Después de todo estos chicos (los estudiantes) tienen toda la razón’. En cambio en la Escuela Industrial, en la entrada hay una pizarra anunciando una exposición en la cual, además, escrito en yeso pone lo siguiente: ‘Tranvías, no, no y no’. Todos estos días he estado pensando sobre el alcance político que puede tener este asunto, pero también me asaltó la idea de que no fuera caso que estuviese montado por la propia policía o sea un acto de provocación para ver si nosotros enseñábamos la oreja ¡todo podría ser!

(...)

(...)Estos papeles que han circulado estos días referentes a las tarifas de los tranvías, el citado Burgos había pegado uno en el torno donde trabajaba y al enterarse Sant que Burgos también había pegado otros por las paredes de la fábrica, fue a buscarlo y le dijo que se abstuviera, pues aquellos actos los

---

¹¹⁷ Carta de Figueras (28 de febrer de 1951); AHPCE

interpreta como provocativos y no está bien que un comunista tomara parte activa de una farsa organizada por el propio gobierno, se entabló entre los dos una discusión y Burgos levantó la voz para que los otros trabajadores “oyeran” lo que hablaban, cuando Sant le hizo ver que no era necesario que diera voces; le contestó que era igual. Todo lo cual ha motivado que el camarada Sant esté confuso y solicita la más rápida información sobre el respecto (...)

(...) Teniendo en cuenta el caos dominante en el país, lo cual motiva con urgencia un cambio de fachada del franco-falangismo, cuyo objeto sería salvaguardar los ingentes beneficios acumulados por los grandes terratenientes, industriales y comerciantes.

Sobre el particular hace más de un año, Uribe escribió un artículo sobre los trabajos realizados por la reacción para restaurar la monarquía en España con la colaboración directa de Prieto y Cía. y la de los anarco-monárquicos.

Pues bien, todo este barullo de los tranvías no es otra cosa que la primera fase (luego seguirán otras) de un plan preconcebido por los ‘servicios secretos yanquis’ con el fin de dotar a los perros fascistas de un ‘bozal democrático’ mediante el cual dividir a los obreros y embaucar a los pueblos del extranjero ya que la oposición de las masas populares que encuentran los incendiarios de guerra en sus propios países sobre la total normalización de relaciones con España es cada vez mayor.

No deja de ser un detalle muy significativo que en el Diario de Barcelona del 1º de Mayo el cronista de Londres, hablando de la oposición al régimen de Franco dijera que en la prensa conservadora había aparecido un artículo en el cual se decía que los ‘republicanos españoles honrados, habían firmado la paz con Franco y que por lo tanto los que aún continúan manifestando su hostilidad son los traidores que obedecen a las órdenes de Moscú’ ¡Muy significativo!, ¿no creéis?”¹¹⁸

Aquesta interpretació tan particular, l'exposava el responsable d'un subsector de la ciutat de Barcelona a la direcció del Sector. Les direccions de sector i subsector estaven encapçalades per militants de les cèl·lules d'empresa als quals s'havia promocionat per la seva tasca organitzant mobilitzacions o protestes laborals i a més, havien demostrat cert coneixement de la teoria marxista i dels quals la direcció del partit podia estar confiada de què actuarien com s'esperava d'un quadre del PSUC. Tanmateix aquest quadre del partit expressava clarament la seva confusió: confusió per no captar la realitat del problema, confusió en aplicar mecànicament als esdeveniments la teorització d'un document del PCE i confusió per la influència dels ressorts de propaganda del règim franquista que desvirtuaven la visió dels fets i l'actuació que es podia fer. La desaparició de la Delegació del CC del

---

¹¹⁸ “Informe de propaganda d'un camarada del sub-sector” (sense autor, sense data); AHPCE

PSUC a l'interior després de la detenció de López Raimundo l'any 1951 i l'establiment de contactes directes amb la direcció del PSUC a França, tampoc no va millorar el flux de les instruccions i les orientacions polítiques:

“(...) les coses anaven molt a poc a poc perquè la direcció estava a França. Abans no baixava l'enllaç, explicava la notícia, tornava a pujar, tornava a baixar....era lentíssim!(...)”¹¹⁹.

D'entre les qüestions principals de l'estratègia de lluita antifranquista del PSUC cal destacar-ne la necessitat, gairebé una exigència, que totes les organitzacions del partit fessin vida política, és a dir, que els membres es reunissin regularment per analitzar els esdeveniments polítics nacionals i internacionals, la possibilitat d'emprendre accions reivindicatives a les empreses, l'estudi de les orientacions polítiques que apareixien a les publicacions del partit, l'aprenentatge de la teoria marxista-leninista-estalinista, etc. La Delegació del CC del PSUC a Catalunya va prendre algunes iniciatives per millorar aquesta qüestió com va ser el pas de cèl·lules de carrer a cèl·lules d'empresa realitzat per Serradell l'any 1946, però sense massa resultats :

“(...) L'inconvenient i les majors dificultats de treball del P. estan a la base, car no està ben arrelat el mètode orgànic de la “c.”. I com a conseqüència de debilitats en el plantejament de les tasques polítiques aquesta “c” no es reuneix. Les pròpies direccions de fàbrica es veuen un moment els diumenges, discuteixen o no discuteixen les coses, parlen de lo que ha dit la BBC, entreguen o no la cotització i fins el diumenge que ve. Estem fent esforços per endinsar-nos en la base del P. per posar les coses al seu lloc i en alguns llocs ens hem trobat que els propis companys del P. han frenat les possibilitats i disposicions dels obrers de llençar-se a la vaga; d'aconsejar el retorn al treball quan s'havia aconseguit quelcom i havia possibilitats d'aconseguir molt més (...)”¹²⁰.

L'any 1948 López Raimundo confirmava la situació, en un altre informe dirigit a la direcció del PSUC a França, en indicar que sols uns pocs organismes de base feien algun tipus de vida política i la resta únicament es limitava a mantenir alguna mena de relació entre els militants però lluny del

---

¹¹⁹ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997)

¹²⁰ Informe de Josep Serradell 'Román'. (4 d'abril de 1946); AHPCE

caràcter i la freqüència que exigia el partit¹²¹. La situació es va anar mantenint: l'any 1950 existia a l'empresa Can Girona una cèl·lula amb trenta-dos militats organitzats en tres grups i es repartien tres-cents exemplars de *TREBALL* però no aconseguien de cap manera reunir-se ni fer vida política i, segons López Raimundo, era l'organització més important que tenia el PSUC en aquells moments a Barcelona¹²². Igualment, d'altres informes interns del PSUC assenyalaven com, llevat de les cèl·lules de les fàbriques Elizalde, Trinxet i La Perla, la resta no feia reunions polítiques i tampoc no tenien contacte polític amb els responsables dels sectors. El problema afectava fins i tot a les direccions de sector que tampoc no es reunien regularment¹²³. En el Quart Sector de la ciutat de Barcelona, el que tenia més organització i més militants de tota la ciutat, les coses tampoc no eren massa positives a inicis de la dècada dels cinquanta:

“(...) La falla més greu que tenim és la manca de reunions en les organitzacions de base, a l’ensens de què aqueixes devien de sovintejar-se més en les pròpies direccions dels grups, car tenim les direccions de l’Escocesa i Isidrets que fa quasi un any que no s’han reunit.

Això vol dir, doncs, que el P. en el sector no viu orgànicament com nosaltres desitgem i que per raó natural els nostres companys no poden a vegades prendre una determinada posició en els problemes que se’ls plantegen dins les fàbriques, així com fora de les mateixes.

Difícilment, doncs, els nostres companys podran copsar la situació actual com fora de desitjar, per tal de fer cara als diversos fets de lluita que es produeixen per tot arreu, perdent magnífiques possibilitats d’accions combatives que se’ns escapen de les mans una i altra vegada.

Si això ocorreix entre els propis companys del P., imagineu-vos que no deuen d’estar desorientats els treballadors que no són del P., els antifranquistes que no estan dins del P.

Això explica fàcilment el que una vaga de “producción”, com deien els faistes, iniciada fa uns 15 dies al Ram de l’Aigua, hagi fracassat en les seves peticions d’augment de salari (...)”¹²⁴

I és que per als militants de base era difícil mantenir un lligam constant amb el partit. L'any 1951, el responsable d'un sector denunciava en un informe que no tenia cap autoritat sobre les

---

¹²¹ López Raimundo, G.; “Información de Cataluña”; (5 de maig de 1948); AHPCE

¹²² López Raimundo, G., *Primera clandestinidad. Segunda parte*; pàgs. 197-198 i “Informe de Martí. Situació d’organització a Barcelona” (juny, 1950); AHPCE

¹²³ “Informe de Martí. Situació d’organització a Barcelona” (juny, 1950); AHPCE

¹²⁴ “Informació d’organització. Informe 4t Sector. Jordi”; (28 d’agost de 1950), AHPCE

organitzacions de base del sector perquè els responsables de les cèl·lules d'empresa acabaven per no presentar-se a les cites convingudes. La causa era que malgrat ser uns militants preparats i capacitats, amb el temps agafaven por, no estaven al cas de les explicacions que se'ls hi donava en les cites, es cansaven d'haver de mantenir reunions després d'haver estat moltes hores treballant i finalment deixaven d'assistir-hi. Això provocava el colapse de l'organització perquè el responsable del grup era l'únic que tenia el contacte amb la resta de la cèl·lula d'empresa i no s'atreveien a passar el contacte a un altre company per por a poder-lo convèncer doncs estaven en la mateixa situació que ell. En conseqüència la premsa i la propaganda no es repartia i s'amuntegava en les cases dels militants que la distribuïen la qual cosa incomplia totes les normes de seguretat del partit i s'havia d'acabar cremant o destruint i d'aquesta manera no arribava als treballadors perdent-se un gran potencial organitzador i de desenvolupament de la lluita antifranquista¹²⁵. En tots aquests casos, les explicacions dels responsables de les organitzacions de base sobre perquè es produïen aquests problemes no s'adrecen a les dures condicions polítiques, socials i econòmiques que imposava la dictadura franquista sinó que es responsabilitzava al partit de no haver sabut crear una organització més àgil, amb les característiques i les condicions necessàries per desenvolupar la lluita clandestina entre la població obrera de Catalunya.

Ara bé, en els informes no tot eren dificultats sinó que també es destacava la magnífica actitud que mostraven responsables i grups d'empresa en els conflictes laborals i les accions reivindicatives que s'havien desenvolupat. Per tant, l'activitat política de les cèl·lules i l'acció reivindicativa depenia més de les condicions de cada empresa i fins i tot del caràcter dels seus responsables, que no pas d'altra cosa. Les raons són ben diverses. Una d'elles era per exemple, la vigilància a la que estaven sotmesos els militants comunistes o aquells que es convertien en interlocutors dels obrers amb la direcció o simplement defensaven els interessos dels treballadors a les empreses, per part dels encarregats de secció, els enllaços sindicals addictes al règim, els obrers

---

¹²⁵ Informe datat el 14 de febrer de 1951; (sense autor, sense títol); AHPCE

falangistes o d'altres obrers provinents d'antigues formacions polítiques que havien donat suport a l'*Alzamiento Nacional*:

“(...) Comunica el company Bur. que l'altre dia se li apropà el jefe dels vigilants de la Bandera Monárquica i li digué: ‘ja sé que tu ets comunista. Al migdia, a l'hora de dinar celebren les vostres reunions. Sou vosaltres qui col·loqueu banderes, octavilles, manifestos’ (...)

L'amic Bur. ens diu que a la fàbrica el vigilan puix quan va d'una secció a l'altra per qüestions del treball, els vigilants no el perden de vista (es refereix als vigilants de secció) (...)”¹²⁶

Aquesta era una situació que es repetia a totes les empreses¹²⁷ i que abans de les eleccions sindicals de l'any 1957 només es podia superar per la força de voluntat dels militants clandestins que s'arriscaven a ser denunciats. La direcció del PSUC recomanava treure l'activitat política fora de la fàbrica, que els militants acordessin cites pel carrer i que es busquessin un lloc per fer reunions. Les tasques a realitzar s'havien de fixar fora de la fàbrica i a dins, només dur-les a terme sense que es pugui observar cap moviment organitzatiu¹²⁸. Però a inicis dels anys cinquanta no totes les cèl·lules d'empresa disposaven de pisos o locals on deixar la propaganda i fer reunions i les reunions al carrer, com hem vist, tampoc no eren el millor mètode per transmetre als militants les consignes necessàries i això es deixava sentir en la preparació política dels responsables¹²⁹.

---

¹²⁶ Informe de l'empresa B2 datat el 2 de febrer de 1950; (sense autor); AHPCE

¹²⁷ El mateix passava per exemple a ENASA. Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997)

¹²⁸ Informe de l'empresa B2 datat el 2 de febrer de 1950; (sense autor); AHPCE: *“(...) Pel que fa a la referència de la seguretat del P., el nostres companys tenen que canviar radicalment llur mètode de treballar. Les entrevistes dins de la fàbrica tenen que suprimir-les per complert i tenen que veure's al defora. Al carrer. Dins la fàbrica és perillós que es vegin.*

En aquest sentit han sigut orientats els nostres amics. Cal que es [il·legible] cites entre ells pel carrer i que cerquin un lloc on poder reunir-se la direcció del grup. El treball i tasques a realitzar tenen que ésser fixades fora de la fàbrica- L'enemic està vigilant. Si donen proves de moviment a dins és més fàcil que els puguin localitzar i descobrir-los.

A dins de la fàbrica, únicament tenen que portar les tasques convingudes i fer un treball d'agitació continua (...)

Els amics, sobretot el company B. estan quelcom impressionats per la vigilància establerta contra el P. Malgrat donar-li la importància deguda, crec que arriben a estar excessivament preocupats per aquesta qüestió. Això fa que marxin molt lentament i que àdhuc es train ells mateixos (...)”

¹²⁹ Informe de sector (sense títol, data ni autor); AHPCE. L'autor de l'informe critica que pel carrer no es poden analitzar correctament les orientacions del partit ni estudiar els documents polítics publicats a la premsa la qual cosa repercutia en la preparació política del responsable del grup amb el qual tenia contacte.

En l'activitat política de la cèl·lula influí també molt l'actitud del responsable polític que és el qui tenia el contacte amb l'enllaç del partit. La resta de membres de la cèl·lula no el coneixia l'enllaç i per tant, el redreçament de la línia d'actuació era complicat en cas de què no fos l'adequada. La divergència en l'acció podia venir per les més diverses causes, com per exemple les condicions familiars, la poca preparació política del responsable, l'ús de mètodes organitzatius considerats obsolets per la direcció adjudicats a "l'avançada edat" del responsable que seguia organitzant les cèl·lules d'empresa com un grup sindical o a la pròpia interpretació que feia el responsable de la situació política del país o a l'interior de la fàbrica. En aquest sentit hem recuperat com a exemple la discussió mantinguda el febrer de l'any 1952 entre Figueras, el responsable d'organització del Quart Sector de la ciutat de Barcelona i 'Miguel', l'enllaç amb la direcció del partit. Figueras envià a la direcció un extens escrit en el que es queixava que després haver fet l'informe que li havia demanat la direcció del PSUC respecte de l'organització del Quart Sector sols havia rebut com a contesta que els havia agradat molt '*como si se tratara de un trabajo literario*' sense cap consideració orgànica, orientació o crítica política. Davant d'aquesta situació, Figueras sol·licità repetidament un altre destí per poder realitzar un treball més actiu però en totes les ocasions la resposta que va obtenir de la direcció va ser que '*hasta que no llegaran los de "fuera" debía esperar*'. A conseqüència d'això i d'altres qüestions que li van semblar poc clares, Figueras va arribar a la conclusió que fins que no arribessin els de fora —és a dir, fins que no arribés algú per substituir la direcció de López Raimundo que havia estat detinguda l'estiu de l'any anterior- el que calia fer era consolidar i conservar els contactes deixant per a més endavant l'extensió orgànica i la tasca política perquè s'havia entrat en una etapa de retrocés del moviment i de cansament dels obrers. Quan finalment es va poder entrevistar amb 'Miguel', aquest el va acusar d'aturar la tasca del partit, de massa meticulós pel mètode conspiratiu que havia emprat en el 4t sector i de fomentar

un movimiento de estado mayor militarista fascista per la disciplina que havia imposat¹³⁰. Figueras considerava que:

“(...) en su manera de hablar se le nota que rinde culto consciente o inconsciente a la individualidad creadora, no valorando en todo su valer la fuerza invencible de una masa unida, disciplinada bajo las justas enseñanzas del P. y en marcha para recuperar la República. (...) Cuando un camarada en un momento dado ve caer, desmoronarse como un castillo de naipes, posiciones que él consideraba sólidas, seguras, invariablemente sigue dos caminos: se asusta, se desmoraliza y se aparta de la lucha o recapacita sobre los factores que han intervenido en la catástrofe, busca las partes débiles, las analiza, considera los fallos, recopila la experiencia pasada y elabora una nueva concepción orgánica. Y en este caso me encuentro yo, pues en las caídas no me dejé dominar por el pánico, pero me hice el propósito que en mi nueva etapa de trabajo la lucha debería comenzarla primero estudiando y analizando las imperfecciones de mi trabajo anterior y lo que pretende MIGUEL es volver a empezar cortando con el mismo patrón y a esto yo ni me avengo, ni estoy de acuerdo (...) porque si hay que organizar ciegamente, sin ton ni son, dentro de poco volveremos a estar igual que este verano. Saquemos de nuestras debilidades enseñanzas provechosas para continuar la lucha y no nos empeñemos en querer empezar siempre por la misma piedra (...)”¹³¹.

‘Miguel’ va interpretar de forma diferent l’actitud del responsable d’organització del Quart

Sector :

“(...) Poner en claro una mala interpretación de Figueras me costaba horas enteras de paciente argumentación ante su extraordinaria resistencia a rectificar su punto de vista equivocado (...)

La realidad es que reprochándome Figueras en plena discusión, la falta de indicaciones minuciosas y detalladas sobre algunos de los aspectos del trabajo en el grupo (...) le invité a que hiciera más uso de la iniciativa personal, a lo que me contestó que él siempre se había limitado a cumplir estrictamente con las indicaciones recibidas y que cuando se le había presentado algún problema o alguna acción a realizar había aplazado su solución o ejecución hasta plantearlo a los camaradas más responsables.

Le contesté que este método llevado a un extremo era para reducir su actividad a la de un enlace u ordenanza y que precisamente el P. procuraba prepararnos políticamente para que, identificándonos con la línea política a seguir, supiéramos aplicarla en el trabajo diario (...)

Considero a Figueras como un camarada muy aplicado y que cumple escrupulosamente con los métodos del trabajo conspirativo que se le enseñan, pero al no poseer lo que estimo es la suficiente comprensión de nuestra lucha proletaria y de clase y la debida asimilación de la teoría

---

¹³⁰ “Febrero del 52. Informe del cda. Figueras sobre su discusión con el cda. MIGUEL”; AHPCE

¹³¹ *Ibidem.*

*marxista-leninista-stalinista, hace que aún aplique de forma fría, mecánica y rutinaria las enseñanzas recibidas, llegando algunas veces a conclusiones que me parecen completamente equivocadas (...)*¹³².

La diferent interpretació de la situació provenia de la diferent posició que en el partit ocupaven Figueras i ‘Miguel’: el primer ho veia des del punt de vista de l’activista en contacte amb la realitat, mentre que el segon ho feia des del punt de vista del quadre orgànic. ‘Miguel’ acusava Figueras de no prendre la iniciativa per superar la manca d’indicacions en algunes qüestions però el que realment passava és que les conclusions a les quals havia arribat Figueras –precisament després de prendre la iniciativa i reflexionar sobre la situació orgànica i dels militants en el Quart Sector- no anaven en la línia política del partit que en aquells moments estava empenyat en generar mobilització fos com fos. De fet, la iniciativa pròpia s’havia de basar en la preparació política i servia per superar mancances teòriques dels militants de base o per orientar accions de lluita però no per variar la línia política ni l’estructura orgànica.

Finalment, en ocasions la diferent actitud dels líders de les cèl·lules d’empresa no era deguda a interpretacions de la línia política sinó al propi tarannà personal. Vicenç Faus, parlant sobre la formació de la cèl·lula del PSUC a ENASA va fer els següents comentaris sobre l’Albert Badia i l’Antoni Mullor:

[A l’iniciar l’organització conjunta de les dues cèl·lules]”(...) comença a haver-hi coses personals entre el Badia i el Mullor, cadascú tenia el seu caràcter. El Badia l’apreciàvem però tot ho feia ell: s’ha de fer un escrit, ell; per fer un escrit es tirava una setmana perquè el feia, el refeia, tinxava, treia, pros i contres.... s’hi mirava molt (...)

*[A principis del 1957] “(...) cau el Badia i llavors passa a ser responsable polític el Mullor (...) Es treballava diferent, el Badia era molt reservat. Llavors clar, ja no havia por d’anar a cal Mullor (...) en una paraula: ens vam obrir (...)*¹³³

---

¹³² “Informe del cda. MIGUEL sobre la discusión con FIGUERAS”; (20 de febrer de 1952); AHPCE

¹³³ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997). Albert Badia i Antoni Mullor van ser els dos treballadors d’ENASA que van dinamitzar la conflictivitat laboral i van encapçalar l’organització comunista clandestina a l’empresa.

En aquest cas l'activitat desenvolupada per la cèl·lula del PSUC a l'empresa no es va ressentir de la personalitat de l'un o l'altre responsable però sí que les paraules de Vicenç Faus posen de manifest com el caràcter personal incidia en l'agilitat de les actuacions, la presa de decisions o l'amplitud del moviment. De vegades que els militants o simpatitzants actuessin diferent de com marcava la línia del partit, responia fins i tot a situacions molt més quotidianes com en el cas d'algunes accions dutes a terme per les cèl·lules o militants que el PSUC tenia organitzats durant els anys quaranta a empreses com Tallers Vulcano, HASO, Riviere, la companyia de tramvies, Maquinista Terrestre i Marítima, Can Girona i Hispano Suiza o al Port, degut al caràcter massa imprevisit de l'actuació o a la coacció de les companyes i les dones dels militants que no els deixaven fer les accions clandestines¹³⁴

3.1.1. L'organització de la lluita laboral a les empreses: el canvi tàctic i les eleccions sindicals:

Si en alguna qüestió l'actitud dels obrers va diferir més clarament diferent de les consignes del PSUC va ser en la participació dels treballadors en els sindicats verticals franquistes. Després de distribuir la consigna del canvi tàctic entre les organitzacions de base, la Delegació del PSUC a l'interior va constatar amb sorpresa que des de molt abans els obrers ja combinaven la utilització de les possibilitats legals del règim amb les accions il·legals i que d'altres exercien d'enllaç sindical a les seves empreses, entre ells alguns militants comunistes¹³⁵.

Resseguir la pista als enllaços sindicals que eren militants del PSUC abans de l'any 1948 és pràcticament impossible. Des de l'any 1946 es combatia frontalment als sindicats verticals i el delegats sindicals de Trilles i evidentment, en la premsa clandestina i en els informes interns del partit es negava que hi haguessin militants que fossin enllaços sindicals. Tot i així, indirectament podem descobrir que n'hi havia: d'una banda, els enllaços sindicals ugetistes de l'època de Trilles un dels quals era el cap de

---

¹³⁴ “Accions clandestines practicades el 16 de febrer de 1947”, “Informes sobre accions a l'interior (1946-1947)” i “Ampliació a la mobilització de 16 de febrer”; (sese autor); ANC

¹³⁵ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàgs. 234-236

l'organització del partit a l'empresa Can Girona¹³⁶, d'altra el responsable de la cèl·lula de l'empresa Agroman que era enllaç sindical abans de què s'apliqués el canvi tàctic i a qui el PSUC l'obligava a dimitir del càrrec¹³⁷. Tot i que no podem precisar quants militants del PSUC eren enllaços sindicals abans de l'any 1948 sí que podem afirmar que en les eleccions de l'any 1947 va haver-hi participació de treballadors que havien estat afiliats en partits i sindicats d'esquerres abans de la guerra civil – inclosos els d'ideologia comunista-. És el cas d'un dels treballadors de Manufactures Sedó d'Esparreguera afiliat a la JSUC que va ser candidat a enllaç sindical a les eleccions de l'any 1947. Tot i que no va sortir escollit, aconseguí tretze vots i obtingué el cinquè lloc de trenta-set aspirants. Van participar també en la candidatura tres antics afiliats al Radium i set de la CNT. En total es van presentar candidats a enllaç sindical cinquanta-dos treballadors¹³⁸. En l'actualitat els records polítics d'alguns dirigents admeten la seva existència però ho excusen amb qüestions de seguretat personal o perquè havien estat inclosos en les llistes electorals sense que ells ho sabessin¹³⁹

Així doncs els treballadors d'esquerres aprofitaren les possibilitats legals que ofería el règim independentment de les estratègies de les seves respectives direccions, perquè l'actitud de voler defensar els interessos dels treballadors i els propis de qui actua no estava en funció de les consignes del partit sinó relacionada amb les condicions de treball, les condicions personals i el propi bagatge ideològic com en els casos de Vicenç Faus, Cipriano García i Angel Rozas líders de la lluita obrera dels anys cinquanta que iniciaren la seva activitat opositora o foren enllaç sindical força anys abans

---

¹³⁶ *TREBALL*, Primera quinzena de juliol de 1946; Fons Evarist Massip; CEHI

¹³⁷ “Cuestiones de organización. Informe de Agustín” (agost de 1949); AHPCE. La cèl·lula de l'empresa Agromán es va acabar perdent perquè el responsable no va dimitir del càrrec d'enllaç.

¹³⁸ “Resultado de las Elecciones para Jurado (Enlaces sindicales) de la empresa Manufacturas Sedó S.A” i expedients polítics dels treballadors (1939-1940), Fons Manufactures Sedó; ANC

¹³⁹ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàg. 236

d'entrar en contacte amb el PSUC, motivats per les injustícies que ells observaven en el seu entorn laboral i social¹⁴⁰.

Però també es va donar l'actuació a la inversa. Després de la comunicació a l'interior de l'adopció del canvi tàctic, les primeres eleccions sindicals en les que es va poder començar a aplicar van ser les de l'octubre de l'any 1950 i malgrat aquesta participació "avant-la-lettre" que hem vist i la predisposició dels militants, les crides del PSUC a la utilització de totes les possibilitats legals a partir de l'any 1948 no van tenir un seguiment immediat i les notícies reals que tenia la direcció comunista respecte de l'actitud i participació dels militants del partit en les fàbriques de la ciutat de Barcelona no eren tan positives com indicava un informe sobre els resultats de les eleccions sindicals de l'any 1950:

- A la fàbrica Elizalde, (metall, 500-600 obrers i 22 militants), es formà una candidatura amb un militant del PSUC com a candidat a l'enllaç sindical pel grup professional dels operaris, un militant de la CNT per grup professional dels peons i un treballadors sense filiació però simpatitzant del partit pels administratius. No es va presentar cap més candidatura ni de l'empresa ni de cap altre grup, i els candidats van sortir escollits de forma majoritària especialment en el cas dels candidats del PSUC i de la CNT. A les instal·lacions de l'empresa a Sant Andreu, es va formar una candidatura unitària pels operaris i els peons que també va guanyar. Per al grup professional dels administratius no van trobar a qui posar i va guanyar el càrrec un treballador sense cap filiació política coneguda. Finalment, a les oficines havia guanyat les eleccions un treballadors de vint-i-un o vint-i-dos anys que políticament era indiferent però del qual, el responsable de la cèl·lula d'empresa en destacava el caràcter rebel.
- Als magatzems Santa Eulàlia, del sector de la confecció amb més de cinc-cents empleats, els treballadors inicialment no volien participar en les votacions. La cèl·lula d'empresa del PSUC va fer campanya animant a la participació i va aconseguir de presentar candidats en les quatre seccions de l'empresa: en dues van guanyar els candidats presentats pel partit i en dues més els candidats de

---

¹⁴⁰ Vilar, S.; obra citada.; pàg. 226 i 250 i Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevistes amb Vicenç Faus Abad i Àngel Rozas Serrano. També va ser el cas de Juan Navarro García.

l'empresa. Tot i l'esforç de la cèl·lula d'empresa per difondre les consignes del partit, el rebuig als sindicats verticals i a les eleccions sindicals va ser important, especialment als tallers -amb quatre-cents treballadors la majoria dones- on no va guanyar el candidat del partit ja que la majoria dels vots es van declarar nuls perquè les paperetes duïen escrit '*Queremos más salario*'.

- A Can Trinxet (tèxtil; 260 obrers i 5 militants), l'empresa convocà les eleccions sindicals per sorpresa sense anunciar-les amb els quinze dies d'antelació i va fer aturar el treball a mig matí del mateix dia de les eleccions per a què els treballadors anessin a votar. Una part dels obrers posaren noms de personatges famosos en les paperetes, una altra part votaren en blanc i una altra votaren per una treballadora coneguda pel seu antifranquisme i per un treballador que ja era enllaç sindical des de les darreres eleccions i que havia estat empresonat a principis dels anys quaranta per la seva oposició al règim. A causa de la maniobra de l'empresa, la cèl·lula d'empresa del partit no havia pogut difondre les instruccions ni fer la campanya adequada per als candidats.
- A La Tèrmica (metall, 280 obrers i 11 militants), la cèl·lula del PSUC presentà com a candidat un simpatitzant però la CNT també en presentà un militant seu per la mateixa categoria. Acordaren de retirar el candidat del PSUC i votaren tots al de la CNT.
- A Industrias Reunidas Pohule va sortir escollit un obrer que tenia la confiança dels treballadors.
- A la companyia de Tramvies, després que la cèl·lula d'empresa va estar fent propaganda durant quinze dies del seu candidat per a què els treballadors el votessin, la CNS va canviar el sistema d'elecció el dia abans de les votacions de manera que en lloc d'escollir un enllaç sindical per cada categoria laboral van fer escollir un enllaç sindical per cada secció, deu en total. El candidat del PSUC va rebre el setanta-vuit per cent dels vots de la seva secció i va sortir escollit però no es va poder impedir que sortissin escollits enllaços fidels a l'empresa en les altres seccions perquè no havia hagut temps material d'improvisar-ne un candidat
- A l'empresa Kodak, va sortir escollit per unanimitat el candidat presentat pels obrers.

- A Can Girona (2.300 obrers i 32 militants), la cèl·lula del partit preparà una candidatura amb dos obrers comunistes, un pel grup dels operaris que era militant del partit i un pel grup dels mensuals que n'era simpatitzant, però ningú a la fàbrica els identificava amb aquesta ideologia. També confeccionaren octavetes i les repartiren per la fàbrica per a què els votessin. La CNT també presentà candidats en una llista a part. La direcció de l'empresa, assabentada de les intencions dels obrers, tupinejà les eleccions i no sortiren escollits, tot i que un dels candidats aconseguí els quatre-cents vots de la seva secció.
- A l'empresa Norol (construcció), no podien presentar candidat a cap militant i donaren suport a l'enllaç sindical que ja tenien anteriorment que era de la CNT, que sortí escollit novament.
- A l'empresa Parsons (tèxtil; 400 obrers i 1 militant) tenien un candidat preparat però finalment no el van presentar per por a què no fos escollits o fos vetat per la CNS o la direcció de l'empresa i van dir als treballadors que votessin en blanc.
- A la Maquinista Terrestre i Marítima (metall, 1.600 obrers i 5 militants), malgrat les instruccions del partit al respecte, la cèl·lula no presentà cap candidat i tampoc no tenien decidida quina actitud havien de prendre davant les eleccions. Van acabar votant a un treballador qualsevol de la candidatura dels operaris per a què no sortís escollit el candidat de l'empresa.
- A l'empresa Blau, els treballadors votaren per un treballador que sempre estava borratxo com a mostra de protesta i rebuig a les eleccions.
- A l'empresa Casas (tèxtil, 350 obrers i 4 militants), la cèl·lula del partit no presentà cap candidat i votaren al mateix l'enllaç sindical que tenien abans, que era de la CNT però molt proper al PSUC perquè li passaven la premsa del partit.
- A l'empresa Escocesa (tèxtil, 150 obrers i 3 militants), la cèl·lula del partit presentà de candidats dos simpatitzants que ja eren enllaços sindicals des de les últimes eleccions.
- A l'empresa Barcelona de Electricidad, l'enllaç sindical ja era en aquells moments el responsable del partit a la fàbrica.

- En una altra empresa sortí escollit enllaç sindical un militant del partit i en dues empreses més un simpatitzant.
- Finalment, a les empreses Hispano Suiza, Isidrets, Siseta, Tesa i Hispania no va sortir escollit cap militant ni cap simpatitzant¹⁴¹

Un primer element que cal destacar d'aquesta relació, és la reelecció l'any 1950 d'enllaços escollits en les eleccions sindicals de l'any 1947, entre ells un militant del PSUC -el responsable de la cèl·lula de l'empresa Barcelona de Electricidad- i diversos cenetistes. El càrrec obtingut pel militant comunista –i no un militant qualsevol!- l'any 1947, ens reafirma en l'existència d'enllaços sindicals comunistes abans de l'aplicació del canvi tàctic. Que hi hagués enllaços sindicals cenetistes l'any 1947 era més habitual, si més no veient la constant denúncia que en els informes interns del PSUC dels anys 1947 i 1948 es feia de les actuacions dels cenetistes prop del sindicat per tal de resoldre conflictes laborals. A més, l'anarcosindicalisme era el corrent ideològic majoritari entre els treballadors com passava entre els obrers de les empreses del Primer Sector de la ciutat de Barcelona on es xifrava en un seixanta-cinc per cent els afiliats a la CNT, un trenta per cent ugetista i un cinc per cent que no pertanyien a cap partit ni sindicat, seguint la mateixa relació que hi havia abans i durant la guerra civil¹⁴².

Tot i que manquen els informes d'algunes empreses on hi havia organització¹⁴³, la relació és una bona mostra dels resultats obtinguts a les fàbriques de la ciutat de Barcelona on el PSUC hi tenia l'organització més important i més activa: Maquinista Terrestres i Marítima, Hispano Suiza, Trinxet o Can Girona-. Considerant això i que en aquestes eleccions sindicals s'escollia únicament un enllaç per

---

¹⁴¹ “Sobre les eleccions sindicals”; AHPCE. Sota aquest títol s'apleguen diversos informes dels resultats i desenvolupament de les eleccions sindicals de l'any 1950, redactats entre els mesos d'octubre i novembre.

¹⁴² “Informe Primer Sector. Jordi” (1951); AHPCE. Antonio Casas Cazorla i Juan Navarro García eren anarquistes i van mantenir al seva militància fins a mitjans de la dècada dels cinquanta. Juan Navarro va treballar 21 anys en una empresa de marcs i motlures ubicada en casc antic, barri que formava part del Segon Sector en què el PSUC tenia divida la ciutat. Segons ell era un barri on havia molt anarquisme i de fet els enllaços de la seva empresa –abans de l'any 1948- eren de la CNT. [Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevistes amb Antonio Casas Cazorla i Juan Navarro García.

¹⁴³ Aquest informe sobre les eleccions sindicals de l'any 1950 es correspondria amb l'informe general d'organització de l'any 1950 en el qual hi ha algunes empreses més.

a cada categoria laboral (administratius, especialistes i no qualificats) i entenent que quan en els informes es fa referència a què es presenta un enllaç o surt un militant o simpatitzant escollit és per la categoria d'especialistes i com a molt, un altre pels no qualificats, podem arribar fàcilment a la conclusió que els militants comunistes escollits com a enllaços sindicals l'any 1950 van ser pocs. Amb aquestes dades, la recurrent afirmació de què la majoria dels dos mil cinc-cents enllaços sindicals que van assistir a l'assemblea on es va convocar la vaga general de Barcelona del març de l'any 1951 eren del PSUC¹⁴⁴, és força exagerada: només que consideréssim com la majoria dos mil enllaços, significa deu vegades més que la quantitat de militants que tenia el partit a la ciutat de Barcelona el juny de l'any 1950, xifrada en uns dos-cents.

Amb aquestes dades podem afirmar que en la primera oportunitat en què s'aplicà el canvi tàctic, foren més nombroses les dificultats i els fracassos que no pas els èxits: en les empreses on el PSUC tenia organització va poder presentar com a candidats deu militants i set simpatitzants dels quals en van sortir escollits cinc i quatre respectivament. En deu de les vint-i-quatre empreses el PSUC va presentar una candidatura amb militants i simpatitzants, sols o acompanyats de militants de la CNT. En les tretze empreses restants no va ser escollit enllaç sindical cap militant ni cap simpatitzant del partit, malgrat haver-hi organització. Les raons van ser diverses:

Motius	Número d'empreses
Tupinada/Manipulació del procés electoral	2
Acord polític	1
No van presentar candidat	7
No apliquen de la línia política	4

Certament va existir la manipulació del procés electoral per part de les direccions de les empreses o la CNS per evitar que sortissin escollits enllaços d'oposició –a Can Trinxet i Can Girona-, però van ser més les empreses en les què la causa per la qual no va sortir escollit un militant o simpatitzant del PSUC tenia l'origen en les mancances de la pròpia organització del partit.

¹⁴⁴ Ferri, L. i d'altres; obra citada; pàgs. 163-164

La campanya del PSUC per promoure l'entrisme en els sindicats verticals franquistes que es va fer des de la premsa clandestina i la REI es basava en la necessitat de què els treballadors de les empreses presentessin com a candidats a enllaç sindical a companys seus que defensessin els seus interessos i fossin antifranquistes, sense distinció d'ideologies, i que participessin en les votacions per tal d'escollir-lo. La cèl·lula comunista havia de ser l'encarregada de dinamitzar tot aquest procés d'una banda, fent que hi hagués candidats –comunistes, anarquistes o simplement antifranquistes- i de l'altra, fent que els treballadors els votessin. Una aplicació correcta de la línia política del partit la trobem en el cas de la Térmica –on es va arribar a un acord per retirar el candidat del PSUC i votar al de la CNT- i, d'entre les empreses on no es va presentar cap candidat en els casos de Pohule i Can Girona –on es va donar el vot a treballadors favorables als interessos obrers- i en els casos de Norol i Casas -on es va donar el vot directament al candidat que presentava la CNT-, és a dir, per diverses raons no es va presentar un candidat propi però la cèl·lula d'empresa va aconseguir que es votés perquè sortís escollit el candidat d'oposició. Tanmateix les pròpies cèl·lules d'empresa del PSUC no sempre van aplicar la línia política del partit com va passar en els casos de les empreses Hispano Suiza, Parsons, Blau i Maquinista Terrestre i Marítima i en part, als magatzems Santa Eulàlia¹⁴⁵.

A la Hispano Suiza el grup comunista no es va presentar a les eleccions ni els enllaços que van sortir escollits eren d'oposició, excepte el dels administratius que militava a la HOAC però a qui no podien votar els militants del PSUC a l'empresa, perquè majoritàriament eren obrers del taller¹⁴⁶ En els casos de les empreses Blau i Maquinista Terrestre i Marítima es va donar un procés semblant: la cèl·lula d'empresa no va preparar cap candidat i hi havia un rebuig frontal a les eleccions sindicals entre el treballadors per la qual cosa van acabar votant qualsevol treballador per no haver de votar el candidat oficial de l'empresa. A l'empresa Parsons la cèl·lula comunista va preparar un candidat però

---

¹⁴⁵ Per a les empreses Isidrets, Tesa, Siseta i Hispania no tenim més dades que les de l'informe i per tant, no sabem si a més de no haver enllaços sindicals comunistes tampoc n'hi havia d'altres grups d'oposició. La votació a personatges famosos de Can Trinxet és pot considerar una reacció lògica amb la manera que es van preparar les eleccions tot i que sembla poder deduir-se també que l'organització del PSUC a l'empresa no tenia un candidat preparat.

¹⁴⁶ Palomero, D.; obra citada; pàg. 84 i entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997)

el va retirar i va demanar als treballadors que votessin en blanc. En el cas dels magatzems Santa Eulàlia el rebuig a les eleccions i al sindicat vertical es va produir només en un dels tallers on hi havia un candidat preparat però les treballadores van manipular les paperetes per a què els vots emesos fossin nuls.

Dos anys de difusió del canvi tàctic no havien aconseguit trencar el rebuig dels treballadors i d'algunes cèl·lules d'empresa vers els sindicats verticals. I això es va donar amb treballadors que havien mostrat un caràcter altament combatiu i en empreses amb presència d'organització del PSUC des d'inicis dels anys quaranta i on a més, ja s'havia posat en pràctica la combinació de l'ús dels mitjans legals i els il·legals com havia passat en la Maquinista Terrestre i Marítima i en la Hispano Suïza. I és que hi havia un cert grau de confusió.

Les instruccions del partit certament no ajudaven a prendre una determinació al respecte: 'participar' però sense 'col·laborar', crides a votar però alhora es negava que es tractés d'un veritable procés electoral per la manipulació del règim dels resultats, es demanava la presentació de candidats i l'elecció d'enllaços antifranquistes però es denunciaven les poques possibilitats d'aconseguir millores a través de l'actuació legal en els sindicats oficials animant a l'acció il·legal com a únic mitjà possible... Aquests eren els missatges que a través de la premsa clandestina del PSUC rebien els militants i els treballadors. Així no és d'estranyar que algunes cèl·lules seguissin mantenint el seu rebuig als sindicats verticals i no fessin res per a què hi hagués participació del PSUC en les eleccions sindicals de la seva empresa, ni tampoc l'actitud de les treballadores dels tallers dels magatzems Santa Eulàlia o dels treballadors de Can Girona:

“La meva impressió personal és que la manca d'un bon treball per part del P. ha fet que els obrers no s'orientessin envers el veritable camí que tant ha assenyalat el nostre P. encara que bona part bé motivat perquè els obrers en la majoria dels problemes que han topat s'han orientat sempre a fer-ho mitjançant comissions que són les que tramiten solucions de cara al sindicat unes vegades i de cara l'empresa unes altres, sent així que en la majoria dels problemes els enllaços no han intervingut”¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ “Sobre les eleccions sindicals”; AHPCE. Informe de Can Trinxet

Simplement, si feia temps que resolien els problemes laborals a través de les comissions i prescindint dels enllaços –tot i que, si més no un dels que tenien, estaven en posicions d’oposició-, si les eleccions sindicals eren una farsa i si tampoc se’n treia res de reclamar al sindicat –la qual cosa ells ja havien comprovat -, perquè havien d’escollir enllaços sindicals?

Aquesta no era una posició aïllada sinó que la compartien fins i tot els militants activistes. En una altra empresa que no hem pogut identificar, els resultats de les eleccions sindicals van ser comentats de la següent manera pel responsable de la cèl·lula:

“(...) Papeletes en blanc creu la majoria en el lloc on jo treballa i crec que quasi per tot. Desenmascarament dels sindicats verticals. Ningú hi creu. Els mils comentaris que durant anys he sentit en el treball sobre aquest particular ho confirmen (...)”¹⁴⁸

En aquest cas és el responsable de la cèl·lula d’empresa qui mostra aquesta visió tan pesimista i fa una referència directa a un dels punts en què més havia fet incidència el PSUC a través dels articles publicats a *TREBALL*: ‘*desenmascarar els sindicats verticals*’, és a dir posar en evidència dels treballadors que els sindicats eren una eina de la dictadura per al seu sotmetiment i no servien als seus interessos. Realment, pocs treballadors creien en el sindicat vertical i més després d’una dècada de patir-lo per tant, sembla innecessària la petició del PSUC tret que amb ‘desenmascarar’ es referís al seu desmuntatge dels sindicats verticals des de dins. La visió que tenien de la CNS els treballadors estava clara ‘*ningú hi creu*’, tanmateix el PSUC demanava la participació en les eleccions sindicals però alhora sense deixar de remarcar constantment tots els aspectes negatius que tenien, així com el poc treball que després podrien fer els enllaços.

Els treballadors i els propis responsables de les cèl·lules no van entendre el que políticament s’havia de fer. Per a la direcció del PSUC, l’elecció d’enllaços sindicals antifranquistes no es tractava d’una qüestió de drets laborals o de reivindicacions obreres sinó de possibilitats polítiques per acabar amb la dictadura:

---

¹⁴⁸ “Informe”; (sense autor, sense data); AHPCE

“(…) Si no obtingueren més llocs per al P. arran de les eleccions de octubre, per enllaços sindicals, fou perquè alguns companys no compregueren la importància del canvi tàctic que el P. iniciava en aquella època. A la B.19, abans d’aquestes eleccions, l’enllaç era el c./ responsable del grup. Aquest la millor cosa que va acudir-se-li va ésser de dir als obrers de la fàbrica que tothom votés per un obrer mig tonto. Els treballadors aixís ho feren i aquest bon home fou escollit per una absoluta majoria. Ací perdérem un enllaç que molt bé hagués pogut ésser un c/. del P. o bé un simpatitzant nostre (...) més aquesta mesura si bé és cert que demostrà fins on arriba el despreu que els treballadors senten per els sindicats falangistes, per altra banda deixava als obrers completament desarmats, puig no podien defensar llurs drets per mitjà de les pròpies lleis legals i demagògiques del règim, que si bé és cert que no els podria donar cap benefici, almenys es podia golpear les essències anti-obreres, capitalistes, burgeses, de tot el edifici social-reaccionari que el franquisme havia creat possibilitant els desemmascarament doncs del caràcter antisocial, antiobrer, dels sindicats falangistes.

Els grups B.13, B.17, B.18, B.112 i B.121 no presentaren candidats del P. o obrers honrats i conscients. A la B.13, on la personalitat i influència del P. ha tan crescut, si el P. hagués disposat de un c/. per a presentar-lo com a candidat, és segur que aquest hagués sigut elegit malgrat la majoria cenetista de l’empresa. Igualment hagués ocorregut en tots els demés grups. També aquí sobresurt clarament la sub-estimació de la força grandiosa del P. la valorització deficient de nostres pròpies possibilitats. És evident que procedia per part del sub-sector ha haber insistit i vigilat més atentivament aquesta tasca, explicant una i cent vegades més l’alcanc i repercussions polítiques que a no tardar tenia que produir el canvi tàctic.”¹⁴⁹[el subratllat és meu]

En aquest cas, el responsable del Primer Sector de la ciutat de Barcelona criticava l’actitud d’alguns responsables de cèl·lules d’empresa que no van presentar candidats perquè no havien entés que l’objectiu del canvi tàctic era polític i amb resultats a llarg o mitjà termini. No es tractava de què l’enllaç sindical d’oposició s’integrés dins la legalitat vigent sinó de què utilitzés els marges de relació prop dels treballadors que oferia el càrrec per adoctrinar, motivar i fer conscients dels seus ‘drets’ als obrers i engegar o coordinar les protestes dins les fàbriques:

“(…) Completament d’acord amb la teva crítica a la meva frase “política de participació en els organismes legals”. Devia haver dit “política d’aprofitament dels medis legals de lluita”. (...) En el cas que ens referim ja abans de la lletra de la Dolors ja comprenia que sols era un canvi de tàctica: en lloc d’un atac frontal com si hagués pogut desenvolupar d’haver pogut comptar amb la col·laboració o participació d’altres sectors antifranquistes... veient que això no es lograva, el partit optà per fer atacar infiltrant-se, camuflant-se a on es pugui i com es pugui.

---

¹⁴⁹ “Informe general del Primer Sector. Jordi, 1951”; AHPCE

*La finalitat es poder combatre amb eficàcia a Franco i la Falange, posant a cobert, guardant en lo possible al P. de convertir-se en blanc declarat, com seria si no es fes així (...)*¹⁵⁰

Tot el text és prou eloqüent de quines eren les intencions de la direcció del PSUC i quines consignes havien d'aplicar els quadres intermitjos en fer el canvi de tàctic: simplement era això, un canvi de tàctica que no perseguia participar en els sindicats verticals sinó poder atacar millor al règim. Els obrers militants comunistes que eren enllaços sindicals havien d'utilitzar el càrrec per treballar en dos nivells: un, aconseguir tenir contacte legal amb els treballadors de l'empresa i poder orientar-los políticament i poder establir contactes entre enllaços sindicals d'altres empreses, és a dir, tenir espais de relació "política" sota la cobertura legal del mateix règim i dos, no integrar-se en la cadena de mecanismes legals del sindicat vertical per solucionar els problemes dels treballadors –que fins i tot possiblement aconseguirien que fossin eficaços- sinó denunciar la inutilitat d'utilitzar els recursos legals que havia deixat el franquisme per la qual cosa calia el manteniment d'una mobilització de suport als enllaços per reivindicacions concretes i puntuals que es convertiria en una lluita per objectius més amplis i polítics i aconseguir un grau de conscienciació política i de lluita de classes més elevat entre la resta de treballadors.

En canvi, la majoria dels obrers militants del PSUC a les fàbriques que havien estat escollits enllaços sindicals, dels treballadors en general i bona part dels responsables de cèl·lules d'empresa es plantejaven les eleccions sindicals en termes reivindicatius per les qüestions laborals més immediates, d'aquí la presa de dues actituds diferents: o es van quedar al marge perquè pensaven que no valia la pena participar-hi perquè no hi havia res a fer amb els sindicats verticals o que si hi havia la possibilitats de què algú company tingués accés al sindicat vertical, havia de ser per ajudar a solucionar els seus problemes vitals i això havia de ser en un plaç de temps curt o immediat. El responsable de la cèl·lula dels magatzems Santa Eulàlia manifestava clarament, en comentar el fet que les obreres del taller no votessin al candidat del partit, que l'acció havia estat un gran acte de

---

¹⁵⁰ "Informe"; (sense autor, sense data); AHPCE

demostració antifranquista però que políticament era un desastre perquè les treballadores havien deixat passar l'oportunitat que els donava el franquisme de tenir un enllaç sindical que defensés els seus interessos i els donés suport davant qualsevol protesta oficial¹⁵¹. Alguns responsables de cèl·lules i enllaços sindicals malgrat haver estat escollits, mantenien tan fermament la posició de rebuig dels sindicats verticals que ni tan sols consideraven la possibilitat d'instrumentalitzar en benefici propi les decisions que es prenia en la CNS i no avaluaven les possibilitats de lluita que permetien: un quadre intermedi del PSUC informava d'una reunió a la CNS de les seccions socials del sindicat del metall qualificant-la com *'una comèdia'* i que les conclusions a les quals d'havia arribat –salari mínim vital, nacionalització dels bancs, construcció de vivendes, reducció assegurances socials i augment dels dies de vacances eren *'un monument a la demagògia'*. Mentre que la qüestió del salari mínim vital va ser un element important per a l'organització de grups d'oposició i un dels eslògans del PSUC per la mobilització dels treballadors i la posterior formació de cèl·lules en les empreses, el rebuig directe que demanava mantenir el PSUC davant el sindicat vertical ajudava a que l'autor de l'informe no considerés la possibilitat d'aprofitar alguna de les propostes per lluitar i mobilitzar els treballadors¹⁵². D'altra banda, la necessitat de solucionar problemes combinada amb una actuació amb el menor risc possible, feia que tampoc no s'apliqués correctament la estratègia de lluita ni la intencionalitat política del canvi tàctic:

"(...) Es nota una tendència a fer excessiu [il·legible] de legal vis a vis de les accions de lluita dels obrers.

Totes les accions de lluita van precedides d'una política "legalista" de cara a la CNS. Aquest procediment fora bó, si anés acompanyat de l'acció i mètodes de lluita il·legals.

Els companys del P. obliden fàcilment la imperiosa necessitat d'acompanyar llurs peticions legals amb la disminució de la producció, aquest "oblit" resta força a l'èxit de les lluites que es plantegen.

Naturalment quan parlem d'"oblit" no volem significar que els nostres amics no sàpiguen i coneguin aquesta orientació. El que passa és que no es consideren prou forts per iniciar aquest moviment de minva de producció. Més clar, no tenen confiança en llur pròpia força i amb la de tots els obrers de la fàbrica (...)

---

¹⁵¹ "Sobre les eleccions sindicals"; AHPCE.

¹⁵² "Informació de Catalunya. Reunió a la CNS"; (sense autor, sense data); AHPCE

L'amic Ju. deia l'altre dia que “la mobilització dels treballadors en les eleccions sindicals, malgrat que esperaven que es produiria no creïeren ni pensaren que arribés a tenir l'amplitud lograda; que fou una sorpresa per als companys del P. i que aquesta participació fou nombrosa, calia veure-la com un fet casual”. Els companys demostren que no han arribat a comprendre el paper dirigent que el partit ha tingut es aquest últim període (...).

*S'imposa liquidar l'excés de legalisme enfront els diversos mitjans de lluita il·legal, minva de producció, etc., etc. (...)*¹⁵³

El mètodes de lluita il·legals a les empreses s'empraven quan es podia i en funció de les circumstàncies de cada una, del caràcter de la militància, etc. I mentre no hi havia conflicte col·lectiu, una bona solució era tenir algú de confiança que pogués resoldre algunes demandes en el sindicat especialment per aquelles qüestions que podien afectar a pocs treballadors o que no es consideraven importants. Però és que el que interessava al PSUC del canvi tàctic eren les possibilitats de dinamització dels mètodes de lluita il·legal que no s'havien d'oblidar i que havien d'anar per davant de l'acció legal perquè la mobilització obrera era l'instrument per acabar amb la dictadura. En aquest sentit, el PSUC va haver d'impartir sovint instruccions a les cèl·lules per corregir la posició que havien adoptat alguns grups de treballadors de centrar tota l'acció reivindicativa en l'enllaç sindical sense fer mobilitzacions il·legals:

“VOLGUT COMPANYY:

Acceptem per complet la vostra valiosa orientació amb relació a la utilització dels enllaços sindicals, com un ressort més amb la nostra lluita antifraquista i contra el capitalisme per la consecució del triomf de la República i de la nostra línia política en defensa de la gran causa comú de tots els treballadors.

Estudiada i discutida les vostres lletres, tinc la satisfacció de veure que la orientació que portàvem no diferia amb molt a la que ens donen, clar està que ens ha servit per afinar encara més i ens ha donat més camins, per tant ens sentim satisfets del vostre ajut i us agrairíem que continueu fent-ho així, puig no ens causa cap molèstia, sinó que ens és de gran utilitat.

Reconec que potser en el darrer informe vaig jutjar un xic a la lleugera l'actuació del company X enllaç sindical, però això va ser degut a estar mal informat, puig jo vaig escriure d'acord amb les impressions que vaig rebre a través dels companys i simpatitzants i clar està, no vaig tenir cap conversació amb X. i com és natural els obrers i inclús els mateixos companys estaven

---

¹⁵³ “Informe general (B11)” (sense autor; 28 de desembre de 1950); AHPCE No està clar a quina empresa correspon aquest informe. Sembla bastant evident que està redactat pel responsable del 4t Sector, però no hem aconseguit identificar l'empresa. Pel nom de l'enllaç sindical falangista (Calvo) junt amb la seva més que probable pertinença al 4t sector, podria tractar-se de Can Girona, tot i que aquesta se la identificava com B1 en els informes sobre els resultats de les eleccions sindicals.

creguts que l'enllaç era suficient per a resoldre molts casos i que (si) així no era es devia a la feblesa d'ell. Puig estaven acostumats a veure en l'antecesor que actuava, hem de reconèixer, valentment i quasi sol contra l'empresa. I clar està això ara no pot ni deu esser així, però hem de [il·legible] aqueixa inèrcia i demostrar així als obrers més o menys inconscients políticament que a l'enllaç no se'l deu deixar sol amb els problemes, sinó que deu de donar-se-li tot l'ajut i costat que es pugui. Per altre part també alguns companys i obrers creien amb algo de ganes a la CNS d'afavorir [il·legible] als obrers, encara que fos almenys dintre del marc de la seva legislació laboral i ara es van donant compte del gran cinisme i xantatge que impera en els organismes que es titulen defensors dels interessos dels obrers, que no fan altra cosa que donar llargues als problemes "legals" que es plantegen i que des dels botones més insignificants hasta [sic] el més gran "gerarca" tots estan al servei dels virosos [sic] explotadors.

No obstant, sent tant vista i clara la falsedat de aqueixos organismes han de fer veure als obrers que tot aquesta martingala la poden fer servir per escut i pretexte per portar a terme la nostre lluita d'unitat i reivindicativa, aprofitant tots els punts legiscats i que no són cumplits i així portar a terme mobilitzacions massives de tots els obrers (...)"¹⁵⁴

La posició del partit era ben clara: els enllaços sindicals eren només un instrument de lluita política contra la dictadura i el capitalisme. Els militants del PSUC i els obrers antifranquistes que havien estat escollits enllaços sindicals, havien d'aprofitar la cobertura legal i la posició privilegiada que els oferia el càrrec per posar en evidència els incompliments de la pròpia legislació laboral franquista i mobilitzar els obrers en la seva contra. El que importava era la fi de la dictadura i no les millores en les condicions de vida i de treball dels obrers.

En les següents convocatòries electorals sindicals de l'any 1953, per a escollir enllaços sindicals i de l'any 1954, per als Vocals de Jurats d'Empresa les posicions dels obrers i del partit no van variar: el PSUC seguí cridant a la participació mantenint la posició de no integrar-se en els sindicats verticals¹⁵⁵ i a les empreses, els obrers seguien actuant en funció de les possibilitats, de les

---

¹⁵⁴ "Carta de O. responsable d'empresa metal·lúrgica". (sense autor, sense data); AHPCE

¹⁵⁵ *TREBALL*, núm. 153; desembre, 1935: "Els sindicats verticals són instruments del règim per a impedir la lluita de la classe obrera i tenir-la junyida al franquismo (...)

Però els obrers revolucionaris no poden desentendre's d'unes organitzacions a les que la massa treballadora es troba afiliada per força És el seu deure d'aporfitar-hi totes les possibilitats legals per minces que siguin amb la fnalitat de defensar els insteressos dels treballadors i desenmascarar el paper dels sindicats verticals i del seus jerarques (...)

Cal que a cada lloc de treball els treballadprs es posin d'acord sense distinció de tendències per assegurar l'elecció d'enllaços sindicals que es manifestin diposats a defensar les reivindicacions principalment de l'augment de salaris immediat (...)"

seves necessitats o de les circumstàncies per exemple: mentre a Manufactures Sedó hi va haver participació d'obrers antifranquistes a les eleccions d'enllaços i de vocals de Jurat d'Empresa dels anys 1953 i 1954 i no hi ha constància de què hi hagués organització del PSUC, a la Maquinista Terrestre i Marítima i a la Hispano Suiza/ENASA no s'hi van presentar candidats del partit ni les cèl·lules d'empresa van fer campanya per presentar treballadors antifranquistes. Estivill i de la Hoz, recullen el testimoni de Paco Mera, treballador de la Torras Hostench de Girona, que rebia instruccions de la direcció a l'exili que no tenien res a veure amb el que ell estava fent a la fàbrica i que no va ser fins a finals dels anys cinquanta que no es van decidir a presentar-se a les eleccions sindicals¹⁵⁶. En aquest anys, els enllaços sindicals escollits van tenir molt difícil l'actuació dins del sindicat perquè malgrat la bona voluntat d'alguns que es prenia la seva funció seriosament, tot quedava tallat per sobre d'aquesta jerarquia bàsica i era impossible fer res¹⁵⁷. Moltes vegades, a causa de la reiterada manca de resultats que comportava el diàleg amb les instàncies del règim o els empresaris, els propis enllaços sindicals optaven per aplicar directament els mitjans il·legals¹⁵⁸. D'altres enllaços podien tenir més èxit en el desenvolupament de les seves funcions, com explica una treballadora dels Laboratoris Wasserman de Barcelona, en indicar que l'enllaç sindical acudia sovint a la Delegació Sindical a denunciar els abusos del patró i aquest havia hagut de rectificar però també ens diu que, normalment, eren els mateixos treballadors els que, davant un greuge comparatiu amb d'altres companys d'una secció o d'una injustícia o de l'actitud prepotent i explotadora d'un encarregat, es posaven d'acord i

---

¹⁵⁶ Estivill, J. i de la Hoz, J. M.; *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi sobre les eleccions sindicals (1944-1987)*; pàg. 27

¹⁵⁷ Entrevista amb Gregorio López Raimundo (9 de novembre de 1.997). Tant Vicenç Faus com Antonio Casas manifesten que els enllaços sindicals eren tots del règim fins el 1957. [Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevistes amb Vicenç Faus i Juan Navarro García]

¹⁵⁸ *TREBALL*, núm. 149; Juliol, 1953. Fons PSUC (ANC): aquesta, per exemple, fou la conclusió a la que arribaren els enllaços sindicals d'una "ciutat industrial no llunyana de Barcelona" quan en una reunió, tots els enllaços presents demanaren augments salarials però "(...) la majoria d'enllaços sindicals manifestaren que l'única solució dels obrers seria recórrer a la vaga(...)". Malgrat Això, Miguel Núñez ens va afirmar que en els anys 1953, 1954 i 1955 hi havia algunes juntes provincials del sindicat vertical que estaven ocupades per militants del PSUC [Entrevista amb Miguel Núñez González (24 de gener de 2.004)]

organitzaven una reducció del rendiment o anaven a parlar directament amb l'empresari presentant-li les seves peticions¹⁵⁹.

El canvi d'actitud de les cèl·lules d'empresa i dels obrers més reticents vers la participació a les eleccions sindicals es va produir en la convocatòria de l'any 1957. Per a aquestes eleccions, la *Delegación Nacional de Sindicatos* aprovà un nou reglament electoral que atorgava un número d'enllaços sindicals fix per cada categoria laboral més un altra quantitat proporcional al número de treballadors de la categoria, fins a un màxim de trenta-dos enllaços en les empreses de més de mil treballadors. Fins aleshores s'havia escollit un sol enllaç per categoria laboral i malgrat les candidatures que es van preparar i els enllaços que s'havien escollit, no representaven un pes quantitatiu suficient per a què es poguessin arrencar resolucions favorables als treballadors dins dels sindicats. El règim ara ofería una oportunitat de què molts més treballadors antifranquistes sortissin escollits enllaç sindical i en ser més, potser podrien tenir prou força com per incidir en les decisions dels sindicats franquistes. En definitiva, va ser en aquest moment quan aquests militants més reticents van creure que podia ser possible fer alguna cosa per a solucionar realment els problemes dels obrers.¹⁶⁰ Tanmateix entre els treballadors no militants encara existia força reticència i desconfiança vers els sindicats verticals:

*“(...) en la Empresa se ha venido desarrollando una intensa campaña verbal encaminada a esclarecer entre los obreros la enorme importancia que tienen para nosotros estas elecciones y la necesidad de votar a los mejores compañeros, para que ocupen estos cargos. En esta tarea, se han tenido que vencer no pocas dificultades ya que, en principio, estaba bastante extendida la consigna de no votar, difundida, por una parte, por los elementos oportunistas de la Empresa y, por otra, por la natural e innata desconfianza que existe aun en muchos obreros hacia los organismos oficiales”*¹⁶¹

No només existia aquesta recança a ENASA on encara els propis militants del PSUC no havien participat en cap elecció sindical, sinó que la tendència a no votar seguia força estesa entre els

---

¹⁵⁹ Entrevista amb Montserrat Oliver (10 de setembre de 2.000)

¹⁶⁰ Entrevista Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997): “(...) *Finals del 1956 (...) es comença a parlar d'enllaços sindicals (...) una notícia que el Solís vol fer unes eleccions d'enllaços sindicals però vol canviar-ho tot, va passant el temps i trenta-dos enllaços. Osti tú! Trenta-dos enllaços...! Fins el cinquanta-set surten un de cada(...)*”

¹⁶¹ “Informe de Jaime” (novembre, 1957); AHPCE

treballadors barcelonins i va fer-se necessària una gran tasca prèvia de preparació de les eleccions sindical per trencar-la amb comissions de treballadors que anaven per les empreses explicant la necessitat de votar i captant els candidats més adequats perquè s'hi presentessin¹⁶². Segons un informe intern a les empreses on es va poder orientar els treballadors per a què votessin a les candidatures d'oposició aquestes van sortir escollides, allí on no havia estat possible no havien sortit però com a mínim, els antics enllaços havien estat substituïts per altres treballadors més joves¹⁶³:

“Empresa ENASA-Cuadro de enlaces:

Enlaces elegidos: 32.- Operarios, 14; especialistas-peones, 8; administrativos, 5; técnicos, 5; total: 32 enlaces

De los 32 enlaces tenemos 4 que son militantes del Partido y que figuran en la categoría de operarios. Además de dicha categoría hay dos enlaces más que son por completo simpatizantes nuestros y con muchas posibilidades de ingresar en el Partido. Hay asimismo, otros dos enlaces en la misma categoría, que también son afines a nosotros. Hay uno de la CNT y otro democristiano; los cuatro restantes sin tendencia política definida pero sujetos a nuestra influencia. De los 8 enlaces de la categoría especialista-peones, hay uno que podemos considerarlo como militante, ya que su ingreso es cuestión de poco tiempo. Entre los restantes hay un confidente, un par de falangistas, uno que figuraba en el Jurado de Empresa y que ha sido el único miembro de todo el jurado que ha vuelto ha ser elegido, y los tres restantes de dudosa condición. En la categoría de administrativos está COMAS, dirigente católico y luchador social; los cuatro restantes, entre ellos una mujer, sin tendencia política pero dispuestos a luchar influenciados por COMAS. De los 5 técnicos hay dos encargados de sección, que se decantan por la Empresa; otro, que es practicante y un muchacho enérgico; de los otros dos no se puede esperar mucho por iniciativa de ellos.

Sin embargo, al margen de lo reseñado, la tónica general entre los enlaces es de la más completa unidad (...) lo cual han demostrado en todas sus acciones hasta el presente.

En las elecciones de la Juntas Sociales, en la candidatura que salió elegida (representando a todas las fábricas e industrias del ramo del automovil de

---

¹⁶² “Elecciones sindicales. Barcelona, octubre de 1957”; AHPCE. L'autor de l'informe no està clar però probablement sigui l'Albert Badia: “(...) En talleres y fábrica el ambiente no era muy propicio para la votación pero como antes se dijo, estas comisiones comentaron en los lugares de trabajo, con sus respectivos compañeros de trabajo, la necesidad de aprovechar dicha coyuntura que se presentaba bajo la demagogia del régimen de hacer las cosas en apariencia. Nosotros podíamos provechar las posibilidades que se nos brindaban para que, efectivamente, eligiésemos a los mejores que sin ninguna duda, en cada sitio de trabajo, se conocen por su espíritu combativo, su valor y honradez. (...) tomó cuerpo la idea de aprovechar esta oportunidad presentada por la mismas debilidades del régimen en franca decadencia.

Cuando los trabajadores buscamos dichos hombres y se les expuso la necesidad y el deber de que se presentaran para representantes nuestros, fueron aceptadas nuestras peticiones, y el resto de los trabajadores, cuando vieron los hombres que se ofrecían con verdaderas ganas de defender sus derechos y además eran honrados, se fue evaporando la posición de no votar y todos se volcaron a la votación de los mejores. Cuando me refiero a todos son los más, pues el promedio, en general de los votantes ha sido de un 75 o un 80%”

¹⁶³ Informe de Tarragó (2 de novembre de 1.957); AHPCE

Barcelona) y que consta de 16 miembros, seis de ellos de ENASA; de estos seis, dos son miembros del Partido, otro es COMAS, otro el Jurado reelegido, el quinto un falangista y el sexto uno de los encargados que hemos señalado más arriba.

Aclaremos que en estas elecciones de la Juntas Sociales solo podían participar, como electores y candidatos, los enlaces que habían salido elegidos y los obreros de las fábricas que no contasen más de cinco trabajadores. Al mismo tiempo en estas elecciones, de los 16 que salían elegidos, los cuatro de ellos que sacasen más votos pasaban a formar parte de la llamada Junta Permanente y que radica ya en el propio sindicato. Aquí los jefes hicieron el pucherazo y con una indigna maniobra consiguieron poner a los que ellos querían. De los cuatro dos son de ENASA, pero uno de ellos es el meniconado Jurado y el otro el susodicho encargado, elementos ambos muy dudosos y poco recomendables. De los otros dos miembros de la Permanente uno es de SEAT y es falangista y otro es de FORD, de éste último no tenemos aun referencias.

Empresa MAQUINISTA:

Enlaces elegidos: 19. En la de San Andrés, donde existe organización del Partido, categoría operarios, 9; categoría peones, 5; administrativos, 5; técnicos, 2; total 19 enlaces

Entre los 19 y pertenecientes también a la categoría operarios, hay dos que son miembros del partido, otros dos que son por completo simpatizantes. No podemos dar versión del resto de los enlaces por desconocer hasta el momento sus características, informaremos sobre ello en cuanto estemos en condiciones de hacerlo.

De lo que sí podemos informar por saberlo con certeza es de que MARIN salió también elegido y no solamente enlace sino que ha llegado a la Junta Permanente y, por lo tanto, tiene abierto el camino hacia las Juntas Provinciales, a las que ambiciona llegar. Como ya sabéis, este es un individuo muy poco recomendable y con el cual debemos tener cuidado.

Empresa SEAT:

Enlaces elegidos, 32.

De esta empresa no conocemos aún la composición de los enlaces ya que de nuestros camaradas no hay nadie que lo sea y no nos han podido facilitar hasta ahora muchos detalles, ya que con estos camaradas solamente he tenido una entrevista hasta el momento. Informaremos en cuanto conozcamos la composición de los enlaces elegidos.

Aun así podemos comunicaros que hay uno de los enlaces elegidos que simpatiza por completo con nosotros y parece estar dispuesto a ingresar en el Partido. También hay un Jurado de Empresa simpatizante nuestro. Es decir, que existen buenas perspectivas en esa Empresa.

En las Juntas Sociales salieron elegidos tres enlaces de esta Empresa, aunque no conocemos sus características. De estos tres, uno pasó a la Permanente, que es el falangista que más arriba citábamos.

Empresa LAMPARAS Z:

En esta empresa y a pesar de que tenemos camaradas, no se ha conseguido aun una información de la composición de los enlaces, ya que debido a lo que

allí ocurrió, los contactos con nuestros camaradas han sido muy deficientes hasta ahora que empiezan a normalizarse. Informaremos sobre esta empresa en cuanto nos sea posible.

Empresa HISPANO WILLIERS:

Esta empresa consta de unos 350 obreros, siendo de reciente creación la organización del Partido.

Enlaces elegidos: 11. (operarios, 4; peones, 3; administrativos, 1; técnicos, 3.)

Uno de los enlaces es miembro del Partido, hay otro que se siente identificado con nosotros y tiene también deseos de ingresar; otro de los enlaces siente asimismo inmensa simpatía por nuestra causa (todos ellos de la categoría operarios). Entre los peones hay dos simpatizantes. El resto de los enlaces son casi todos buenos elementos, con alguna excepción.

Fábrica FAEMA:

100 obreros. Tiene cuatro enlaces sindicales, uno por cada categoría profesional. El enlace de los peones es del Partido; el de los oficiales es un simpatizante y los dos restantes, de los técnicos y administrativos, son de la empresa.

METAQUÍMICA:

100 obreros. Cuatro enlaces. El de las oficinas es del P.; el de los peones es un viejo militante del PSOE, que mantiene buenas relaciones con nosotros; los otros dos, técnicos y administrativos, son de la empresa.

Una fabrica de CERAMICA:

48 obreros. Dos enlaces. El de los trabajadores es reelegido (del P.) y el de los administrativos es de la Empresa.

En un taller:

De unos veinte obreros un enlace es del P.

Empresa de transportes RIBAS:

Hay un enlace nuevo, simpatizante conocido de un camarada, al cual se le va a dar ingreso en el P. Esta empresa es muy grande, pero desconocemos todavía la cantidad de sus empleados y enlaces.

Casa GIRONA:

De un total de 32 enlaces, dos son viejos militantes del P. y varios simpatizantes del P., entre los que hay algunos ex-cenetistas. La composición de los enlaces es variada, pero en su mayoría es representativa con la particularidad de que gran parte de estos son jóvenes.

SABADELL:

Dos enlaces del P. en dos pequeñas fábricas. Uno de estos dos enlaces reelegido, tiene entrevistas y reuniones con los enlaces de otras fábricas, lo cual está dando buenos resultados.”¹⁶⁴

---

¹⁶⁴ “Cuadro de enlaces”; (10 de noviembre de 1.957); AHPCE

A més, a l'empresa Instituto Electroquímico va sortir escollit un militant del partit per la categoria dels especialistes¹⁶⁵. Es probable que sigui una relació incompleta dels resultats de les eleccions sindicals de l'any 1957 perquè falten força empreses on hi havia organització. Tanmateix hi són les més importants en quant a volum de treballadors, algunes de les quals ja havien protagonitzat la conflictivitat col·lectiva del mes d'abril de l'any anterior però que fins aleshores no havien participat en les convocatòries d'eleccions sindicals. Llevat de les empreses ENASA i Maquinista Terrestre i Marítima, sembla que els militants del PSUC tampoc no van ocupar massa càrrecs d'enllaç sindical aquest cop, però sí que es guanyaren aquests càrrecs per a simpatitzants o per a treballadors que estaven relacionats amb el partit. Sovint, aquesta era una estratègia calculada per a no comprometre a tota l'organització del partit, com a ENASA on per a aquestes eleccions s'organitzà una candidatura unitària d'obriers de totes les ideologies per als operaris i una altra per als peons i especialistes:

“(...) ens dona temps de començar a preparar perquè no sabem quan serà. I llavors comencem a parlar i a discutir a qui posem: al Badia no li posem perquè està fixat, al Mullor tampoc perquè és el secretari, llavors... A qui posem? El Galindo, el Lara, el Faus, l'Antón d'operaris; d'administratius el Comas, un de la CNT fent una candidatura unitària, no la vam voler fotre total del PSUC que a la primera caiguda caurem tots. Aquests que no estan fixats al davant (...)”¹⁶⁶

En d'altres ocasions el fet de no aconseguir càrrecs sindicals per al partit responia a la pròpia ineficiència dels responsables de la cèl·lula d'empresa, a la pressió dels empresaris i del sindicat vertical o a les condicions personals dels militants: a l'empresa Catalana de Gas la cèl·lula d'empresa va organitzar una candidatura de renovació i no va incloure un antic enllaç sindical que encara tenia certa influència entre els treballadors. Aquest, veient-se fora del càrrec amb tota probabilitat, va reclutar uns quants treballadors amb els quals es va dedicar a fer acusacions difamatòries contra un dels components de la candidatura de manera cosa que va fer que no guanyessin les eleccions¹⁶⁷. A SEAT,

---

¹⁶⁵ “Informe sobre el desarrollo de las elecciones sindicales en tres fábricas de Barcelona” (sense autor, octubre de 1.957); AHPCE

¹⁶⁶ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997)

¹⁶⁷ “Informe sobre el desarrollo de las elecciones sindicales en tres fábricas de Barcelona”; (octubre, 1.957); AHPCE

tot i que sembla que els enllaços escollits eren simpatitzants del partit no va sortir escollit cap dels tres militants del partit perquè no van presentar la seva candidatura perquè només un era el més adequat i estava pensant en emigrar a França per poder millorar la seva situació econòmica i casar-se. Finalment, val la pena destacar les dificultats que va haver-hi a ENASA i a la Papelera Española per a què sortissin enllaços sindicals del partit en aquestes eleccions perquè les causes identificades pels responsables de les respectives cèl·lules d'empresa il·lustren com tota aquesta conflictivitat laboral va ser un procés molt lent que mica en mica s'extenia com una taca d'oli però en el qual encara persistien qüestions o situacions no resoltes que impedièn la seva plenitud i que es desenvolupés de forma desigual. A ENASA, la pressió de l'empresa en contra les candidatures opositores fou molt forta amb elements falangistes i franquistes fent propaganda en contra i dels candidats per la categoria dels peons que presentà el partit sols en sortí escollit un. Les causes, segons el responsable de la cèl·lula de la fàbrica foren:

“(...) la influencia que ejercen entre los peones el citado confidente y nuestro amigo [irònicament] el Jurado, debido a la posición que ocupa uno en el Montepío, y el otro por sus relaciones, que les han servido para proporcionar piso a alguno de los peones y a otros hacerles préstamos de dinero, creándose así una camarilla que son los que se han preocupado de coaccionar a los otros en el momento de votar. El segundo motivo, que creemos fundamental es la más corta mentalidad y la más baja consciencia social de muchos de ellos, debido a sus características y en relación a otras categorías profesionales, que ha hecho posible la coacción entre ellos y el logro del voto a estos desaprensivos a sabiendas de que no son ellos los que necesitan para defender sus intereses”¹⁶⁸

El responsable de la cèl·lula d'ENASA remarcava la diferència de mobilització que es donava no ja entre els treballadors no manual i manuals sinó també dins d'aquests últims probablement perquè els peons eren més joves, amb menys recursos econòmics i amb menys experiència vital, confirmant així que els protagonistes de la conflictivitat laboral en aquest període van ser un determinat grup d'obrers. En el cas de la Papelera Española:

---

¹⁶⁸ “Informe de Jaime” (novembre, 1.957); AHPCE

“(…) Todo un turno se negó a votar. ¿Por qué?. Existen varios motivos. ¿Es que los obreros no tienen el mismo espíritu de rebeldía que el resto de los trabajadores de Barcelona? Sí. El solo hecho de negarse a votar ante la presencia en esta mesa de elementos odiados y fascistas es una demostración de antifranquismo y de conciencia de clase. Pero este sentimiento no ha sido dirigido, ni orientado, no ha sido organizado, faltó el elemento impulsor y dirigente: el Partido. El esfuerzo realizado por un Jurado de Empresa honrado y valiente pero falto de preparación y de un simpatizante apenas ligado a nosotros en aquellos días fue insuficiente”¹⁶⁹.

Malgrat tota la campanya desplegada i les consignes distribuïdes, en aquesta empresa l'any 1957 encara hi havia rebuig a les eleccions sindicals d'una part important de la plantilla de treballadors que no va anar a votar. I és que encara l'any 1957, les possibilitats d'actuació dins dels Sindicats Verticals seguien considerant-se molt reduïdes:

“(…) Dentro de los sindicatos los jefes lo tienen todo a su favor y no fueron tan claras las cosas [elecciones a Juntas Sociales i Juntas Permanentes], como era el deseo del trabajador. Se vieron cosas tenebrosas y poco claras en votos de dudosa procedencia que no pasaron desapercibidos por nadie, habían las correspondientes reclamaciones y protestas por parte de los trabajadores, que en definitiva han sido soslayadas por los jefes del Sindicato Vertical, la mayor de las veces amenazados con que nos podía costar la duda cara, la credencial y algo más, amenaza unas veces velada y otras descarada, recordando lo que es un sindicato vertical. No obstante no han podido impedir que verdaderos hombres hayan conseguido tomar una posición en el mismo seno del famoso sindicato vertical. Pues la prueba clara y contundente que no ha sido muy legal es que una cantidad de las Juntas Provinciales y Permanentes las forman individuos que llevan 20 años siendo reelegidos”¹⁷⁰.

Als candidats dels operaris escollits l'any 1957 a ENASA i a Lámparas Z, el sindicat vertical els hi negà les credencials d'enllaç sindical el dia del seu lliurament i els hi van ser atorgades dos dies més tard per la pressió conjunta d'enllaços i treballadors. Als enllaços sindicals d'ENASA a més, per un acord entre el sindicat i la direcció de l'empresa se'ls prohibí de fer les seves funcions si no era

---

¹⁶⁹ “Informe sobre las elecciones en tres fábricas de Barcelona” (sense autor, 15 d'octubre de 1.957); AHPCE

¹⁷⁰ “Informe de Jaime” (novembre, 1.957); AHPCE

d'acord amb el Jurat d'Empresa¹⁷¹. A més, també van prosequir mantenint aquesta actitud d'actuar sota l'empara legal del sindicat, comptant amb la protecció que suposava la utilització de la seva pròpia retòrica sindical demagògica i espremer els seus propis postulats que més podien coincidir amb alguns plantejaments dels obrers per tal d'aconseguir millores laborals, reduint el risc personal que suposava actuar obertament¹⁷².

Quina va ser realment la incidència que van poder tenir els enllaços en les reivindicacions i la lluita per les millores laborals i socials dels obrers? Una aplicació correcta de l'estratègia del canvi tàctic implicava la intervenció en el conflicte de l'enllaç sindical presentant les demandes a l'empresari o a la CNS, que havia de comptar amb el suport de l'acció de protesta dels obrers per tal de pressionar l'empresa i el sindicat vertical, però de fet aquesta combinació es va donar en molts pocs casos o es va donar amb algunes variants:

---

¹⁷¹ Ibídem. Eren els Jurats d'Empresa sorgits de les eleccions de Vocals de Jurat d'Empresa de l'any 1954, a les quals no es va presentar cap candidat d'oposició. Les eleccions a Vocals de Jurat d'Empresa de l'any 1958 van ser suspeses a ENASA, restant en el càrrec els Vocals de Jurat escollits l'any 1954.

¹⁷² Van ser els casos de Juan Navarro García, Vicenç Faus Abad i Àngel Rozas Serrano. Juan Navarro després de ser escollit enllaç sindical es 'retratava' davant del sindicat vertical però sempre seguint les seves lleis. Vicenç Faus va fer aturar les màquines de la fàbrica ENASA durant la vaga del mes d'abril de l'any 1958. Quan van arribar els dirigents del sindicat vertical a la fàbrica per tal de solucionar la qüestió, ho va negar dient que no podia fer-hi res que eren els treballadors que havien aturat el treball i que ell no podia fer-los tornar a treballar. Com a càrrec sindical va acompanyar els capítosts del sindicat a parlar amb els treballadors per tal de què tornessin a treballar. Això però no li va evitar la detenció. Rozas, que va ser durant més de vuit anys enllaç sindical de la seva empresa, vocal provincial i vocal nacional de la construcció, en ocasions havia d'acceptar algunes de les propostes que feien els dirigents del sindicat vertical per tal de poder criticar-les i treure'n beneficis per als treballadors. Rozas va arribar a ser proposat per a 'procurador en cortes' però amb la detenció de la direcció del PSUC l'any 1958 es va descobrir la seva vinculació amb el partit i va ser igualment detingut. [Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevistes amb Vicenç Faus Abad, Àngel Rozas Serrano i Juan Navarro García]

QUADRE NÚM. 54
Conflictes laborals amb intervenció de l'enllaç sindical (segons TREBALL)

Any	Període	Localitat	Empresa	Conflicte	Actuació
1950	2n trimestre	Cinturó industrial	Fàbrica	Reclamació a la direcció de l'augment de sou promès	L'enllaç presenta la petició a la direcció de l'empresa. No hi ha notícies d'acció il·legal
1952	3r trimestre	--	Fàbrica de géneres de punt	Petició d'augment de sou	L'enllaç presenta a la direcció la petició d'augment de sou. Hi ha una vaga de braços caiguts durant dos dies
1953	2n trimestre	Barcelona	Banca	Concessió d'una paga extraordinària	Els enllaços sindicals fan la petició en una reunió de la CNS. Els empleats fan una vaga de braços caiguts
	2n trimestre	Barcelona	Assegurances	Concessió d'una paga extraordinària	Els enllaços sindicals fan la petició en una reunió de la CNS. Els empleats fan una vaga de braços caiguts
1955	1r trimestre	Caldes de Montbui	Fàbrica Ortado y Cortés S.A..	Petició d'augment de sou	L'enllaç sindical presenta la petició al director de l'empresa. El obrers fan vaga 10 dies
	3r trimestre	Barcelona	Fàbrica	Consideració del metre com una eina	La petició la presenta l'enllaç sindical. No hi ha notícies d'acció il·legal
1958	1r trimestre	Barcelona	Fàbrica	Petició d'augment de sou	Els enllaços presenten la petició. Els obrers disminueixen la producció.
	4t trimestre	Vallcebre	Mines	Petició d'augment de sou	Els enllaços i els obrers organitzen comissions per presentar la demanda als Jurats d'Empresa i a la direcció.
1959	1r trimestre	Sabadell	--	Aplicació del salari mínim vital	Els enllaços sindicals assistents a un curset en els locals de la CNS signen una petició.

TREBALL constata la intervenció dels enllaços sindicals en conflictes laborals només en nou ocasions i a partir de l'any 1950. En les cròniques dels conflictes que es publicaven a *TREBALL*, l'enllaç no apareixia com la persona que lluitava pels drets dels treballadors davant les instàncies oficials, sinó que sempre apareixia bé fent funcions d'intermediació entre la direcció de l'empresa i els obrers, de simple transmissor de les demandes o bé, integrant-se en les comissions d'obriers que es formaven per donar suport a la demanda. Els qui realment apareixien lluitant per les demandes eren els obrers militants comunistes o antifranquistes que, un cop havien utilitzat l'enllaç per a què presentés la petició i generalment rebutjada per l'empresari, reclamaven directament contra la direcció de l'empresa o el sindicat a través d'una comissió i amb el suport de la pressió d'una acció col·lectiva de protesta. Només a partir de l'any 1957 els enllaços sindicals començaren a tenir algun protagonisme en els articles de *TREBALL* quan informava de la formació de comissions d'enllaços sindicals, protestes col·lectives d'enllaços sindicals -per exemple, en els cursets d'enllaços de Sabadell- o de les mobilitzacions organitzades pels companys de treball d'un enllaç sindical que havia estat acomiadat per ser antifranquista, posant de relleu l'important paper que l'enllaç anava adquirint quant realment estava en l'oposició obrera.

Pel que fa a les comissions d'obriers, en trenta-sis dels cent setanta-cinc conflictes laborals referenciats, es constata de manera explícita la seva formació -vint-i-dues entre 1946 i 1952 i catorze entre 1953 i 1959-:

- L'any 1946 a diverses fàbriques de Manresa durant la vaga general i a les empreses Fills d'F. Sans i Can Trinxet de Barcelona
- L'any 1947 a les empreses casacuberta i la companyia de Tramvies de Barcelona, a Can Serra de Manlleu i a diverses fàbriques de Mataró durant la vaga general.
- L'any 1948 a l'empresa Latis Hispani
- L'any 1949 a les empreses Gassol (dos vegades) Marfà i Inverg de Mataró reclamant directament a la CNS i a Can Girona i la fàbrica de pell Codina de la ciutat de Barcelona.

- L'any 1950 a Can Girona, la Maquinista Terrestre i Marítima, a la companyia de Tramvies i a sis empreses més de la ciutat de Barcelona
- L'any 1951 a l'empresa Fills d'S. Bernadas i una altra fàbrica de la ciutat de Barcelona.
- L'any 1952 en una empresa sense identificar de la ciutat de Barcelona
- L'any 1955 a l'empresa Vulcano i al port de la ciutat de Barcelona
- L'any 1956 a Can Trinxet –que va visitar al delegat de treball i a una altra empresa de la ciutat de Barcelona
- L'any 1957 a Terrassa on diverses comissions de diverses fàbriques es va reunir davant els locals de la CNS de la ciutat per demanar augment de sou
- L'any 1958 a ENASA durant les vagues d'abril, a les mines de Vallcebre i a una fàbrica química de Girona
- L'any 1959 a l'empresa Hispano Olivetti de la ciutat de Barcelona, a les mines de Fígols i el gremi de fusters de la ciutat de Girona.

El reduït nombre de comissions que segons la premsa clandestina es constituïren durant els conflictes, no és un indicador fiable de la seva existència ja que no podem descartar el fet que per motius de clandestinitat o per una transmissió incorrecte de la informació, no es pogués especificar la seva existència en d'altres ocasions. De fet, els informes interns del PSUC destaquen com un fet habitual la formació de comissions per a entrevistar-se amb el gerent de l'empresa o amb els dirigents de la CNS perquè alguna mena d'interlocució s'havia d'establir entre els treballadors i la direcció durant un conflicte, però després no apareix la seva formació en la notícia de premsa. Això passa, per exemple amb la vaga del mes de març de l'any 1958 a ENASA en què una comissió va presentar les demandes dels treballadors a la direcció, però la seva formació no està reflectida a *TREBALL*. No hem pogut aconseguir informació respecte de si en les altres empreses que van participar en aquesta vaga també es van formar comissions d'obers però cal pensar que sí amb la qual cosa el nombre de

comissions que es constituïren augmentaria considerablement. El mateix passa amb les empreses en vaga l'abril de l'any 1956 per a les quals no hi ha cap dada sobre la formació de comissions d'obriers.

Les comissions d'obriers, sorgiren de manera espontània o semi-espontània, com a sistema per a dialogar amb l'empresa: davant un abús del patró o per la necessitat de presentar una demanda, un plec de signatures o discutir alguna qüestió laboral, alguns dels obrers més compromesos amb la defensa dels interessos dels treballadors es presentaven voluntaris per anar a parlar amb l'encarregat, l'empresari o la CNS, i buscava o se li afegien un o dos treballadors més. No era necessari que fossin comunistes o sindicalistes, hi anava qui sabia discutir o qui gaudia de la confiança dels companys, guanyada amb les seves actituds. Perquè, per a formar part d'una comissió no es designava a qualsevol sinó a qui s'havia destacat com a activista en la lluita obrera quotidiana i amb qui la resta de companys s'hi sentia representada i convençuts que amb ells aconseguïren bons resultats. Així, el fet més habitual era que la formació d'una comissió fos una actitud voluntaria d'uns treballadors però era una decisió que per la relació que els actuants havien assolit amb els companys i per l'acceptació tàcita d'aquests, en certa manera amagava una elecció o designació des de la base. Per als components de la comissió, era també una manera d'assolir lideratge, però comportava que l'empresa els considerés uns agitadors i els tingués vigilats, cosa que suposava un handicap important quan es passava a un estadi superior de mobilització¹⁷³.

Però aquestes comissions d'obriers es desfeien un cop havia passat el conflicte. Durant força anys el PSUC insistí en què a les fàbriques a més de la cèl·lula política del partit, es formés una comissió obrera directiva, clandestina i permanent i una altra comissió d'obriers que actués amb el màxim suport possible de forma oberta presentant les reivindicacions al patró o al sindicat. Però aquest esquema organitzatiu no era aplicable a les empreses: a finals de l'any 1957 existia a ENASA a més de la cèl·lula política del partit, una comissió obrera permanent formada -com a mínim- per Vicenç Faus,

---

¹⁷³ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997)

Pere González, Pere Lara i un altre treballador conegut amb el sobrenom d'Arturo¹⁷⁴. Això que pot semblar l'aplicació de l'estructura orgànica que definia el partit no era tal, ja que tots ells eren membres de la cèl·lula d'empresa. A més, Faus i Lara eren, respectivament, els responsables de cadascun dels dos grups en què estava dividida la cèl·lula d'empresa i eren també, juntament amb Pere González i dos militants més del partit, enllaços sindicals.

“(...) si no anaves tú no anaven els altres. Les mateixes persones de la cèl·lula es veuen obligades a anar (...)”

Al cinquanta-sis, cinquanta-set, cinquanta-vuit nosaltres ja teníem les comissions obreres, el que passa és que aquestes comissions quan s'havia acabat el que passava es desfeien perquè no es podien mantenir. Els que venien -sis o set- per anar a parlar (...) sempre es nomenava una comissió. Els escollien en assemblea, o a dit, o “ja hi vaig jo”. Aquestes comissions ja funcionaven. El 1954-1955 eren unes comissions però es desfeien i quan tornaven... una altra. No en deíem comissions obreres sinó “la comissió”.

Fins els seixanta no tenen vida. Quan estàvem com a cèl·lula també hi havia comissió però ja no calia que ens escollissin: “que hi vagi el Faus” o “que hi vagi el Badia” o “vine tú!” o “vine l'altre!”. Per enviar una comissió si no la coneixies no l'envies perquè el primer que pensen és que dirà que sí o la tombaran. Si no et coneixien no t'envien. (...)”¹⁷⁵.

La comissió obrera que els treballadors d'ENASA escolliren per sistema assembleari per a presentar les reclamacions a la direcció durant la vaga de 1958, va estar formada pels mateixos membres de la comissió obrera permanent -que també eren membres de la cèl·lula d'empresa i enllaços sindicals- perquè era en qui els treballadors de la fàbrica tenien confiança. Els membres de la cèl·lula d'empresa trencaven així el principi de la clandestinitat ja que la comissió d'obres havia de tenir una actuació oberta, però era necessari perquè els obrers necessitaven líders a qui seguir per tal de participar en la conflictivitat laboral.

3.1.2. La vaga general:

Dins de l'esquema d'actuació del PSUC, la culminació de les protestes per les reivindicacions immediates amb el suport de l'educació política havia de ser la vaga general obrera que provoqués un

---

¹⁷⁴ “Informe de Jaime. Composición interna del P. en ENASA”; (1.957); AHPCE

¹⁷⁵ Entrevista Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997)

canvi de règim. Descartada pel propi partit la conflictivitat laboral dels anys 1946 i 1947 com a possible generadora de la substitució del franquisme, la vaga general del mes de març de l'any 1951 va ser l'acció més semblant a aquesta vaga general obrera que brandia el PSUC com a element clau per a l'eliminació de la dictadura franquista. I motius per creure-ho potser no en van faltar.

El dia 1 de març de l'any 1951 es produí el boicot als tramvies de Barcelona. Aquest fet ha estat àmpliament tractat, especialment per Fèlix Fanés, i com se sap, es va tractar del boicot dels ciutadans de Barcelona a l'augment del preu dels bitllets del tramvia en una quantitat superior a la dels de Madrid. Quan semblava que les protestes ciutadanes s'havien acabat, en una reunió de la CNS, els delegats sindicals presents convocaren una vaga general per al dia 12 de març que durà tres dies:

“Los trabajadores van concentrándose ante las fábricas y oficinas desde las primeras horas de la mañana del lunes. Suenan las sirenas y nadie entra a trabajar. Pocas horas después, un moderado despacho de la agencia France-Press comunica al mundo que Barcelona esta paralizada por una huelga general en la que participan unos 300.000 trabajadores. Según el corresponsal de New York Times son más de 500.000.

Las grandes fabricas son las primeras en parar (...) Grupos de trabajadores se encargan de extender el paro a los diferentes sectores. La huelga es total en el textil, metal, construcción, madera confección y química. El puerto se paraliza. Muchos empleados de agua, gas y electricidad también se adhieren (...) La inactividad también se extiende a Correos, Telégrafos y Telefónica. Durante algunas horas las comunicaciones entre Barcelona y el resto de España quedarían interrumpidas. Circulan pocos vehículos. Ningún taxi. Y los camiones que atraviesan la ciudad se ven obligados, en ocasiones, a exhibir un rótulo para evitar el apedreamiento.

Los piquetes procedentes de las fábricas consiguen el cierre de numerosos comercios y bancos, especialmente los del centro. Hacia el mediodía, muy pocas tiendas, bares y restaurantes permanecerían abiertos. Las aulas de la Universidad, escuelas y colegios están vacíos o inactivas. No es exagerado afirmar que a lo largo de muchas horas Barcelona estuvo en poder de los trabajadores.

Los obreros se dirigen hacia el centro para hacer patente allí su fuerza. Se manifiestan en la plaza de Catalunya, Ramblas, Pelayo, Plaza de la Universidad, Vía Layetana. Los tranvías, aparte de ser boicoteados, son paralizados y volcados. En el cruce de la calle Rosellón, con la avenida de Gaudí, es incendiado uno de la línea 37. El Hotel Ritz es apedreado porque sus empleados se niegan a secundar la huelga (...)

Los enfrentamientos más graves acaecidos en esta primera jornada de huelga se localizan en los alrededores del Ayuntamiento. Hacia las diez y media de la mañana miles de personas ocupan la plaza de Sant Jaume exigiendo a gritos la dimisión del Consistorio y la desaparición de la Junta de Abastos. Se incendia una ambulancia y algunos coches propiedad del

Ayuntamiento. Cuando llegan los bomberos la gente impide su intervención. Se da entonces la consigna de dirigirse al Gobierno Civil, y cuando los manifestantes pasan ante el edificio de la CNS, algunos grupos entonan La Internacional... A la altura de la plaza Antonio López, a muy pocos metros del palacio donde reside Baeza Alegría, aparece la policia a pie y a caballo: el balance es de dos muertos por herida de bala y varios heridos.

Por la tarde la ciudad estaba totalmente ocupada por la Guardia Civil, calculándose por centenares el número de detenidos por la mañana. No se formaron manifestaciones pero tampoco nadie acudió al trabajo (...)

Al día siguiente, martes y 13, un refuerzo de tres mil policías llega procedente de Madrid, Zaragoza y Valencia. Más todavía, temiendo una insurrección, los destructores Elcano, Gravina y Liniers y el crucero Méndez Núñez entran por la tarde en el puerto de Barcelona transportando unos dos mil infantes de marina. Las detenciones prosiguen de manera masiva. Cárceles y comisarías están a tope. Barcelona está tomada militarmente”¹⁷⁶.

El paper del PSUC en aquests fets de l'any 1951 com a partit, fou reduït perquè la transmissió d'instruccions i consignes per tal d'orientar la vaga havia fallat¹⁷⁷ i ja que no havia pogut intervenir, tan sols li restava confiar en què l'educació política que s'havia impartit als militants en aquests anys els ajudés a prendre l'actitud correcta i que estessin participant de forma activa¹⁷⁸. Aquest paper actiu dels militants va resultar diferent en cada empresa perquè un cop va començar la vaga, la policia va començar a detenir obrers que sabien eren simpatitzants, militants o ex-militants del PSUC¹⁷⁹ o va prendre mesures per evitar la vaga. Així mentre que en moltes empreses de la ciutat de Barcelona i de les poblacions del cinturó industrial es van produir aturades en d'altres es va donar l'actuació contrària. Així a la fàbrica Elizalde per exemple:

---

¹⁷⁶ Ferri, L. i d'altres; obra citada; pàgs. 166-171. La descripció conté algunes exageracions evidents: el mateix López Raimundo fent-se ressó del fet del cant de *La Internacional* comenta que Això va ser un fet recollit per la premsa franquista que ell ja no va creure en quan el va llegir en els diaris mentre estava a París. Quan va tornar a Espanya va intentar trobar algú que hi hagués participat però va ser impossible. *TREBALL* informà d'aturs a La Maquinista Terrestre y Marítima, Can Girona, Hispano Suiza, Fabra y Coats, Espanta Industrial, Hispano Olivetti, Batlló, els magatzems El Barato, Jorba, Sepu, Capitolio, El Aguila, Vilardell i Santa Eulàlia, Telefònica, RENFE, a les companyies d'aigua, gas i electricitat, els taxis, la construcció i cafès, bars i restaurants. Els informes interns afegixen les empreses Manufactures Sedó, Casacuberta, Godó, El Fil i en algunes fàbriques tèxtils del Poble Nou el dia 14 encara es feia vaga per reclamar l'alliberament dels companys empresonats. La vaga es va estendre a Sabadell, Terrassa, Badalona, Manresa, Mataró, El Prat de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Sant Adrià del Besòs, Cerdanyola del Vallès, Sant Boi de Llobregat i Olesa de Montserrat.

¹⁷⁷ Vegeu nota número 307 del primer capítol de la segona part d'aquest treball

¹⁷⁸ López Raimundo, G., *Primera clandestinidad (Segunda parte)*; pàg. 227

¹⁷⁹ “Informacions de camarades i organitzacions del P. sobre la vaga general a Barcelona” (sense autor, sense data); AHCPE

“(...) no se hizo huelga. En la mañana del lunes en vista del incremento general que tomaba esta, un grupo de obreros de diversas tendencias católicos, estat catalá, y algunos simpatizantes del P. señalaron e hicieron correr la voz de parar a las 12 del mediodía, pero no surtió efecto, entonces se hizo correr la voz para no volver a [il·legible] por la tarde, pero en la puerta de la fábrica solamente se reunieron un grupo de unos cincuenta, obreros de los más destacados de la fábrica, pero en vista que el resto de obreros entraron ellos también, solamente faltaron aquella tarde un grupo de unos veinte obreros, por causas diversas. Al día siguiente, el personal que no había acudido al trabajo fué arrestado, quedando sin empleo y sueldo toda la semana y dos simpatizantes fueron encerrados en la Modelo, un par de días (...)”¹⁸⁰.

Certament les circumstàncies de l'empresa Elizalde durant les jornades de vaga van ser especials doncs va ser militaritzada a les dotze del matí del dia 12, amb les forces de l'ordre públic a l'interior i protegint el perímetre de l'empresa i l'entrada¹⁸¹. Per tant es pot entendre l'actitud de la majoria dels obrers de no fer vaga i entrar a treballar, però això no era el que esperava el PSUC dels seus militants i a més, cal destacar la divergència de plantejaments de la cèl·lula de l'Elizalde i l'actitud dels obrers respecte de les expectatives d'actuació que guardava la direcció clandestina del partit: tot i que abans del dia deu de març es van repartir dues-centes cinquanta octavetes, durant les sis hores que es va treballar el matí del dia 12 abans de ser militaritzats no es va fer vaga i sols es van plantejar fer-ne veient l'evolució dels esdeveniments; a més, els animadors de la vaga van ser altres obrers no comunistes juntament amb alguns simpatitzats del partit. Per acabar, la pròpia cèl·lula del PSUC de l'Elizalde reconeixia que *“(...) El P. no tomó parte dirigente en el planteo de huelga, sino que se mantuvo siempre dispuesto a mandar lo que la mayoría fuese capaz de llevar a efecto”¹⁸².*

A l'empresa ENASA, les jornades dels dies 12 i 13 de març de l'any 1951 tampoc no van ser altament combatives. A l'empresa encara no havia cap organització del PSUC i la convocatòria de la vaga es va fer boca a boca. El dia abans van militaritzar la fàbrica i la direcció va amenaçar als treballadors eventuais que si no anaven a treballar els acomiadarien. Faus, Badia i la majoria dels

---

¹⁸⁰ “Informacions de camarades i organitzacions del P. sobre la vaga general a Barcelona” (sense autor, sense data); AHCPE

¹⁸¹ *Ibídem.*

¹⁸² *Ibídem.*

que després seran els líders de la mobilització obrera a l'empresa, van anar a treballar perquè estaven eventuals. La por a perdre la feina els va fer anar a treballar i van pensar que si anaven a treballar, com que tothom plegaria, ells també ho farien i perdrien la prima però no el lloc de treball. Alguns dels treballadors fixes no van anar a treballar, d'altres arribaven tard, d'altres intentaven aturar les màquines però els enllaços sindicals no ho van permetre. Pel desenvolupament dels esdeveniments al carrer, a les deu del matí la pròpia direcció de l'empresa va tancar la fàbrica permetent de forma involuntària -o no- que els obrers que ho desitjessin s'afegissin a les manifestacions que havia pels carrers de la ciutat. ENASA va estar tancada durant tres o quatre dies i la direcció no va prendre repressàlies contra ningú ni va acomiadar ningú¹⁸³. La situació va ser semblant a la descrita en el cas de l'empresa Elizalde en què no hi hagué una actitud unànime entre els treballadors de no anar a treballar, els aturs eren espontanis i no estaven organitzats o planejats dins la fàbrica.

En els números de *TREBALL* del 15 de març i de l'1 de maig, aparegueren articles respecte d'aquesta acció i la conclusió que el partit en treié de la vaga fou la següent:

*"(...) La causa alliberadora dels pobles hispànics havia donat un gran pas. Arreu del món s'inicià un vigorós moviment de solidaritat favorable als vaguistes de Catalunya i de la lluita dels pobles d'Espanya mentre els imperialistes, incendiaris de guerra i llurs agents, es mossegaven els punys de ràbia al constatar que llur protecció al règim franquista no havia aconseguit abatre la moral del nostre poble per al qual s'obrien grandioses perspectives per anar endavant cap a noves i més decisives victòries en la seva lluita per enderrocar el règim feixista de Franco, contribuir a salvar la Pau i recobrar la república democràtica!"*¹⁸⁴

Les direccions del PCE i el PSUC només van considerar la part política de la vaga general entenent com una baula en el camí cap a la vaga general que facilitaria l'acció unitària de totes les

---

¹⁸³ Entrevista Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997); declaracions de Antonio Mullor a Ludevid, M., obra citada; pàg. 50 i Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad

¹⁸⁴ *TREBALL*, núm. 131; maig, 1951; Fons PSUC; ANC

forces polítiques d'oposició a curt termini¹⁸⁵. D'aquesta manera, des de les pàgines de *TREBALL* no es cessà d'indicar que a rel de les vagues de 1951, la dictadura franquista s'havia debilitat i que posava en evidència que es podia véncer al franquisme i que la seva substitució per un règim democràtic era possible amb la unitat de tota la societat espanyola. El PSUC posava èmfasi en la interpretació política de l'acció perquè era la que l'interessava com a partit i no va fer públic cap anàlisi de les causes reals – baixos salaris, condicions de vida, fam-, tot i que la direcció clandestina a l'interior mostrava seriosos dubtes sobre l'èxit de la convocatòria d'una vaga amb objectius polítics:

“(...)Fábregas señaló la diferencia existente entre una huelga contra la carestía de la vida y por el aumento de los salarios, promovida principalmente por los enlaces sindicales (...) y una huelga para celebrar el Primero de Mayo convocada por el PSUC (...) Opiné que Fábregas tenía razón al señalar las diferencias entre una y otra huelga. La convocatoria por el PSUC a una huelga para celebrar el primero de Mayo, aunque colocase el aumento de los salarios como primera reivindicación, difícilmente podría obtener, bajo el franquismo una respuesta equivalente, a la de los días 12 y 13 últimos (...)”¹⁸⁶

La direcció del PSUC a Catalunya admetia obertament que no hi havia intenció política en les lluites laborals i que els obrers principalment es mobilitzaven per les reivindicacions immediates i arrossegats pels seus enllaços sindicals o pels seus líders i que l'enderrocament del franquisme a través d'una vaga general política revolucionària era impensable perquè no seria seguida pels treballadors. Una versió renovada de les reflexions de Joan Gallofré a mitjans dels anys quaranta de com calia acostar-se als treballadors. A més, el desenvolupament industrial d'Espanya no permetia a la resta de l'Estat efectuar actuacions com les de Barcelona amb la qual cosa no es comptava amb una mobilització obrera prou generalitzada com per fer trontollar el règim.

Després de la vaga general del mes març de l'any 1951 no hi hagué cap més moviment reivindicatiu col·lectiu amb la participació de diverses empreses fins a les jornades de vaga del mes de març de l'any 1956 i no hi hagué un moviment reivindicatiu col·lectiu plenament organitzat fins l'any 1958. A ENASA, per exemple, tot i que hi havia treballadors que reclamaven per les injustícies o els

---

¹⁸⁵ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias (Segunda parte)*; pàgs. 226

¹⁸⁶ López Raimundo, G.; *Primera clandestinidad. Memorias*; pàg. 175

abusos de l'empresa o dels encarregats, no hi havia cap mena d'organització. Les raons les podem trobar en què durant el període de 1951 a 1955 s'incorporà a l'empresa molta gent nova, mancava consciència de classe i tampoc no hi havia un motiu ni un argument que fes d'aglutinant per iniciar un conflicte¹⁸⁷. En aquest període la tasca principal consistia en fer recollides de signatures al voltant de problemes concrets com la seguretat i higiene, la roba de treball, etc.¹⁸⁸, i en conèixer l'actitud o l'ideari dels companys de feina parlant amb ells o proposant-los-hi d'anar a parlar amb la direcció, creant consciència de classe a través d'una rudimentària teoria marxista aplicada a les realitats més immediates i populars:

"(...) S'ha de crear. No la tenia, perquè com els obrers d'abans de la guerra eren pocs i eren molts de la CNT, no tenen una consciència de classe d'anar a defensar els altres. Defensar-se lo seu sí, però res més (...)

(...) Perquè no s'organitza fins el cinquanta-cinc la cèl·lula? Perquè no s'organitza abans? Perquè la gent és nova. Els que havien entrat són nous. Un any, dos, tres... Això per una banda. Segon: motiu no n'hi havia (...)

(...) Entre el 1951 i el 1954 vas començant a conèixer la gent. Com sabies que el teu company era comunista? Parlant! Mira, hi havia una manera d'entrar i et veien el plumero ràpid. És que a les hores d'esmorzar (...) ens posavem en "corro" i a parlar del Barça. Del dilluns, de la merda o lo bons que van estar, amb qui jugarà la setmana que vé... Això rondava sempre el Barça i l'Espanyol. Bueno. Llavors sempre a la que podies:

"Oh! sí, sí... però jo trobo... molt bé... jo també hi era al camp del Barça però l'entrada valia X peles, eh? Són moltes peles això, tu! Era molt car, tu! No hi ha dret, eh? I aquí els salaris, tú..."

I llavors si els deixaves parlar una miqueta sempre hi havia algú que et deia: "allò que deies de les peles, tenies raó". "Ah, sí?". Algú que te seguia i així es coneixia la gent (...)

De mica en mica la gent es va coneixent i si tu feies per exemple "cony no hi ha dret, anem a parlar amb l'encarregat". "¿Vienes conmigo?" "¡Pues va!" No anaves sol, sempre et seguia algú. I així anaves coneixent a la gent. Hi havia gent que sabia parlar molt que era el Badia (...)

Per això d'aquest temps de què et parlo no hi havia res (...)"¹⁸⁹

Aquesta captació i adoctrinament era un treball molt lent que podia durar anys però era necessari per tal de crear l'ambient adequat per poder organitzar reivindicacions. El III Congrés de

---

¹⁸⁷ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997) i Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad

¹⁸⁸ Ludevid, M., obra citada; pàg. 50

¹⁸⁹ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1997) i Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad.

Treballadors organitzat per l'OSE el mes de juliol de l'any 1955, amb l'aprovació de les reivindicacions de jornada de vuit hores, salari mínim amb escala mòbil i 'a igual treball igual salari', donà a aquests treballadors antifranquistes el *motiu* que faltava per tal de començar a mobilitzar els companys de la fàbrica a l'entorn de la demanda d'aplicació d'unes consignes que el Sindicat Vertical no podia posar en pràctica de cap manera, amb la cobertura legal que donava el seu caràcter oficial: no eren unes reivindicacions dels obrers o unes consignes difoses per un partit polític clandestí sinó que havien estat aprovades per un dels pilars més importants del règim franquista. Alhora, això creà, la necessitat d'organitzar-se i planificar les accions que havien de fer-se a l'empresa. Tot i així, el treball va ser costós i la vaga del mes de març de l'any 1956 encara estigué organitzada de forma precària, fou seguida amb molta indecisió, no fou secundada ni pels tècnics, ni pels administratius ni per dos-cents treballadors eventuais i es convocà sota les reivindicacions de jornada de vuit hores, salari mínim vital i assegurança d'atur¹⁹⁰. Badia, Mullor, Escribà, Ballaró i Antón hagueren de passar pels llocs de treball aturant les màquines trencant així amb el principi de clandestinitat¹⁹¹

També a l'empresa Manufactures Sedó d'Esparreguera es va registrar una protesta obrera l'any 1956 a l'entorn del pagament de les gratificacions del 18 de juliol: la gratificació havia de ser de tres pessetes pels homes i de dues pessetes i mitja per a les dones però la direcció els va pagar sols dues pessetes als homes i una pesseta i mitja a les dones. Es va formar una comissió que va anar a Barcelona a parlar a la CNS i els van donar la raó. Tot seguit van estar dues setmanes sense passar a cobrar la setmanada i a la tercera setmana els hi van pagar correcta¹⁹². El fet es prou important doncs era la primera acció que es feia a aquest nivell en un lloc com l'empresa Manufactures Sedó que era una antiga colònia industrial, on molts dels obrers residien a les cases de la colònia, era l'única empresa

---

¹⁹⁰ Palomero, D.; obra citada.; pàgs. 95-96.

¹⁹¹ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad

¹⁹² Entrevista amb Pere Comaposada Torres (11 d'octubre de 1.997)

gran dels voltants i ni Esparreguera ni Olesa de Montserrat -les dues poblacions més properes i on residien la majoria dels treballadors-, no tenien massa habitants.

Organitzar un conflicte laboral, a nivell col·lectiu o a nivell d'empresa, suposava jugar-se a una carta tota la tasca organitzativa realitzada abans, generant-se durant aquests vint anys uns períodes d'avenç i uns altres de retrocés d'aproximadament cinc anys anys: 1940-1944, 1945-1948, 1949-1953, 1954-1958. Després de la vaga general del mes de març de l'any 1951, calgué refer l'organització del PSUC a la ciutat. Cinc anys més tard, ENASA i Maquinista convocaren la vaga d'abril del 1956 després de la qual calgué tornar a iniciar el treball d'organització i mobilització. La repressió per aquesta acció portà els principals líders obrers, com Josep Ballvé Sánchez, Julián Piñeiro Garrido, Antoni Petit Deulofeu i Pedro Majano Agudo -de la Maquinista Terrestre i Marítima- i Albert Badia, Antonio Mullor Marquez, Josep Ballaró Tarragona, Francesc Escribà Foix, Josep Cotillas Tomàs i Francesc Fabregat Oliva -d'ENASA-, a la presó, així com a l'enllaç a la direcció del PSUC a l'interior, Antoni Senserrich Llavina¹⁹³. Els que no van ser detinguts van haver de reorganitzar el moviment a través de la recapta de diners per als presos, buscant nous companys per a l'organització i establint nous contactes amb el partit¹⁹⁴. Tot i aquests esforços, el retraïment de l'ànim combatiu fou important. En l'informe sobre les jornades vaga del mes d'abril de l'any 1956 que el responsable del comitè de Barcelona envià a la direcció del PSUC l'octubre d'aquest any, s'arribava a la següent conclusió:

*“(…)¿La situación de los trabajadores y posibilidades de lucha después de las huelgas? El deseo de intento sigue igual y el deseo de cambio lo mismo que antes. Ello quiere decir que tenemos las mismas posibilidades que antes (...) En cuanto a realizar paros, sí que parece que la disposición de las masas trabajadoras ha retrocedido de lo avanzada que estaba hace mes y medio. La lucha se desarrolla en diferentes etapas y yo creo que en estos momentos se terminó la que empezó con el llamamiento del P. de octubre del año pasado (...)”*¹⁹⁵

---

¹⁹³ “Sumario huelga 1956”; (sense autor); AHPCE

¹⁹⁴ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad. Entre els que recollien diners hi havia Vicenç Faus i Pedro Lara.

¹⁹⁵ “Sumario huelga 1956”; (sense autor); AHPCE

La nova etapa va començar després del triomf a les eleccions sindicals de l'any 1957 de les candidatures d'oposició a les empreses més importants de la ciutat de Barcelona que va fer possible que el març de l'any 1958 es plantegés un conflicte col·lectiu en solidaritat amb els miners asturians. Seguint amb l'exemple d'ENASA, en aquesta empresa els nous enllaços sindicals d'oposició, van poder establir una relació més oberta amb els seus companys de treball gràcies als aventatges d'hores lliures i la capacitat de relació i mobilitat dins la fàbrica¹⁹⁶ i això els va possibilitar d'organitzar a la vaga l'any 1958 través d'un sistema assembleari però, i cal remarcar-ho, posant al davant les reivindicacions de jornada de vuit hores, salari mínim vital, assegurança d'atur i 'a igual treball igual salari'¹⁹⁷. Tot i així, les dificultats per fer l'atur van seguir sent nombroses:

“(...) Ens enterem que el nord està parat, Astúries està parat, la Hispano-Olivetti ha parat. Què hem de fer? Hem de tolerar que Hispano Olivetti pari i nosaltres no? Doncs parem, parem, parem... I parem! A les vuit van parant però la gent es queda davant les taules no surt al carrer.

La veu arriba als altres puestos. I el Lara “Què pasa Faus?”. “Hemos parado”. “Aguantad hasta las nueve que ahora no podemos, pero a las nueva paramos, a la hora del bocadillo”.

Parar no va costar gaire, aguantar-la sí (...) Jo anava parant màquines... Ja estava. I així passem tot el matí. A la tarda comencen a venir els inspectors (...) Els inspectors eren la policia secreta. A la tarda sortim i a comissaria (...)”¹⁹⁸

Les condicions per preparar un atur encara no estaven prou madures i per això va ser necessari que els líders obrers de la fàbrica s'impliquessin directament aturant les màquines o fent parlaments als treballadors sobre la necessitat de parar¹⁹⁹. La nova etapa oberta amb les eleccions sindicals del 1957 es va cloure l'any 1958 amb la repressió per les vagues del mes de març que va ser molt més dura que no pas la de dos anys abans quan va haver-hi detencions a les empreses però van ser posats en llibertat relativament aviat gràcies a l'acció dels advocats i alguns dels treballadors empresonats en van sortir

---

¹⁹⁶ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997): “(...) Quan erem enllaços parlàvem amb la gent i ens moviem d'una manera legal. Si ens veien passejar dèiem que erem enllaços (...)”.

¹⁹⁷ Palomero, D., obra citada; pàgs. 102-103

¹⁹⁸ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997)

¹⁹⁹ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Àngel Rozas Serrano.

sense l'acusació de comunistes. En canvi, la repressió per les vagues de l'any 1958 va comportar la caiguda dels que havien estat detinguts l'any 1956, més els que se n'havien enlliurat que ara serien acomiadats, detinguts, torturats, sotmesos a consells de guerra i empresonats alguns anys²⁰⁰ i això deixà els obrers sense líders, el recanvi dels quals començarà a aparèixer d'entre les generacions més joves, al voltant de la discussió dels convenis col·lectius i especialment amb la vaga general de l'any 1962.

Les direccions del PCE i del PSUC de França, prenent com exemple la vaga del 1951 i després de la capacitat de mobilització que van demostrar les vagues obreres del mes de març de l'any 1956 i del mes d'abril de l'any 1958, van creure que havia possibilitats de realitzar una vaga general per acabar amb el franquisme, pensament que culminà amb la convocatòria de la Jornada de Reconciliació Nacional de l'any 1958 i de la Vaga Nacional Pacífica de l'any 1959. Però com les accions iniciades des de les empreses de forma autònoma pels treballadors que servien de referent als dirigents comunistes de l'exili, majoritàriament no tenien una finalitat política ni estaven convocades sota consignes o reivindicacions polítiques, ambdues convocatòries van resultar un fracàs.

El nou responsable del PSUC a la ciutat de Barcelona després de la detenció de Miquel Núñez, Carlos Rebellón va trametre la consigna de la Jornada de Reconciliació Nacional a la cèl·lula del PSUC a la universitat, amb l'ordre d'organitzar una vaga general que tenia totes les garanties d'èxit per la crisi en què es trobava el règim, les protestes dels estudiants universitaris dels darrers anys, les vagues del mes d'abril d'aquell any i perquè comptava amb el suport de sectors polítics socialistes, democristians, liberals i nacionalistes²⁰¹. La cèl·lula del PSUC d'universitaris va preparar la vaga imprimint pamflets i distribuint-los per tota la ciutat durant quinze dies²⁰², però la convocatòria coincidiria en el temps amb la repressió posterior al moviment reivindicatiu del mes de març. Si una convocatòria

---

²⁰⁰ Dels setze acomiadats el 1958 a ENASA, nou eren membres de la cèl·lula comunista i enllaços sindicals. Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad

²⁰¹ Solé Tura; *Una historia optimista*; pàg.; 105

²⁰² *Ibidem*, pàgs. 106-107

amb motius i objectius polítics ja era molt difícil que assolís l'èxit, en aquestes condicions encara ho era més:

“(...) El dia assenyalat ens vam distribuir per barris per tal de comprovar directament els resultats de la vaga i la força de les manifestacions. A mi em va tocar el Poble Nou, i allí me'n vaig anar amb la moto disposat a comptar els milers de manifestants i participar en la gresca. Amb gran sorpresa i consternació vaig comprovar, però, que al Poble Nou no s'havia tancat cap fàbrica ni cap comerç, que tots els tramvies funcionaven normalment i que no es veia el més mínim símptoma d'una vaga, ni que fos de deu persones. Al vespre ens vam reunir per fer balanç i tots vam aportar la mateixa conclusió: no hi havia hagut cap vaga, ni petita ni grossa, la gran Jornada havia fracassat (...)”²⁰³

Si bé és cert que en la majoria d'empreses -com a l'empresa Grober de Girona-, tot i el repartiment massiu d'octavetes, els treballadors no va fer la vaga, també ho és que es van produir aturs parcials en algunes empreses o en algunes de les seves seccions, com a Manufactures Sedó d'Esparreguera on segons el testimoni de Pere Comaposada -un dels participants en la protesta-, en la seva secció de Preparació s'havia plantejat per tal de complir amb la crida del PCE-PSUC, fer una aturada de vint minuts organitzada per un dels seus companys Jaume Juanpera. Juanpera va voler comptar amb Comaposada però aquest és negà perquè vindria la Guàrdia Civil en un moment i hi sortirien tots perdent. Malgrat tot, l'atur es va fer i Comaposada per solidaritat amb els companys -segons les seves paraules-, també hi participà encara que no volia fer la protesta. Sols va fer l'atur la seva secció, on hi treballaven els que sempre s'havien mogut a l'empresa: dos treballadors de la CNT i dos d'ERC (Comaposada era afiliat a ERC des del 1936). La resta de treballadors de la fàbrica tenien por i no participaren²⁰⁴. El 14 de maig de l'any 1958, l'incident i les seves conseqüències es van recollir en l'acta de la reunió dels Jurats d'Empresa:

“(...) la presidencia pasa a dar cuenta de las repercusiones a que ha dado lugar el paro producido en la Sección de Preparación, en virtud de las cuales fueron detenidas otros varios obreros de la misma. De ellos algunos fueron puestos en libertad y readmitidos al trabajo, quedando actualmente retenidos y sujetos a jurisdicción gubernativa Josefa Ollé Gras, Jaime

---

²⁰³ Ibídem; pàg. 107

²⁰⁴ Testimoni de Pere Comaposada (10 de novembre de 1.997).

Juanpera Roselló, José Reina Domènech, Juan Mayor Gras y Pedro Comaposada Torres, habiendo la empresa rescindido el contrato también a estos dos últimos. Una vez más es lamentada aquella acción de indisciplina por todos los reunidos siendo en cambio elogiada la reacción del resto de personal y de los readmitidos por su entusiasta y eficaz colaboración en la reorganización del trabajo en la subsección de Cardas [el subratllat és meu] a la que esencialmente afecta la ausencia de los citados (...)"²⁰⁵.

Efectivament, Pere Comaposada ens afegeix en el seu testimoni que la Guàrdia Civil va entrar a la fàbrica i va començar a cridar gent per endur-se'n-la, entre ells José Reina i Josefa Ollé que no hi tenien res a veure. A l'hora de plegar, la Guàrdia Civil detingué Comaposada qui restà deu dies a les dependències policials de Vía Laietana abans de ser enviat a la presó Model on va estar empresonat durant un mes. Quan tornà a Esparreguera, ningú no li donà feina i l'alcalde l'obligà a tancar la sabateria que tenia perquè '*los rojos no pueden trabajar en España*' i va haver d'anar-se'n a Alemanya²⁰⁶.

La Jornada de Reconciliació Nacional s'ha de considerar com un fracàs per les expectatives de mobilització i èxit que s'havien generat, però casos com el de Manufactures Sedó trenca amb el relat exposat per Solé Tura respecte de la participació dels obrers en la convocatòria. *TREBALL* a més, donà informació de mobilitzacions i vagues a Barcelona, Sabadell, Lleida, Terrassa, Mataró, Girona, Gavà, Manlleu, Pobla de Segur, Balaguer i Puigvert.

Si bé hem de creure amb reserves les notícies aparegudes a *TREBALL* pel seu caràcter propagandístic que obligava a inventar-se fets de lluita si calia, també hem de relativitzar la descripció de Solé Tura -tot i que molt probablement és més propera a la realitat-, en el sentit que observant les empreses des de fora, hauria de tenir moltes dificultats per determinar si en una fàbrica s'havia produït un atur o una vaga. Perquè, per molt que esperés presència obrera als carrers, aquesta no era la forma de lluita dels obrers que normalment quan feien un atur es quedaven dempeus davant les màquines o anaven al pati de l'empresa i no sortien al carrer perquè a fora hi

---

²⁰⁵ Actes del Jurat d'Empresa. Fons Manufactures Sedó; ANC

²⁰⁶ Testimoni de Pere Comaposada (10 de novembre de 1.997).

hauria la policia i a dins es sentien protegits²⁰⁷. Aquesta va ser l'actitud en tots els conflictes tant els que afectaven a una sola empresa com els col·lectius dels anys 1956 i 1958.

El fracàs de la Jornada de Reconciliació Nacional no va fer desdir els comunistes espanyols i catalans de la seva proposta i es preparà una nova acció que, es creia seria definitiva: la Vaga Nacional Pacífica que es convocà pel 18 de juny de l'any 1959. *TREBALL* començà a difondre la seva convocatòria a partir del mes maig en un article titulat "*La Vaga Nacional Pacífica i l'Oposició Sindical Obrera*" escrit per Josep Serradell 'Román' en què demanava la formació de comissions de treballadors encapçalades pels seus enllaços i l'organització de piquets per executar la vaga. Però fou un altre fracàs tant a nivell polític com a nivell laboral.

El dia 17 de juny ja es produïren les detencions d'un centenar de treballadors de les zones de Berga, Igualada, Terrassa i Sabadell i altres vint-i-dos treballadors foren detinguts el mateix dia 18. En un exercici d'autocrítica, el PSUC qualificà la vaga de fracàs perquè no s'acompliren les expectatives, però el partit arribà a la conclusió que hi havia prou potencial per a realitzar una acció de masses i que els treballadors tenien simpatia per la vaga perquè en moltes fàbriques els obrers entraren a treballar esperant sumar-s'hi més tard quan el moviment estigués més estés, d'altres van anar a veure si les grans empreses de la ciutat feien vaga per fer-ne ells també. Tots estaven disposats a participar-hi si la iniciaven altres²⁰⁸. Per al PSUC, els obrers catalans tenien consciència política i estaven disposats a fer la vaga. Per què no la van fer? La conclusió del partit fou que els treballadors encara no estaven en posicions d'*avantguarda revolucionària* -novament l'educació política-, perquè no hi havia hagut una ferma organització a la base, perquè s'havia deixat que en cada lloc de treball es decidís si s'anava a la vaga o no i perquè els obrers tenien el temor de ser acomiadats²⁰⁹.

---

²⁰⁷ Entrevista amb Vicenç Faus Abad (2 de setembre de 1.997)

²⁰⁸ *La situació política i les tasques del partit. Informe del Comité Executiu presentat per Josep Moix*; pàg. 30; Fons PSUC; ANC

²⁰⁹ *Ibídem*

El PSUC assumí que l'error havia estat deixar que la decisió de fer vaga la prenguessin els treballadors dins de les empreses seguint l'experiència de les vagues de 1951, 1956 i 1958²¹⁰ però el motiu principal del fracàs fou:

“(...) en aquestes vagues, tot i llur significació política, els elements d’espontaneïtat jugaren un paper important. Els motius econòmics concrets apareixen en el primer pla per a la majoria i, amb aquestes circumstàncies, la manera com es va començar la vaga va resultar la més viable. Una vaga nacional, una vaga política (...) exigia forjar entre els treballadors dels sectors d’avantguarda la decisió de no acudir al treball aquell dia (...)”²¹¹.

Així doncs, davant la convocatòria d’una vaga política, quan no hi havia reivindicacions econòmiques que estimulessin als obrers a protestar, el que s’havia de fer era que els obrers no entressin a treballar el dia de la vaga perquè els motius econòmics, element bàsic per a generar la mobilització no hi eren presents i amb els treballadors en el seus llocs de treball primer, estaven concentrats amb la qual cosa eren fàcilment reprimibles o coaccionables per a què no fessin vaga i, segon per als treballadors no hi havia cap relació o incidència immedaïta amb el seu àmbit laboral o les seves condicions de vida i per tant la protesta per a ells no comportava uns resultats tangibles, doncs al contrari molt probablement els reportaria més inconvenients que beneficis.

Amb aquest plantejament la direcció del partit a l’exili intentava amagar que ni els seus sectors d’avantguarda -els obrers ‘*més conscients i preparats*’-, ni els seus militants estaven disposats a fer una vaga política. En el 3r Ple del Comité Central celebrat el mes d’octubre de l’any 1959, la direcció del PSUC transformà la vaga del 18 de juny en un assaig del que realment havia de ser una vaga nacional i continuà mantenint com a fita màxima la seva convocatòria i això seria possible per l’acció de la classe obrera en les seves lluites reivindicatives legals i il·legals amb l’ajut en la direcció dels militants

---

²¹⁰ Ibídem; pàg. 16.

²¹¹ Ibídem

clandestins del PSUC organitzant així “(...) una veritable oposició sindical i preparant les condicions per a l'èxit de la futura vaga nacional”²¹².

Com veiem, l'única sortida que el PSUC preveia per al franquisme era una vaga nacional obrera tot i que havia quedar clar el fracàs de les convocatòries polítiques. Malgrat aquesta divergència d'actituds entre les propostes del partit i els obrers a les empreses fossin o no militants del partit, caldria preguntar-se quina va ser la contribució del PSUC a la formació d'un esperit de protesta en la població i entre els treballadors. El PSUC clandestí no va poder tenir influència ni participar com a partit en els episodis de conflictivitat laboral col·lectiva durant aquest vint anys, però sí que a través dels seus militants a les empreses, de la premsa clandestina, de la repressió que patien va contribuir al desenvolupament d'una actitud combativa entre les classes treballadores:

“El nostres anhels serien poder crisolar [sic] tot Això per poder portar a terme un acte de lluita directa, però Això ho veig difícil mentre no poguem tenir a cada secció de l'empresa a un militant que estigui el suficientment capacitat i tingui la suficient habilitat per a saber orientar i conduir a tots els altres obrers en un acte de tal classe.

Es pensa que som capaços d'iniciar un moviment però no tenim suficient força per mantenir-lo fins el final.

He comprovat que les nostres consignes i orientacions no arriben a tots els racons de la fàbrica i que quan un motiu de lluita ha estat acceptat per la majoria dels obrers, però que la lluita es fa llarga pot més l'opressió de l'empresa que els nostres esforços per mantenir la postura presa en principi. Jo crec que Això es produeix per manca en cada secció de l'orientador que convisqui amb els nostres obrers i els ensenyi amb el seu exemple com deuen procedir (...)”²¹³

Els treballadors d'ENASA no van participar en la Jornada de Reconciliació Nacional de l'any 1958, però sí que van aturar les màquines i es van concentrar al pati de l'empresa per protestar contra la detenció dels seus companys enllaços²¹⁴. Probablement, la generació d'aquesta actitud va ser la més

---

²¹² Ibídem; pàg. 37

²¹³ Informe del responsable d'una empresa metal·lúrgica; (sense títol, sense data, sense autor); AHPCE

²¹⁴ Arxiu Històric de la CONC-Fundació Cipriano García; *Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978)*. Entrevista amb Vicenç Faus Abad. La policia va carregar contra els concentrats –uns 4.000- i la fàbrica va tancar uns dies.

gran aportació del PSUC i dels seus militants de les empreses a la lluita antifranquista d'aquests vint anys.

Conclusions

Des de l'any 1938 el règim franquista es va configurar clarament com una dictadura de caràcter feixista amb l'objectiu de crear un Nou Estat que comportés la eliminació de la lluita de classes i el sotmetiment de les classes treballadores als interessos superiors de la nació i dels empresaris. Aquest domini anava acompanyat de la liquidació física de totes aquelles persones, partits polítics i institucions socials que s'oposaven a aquest propòsit o que podien suposar un destorb per a la seva implantació. La repressió política, social, econòmica i cultural va ser el distintiu de la dictadura franquista i en la seva aplicació hi van coincidir sense cap dubte, totes les tendències ideològiques que configuraven l'entramat político-social-econòmic que donava suport a Franco: l'Exèrcit, l'Església, falangistes, carlins, monàrquics alfonsins, catòlics, catalanistes conservadors, terratinents i empresaris.

Les condicions de vida i de treball dels treballadors van retrocedir a temps anteriors a la República tot i que, si bé el règim franquista va guardar una legislació social fruit de la retòrica obrerista que incorporava a través de Falange, s'incomplia sistemàticament per part de l'Estat i dels empresaris que comptaven amb la connivència de les institucions laborals per tal de sotmetre als obrers. D'altra banda, el model econòmic escollit per la dictadura va provocar un augment descontrolat de la inflació i dels preus dels articles de primera necessitat, mentre que els salaris ho feien –si ho feien- molt per sota del que augmentava el cost de la vida, de manera que el poder adquisitiu de les famílies treballadores es va reduir per sota dels valors d'abans de la guerra civil, tot i cobrant més diners que durant la República. La capacitat adquisitiva no es va recuperar fins el final de la dècada dels cinquanta i en alguns sectors industrials, a causa dels augments salarials de l'any 1956 que van fer que el valor de les hores extres que els treballadors es veien obligats a fer per tal de subsistir, pogués servir per arribar a assolir el mateix nivell del cost de la vida. Tanmateix, aquest situació va durar dos anys ja que el nou model econòmic imposat a partir de l'any 1958 imposava la necessitat de què els salaris estiguessin en relació amb la productivitat dels

treballadors. Aquesta qüestió es va recollir en la majoria dels convenis col·lectius que es van començar a discutir aquell any amb el resultat –ara sí- d’una reducció real en els ingressos dels treballadors.

Les actituds dels obrers durant aquests primers vint anys de la dictadura franquista van ser molt diverses perquè es van construir sota la influència de diversos elements com l’educació, la família, la guerra civil, la República, les experiències vitals, el lloc d’origen, el barri on vivien, l’empresa on treballaven... Però si una cosa tenien en comú era que l’actuació en la conflictivitat laboral estava regida per a tots els treballadors –militants clandestins inclosos- pel principi de la protecció personal front la repressió i la conservació del lloc de treball i així, actuaven fins on creien que podien arribar sense posar en un perill excessiu la seva vida, la seva integritat física o el futur de la seva família. Els antics militants polítics i sindicals i els treballadors que havien lluitat en el bàndol republicà eren coneguts per la policia i no podien amagar la seva condició si eren detinguts per participar en un conflicte o fer propaganda política prohibida, per tant col·laboraven en i de la manera que podien. La detenció no només els afectaria a ells, sinó que en tenir lligams amb partits prohibits quedaria al descobert l’activitat clandestina. La resta de treballadors sabien perfectament quines eren les conseqüències de participar en un conflicte i s’havia d’actuar amb precaució i amb molta responsabilitat. Quan el treballador trobava un o uns elements que li oferissin una certa possibilitat d’evitar el risc personal, gosava mobilitzar-se. Quants més espais d’actuació sense risc s’aconseguien més àmplia era o podia ser la participació obrera en la conflictivitat laboral. Un primer tipus de protecció era la que es trobava en el propi lloc de treball per l’anonimat que podia donar que l’empresa tingués un cert nombre de treballadors o pel suport o l’encoratjament de companys en plantejar de fer una reclamació a l’empresari o al sindicat vertical.

Tanmateix, caldria tenir en compte el paper que van jugar en el desenvolupament de la conflictivitat laboral i en les actituds obreres d’aquest període –evidentment de forma involuntària-, les modificacions polítiques a què es va sotmetre la dictadura franquista a partir de l’any 1945 per

tal de treure's del damunt la imatge feixista i aconseguir el reconeixement polític internacional i la reincorporació als circuits econòmics internacionals. La majoria d'aquests elements que podien oferir una certa cobertura als obrers, els va anar oferint la dictadura amb el pas del temps i els treballadors van saber aprofitar-los. Si bé es cert que el marc legal i normatiu repressiu polític, social i laboral va ser el mateix per a tots aquests primers vint anys de la dictadura, no es menys cert que el rigor en l'aplicació que en va fer el govern va ser diferent o si més no, variava segons les circumstàncies polítiques interiors i exteriors o les necessitats del règim. Això queda molt clar en les diferents actuacions de l'Estat respecte de situacions semblants: la duresa de la repressió per les vagues de l'any 1948 en què l'Estat va enviar a la policia a les empreses per acabar amb els aturs, va ser superior a la dels anys 1946 i 1947 quan el règim va permetre –tot i que hi havia una legislació que ho impedia- que els empresaris augmentessin els salaris o que s'oferissin salaris més alts als estipulats en les reglamentacions de treball. L'any 1951 els empresaris, en conjunt, tampoc no van aplicar mesures repressores entre els treballadors que van participar en la vaga general del mes de març. En canvi, la repressió exercida sobre els treballadors per les vagues de l'any 1958 va ser molt més contundent que no pas la de l'any 1956. Si bé és cert que l'any 1958 l'Estat va poder establir una relació entre el partit, els enllaços sindicals i el moviment reivindicatiu perquè les detencions van abastar també la direcció clandestina del PSUC -cosa que l'any 1956 no va passar-, no és menys cert que l'Estat concebia el moviment reivindicatiu dels obrers com un atac contra el règim i que legalment era possible condemnar als participants i organitzadors en la conflictivitat laboral per delictes polítics, aplicant-los llargues i dures penes de presó sense necessitat de trobar cap vinculació amb partits clandestins. Els anys 1948 i 1958 l'Estat hagué de dur a terme una actuació repressiva més contundent, després d'haver tingut una actitud menys rígida amb mobilitzacions obreres anteriors. L'apreciació per part dels obrers d'una relaxació en l'aplicació de les mesures repressores per part de l'Estat o dels empresaris, ajudava a donar impuls a les mobilitzacions perquè es podia identificar com un símptoma de debilitat del règim no perquè fos

vulnerable i se'l pogués atacar que també, sinó principalment perquè els treballadors sentien que podien eludir amb certa facilitat la repressió en un proper conflicte i fins i tot, sortir-ne indemnes. El mateix sentit van tenir la vaga de tramvies o els augments de sou dels anys 1954 i 1956. Per als obrers, el missatge que en van extreure en tots dos casos va ser que era possible arrencar concessions a l'Estat i als empresaris i això va fer que molta més gent es creiés la possibilitat de generar nous conflictes.

Les consignes sindicals aprovades en el III Congrés de Treballadors l'any 1955 organitzat per l'OSE van servir d'excusa per a dinamitzar la conflictivitat laboral, una excusa que havia sorgit del mateix cor del règim. El fet que l'extensió de l'aplicació de la tàctica de l'entrisme es produís a partir de l'any 1957 va ser a causa de les modificacions que el règim va introduir en el funcionament del sindicat vertical, augmentant la quantitat dels càrrecs que s'havien d'escollir en les eleccions sindicals. Un treballador sol o tres o quatre que fossin escollits enllaços sindicals com havia estat fins aleshores, no podien fer res davant la maquinaria del sindicalisme falangista. Però un increment tan considerable del nombre de d'enllaços sindicals, facilitava l'entrada al sindicat d'un bon nombre de treballadors que actuessin en favor dels interessos laborals dels obrers, la qual cosa multiplicava la capacitat de pressió i restava possibilitats de resposta i control al sindicat vertical que hauria de rendir-se a la impossibilitat d'enfrontar-se a centenars o milers de persones. Així ho van entendre els treballadors i van actuar en conseqüència però si s'hagués seguit escollint un enllaç sindical per categoria laboral com a les anteriors eleccions, no s'hagués produït aquest moviment participatiu tan extens l'any 1957. L'any 1958, els convenis col·lectius van ser un altre d'aquest elements i van suposar el punt d'inflexió per a l'expansió posterior del moviment reivindicatiu i de la lluita antifranquista a les empreses, ja que s'atorgava als càrrecs sindicals d'enllaç i Vocal de Jurat d'Empresa la capacitat de negociar o discutir les condicions salarials i de treball, una nova possibilitat de desenvolupar la tasca sindical en favor dels drets i dels interessos dels treballadors de forma legal. Finalment van existir alguns elements externs a l'acció del govern

de Franco com va ser el suport que van rebre el obrers dels capellans de barri, d'alguns advocats i intel·lectuals i especialment dels estudiants que es van incorporar a les lluites antifranquistes amb la participació dels fills o néts d'alguns dirigents o ideòlegs del règim franquista. Res d'això no existia als anys quaranta i durant bona part dels cinquanta quan els obrers estaven desemparats a la mercè de l'actuació repressiva de l'Estat, però tot i així es va produir conflictivitat laboral.

Aquesta precaució en l'actuació reivindicativa, aquesta recerca de protecció abans d'actuar, va fer que les convocatòries amb intencions polítiques o amb factors polítics que fossin evidents per al règim no tinguessin cap èxit. Fins a l'any 1951 se'n van produir per commemorar dates assenyalades del moviment obrer o d'altres però sempre es convocaven sota reivindicacions laborals, no afectaven a tota l'empresa i no es feia cap pronunciament polític. Durant els anys cinquanta a causa del reconeixement internacional que adquirí el règim franquista i la seva consolidació política, es va abandonar definitivament aquest tipus de mobilització de manera que ni tan sols els líders obrers militants del PSUC promovien conflictes laborals amb intencions polítiques perquè la resta d'obriers no l'haguessin seguit. La protecció que donava moure's en l'estricta marc laboral sota l'empara d'alguna de les lleis o normes laborals franquistes o amb la raó concedida pels estaments del sindicat vertical, es perdia del tot si la convocatòria era política. Les qüestions polítiques doncs, havien de quedar en segon terme perquè si el conflicte podia ser catalogat estrictament com a laboral, el càstig podia ser menor del previst i fins i tot, podien evitar anar a la presó o ser acomiadats.

De forma clara, hem d'afirmar que no va existir el recanvi generacional durant els anys cinquanta. Les generacions protagonistes del mercat laboral dels anys quaranta i cinquanta van ser les generacions 1916-1935 -les quals l'any 1960 encara estaven en plena edat laboral i constituïen la meitat de la plantilla laboral de les empreses- i a les quals la generació 1936-1945 no va poder superar quantitativament en la dècada dels cinquanta. Durant la dècada dels quaranta, els protagonistes dels conflictes laborals van ser majoritàriament els membres de la generació 1916-1925, en la dècada dels cinquanta aquest lideratge el van assumir més les generacions 1926-1935

que majoritàriament van ocupar els càrrecs d'enllaç sindical l'any 1957. Però aquestes generacions 1916-1935 apareixen formant un tot. Entre els líders obrers dels anys cinquanta podem trobar persones de la generació 1916-1925 com l'Albert Badia o en Vicenç Faus a ENASA o gent com Antonio Casas que havia lluitat en la guerra civil i havia estat empresonat durant la postguerra i gent de la generació posterior com l'Ángel Rozas. La majoria d'ells havien començat a treballar a principis dels anys quaranta i ja havien organitzat o participat en alguns conflictes laborals. L'assoliment de l'estatus de líder obrer o la posterior arribada als càrrecs sindicals en els anys cinquanta gràcies al suport dels treballadors de l'empresa, es produïa després de demostrar-ne la capacitat, de guanyar-se la confiança dels companys i en una franja d'edat que oscil·lava entre els vint-i-set i els trenta-set anys, la qual cosa indica clarament a quines generacions pertanyien les persones que van aconseguir desenvolupar aquest rol a les empreses. En conjunt, els obrers combatius eren doncs els mateixos els anys 1956 o 1958 que l'any 1951 o l'any 1946 i el recanvi generacional real no va ser l'any 1951 ni el 1956 sinó més tard, a partir de l'any 1958 quan van ser detinguts i empresonats aquest líders obrers.

Si no va existir un recanvi generacional físic, tampoc no es va donar un canvi de tarannà en les generacions d'obriers dels anys cinquanta. Les generacions 1916-1935 formaven també un tot en quant al tarannà personal ja que, tots d'una manera o altra, més o menys profundament, directa o indirectament, estaven marcats per l'episodi històric de la guerra civil. En primer lloc caldria discernir què vol dir "haver viscut la guerra" o al contrari "no haver viscut la guerra": vol dir haver nascut després de la guerra, durant, al començament o cinc anys abans? A quina edat es pot tenir consciència del drama social i polític que va suposar la guerra civil? Vol dir haver anat al front a lluitar? Els qui es van quedar a la reraguarda –dones, infants i gent gran-, no van viure també la guerra civil? El terror causat per la repressió franquista, bé sigui a l'inici de la guerra en les poblacions addictes o després en els territoris desafectes, no afectà per igual a adults, adolescents i infants? Només els adults i els adolescents poden interioritzar i incorporar al seu bagatge vital

aquestes experiències? Aquestes i d'altres preguntes més caldria fer-se per tal de situar el debat sobre la influència de la guerra civil i la repressió franquista en les actituds de les persones i en la formació de la seva identitat. No hi ha discussió a l'hora d'identificar la petjada que va deixar la guerra civil en les persones nascudes entre els anys 1916 i 1925, però no es té en compte que no totes les persones d'aquesta generació van anar a la guerra ja que, per exemple, els nascuts en els dos últims anys no van ser reclutats. Aquests estarien en les mateixes condicions que els de la generació posterior 1926-1935, als quals l'únic que els diferencia és la menor edat que tenien durant la guerra civil. O a l'inrevés: els nascuts ens els primers anys de la generació 1926-1935 podien mostrar actituds semblants als de la generació anterior. Intentar analitzar quin és l'impacte que causa en una persona una guerra civil com l'espanyola i en quin grau dependent de l'edat que es té, podria ser una qüestió més pròpia de la psicologia que no pas de la ciència històrica però en definitiva, el que volem exposar és que no es pot parlar d'una actitud única en les persones d'aquestes generacions, que foren moltes circumstàncies que influïren i que la incidència del drama que va suposar la guerra civil en la identitat personal es podia adquirir de maneres diverses fins i tot un cop acabada la guerra.

Així, la generació 1926-1935 en el seu conjunt, també incorporava en el seu bagatge personal el llast de la guerra civil. Com a elements que contribuïren a perpetuar en aquestes generacions la memòria de la guerra tindríem les pròpies experiències vitals que hem de prendre amb un sentit molt ampli perquè tal i com hem vist en els testimonis de persones de la mateixa edat que eren infants durant la guerra civil, uns tenien un record molt clar de la guerra, de les seves penalitats i la seva violència i d'altres no. El nivell d'interiorització d'aquesta vivència dependrà del lloc on es vivia, de la posició social que es tenia, de la implicació familiar o personal en el conflicte. Evidentment no ha de ser igual l'impacte que va causar la guerra civil en la vida d'una persona d'un poble agrícola que d'una gran ciutat, però tampoc no ho va ser igual dins de l'àmbit rural com fa evident el testimoni d'Ángel Rozas respecte del seu record de la guerra civil. Els infants de classes

treballadores que eren massa petits durant la guerra com per tenir-ne un record precís o que vivien en els pobles i ciutats on l'impacte no havia estat tant colpidor, van interioritzar tota la arbitrària i indiscriminada repressió social, política i econòmica que la dictadura va imposar a partir de l'any 1939 en patir l'afusellament o l'empresonament dels pares, germans o d'altres familiars propers, en patir gana perquè se'ls negava la possibilitat de treballar, la mort de membres de la família a causa de malalties que no es podien curar perquè no tenien prou diners per adquirir els medicaments o perquè els van prendre tot el que tenien simplement perquè els seu pare havia combatut amb l'exèrcit republicà, havia participat en partits o sindicats d'esquerreres, professava una ideologia democràtica o perquè per la seva posició social eren explotats i oprimits, patien injustícies i se'ls negava l'accés a les mateixes coses que els demés. En un altre nivell, les relacions de domini d'un grup social sobre un altre i l'enfrontament que havia provocat la guerra civil es reproduïen a l'escola –especialment a les religioses-. Com a mínim, aquesta situació va ser aplicada pel règim i els grups social que tenien el poder de forma intensiva i extensiva fins l'any 1945. Així, els que eren nens i adolescents durant la guerra van poder adquirir aquesta influència fins força temps després. Hi ha localitats on encara ara, seixanta-cinc anys després, s'evita parlar de la guerra civil i hi ha enfrontaments de famílies per aquesta qüestió. Per tant, la pèrdua de la petjada de la guerra civil és difícil de dir quan es produeix, si és que es perd realment.

Però a més, aquesta generació 1926-1935 no va entrar buida de bagatge ideològic o de pensament social. La dictadura franquista no va poder imposar un trencament total amb el període anterior de la República i la guerra civil. Certament que ho va intentar amb la repressió indiscriminada i la reeducació de la població per tal d'esbandir els '*enemics*' i poder crear un *Nuevo Estado* pur i lliure d'elements revolucionaris. Però també cal destacar unes continuïtats contra les que la dictadura no va poder actuar: la transmissió oral de les experiències viscudes per les persones que havien estat compromeses o favorables al projecte polític que representava la República i que després van combatre en l'exèrcit republicà. Aquesta socialització de la República i la guerra es va

produir dins de l'àmbit familiar o en el treball, on les persones que havien participat en els esdeveniments de la dècada dels anys trenta, explicaven les seves experiències vitals als més joves els quals anaven construint un pensament polític i social orientat cap a la recerca de la igualtat i el combat de la injustícia. D'altra banda, també cal tenir en compte que els treballadors no eren uns éssers apartats de la societat sinó que feien vida social fora de les fàbriques: festes familiars, els cafès i bars o simplement passejar amb amics els dies festius o després de la feina eren activitats que també contribuïen a l'intercanvi d'opinions i d'idees. El control del règim era exhaustiu però no podien conèixer les converses i pensaments de tots i cadascun dels ciutadans de Catalunya.

L'arribada d'immigrants en els anys quaranta i cinquanta fou una aportació molt important a la demografia catalana però ni la seva joventut ni el seu caràcter, van tenir influència en la conflictivitat laboral dels anys quaranta i cinquanta. D'entrada, els immigrants de les generacions 1926-1935 també incorporaven la petjada que va deixar la guerra civil. El fet de patir condicions de vida i de treball extremes en els seus llocs d'origen i que la repressió política i les vivències familiars i socials haguessin estat més contundents en els medis no urbans un cop acabada la guerra civil, van ser un factor de conscienciació política i social més intensa que els podia inclinar més a adoptar una actuació d'oposició quan arribaven a Catalunya. Però no van tenir un protagonisme superior al dels treballadors autòctons ni tampoc, llevat d'algunes excepcions com poden ser Cipriano García o Ángel Rozas, una incidència immediata en les reivindicacions laborals degut al procés de desarrelament que patiren que els impedí una integració social adequada i perquè van anar a parar a empreses petites i/o familiars on les condicions de lluita no es donaven i sols prenién consciència social o s'atrevien a actuar quan passen a una empresa gran, en les quals costava molt d'entrar. El fet d'arribar a Catalunya buscant una feina i la necessitat de conservar-la, els podia retreure inicialment de la lluita obrera durant un període que podia ser més o menys llarg, segons els casos. A més, la participació en la lluita obrera requeria un període de temps d'aprenentatge en el que intervenien la pròpia experiència d'un conflicte i el fet de treballar en una empresa amb un cert volum de treballadors perquè això permetia una actuació més anònima que

donava més possibilitats d'evitar els rigors de la repressió, tant a nivell personal com a nivell del partit. Altrament, cal recordar que no va haver prou immigrants de la generació 1936-1945 –la que ja no tenia aquesta influència- per prendre l'hegemonia a les generacions anteriors de treballadors i que per convertir-se en un líder obrer calia un temps i tenir certa edat era un element important per tant, el factor joventut dels immigrants era més aviat un desavantatge. Els protagonistes de l'època o els informes del PSUC destaquen la manca de maduresa personal i de responsabilitat de les generacions encara més joves -els treballadors entre 18 i 25 anys- i com era difícil comptar o dipositar confiança en ells en uns moments en què calia mantenir una actitud de fermesa i ser molt conscient del que s'estava fent. El procés natural portà a aquests joves a protagonitzar les lluites de la dècada següent quan ja van assolir les mateixes condicions personals que els seus predecessors.

En conseqüència, creiem necessària la redefinició d'alguns termes que han vingut caracteritzant aquesta qüestió com “treballadors joves”, “nova generació” o “no haver viscut la guerra”. Quan parlem de joves, a qui ens estem referint? Als que tenen entre 18 i 25 anys? O ho utilitzem per a fer una distinció genèrica entre joves i vells? Què vol dir no haver viscut la guerra? Vol dir no haver-hi participat? A què es tenia por? És que no influeixen les vivències familiars o personals posterior? Si la conflictivitat laboral de la dècada dels cinquanta va presentar característiques diferents no va ser perquè els protagonistes tinguessin un tarannà diferent o no tinguessin el llast de la guerra civil sinó que, sent en bona part els mateixos de la dècada dels quaranta, en els cinquanta es van trobar amb la possibilitat de fer més coses minimitzant el risc perquè també van augmentar les possibilitats de protecció per evitar la repressió.

Pel que fa a les accions de protesta, el que cal dir en primer lloc és que en va haver-hi i força en aquest primers vint anys de la dictadura franquista, especialment en el cas de les protestes col·lectives laborals industrials. Aquestes cent setanta-quatre accions de protesta obrera que hem pogut registrar, sols són la punta més visible per la seva forma d'expressió de totes les protestes durant el primer franquisme que es lliuraven soterradament a base de petites reclamacions al sindicat vertical, als

empresaris o a la Magistratura de Treball. D'aquestes cent setanta-quatre protestes laborals col·lectives registrades, la pràctica totalitat tenien una motivació econòmica o per les condicions de vida i de treball. Llevat de la vaga general del mes de març de l'any 1951, aquesta les protestes no es desenvolupaven en grans accions de masses manifestant-se pels carrers. En la resta de protestes, per amples i actives que fossin –com les dels anys 1956 i 1958 o les vagues generals dels anys 1946-1948 a Manresa i Mataró–, els obrers no sortien al carrer a expressar les seves reivindicacions sinó que es quedaven a l'interior de la fàbrica dempeus davant les màquines com a mesura per evitar l'acció repressiva de les forces d'ordre públic ja que una concentració de treballadors al carrer seria un clar desafiament al règim. No sempre participava en la protesta tota la plantilla de l'empresa perquè les relacions laborals individuals que havia imposat el règim feia que moltes vegades les reivindicacions fossin únicament d'una secció o d'un ram de l'empresa i perquè no havia activistes que generessin les protestes en totes les seccions de les empreses i en totes les categories laborals. Tampoc no totes les protestes les podem qualificar de vagues si entenem aquestes com una cessació total de l'activitat laboral perquè existien diverses formes de protesta laboral des de l'atur total o parcial fins els “braços caiguts” passant per la disminució de la producció o no fer hores extres.

Com en l'etapa política de la República i en les anteriors, els sectors industrials més combatius van ser el metall i el tèxtil i sobretot, empreses que havien estat fundades en el segle XIX o a principis del segle XX força anys abans de la República que ja havien protagonitzat episodis de conflictivitat en d'altres èpoques. Aquesta és doncs, una altra prova de la transmissió d'aquesta tradició de lluita obrera que a més, es va anar estenen a mesura que els obrers d'aquests rams accedien a d'altres empreses o sectors laborals. En aquest sentit no hi ha cap exemple millor que la SEAT: creada l'any 1951, l'any 1955 ja va tenir una primera protesta laboral malgrat totes les mesures que el règim havia intentat aplicar per a què això no passés. És evident que el fet de pertànyer al sector del metall i de fornir-se del mercat laboral existent aleshores, va produir aquest resultat. Geogràficament, també es va produir aquest fenomen ja que es van donar accions col·lectives de protesta laboral industrial a tot Catalunya o,

si més no, a tots els llocs de Catalunya on ja hi havia indústries des de feia temps, però també es va anar generant protestes laborals en aquells llocs que es van anar desenvolupant industrialment durant aquest vint anys com per exemple, en el cas de la província de Girona. És evident doncs que les condicions imposades per al treball industrial propiciaven també per sí mateixes la formació entre els treballadors d'un sentiment d'exploació i d'abús que es manifestava en forma de protesta laboral quan hi havia algú que l'animava i quan es donaven les condicions que els obrers creien que eren les adequades.

Hauríem de considerar també com un element propiciador de les protestes laborals, la concentració de treballadors que suposa una empresa industrial. Si bé la major part de les protestes van ser generades i liderades des de les empreses que tenien cinc-cents treballadors o més, el volum de treballadors no era un factor clau per a la realització d'una acció de protesta en una empresa perquè del que es tractava era d'una banda, del grau de sensació de protecció per l'anonimat que tenia l'obrer si participava en un conflicte encara que només hi haguessin cent o dos-cents treballadors i de si hi havia algun líder que arrossegues a la resta de treballadors i de l'altra, de la manera com l'empresari exercia la direcció de l'empresa amb un tarannà familiar coneixent tots els obrers i donant solució a alguns dels seus problemes laborals, econòmics o familiars o contràriament, amb una actitud estricta, inflexible i plena d'abusos i injustícies laborals. El que si creiem que influí van ser les possibilitats de convivència col·lectiva entre els obrers si ho comparem amb un altre sector com és la construcció, on es van produir molts menys conflictes laborals: l'atomització empresarial del sector, el reduït volum de treballadors de les empreses, el treball a l'aire lliure, uns salaris més alts i una recuperació del sector a partir dels anys cinquanta expliquen potser aquest reduït volum de protestes laborals.

Els episodis més importants de conflictivitat laboral col·lectiva van coincidir amb els períodes més crítics tant per al règim a nivell interior com a exterior com per als obrers, distingint-se tres etapes: 1939-1945, 1946-1951 i 1952-1959.

a) 1939-1945:

En aquesta etapa, la conflictivitat laboral va ser escassa –cal destacar de forma clara que en aquestes condicions en algunes empreses es produís conflictivitat laboral-, ja que a les condicions repressives sobre les classes treballadores que havia imposat el règim cal afegir d'altres condicionants com poden ser qüestions de caire personal com el propi record de la guerra civil, la gana, la protecció familiar o el fet més polític de què la població masculina que va sobreviure a la guerra i no marxés a l'exili, estigués durant aquests anys a la presó –fins el 1941 no va començar a concedir-se algunes llibertats condicionals per tal d'alleugerir el contingent de presos-, al servei militar o a batallons de càstig o disciplinaris. Les vagues tenien caràcter defensiu i si considerem la vaga com cessació del treball, en alguns casos no va existir vaga sinó conflictivitat o discussió amb els patrons.

A més va ser un període –després de la necessària superació de les conseqüències de la guerra-, en què malgrat les queixes d'algunes entitats patronals o econòmiques sobre la manca de matèries primeres o de mà d'obra qualificada, la demanda de productes superava la capacitat de producció d'algunes empreses que no donaven a l'abast amb les comandes. La majoria d'empreses les van recuperar intactes els seus antics propietaris i es van poder posar a produir tot seguit d'acabada la guerra. En aquesta situació de necessitat de producció i de manca de mà d'obra qualificada, els empresaris tendien a concedir augments salarials als treballadors pel que va ser necessària la promulgació del decret que prohibia els augments col·lectius salarials.

b) 1946-1951:

Els anys 1946, 1947 i 1948 en què es produí la reactivació de la conflictivitat laboral, van ser els pitjors políticament per al franquisme –amb dissidències internes incloses- però també van ser els pitjors per a les classes treballadores a les quals els va venir a sobre la crisi econòmica: l'índex general del cost de la vida va augmentar 96,2 punts entre 1945 i 1946 i 65,9 punts entre 1946 i 1947. Si tenim en compte el desglossament per conceptes, veurem com l'alimentació va ser el grup que més punts va augmentar: de l'any 1946 a l'any 1947, un augment de 165,6 punts i de

l'any 1947 a l'any 1948, un augment de 96,5 punts. La resta de conceptes també tingueren pujades però no tan elevades. A aquest augment del cost de la vida s'afegí que les reglamentacions de treball que es modificaren en aquests anys van incorporar uns increments de salari molt per sota de l'augment del cost de la vida i que la manca d'electricitat i de matèries primeres feia augmentar l'atur o que no es poguessin treballar les setmanes completes amb la conseqüent reducció del salari rebut pels obrers.

La conjunció dels factors anteriors, afavoriren la possibilitat de l'aparició d'un seguit de vagues que van tenir el seu punt culminant en els anys 1946 i 1947 amb una perllongació fins l'any 1948. Es van combinar les vagues de caràcter defensiu amb les de tipus clarament ofensiu demanant millors salaris i racionament, de solidaritat i es van organitzar tres vagues generals a nivell local. És de destacar també en aquests anys la conflictivitat al camp contra els guàrdies d'*Abastos* que algunes vegades comportaven violència i la convocatòria de vagues de caire polític per celebrar les derrotes d'Alemanya i el Japó, per commemorar l'afusellament del president Companys, el Catorze d'abril i el Primer de Maig, cosa que significa que entre la població existia una esperança de canvi però les protestes no tenien coordinació i la motivació estava en funció de les circumstàncies de cada empresa o cada sector laboral.

La culminació d'aquesta etapa va ser el boicot als tramvies i la següent vaga general del mes de març de l'any 1951. Novament es produïa una situació crítica per al règim i els obrers: d'una banda, la política econòmica autàrquica començava a mostrar els seus primers símptomes d'esgotament i el desacord d'alguns sectors econòmics d'altra, l'índex general del cost de la vida va augmentar en cent disset punts entre els anys 1949 i 1951, amb un increment de cent seixanta punts per el grup de l'alimentació i de cent trenta per al vestit, al voltant de setanta-quatre punts les despeses de casa i seixanta-nou punts les despeses generals. La situació doncs havia empitjorat força per al sosteniment de les famílies de les classes treballadores.

c) 1952-1959:

Aquesta etapa va suposar uns anys de transició: el règim estava en transició polític-econòmica, la societat catalana en transició demogràfica i el moviment obrer en una transició organitzativa. Durant aquests anys, el règim intentà sortir de l'economia autàrquica i acostar-se a Europa assajant un seguit de canvis -principalment econòmics- que provocaren greus desajustaments durant els primers set anys de la dècada, per consolidar-se després, mantenint una línia definida i aplicada de manera ferma, més adient a les exigències patronals i al sistema econòmic mundial. Políticament també hi hagué un procés de canvi -si més no de famílies polítiques- amb l'entrada al govern dels tecnòcrates lligats a l'Opus Dei i la reducció de les parcel·les de poder dels monàrquics i de la Falange. Va ser en els anys cinquanta també quan el govern va començar a intervenir directament en les relacions laborals amb els augments salarials per decret dels anys 1954 i 1956, període en què el cost de la vida en el grup d'alimentació es va incrementar en cent punts.

Així doncs, descartant òbviament les persones ideològicament addictes i les classes socials que per interessos econòmics o particulars podien donar suport al règim, creiem que no es pot parlar d'actituds passives en la lluita contra la dictadura, a no ser que aquesta expressió s'empri per referir-se a l'evident poc suport que van rebre els partits polítics clandestins o a la poca disposició de la societat en general i dels obrers en particular, per provocar la substitució de la dictadura per la força o violentament. D'una banda, ens trobem amb persones que pel seu passat no podien mostrar-se contraris al règim però que van contribuir amb la seva experiència i els seus coneixements a que d'altres poguessin fer-ho i això va ser un element fonamental en la configuració de la lluita antifranquista. D'altra, per bé que a Catalunya hi havia moltes més possibilitats d'actuació clandestina i amb més seguretat perquè era una societat menys franquista que la resta d'Espanya, els obrers no podien escapar-se del control per part de l'Estat a nivell laboral, judicial o amb les Forces de Seguretat i Armades per tant, fos quin fos el resultat, la incidència i la dimensió del conflicte, ja era prou important organitzar una reivindicació o reclamació en una empresa perquè calia un motiu considerable i prou important per a què els treballadors d'una fàbrica es mobilitzessin i perquè

suposava no poder tornar a fer-ne un altre fins passat un bon temps per la repressió, perquè els seus promotors eren identificats i en alguns casos detinguts amb la conseqüent absència de líders naturals de la classe obrera necessaris per a la seva mobilització. La conflictivitat laboral, per la naturalesa del règim i les seves condicions legals, era intrínsecament una acció política contra el règim però ningú, ni tan sols els activistes del PSUC a les fàbriques, estava disposats a enfrontar-se obertament contra el règim. Sense oblidar el desencís que va provocar entre les classes treballadores la rehabilitació internacional del règim i el suport econòmic i polític dels Estats Units, líder suprem del món lliure que sacrificava la població espanyola per tal d'aconseguir aliats per combatre el comunisme. En la lluita contra la dictadura franquista, simplement es feia el que cadascú podia, sabia o estava disposat a fer però el mèrit és per a tots, tan per als que “només” van col·laborar en ensenyar a les generacions posteriors els seus coneixements polítics com els que organitzaven conflictes i van patir presó i tortures. És que realment com a historiadors hem de creure que hi havia alguna possibilitat d'acabar amb la dictadura franquista per la força o per la pressió de les classes treballadores i més des de la perifèria, sense que ni a la capital de l'Estat ni a la resta del país hi hagués un moviment semblant i sense cap escletxa entre els grups socials i polítics que controlaven el poder?

Pel que fa al PSUC, moltes de les conclusions ja s'han fet evidents al llarg de les pàgines d'aquesta investigació. En relació a l'anàlisi política, caldria assenyalar l'absoluta supeditació del PSUC al PCE des d'inicis dels anys quaranta. La seva acceptació com a membre de ple dret a la Internacional Comunista, va tenir com a contrapartida l'exigència de la unitat d'acció amb el PCE a través de la *organización general*. Formalment però existia a França una direcció del PSUC formada per Miret, Moix i Olasso, tot i que aquest últim sembla actuar de manera autònoma. Aquesta separació no es donava en els camps de concentració on els militants de base del PCE del PSUC actuaven conjuntament com a militants comunistes. Quan Monzón es va instal·lar a Marsella l'estiu de l'any 1940, la independència operativa d'Olasso a Perpinyà va passar a ser una cessió de funcions ja que a Perpinyà es va instal·lar també una delegació del PCE encapçalada per Ángel Celada -i en la qual

col·laboraven militants catalans del PSUC-, que mantenia relacions amb Olaso i aprofitava la seva xarxa de passos cap a l'interior per al PCE. Amb les detencions d'Assa i Pardinilla a Barcelona l'any 1941, Monzón es va creure amb l'autoritat de demanar explicacions a Olaso, evidenciant que es considerava de facto el seu cap, malgrat que fossin dos partits diferents. La *organización general* va estar capitalitzada pel PCE que va comptar –a diferència del PSUC- amb un dirigent capaç de reorganitzar la militància que havia quedat a França. En aquesta reorganització va incloure els militants del PSUC –que al cap i a la fi eren comunistes com ell-, els quals es van incorporar sense cap discussió a les companyies de treball o a la *Unión Nacional Española* que havia organitzat el PCE. Malgrat la posterior formació de Delegacions del CC del PSUC a França, no va existir una relació d'igual a igual entre els dos partits sinó que es va produir clarament una integració del PSUC en el PCE, quedant la direcció catalana sotmesa a les instruccions, ordres i consignes que donava Monzón, qui decidia els responsables dels òrgans directius del partit català tan a l'exili com a l'interior i designava els militants que havien de passar a Catalunya. Des d'aleshores, les organitzacions del PSUC i del PCE a França i a l'interior van funcionar conjuntament sota la direcció del PCE, cosa que no va canviar amb l'arribada l'any 1944 de Santiago Carrillo a l'escena política de l'exili francès, tot i que aparentment semblava que revitalitzava la lànguida existència del PSUC. Carrillo es va reservar per a ell la direcció del aparell de passos que era conjunt per ambdós partits i es va envoltar tan a l'interior com a França, de fidels col·laboradors militants del PSUC, els quals comunicaven directament amb ell, com demostren els informes i les cartes que els responsables del PSUC a Catalunya li dirigien durant la segona meitat dels anys quaranta, criticant les decisions polítiques i organitzatives de la direcció del PSUC o fins i tot, demanant-li que intercedís per ells davant de possibles depuracions. Per guardar les formes, es permetia que el Secretari General del PSUC Joan Comorera, mantingués algun contacte amb l'interior però sempre mediatitzat per la xarxa de relacions orgàniques que havia imposat Carrillo. La desaparició política de Comorera va suposar que en la dècada dels cinquanta, Carrillo dirigís sense cap impediment l'estratègia de l'oposició comunista a tot Espanya, sent el PSUC subsidiari de les seves decisions. A

l'interior, la fusió entre els dos partits va ser molt més evident i ràpida per la pressió de la dictadura i pel fet de compartir un projecte ideològic i polític, coses que no deixaven lloc a la militància del PSUC per a sostenir criteris ideològics que poguessin trencar aquesta col.laboració, de manera que des de l'any 1939 el traspàs de militants d'un partit a l'altre va ser constant. Així, els militants del PCE Alejandro Matos, Miguel Núñez, Apolinar Poveda, Pelayo Tortajada, Jesús Bayón o Carlos Rebellón van treballar a Catalunya en nom del PSUC, mentre que Serradell o Antoni Senserrich van treballar en altres punts d'Espanya en nom del PCE.

L'aplicació del canvi tàctic l'any 1948 no va representar una novetat en sí mateixa en la política del PCE i del PSUC a l'interior. Per diverses circumstàncies possiblement alentades pels propis protagonistes, la història de la resistència comunista a l'interior s'ha construït a partir de l'any 1945 quedant els anys anteriors en una espècie de boira en la qual no se sap ben bé que passava a causa de la guerra mundial, l'exili, la repressió de la dictadura, etc. L'èxit de la tàctica entrista en la lluita contra la dictadura, ha fet que el seu origen es marqui en el moment en què els dirigents del PCE i del PSUC que van sobreviure a la dictadura es van decidir a aplicar-la. El cert és que des del mateix moment en què les direccions del PSUC i del PCE van sortir cap a l'exili, es va plantejar la necessitat que els militants del partit s'introduïssin en els sindicats verticals i –en aquests primers anys s'afegia-, en qualsevol de les organitzacions de massa que havia creat el franquisme. Algunes de les propostes eren purament instrumentals com la de Quiñones, orientada a una tasca conspirativa i tampoc no hi havia una formulació clara de què consistia '*estar en contacte amb les masses*'. Això però no invalida el plantejament estratègic que van fer tant la direcció del PSUC a França i a Mèxic, com les tres direccions del PCE abans de l'any 1946. Va ser Serradell qui –no sabem si seguint instruccions de Carrillo i Comorera o per iniciativa pròpia-, va condemnar aquesta pràctica i va maldar per eradicar-la d'entre les files del PSUC, prohibint a més la col.laboració amb qualsevol grup clandestí que fes ús dels sindicats verticals, malmetent una pràctica que hagués estat molt positiva en el futur.

Quina va ser la relació del PSUC amb la conflictivitat laboral col·lectiva dels quaranta i cinquanta a Catalunya? Fent una valoració global dels vint anys, diríem que el seu paper va ser molt reduït i va anar sempre a remolc de la iniciativa obrera. Ara bé caldria fer una distinció entre la dècada dels quaranta –fins a l'any 1951- i la dècada dels cinquanta.

En la dècada dels quaranta, la no acceptació de la derrota en la guerra civil per part de la direcció del PSUC i el desencadenament de la segona guerra mundial van distorsionar tota la visió política del PSUC tan a l'interior com a l'exterior, adoptant una línia d'actuació de caràcter conspiratiu per aconseguir el seu objectiu d'acabar amb el règim franquista a través de la vaga insurreccional i la lluita armada. A l'interior, la inadaptació dels dirigents del PSUC a la clandestinitat i la força del règim franquista van fer que l'organització patís detencions i desarticulacions regularment. La presència de la guerrilla contribuïa a agreujar el risc del partit per les seves accions de represàlia, atemptats, robatoris o actituds d'alguns caps guerrillers més orientades al lucre personal o al banditatge que no pas a una lluita política. Com a conseqüència d'això l'interès principal de les primeres direccions del PSUC a l'interior va esdevenir l'assegurament de la subsistència de l'organització amb l'aplicació d'unes mesures que la van acabar portant a la clandestinitat més absoluta i això va impedir una presència social àmplia del partit que fos visible per a la societat catalana, fet agreujat per les dificultats de tot tipus que hi va haver per a editar la premsa i la propaganda del partit de forma regular. La implantació d'una estructura orgànica rígida, complexa i imposada de dalt a baix seguint l'organització tradicional dels partits comunistes no era la més adequada per la situació política a la qual s'havia d'enfrontar el PSUC ni per la forma com havia de fer-ho. La necessitat de que les fases de l'estratègia de lluita antifranquista s'apliquessin estrictament segons els esquemes preestablerts, feia que davant de qualsevol desviació per part d'alguna organització o militant, el partit els acusés de passivitat en la lluita antifranquista i fossin apartats de la militància, la qual cosa va suposar també dificultats en la consolidació de l'organització i va facilitar l'aparició de dissidències. Finalment, la militància, tot i que en alguns moments va assolir un nombre important, va ser reduïda especialment en llocs on el PSUC havia de tenir la seva base

principal com eren les ciutats industrials. A més, l'existència de cèl·lules a les empreses era escassa i les que n'hi havia, no mantenien una activitat militant regular ni un compromís ferm amb el partit. A partir de l'any 1946 la direcció a l'interior va modificar les relacions orgàniques i va potenciar la creació de les cèl·lules a les empreses però l'estratègia seguia sent la mateixa, imposant de dalt a baix una estructura orgànica i una forma d'actuació determinada.

La direcció del PSUC a l'interior i la de l'exterior estaven d'acord en l'aplicació d'aquest model orgànic, de manera que els suggeriments de canvi en el mètode clandestí, en les relacions orgàniques i per una altra forma d'acostar-se a la societat que durant els anys quaranta van fer alguns dels dirigents a l'interior, no van ser atesos i el PSUC s'allunyà irresolublement de la seva base militant obrera que no estava massa disposada a posar en pràctica els plantejaments del partit.

Potser per la persona designada, potser per la necessitat de fer les coses d'una altra manera davant la consolidació política del règim, potser perquè la societat catalana havia canviat, a partir de l'any 1951 en l'organització clandestina del PSUC a l'interior es va imposar una altra forma de relacions orgàniques basada en la pròpia acció dels militants de base que es recollia, s'orientava i es transformava en organització política. Els qui marcaven la dinàmica política i el progrés de l'organització i del moviment obrer eren els propis militants de base amb les seves accions reivindicatives a les empreses. Malgrat aquests canvis organitzatius, tampoc en els anys cinquanta el PSUC de l'interior com a partit no va poder generar el gran moviment de masses que provoqués la desaparició de la dictadura, ni tan sols organitzar, orientar o dirigir els que es van produir; encara existia força desconeixement del partit entre la població i es mantenien les dobles organitzacions. A més, tot i els èxits organitzatius que clarament s'assolien com per exemple poden ser les cèl·lules del partit a la universitat i entre els intel·lectuals, la direcció del PCE/PSUC de l'exili no acabava de compartir aquesta nova posició perquè no incidia prou en l'objectiu polític d'acabar amb la dictadura. Així des de França es va seguir fomentant la necessària orientació política de la mobilització obrera, tant la legal com la il·legal; la imposició d'una estructura organitzativa d'unitat

d'acció per als obrers i s'insistí en la necessitat d'intervenir directament en la inèrcia de la lluita laboral convocant jornades de vaga de caràcter polític que van resultar un absolut fracàs. *TREBALL* que es confeccionava a França i s'enviava a Catalunya, era el transmissor d'aquestes intencions, de manera que els obrers rebien dos missatges paral·lels: el de la direcció a l'exili i el dels responsables a l'interior. No es d'estranyar doncs, que els obrers no fessin cas a les consignes que rebien a través de la premsa del partit, allunyades completament del què era la seva realitat laboral més immediata i la realitat política d'Espanya.

Amb aquesta actitud les direccions del PCE i del PSUC a l'exili eren, en certa manera, continuïstes amb l'orientació estratègica de la dècada anterior i van col·laborar en el manteniment de la divergència entre el mètode de combat antifranquista del PSUC i la pràctica de la lluita obrera. I quan en aquestes conclusions ens referim a obrers incloem els membres dirigents de les cèl·lules d'empresa que encara que estiguessin ideologitzats i també tinguessin una visió política dels problemes obrers, no ho posaven en pràctica. En aquest sentit, els dos elements que simbolitzen més clarament aquesta divergència són l'aplicació del canvi tàctic i les comissions d'obrers.

Els obrers en el seu conjunt, van rebutjar des dels inicis els sindicats verticals falangistes: per a ells, el sindicat era un instrument d'opressió al servei del règim i no donava solució als problemes laborals dels obrers. Tanmateix, des de l'any 1944 es pot constatar l'existència d'obrers antifranquistes –militants o no del PSUC- que participaven en els sindicats verticals perquè el falangisme incorporava una retòrica obrerista i sindical, que alguns creien que podia ser aprofitada. A partir de l'any 1946, la direcció del PSUC a l'interior va decidir acabar amb aquesta actitud pel que fa als seus militants. Quan l'any 1948 es va tornar a aplicar la instrucció, els dirigents a l'interior van descobrir amb sorpresa que hi havia militants comunistes que eren enllaços sindicals i sobretot, molts més d'anarquistes. El pitjor però va ser que l'aplicació de la nova tàctica no va ser seguida amb decisió i unanimitat, com calia esperar de la militància d'un partit comunista ja que bona part dels militants i organitzacions de base la van ignorar perquè consideraven que per les atribucions del càrrec que s'escollia i pel funcionament del

sindicat vertical no servia de res o perquè pensaven que les instruccions del partit no podien aplicar-se dins de l'empresa.

De fet, la proposta entrista del PSUC no anava dirigida a donar solució als problemes laborals sinó a potenciar la lluita política contra el règim entre els obrers, perquè la millora de les condicions de vida i de treball de la classe obrera sols arribaria amb la desaparició de la dictadura i aquest era el missatge que calia transmetre als treballadors. Contràriament, en les empreses on s'aplicà la nova tàctica –fins i tot a partir de l'any 1957- l'orientació dels treballadors va ser la pràctica purament sindical perquè la prioritat de la classe obrera estava centrada en la millora econòmica i laboral per resoldre els seus problemes quotidians o simplement per assegurar-se la seva subsistència física. En resum, mentre que per al PSUC la lluita laboral era un mitjà, per als obrers de fàbrica era la finalitat. L'estratègia del PSUC estava doncs, fora de la realitat laboral perquè proposava actuacions amb càrrega política clara que els treballadors no estaven disposats a fer i quan adoptà reivindicacions obreres -per exemple, el salari mínim amb escala mòbil a partir del 1951- va ser només per aconseguir per dinamitzar la conflictivitat amb finalitats polítiques que depassaven la intenció dels treballadors.

El PSUC maldà aquests vint anys buscant fórmules per atraure als treballadors a la lluita política però no ho va aconseguir perquè les formes d'organització comunista tradicionals que el PSUC volia establir no servien ja que existia un rebuig de les classes treballadores a formar part d'una estructura que d'una banda, exigia una obediència, obligacions, compromís i una actuació organitzada i que, d'altra banda, estava prohibida, es castigava amb presó, tenia prioritats polítiques i cercava uns objectius intangibles per a les classes populars. Però per a aconseguir la caiguda de la dictadura calia donar una forma organitzada a la lluita obrera i com a substituïts de la UGT, el PSUC aconsellà durant els anys cinquanta la formació de diversos organismes -comitès unitaris, consells de la resistència, comitès per la Pau, comitès d'unitat- en els quals es demanava la participació dels obrers més combatius, fos quina fos la seva ideologia, per aconseguir un lideratge obrer que portés a l'enderrocament del règim. De fet, tots aquests comitès eren el mateix amb un simple canvi de

denominació en funció de la conjuntura del moment i del motiu que es creia més adient per impulsar als obrers cap a la lluita. Per al PSUC complien les tres funcions necessàries: dotaven a la classe obrera d'una estructura organitzativa estable a través de la qual es podia dirigir l'acció obrera, servien de lligam amb el partit i formaven l'embrió de la futura central sindical única. Aquestes formulacions provenien de la direcció del PSUC a l'exili i no pas dels responsables de l'interior que estaven construint una altra dinàmica organitzativa.

Paral·lelament, els obrers es dotaren dels seus propis mitjans d'organització i lluita: les comissions d'obriers. Aquesta fórmula, consistent en la designació d'uns quants obrers per a què, en nom de la resta de companys, defensessin una reclamació davant la direcció de l'empresa o el Sindicat Vertical, no formava part de l'estructura orgànica del moviment comunista. Però, a més, l'horitzó de lluita d'aquestes comissions d'obriers era econòmic o laboral per la qual cosa acabada la protesta es desfeien. Malgrat que aquestes comissions es formaven com a mínim des d'inicis de la dècada dels quaranta, el PSUC no havia intentat integrar-les en la seva estructura orgànica. La seva orientació cap a la lluita laboral, el fet que no fossin permanents i que fos un moviment poc estructurat, el seu lent desenvolupament i potser també, el dogmatisme dominant en el comunisme d'aquells anys que volia aplicar una línia d'actuació el més ortodoxa possible, feia que es consideressin útils per a la lluita obrera però no com a forma d'organització obrera per a la lluita política que s'havia de dur a terme.

A partir de l'any 1955, la direcció del PSUC a França forçada per la poca acceptació de les formes d'organització obrera que havia anat proposant començà a adoptar les comissions com a fórmula organitzativa, primer intentant una adaptació dels antics comitès: des de les pàgines de *TREBALL* es teoritzava sobre la necessitat de l'existència d'una comissió directiva permanent i clandestina formada pels obrers més actius i una comissió semi-legal i oberta que dirigís l'acció, escollida per la resta d'obriers, en una relació de dalt a baix. Però la pràctica obrera era diferent, era una elecció de baix a dalt, quasi assembleària. Evidentment, la proposta s'acostava més a la fórmula dels obrers però aquestes comissions directives no deixaven de ser res més que els antics comitès amb una

altra denominació. A partir de l'any 1957 amb la consecució d'un major nombre de càrrecs sindicals d'oposició i un major desenvolupament de les comissions d'obriers, la direcció del PSUC les adoptà tal i com les plantejaven els obrers nucleades a l'entorn dels enllaços sindicals però sense abandonar la intenció d'imprimir-les-hi caràcter polític. Tampoc no es va aconseguir perquè en participar els militants del PSUC van acabar per arrossegar cap a la clandestinitat tant les comissions com l'oposició sindical obrera i no van aconseguir atreure més treballadors -eren els mateixos de la cèl·lula-, no podien tenir una actuació oberta i no complien les funcions directives. Potser per això, l'any 1959 encara s'alçaven veus dins del partit que demanaven la formació de comitès d'unitat o de comitès d'empresa per tal de dirigir als obrers cap a la lluita política.

Respecte de les comissions, creiem que és important puntualitzar un aspecte: cal parlar de comissions d'obriers i no de comissions obreres. La diferència és important, doncs en cap cas existeix la voluntat de crear una nova organització de treballadors ni les comissions d'aquest període tenen una coordinació o una estructura que permeti alguna identificació amb el que després serà el sindicat de CCOO, sinó que simplement van ser una confluència espontània o semiespontània d'obriers que volien solventar un problema laboral i que no tenien cap més solució que aquesta perquè no existia la negociació col·lectiva. Tampoc no es podia acudir a l'enllaç sindical perquè entre les seves atribucions no estava la de discutir condicions laborals.

Aquestes comissions a nivell de fàbrica tingueren una continuïtat en l'Oposició Sindical Obrera. A partir del anys 1956-1957, un cop guanyats càrrecs d'enllaç, vocal de Jurat d'empresa o vocal de les seccions socials de manera més ferma per als obrers comunistes o d'oposició, aquests començaren a travar relació amb d'altres companys d'altres empreses dins del propi Sindicat o gràcies a l'acció de capellans progressistes que cediren locals per a reunions d'obriers. Aquest moviment, que no fou tampoc una iniciativa del PSUC, no arribà a ser una organització sinó una forma de relació del obrers i rebé la denominació per part del partit d'Oposició Sindical Obrera, denominació que no fou oficial per

temor a que esdevingués una organització clandestina i no tingués una actuació oberta que els treballadors poguessin copsar, la qual cosa va acabar succeint.

En resum, entre els anys 1939 i 1959 el PSUC intentà dur a terme la missió que s'havia imposat com a partit polític comunista: enderrocar el règim feixista espanyol a través de l'estratègia d'incentivar les lluites obreres laborals la qual cosa conduiria a la vaga general obrera. La dècada dels quaranta van ser en aquest sentit uns anys perduts en què no es van aconseguir els objectius establerts: els primers cinc anys de la dècada per la Segona Guerra Mundial, la dispersió de la direcció a l'exili, la manca d'un lideratge ferm i la dura repressió del règim franquista, sumada a uns plantejaments rígids i inadequats a tots nivells –estratègics, organitzatius, teòrics...-; la resta d'anys i fins l'any 1951 malgrat la millora organitzativa i els canvis tàctics, a causa del manteniment de propostes d'actuació polítiques que no eren aplicables per la classe obrera. La dècada dels cinquanta va suposar una etapa de transició per al PSUC en la que es va dirimir quina proposta d'actuació resultava triomfadora: d'una banda els responsables a l'interior fomentant unes relacions orgàniques diferents i un acostament a la base militant partint de les seves reivindicacions i necessitats. D'altra, la direcció del PSUC a l'exili que pretenia encara una acció política contra la dictadura i una estructura orgànica clandestina centralitzada que li possibilités imposar els seus criteris, la mobilització ràpida i àmplia dels obrers i que li garantís l'hegemonia política en la futura societat democràtica catalana.

L'estratègia del PSUC i l'acció obrera doncs, van córrer en dos plans paral·lels des de l'any 1939 tot i que a partir de l'any 1956 s'anaren acostant per acabar convergint l'any 1959 quan el Buró Polític del PSUC va abandonar la vaga general obrera com a factor desencadenant de la desaparició de la dictadura i va integrar i acceptar en la seva estructura les formes organitzatives i pràctiques de lluita pròpies dels obrers. Va ser a partir d'aquest moment quan el PSUC va començar a construir el seu prestigi que el dugué a convertir-se en el partit antifrancuista per excel·lència en els anys seixanta i setanta, amb el valor afegit que suposava la mística dels morts en la lluita per la dictadura i dels vint anys ininterromputs de presència a l'interior superant l'assot de la repressió.

Fonts i bibliografia

1. Arxius

1.1. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)

1.1.1. Fons del Partit Socialista Unificat de Catalunya:

a) Premsa:

TREBALL (1945-1959)

b) Publicacions:

- *Discurs de clausura* de Gregori López Raimundo al III Ple del Comitè Central del PSUC; Edicions Treball, 1959
- *La situació política i les tasques del partit*. Informe del Comitè Executiu presentat per Josep Moix al III Ple del Comitè Central del PSUC; Edicions Treball, 1959
- Moix, J.; *Informe del secretariat al I Congrés del PSUC*; Rivet & Cie.; Llemotges, 1956
- Serradell, J. 'Román'; *Informe sobre els estatuts del partit i sobre els problemes d'organització*; Rivet & cie.; Llemotges, 1956

c) Documentació interna del partit:

- *Instrucciones para el desenvolvimiento de los sindicatos de industria*; (sense data)
- "Accions clandestines practicades el 16 de febrer de 1947" (sense autor)
- "Informes sobre accions a l'interior (1946-1947)" (sense autor)
- "Ampliació a la mobilització de 16 de febrer"; (sense autor)
- "Ampliació a la mobilització del 16 de febrer. Informe de la cèl.lula del Port"
- "Ampliació de la mobilització de 16 de febrer. C. 67"; (1947);
- Informes diversos sobre accions a l'interior (1946-1947)

1.1.2. Fons Gregori López Raimundo:

- Estatuts del PSUC (1956)

1.1.3. Fons Manufactures Sedó:

- Actes del Jurat d'Empresa (1954-1959)
- Documentació de les eleccions a enllaços sindicals i vocals de Jurat d'Empresa (1947-1958):
  - "Resultado de las Elecciones para Jurado (Enlaces sindicales) de la empresa Manufacturas Sedó S.A" (1947)
  - CNS; *Normas prácticas para las elecciones de enlaces sindicales* (Barcelona, 1950)
  - DELEGACIÓN PROVINCIAL DE SINDICATOS; *Instrucción-circular nº 5: Distribución del número de vocales a elegir por categorías electorales. Recordación para los requisitos de proclamación de candidatos* (13 de gener de 1954).
  - DELEGACIÓN PROVINCIAL DE SINDICATOS; *Instrucciones para la elección de enlaces sindicales* (Barcelona, 1957)
  - Circular núm. 12/58 de la *Vicesecretaría Provincial de Ordenación Social* de la CNS de Barcelona (19 de juny de 1958).
- Expedients polítics dels treballadors (1939-1940)
- *Extracto del Reglamento de Régimen Interior de esta empresa y resumen de las disposiciones vigentes de los seguros sociales obligatorios*; (1944). Exemplant d'agost del 1950.

1.1.4. Fons Siemens:

- Pagaments per salari (1946-1949)
- Documentació eleccions enllaços sindicals (1957)
- Plantilla de treballadors (1957)
- *Reglamento de Régimen Interior de Trabajo de Siemens Industria Eléctrica S.A. Fábrica y talleres Cornellá (Barcelona)*; (Juny de 1941)

1.1.5. Fons Espanya Industrial:

- Relacions salarials setmana quaranta. Anys 1939-1959
- Abonaments mensuals del Plus de Càrregues Familiars. Anys 1939-1959
- Abonaments del Subsidi Familiar. Anys 1939-1941

1.1.6. Fons Metales Ivern S.A.:

- Altes de treball. Anys 1953-1958
- Nòmines

1.2. Arxiu històric del Partit Comunista d'Espanya (AHPCE)

1.2.1. Sección Nacionalidades (subsección Catalunya):

- Informes i documentació diversa del PSUC; (Originals mecanografiats i microfilmats 1939-1959)
  - “Instrucciones del Secretariado de trabajo común del PCE y del PSUC a los miembros de ambos partidos” (sense data)
  - “Carta de O. responsable d'empresa metal·lúrgica”. (sense autor, sense data);
  - “Informació de Catalunya. Reunió a la CNS”; (sense autor, sense data)
  - “Informacions de camarades i organitzacions del P. sobre la vaga general a Barcelona” (sense autor, sense data)
  - Informe (sense autor, sense data)
  - Informe de Senserrich (sense data)
  - Informe d'organització (sense autor, sense data)
  - “Informe de propaganda del camarada d'un sub-sector”; (sense data, sense autor)
  - Informe de sector (sense títol, data ni autor).
  - Informe del responsable d'una empresa metal·lúrgica; (sense títol, sense data, sense autor)
  - “PSUC ORGANIZACIÓN. Datos sacados de la última carta de Angel a Claudio en el mes de octubre”
  - “Resolución del CC del PSU de Cataluña”, (sense autor, sense data)
  - “Sobre el treball del company al país. Informe Torà”; (sense data)
  - “Informació d'organització. Informe 4t sector” (sense data, sense autor)
  - “Información sobre la huelga de ENASA” (sense data, sense autor)
  - “Establecimiento de la línea de trabajo entre el PCE y el PSUC”; (15 de maig de 1939)
  - Memorandum de Comorera. 20 de mayo de 1939
  - Peñarroya, V. ‘Enrique’; “Situación del P. Trabajos realizados y trabajos por realizar”; (12 de febrer de 1942)
  - Informe d'organització dels mesos d'agost, setembre, octubre i novembre (1944)

- Informe anònim mecanografiat sobre l'organització del PSUC a Catalunya el mes de novembre de l'any 1944
- “Informe de ‘Gromán’” (1945)
- Informe d'Eduard Pérez Marí (1945)
- “Ampliació de Pérez Marí. 1945”
- “Notas de Santiago” (1945)
- “Resolución de la reunión ampliada de la Delegación del Comité Central del PSU de Cataluña”; (març, 1945)
- “Carta de Carrillo a Pedro” (23 d'abril de 1945)
- Serradell, J.; “A la delegación del CC del PC de España en Madrid. Situación del trabajo político-militar en Cataluña” (20 de desembre de 1945)
- Informe de Pere Canals (24 de desembre de 1945)
- Carta anònima datada el 3 de febrer de 1946
- “Informe de Senserrich sobre Canals” (15 de març de 1946)
- Carta de Román a Comorera (20 de març de 1946)
- Informe de Josep Serradell ‘Román’ (4 d'abril de 1946)
- Informe de Julià Vilalta sobre la detenció de Pere Pujol (25 de maig de 1946)
- “Informe de Isabel”; (18 de maig de 1946)
- Carta de Serradell a Carrillo (11 de juny de 1946)
- Informe d'Evarist Massip (7 de juliol de 1946)
- Nogués, L.; “Informe de les meves activitats a l'interior del país”; (9 de juliol de 1946);
- Serradell, J.; “Informe sobre la situación del partido en Cataluña”; (25 d'octubre de 1946)
- Serradell, J.; “Información sobre situación partido en Cataluña” (novembre, 1946)
- Informe (6 de desembre de 1946)
- Informe manuscrit de ‘Román’ sobre organització (març 1947)
- “Caiguda d'abril del 1947. Informe de ‘Quimet’”
- “Informe sobre la reorganització de la direcció del P. a l'interior després de les detencions d'abril del 1947” (sense autor)
- “Observacions de Ricard Cucala al treball del partit”; (juliol de 1947)
- “Informe de Joan Gallofré Boada (Manel). Febrero 1948”
- “Informe de Cataluña” (5 de maig de 1948)
- Informe de Carreras; (28 de desembre 1948)
- “Cuestiones de organización. Informe de Agustín” (agost de 1949)
- “Información de Cataluña” (4 de setembre de 1949)
- “Situació orgànica” (22 de setembre de 1949)
- Informe de l'empresa B2 datat el 2 de febrer de 1950; (sense autor)
- Carta del 29 de febrer de l'any 1950 escrita per ‘B’. i dirigida a l'*amic S.* inclosa en un plec de quaranta-vuit pàgines mecanografiades que recull documentació diversa titulat “Sobre el treball del partit. (Informes dels responsables de Sector i notes dels responsables del P. en organitzacions de fàbriques o d'altres militants)”
- “Situació d'organització a Barcelona. Informe de Martí”; (juny, 1950)
- “Informació d'organització. Informe 4t Sector. Jordi”; (28 d'agost de 1950)
- “Sobre les eleccions sindicals”. Sota aquest títol s'apleguen diversos informes dels resultats i desenvolupament de les eleccions sindicals de l'any 1950, redactats entre els mesos d'octubre i novembre.
- “Informe general (B11)” (sense autor; 28 de desembre de 1950)
- Informe datat el 14 de febrer de 1951; (sense autor, sense títol)
- Carta de Figueras (28 de febrer de 1951)
- “Informe general del Primer Sector. Jordi”; (juny de 1951)
- “Febrero del 52. Informe del cda. Figueras sobre su discusión con el cda. MIGUEL”

- “Informe del cda. MIGUEL sobre la discusión con FIGUERAS”; (20 de febrer de 1952)
- “Informe. 1954”; (sense autor)
- “Informe. 1955”; (sense autor)
- “Sumario huelga 1956”; (sense autor)
- “Informe de Jaime. Composición interna del P. en ENASA” (1.957)
- “Elecciones sindicales. Barcelona, octubre de 1957”
- “Informe de Jaime” (novembre, 1.957)
- Carta de Tarragó (2 de novembre de 1.957)
- “Cuadro de enlaces”; (19 de novembre de 1957);
- “Informe sobre las elecciones en tres fábricas de Barcelona” (sense autor, 15 d’octubre de 1.957)

1.3. Centre d’Estudis Històrics Internacional (CEHI)

1.3.1 Fons Evarist Massip:

a) Premsa:

TREBALL (1943-1950)

Las Noticias (1945-1947)

b) Documents i informes:

- “Pel recobrment de la pàtria! Aliança Nacional de Catalunya. Manifest del CC del PSUC. Mèxic 1 d’agost de 1941” (original mecanografiat)
- MARLÈS, J.; “Normes d’organització i mètodes de treball del PSUC” (Original mecanografiat datat l’abril del 1943)
- “Constitució de la Junta Suprema d’Unió Nacional”; (original mecanografiat data l’octubre de l’any 1943)
- “Declaració del PSU de C davant la constitució de la Junta Suprema d’Unió Nacional d’Espanya i la del Front Única Català a Catalunya”; (original mecanografiat datat a Mèxic febrer de l’any 1944)

NOGUÉS, L; “Activitats portades a França”; (sense data)

- “Informe de les activitats portades a l’interior”; (juliol de 1946)

- “Activitats portades a l’interior”; (26 de juliol 1946)

1.4. Arxiu Històric de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya-Fundació Cipriano Garcia (AHCONC-FCG)

Biografies obreres. Historia oral i militància sindical (1939-1978). Entrevistes amb:

- Nicolás Albéniz Barreda
- Antonio Casas Cazorla
- Carme Casas Godessart
- Vicenç Faus Abad
- Juan Navarro García
- Ramón Puiggrós Esteve
- Francisca Redondo Cubero
- Manuela Rodríguez Lázaro

- Ángel Rozas Serrano

1.5. Arxiu Històric de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona

Memòries comercials 1940-1959

1.6. Arxiu Històric de la ciutat

Cens de població de la Generalitat de Catalunya (1936)

1.7. Arxiu del Tribunal Militar Tercer

Expedient de la causa 159-IV-1957

Expedient de la causa 144-IV 1958

2. Entrevistes

Gregori López Raimundo. Responsable de la Delegació del CC del PSUC a l'interior entre els anys 1947 i 1951 (9 de novembre de 1997)

Miguel Núñez González. Responsable de la Delegació del CC del PSUC a l'interior entre els anys 1951 i 1958 (24 de gener de 2004)

Montserrat Oliver Roura. Treballadora dels Laboratoris Wasserman entre els anys 1956 i 1962 (10 de setembre de 2000)

Pere Comaposada Torres. Treballador de l'empresa Manufactures Sedó, S.A. d'Esparreguera fins l'any 1958 (11 d'octubre de 1997)

Segundo Pérez, treballador en una empresa d'arts gràfiques de setanta treballadors entre 1957 i 1962 (15 de juliol de 1997).

Vicenç Faus Abad. Treballador d'ENASA entre els anys 1950 i 1958 (2 de setembre de 1997)

3. Bibliografia

3.1. Publicacions periòdiques oficials:

AJUNTAMENT DE BARCELONA; *Estadística municipal*; (Anys 1936 a 1959)

Boletín Oficial del Estado; (anys 1938-1959)

- *Ley de Jornada máxima* (9 de setembre de 1931)

- Ordre aprovant la Reglamentación nacional de la indústria del metall (11 de novembre de 1938)
- Decret de creant les Magistratures de Treball (13 de maig de 1938)
- *Ley de Fuero del Trabajo* (10 de març de 1938)
- *Ley de Subsidio Familiar* (18 de juliol de 1938)
- *Ley de Unidad Sindical* (26 de gener de 1940)
- *Ley para la Represión de la Masonería y el Comunismo* (1 de març de 1940)
- Ordre del ministeri de Treball aprovant un augment de salari del deu per cent en el sector tèxtil (7 de juny de 1940)
- *Ley de Descanso Dominical* (13 de juny de 1940)
- *Ley de las Magistraturas de Trabajo* (17 d'octubre de 1940)
- *Ley de Bases de la Organización Sindical* (6 de desembre de 1940)
- Ordre aprovant l'obligatorietat de posar economats al tèxtil i el metall (30 de gener de 1941)
- Decret del Ministeri de Treball augmentant el subsidi familiar a partir de l'1 d'abril de 1941)
- *Ley de Seguridad del Estado* (21 de març de 1941)
- *Ley dictando normas para elaborar reglamentaciones de trabajo* (6 de novembre de 1942)
- Ordre aprovant la reglamentació nacional de la indústria del Metall (16 de juliol de 1942)
- *Ley de Bases de la Organización Sindical* (6 de desembre de 1942)
- *Ley de Rebelión Militar* (2 de març de 1943)
- Ordre aprovant la Reglamentació nacional de la indústria tèxtil llanera (28 de març de 1943)
- Ordre aprovant la Reglamentació nacional de la indústria tèxtil cotonera (1 d'abril de 1943)
- *Decreto de Normas de Provisión de Jerarquías* (17 de juliol de 1943)
- Decret augmentant l'escala del règim obligatori de subsidi familiar (27 de juliol de 1943)
- *Reglamento de aplicación del decreto de 17 de julio de 1943 sobre provisión de jerarquías en las unidades sindicales* (30 de desembre de 1943)
- Ordre indicant les prerrogatives processals dels càrrecs sindicals (21 de gener de 1944)
- *Ley de Contrato de Trabajo* (26 de gener de 1944)
- *Decreto de aprobación obligatoria de aumentos colectivos* (31 de març de 1944).
- *Decreto de convocatoria para elección de cargos* (17 de juliol de 1944)
- *Ley de Código Penal* (23 de desembre de 1944)
- *Ley del Fuero de los españoles* (17 de juny de 1945)
- Ordre establint el plus de càrregues familiars a les empreses que no el tinguin (19 de juny de 1945)
- Ordre aprovant la reglamentació nacional de la indústria siderúrgica (28 de juliol de 1945)
- Ordre establint la paga d'una setmanada de sou per Nadal (6 de desembre de 1945)
- Ordre aprovant la norma reguladora del Plus de Càrregues Familiars (29 d març de 1946)
- Ordre aprovant la reglamentació nacional de la indústria de fibres tèxtils artificials (30 de març de 1946)
- Ordre aprovant la reglamentació nacional de la indústria de la construcció i obres públiques (11 d'abril de 1946)
- Ordre aprovant la reglamentació nacional de la indústria siderometalúrgica (27 de juliol de 1946)
- Decret augmentat a tres els anys de mandat dels enllaços sindicals (30 d'octubre de 1946)
- *Reglamento electoral sindical* (22 de març de 1947)
- Ordre incrementant els salaris establerts en la reglamentació nacional de la indústria de la llana (26 de març de 1947)
- Ordre incrementant els salaris establerts en la reglamentació nacional de la indústria del cotó (26 de març de 1947)
- *Ley de Bandidaje y Terrorismo* (18 d'abril de 1947)
- *Decreto de 18 de agosto de 1947 por el que se crean los Jurados de Empresa.*

- Decret d'ampliació del decret d'1 de març de 1944 d'autorització necessària per a un augment col·lectiu (6 de gener de 1948)
- Reglamento para la desposesión de cargos sindicales electivos (2 de febrer de 1948)
- *Decreto de unificación de la afiliación y cotización del Seguro de Vejez e Invalidez, Subsidio Familiar y Seguro de Enfermedad* (29 de desembre de 1948)
- Ordre augmentant el Plus de Vida Cara un vint per cent a les indústries tèxtils de la llana i el cotó (9 de gener de 1950)
- Ordre augmentant el Plus de Vida Cara un vint-i-cinc per cent al metall (21 d'abril de 1950)
- Ordre augmentant el Plus de Vida Cara un vint-i-cinc per cent la indústria de la construcció (14 de juliol de 1950)
- Ordre general aclarint el reglament electoral sindical (1 de juny de 1950)
- Ordre modificant la reglamentació nacional de la indústria de la construcció (8 de febrer de 1951)
- Ordre prohibint sancionar amb la privació de càrrec i categoria sindical (21 de juny de 1951)
- Circular recordant les normes per a les eleccions sindicals (9 de setembre de 1953)
- *Reglamento que regula el funcionamiento de los Jurados de Empresa* (11 de setembre de 1953)
- Decret permetent que la petició de augment col·lectiu de salaris es faci també a l'OSE o a la Direcció General de Treball (23 d'octubre de 1953)
- Ordre incrementant els salaris i el plus de càrregues familiar de la reglamentació nacional de la indústria tèxtil de la llana (27 de novembre de 1953)
- Ordre incrementant els salaris i el plus de càrregues familiar de la reglamentació nacional de la indústria tèxtil del cotó (27 de novembre de 1953)
- Ordre incrementant els salaris i el plus de càrregues familiar de la reglamentació nacional de la indústria de la construcció (12 de desembre de 1953)
- Decret del Ministeri de Treball modificant l'escala del règim general de subsidi familiar (2 de setembre de 1955)
- Ordre dictant normes per aplicar l'increment de salaris a les indústries de la llana, seda i cotó (23 de març de 1956)
- Decret sobre augments col·lectius de sou (8 de juny de 1956)
- Ordre incrementant els salaris establerts en la reglamentació nacional de la indústria de la construcció (26 d'octubre de 1956)
- Ordre incrementant els salaris establerts en la reglamentació nacional de la indústria del metall (26 d'octubre de 1956)
- Ordre incrementant els salaris establerts en la reglamentació nacional de la indústria del cotó (26 d'octubre de 1956)
- Ordre incrementant els salaris establerts en la reglamentació nacional de la indústria de la llana (26 d'octubre de 1956)
- Decret convocant eleccions sindicals el dia 13 d'octubre de 1957 (22 de març de 1957)
- Ordre modificant el reglament de les eleccions de Jurats d'Empresa. *Instrucción para la celebración de elecciones de Jurados de Empresa* (23 de desembre de 1957)
- *Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (24 d'abril de 1958)
- *Reglamento para la aplicación de la Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (22 de juliol de 1958)
- Ordre el ministeri de Treball aprovant el reglament d'aplicació de la llei de convenis col·lectius sindicals (22 de juliol de 1958)
- *Normas sindicales para la aplicación de la ley de convenios colectivos* (23 de juliol de 1958)
- *Orden aprobando las Normas sindicales para la aplicación de la Ley de Convenios Colectivos Sindicales* (23 de juliol de 1958)
- *Ley de Orden Público* (30 de juny de 1959)

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA; *Anuario Estadístico de España*; INE; Madrid. (Anys 1931-1960)

- *Censo de población* (Anys 1930-1940-1950-1960)
- *Reseña estadística de la provincia de Barcelona*; INE; Madrid, 1957
- *Censo industrial de la provincia de Barcelona 1957*; INE; Madrid, 1961
- *Censo industrial de España. Enumeración previa de localización. 1958*; INE, Madrid, 1962

3.2. Comunicacions:

CAMÓS, J. I D'ALTRES; La lluita contra el franquisme a L'Hospitalet (1939-1960) dins *Fonts orals. La investigació a les terres de parla catalana. Actes de les jornades de la CCEPC*; Publicacions de la Coordinadora de Centres d'estudis de Parla Catalana, 2; Cossetània Edicions; Valls, 2003

DOMÈNECH, X.; "La formación de la identidad obrera bajo el franquismo materiales para una aproximación" (comunicació inèdita)

ELORZA, A.; Sobre la naturaleza del franquismo dins DDAA; *El franquismo: el régimen y la oposición. Actas de las IV Jornadas de Castilla-La Mancha sobre investigación en archivos*; Anabad-Castilla-La Mancha; Guadalajara, 2000

IBARZ, J.; Sindicalismo sin organización. La reconstrucción de la acción obrera de los estibadores de Barcelona en los años 50, dins *Tiempos de silencio. Actas del IV encuentro de Investigadores del Franquismo*; València, 1999

3.3. Opuscles:

BALLESTER, D.; *L'instrument sindical del PSUC durant la guerra civil. La UGT de Catalunya (1936-1937)*; Working Papers, núm. 127; Institut de Ciències Polítiques i Socials; Barcelona, 1997

3.4. Articles i capítols d'obres col·lectives:

APARICIO, MIGUEL A.; Sobre los comienzos del sindicalismo franquista dins FONTANA, J. (Ed.), *España bajo el franquismo*; Crítica; Barcelona, 1986

ARROM, G.; A l'entorn de certs problemes de l'economia de Catalunya dins SOBREQÜÉS, J. (Dir.) *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984

- Consideracions sobre la reorganització de la indústria tèxtil cotonera; dins SOBREQÜÉS, J. (Dir.) *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984

BABIANO, J.; ¿Un aparato fundamental para el control de mano de obra? (Reconsideración sobre el sindicato vertical franquista) dins *Historia Social*, núm. 30; 1998; pàgs. 23-38.

CABRÉ, A. I PUJADES, I.; La població: immigració i explosió demogràfica dins CABANA, F. (Coord.) i NADAL, J.; MALUQUER, J.; SUDRIÀ, C. (Dir.); *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S.XX. Vol. 5. Població, agricultura i energia*; Enciclopèdia Catalana; Barcelona, 1989

- CARABÉN, A.; Situació i perspectives de la indústria tèxtil cotonera; dins SOBREQÜES, J. (Dir.) *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984
- CARRERAS, A.; Depresión económica y cambio estructural en el decenio bélico (1936-1945) dins GARCÍA DELGADO, JOSÉ L.; *El primer franquismo. España durante la Segunda Guerra Mundial*; Siglo XXI; Madrid, 1989.
- La industria: atraso y modernización dins NADAL, J., CARRERAS, A. I SUDRIÀ, C. (Comp.); *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*; Ed. Ariel; Barcelona, 1991
- CASALS, M.; 'Cupos', reconversió i pèrdua de protagonisme. 1939-1985, dins CABANA, F. (Coord.) i NADAL, J.; MALUQUER, J.; SUDRIÀ, C. (Dir.); *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S.XX. Vol. 6. Indústria, finances i turisme*; Enciclopèdia Catalana; Barcelona, 1989
- CATALÁN, J.; Autarquía y desarrollo de la industria de fábrica durante la segunda guerra mundial dins GARCÍA DELGADO, JOSÉ L.; *El primer franquismo. España durante la Segunda Guerra Mundial*; Siglo XXI; Madrid, 1989.
- CENARRO, A.; Muerte y subordinación en la España franquista: el imperio de la violencia como base del nuevo estado dins *Historia Social*, núm. 30; 1998; pàg.
- Matar, vigilar y delatar: la quiebra de la sociedad civil durante la guerra y la posguerra en España (1939-1948) dins *Historia Social*, núm. 44; 2002
- CLAVERA, J.; Industrialització i canvi de conjuntura en la Catalunya de la postguerra dins SOBREQÜES, J., *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984.
- COROMINAS, E.; La indústria tèxtil llanera a Catalunya; dins SOBREQÜES, J., *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984
- ELLWOOD, SHEELAGH. M.; Falange y franquismo dins FONTANA, J. (Ed.); *España bajo el franquismo*; Crítica; Barcelona, 1986
- FABRE, J. I HUERTAS, JOSEP M.; *Les condicions de treball d'ençà de la guerra civil*; dins *L'Avenç*; gener, 1981
- FONTANA, J.; Reflexiones sobre la naturaleza y las consecuencias del franquismo dins FONTANA, J. (Ed.) *España bajo el franquismo*; Crítica; Barcelona, 1986
- FONTANA, J. I NADAL, J.; España 1914-1970 dins CIPOLLA, C. (Ed.); *Historia económica de Europa (6) II. Economías contemporáneas*; Ariel; Barcelona, 1980
- GARCÍA DELGADO, JOSÉ L.; Estancamiento industrial e intervencionismo económico, dins FONTANA, J. (Ed.); *España bajo el franquismo*; Crítica; Barcelona, 1986.
- La industrialización y el desarrollo económico de España durante el franquismo, dins NADAL, J., CARRERAS, A. I SUDRIÀ, C. (Comp.); *La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica*; Ariel; Barcelona, 1991
- GARCÍA, S.; El moviment obrer, novament dins *L'Avenç*, núm. 95; juliol, 1986

HERNÁNDEZ SANDIOCA, H.; Las Naciones Unidas dins Torre, R. de la i d'altres; *La paz virtual. Planes para después de una guerra*; col·lecció *Historia 16. Siglo XX. Historia Universal*, núm. 19; Madrid, 1983

L'AVENÇ; 'Román', una vida clandestina. Entrevista amb Josep Serradell dins *L'Avenç*; núm. 233; febrer, 1999

LARDÍN, A.; Collbató. Una aproximació als fets de la guerra civil dins *Materials del Baix Llobregat*, núm. 5; 1999

LARUMBE I CHAVARRI, H.; La indústria metal·lúrgica catalana dins SOBREQÜÉS, J. (Dir.) *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984

LINZ, JUAN J.; Una teoría del régimen autoritario. El caso de España, dins PAYNE, STANLEY G.; *Política y sociedad en la España del siglo XX*; Madrid; Akal, 1978

MALUQUER SOSTRES, J.; La població activa a Catalunya dins SOBREQÜÉS, J. (Dir.) *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984

MARQUINA BARRIO, A.; La consolidación del franquismo dins Solé Mariño, José M. i d'altres; *Franco acorralado. La reconstrucción de Europa*; col·lecció *Historia 16. Siglo XX. Historia Universal*, núm. 20 Madrid, 1983

MARTÍN RAMOS JOSÉ L.; El PSUC: la primera resistència dins *L'Avenç*; núm. 196; octubre, 1995

MATEOS, A.; Comunistas, socialistas y sindicalistas ante las elecciones del "sindicato vertical". 1944-1967; *Espacio, Tiempo y Forma*; núm. 1, 1987

MAYAYO I ARTAL, A.; Els militants: els senyals lluminosos de l'organització; dins *L'Avenç*, núm. 95; juliol, 1986

MINGO BLASCO, J. A. DE; La conflictividad individual en Madrid bajo el franquismo (1940-1975) dins SOTO CARMONA, A. (Ed.); *Clase obrera, conflicto laboral y representación sindical. (Evolución socio-laboral de Madrid, 1939-1991)*; Gps-Madrid; Madrid, 1994

MOLINERO, C. I YSÀS, P.; Comissions Obreres dins GABRIEL, P. (Coord.), *Comissions obreres de Catalunya 1964-1989. Una aproximació a la història del moviment obrer*; Empúries-CERES; Barcelona, 1989

MOLINERO, C., TÉBAR, J. I YSÀS, P.; Comisiones obreras de Catalunya: de movimiento sociopolítico a confederación sindical dins RUIZ, D. (Dir.); *Historia de comisiones obreras (1958-1988)*; Siglo XXI; Madrid, 1994

MONTSERRAT, A. I ROS HOMBRAVELLA, J.; Entorn del retard en el recobriment dels nivells macro-econòmics de pre-guerra a l'Espanya dels anys 1950 dins SOBREQÜÉS, J. (Dir.) *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984

MUNS I ALBUIXECH, J.; El creixement demogràfic i industrial de la ciutat de Barcelona dins SOBREQÜÉS, J., *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984

- NADAL I OLLER, J.; La població de Catalunya el 1961, dins SOBREQÜÉS, J., *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984
- OLLER I COMPANYY, V.; La siderometal·lúrgia a Catalunya dins SOBREQÜÉS, J., *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984
- PARELLADA, M.; La conquesta del liderat. 1939-1981 dins CABANA, F. (Coord.) i NADAL, J.; MALUQUER, J.; SUDRIÀ, C. (Dir.); *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S.XX. Vol. 6. Indústria, finances i turisme*; Enciclopèdia Catalana; Barcelona, 1989
- PORTERO, F. I PARDO, R.; Las relaciones exteriores como factor condicionante del franquismo dins *Ayer*; núm. 33; 1999
- PUIG, A.; La guerra civil espanyola, una causa de l'emigració andalusa en la dècada dels anys cinquanta? dins *RECERQUES*, núm. 31; 1995
- RIQUER, BORJA DE; Un país després d'una guerra dins RIQUER, BORJA DE I CULLA, JOAN B.; *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*; volum VIIè de VILAR P. (ED.); *Història de Catalunya*; Edicions 62; Barcelona 1989;
- RISQUES, M.; La tortura y la brigada político-social. Barcelona 1947 dins *Historia social*, núm. 44; 2002
- RUIZ, D.; De la supervivencia a la negociación. Actitudes obreras en las primeras décadas de la dictadura (1939-1958) dins RUIZ, D. (Dir); *Historia de comisiones obreras (1958-1988)*; Siglo XXI; Madrid, 1994
- SÁEZ, A.; L'activitat econòmica dels catalans. Evolució de la població activa a Catalunya (1959-1970) dins DD.AA.; *L'economia de Catalunya, avui*; Curial-Banc de Bilbao; Barcelona, 1974
- SÁNCHEZ LÓPEZ, R. I NICOLÁS MARÍN, E.; Sindicalismo vertical franquista: la institucionalización de una antinomia (1939-1977) dins RUIZ, D. (Dir); *Historia de comisiones obreras (1958-1988)*; Siglo XXI; Madrid, 1994
- SANCHEZ, G.; Líneas de investigación y debate historiográfico dins *Ayer*, núm. 33; 1999
- SAURÍ DEL RÍO, A.; La indústria de la construcció dins SOBREQÜÉS, J. (Dir.) *L'economia catalana durant el règim franquista*; Edicions d'Ara; Barcelona, 1984
- SAZ, I.; Algunas consideraciones a propósito del debate sobre la naturaleza del franquismo y el lugar histórico de la dictadura dins THOMÀS, JOAN M.; (Ed.); *Franquismo/Fascismo, Franquisme/Feixisme, Franchismo/Fascismo*; Fundació d'Estudis Socials i Nacionals Josep Recasens; Reus, 2001
- La peculiaritat del feixisme espanyol dins *Afers*, núm. 25; 1996
- SOLÉ TURA, J.; Unidad y diversidad en la oposición comunista al franquismo dins FONTANA, J. (Ed.) *España bajo el franquismo*; Crítica; Barcelona, 1986.
- SOTO CARMONA, A.; Huelgas en el franquismo: causas laborales-consecuencias políticas; dins *Historia social*, núm. 30

TAFUNELL, X.; La construcció: una gran indústria i un gran negoci dins CABANA, F. (Coord.) i NADAL, J.; MALUQUER, J.; SUDRIÀ, C. (Dirs.); *Història econòmica de la Catalunya Contemporània*. S.XX. Vol. 6. *Indústria, finances i turisme*; Enciclopèdia catalana; Barcelona, 1989

TORRE, R DE LA; De la paz virtual a la guerra fría dins TORRE, R DE LA I D'ALTRES; *La paz virtual. Planes para después de una guerra*; col·lecció. *Historia 16. Siglo XX. Historia Universal*, núm. 19.; Madrid, 1983

TUSELL J. I GARCÍA QUEIPO DE LLANO, G.; El Fuero del trabajo: origen y contenido dins TUSELL, J. I D'ALTRES; *El Nuevo Estado*; col·lecció *Historia 16. La guerra civil*, núm. 20; Madrid, 1986

YSÀS, P.; Franquisme/Feixisme dins THOMÀS, JOAN M.; (Ed.); *Franquismo/Fascismo, Franquisme/Feixisme, Franchismo/Fascismo*; Fundació d'Estudis Socials i Nacionals Josep Recasens; Reus, 2001

- Huelga laboral y huelga política dins BONAMUSA, F. (Coord.), *La huelga general*; Ayer; Madrid, 1993

3.4. Revistes:

PAYNE STANLEY G.; *El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía*; volum núm. 28 de MANGAS, J., MARTÍNEZ SHAW, C.; MARTÍN, JOSÉ L. I TUSELL, J. (COORDS.); *Historia de España*; Historia 16-Temas de hoy; Madrid, 1997

3.5. Llibres:

AGUADO SÁNCHEZ, F.; *El maquis en España*; Sanmartín; Madrid, 1977

AGUDO, S., *Memorias. La tenaz y dolorosa lucha por la libertad (1939-1962)*; Instituto de Estudios Alto-Aragoneses-Diputación de Huesca; Huesca, 1991

ÁLVAREZ, S.; *Memorias III (1936-1945)*; Ediciós do Castro; A Coruña; 1988

AMSDEN, J.; *Convenios colectivos y lucha de clases en España*; Ruedo Ibérico; 1974

APARICIO, MIGUEL A.; *El sindicalismo vertical y la formación del estado franquista*; Eunibar; Barcelona, 1980

ARASA, D.; *Los españoles de Stalin*; Distribuciones y Ediciones Vorágine; Barcelona, 1993

ASENJO, M. I RAMOS, V.; *Domingo Malagón. Autobiografía de un falsificador*; El Viejo Topo; Barcelona, 1999

AZCÁRATE, M.; *Derrotas y esperanzas. La República, la guerra civil i la resistencia*; Tusquets Editores, Colecció Andanzas; Barcelona 1994

BABIANO, J.; *Emigrantes, cronómetros y huelgas*; Siglo XXI; Madrid, 1955

BALFOUR, S.; *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona*; Alfons el Magnànim; València, 1994

- BALLESTER, D.; *Marginalitats i hegemonies: la UGT de Catalunya (1888-1936)*; Columna-Fundació Josep Comaposada; Barcelona, 1996
 - *Els anys de la guerra. La UGT de Catalunya (1936-1939)*; Columna; Barcelona, 1998
 - *Els sense nom. L'exili i la clandestinitat de la UGT de Catalunya (1939-1976)*; Viena Edicions-Fundació Josep Comaposada; Barcelona, 2003
- BANC DE BILBAO; *Renta nacional de España y su distribución provincial (1955-1975)*; Banco de Bilbao; 1978
 - *Renta nacional de España y su distribución provincial. 1955 y estimación para 1956*; Banco de Bilbao; 1957
- BARBA, B.; *Dos años al frente del Gobierno Civil de Barcelona y otros ensayos*; Javier Morata Editor; Madrid, 1948.
- BENITO DEL POZO, C.; *La clase obrera asturiana durante el franquismo*; Siglo XXI; Madrid, 1993
 BIESCAS, JOSÉ A. I TUÑÓN DE LARA M.; *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*; volum Xè de TUÑÓN DE LARA, M. (Dir); *Historia de España*; Labor; Barcelona, 1983
- BOTEY, J.; *Cinquanta-quatre relats d'immigració*; Centre d'Estudis de l'Hospitalet-Diputació de Barcelona; Barcelona, 1986
- CAJA DE AHORROS PROVINCIAL DE LA DIPUTACIÓN DE BARCELONA; *Memoria 1959*; Barcelona, 1960
- CALVET, J.; *La indústria tèxtil llanera a espanya, 1939-1959*; Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres de Catalunya; Barcelona, 1992
- CÁMARA OFICIAL DE COMERCIO E INDÚSTRIA DE SABADELL; *Memoria comercial e industrial correspondiente al año 1955*; Sabadell, 1956
- CAMINAL, M.; *Joan Comorera: comunisme i nacionalisme 1939-1958 (Volum III)*; Empúries; Barcelona, 1985
- CARRILLO, S.; *Memorias*; Planeta; Barcelona, 1995
- CHUECA, R.; *El fascismo en los comienzos del régimen de Franco. Un estudio sobre FET y de las JONS*; Centro de Investigaciones Sociológicas; Madrid, 1983
- CAVA, SALVADOR F. (ED.); *Juan Hueso 'Casto'. Informe de Guerrillas*; Cuenca, 2003
- CASTERÁS, R.; *Las Juventudes Socialistas Unificadas de Cataluña. Entre la guerra y la revolución (1936-1939)*; Hogar del Libro; Barcelona, 1982
- CATALÁN, J.; *La economía española y la segunda guerra mundial*; Ariel Historia; Barcelona, 1995
- CEBRIÁN, C.; *Estimat PSUC*; Empúries; Barcelona, 1997
- CLARA, J.; *El maquis*; Diputació de Girona; Girona, 1992
 - *La primera oposició al franquisme. Els grups clandestins a la demarcació de Girona (1939-1950)*; Crecle d'Estudis Històrics i Socials; Girona, 2002

- CLAVERA, J. I D'ALTRES; *Capitalismo Español. De la autarquía a la estabilización 1939-1959*; Cuadernos para el diálogo; Madrid, 1978
- CORTADA REUS, F.; *Geografía económica de Cataluña*; Miguel Arimany; Barcelona, 1950
- CROSAS, J.; *Memòria de la guerra. L'Esquirol (Osona) 1931-1940*; Edicions El Mèdol; Tarragona, 2000
- CUESTA, J. I BERMEJO, B. (Coords.); *Emigración y exilio españoles en Francia, 1936-1946*; Eudema; Madrid, 1996
- CUEVAS, T.; *Cárcel de mujeres*; Siroco Books; Barcelona, 1985
- DDAA; *Immigració i reconstrucció nacional de Catalunya*; Blume-Fundació Jaume Bofill; Barcelona, 1980
- DÍAZ ESCULIES, D.; *Entre filferrades. Un aspecte de l'emigració republicana dels Països Catalans (1935-1945)*.
- DÍAZ GIJÓN, J.R. I D'ALTRES; *Historia de la España actual 1939-1996. Autoritarismo y democracia*; Marcial Pons; Madrid, 1998
- DUCH, M.; *Reus sota el primer franquisme (1939-1951)*; Associació d'Estudis Reusencs; Reus, 1996
- ELORZA, A. I BIZCARRONDO, M.; *Queridos Camaradas*; Planeta; Barcelona, 1999
- ELLWOOD, SHEELAGH M.; *Prietas las filas, Historia de la Falange española, 1933-1983*; Crítica; Barcelona, 1984
- ESTIVILL, J. I D'ALTRES; *Apuntes sobre el trabajo en España*; Nova Terra; Barcelona, 1973
- ESTIVILL, J. I DE LA HOZ, J. M.; *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi sobre les eleccions sindicals (1944-1987)*; La Magrana-Fundació Jaume Bofill; Barcelona, 1988
- FABRE, J.; HUERTAS, J.M. I RIBAS, A.; *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*; La Magrana; Barcelona, 1978
- FANÉS, F.; *La vaga de tramvies del 1951*; Laia; Barcelona, 1977
- FERNÁNDEZ VARGAS, V.; *La resistencia interior en la España de Franco*; Istmo; Madrid, 1981
- FERRI L., MUIXÍ, J. I SANJUÁN, E; *Las huelgas contra Franco (1939-1956)*; Planeta; Barcelona, 1978
- FUNDACIÓN NACIONAL FRANCISCO FRANCO; *Documentos inéditos para la historia del generalísimo Franco*; Vol. II-2;
- *Documentos inéditos para la historia del generalísimo Franco*; Vol. IV
- GALLO, M.; *Historia de la España Franquista*; Ruedo Ibérico; París, 1969

- GINARD, D.; *L'esquerra mallorquina i el franquisme*; Edicions Documenta Balear; Palma de Mallorca, 1994
- *Heriberto Quiñones y el movimiento comunista en España (1931-1942)*; Documenta Balear; Palma de Mallorca, 2000
- GONZÁLEZ GONZÁLEZ, MANUEL J.; *La economía política del franquismo (1940-1970)*; Tecnos; Madrid, 1979
- HEINE, H.; *La oposición política al franquismo*; Crítica; Barcelona, 1983
- HERAS, PEDRO A.; *La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*; El Mèdol; Tarragona, 1991
- HERMET, G.; *Los comunistas en España*; Ruedo Ibérico; París, 1971
- HUERTAS CLAVERÍA, JOSEP M.; *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*; L'Avenc; Barcelona, 1982
- IGLESIAS SELGAS, C.; *Los sindicatos en España*; Ediciones del Movimiento; Madrid, 1966
- IGLÉSIES, J., *La població de Catalunya en la dècada 1950-1960*; Rafael Dalmau; barcelona, 1966
- JARNÉ, A.; *L'oposició al franquisme a Lleida*; Pagès Editors; Lleida, 1998
- JOLL, J.; *Historia de Europa desde 1870*; Alianza Editorial; Madrid, 1983
- LLONCH, M.; *El gènere de punt a Catalunya i Mataró. Modernització i desenvolupament d'un sector industrial*; Patronat municipal de Cultura de Mataró; Mataró, 1997
- LÓPEZ RAIMUNDO, G.; *Escrits. Cinquanta anys d'acció*; Nous Horitzons; Barcelona, 1988
- *Primera clandestinidad*; Antàrtida-Empúries; Barcelona, 1993
- *Primera clandestinidad (segunda parte)*; Antàrtida-Empúries; Barcelona, 1995
- LUDEVID, M.; *Cuarenta años de sindicalismo vertical. Obreros y sindicatos durante el franquismo*; Laia; Barcelona, 1976
- *El movimiento obrero en Catalunya bajo el franquismo*; Avance; Barcelona, 1977
- MALUQUER DE MOTES I BERNET, J.; *Historia económica de Catalunya. Siglos XIX i XX*; Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya-Proa; Barcelona, 1998
- MARAVALL, JOSÉ M.; *El desarrollo económico y la clase obrera*; Ariel; Barcelona, 1970
- MARTÍN RAMOS, JOSÉ L.; *Rojos contra Franco. Historia del PSUC 1939-1947*; Edhasa; Barcelona, 2002
- MARTÍNEZ, JESÚS A. (COORD.); *Historia de España siglo XX 1939-1996*; Cátedra; Madrid, 1999
- MARTÍNEZ FIOL, D.; *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*; Edicions de l'Abadia de Montserrat; Barcelona, 2001

- MARTORELL, M.; *Jesús Monzón, el líder comunista olvidado por la historia*; Pamiela; Pamplona, 2000
- MIGUEL, A. DE; *Sociología del franquismo. Análisis ideológico de los ministros del régimen*; Eunós; Barcelona, 1975
- MOLINERO C. I YSÀS, P.; *L'oposició antifeixista a Catalunya (1939-1955)*; La Magrana; Barcelona, 1981
- "*Patria, justicia y pan*". *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya 1939-1951*; La Magrana, Barcelona; 1985
  - *Els industrials catalans durant el franquisme*; Eumo Editorial; Vic, 1991
  - *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*; Eumo Editorial; Vic, 1992
  - *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*; Siglo XXI; Madrid, 1998
  - *Catalunya sota el franquisme*; Empúries; Barcelona, 1999
- MORADIELLOS, E.; *La España de Franco (1939-1975). Política y sociedad*; Síntesis; Madrid, 2000
- MORÁN, G.; *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España (1939-1985)*; Planeta; Barcelona, 1986
- MORENO GÓMEZ, F.; *La resistencia armada contra Franco. Tragedia del maquis y de la guerrilla. El centro-sur de España: de Madrid al Guadalquivir*; Crítica; Barcelona, 2000
- NÚÑEZ, M.; *La revolución y el deseo. Memorias*; Península; Barcelona, 2002
- OFICINA INTERNACIONAL DEL TRABAJO; *La situación laboral y sindical en España*; Ginebra, 1969
- ORDOVAS, JOSÉ M. I MONTERO, M.; *Historia de la Asociación Católica Nacional de Propagandistas*; EUNSA; Pamplona, 1993-2001
- PALOMERO, D.; *Los trabajadores de ENASA durante el franquismo*; Sírius; Barcelona, 1996
- PAYNE STANLEY G.; *Falange. Historia del fascismo español*; Sarpe; Madrid, 1986
- *El régimen de Franco 1936-1975*; Alianza; Madrid, 1987
- PIKE, D. W.; *Jours de glorie. Le Parti Communiste d'Espagne en France, depuis son arrivée en 1939 jusqu'à son départ en 1950*; SEDES; París, 1984
- PORTERO, F.; *Franco aislado. La cuestión española (1945-1950)*; Aguilar; Madrid, 1989
- PRESTON, P.; *Franco. "Caudillo de España"*; DeBolsillo; Barcelona, 2004
- PUIGSECH, J.; *Nosaltres els comunistes catalans. El PSUC i la Internacional Comunista durant la guerra civil*; Eumo editorial; Vic, 1999
- RECOLONS, L.; *La població de Catalunya. Distribució territorial i evolució demogràfica (1900-1970)*; Laia, 1974

- RIBAS, A.; *L'economia catalana sota el franquisme*; Edicions 62, Col. Llibres a l'abast, 169; Barcelona, 1978
- ROMEU, F.; *Más allá de la utopía. Agrupación Guerrillera de Levante*; Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha; Cuenca, 2002
- RUBIO, J.; *La emigración de la guerra civil de 1936-1939. Historia del éxodo que se produce con el fin de la II República española*; San Martín, Madrid 1977
- SÁEZ, A.; *L'activitat econòmica dels catalans. Evolució de la població activa a Catalunya (1959-1970)*
- SAN ROMÁN, E.; *Ejército e industria: el nacimiento del INI*; Crítica; Barcelona, 1999
- SÁNCHEZ AGUSTÍ, F.; *Maquis a Catalunya. De la invasión de la Vall d'Aran a la mort de Caracremada*; Pagès Editors; Lleida, 1999
- *Maquis y Pirineos. La gran invasión (1944-1945)*; Milenio; Lleida, 2001
- SOLÉ I SABATÉ, JOSEP M.; *La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)*; Edicions 62; Barcelona, 1985
- SERRANO, S.; *Maquis. Historia de la guerrilla antifranquista*; Temas de hoy; Madrid, 2001
- SOLÉ TURA, J.; *Una historia optimista*; pàg. 100-101
- SOLÉ, C.; *Los inmigrantes en la sociedad y en la cultura catalanas*; Península; Barcelona, 1982
- SOTO CARMONA, A.; *El trabajo industrial en la España contemporánea (1874-1936)*; Ed. Anthropos; Barcelona, 1989
- SUÁREZ FERNÁNDEZ, L.; *España, Franco y la Segunda Guerra Mundial. Desde 1939 hasta 1945*; Ed. Actas, Madrid, 1997.
- SUEIRO, D. I DÍAZ NOSTY, B.; *Historia del franquismo* (Vol. I i II); Sarpe; Madrid, 1986
- TAMAMES, R.; *La República. La era de Franco*; Alianza editorial; Madrid, 1988
- THOMÀS JOAN M.; *La Falange de Franco. El proyecto fascista del régimen*; Plaza y Janés; Barcelona, 2.000
- TORTELLA, G.; *El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica de los siglos XIX y XX*; Alianza Universidad Textos; Madrid, 1994
- TUSELL, J., *La España de Franco*; Historia 16; Madrid, 1989
- *Franco y los católicos. La política interior española entre 1945 y 1957*; Alianza; Madrid, 1994
- *Franco, España y la II Guerra Mundial. Entre el Eje y la neutralidad*; Temas de Hoy, Madrid, 1995;
- TUSELL, J. I GARCÍA QUEIPO DE LLANO, G.; *Franco y Mussolini. La política española durante la Segunda Guerra Mundial*; Planeta; Barcelona; 1985.

VILAR, S.; *La oposición a la dictadura. Protagonistas de la España democrática*; Aymà; Barcelona, 1976
- *Historia del antifranquismo, 1939-1975*; Plaza y Janés; Barcelona; 1984
Villarroya i Font, J.; *1939. Derrota i exili*; Generalitat de catalunya; Barcelona, 2000

VINADER, X.; MARTÍ, J. I RAMONEDA, J.; *López Raimundo, lluita d'avui per un demà més lliure*; Laia; Barcelona, 1976

VINYES, R.; *El soldat de Pandora*; Proa; Barcelona, 1998

VIÑAS, A., *Guerra, dinero y dictadura. Ayuda fascista y autarquía en la España de Franco*; Crítica; Barcelona, 1984